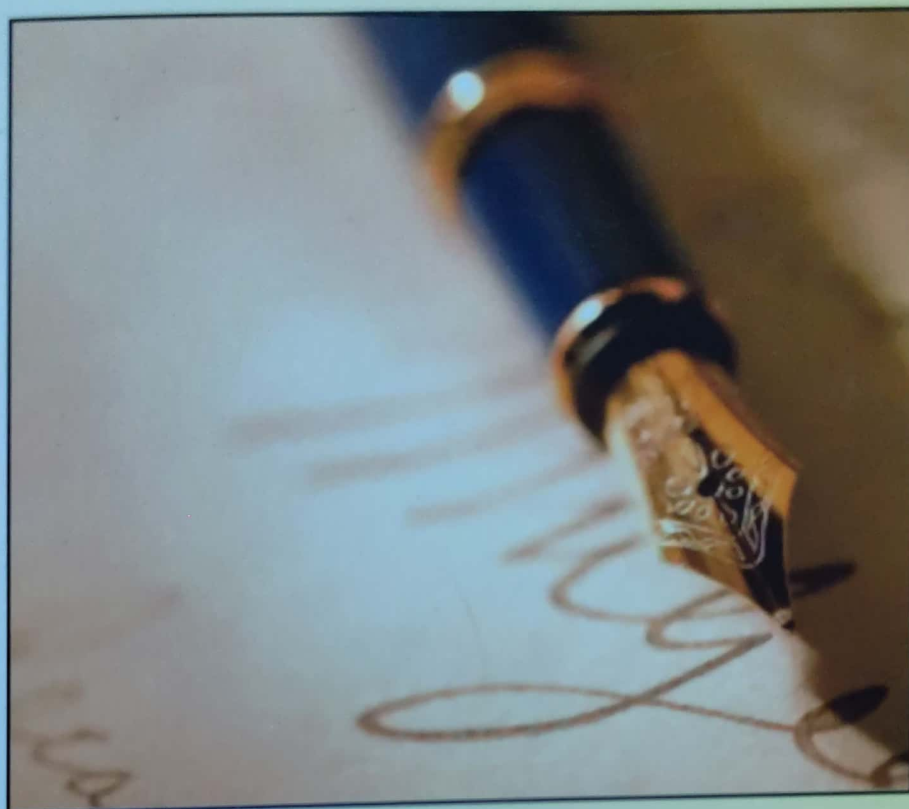

DIALECTOLOGIE ROMÂNĂ

STUDII ŞI CORPUS DE TEXTE

Vasiliana '98

Sorin Guia

Dialectologie română

Studii şi corpus de texte

V24

Coordonatorul *Colecției „Lingvistica"*: *Ludmila Braniște*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GUIA, SORIN
Dialectologie română: studii și corpus de texte / Sorin Guia. - Iași: Vasiliana '98, 2014
Bibliogr.
ISBN 978-973-116-386-4

811.135.1'282

Editura **Vasiliana '98 – acreditată CNCS**
Tel: 0332421250
e-mail: vasi98iasi@yahoo.com
www.vasiliana98.ro

Redactor: *Florentin Busuioc*

Apărut 2014
Iași – România

CUPRINS

PRELIMINARII

Lucrarea *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte* îşi propune descrierea varietăţii lingvistice a dacoromânei actuale, pornind de la un corpus de texte dialectale (transcrise fonetic după sistemul cu semne diacritice, utilizat de *Atlasul Lingvistic Român*), realizat în cadrul Cercului de dialectologie şi sociolingvistică de la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi.

Demersurile noastre s-au desfăşurat sub semnul unor obiective, cum ar fi dezvoltarea abilităţilor pentru realizarea anchetelor lingvistice, pentru transcrierea principalelor fenomene ce caracterizează limba vorbită în spaţiu dialectal, dar şi realizarea unei arhive şi a unui corpus de texte de limbă vorbită. Pe lîngă aprofundarea noţiunilor teoretice privitoare la metodele utilizate pentru culegerea materialului dialectal, la sistemul de transcriere fonetică, la strategiile utilizate în vederea obţinerii cooperării subiectului vorbitor, discuţiile au fost concentrate, deseori, asupra problemelor ivite pe parcursul anchetei, soluţiilor care potenţează şansele de reuşită în prelevarea materialului lingvistic.

După cinci ani de muncă colectivă în cadrul acestui seminar, la care au participat cu multă răbdare şi aplecare o parte a studenţilor facultăţii noastre (al căror nume este menţionat la sfîrşitul textelor, alături de detaliile legate de subiectul vorbitor), o parte a cărţii de faţă se concretizează într-un corpus de texte dialectale, editat de subsemnatul. Încercăm, astfel, să oferim cititorului o imagine de ansamblu asupra tabloului lingvistic al dacoromânei actuale, dar şi asupra aspectelor etnografice şi folclorice specifice satului românesc actual. Ţin să le mulţumesc celor care au contribuit la înregistrarea şi transcrierea textelor

dialectale, celor care s-au aplecat, cu acribie, asupra temelor de discuție, asupra muncii de echipă, în vederea obținerii acestui produs final. Ceea ce rămîne, dincolo de pasiuni şi voințe, este această frumoasă colecție de grai şi suflet româneşti.

Studiile care premerg acest corpus au în vedere noțiuni metodologice privitoare la realizarea anchetei dialectale, prezentarea cu exemple concrete a raportului normă – variație în româna vorbită actuală şi descrierea, din perspectivă diacronică şi sincronică, a principalelor fenomene lingvistice consemnate în textele luate în discuție. Majoritar moldoveneşti, dar şi din alte zone ale țării (Bistrița Năsăud, Satu Mare, Alba, Hunedoara, Covasna), textele dialectale, care reprezintă convorbiri tematice din 60 de puncte de anchetă, sînt menite să ofere o „radiografie" asupra graiurilor dacoromâne la început de secol XXI, actualizînd, în punctele anchetate, datele culese acum peste patru decenii pentru *NALR pe regiuni*. La descrierea fenomenelor fonetice, pe lîngă materialul lingvistic sistematizat din corpusul de față, am consemnat şi exemple culese de subsemnatul în cadrul unor anchete recent realizate în Bucovina şi în Țara Moților, încercînd astfel să întregim imaginea dialectală a graiurilor româneşti actuale.

Lucrarea poate fi utilă dialectologilor, folcloriştilor, studenților facultăților de Litere, cercetătorilor interesați de limba română vorbită sau de situația actuală a graiurilor româneşti.

dialectale, celor care s-au aplecat, cu acribie, asupra temelor de discuție, asupra muncii de echipă, în vederea obținerii acestui produs final. Ceea ce rămîne, dincolo de pasiuni şi voințe, este această frumoasă colecție de grai şi suflet româneşti.

Studiile care premerg acest corpus au în vedere noțiuni metodologice privitoare la realizarea anchetei dialectale, prezentarea cu exemple concrete a raportului normă – variație în româna vorbită actuală şi descrierea, din perspectivă diacronică şi sincronică, a principalelor fenomene lingvistice consemnate în textele luate în discuție. Majoritar moldoveneşti, dar şi din alte zone ale țării (Bistrița Năsăud, Satu Mare, Alba, Hunedoara, Covasna), textele dialectale, care reprezintă convorbiri tematice din 60 de puncte de anchetă, sînt menite să ofere o „radiografie" asupra graiurilor dacoromâne la început de secol XXI, actualizînd, în punctele anchetate, datele culese acum peste patru decenii pentru *NALR pe regiuni*. La descrierea fenomenelor fonetice, pe lîngă materialul lingvistic sistematizat din corpusul de față, am consemnat şi exemple culese de subsemnatul în cadrul unor anchete recent realizate în Bucovina şi în Țara Moților, încercînd astfel să întregim imaginea dialectală a graiurilor româneşti actuale.

Lucrarea poate fi utilă dialectologilor, folcloriştilor, studenților facultăților de Litere, cercetătorilor interesați de limba română vorbită sau de situația actuală a graiurilor româneşti.

I. PROBLEME DE METODĂ ÎN CERCETAREA DIALECTALĂ

Metodele folosite pentru culegerea materialului dialectal sînt variate, mai ales dacă avem în vedere noile procedee privitoare la achiziția unor fapte de limbă relevante, dar şi perspectivele de abordare ale problemei, diferite de la o etapă sau de la o şcoală lingvistică la alta[1].

Metodologia cercetării dialectale are în vedere trei aspecte şi, totodată, trei etape strîns legate de obiectul cercetării şi de intenția cercetătorului[2]: modalitatea de obținere a materialului dialectal - culegerea faptelor lingvistice pe teren; modalitatea de a-l prezenta după ce a fost cules; interpretarea materialului lingvistic.

I.1. Metode de culegere a materialului lingvistic sînt multiple, de la simpla notare a unor particularități în urma obervației directe, pînă la ancheta dialectală organizată[3].

---

[1] Indiferent de obiectivele cercetării sau de unghiul de abordare a problemei, etapele mari pe care anchetatorul trebuie să le urmeze sînt aceleaşi: culegerea şi înregistrarea materialului lingvistic, respectiv interpretarea datelor.

[2] Intenția cercetătorului se poate situa în limitele dialectologiei negeografice (obiectivul ținînd fie de alcătuirea unui studiu monografic, prin care să aprofundeze cunoaşterea graiului dintr-o anumită regiune sau localitate, fie de întocmirea unui glosar dialectal sau a unei culegeri de texte dialectale) sau în cele ale dialectologiei geografice, preocupată de realizarea atlaselor lingvistice.

[3] Referindu-se la aceste două metode, Matilda Caragiu Marioțeanu menționează: „în cursul observării directe, poziția dialectologului nu este diferită de a lingvistului care studiază limba observînd-o, aflîndu-se, deci, în afara procesului de comunicare (pe un plan extracomunicativ) (...). În cazul unei anchete organizate (în care dialectologul pune întrebări şi notează

a) *Metoda observației directe* a unui grai sau dialect este utilizată pentru alcătuirea glosarelor şi a monografiilor dialectale, anchetatorul notînd trăsăturile dialectale care rezultă din vorbirea obişnuită, neinfluențată de cercetător, fără a folosi vreun chestionar sau listă de cuvinte şi fără a interveni în procesul de comunicare. Metoda prezintă avantajul de a permite notarea[4] particularităților graiului unuia sau mai multor informatori, vorbirea acestora fiind surprinsă în procesul ei firesc, spontan, dar şi dezavantaje, legate de condițiile de lucru speciale şi de timpul îndelungat al anchetei („observatorul" fiind nevoit să aştepte dezvăluirea fenomenelor specifice), dar şi de posibilitatea redusă de a le compara în funcție de variabilele sociolingvistice ale informatorilor[5]. Metoda observației este folosită de anchetatori mai ales în perioada de acomodare cu graiul ce urmează a fi studiat.

---

răspunsurile), dialectologul se deosebeşte de lingvist, prin aceea că el se situează pe un plan intracomunicativ, el este în acelaşi timp locutor-auditor (vorbitor-ascultător) şi observator"; cf. Caragiu Marioțeanu, *Compendiu*, p. 48.

[4] La primele culegeri de texte, cercetătorul nota direct relatările subiecților; astăzi, textele dialectale sînt înregistrate pe bandă magnetică (reportofon, cameră video) şi transcrise fonetic ulterior, neafectînd actul comunicării, prin diversele întreruperi, putînd fi folosite şi anchetele „spion", fără ştirea vorbitorilor. Această metodă de consemnare a autenticității vorbirii prezintă unele avantaje; dacă la înregistrarea de răspunsuri pe baza chestionarului atenția s-ar concentra asupra "codului", în cursul anchetei cu magnetofonul, se impune ca preocupare principală "mesajul"; vezi, pentru o prezentare detaliată, Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Ion-Horia Bîrleanu, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Editura Academiei Române, Iaşi, 1997, p. 50, 120 (= Dumistrăcel, *Ancheta*).

[5] Stratificarea lingvistică este dependentă nu numai de statutul socio-cultural al membrilor unei comunități, ci şi de indicele de mobilitate socială al acestei comunități. Astfel, în comunicarea unui vorbitor pot apărea anumite elemente care permit identificarea originii regionale sau a stratului socio-cultural căruia îi aparține acesta (apartenență socială, formație culturală, vîrstă, sex, profesiune etc.)

De cele mai multe ori, observarea se îmbină cu culegerea de texte dialectale[6]. În funcție de felul cum s-au obținut, textele se împart în: texte libere (informatorii relatează, din proprie inițiativă, evenimente deosebite din viața personală, de exemplu amintiri din război sau din armată, pentru subiecții bărbați, rețete culinare, pentru subiecții femei) și texte tematice, care au caracter descriptiv (informatorii tratează o temă prestabilită de cercetător, cum ar fi obiceiuri privitoare la evenimente importante din viața omului sau anumite activități specifice zonei: cum se face fînul, cum se face stîna etc.). Prin urmare, *metoda conversației dirijate* sau *a convorbirilor tematice*[7] constituie o variantă a metodei observației directe, menită să atenueze dezavantajele acesteia.

b) De cealaltă parte, *ancheta dialectală organizată* prezintă avantajul implicării anchetatorului, prin dirijarea comunicării[8]

---

[6] Dacă la început cercetătorii aveau în vedere mai ales textele folclorice, de regulă versificate sau chiar cîntate (nerelevante din perspectiva autenticității vorbirii subiecților la momentul respectiv), astăzi, deși nu sînt evitate astfel de texte, sînt preferate textele care reflectă activități obișnuite din viața omului, selectate în funcție de specificul activității subiecților vorbitori. Vezi și Turculeț, *Dialectologie*, p. 23-24.

[7] Fără să participe efectiv la dialog, anchetatorul conduce firul discuției spre obținerea informațiilor dorite. Vezi Ion Ionică, *Tehnici și metode în cercetarea dialectală*, în Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1984, p. 14 (= *TDR*). Convorbirile tematice au avantajul de a oferi cercetătorului un material spontan, deci mai autentic față de cel obținut cu ajutorul chestionarului, rezultatele fiind foarte utile pentru studiile de sintaxă dialectală și pentru elaborarea culegerilor de texte dialectale.

[8] Înregistrarea diferitelor conversații dintre membrii comunității și dirijarea discretă a conversației de către anchetator permit și obținerea unor date referitoare la atitudinea membrilor comunității față de persoanele din afara acesteia. În cadrul metodei conversației dirijate, cuvintele și formele urmărite sînt notate în cursul unor conversații pe diferite teme cu localnicii, anchetatorul intervenind doar atunci cînd este nevoie pentru a conduce discuția într-o anumită direcție.

şi prin utilizarea unor chestionare prestabilite, oferind posibilitatea de a surprinde realitatea lingvistică sub toată complexitatea ei[9].

În funcţie de procedeele de culegere a materialului lingvistic, ancheta dialectală este de două feluri: *prin corespondenţi* şi *la faţa locului* (pe teren).

I.1.1. *Ancheta cu ajutorul corespondenţilor* (ancheta indirectă)[10], folosită în perioada de pionerat a dialectologiei, presupune întocmirea unei liste de întrebări, trimisă unor corespondenţi aflaţi în diferite puncte de pe un teritoriu dat, care răspund sau adună răspunsurile la chestionar oferite de alţi subiecţi.

Cea dintîi anchetă prin corespondenţi este ancheta germanului Georg Wenker, în vederea elaborării atlasului lingvistic german[11], iar prima anchetă prin corespondenţi din ţară a fost realizată în 1885 de savantul B. P. Hasdeu, care, în scopul adunării de material pentru *Etymologicum Magnum Romaniae*, a elaborat un chestionar (de 206 întrebări), ce

---

[9] Ancheta dialectală poate fi definită ca o „formă specială de comunicare", întrucît „urmăreşte competenţa «expresivă», capacitatea de adecvare a subiectului, adică posibilitatea de a vorbi «în circumstanţe determinate», de a structura «discursuri» în conformitate cu circumstanţele, astfel încît între anchetatori şi subiect se stabileşte o «convenţie» privind aspectul limbajului urmărit"; cf. Dumistrăcel, *Ancheta*, p. 46.

[10] Ancheta prin corespondeţi nu presupune deplasarea pe teren a cercetătorilor, ci colaborarea cu intelectualii localităţii sau ai regiunii supuse investigaţiei, cărora li se comunică şi explicaţiile necesare privind scopul anchetei, alegerea informatorilor, trasnscrierea materialului lingvistic. Uneori, acest tip de anchetă are valoarea unui anchete de probă în vederea anchetei directe.

[11] În 1876, Georg Wenker, profesor la liceul din Düseldorf, trimite inspectorilor şcolari regionali din Renania (provincie pe valea Rhinului) un chestionar de 40 de propoziţii, cu 339 de cuvinte (care vor ajunge la institutori din 30.000 de localităţi) spre a fi transpuse din limba literară în graiul local. Răspunsurile au fost publicate într-o broşură, *Das rheinische Platt*, apărută la Düseldorf, un an mai tîrziu. Vezi Caragiu Marioţeanu, *Compendiu*, p. 51.

conținea atît chestiuni de lexic, cît și de fonetică și de sintaxă[12]. Menționăm și anchetele prin corespondenți inițiate de Sextil Pușcariu, care premerg anchetele directe pentru *ALR*[13].

Deși ancheta prin corespondenți oferă avantajul de a reduce considerabil perioada de culegere a unui bogat material lingvistic, ea prezintă și o serie de neajunsuri: inegalitatea și repartizarea spațială neuniformă a materialului obținut (răspunsurile obținute oferind doar o imagine parțială a bogăției formelor lexicale existente); inexactitatea transcrierii răspunsurilor, dată fiind insuficienta instruire a anchetatorilor (nespecialiști) în transcrierea fonetică; furnizarea de date utilizabile doar pentru lexic și, în mică măsură, pentru sintaxă; nerelevanța răspunsurilor oferite de intelectualii colaboratori (aceștia avînd, de regulă, vorbirea mai intens influențată de aspectul standard al limbii; în plus nu s-a ținut cont și de calitatea de originar din localitatea anchetată a informatorilor). Ion Coteanu consideră că „formula nu e recomandabilă, fiindcă nu schimbul de scrisori este important, ci calitatea informatorilor, a corespondenților, care răspund sau adună răspunsurile la chestionar”[14].

I.1.2. *Ancheta directă* sau *la fața locului*, prin intermediul căreia specialistul culege materialul lingvistic direct de la informator, constituie metoda cea mai propice pentru obținerea unui material bogat, care să prezinte garanția autenticității și a rigorii științifice, înlăturînd dezavantajele

---

[12] Hasdeu realizează prima anchetă prin corespondenți din țara noastră și, totodată, prima anchetă organizată, efectuată pe baza unui chestionar (primul de acest fel în spațiul lingvistic românesc).

[13] Vezi, pentru o prezentare detaliată, Caragiu Marioțeanu, *Compendiu*, p. 51-52; Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977, p. 66 (=*Dialectologie română*); Turculeț, *Dialectologie*, p. 27; Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme*, p. 69-70.

[14] Coteanu, *Elemente*, p. 24.

anchetei prin corespondenți[15]. Spre deosebire de atlasele lingvistice germane, pentru cele romanice s-a folosit ancheta directă, situație valabilă şi pentru atlasele lingvistice româneşti (*WLAD*, *ALR*, *NALR*), dar şi pentru monografiile dialectale consacrate anumitor regiuni ale dacoromânei sau dialectelor sud-dunărene[16].

Înainte de efectuarea propriu-zisă a anchetei este necesară o *etapă pregătitoare* a ei, care presupune: precizarea scopului anchetei (elaborarea unui studiu cu caracter monografic, un atlas lingvistic, raportul dintre graiul respectiv şi limba literară); cunoaşterea regiunii ce urmează a fi investigată (date geografice, sociale, politice, istorice, economice, folclorul local, obiceiuri şi tradiții); stabilirea rețelei de puncte ce urmează a fi anchetate (care diferă de la cea pentru elaborarea unui atlas[17], la cea a unei monografii sau la cea care are ca finalitate evidențierea unei probleme lingvistice); întocmirea chestionarului, ținîndu-se cont de numărul anchetatorilor şi de scopul anchetei; problema anchetatorului etc.

I.2. Anchetatorul (culegătorul de informații) trebuie să fie familiarizat cu metodele de lucru pe teren, să utilizeze o varietate lingvistică apropiată de cea a informatorilor, să cunoască psihologia oamenilor simpli, să ştie să cîştige

---

[15] Ancheta directă, prin contactul nemijlocit al anchetatorului cu subiecții vorbitori, înlătură caracterul îndoielnic al exactității transcrierii fonetice, dar şi subiectivitatea răsunsurilor. Vezi *TDR*, p. 14.

[16] Printre primele anchete europene efectuate pe teren sînt cele efectuate de Ion Maiorescu, în 1857, la românii din Istria, însă prima anchetă la fața locului organizată ştiințific, cu chestionare, destinată elaborarii unui atlas lingvistic, a fost cea a lui Gustav Weigand pentru *WLAD*, urmată de anchetele inițiate de Sextil Puşcariu pentru *ALR*.

[17] Şi în cazul realizări atlaselor lingvistice, densitatea punctele de anchetă diferă de la atlasele naționale, care utilizează o rețea mai rară de puncte, la atlasele regionale, care studiază o zonă mai restrînsă, dar cu o rețea de puncte mai deasă.

încrederea subiecților[18], să adopte un stil familiar, să nu se lase influențat pe teren de cunoștințele teoretice. Pe lîngă pregătirea necesară realizării unei anchete lingvistice, anchetatorul trebuie să aibă un auz fin, să cunoască tehnica transcrierii fonetice, să fie deprins cu aparatele de înregistrare.

Calitățile de specialist, de indigen sau străin de zona investigată, numărul acestora sînt subiecte de discuție în literatura de specialitate, care au în vedere anchetatorul. În afară de Jules Gilliéron, care folosește un anchetator nespecialist (pe principiul că un dialectolog ar putea fi influențat în notarea faptelor de limbă de cunoștințele despre idiomul respectiv, în timp ce notațiile anchetatorul nelingvist pot fi mai obiective), toți coordonatorii atlaselor lingvistice europene au utilizat anchetatori lingviști (considerînd că experiența unui specialist este indispensabilă în culegerea elementelor lingvistice pe teren).

Deși necunoașterea graiului, ca străin de zona anchetată, poate constitui un avantaj (în sensul sesizării nuanțelor pronunțării locale) față de un indigen, uneori, necunoașterea graiului și a informatorilor poate îngreuna stabilirea contactului lingvistic, subiecții vorbitori putînd fi reticenți în ceea ce privește colaborarea cu anchetatorul necunoscut lor. Valeriu Rusu consideră esențială apartenența originară a anchetatorului la mediul rural, ceea ce presupune o cunoaștere a realităților satului românesc și a mentalitații populare. Contactul între anchetator și informatori se realizează în acest caz aproape spontan; în ciuda instrucției și a poziției sociale a anchetatorului, dispar o serie de bariere în procesul comunicării, „crește prestigiul anchetatorului, cunoscător al

---

[18] Referitor la acest aspect, Valeriu Rusu constată: „Ancheta dialectală este prin excelență o comunicare bilaterală, bazată pe relația particulară care se stabilește, într-un anumit moment și într-un anumit context, între anchetator și informator (subiect)”. Vezi *Anchetator-informator, în ancheta dialectală*, în *TDR*, p. 29.

«treburilor şi ocupaţiilor ţărăneşti», calitate de care poate face dovadă mai cu seamă în pauzele intervenite în cursul anchetei"[19].

Anchetatorul poate fi unic în cazul anchetelor mici, care vizează realizarea de monografii mici sau restrînse ca teritoriu şi problematică; în cazul anchetelor vaste, care au ca scop întocmirea atlaselor lingvistice sau a monografiilor generale, se folosesc mai mulţi anchetatori[20], pentru a permite utilizarea unei reţele mai dense de puncte şi pentru a scurta timpul achiziţionării materialului lingvistic pe teren. Valeriu Rusu consideră că anchetatorul poate fi caracterizat prin trei aspecte: *formaţie profesională* (lingvistică, în general, dialectologică, în special, dar şi ştiinţe conexe: etnografie, folclor, istorie, geografie etc.); *trasături* (calitaţi) psihice, fizice şi general umane şi *apartenenţa geografică şi socială*, trasături care „conferă o anumită coloratură vorbirii sale"[21]. Prin urmare, eşecul sau reuşita unei anchete dialectale nu pot fi puse numai pe seama subiecţilor, o serie întreagă de factori acţionînd asupra contextului de comunicare reflectat în cadrul anchetei.

I.3. Subiectul vorbitor

În afară de anumite cerinţe generale (inteligenţă nativă, dentiţie, audiţie, pronunţare normale), *subiecţii* ce urmează a fi chestionaţi trebuie să îndeplinească o serie de cerinţe, care decurg din scopul anchetei, cum ar fi: informatorul şi familia să fie băştinaşi, să fi trăit cea mai mare parte a vieţii în localitate, să fie cooperanţi şi comunicativi. Pe fişa

---

[19] Valeriu Rusu, *Introducere în studiul graiurilor româneşti*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1977, p. 38 (= Rusu, *Introducere*).

[20] Principiul anchetatorului unic preconizat şi folosit în cazul ALF de Jules Gilliéron a trebuit să fie abandonat în etapele ulterioare de dezvoltare a studiilor de dialectologie; la noi, pentru cele două anchete ALR, s-au folosit doi anchetatori, Sever Pop şi Emil Petrovici, două chestionare şi două reţele. Vezi Ion Ionică, *Tehnici şi metode în cercetarea dialectală*, în *TDR*, p. 16.

[21] Cf. Rusu, *Introducere*, p. 34.

informatorului se notează vîrsta[22], sexul, studiile şcolare, ocupaţii/profesii principale şi secundare, călătoriile mai importante şi stagiile mai îndelungate în alte localităţi, dacă cunoaşte şi alte limbi, dacă citeşte sau urmăreşte programele mass-media, situaţia soţului/soţiei şi a copiilor[23]. În înregistrările „mascate" este de datoria anchetatorului să păstreze anonimatul subiecţilor, notînd pe fişă doar iniţialele numelor şi prenumelor acestora. Există şi specialişti care susţin

---

[22] Anchetatorul trebuie să interogheze persoane care să reprezinte mai multe generaţii, întrucît prin anchetarea tinerilor se poate scoate în relief influenţa limbii literare asupra graiului cercetat, iar prin înregistrarea persoanelor mai în vîrstă se evidenţiază autenticitatea graiului. Problema categoriei de vîrstă a subiecţilor anchetaţi a atras păreri diferite în literatura de specialitate: Emil Petrovici (în *Atlasul lingvistic român II, Introducere*) nu este de acord cu anchetarea persoanelor sub 30 de ani, deoarece „vorbesc un dialect foarte împestriţat de cuvinte literare"; Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Ion-Horia Bîrleanu (*Ancheta*, p. 97) susţin că femeile prezintă o mai mare comunicativitate: „la subiecţii femei am descoperit, adesea, mai multă mobilitate intelectuală şi, o dată acceptată convenţia de lucru, un caracter mai rezolut şi o mai mare comunicativitate, obţinînd rezultate comparabile cu cele mai bune prestaţii ale subiecţilor bărbaţi acomodaţi cu programul anchetei"; Ştefan Giosu (în *Dialectologie română*, p. 70-71) afirmă că „cei mai buni subiecţi sînt persoanele avînd vîrsta între 30 şi 65 de ani".

[23] Exemplu de întocmire a listei informatorilor: a) Maria P.: 81 de ani, 4 clase, pensionară; este comunicativă, cunoaşte foarte bine graiul local, a părăsit de foarte puţine ori satul natal; b) Daniela P.: 25 de ani, 12 clase, casnică; îi place să se uite la televizor, în special la programele de ştiri; deplasări la Piatra Neamţ, Iaşi, Timişoara; c) Viorel V.: 37 de ani, 12 clase, muncitor la fabrica de ciment din sat; a făcut armata la Timişoara; d) Neculai P.: 54 de ani, 8 clase, agricultor; a făcut armata la Constanţa; urmăreşte cu interes emisiunile politice; e) Leontina V.: 34 de ani, 10 clase, casnică; citeşte cărţi, reviste, ziare, merge destul de des la Piatra Neamţ; f) Aurelia P.: 50 de ani, 8 clase, casnică; se ocupă în special cu animalele din gospodărie şi frecventează tîrgurile săptămînale din zonă; se remarcă prin cunoaşterea graiului local şi prin expresivitate; g) Anuţa H.: 60 de ani, 4 clase, agricultor; nu călătoreşte aproape deloc, are 2 copii care au absolvit liceul, este pasionată de telenovele.

că aparatul de înregistrare ar putea constitui chiar un stimulent[24] deosebit pentru informatori cu personalitate[25].

De alegerea informatorilor depinde, în mare măsură, calitatea anchetei dialectale, subiectul vorbitor fiind „posesorul unor registre variate de exprimare"[26]. Este interesant de urmărit cum, în cazul unor vorbitori, graiul local devine stil familiar, în alte situații se apelează la limba comună sau literară; în timp ce unii subiecți pot aborda graiul dialectal în toate situațiile, făcînd abstracție de limba literară (în mod conștient sau inconștient), mai ales tinerii sau cei cu studii superioare pot aborda o varietate foarte apropiată de limba literară în toate circumstanțele. Prin urmare, este importantă selectarea informatorilor respectînd atît variația diatopică, cît și variația diastratică[27] (selectarea informatorilor de vîrstă, condiție socială și studii diferite). În plus, interpretarea rezultatelor anchetei trebuie să aibă în vedere și variația diafazică (urmărirea varietății folosite de subiectul vorbitor în diferite situații de comunicare).

Dacă vîrsta subiecților poate varia în funcție de scopul cercetării[28] și de criteriile stabilite de realizatorii anchetelor

---

[24] Vezi D. Hreapcă, *Anchetele pentru culegerea textelor dialectale. Aspecte metodologice*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 140-141.

[25] Cu toate acestea, pentru o anchetă dialectală, „formele de adresare în cadrul unei comunități, surprinse în vorbire (ceea ce presupune însă înregistrarea de contexte relativ scurte), magnetofonul și microfonul perfect camuflate, ca și faptul că discuțiile au loc în condiții de contacte informale, pot asigura autenticitatea corpusului lingvistic relevant"; cf. Dumistrăcel, *Ancheta*, p. 121.

[26] *Ibidem*, p. 46.

[27] Ancheta dialectală trebuie să țină cont și de variabilele sociolingvistice, de „variația limbajului în relație cu structura socială a comunității de vorbitori"; cf. Coșeriu, *Lingvistică*, p. 133.

[28] De exemplu, pentru relevarea conservatorismului graiurilor, sînt preferate persoanele în vîrstă, de obicei femei și cu un grad redus de instrucție, în timp ce pentru cercetările care doresc să sublinieze inovațiile lexicale se aleg informatori mai tineri, cu ocupații care presupun contacte

lingvistice respective, în scopul identificării unui raport corect între inovaţie şi conservatorism este bine să fie anchetaţi mai mulţi subiecţi vorbitori, de vîrste şi categorii sociale diferite. Trebuie avut în vedere că vorbirea dintr-o anumită zonă nu înseamnă doar conservatorism, ci şi inovaţie, iar anchetatorul nu poate considera că şi-a îndeplinit scopul cercetînd doar vorbitori de o anumită vîrstă şi un anumit nivel social. Mai ales în anchetele mai ample, este fundamentală selectarea informatorilor respectînd atît variaţia diatopică, cît şi variaţia diastratică.

Uneori chiar „informatorii ocazionali (secundari)”[29], care asistă la unele anchete (soţ/soţie, copii, vecini, aflaţi în casă în timpul înregistrărilor), pot oferi informaţii şi comentarii/completări preţioase cu privire la materialul cules[30]. Pentru a se asigura succesul investigaţiilor lingvistice, între anchetator şi informator se impune stabilirea unei anumite convenţii, a unei anumite forme de comunicare, anchetatorul fiind atît partener de comunicare, cît şi observator al competenţei expresive a vorbitorului său[31]. În acest fel, este reliefat caracterul social al anchetei, de maximă importanţă fiind atît relaţia anchetator - informator, cît şi

---

sociale variate. Vezi Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme*, p. 80. Pe de altă parte, anchetele nu trebuie să aibă în vedere informatorii de vîrste şi categorii sociale extreme, ci subiecţi cît mai diferiţi, punctînd astfel şi variabilele sociolingvistice. Variaţia în vorbirea indivizilor este „condiţionată” de o serie de factori care nu trebuie neglijaţi în interpretarea rezultatelor anchetei dialectale: sexul, vîrsta, nivelul cultural, profesia, contactul cu factori purtători ai influenţei limbii literare; de asemenea, trebuie adăugaţi factorii care ţin de situaţia de comunicare: interlocutorul, subiectul, cadrul de comunicare.

[29] Termenul este utilizat de Ştefan Giosu, în capitolul *Metode de studiere a dialectelor*, din manualul *Dialectologie română*, p. 71.

[30] Pe lîngă completările din cadrul anchetei, aceştia pot oferi răspunsuri sau comentarii contradictorii faţă de cele ale subiectului vorbitor principal, oferind şi informaţii despre sinceritatea colaborării unor subiecţi vorbitori.

[31] Cf. Dumistrăcel, *Ancheta*, p. 46, 51.

contextul de comunicare, ce presupune judecarea faptelor de limbă în funcţie de parametrii în care s-a desfăşurat ancheta dialectală.

I.4. Chestionarul, principalul instrument de lucru în ancheta dialectală[32], reprezintă o listă de întrebări, formulate în funcţie de specificul zonei anchetate şi de scopul anchetei[33]. Considerat de unii lingvişti unul dintre motivele principale care provoacă discrepanţa dintre anchetă şi vorbire[34], chestionarul este considerat un rău necesar, atingîndu-şi scopul mai ales prin adresarea de întrebări care vizează elemente din sfera concretului, a obiectelor cunoscute, utilizate în activităţile zilnice sau legate de anumite meserii.

Pentru alcătuirea unui chestionar se aleg cuvinte care prezintă interes din punct de vedere fonetic, morfologic, lexical, semantic[35]. În dreptul fiecărui cuvînt se formulează o întrebare, cu ajutorul căreia se poate obţine cuvîntul sau forma respectivă. Întrebările care alcătuiesc chestionarul trebuie să fie simple, clare şi precise (să se refere la un singur aspect) şi, de cele mai multe ori, *indirecte*, redactate sub forma unor

---

[32] De conţinutul, calitatea şi modalitatea folosirii chestionarului în anchetă depinde, în mare măsură, calitatea cercetării. Vezi Sever Pop, *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*, I. *Dialectologie romane*, Louvain, 1950, p. 712-713; Teofil Teaha, *Despre chestionarul Noului Atlas Lingvistic Român (NALR)*, în FD, V (1963), p. 109-122; Rusu, *Introducere*, p. 39-40; Caragiu Marioţeanu, *Compendiu*, p. 54; Turculeţ, *Dialectologie*, p. 30-32.

[33] Se va avea în vedere dacă se cercetează în totalitate sistemul unui grai sau numai o parte a acestuia.

[34] În privinţa barierelor în comunicare cauzate de utilizarea chetionarului, Ion Coteanu susţine: „întrebarea indirectă este cîteodată pur şi simplu imposibilă, sau se formulează atît de greu şi de complicat încît este preferabil să renunţăm la ea"; cf. Coteanu, *Elemente*, p. 27.

[35] De exemplu, dacă se cercetează probleme de fonetică, se aleg cuvinte în care sunetele urmărite să apară în toate contextele posibile; pentru cercetarea morfologiei, se are în vedere flexionarea cuvintelor, obţinerea formelor de singular şi plural etc.

scurte descrieri ale obiectelor sau noţiunilor la care se referă[36], asemănîndu-se cu ghicitorile (la care răspunsurile trebuie să fie foarte uşor de ghicit)[37].

Pot fi adresate şi întrebări *directe*[38], care conţin termenul urmărit, pentru a se obţine precizări asupra sensului unor anumite cuvinte (de genul: *Cum se spune pe aici la cartof?; La ceea ce acoperă pămîntul iarna spuneţi omăt (sau altfel)?*)[39], deşi cele indirecte sînt preferabile, deoarece nu influenţează răspunsul informatorului. Se pot folosi şi întrebări directe de tipul *„Ziceţi vorba muiere? (la ce ziceţi cînd ziceţi?)"*. De asemenea, unele întrebări (precum cele referitoare la părţile corpului omenesc sînt însoţite de indicarea părţilor respective), iar altele de gesturi care să îi ajute pe subiecţii vorbitori să ofere răspunsuri. Întrebările trebuie alese ţinînd cont de situaţia locală (legate de relaţiile de rudenie sau de ocupaţiile cu care ei se înlesnesc) şi trebuie adresate în graiul subiecţilor vorbitori.

Se poate apela şi la metoda „Wörter und Sachen" (cuvinte şi lucruri), elaborată de Rudolph Meringer şi Wilhelm Meyer-Lübke: se indică obiectul al cărui nume trebuie aflat şi se cere

---

36 De exemplu, *Cum numiţi cuiul acela lung şi gros ca degetul?; Dacă-i parte femeiască, cum îi spui copilului nou născut?; Cum îi spui la încăperea de sub casă, în care ţii murăturile, vinul etc.?; Cum îi zici la aceea umplută cu lînă, cu faţa colorată şi cu care te acoperi noaptea?*, întrebări utilizate în anchetele pentru *NALR. Moldova şi Bucovina*.

37 Uneori, răspunsul informatorului constituie completarea unei întrebări lăsată neterminată (de exemplu, pentru noţiunea *subţire*, în chestionarul *NALR*, întrebarea este formulată astfel: *Firul de păr nu e gros, e...*).

38 Apropiată de întrebarea directă este sugerarea cuvîntului sau a formei dorite, anchetatorul rostind începutul cuvîntului/formei (de exemplu, pentru a obţine o formă cu labiala palatalizată, i se sugerează forma regională, evitînd rostirea cu forma literară).

39 În *ALR* şi *NALR* întrebările directe sînt folosite mai ales pentru a obţine cuvinte şi sensuri vechi, astăzi sporadice (la categoriile de vorbitori vîrstnici) sau dispărute.

subiectului vorbitor să-l numească, să spună cum se zice la părțile componente ale obiectului, să specifice acțiunile la care se foloseşte. Astfel, cercetarea terminologiei profesionale se face la fața locului (într-un atelier de fierărie sau de tîmplărie, în camera în care se află războiul de țesut, în magazia în care se află maşinăria şi ustensilele agricole), dar şi prin intermediul imaginilor, a schițelor sau a fotografiilor, care pot substitui prezența obiectelor.

Denumirea unor gesturi sau acțiuni (cum ar fi rîs, tuşit, strănutat, cîntat, fluierat, privitul cruciş sau cu coada ochiului), poate fi obținută prin imitarea lor de către anchetator, procedeul fiind analog metodei „cuvinte şi lucruri".

În cadrul răspunsurilor la întrebări, trebuie avute în vedere şi ezitările din partea informatorilor, acestea prezentînd explicațiile lor. Întrebarea trebuie reluată într-un alt context şi într-o altă formă, insistența din partea anchetatorului spre a primi răspunsul imediat nefiind recomandată, ea putînd conduce la falsificarea realității lingvistice.

De obicei, pentru elaborarea atlaselor lingvistice, s-a lucrat cu două chestionare: un chestionar comun sau general (care vizează termenii referitori la părțile corpului, la relațiile de rudenie, la însuşirile şi acțiunile elementare ale omului) şi unul sau mai multe chestionare speciale sau regionale, ce conțin întrebări referitoare la diferite terminologii (apicultură, morărit, păstorit, pescuit, extragerea de minereuri etc.)[40].

Materialul obținut din convorbirile tematice are avantajul de a fi mai spontan şi mai autentic (textele dialectale redînd vorbirea într-un registru mult mai aproape de cel familiar), față de cel obținut cu ajutorul chestionarului. Dacă atunci cînd înregistrarea de răspunsuri se face pe baza chestionarului atenția informatorului se îndreaptă asupra „codului", prin

---

[40] Vezi Caragiu Marioțeanu, *Compendiu*, p. 55.

crearea unui dialog între anchetator şi subiect, preocuparea principală a subiectului vorbitor este „mesajul”[41].

În cadrul textelor dialectale, Stelian Dumistrăcel realizează distincția între *etnotexte* (care sînt preponderent „tematice”, informatorul dezvoltînd un anumit subiect impus de către anchetator: obiceiuri de nuntă, botez, înmormîntare, rețete culinare, activități specifice comunității rurale)[42], *sociotexte* (care acoperă sfera textelor configurate din amintiri ale subiecților anchetați, cu o anumită valoare documentară) şi *narațiuni* (texte libere, uneori de mai mare întindere, care presupun o sintaxă mai liberă și, implicit, mai elaborată, cît și intervenția unor elemente din sfera afectivității)[43].

Pentru a spori încrederea informatorilor, se va urmări ca întrebările/textele tematice să fie legate de obiceiurile şi tradițiile locale (legate de sărbătorile de iarnă sau de Paşte), de aspecte legate de viața de zi cu zi (*Cum se face săpunul de casă?*; *Cum se face stîna?*; *Cum se face piatra de var?*), de munca cîmpului (*Cum se face fînul?*; *Cum se cultivă cartoful?*), rețete culinare specifice zonei (*Cum se face z(e)ama de găină?*; *Cum se fac răciturile?*), de obiceiuri din tinerețe referitoare la nuntă, botez, înmormîntare; cu alte cuvinte, se va insista pe elemente regionale, bine cunoscute subiecților, pentru a nu le afecta spontaneitatea.

---

[41] Vezi Magdalena Vulpe, *Commentaires métalinguistique dans les texts dialectaux*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică şi Filologie Romanică*, II, Bucureşti, 1971, p. 257-262.

[42] În legătură cu acest tip de texte, Adrian Turculeț precizează: „textele tematice au un caracter predominant descriptiv şi o construcție sintactică mai rudimentară; în special cele care descriu activități tehnice (cum se face o roată sau o doniță, cum se potcovesc caii etc.) prezintă realizarea stilului ştiințific la nivel popular”; cf. Turculeț, *Dialectologie*, p. 24.

[43] Vezi Dumistrăcel, *Ancheta*, p. 184.

I.5. Rețeaua de puncte de cercetat diferă la un atlas[44] de cea a unei monografii sau a unui studiu în care se urmărește o problemă lingvistică specială. Între punctele din rețea, distanța va fi mai mare sau mai mică în funcție de unitatea graiului. Dacă pentru *ALR*, Sever Pop și Emil Petrovici au ținut cont de acest principiu și au utilizat o rețea de puncte mai deasă în regiunile cu zone de tranziție sau cu trăsături arhaice mai pronunțate (cum ar fi în Bucovina, Maramureș sau nordul Transilvaniei), spre deosebire de Muntenia (unde, datorită unității graiurilor, rețeaua de puncte este mai rară)[45], Gustav Weigand și-a ales punctele de anchetă într-un mod „defectuos"[46], în linie dreaptă, în zonele accesibile și circulate, neaventurîndu-se în localitățile mai izolate.

Anchetele în care sînt cercetate mai multe puncte, nu trebuie să se efectueze în linie dreaptă, ci în zig-zag, pentru a nu influența anchetatorul de pronunțarea din localitățile apropiate.

---

[44] Deși, în general, s-a aplicat principiul repartizării uniforme a punctelor de anchetă (pentru a evita, între diversele puncte, arii prea mari necercetate), structura rețelei poate fi diferită și de la un atlas la altul în funcție de concepția metodologică a autorilor, de scopul anchetei, dar și de structura demografică a zonei. Dacă Jules Gilliéron, pentru *ALF*, a ales localitățile la distanțe relativ egale unele de altele, stabilind un criteriu „geometric" în alcătuirea rețelei de puncte, Matteo Bartoli aplică un criteriu socio-cultural, avînd în vedere categoriile de localități (centre mari, centre mijlocii, centre mici și centre anormale). Vezi Sever Pop, *La dialectologie*, II. *Dialectologie non-romane*, Louvain, 1950, p. 1150-1151 (consultată pe site-ul https://archive.org/stream/ladialectologiea02popsuoft#page/1150/mode/2up, accesat la data de 20.05.2014).

[45] Pentru *ALR*, au fost alcătuite rețele diferite de puncte: una mai deasă, în care s-a utilizat chestionarul normal, și alta mai rară, în care s-a utilizat chestionarul amplificat. Este cunoscut faptul că *ALR* utilizează o rețea mai rară de puncte față de *NALR, pe regiuni*, care își propune studierea în profunzime, cu un număr mai mare de anchetatori, a unui teritoriu mai restrîns, dar cu o rețea mai deasă. Vezi, pentru o prezentare detaliată, *TDR*, p. 15; Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme*, p. 77-78; *Dialectologie română*, p. 71-72.

[46] Cf. Turculeț, *Dialectologie*, p. 40.

I.6. Modalități de prezentare a faptelor lingvistice culese într-o cercetare dialectală

Materialul dialectal adunat în ancheta directă se consemnează în scris cu ajutorul unui sistem de notare, numit *transcriere fonetică*[47], care trebuie să redea cît mai fidel pronunțarea subiectului vorbitor, la momentul înregistrării. Sistemul de transcriere fonetică cu semne diacritice, a cărui folosire este astăzi generală în cercetările de dialectologie română (atlase regionale, monografii etc.), elaborat de autorii *ALR*, satisface condiția bogăției de semne care redau variantele fonetice de pronunțare şi a relativei simplități de utilizare.

Dacă avem în vedere realitatea lingvistică pe care dorim să o înregistrăm, notarea poate fi făcută *impresionist* (redînd răspunsurile unui singur informator, aşa cum le percepe anchetatorul, la prima impresie), dar se poate apela şi la transcrierea *normalizantă* (notînd media pronunțărilor locale).

Etapa prezentării faptelor lingvistice culese pe teren se impune în cazul lucrărilor de sinteză, care au în vedere şi cartografierea materialului cules (operație ce constă în notarea pe hărți a fenomenelor dialectale obținute din diferite puncte de anchetă), dar nu se mai impune ca etapă intermediară între cele de culegere şi interpretare a materialului dialectal, în cazul elaborării glosarelor sau a culegerilor de texte dialectale.

I.7. Metode de interpretare a faptelor dialectale

Materialul lingvistic poate fi interpretat după mai multe metode şi valorificat în lucrări diferite.

I.7.1. *Glosarul dialectal* sau regional este o listă de cuvinte care se deosebesc de uzul comun (termeni regionali, arhaici, cu valoare expresivă specială, argotici, tehnici etc.), fiind, în principiu, mai bogat în termeni decît un atlas. Glosarul poate fi

---

47 Prin sistemul de transcriere fonetică cu semne diacritice, întocmit de autorii *ALR*, se pot evidenția variantele care apar în pronunțarea reală, ilustrînd mai ales diferențele de natură fonetică.

o lucrare independentă sau poate însoţi o monografie, o culegere de texte dialectale, fiind necesar pentru întregirea atlaselor lingvistice. Amintim cîteva glosare dialectale de o certă valoare ştiinţifică: *Lexic regional*, vol. I, II, Bucureşti, 1960, 1967 (redactor coord. Gh. Bulgăr); *Glosar regional*, alcătuit de V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, Bucureşti, 1961; *Glosar regional Argeş*, de D. Udrescu, Bucureşti, 1967 etc.

1.7.2. În *monografiile dialectale* de tip clasic[48], metoda descriptivă se îmbină cu metoda comparativ-istorică, faptele fiind descrise sistematic pe subsisteme ale limbii (fonetică, lexic, gramatică) în comparaţie cu normele limbii literare şi cu alte idiomuri. Structura unei monografii are în vedere o introducere (conţinînd date generale despre regiunea sau localitatea studiată: date geografice, istorice, economice, culturale, antropologice, etnografice[49] etc.), studiul limbii, pe compartimentele limbii (îmbinat uneori cu aspecte care reflectă variaţiile sociolingvistice), conţinînd, de regulă, o culegere de texte şi/sau un glosar (care ar putea apărea şi ca lucrare independentă de monografie) şi, preferabil, un indice de nume, de materii, care să uşureze consultarea lucrării.

Monografia poate utiliza toate procedeele de anchetă: chestionare, convorbiri tematice, observaţia directă, metoda „cuvinte şi lucruri", întregind, de fapt, cercetările dialectale efectuate cu mijloacele geografiei lingvistice, ducînd la o

---

[48] Amintim cîteva monografii dialectale: I. A. Candrea, *Graiul din Ţara Oaşului*, în „Buletinul Societăţii Filologice", Bucureşti, nr. 2, 1906; Ovid Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915; Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul maramureşului*, Bucureşti, 1925; Teofil Teaha, *Graiul din valea Crişului Negru*, Bucureşti, 1961; Grigore Brâncuş, *Graiul din Oltenia*, în LR, 1962, nr. 3; Valeriu Rusu, *Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice*, 1971; Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea*, Bucureşti, 1972 etc.

[49] Aspetul etnografic, altădătă destul de bine reprezentat în capitolul introductiv, este astăzi mai slab reprezentat sau chiar neglijat în monografiile dialectale actuale.

cunoaştere aprofundată a graiurilor atît pe verticală, cît şi pe orizontală.

Aplicarea metodei structuraliste în dialectologie (începînd cu anii '30 ai secolului trecut)[50] şi introducerea conceptelor de *sistem* şi *diasistem* au dus la apariţia, şi în spaţiul românesc, a unor monografii care descriu fonologic graiuri sau anumite zone dialectale: Emil Petrovici, I. Stan, *Schiţă a sistemului fonologic al graiului tecucean*, în CL, 1958; Grigore Rusu, *Schiţă a sistemului fonologic al graiului bistriţean*, în CL, 1959, nr. 4; idem, *Structura fonologică a graiurilor dacoromâne*, 1983; Petre Neiescu, *Schiţă a sistemului fonologic al unui grai din sudul Banatului*, în CL, 1963, nr. 2; Matilda Caragiu Marioţeanu, *Fono-morfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală*, Bucureşti, 1968; Em. Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, Bucureşti, 1968; L. Ionescu-Ruxăndoiu, *Schiţă de tipologie a graiurilor din Moldova*, Bucureşti, 1996.

I.7.3. *Culegerea de texte dialectale* reprezintă o altă modalitate de prezentare şi de interpretare a materialului lingvistic cules pe teren, care poate fi valorificată fie prin conservarea textelor într-o arhivă organizată, fie prin publicarea selectivă a unor texte în volum, ambele modalităţi fiind valoroase pentru cercetări privitoare la toate compartimentele limbii.

I.7.4. *Atlasul lingvistic* reprezintă cea mai amplă lucrare în care faptele dialectale sînt prezentate cu mijloace cartografice. Pe hărţile lingvistice (analitice, sintetice, dar mai ales cele interpretative), în reţeaua de puncte[51], este transcris fonetic

---

[50] Vezi N. S. Truberzkoy, *Phonologie und Sprachgeographie*, în „Travaux du Cercle Linguistique de Prague", 1931; A. Martinet, *Description phonologique du parler franco-provençal d'Hauteville (Savoie)*, 1939.

[51] Fiecare hartă descrie, de fapt, un singur fenomen lingvistic şi conţine reţeaua de puncte anchetate, reprezentată de fiecare dată prin acelaşi număr. Dacă avem în vedere conţinutul lor, distingem între hărţi fonetice (cu ajutorul cărora urmărim răspîndirea diverselor variante ale sunetelor), hărţi fonologice (în care sînt notate fonemele), hărţi morfologice (cuprinzînd

materialul dialectal, acestea permițînd compararea rapidă a formelor de limbă pe un anumit teritoriu și reprezentînd, totodată, o prelucrare și o interpretare a lor. Interesul crescut pentru cercetarea limbii vorbite dialectale a condus la nevoia de sistematizare a materialului cules pe teren, atlasele servind ca instrumente de lucru pentru cei care fac studii de interpretare asupra diverselor ramificații teritoriale.

Odată cu *ALF* și cu apariția metodei proprie dialectologiei, *geografia lingvistică*[52], apare și noțiunea de „arie lingvistică" (lexicală, fonetică etc.) și tendința de a considera fenomenele de limbă sub aspectul lor geografic[53]. Astfel, hărțile lingvistice lărgesc orizontul cercetătorului, permițându-i să elaboreze principii teoretice, să urmărească pe un teritoriu de limbă întins, elementele de continuitate și cele de discontinuitate, dar și să observe limitele dialectale, zonele de tranziție, dinamica fenomenelor lingvistice (locul de apariție a inovațiilor, direcțiile și ariile lor de răspîndire) etc.

Una dintre principalele probleme dialectologice rezolvate de geografia lingvistică este aceea a granițelor dialectale, a limitelor ariilor dialectale.

---

imaginea spațială a formelor gramaticale), hărți sintactice (în care sînt notate îmbinări de cuvinte, propoziții, fraze), hărți lexicale (care redau termenii cunoscuți în graiuri pentru o anumită noțiune). După natura lor, dosebim hărți analitice (care prezintă în detaliu un fapt de limbă) și hărți sintetice (alcătuite pe baza mai multor hărți analitice), iar după modul de prezentare a faptelor de limbă, pot fi hărți descriptive (care redau materialul așa cum a fost pe teren), respectiv hărți interpretative (care utilizează diverse simboluri, hașuri, isoglose colorate, pentru a-i permite consultantului să ajungă mai ușor la concluzii). Vezi, pentru o prezentare detaliată, Ștefan Giosu, *Metode de studiere a dialectelor*, în *Dialectologie română*, p. 84-88.

[52] Geografia lingvistică este o metodă specifică dialectologiei, ce constă în cartografierea pe hărți lingvistice a unui număr mai mare sau mai redus de fapte lingvistice, obținute pe baza unei anchete dialectale de pe o rețea de puncte fixată în prealabil. Principii ale acestei metode se aplică și la alcătuirea hărților lingvistice, dar, mai ales, la interpretarea acestora.

[53] Vezi Ion Ionică, *Tehnici și metode în cercetarea dialectală*, în *TDR*, p. 19.

I.8. Aria dialectală înseamnă aria pe care este răspîndit un fapt lingvistic, iar liniile care marchează ariile dialectale se numesc, după natura fenomenului delimitat, *isofone* (care delimitează aria de răspîndire a unor fenomene fonetice), *isolexe* (care separă două puncte anchetate, ce prezintă termeni diferiți pentru o noțiune) şi *isomorfe* (care delimitează aria de răspîndire a unor particularități morfologice). Dacă neogramaticii credeau că între dialecte trebuie să existe granițe precise, care se pot suprapune peste cele administrativ-politice, geografia lingvistică rezolvă problema granițelor dialectale, cu ajutorul atlaselor demonstrîndu-se că între dialecte/graiuri nu există, cel mai adesea, treceri bruşte, ci *zone de tranziție*, în care coexistă fonetisme, forme gramaticale şi cuvinte specifice dialectelor sau graiurilor învecinate.

Pornind de la observațiile lui Jules Gilliéron asupra modului de răspîndire a inovațiilor lingvistice[54], Matteo

---

[54] Analizînd răspîndirea pe teren a unor fenomene şi constatînd că principiul legilor fonetice, utilizat de neogramatici, nu putea explica satisfăcător marea varietate lingvistică (hărțile lingvistice semnalînd, deseori, excepții de la regulile cunoscute), Jules Gilliéron găseşte o serie de explicații pentru schimbările din limbă, cunoscute sub numele de „principiile lui Gilliéron": *principiul migrației cuvintelor* (pornind dintr-un centru inovator, cuvintele migrează odată cu oamenii care le folosesc) şi *principiul luptei dintre cuvinte* (unele cuvinte intră în competiție cu altele, existente în grai, conducînd, uneori, la „îmbolnăviri" ale cuvintelor, omonimia fiind una dintre cele mai grave forme - alături de hipertrofia semantică şi de reducerea corpului fonetic: spre exemplu, *păcurar* „cioban" < lat. *pecorarius/păcurar* „cel care vinde păcură", cel de-al doilea sens impunîndu-se, primul fiind înlocuit cu cuvîntul de origine turcă *cioban*). Vezi, pentru o prezentare detaliată, Caragiu Marioțeanu, *Compendiu*, p. 69-71. De altfel, la întrebarea indirectă din *NALR* referitoare la cel care păzeşte oile, partea suplimentară, *Cunoaşteți şi forma păcurar?*, primeşte, în anchetele noastre din Bucovina, răspunsul *Păcurar este cel care vinde păcură* sau *cel care unge casa cu păcură*.

Bartoli[55] formulează *teoria ariilor lingvistice*, fundamentînd aşa numita *lingvistică spaţială*. Analizînd inovaţiile din punctul de vedere al vechimii lor (pentru a determina faza arhaică), al originii (pentru a stabili punctul de iradiere al fenomenului) şi al cauzelor care le produc, Bartoli stabileşte o serie de principii, care explică repartizarea geografică a unor arii tipologice identice sau asemănătoare:

a) ariile *izolate* sînt arhaice, mai puţin receptive la noutate; în general, dialectele sud-dunărene conservă cuvinte, fonetisme şi forme vechi, dispărute în dacoromână (de exemplu, ar. *ying'iţ* „douăzeci"< lat. *viginti* sau ir. *ii* „a merge" < lat. *ire* sau formele *cl'ag* „cheag", *găl'ină* „găină" sînt lexeme/forme mai vechi decît corespondentele lor din dacoromână. Potrivit acestui principiu, insulele sînt mai conservatoare decît continentul, localităţile din zona de munte decît cele de la şes, satele decît oraşele;

b) ariile *laterale* (ariile periferice) au, de asemenea, caracter conservator, conservînd forme mai vechi decît ariile centrale. Astfel, termenii *iuă* „unde", *arină* „nisip", *brîncă* „mînă", *a custa* „a trăi", consemnaţi în aria nord-vestică a dacoromânei, sînt mai vechi decît termenii corespunzători din ariile centrale; fonetismul arhaic *ḑ* se conservă în dacoromână în ariile laterale (în Banat, Maramureş şi nordul Moldovei), în vreme ce în celelalte zone se fricativizează la *z*; un alt exemplu este dat de lat. *equa* „iapă", care se păstrează în spaniolă şi în română, în timp ce în ariile centrale se impune *caballa* (în Galia şi în Italia);

c) ariile *majore* (mai întinse) prezintă forme mai vechi decît ariile mai mici (restrînse ca suprafaţă); spre exemplu, forme care grupează Occidentul romanic, opunîndu-l Daciei, sînt mai vechi: denumirea pentru „obiect" din fr. *chose*, sp. *cosa*, it. *cosa* (< lat. *causa*) este mai veche decît cea din română: *lucru* (< *lucra*

---

[55] Principiile lingvistului italian Matteo Bartoli au fost expuse în lucrarea *Introduzione ala neolinguistica. Principi, scopi, metodi*, Genova–Firenze, 1925.

< lat. *lucubare*); termenii *moş* şi *unchi* sînt mai vechi decît corespondentul dialectal utilizat în Banat, *uică*;

d) aria *nouă* (posterioară din punct de vedere cronologic) poate păstra uneori, faze mai vechi; de exemplu, provincia Dacia, colonizată mai tîrziu, păstrează pe *lingură* (< lat. *lingula*), mai vechi faţă de it. *cucchiaio* (< lat. *cochlearium*);

e) aria *în retragere* (dispărută, faza mai puţin rezistentă), care tinde să dispară, este mai veche decît cea curentă; de exemplu, *lat. ignis*, formă veche, a dispărut din limbile romanice, care cunosc un cuvînt mai nou: *focus* (rom. *foc*, it. *fuoco*, sp. *fuego*, fr. *feu*), iar termenul *lîngoare* (< lat. *languor, -oris*) a fost înlocuit aproape complet de *tifos* (< fr. *typhus*); forma de imperativ *vă* (< lat. *vade*), întîlnită astăzi doar în Crişana, dar înregistrată pînă în secolul al XIX-lea şi în Ţara Haţegului, este mai veche decît forme ca *du-te, mergi*.

Deşi principiile ariilor, stabilite de Matteo Bartoli (ca şi cele ale geografiei lingvistice, în general), şi-au dovedit utilitatea şi eficienţa în interpretarea datelor lingvistice, ele au o doză de relativitate, motiv pentru care nu trebuie absolutizate[56], ci privite ca sugestii pentru cercetarea faptelor de limbă vorbită. Cercetarea lingvistică trebuie să aibă în vedere legile fonetice, etimologia, istoria limbii, metoda geografică neînlăturînd, ci doar completînd, metoda comparativ-istorică.

---

[56] Absolutizarea criteriilor spaţiale poate conduce la concluzii inexacte asupra caracterului conservator sau inovator al unor domenii lingvistice. Astfel, aplicînd exclusiv principiul ariei majore, am putea conchide că *a trăi* (de origine slavă) este mai vechi decît *a custa* (< lat. *constare*). Principiul ariei majore formulează, de altfel, o ipoteză care o contrazice pe aceea implicată de principiul ariei izolate sau laterale. Vezi, pentru o prezentare detaliată a teoriei ariilor, A. Turculeţ, *Dialectologie română*, p. 57-58; Caragiu Marioţeanu, *Compendiu*, p. 71-74; Ionescu Ruxăndoiu, *Probleme*, p. 103-105.

Bibliografie

Brâncuş, Grigore, *Graiul din Oltenia*, în LR, 1962, nr. 3

Candrea, I. A., *Graiul din Țara Oaşului*, în „Buletinul Societății Filologice", Bucureşti, nr. 2, 1906

Caragiu Marioțeanu, Matilda, *Fono-morfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală*, Bucureşti, 1968

Caragiu Marioțeanu, *Compendiu* = Caragiu Marioțeanu, Matilda, *Compendiu de dialectologie română (nord- şi sud-dunăreană)*, Editura ştiințifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1975

Coteanu, *Elemente* = Coteanu, Ion, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1961

Coşeriu, *Lingvistică* = Coşeriu, Eugen, *Lingvistică din perspectivă spațială şi antropologică*, Editura Ştiința, Chişinău, 1994

Densusianu, Ovid, *Graiul din Țara Hațegului*, Bucureşti, 1915

Dialectologie română = Caragiu Marioțeanu, Matilda, Giosu, Ştefan, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Todoran, Romulus, *Dialectologie română*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1977

Dumistrăcel, *Ancheta* = Dumistrăcel, Stelian, Hreapcă, Doina, Bîrleanu, Ion-Horia, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Editura Academiei Române, Iaşi, 1997

Hreapcă, Doina, *Anchetele pentru culegerea textelor dialectale. Aspecte metodologice*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2

Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme* = Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Probleme de dialectologie română*, Centrul de multiplicare al Universității din Bucureşti, 1973

Ionică, Ion, *Tehnici şi metode în cercetarea dialectală*, în Rusu, Valeriu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984

Neiescu, Petre, *Schiță a sistemului fonologic al unui grai din sudul Banatului*, în CL, 1963, nr. 2

Papahagi, Tache, *Graiul şi folclorul maramureşului*, Bucureşti, 1925
Pop, Sever, *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*, I. *Dialectologie romane*, Louvain, 1950
Pop, Sever, *La dialectologie*, II. *Dialectologie non-romane*, Louvain, 1950 (consultată pe site-ul https://archive.org/stream/ladialectologiea02popsuoft#page/1150/mode/2up, accesat la data de 20.05.2014)
Rusu, Grigore, *Schiță a sistemului fonologic al graiului bistrițean*, în CL, 1959, nr. 4
Rusu, Grigore, *Structura fonologică a graiurilor dacoromâne*, 1983
Rusu, Valeriu, *Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Considerații fonologice*, 1971
Rusu, *Introducere* = Rusu, Valeriu, *Introducere în studiul graiurilor româneşti*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1977
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Schiță de tipologie a graiurilor din Moldova*, Bucureşti, 1996
Saramandu, Nicolae, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea*, Bucureşti, 1972
Teaha, Teofil, *Despre chestionarul Noului Atlas lingvistic român (NALR)*, în FD, V (1963), p. 109-122
Teaha, Teofil, *Graiul din valea Crişului Negru*, Bucureşti, 1961
TDR = Rusu, Valeriu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1984
Turculeț, *Dialectologie* = Turculeț, Adrian, *Dialectologie română*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2002
Vasiliu, Emanuel, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, Bucureşti, 1968
Vulpe, Magdalena, *Commentaires métalinguistique dans les texts dialectaux*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică şi Filologie Romanică*, II, Bucureşti, 1971, p. 257-262

II. NORMĂ ŞI VARIAŢIE ÎN PRONUNŢAREA ROMÂNEASCĂ

II.1. Limba vorbită – limba scrisă

În cercetarea limbii vorbite, un rol important îl are distincţia între realizarea orală[1] sau scrisă a unui mesaj sau, altfel spus, între *limba vorbită* şi *limba scrisă*, numite şi limba apropierii, respectiv limba distanţei[2]. Dacă varianta standard a pronunţării româneşti a fost adesea discutată în lucrări de fonetică, ortografie şi ortoepie, varietăţile substandard, situate între normele academice şi cele regionale[3], sînt mai puţin cercetate în literatura de specialitate.

Deşi obiectul de cercetare a foneticii are în vedere normele limbii standard, normele ortoepice[4], prin care rostirea literară a fost codificată, mai ales din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, observaţiile şi exemplele ulterioare nu vor face referire exclusiv la aceste norme, dintre care unele se realizează în situaţii de vorbire oficială, ci se va avea în vedere pronunţarea reală a mai multor categorii de vorbitori. De altfel, chiar pronunţarea românească standard cunoaşte două variante: a) o variantă pretenţioasă (academică), care se conformează cît mai mult normelor, fiind utilizată în mediul academic, şcoli de toate gradele, în limbajul politic etc.; b) o

---

[1] Realizarea orală a limbii este primară în raport cu realizarea scrisă, ambele fiind în esenţă izomorfe; cf. Turculeţ, *Introducere*, p. 133.

[2] Termeni propuşi de Peter Koch, Wulf Oesterreicher în lucrarea *Gesprohene in der Romania: Französisch, Italienisch, Spanisch*, Tübingen, 1990.

[3] Numite şi „limbă populară", „limbaj familiar"; cf. Turculeţ, *Introducere*, p. 134.

[4] Ortoepia este totalitatea regulilor care stabilesc pronunţarea corectă, literară a cuvintelor unei limbi.

variantă familiară (neacademică), utilizată în vorbirea curentă a oamenilor instruiţi.

Prima cercetare asupra pronunţării literare româneşti se datorează romanistului suedez Alf Lombard, a cărui lucrare, *La prononciation du roumain*, Uppsala, 1935, are ca suport un corpus de date adunate printr-o anchetă directă. O descriere de ansamblu a vorbirii româneşti este realizată de Sextil Puşcariu, în volumul al II-lea al lucrării *Limba română*[5], prima cercetare românească de mari dimensiuni, în care sînt utilizate pe scară largă datele oferite de hărţile lingvistice din *Atlasul lingvistic român*, lucru vizibil şi prin cele 53 de hărţi de la sfîrşitul volumului. Studii consacrate pronunţării româneşti (variantelor stilistice şi stilului scenic) au fost elaborate de către Lidia Sfîrlea[6], asupra cărora vom reveni.

Limba standard reprezintă stadiul din dezvoltarea unei limbi literare în care se stabilesc normele limbii unitare, supraregionale. Asigurînd coeziunea şi stabilitatea limbii naţionale, limba standard devine varietatea de bază a arhitecturii unei limbi. Normele limbii standard, ca rezultat al procesului îndelungat de dezvoltare a limbii literare, au la bază *limba comună*, care înglobează trăsături comune tuturor varietăţilor limbii[7].

Dacă stabilirea şi generalizarea principalelor norme ale limbii standard se situează în perioada 1860-1880, unele norme

---

[5] Lucrarea lui Sextil Puşcariu, *Limba română*. Vol. II. *Rostirea*, publicată în 1959 (şi reeditată, după o istorie editorială zbuciumată, în 1994), se caracterizează (ca şi primul volum) printr-o mare accesibilitate, servind unui cerc foarte larg de cititori, dar, în acelaşi timp, construieşte portretul lingvistului clujean, cel care avea să devină unul dintre pionierii fonologiei structurale diacronice şi precursor al fonologiei generative.

[6] Amintim studiul *Variante stilistice ale pronunţării româneşti actuale*, în LR, XII, 1963, nr. 6, p. 596-606 (= Sfîrlea, *Variante*) şi lucarea *Pronunţia românească literară. Stilul scenic*, Bucureşti, 1970 (= Sfîrlea, *Pronunţia*).

[7] Limba standard are dezvoltări proprii şi particularităţi specifice limbii scrise; vezi Turculeţ, *Introducere*, p. 135-136.

de amănunt sînt codificate abia în perioada reformei ortografice din 1953. Din istoria ortografiei româneşti, vom puncta cîteva aspecte:

a) lingviştii Şcolii Ardelene urmăreau unificarea limbii supraregionale în scris prin intermediul unor sisteme ortografice etimologiste;

b) după abandonarea scrierii etimologiste (1881[8], 1894, 1904[9]), Academia Română propunea drept criteriu de selecţie a normelor ortoepice normele reale ale oamenilor cultivaţi, „uzul" fiind factorul de decizie;

c) prin reforma ortografică din 1953[10], ortografia devine, în mare măsură, fonematică, înlăturîndu-se unele reguli cu motivaţie etimologică; astfel, reforma de la jumătatea secolului al XX-lea contribuie esenţial nu doar pentru fixarea ortografiei, ci şi a ortoepiei limbii standard actuale[11]; normele ortoepiei nu trebuie văzute ca limite rigide, întrucît ele prezintă o anumită elasticitate, determinată de caracterul social al limbii, de contextul situaţional pe care se plasează

---

[8] În anul 1881, în ortografia românească se creează un compromis între etimologism şi fonetism („etimologism temperat din necesităţi fonetice"), deschizîndu-se drumul spre înlăturarea etimologismului şi pentru stabilirea unui sistem ortografic bazat pe realităţile fonetice ale limbii române moderne. Printre promotorii acestei idei se numără Titu Maiorescu, Ioan Maiorescu, Alexandru Lambrior, H. Tiktin, Alexandru Philippide; vezi, pentru o prezentare detaliată, Flora Şuteu, *Introducere în studiul ortografiei*, în *Sinteze de limba română* (coord. Theodor Hristea), Ediţia a II-a, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1981, p. 86-108.

[9] La reforma ortografică din 1904, formula amintită cu privire la ortografia din 1881 se inversează; se cere acum o ortografie cu un fonetism temperat „din necesităţi etimologice", dorindu-se o reîntoarcere la tradiţii.

[10] Reforma ortografică din 1953 aduce cîteva modificări importante: generalizarea cratimei şi limitarea apostrofului la un număr mic de situaţii accidentale; înlăturarea lui *â* cu *î*, excepţie făcînd familia cuvîntului *român*; aplicarea principiilor numite morfologic şi sintactic în ortografie; înlăturarea lui *-u* fără valoare fonetică; înlocuirea formei verbale *sunt* prin *sînt* (forma ultimă corespunde originii latine a prezentului indicativ românesc, care provine din conjunctivul latin şi nu, cum se credea în secolul al XIX-lea, din indicativul latin *sunt*).

[11] Vezi Turculeţ, *Introducere*, p. 140.

actul de comunicare respectiv, distanța dintre interlocutori, emoția etc.[12];

d) ca reacție la regulile stricte impuse de *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (1960), apar dicționare și lucrări privitoare la raportul corectitudine-greșeală: Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală* (1972); Al. Niculescu, *Între corectitudine și greșeală – sau despre „cultivarea" limbii române standard actuale*[13], *Pluralitatea corectitudinii*[14]; *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române(DOOM)*, 1982; Ana Tătaru, *Dicționar de pronunțare a limbii române*, vol. I, II, Heidelberg, 1984; Flora Șuteu, Elisabeta Șoșa, *Dicționar ortografic al limbii române*, București, 1994; Ion Calotă, *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic școlar al limbii române (DOOMS)*, Craiova, 1996.

Rolul ortografiei în fixarea normelor ortoepice nu trebuie absolutizat, întrucît ortografia noastră nu are un caracter integral fonetic. Dacă folosim aceleași grafeme pentru vocalele și semivocalele *e, i, o, u,* aceasta poate avea urmări asupra cuvintelor mai puțin cunoscute. O serie de factori, printre care tradiția, originea cuvintelor, ne împiedică să scriem oricînd așa cum pronunțăm. De exemplu, scriem *subțire, obcină* în virtutea etimoanelor corespunzătoare (latinescul *subtilis* și v.sl. *občina*); în realitate, pronunțăm *supțire, opcină,* pentru că în limba română nu pot urma imediat două consoane nesonante una surdă și cealaltă sonoră. Pentru ușurarea pronunțării[15], se

---

[12] Vezi și Iordan, Robu, *LRC*, p. 187- 194.

[13] În „Limbă și literatură", vol. III, 1972, p. 341-348.

[14] În „România literară", nr. 36, 1976, p. 8.

[15] Este normal și natural ca vorbitorii să tindă spre a economisi energia cerută de emisiunea fizică a vorbirii, prin reducerea la un minimum necesar a efortului cerut de mișcările articulatorii prin care se disting una de alta unitățile fonetice și, deci, se asigură funcționalitatea lor în lanțul vorbirii; vezi, pentru o prezentare detaliată, Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *op. cit.*, p. 189, în care, comentînd principiul general al economiei limbii, amintește de factorii de bază ai dinamicii limbii, *efortul* și *randamentul*, în relația *minimum de efort – maximum de randament*.

apelează la afonizarea (asurzirea) consoanei sonore (în cazul de față, consoana oclusivă bilabială sonoră *b* își pierde vibrațiile glotale și trece la oclusiva bilabială surdă *p*).

II.2. Variantele pronunțării literare

În scrierile sale[16], Iorgu Iordan remarcă diferențele din punct de vedere stilistic ale limbii literare scrise și vorbite, cauzele acestor diferențieri fiind în strînsă legătură cu latura socială a limbii, cu situația de comunicare și cu proveniența locală a vorbitorilor. În ultima vreme se vorbește tot mai mult despre o condiționare reciprocă între limbă și societate, cercetarea limbii în context social reprezentînd obiectul principal al cercetării sociolingvistice[17].

Apartenența la unul dintre straturile sociale (stratul social de sus, stratul social mijlociu, stratul social de jos), diferențele lingvistice referitoare la sex, vîrstă, cît și relația dintre limbă și profesiunea diferitelor grupe de vorbitori sînt relevante în acest sens.

Un alt aspect care determină diferențe diamesice și diafazice este legat de situația de comunicare. Vorbitorii își schimbă modul de a vorbi în funcție de situațiile de comunicare. Limba literară standard este vorbită de categoriile socio-profesionale cu instrucție medie sau superioară, deci de cei care aparțin clasei sociale de sus. Aceștia, deși în situații oficiale încearcă să păstreze norma literară, în contact cu vorbitorii din straturile inferioare folosesc, deseori, elemente lexicale și pronunțări neacademice; este vorba de adaptarea vorbitorului la contextul de comunicare, la statutul socio-cultural al interlocutorului.

---

[16] Vezi *Gramatica limbii române*, București, 1937; *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, Iași, 1943, *Stilistica limbii române*, București, 1944.

[17] Vezi Boris Cazacu, *Un aspect al cercetării interdisciplinare: Sociolingvistica*, în FD, vol. VIII, 1973, p. 11.

Provenienţa locală a vorbitorului este un alt factor de diferenţiere a pronunţării literare. Dacă limba literară scrisă este mai unitară şi nu prezintă particularităţi regionale, în schimb, limba literară vorbită trădează zona de provenienţă a subiectului vorbitor. Dacă majoritatea subiecţilor îşi adaptează vorbirea/pronunţarea în funcţie de statutul socio-cultural al interlocutorului şi de situaţia de comunicare[18], unii vorbitori, chiar aparţinînd stratului social de sus, fie se arată dezinteresaţi de o astfel de adaptare a comportamentului verbal, fie sînt „mai puţin dotaţi cu «darul imitaţiei» normelor ortoepice şi păstrează toată viaţa unele deprinderi articulatorii regionale însuşite în perioada primei socializări"[19]. Faţă de limba literară scrisă, mai unitară, limba literară vorbită prezintă particularităţi regionale mai numeroase, situaţie încă actuală.

Semnalăm şi o serie de deosebiri cauzate de vîrsta subiecţilor vorbitori. Persoanele în vîrstă preferă fonetismele franceze, în timp ce tinerii utilizează, cu precădere, englezismele, cu rostiri mai apropiate de etimon. De asemenea, tinerii din aria nordică a dialectului dacoromân, aflaţi în situaţii oficiale sau în discuţii cu vorbitori din alte

---

[18] Într-o ediţie specială a unei emisiuni de divertisment, difuzată pe postul naţional de televiziune, în decembrie 2000, dedicată unor „scene din culise" din timpul anului în curs, prezentatoarea, originară din judeţul Neamţ, utilizează o pronunţie care-i trădează zona de provenienţă; acest fapt se datorează discuţiei degajate cu colegii de emisiune, prezentatoarea neştiind că scenele respective sînt înregistrate; vezi, în acest sens, Sorin Guia, *Aspecte sociolingvistice şi tipuri de texte în Arhiva de limbă vorbită a Seminarului de dialectologie şi sociolingvistică*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii Alexandru Ioan Cuza din Iaşi" (serie nouă), secţiunea III e, Lingvistică, tomurile XLIX-L, 2003-2004 (Studia linguistica et philologica in honorem D. Irimia), p. 259.

[19] Cf. Turculeţ, *Introducere*, p. 148. Semnalăm aici pronunţarea unor persoane cunoscute din mediul public, cum ar fi fostul Preşedinte al Consiliului Judeţean Iaşi, Constantin Simirad, sau primarul municipiului Piatra Neamţ, Gheorghe Ştefan.

zone, din dorința de a-și ascunde rostirea regională, apelează la pronunțări hipercorecte: deschiderea vocalei *e* (pentru a ascunde tendința de închidere a vocalei neaccentuate, în poziție finală sau medială), uneori chiar tendința de deschidere a vocalei *ă*, în poziție finală (din dorința de a masca închiderea vocalei *ă*, în poziție finală, la *â*, fenomen specific ariei nordice a dialectului dacoromân). Felul de a pronunța sunetele diferă, mai mult sau mai puțin, de la o comunitate lingvistică la alta.

În măsura în care există o limbă comună, există și o rostire comună, care se concretizează în variante; acestea, la rîndul lor, separă masa vorbitorilor în categorii, după regiunea în care s-au născut/trăit, după apartenența lor socială, după gradul de instruire etc.

II.2.1. ***Variante diamesice***[20] și ***diastratice***[21]

Iorgu Iordan[22] distinge două variante ale limbii literare vorbite: o *variantă academică*, folosită de intelectuali în împrejurări speciale (conferințe, convorbiri oficiale), pe care o pune în relație directă cu stilul științific al limbii scrise, și o *variantă familiară* (proprie vorbirii cotidiene a unor largi cercuri de oameni culți), care ar corespunde stilului artistic, literaturii beletristice.

Distincția între varianta academică și cea familiară a fost preluată și de alți cercetători. Amintim în acest sens, studiul Lidiei Sfîrlea, *Variante stilistice ale pronunțării românești actuale*, publicat în LR, XII, 1963, nr. 6, p. 596-606; pornind de la treptele superioare spre cele inferioare (de la literar spre

---

[20] Se referă la distincția dintre limba vorbită și limba scrisă, în sens concepțional; cf. Turculeț, *Dialectologie*, p. 7).

[21] Termenul desemnează diferențierea între straturile socioculturale ale comunității care utilizează limba respectivă, marca diastratică constituind o informație importantă pentru uzajul concrect al cuvintelor, pentru o comunicare lingvistică adecvată.

[22] În lucrarea *Limba română contemporană*, ediția a II-a, București, 1956, p. 22-23.

neliterar) autoarea distinge, pe lîngă cele două variante menționate de Iordan, încă două: pronunțarea populară, respectiv pronunțarea regională. Primele două variante aparțin aspectului literar al rostirii românești și diferă între ele prin cîteva particularități[23]:

a) pronunțarea pretențioasă (sau academică) nu cunoaște fenomenul sincopării vocalelor, în timp ce varianta familiară permite astfel de modificări fonetice: sincoparea vocalelor *u i, e* între o oclusivă și o lichidă (*cetățeanlui, domn̩le/domle, mîin̩le, un̩le*), dispariția vocalei *i* după prepalatalele șuierătoare *ș, j* (*copleștoare, vrăștoare*), sincoparea posterioarei nelabiale *ă* (*tovarșe, vaszică*) sau chiar sincoparea de silabe (*un̩spĉe* pentru „unsprezeĉe", *opspĉe* pentru „optsprezeĉe") etc.;

b) față de rostirea pretențioasă, varianta familiară manifestă o puternică tendință de reducere a hiatului prin sinereză (*bărbi̯er, mani̯ere, co̯aliția, delegați̯a*) sau prin contragerea a două vocale identice (*ștință, find*);

c) pronunțarea academică menține dentalele *-t-, -d-* în grupurile consonantice din interiorul cuvintelor, în timp ce varianta familiară le elimină, simplificînd grupul consonantic respectiv (*alĉeva, alcum̩va, asfel, cîm̩va*);

d) dacă în varianta academică consoanele finale ale cuvintelor se păstrează, în pronunțarea familiară, datorită pronunțării alerte, care conduce la pronunțarea a două sau mai multe cuvinte într-un singur corp fonetic, acestea, de regulă, sînt eliminate (*cîn‿vreau, sîn‿de lemn, drep‿să spun, atî‿de frumos, vorbes‿clar, cunos‿povest̯ea*); în același timp, surdele finale se sonorizează înaintea sonorei inițiale din cuvîntul următor și sonorele finale asurzesc în fața surdei inițiale a următorului cuvînt (*atîd‿va plăti, muld‿zgomot, aruŋg‿*departe, ves‿*să nu, vin̩s‿totul*);

---

[23] Cf. Sfîrlea, *Variante*, p. 598-599.

e) spre deosebire de pronunțarea academică, care impune rostirea articolului hotărît enclitic *l* al masculinelor şi neutrelor, în varianta familiară s-au generalizat formele fără articol (*omu, studentu, băiatu, sufletu*);

f) *i* final din articolul hotărît proclitic *lui,* care se păstrează în varianta pretențioasă, dispare în pronunțarea neacademică (*lu Ion, lu sor-mea*);

g) în timp ce conjuncția *dar* e rostită ca atare numai în varianta academică, cea familiară renunță la lichida vibrantă *r* (*da eu nu vreau, proşti, da mulți*).

Multe dintre variațiile care apar între cele două tipuri de pronunțare se explică prin diferența de tempo de la o variantă la alta, *varianta pretențioasă* distingîndu-se printr-o durată medie mai mare a sunetelor (ceea ce duce la o articulare clară, completă), prin rostirea lentă şi izolată a cuvintelor, prin rostirea nediftongată a vocalelor inițiale, în timp ce *varianta familiară* prezintă un tempo mai rapid (care determină articulări incomplete), dar şi o oarecare neglijență a articulației. Aceste diferențe se datoresc condițiilor de comunicare specifice limbii vorbite: apropierea fizică şi cunoaşterea partenerilor, spontaneitatea, emoționalitatea, afectivitatea. Conchidem că varianta pretențioasă de rostire se caracterizează prin claritate, printr-o oarecare emfază şi prin relativa neutralitate față de conținutul exprimat, în timp ce pronunțarea familiară este o pronunțare eliptică, lipsită de emfază, în care se întrevede atitudinea spontană a vorbitorului față de ideile comunicate[24].

Pe lîngă variantele pretențioasă şi familiară, Lidia Sfîrlea discută şi despre pronunțările populară, respectiv regională.

Pronunțarea populară este utilizată de vorbitorii care nu şi-au însuşit toate nuanțele fonetice ale limbii literare. Cauzele acestui tip de pronunțare sînt legate de absența unui nivel de

[24] Vezi, pentru o prezentare detaliată, Sfîrlea, *Variante,* p. 601 şi Turculeț, *Introducere,* p. 151.

instrucție corespunzător sau de gradul scăzut de receptivitate. De obicei, vorbitorii proveniți din mediul rural, nefamiliarizați încă cu toate nuanțele pronunțării literare, prezintă unele fenomene fonetice tipic populare, cum ar fi:

a) reducerea diftongului din anumite neologisme la vocală simplă (*maneră* pentru „manieră", *obect* pentru „obiect", *plutoner* pentru „plutonier");

b) sincopări mai numeroase de silabe decît în varianta familiară (*donșoara, mă-ta, tat-tu* etc.);

c) iotacizarea verbelor, mai ales a acelora în care nazala dentală *n* trece la *i*: (*spui, să ții̯e, să vii̯e*)[25];

Pronunțarea regională este specifică diverselor grupuri de vorbitori ai graiurilor teritoriale și prezintă elemente incluse în varianta regională.

Celei de-a cincea variante de pronunțare, *varianta scenică*, anticipată în studiul amintit, Lidia Sfîrlea îi dedică o lucrare aparte[26]. Această variantă este limitată la actorii profesioniști, dar utilizată și de crainicii profesioniști din Radio și Televiziune. Varianta scenică cuprinde toate variantele pronunțării românești și prezintă două aspecte: unul general - pronunțarea severă, fiind respectată cu strictețe în anumite texte dramatice și altul individual sau artistic, care ilustrează ceea ce este nespecific rostirii românești actuale și cuprinde: *varianta arhaică* (deplasează anumiți eroi în trecut), *varianta neologistică* (prezintă neologisme într-o formă coruptă, subliniind gradul de incultură), *varianta neautohtonă* (cuprinde particularități care indică apartenența personajelor la o naționalitate străină) și *varianta defectelor de vorbire* (care caracterizează pe eroii bîlbîiți, peltici)[27].

---

[25] Iotacizarea verbelor cu tema în *-n*, *-r*, respectiv în *-t*, *-d*, se înregistrează și astăzi în subdialectele maramureșean și crișean, respectiv muntean.

[26] Vezi Sfîrlea, *Pronunția*.

[27] Cf. Sfîrlea, *Variante*, p. 604-606.

Prin însuşi specificul ei ca sistem, limba este normată, pronunțarea în vorbirea concretă avînd loc în conformitate cu anumite norme, care reprezintă un standard model, în care se identifică toate mijloacele de realizare ale limbii date, socialmente obligatorii pentru toți membrii comunității lingvistice respective. Normele standard pot fi aplicate în general în aspecte ale vorbirii care reprezintă limba scrisă şi mai puțin în aspecte care caracterizează limba vorbită. Abaterile de la pronunțarea standard sporesc în pronunțarea curentă a oamenilor culți datorită caracterului spontan care caracterizează limba literară vorbită.

Adrian Turculeț consideră că între cele două variante ale pronunțării standard, pe care le numeşte *pronunțarea literară standard* şi *pronunțarea literară colocvială*, nu există granițe fixe nici imuabile, întrucît multe exemple din pronunțarea colocvială s-au impus sau sînt pe cale de a se generaliza în limba standard[28].

II.2.2. ***Variante regionale ale limbii literare***

Emil Petrovici, în 1956[29], susținea teza existenței a două sisteme fonematice literare (deci a două variante a limbii literare): una munteanească, cu 7 foneme vocalice şi una moldovenească, cu 5 foneme vocalice. Aceeaşi împărțire este reluată, în 1970, de către Lidia Sfîrlea, care aminteşte de sistemele vocalice literare muntenesc şi moldovenesc[30].

Negînd existența unei limbi standard pure, Victor Iancu identifică trei variante ale românei standard (regionale): *moldovenească, muntenească* şi *transilvăneană*[31]. Adrian Turculeț

---

[28] Multe exemple de sinereză sau de contragere a vocalelor în hiat s-au impus: *teatru, geografie, obiect, prieten, subiect, alcol, fică*); cf. Turculeț, *Introducere*, p. 152-153.

[29] Cf. Emil Petrovici, *Fonemele limbii române*, în LR, V, nr. 2, 1956, p. 26-38.

[30] Vezi Sfîrlea, *Pronunția*, p. 55.

[31] A se vedea studiul *Pentru un atlas lingvistic al românei standard*, în LR, XIX, nr. 3, 1980, p. 223.

adaugă variantă *basarabeană*, care prezintă unele trăsături distincte față de varianta moldovenească[32]. Aceste particularități, care conduc la împărțirea în trei/patru variante de pronunțare regionale, reprezintă abateri de la normele standard, țin de intonație sau de nuanțe fonetice. De exemplu, la vorbitorii munteni amintim palatalizarea ușoară a prepalatalelor șuierătoare *ș*, *j* (*moš*, *obraǰ*); la vorbitorii moldoveni, închiderea ușoară a vocalelor neaccentuate finale – *e*, *-ă* (*laptẹ*, *masặ*, *plasặ*); la vorbitorii ardeleni, lungirea vocalelor accentuate, deplasarea accentului pe silaba inițială, deschiderea frecventă a vocalei *e* (*vẹde*, *fẹte*), monoftongarea diftongului *ǫa* la *ǫ́* (*sǫ́re*, *mǫ́re*).

Dacă în cadrul limbii distanței, limba română literară și-a creat o pronunțare standard, care evită modificările fonetice prea mari și imprimă eleganță pronunțării, în cadrul limbii apropierii, pronunțarea colocvială lasă un teren larg de acțiune limbii vorbite, deschisă la modificări fonetice variate, la rostiri populare și chiar regionale. În timp ce limba scrisă, prin normele sale rigide, printr-o mai mare unitate și stabilitate, reprezintă limba literară, limba vorbită, mai puțin încorsetată de legi, înregistrează și chiar tolerează unele abateri.

II.3. **Diversificarea dialectală**

Ceea ce i se impune unui individ, limitînd libertatea lui expresivă și comprimînd posibilitățile oferite de sistem este norma, un sistem de „impuneri sociale și culturale", care variază după comunitate. În aceeași comunitate lingvistică și în același sistem funcțional pot exista diferite norme (limbaj familiar, popular, limbă literară)[33].

---

[32] Vezi, în acest sens, Adrian Turculeț, *Variante regionale ale românei standard*, în FD, XII, 1993, p. 179-198.

[33] Vezi E. Coseriu, *Sistema, norma y habla (con un resumen en alemán)*, Montevideo, 1952, p. 81.

Dacă norma lingvistică înregistrează modul „cum se spune”, avînd un caracter „natural” şi abstract, norma literară arată cum trebuie să se spună (exercitînd o anumită presiune asupra vorbitorilor sau a acelor care o utilizează în scris), fiind întotdeauna concretă şi convenţională. Norma literară este stabilită, în fiecare limbă, pe baza unui anumit dialect, fără a se confunda total cu acesta, în măsura în care acceptă şi particularităţi provenite din alte dialecte sau graiuri ale limbii respective.

Condiţiile geografice (de ex., zonele izolate, de munte sau cu relief accidentat)[34], apartenenţa provinciilor româneşti la organizaţii statale diferite (care a dus la formarea unor izoglose lingvistice secundare la Carpaţii Orientali sau Meridionali), amestecul etnic, bilingvismul, determinat de obligativitatea însuşirii limbii oficiale, au dus, în multe situaţii, la dezintegrarea sistemului lingvistic originar şi la crearea unor limbi mixte (un exemplu este dialectul istroromân, care, datorită despărţirii de peste cinci secole de dialectul dacoromân şi influenţei croate, a devenit un idiom mixt). De asemenea, deplasările unor grupuri de populaţie dintr-un loc în altul au dus la asemănări (de ex., între graiurile moldoveneşti şi cele ardeleneşti de nord sau dintre graiurile munteneşti şi cele din sudul Transilvaniei), amestecul unor populaţii cu origine locală diferită a dus la formarea unor zone de „mozaic” dialectal (cum sînt cele din Dobrogea şi Bucovina). Toate acestea, precum şi cauzele de natură socială au condus la diferenţierile lingvistice, la diversificarea dialectală[35]. Însă diversitatea lingvistică trebuie urmărită însă atît în cadrul comunităţii lingvistice naţionale (variaţie ce se

---

[34] Încă din secolul al XVI-lea, orientarea văilor carpatine a dus la repartizarea graiurilor dacoromâne în două grupuri de graiuri: de nord şi de sud.

[35] Vezi, pentru o prezentare detaliată, Turculeţ, *Dialectologie*, p. 12-14.

constată de la o regiune la alta şi de la o clasă socială la alta), cît şi la nivelul comportamentului verbal individual.

Factorii diferenţierii sincronice a limbilor sînt de natură spaţială, socială şi situaţională. În acest sens, Eugen Coşeriu distinge între *variaţia diatopică* (care face referire la diferenţierile în spaţiul geografic ale unei limbi; de exemplu, dialectul aromân, subdialectul moldovenean, pentru limba română), *variaţia diastratică* (care aparţine vorbitorului şi priveşte diferenţele dintre diversele straturi socioculturale ale comunităţii academice, cum ar fi jargoanele, argourile, limbajele profesionale) şi *variaţia diafazică* (care priveşte adecvarea vorbirii la situaţii concrete de vorbire; de exemplu, limba literară, pronunţarea familiară etc.)[36]. Acestor trei tipuri de diferenţe le corespund alte trei tipuri de sisteme de izoglose[37], mai mult sau mai puţin unitare: *unităţile sintopice*, numite şi dialecte, întrucît reprezintă un tip particular de subunităţi idiomatice; *unităţi sinstratice* sau niveluri de limbă (de exemplu, limbaj cult, limbaj popular, limbaj al clasei mijlocii etc.); unităţi *sinfatice* sau stilurile de limbă (de exemplu, limbaj familiar, limbaj solemn etc.)[38].

Graiul, subdialectul şi dialectul sînt noţiuni relative, delimitarea lor conducînd la descrierea structurii dialectale a unei limbi. Fiecare din cele trei tipuri de varietăţi geografice (teritoriale) ale unei limbi are un sistem lingvistic coerent, cu

---

[36] Cf. Coşeriu, *Lingvistică*, p. 142. La acestea, unii lingvişti adaugă *dimensiunea diamezică*, care se referă la distincţia dintre limba vorbită şi limba scrisă, în sens concepţional; cf. Turculeţ, *Dialectologie*, p. 7.

[37] În funcţie de natura particularităţilor considerate, se vorbeşte despre *isofone*, care delimitează aria de răspîndire a unor fenomene fonetice (de ex., *cîne- cîi̯ne, ĉer - ŝer - ĉăr*; africata *ḑ*; palatalizarea oclusivei dentale *t*), *isolexe*, care separă două puncte anchetate ce prezintă termeni diferiţi pentru o noţiune (de ex., *varză – curechi*, *pisică – mîţă*, *nea – zăpadă - omăt*) şi *isomorfe*, care delimitează aria de răspîndire a unor particularităţi morfologice (de ex., eu *văd* – eu *văz*; ei *văd* – ei *vede*; el *a făcut* – el *o făcut*).

[38] Cf. Coşeriu, *Lingvistică*, p. 101.

norme proprii. Cu toate acestea, între varietățile dialectale ale unei limbi sînt *zone de tranziție,* care asigură continuitatea comunicării și contribuie la trecerea de la o unitate dialectală la alta. În fapt, între dialecte/graiuri nu există treceri bruște, ci zone intermediare, în care coexistă fonetisme, forme gramaticale și cuvinte specifice dialectelor sau graiurilor învecinate. Astfel, putem vorbi de graiuri de tranziție între subdialectul moldovean și muntean, în sudul Moldovei[39], între graiurile muntenești și cele din Banat și sud-estul Transilvaniei[40] între subdialectul moldovean și graiurile ardelenești în Bucovina și în nord-vestul Moldovei[41]. Astfel, cuvinte precum *cioban, omăt, păpușoi/popușoi, țîntirim/țînțirim* au pătruns din Moldova în nord-estul Transilvaniei și în estul Maramureșului, iar cuvinte „ardelenești", cum ar fi *bărbînță, copîrșău, dohot,* respectiv *dohotár* (pentru *păcură,* respectiv *păcurar*), *goz* (pentru *gunoi în ochi*), *(o) țîră,* precum și muierea dentalelor au pătruns din graiurile ardelenești în Bucovina și nord-vestul Moldovei. În acest sens, vom exemplifica cîteva particularități fonetice specifice Maramureșului și nord-estului Transilvaniei, consemnate în recentele înregistrări efectuate în comunele bucovinene Mănăstirea Humorului, Vicovu de Jos și

---

[39] Fenomenul a fost demonstrat de I. Iordan în studiile *Lexicul graiului din sudul Moldovei* (în „Arhiva", 1921) și *Graiul putnean* (în „Ethnos", I, 1941, fasc. 1), de Gr. Rusu, *Graiuri de tranziție. În legătură cu poziția graiului vrîncean în cadrul dacoromânei,* în CL, 1961, nr. 1, Teofil Teaha, *Graiul de la Vama Buzăului. Considerații asupra unei zone de interferență a graiurilor,* în LR, 1962, nr. 1; Paul Lăzărescu, *Arii lexicale în nord-estul Munteniei,* în FD, IX, 1975.

[40] Vezi Grigore Brâncuș (*Graiul din Oltenia,* în LR, 1962, nr. 3), care consideră Oltenia ca un grai aparte față de cele muntenești, reluînd părerile lui G. Weigand și Sextil Pușcariu; Valeriu Rusu, *Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Considerații fonologice,* 1971; Nicolae Saramandu, *Arii fonologice și zone dialectale de tranziție (pe baza NALR-Olt, vol. I-II),* în SCL, 1975, nr. 2; Marin Petrișor, *Graiuri mixte și graiuri de tranziție. Cu privire la un grai mixt din nord-vestul Olteniei,* în LR, 1962, nr. 1, care caracterizează această zonă ca un „grai mixt".

[41] Vezi, în acest sens, Turculeț, *Graiul din Cîmpulung.*

Straja, ce ilustrează interferența între graiurile ardeleneşti și cele din nord-vestul Moldovei:

a) deschiderea vocalei anterioare *ȩ́*, o fază intermediară între *e̯a* şi *e*, întîlnită încă din textele din secolul al XVI-lea: *cămȩ́şâ* (*cămi̯ȩ́şâ*), *fi̯mȩ́i̯i*;

b) monoftongarea diftongului *o̯a* (de fapt se pronunță *u̯a*) la *ǫ́* (fenomen ce se datorează labializării lui *a* şi dispariției elementului semivocalic): *cǫ́sa*, *covǫ́ră*, *grǫ́pă*, (îl) *întǫ́rŝĕ*, *scǫ́rță* (sub. B, femeie, 53 de ani, din SV, Vicovu de Jos oferă şi o explicație: *scǫ́rță* să spúni la *covǫ́ră*);

c) conservarea fonetismelor de tipul *p(ĉ)*[42], *b(ǵ)* şi chiar *b(ĝ)*[43], *m(ń)*, deci cu labiala păstrată şi cu africatizarea consoanelor palatale pentru bilabialele orale: *cu̯opĉîlâ*, *pĉiru̯ón*, *pĉîlotă*, *țol pĉíu̯at*, *pĉíu̯â*, *împĉestrím*, *împĉȩ́diŝ*, *împĉȩlicát*, *îńĉedicát*, (*barabúl̦i*) *pĉisáti*, *căpĉíțî*; *bĝiŝúşcâ̦* (doar sporadic *bg'iŝúşcâ*); *mńiu̯árâ*, *mńelúțâ*, *mńez* (*mńeḑ*), *mńíri*, *mńiri̯ásâ*, *lumńínâ*;

d) africatizarea dentalelor *t*, *d* + *e*, *i* > *ĉ*, *ĝ*[44]: (îl) *coşȩ́şĉi* (pentru *coséşte*), (*săptămîna*) *páĉimilor*, (să) *pregăĉéşte*; *pîntĉele*, *ĝi vítâ*, *ĝinĉi*, *blíd'ĝi*, *d'ĝinț*, (pi) *d'ĝal*, (*u̯ol̦i̯acâ*) *d'ĝi sári*, (*un pahár*) *d'ĝi u̯ule̯i*, (*i̯era alb*) *d'ĝi lúmi*, (*animáli*) *d'ĝi láptĉi*, (*fábriŝ*) *d'ĝi bi̯eri*),

---

[42] Iotul, care se constituie în fenomen favorizant al acestui fenomen fonetic, a evoluat la oclusiva palatală *k'* şi apoi se africatizează la *ĉ* (*p*> *k'*> *ĉ*). Aria lui *p(ĉ)*, ca reflex al palatalizării labialei *p*, ocupă, de fapt, o zonă mai largă - nordul Bucovinei, Maramureşul şi Crişana – în care labiala se conservă.

[43] Cînd bilabiala *b* este urmată de iot, acesta din urmă evoluează la oclusiva palatală *ǵ*, care se africatizează (*b*>*ǵ* >*ĝ*). Stadiul *b(ĝ)* de palatalizare a lui *b* reprezintă o inovație în aria mai largă - nordul Bucovinei, Maramureşul şi Crişana – în care labiala se conservă în urma palatalizării.

[44] Emil Petrovici (*Simbioza româno-slavă în Transilvania*, în „Transilvania", 73, nr. 2-3, 1942, p. 149-156) consideră că pronunțarea muiată a consoanelor dentale *t*, *d*, *n*, urmate de vocalele anterioare *e* şi *i*, reprezintă o particularitate a graiurilor ardeleneşti.

fenomen consecvent în Mănăstirea Humorului şi parţial în celelalte două comune bucovinene;

e) palatalizarea labiodentalei *v* în stadiul *z*, fenomen specific graiurilor maramureşene, este întîlnită în graiul din Vicovu de Jos: *azęspį*, cu proteza vocalei *a* şi palatalizarea în stadiul *z*. Chiar şi atunci cînd spirantizarea apare în prima formă a răspunsului, există comentariul „alţii spun şi *azęspį*", cazul subiectului F, f, 61 de ani. Menţionăm că subiecţii D, f, 12 ani şi I, b, 43 de ani, pronunţă *azęspĉi*, cu bilabiala palatalizată în stadiul *pĉ*.

Cele două sisteme care vin în contact coexistă, realizînd un „diasistem", o fază intermediară, hibridă[45]. Graniţele dialectale sînt într-un anumit raport cu cele administrative, economice, geografice, religioase etc., fără să fie vorba de suprapunere mecanică.

Unii lingvişti consideră că ultima şi singura subdiviziune a limbii este *idiolectul*, realizarea individuală a unui sistem lingvistic la nivelul fiecărui vorbitor. Termenul a fost creat de Bernard Bloch pentru a reprezenta vorbirea unei persoane care discută despre un subiect cu acelaşi interlocutor, într-o perioadă anume de timp[46]. Idiolectul are aplicabilitate atît în sociolingvistică, cît şi în dialectologie, mai ales în geografia lingvistică. Ceea ce oferă atlasele lingvistice, reprezintă, de fapt, suma aspectelor vorbirii individuale a fiecărui informator în parte. Nici idiolectul nu este însă unitar, întrucît, în decursul existenţei, un individ utilizează mai multe idiolecte, modificîndu-se odată cu experienţa de viaţă a vorbitorului[47].

---

[45] Cf. Rusu, *Introducere*, p. 85-86.

[46] Bernard Bloch, *A set of Postulates for Phonemic Analysis*, în *Language*, 1949, nr. 24, p. 3-46, apud Bîrleanu, *Curs*, p. 42.

[47] Vorbitorul care pleacă din comunitatea sa încearcă să-şi schimbe nu doar poziţia geografică, ci şi poziţia socială. Această mişcare, cauzată de creşterea în plan profesional, înseamnă, totodată, şi adaptarea la noua normă lingvistică, norma comunităţii cu care intră în contact. În anchetele efectuate, remarcăm, la subiecţii plecaţi din localitate pentru studii universitare sau

Contestatarii utilității acestui concept invocă faptul că limba este un fenomen prin excelență social şi că, în vorbirea fiecărui individ, intervin elemente din vorbirea celorlalți; există însă şi specialişti care consideră că termenul în discuție „poate facilita discutarea unor probleme cum ar fi diferențierea după generații a vorbirii, în interiorul unei comunități lingvistice, sau coexistența sistemelor lingvistice în graiurile regionale"[48]. Prin urmare, este importantă studierea graiurilor locale în contextul specific al culturilor populare locale, aşa încît definirea granițelor dialectale subiective să se facă ținîndu-se cont de raportare la conştiința indivizilor că ei aparțin unui anumit tip cultural.

Subiectul vorbitor are capacitatea de a sesiza diferențele la contactul cu o altă normă, adaptîndu-şi, totodată, pronunțarea în funcție de anchetator/interlocutor, de cerințele şi de situațiile de comunicare. Într-un fel pronunță cînd răspunde întrebărilor indirecte (această metodă de culegere a materialului lingvistic îi poate crea uşoare stări emotive) şi mult mai aproape de graiul local va vorbi în discuțiile libere sau în conversațiile cu unii membrii ai familiei. Sentimentul anchetatorului este că subiectul vorbitor încearcă să înşele, să ofere imaginea graiului său cît mai puțin diferită de norma literară.

---

liceale, conştiința superiorității normei literare, dorința de a înlătura fonetismele şi elementele lexicale regionale. Odată deprinsă, norma literară este imitată, în defavoarea regionalismelor ce caracterizează zona de proveniență. De exemplu, la subiectul F, din Mănăstirea Humorului, de 24 de ani, absolventă de facultate și master, răspunsul la întrebarea *Cum numiți oaia tînără, cu vîrsta între un an și trei ani, care încă n-a fătat?* este urmat de un comentariu interesant: *miu̯árâ*, cu mențiunea că fonetismul *mńiu̯árâ* era folosit de bătrîni (*asta, știți cum era omul mai în vîrstă, mai greșea*). Același subiect, întrebat dacă pentru fonetismul literar *împi̯edicî* cunoaşte şi fonetismul regional *împč̂ę́diŝ* sau *împč̂ęlicát*, răspunde: *depinde de vîrsta fiecăruia, pentru că nu poți să îl dezobişnuiești de cuvintele pe care le-a învățat de cînd era copil, depinde de mediul în care ai crescut.*

[48] Cf. Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme*, p. 45.

Unii dintre subiecţii anchetaţi sînt conştienţi de existenţa unei norme dialectale mai mult sau mai puţin cultivate şi, cu toate acestea, îşi păstrează particularităţile graiului din zona natală, pentru că acesta le conferă identitatea. Alţii, dimpotrivă, refuză să oglindească particularităţile regionale celor din afara comunităţii. Mai ales în răspunsurile la întrebările indirecte, aceştia din urmă dau impresia că se află în faţa unui examen, îşi controlează vorbirea, caută să mascheze aspectele arhaice şi regionale. Interesant ca fenomen psihologic este refuzul persoanelor în vîrstă, mai ales de sex feminin, de a colabora la întrebările indirecte, apelînd la fonetisme şi elemente lexicale cît mai apropiate de norma literară, în timp ce în discuţiile libere pronunţarea nu mai este controlată. Probabil este vorba de reacţia subiectului vorbitor aflat în contact cu persoane din afara comunităţii. De exemplu, la întrebarea *Dacă-i parte femeiască, cum îi spui copilului nou născut?*, sub. B, f, 84 de ani, din Mănăstirea Humorului, răspunde *fẹtíṭâ*, probabil pentru a evita pronunţarea *cu̯opk'ílâ*, cu bilabiala *p* alterată, care este consemnată în înregistrările libere; acelaşi subiect, la întrebarea *Cum îi zici la acela cu care mîi caii şi care e făcut din curea?*, răspunde *biŝ*, cu labiala nealterată, deşi, marea majoritate a subiecţilor anchetaţi, chiar şi cei tineri, palatalizează labiala în stadiu intermediar (*bg'iŝ*). Astfel, vorbitorii posedă sisteme de referinţă, pe care le observă, la care se raportează şi în funcţie de care reacţionează lingvistic.

Abaterile de la normă, conştiente sau inconştiente, sînt tot variaţii. În acest sens, tinderea spre normă, dar necunoaşterea acesteia, duce la forme de hipercorectitudine: amintim, în acest sens, *píşcâ* pentru *k'íşcâ* < ucr. *kyška*). Fost învăţător, subiectul H, b, 65 de ani, din Vicovu de Jos, atît în răspunsurile la întrebările indirecte, cît şi în discuţiile libere, încearcă, de multe ori, să nu-şi trădeze graiul local. Din dorinţa de a evita presupuse pronunţări regionale, *p* iniţial apare în locul lui *k'*

etimologic, care e simțit dialectal, prin încadrarea greșită a cuvîntului în categoria *picu̯áre/k'isu̯ári̯*. Consemnăm forma *majun* în loc de *mağun*, la sub. D, f, 48 de ani, din comuna Mănăstirea Humorului, tehnician veterinar, cu studii liceale, care manifestă reticență față de folosirea fonetismelor și elementelor lexicale regionale; probabil, africata *ĝ* a fost simțită ca fonetism arhaic, specific ariei nordice a dialectului dacoromân.

În general, subiecții vorbitori au conștiința deosebirilor de grai dintre generații, în vorbirea lor apărînd fenomene care denotă coexistența a două sisteme lingvistice diferite (cel al bătrînilor și cel al generației mai tinere). La subiecții mai tineri, se constată, în general, atît extinderea ariei cu forme mai apropiate de cele impuse de norma literară, cît și coexistența celor două variante. Consemnăm fie dispariția unor fonetisme sau elemente lexicale arhaice, fie coexistența formelor arhaice cu cele literare (vezi *cîne* și *cîi̯ne* – anticiparea elementului palatal; *băi̯at* și *băi̯et* – fenomen de acomodare: vocala centrală *a*, sub influența semivocalei palatale *i* trece în seria vocalelor anterioare). Mai ales tinerii au conștiința deosebirilor de pronunțare dintre cele două generații (*bătrînii spun așa* sau *bătrînii spuneau așa*; uneori apar comentarii de tipul *nici bătrînii nu mai folosesc termenul acesta*)[49]. În discuțiile cu bătrînii se vor

---

[49] De exemplu, răspunsul la întrebarea *Cum ziceți la locul în care sînt îngropați morții dintr-un sat?* conține și comentarii ce ilustrează fenomenul amintit mai sus (*ĉimitír*, cei mai bătrîni și noi în casă, bunicii, cîteodată chiar și mama, folosesc *țîntirím* – SV, Vicovu de Jos, b, 12 ani; *ĉimitír*, la bătrîni am auzit *țîntirím* – SV, Vicovu de Jos, b, 43 de ani), în timp ce în Mănăstirea Humorului (SV) majoritatea subiecților anchetați răspunde, cel puțin ca a doua formă, și *țînțîrím*; alții oferă și comentarii de tipul: *se folosi̯a înainte; se folosésc amîndóu̯ă, în funcți̯e de cu ŝíne vorbéști*. Situația este similară și în cazul întrebării *Cum îi spui omului care era plătit de săteni ca să păzească semănăturile, finețele?*, răspunsul fiind completat de un comentariu, care reliefează variația diagenerațională: *jîtắri̯* să *mai̯ zîŝę́, auzăm din bătrîni̯* (sub. C, f, 43 de ani, Vicovu de Jos); *sicríu̯, înainti i̯i̯ mai̯ spunę́ ráclâ* (sub. H, b, 65 de ani, din SV,

folosi fonetisme regionale, în timp ce în discuțiile cu cei tineri sau de aceeași vîrstă acestea vor fi evitate. În același timp, cea mai mare parte a subiecților face referire la forme arhaice, dispărute astăzi sau păstrate doar în memoria vorbitorilor[50]. De exempu, la întrebarea *Cum îi spui omului care era plătit de săteni ca să păzească semănăturile, finețele?* doar patru subiecți din Vicovu de Sus (SV) au știut să răspundă *jîtáŗi*, motivînd că astăzi nu mai există (*să mai̯ zîŝẹ, auzắm din bătrîni̯* – f, 43 de ani; sub. F, f, 61 de ani, după ce răspunde *jîtáŗi*, completează: *acum nu mai̯ sînt*).

Uneori primim răspunsuri care conțin fonetisme literare, cu precizarea că fonetismele arhaice sînt pronunțate doar de cei fără studii și de bătrîni, sau că astfel se pronunța acum cîteva decenii: *focaríțe, k'ibríți̯ le zîĉe acúma* (AB, Gîrda de Sus, b, 55 de ani), *vắdră, tăț zîc amú găl̯i̯átâ* (AB, Gîrda de Sus f, 76 de ani); *depínde de vîrsta fii̯ecắrui̯a, pentru că nu poți̯ să-l dezobișnui̯ẹ́ști̯ de cuvíntele pe cáre l̯i̯-a îm̯vățát de cîn‿era copíl, depíndẹ de mẹ́di̯ul în̯‿carẹ ai̯ crescút* (SV, Mănăstirea Humorului, f, 24 de ani, studii de licență și master); *grọsă mai̯ spun cári-s mai̯ batrîni̯ și̯ nu știu̯* (AB, Gîrda de Sus).

O parte dintre subiecții anchetați se dovedesc destul de comunicativi, sociabili și răspund nevoilor noastre de

---

Vicovu de Jos), pentru întrebarea *După ce moare omul, în ce îl pui ca să îl îngropi?*; *k'ibrit*, cu mențiunea *bătrîni zîŝa țipirig - țipiríẑi* (sub. A, f. 89 de ani, Vicovu de Jos, SV); *k'ibríți̯, bunícu spune focaríțe* (AB, Gîrda de Sus, f, 6 ani); *fetíță, bătrîni mai̯ spun cu̯opk'íl, k'ar táta cîn‿i̯e nervós pe míne* (AB, Gîrda de Sus, b, 12 ani); *porodíĉ, mai̯ spun cîțva bătrîni̯* (AB, Gîrda de Sus, f, 41 de ani).

[50] Există comentarii de tipul: *aíŝ se moșneẑa pu̯ámâ zíi̯i* (SV, Mănăstirea Humorului, b, 53 de ani – pentru *struguri*); *gravídâ, băbești să spúne gru̯ásâ, așa spun bábele* (SV, Mănăstirea Humorului, b, 53 de ani). Dacă la întrebarea *Cum îi zici la locul anume lăsat de comună ca să pască vitele vara?* (III, h. 226) în *NALR. Moldova și Bucovina* (III, h. 226) se consemnează răspunsul *[ε] şî tòlu̯ácî; tu̯olóŝ*, vorbirea contemporanilor nu înregistrează astfel de forme: *imáș, pi di̯al; isláz* (SV, Mănăstirea Humorului).

cercetare; de cealaltă parte, sînt şi subiecţi care nu doresc să împărtăşească interlocutorului aspecte din cercul cultural şi lingvistic al comunităţii respective, motiv pentru care răspunsurile lor conţin, cel mai adesea, fonetisme literare.

Răspunsurile în care coexistă fonetismele literare cu cele arhaice[51], corectările din partea vorbitorilor[52], comentariile care se fac pe marginea unor termeni[53], sînt relevante în acest sens.

---

[51] De ex., *fetíţâ, cu̯opĉîlâ*, la subiecţi de ambele sexe şi vîrste diferite din Vicovu de Jos (SV); *gravídâ - grǫ́să; sicríu̯ - lácrâ, ŝimitír – ţîntirím, viţăl, - ẑiţắl, juŋcă - ẑuŋcâ, várzâ – cureĉ, víşini - ẑíşini, vin - ẑin* (SV, Vicovu de Jos).

[52] În general, acelaşi subiect vorbitor cunoaşte şi foloseşte fonetisme regionale şi fonetisme literare în funcţie de interlocutor şi de situaţia de comunicare. În multe cazuri, vorbitorii se corectează, fie pentru a masca aspectele regionale (pornind de la arhaisme locale: *mńiri̯ásâ* [K] *miri̯ásâ, focariţe* [K] *k'ibríţi, ţîntirím* [K] *ĉimitír* – AB, Gîrda de Sus), fie pentru a le pune în evidenţă (pornind de la sinonime literare: *biĉ* [K] *corbáĉ, pîlnii̯e* [K] *tolĉér, să fiérbe* [K] *să h'érbe, copílă* [K] *cu̯opk'ílă, vi̯éspę* [K] *g'ę́spę* – AB, Gîrda de Sus; *apâ fierbínţi* [K] *ŝérbínţi* - IS, Vînători, 1; *sâ nu fii̯i* [K] *ŝíi̯i* - SV, Crucea, 2; *fiert* [k] *ŝert* - SV, Straja, 4; *răĉáscâ* [k] *răŝáscâ* - VS, Mărăşeşti, 4; *k'ag* [K] *ĉag* - SV, Vicovu de Sus, 2; *k'ibríturi* [K] *ţibríŝi, víşini* [K] *ẑíşini, pútinâ* [K] *bărbînţâ, ĉobán* [K] *ŝobán, rîi̯zâ* [K] *rîndẑâ* – SV, Vicovu de Jos). Uneori, subiectul vorbitor revine asupra unei forme lexicale regionale (*făi̯ínâ di păpuşu̯ói̯* [k] *malái̯ di i̯ísta* - NT, Sagna, 3; *létcă* [K] *lei̯că* – SV, Vicovu de Jos), alteori corectează doar deschiderea sau închiderea unei vocale (*curę́k'* [K] *curík'*, AB, Gîrda de Sus, f, 60 de ani, fostă învăţătoare) sau o formă de palatalizare a labiodentalei cu alta (*ẑę́spę* [K] *g'ę́spę* - AB, Gîrda de Sus).

[53] Interesante sînt o serie de comentarii pe marginea răspunsurilor oferite la întrebările indirecte: *nu folosắsc k'ibrít, domni̯éşti ni sâ pári; curéĉ, várză nu spúnem* (sub. C, f, 43 de ani, Vicovu de Jos, SV); *grǫ́pă, acum se spune şi beŝ* (sub. F, f, 61 de ani, Vicovu de Jos); *mu̯oş, aşa s-o spus şî aşă să spuni ş acuma la noi̯; sfórăi̯e, alt termen nu mai̯ cunosc* (sub. G, b, 53 de ani, Mănăstirea Humorului, SV); *gújbă, ca să nu plóu̯ă, să nu se báje ápa, să nu putrẹádă; bucáťe se spúńe la grîu̯ şi la cucurúz; focaríţe mai̯ greşésc cîti̯odátâ* (AB, Gîrda de Sus). La întrebarea *După ce moare omul, în ce îl pui ca să-l îngropi?* (II, h. 144) s-au înregistrat diverse răspunsuri, unele urmate de comentarii; de ex., doi subiecţi de sex şi vîrstă diferite (SV, Mănăstirea Humorului, b, 42 de ani şi f, 82 de ani) răspund *sicríu̯*, cu menţiunea *nu i̯esti al termin*; sub. C, f, 72 de ani,

Vorbitorul are o competență comunicativă în funcție de situația de comunicare, are o competență lingvistică mai largă și o performanță lingvistică mai mică. Uneori subiectul vorbitor ne oferă și informații privitoare la diferențele existente între vorbirea celor băștinași și a celor veniți din alte zone (*la noi se zice așa, în altă parte se zice așa*)[54]. Întîlnim multe comentarii justificative sau explicative sau trimiteri spre alte zone lingvistice pe marginea unor termeni, mai ales după răspunsurile oferite întrebărilor indirecte: *cu̯opĉilíțâ, la Strája sâ zîŝi bai̯é̯tâ* (SV, Vicovu de Jos, f, 89 de ani); *víșîni, g'ișîni se foloséște de unde víne máma mi̯a, la Horódnic* (SV, Vicovu de Jos, b, 12 ani); *ẑin, mai̯ la u̯oráș spúnim vin, aiŝ folosîm ẑin* (SV, Vicovu de Jos, f, 43 de ani); *ẑé̯spi̯, alți spun și̯ azé̯spi̯* (SV, Vicovu de Jos, f, 61, de ani); *nu am auzít, pu̯ati̯ pin álti părț să zîŝe așa* (SV, Vicovu de Jos, f, 89 de ani); *nu, aiŝ la noi̯, nu* (SV, Vicovu de Jos, f, 43 de ani); *accêntu di vorbire difere̯ázá dacă ťe duĉ în judéțu Bihór; piĉóĉ, în alte lócuri̯ crómpe* (AB, Gîrda de Sus); *pu̯oi̯átâ, în alte părți̯ să spúni̯ coștiri̯áțâ* (SV, Mănăstirea

---

răspunde *saláș* și completează: *să spúni̯ așa de cîn‿mă știu̯*, în timp ce subiecții H, b, 81 de ani și I, f, 84 de ani menționează că *saláș* este o formă mai veche (*acúma nu să pre̯a foloséști̯; mai̯ spun și̯ azi̯ o sámă*).

[54] De exemplu, la întrebarea *Dacă-i de parte femeiască, cum îi spui copilului nou născut?*, un subiect vorbitor din comuna Vicovu de Jos, f, de 89 de ani răspunde: *cu̯opĉilíțâ, la Straja sâ zîŝi bai̯é̯tâ* – sub A, f. 89 de ani; *víșîni; g'ișîni* (*se foloséște de unde vine mama mi̯a, la Horodnic*) - sub. D, f, 14 ani,Vicovu de Jos, SV; *ẑin - mai̯ la u̯oráș spúnim vin, aiŝ folosîm ẑin* – sub. C; *ẑé̯spi̯, alții spun și azé̯spi̯* – sub. F); *nu (am auzit), pu̯ati pin alti părț să zîŝe așa* (sub. A, f, 89 de ani, Vicovu de Jos, SV); *nu, aiŝ la noi̯ nu* (sub. C); subiectul G din Mănăstirea Humorului, b, de 53 de ani, cu studiile liceale efectuate în județul Timiș, la întrebarea *Cum se numesc bețișoare̯le care se aprind cînd le freci de cutie și pe care le cumperi?* răspunde *țibríŝi*, cu mențiunea *în Banat să zíŝe ripelț;* același subiect, din Mănăstirea Humorului, la întrebarea *Cum îi spuneți la adăpostul în care dorm găinile, gîștele, rațele?*, răspunde: *pu̯oi̯átâ, în alte părți să spuni și coștiri̯ațâ*.

Humorului, b, 53 de ani, studii liceale). La întrebarea *Ziceți vorba muiere?* acelaşi subiect din Mănăstirea Humorului, care a urmat studiile liceale la Timişoara, răspunde: *nu să ziŝe aiŝ, în Banat să spuńe*, iar întrebarea *Cum se numesc bețişoarele care se aprind cînd le freci de cutie şi pe care le cumperi?*) (II, h. 175) conține răspunsul *țîbríŝi* şi completarea: *în Banát să zîŝę̂ ripélț*. Şi răspunsul *barabúḷi* (pentru întrebarea *Ce cresc în pămînt, în cuiburi şi faci mîncare din ei?* - III, h. 312) conține şi corespondentul acestuia în subdialectul bănățean: *în Banát să zîŝę̂ crúmpị*.

Dinamica limitelor acționează în virtutea principiului uniformizării ariilor, sub influența aceleiaşi dominante: forma care are circulație în limba comună, care joacă rolul unui factor de nivelare a divergențelor dialectale. Datorită relațiilor sociale, limitele anumitor particularități dialectale se pot schimba de la o generație la alta. În acelaşi timp, schimbările nu afectează în aceeaşi măsură toate particularitățile dialectale: dinamica izofonelor şi a izogloselor este mai vie, în timp ce izomorfele prezintă, în general, o mai mare stabilitate.

Bibliografie

Bîrleanu, *Curs* = Bîrleanu, Ion Horia, *Curs de dialectologie românească. Partea I. Probleme teoretice*, Editura Universității Suceava, 2000

Brâncuş, Grigore, *Graiul din Oltenia*, în LR, 1962, nr. 3

Cazacu, Boris, *Un aspect al cercetării interdisciplinare: Sociolingvistica*, în FD, vol. VIII, 1973, p. 11-18

Coseriu, E., *Sistema, norma y habla (con un resumen en alemán)*, Montevideo, 1952

Coşeriu, *Lingvistică* = Coşeriu, Eugen, *Lingvistică din perspectivă spațială şi antropologică. Trei studii*, cu o prefață de Silviu

Berejan şi un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1994
Gheţie, *Introducere* = Gheţie, Ion, *Introducere în dialectologia istorică românească*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1994
Guia, Sorin, *Aspecte sociolingvistice şi tipuri de texte în Arhiva de limbă vorbită a Seminarului de dialectologie şi sociolingvistică*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii Alexandru Ioan Cuza din Iaşi" (serie nouă), secţiunea III e, Lingvistică, tomurile XLIX-L, 2003-2004 (Studia linguistica et philologica in honorem D. Irimia), p. 257-261
Iancu, Victor, *Pentru un atlas lingvistic al românei standard*, în LR, XIX, nr. 3, 1980
Iordan, Iorgu, *Gramatica limbii române*, Bucureşti, 1937
Iordan, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a greşelilor*, Iaşi, 1943,
Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, 1944
Iordan, Robu, *LRC* = Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1978
Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme* = Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Probleme de dialectologie română*, Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 1973
Niculescu, Alexandru, *Între corectitudine şi greşeală – sau despre „cultivarea" limbii române standard actuale*, în „Limbă şi literatură", vol. III, 1972, p. 341-348
Niculescu, Alexandru, *Pluralitatea corectitudinii*, în „România literară", nr. 36, 1976
Lăzărescu, Paul, *Arii lexicale în nord-estul Munteniei*, în FD, IX, 1975
Petrişor, Marin, *Graiuri mixte şi graiuri de tranziţie. Cu privire la un grai mixt din nord-vestul Olteniei*, în LR, 1962, nr. 1
Petrovici, Emil, *Fonemele limbii române*, în LR, V, nr. 2, 1956, p. 26-38

Petrovici, Emil, *Simbioza româno-slavă în Transilvania*, în „Transilvania", 73, nr. 2-3, 1942, p. 149-156
Puşcariu, *LR II* = Puşcariu, Sextil, *Limba română*, vol. II. *Rostirea*, Bucureşti, 1959
Rusu, Grigore, *Graiuri de tranziție. În legătură cu poziția graiului vrîncean în cadrul dacoromânei*, în CL, 1961, nr. 1
Rusu, Grigore, *Evoluția în limba română a unui* ***iod*** *precedat de consoane labiale şi consecințele pe plan fonologic*, în FD, IV, 1962, p. 75-93
Rusu, Valeriu, *Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Considerații fonologice*, 1971
Rusu, *Introducere* = Rusu, Valeriu, *Introducere în studiul graiurilor româneşti*, Editura ştiințifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1977
Sala, *Contribuții* = Sala, Marius, *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1970
Saramandu, Nicolae, *Arii fonologice şi zone dialectale de tranziție (pe baza NALR-Olt, vol. I-II)*, în SCL, 1975, nr. 2
Sfîrlea, *Variante* = Sfîrlea, Lidia, *Variante stilistice ale pronunțării româneşti actuale*, în LR, XII, 1963, nr. 6, p. 596-606
Sfîrlea, *Pronunția* = Sfîrlea, Lidia, *Pronunția românească literară. Stilul scenic*, Bucureşti, 1970
Şuteu, Flora, *Introducere în studiul ortografiei*, în vol. *Sinteze de limba română* (coord. Theodor Hristea), Ediția a II-a, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1981
Teaha, Teofil, *Graiul de la Vama Buzăului. Considerații asupra unei zone de interferență a graiurilor*, în LR, 1962, nr. 1
Turculeț, Adrian, *Variante regionale ale românei standard*, în FD, XII, 1993, p. 179-198
Turculeț, *Introducere* = Turculeț, Adrian, *Introducere în fonetica generală şi românească*, Casa Editorială *Demiurg*, Iaşi, 1999
Turculeț, *Dialectologie* = Turculeț, Adrian, *Dialectologie română*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2002

Turculeț, *Graiul din Cîmpulung* = Turculeț, Adrian, *Graiul din zona Cîmpulungului Moldovenesc. Fonetica,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2002

III. ASPECTE FONETICE ÎN DACOROMÂNA ACTUALĂ

III.1. Vocalismul

În cea mai mare parte, fenomenele vocalice întîlnite în graiurile din dacoromână reprezintă inovații regionale.

III.1.1. *Închiderea timbrului unor vocale*

Unele graiuri din aria nordică a dacoromânei prezintă tendința de închidere a timbrelor vocalice neaccentuate. Astfel, graiurile din subdialectul moldovean, din partea de nord a Transilvaniei și din Maramureș înregistrează tendința de închidere a vocalelor neaccentuate *e* (în poziție medială și finală) și *ă* (în poziție finală), fenomen care se manifestă cu oarecare consecvență față de celelalte graiuri dacoromâne (fenomenul fiind mai puțin consecvent în Transilvania de vest și de centru). În tendința de închidere în aceste două serii (*ă* > *â*, *e* > *i*) rolul principal îl are accentul (prin lipsa acestuia), întrucît poziția neaccentuată determină schimbări la nivelul aperturii.

Tendința de închidere a elementului vocalic se manifestă și în alte situații, mai ales în situațiile de pierdere a elementului vocalic deschis din diftongi, fenomen ce caracterizează aria nordică în diverse stadii de manifestare.

III.1.1.1 Închiderea vocalei neaccentuate *ă* la *â*[1] în poziție finală (un sunet intermediar între *ă* și *î*) este specifică pentru graiurile moldovenești, fiind consemnată mai rar în texte din graiurile ardelenești: *bábâ, batrînâ, bunícâ, fetíțâ, gravídâ, grṷásâ, îṇsărŝinátâ, ḷietcâ, tăríțâ, ṷulŝícâ, dóṷâ; bogátâ; pleácâ; bágâ; ịácâ;*

---

[1] În seria vocalelor posterioare nelabiale, subdialectul moldovenesc are un *â*, vocală intermediară între *î* și *ă*, care apare mai ales la sfîrșitul cuvintelor, acolo unde în limba literară se găsește un *ă*.

întrâ; vársâ; tu̯átâ; sâ fácâ, sâ-ț (spu̯i), pî́nâ, drágâ, ascúltâ, nílâ)[2]. Oferim, selectiv, cîteva situații de închidere a posterioarei nelabiale semideschise *ă* neaccentuată, în poziție finală, la *â*, o variantă mai deschisă față de posterioara nelabială *î*: *pu̯țî́nâ* (BC, Berești, 2), *mămălígâ, ápâ* (BC, Berești, 3), *brî́n̥zâ* di *vácâ* (BC, Filipești, 1), *găl̯i̯átâ, apâ* (BC, Asău, 1), *turtíțâ, plítâ, cu̯áptâ* (BT, Păltiniș, 5), *sámâ* (BT, Talpa, 1), *tăríțâ* (GL, Matca, 1), *cristélnițâ, pî́n̥zâ, álbâ* (GL, Matca, 6), *șúrâ* (IS, Ursărești, 2), sâ *di̯ecúrgâ* (NT, Tețcani, 4), *k'átrâ, pî́n̥zâ* (SV, Pîrteștii de Sus, 3), *gai̯ínâ* (SV, Straja, 6), *masúțâ, acásâ* (SV, Vicovu de Sus, 4). Uneori se închide și *ă* medial neaccentuat: *flácârâ* (BC, Căiuți, 1). În Crișana și în localități izolate din Transilvania, prezența acestui fenomen este sporadică, fiind notat frecvent un *a* închis (*ạ*).

III.1.1.2. Închiderea lui *e* neaccentuat final și medial la *i* sau *i̥*, atît în poziție protonică, cît și în poziție posttonică, se întîlnește în graiurile moldovenești, indiferent de localizarea acestora[3], fenomenul fiind răspîndit pe o arie mai largă (față de cel menționat mai sus), cuprinzînd și o parte din graiul crișean: *recóltịlị* (AB, Vințu, 1); *túrtịlị* (BC, Berești, 2); *cotu̯árịlị* (BC, Căiuți, 6), *láptịlị* (BC, Filipești, 1; SV, Crucea, 4; SV, Vicovu de Sus, 2), *cîntic* (BC, Filipești, 4), *ți̯émịlị* (BC, Vîlcele, 1), *cámịrâ* (BT, Coțușca, 1), *tinịrétu* (BT, Coțușca, 3), *ẑínirịlị* (BT, Păltiniș, 1), *lumînắrịli* (NT, Hlăpești, 1), *vecínịlị* (SV, Pîrteștii de Sus, 2); *fịméi̯e, dịẑúgâ, dịsfácâ, vịnít, u̯ámịni, vịdé; barabúl̥i, g'ișînị,*

---

[2] Închiderea lui *ă* final (un *ă* secundar, provenit din *e* precedat de anumite consoane dure) la *â* are urmări în planul morfologiei, prin neutralizarea opoziției de număr la unele substantive și adjective feminine (*cásâ, frún̥zâ, ńicúțâ* – sg. și pl.). Vezi *Dialectologie română*, p. 131.

[3] Chiar dacă fenomenul are o răspîndire teritorială mult mai mare decît aria subdialectului moldovean, închiderea lui *e* final neaccentuat se consideră ca fiind caracteristică în special graiurilor moldovenești.

léli, surșę́li, dizástru, húștili, sarmálịli, mérzị, créști, fústị, ụúndị, míntị, șắptị, ịéstị, líniștị, nimịni, sụárị[4] (SV, Vicovu de Jos, Mănăstirea Humorului). Fenomenul are frecvența cea mai ridicată în Moldova (mai ales la finală de cuvînt, dar și în interiorul cuvintelor, atît protonic, cît și posttonic), în celelalte regiuni neapărînd cu aceeași consecvență (formele cu *e* neaccentuat închis în diferite stadii - *ẹ, ị, i* – coexistă cu cele în care *e* este păstrat).

În unele situații (în special în graiurile crișene, dar și în Moldova), putem vorbi de un fenomen de disimilare parțială, prin închiderea vocalei *e* dinaintea articolului: *perétịle, ịépurịle, părínțịle, fę́tile, láptile* etc. În formele articulate ale substantivelor cu pluralul în *-i, -urị*, închiderea lui *–e* din articolul hotărît enclitic *–le* se produce prin asimilarea progresivă: *húștilị, sarmálịlị* (SV, Vicovu de Jos), *túrțịlị* (BC, Berești, 2), *lumînắrịli* (NT, Hlăpești, 1) etc.

III.1.1.3. Chiar si *ę* prezintă aceeași tendință de închidere, deoarece în diftongul *ẹa*, din care provine, calitatea de vocală deschisă o are *a*. Diftongul *ẹa*, trecînd la *ę*, a pierdut o mare parte din caracterul său cel mai deschis, *a*, care a fost atras și înglobat în elementul mai închis, *ę*. În vechea dacoromână și în dialectul aromân se conservă diftogul *ẹa*, din româna comună, *ę* putînd reprezenta o etapă mai veche din procesul de monoftongare a acestui diftong (presupunînd evoluția *ẹa* > *ẹę* > *ę* > *e*), care apare ca rezultat al tendinței de adaptare a timbrului vocalic la acela al semivocalei. Fonetismul este frecvent în textele vechi provenind din Maramureș, nordul

---

[4] Același fenomen îl constatăm și în cuvintele neaccentuate în frază: *di, pin, pisti.*

Ardealului, Bucovina, Moldova şi Banat, deci vorbim de o particularitate a textelor scrise în graiuri de tip nordic[5].

Diftongul *e̯a* final accentuat se monoftonghează la *ę́* în Moldova (cu excepția unor puncte din sud-vest), în Maramureş, în nordul Crişanei, în partea centrală şi estică a Transilvaniei: *aẑun̯ẑé,* (să) *coşę́* (pentru *se cose̯a*), *curę́* (pentru *cure̯a*), (să) *făŝę́, bę́* (holircă), (nu) *prę́, ẑițę́* (pentru *vițea*), *plăŝę́, trimité, vinę́* (pentru *venea*) (SV, Vicovu de Jos), *avę́* (AB, Vințu, 2), *zîĉę́* (AB, Căpîlna, 1); *bătę́m, scotę́m, punę́m* (AB, Căpîlna, 5), *viń́ę́m, făŝę́, stăťę́(m)* (BN, Ilva, 2), *scotę́* (BT, Lozna, 3), *bu̯oŝę́m, făŝę́m* (BT, Lozna, 1), *aẑun̯ẑę́m* (BT, Păltiniş, 3), *lę́țuri̯* (GL, Matca, 7), mă *durę́* (GL, Drăguşeni, 1), *stăťę́i̯* (HN, Dealul Babii, 3), *merźę́* (HN, Petrila, 3), *vin'ę́* (SM, Odoreu, 1), *în̯ŝepę́, merẑę́* (SV, Mihoveni, 4), *ştii̯ę́* (SV, Straja, 7), *mi̯erẑę́u* (SV, Vicovu de Sus, 3), *ţînę́m* (SV, Boroaia, 1), *aẑun̯ẑę́* (VS, Vetrişoaia, 2), sî *merzę́* (VS, Micleşti, 3), *vidę́m* (BT, Coţuşca, 1), ni *sărvę́* (IS, Ursăreşti, 1), *putę́, vidę́* (IS, Răchiteni, 1).

Fenomenul caracterizează şi diftongul *e̯a* aflat în poziție medială, mai ales la formele de imperfect ale indicativului: *gătę́m, stătę́m, trăẑę́m; túndę́i̯* (AB, Vințu, 6), *merẑę́m* (BT, Lozna, 1), *un̯ẑę́u̯* (BT, Talpa, 1), *aẑun̯ẑę́m* (BT, Păltiniş, 3; IS, Andrieşeni, 1), *făŝę́m* (BT, Coţuşca, 3), *vidę́m* (BT, Coţuşca, 1), *stăți̯ę́u̯* (BT, Coţuşca, 3), *băți̯ę́i̯* (NT, Hlăpeşti, 2); monoftongarea se produce şi la alte categorii gramaticale: *ŝę́un, ŝę́laltâ* (SV, Vicovu de Jos).

III.1.1.4. Potrivit tendinței de închidere a vocalelor, *a* accentuat inițial se rosteşte *ă* (*ắşk'i̯i̯, ắlg'i̯i̯*) sau chiar la *î* (*hîmbári̯, mîntá*); de asemenea, *a* neaccentuat protonic se

[5] Fenomenul este întîlnit încă din secolul al XVI-lea în textele scrise în graiuri de tip nordic şi se întîlneşte astăzi în Moldova, cu excepția localităților din partea de sud-vest. Vezi Gheție, *Baza dialectală;* Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme*, p. 164.

închide la *ă* (*băràcă, călindár, păhár, păpúc, săndále*). În locul lui á din graiurile munteneşti şi din limba literară, identificăm, mai ales în partea de nord a Moldovei şi în Bucovina, un *ă* în pluralul unor substantive precum *brắzdį* (BT, Coţuşca, 5), *trặįșțį* (NT, Gîdinţi, 1), *cắsîlį* (SV, Vicovu de Sus, 3), *păpúŝ* (BN, Ilva, 5), *coşắrį* „căşare"(BC, Căiuţi, 3), *căşį* (HN, Petrila, 1). Fenomenul apare şi în pronunţarea numeralelor *şase* şi *şapte* şi a compuselor acestora: *şắįşpi* (SV, Boroaia, 2), *şăptįsprîzăŝi* (BT, Coţuşca, 1), *şắptişpį* (GL, Matca, 3), *şắsâ, şắptį* (BT, Lozna, 3; NT, Hlăpeşti, 3; SV, Boroaia, 2; SV, Rădăşeni, 1), *şắptį* (VS, Micleşti, 1; BC, Vîlcele, 4). În cîteva situaţii, *a* neaccentuat, protonic, se închide la *ă*[6] - *apărát* (NT, Hlăpeşti, 2), *ăltár* (NT, Bălţăteşti, 1), *răvácu* (VS, Vetrişoaia, 5), (îŋcărcám) *băscúlį* (AB, Gîrda de Sus) -, dar şi *a* postonic (*bólnâv, dáscâl*) trece la *ă*.

Dacă fenomenul predomina în secolul al XVI-lea în toată Dacoromania[7], fiind întîlnit în toate graiurile dacoromâne (mai cu seamă în Transilvania şi în Moldova), astăzi fenomenul este mai productiv în zona Ardealului, în timp ce în Moldova şi în Crişana se înregistrează, de regulă, fenomenul opus, de deschidere a lui *ă* protonic la *a*. Astăzi, fenomenul caracterizează vorbirea populară[8], în ansamblu, în opoziţie cu limba standard, graiurile dacoromâne continuînd tendinţa veche de trecere a lui *a* neaccentuat medial la *ă* şi în cuvinte recente.

III.1.1.5. În poziţie medială sau finală, în graiurile moldoveneşti (mai puţin în partea sudică a provinciei), în partea de nord a Transilvaniei (vezi textele din BN, Ilva Mare), în Maramureş şi în Crişana, avem substituţia diftongului *ịa*,

---

[6] În trecut, fenomenul era răspîndit în toate graiurile dacoromâne (vezi Gheţie, *Introducere*, p. 70), apărînd şi astăzi în unele graiuri.

[7] *Ibidem*.

[8] Iorgu Iordan (în *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*, Bucureşti, 1943, p. 2) consideră trecerea lui *a* neaccentuat la *ă* un fenomen ce aparţine vorbirii populare şi familiare.

care se închide la i̯ẹ́ prin analogie, dar şi printr-o asimilare vocalică în contact[9], însă se conservă în poziţie iniţială de cuvînt şi la început de silabă în iniţială absolută: *ştii̯ẹ́m* (AB, Căpîlna, 3), *mui̯ẹ́ţi* (NT, Sagna, 2), *mui̯ẹ́t* (BC, Căiuţi, 3; SV, Crucea, 2, 4; SV, Boroaia, 1); *băi̯ẹ́t* (BC, Vîlcele, 2; GL, Matca, 3), *tăi̯ẹ́t* (BC, Vîlcele, 3; BN, Ilva, 4; SV, Vicovu de Sus, 5), *gru̯ohăi̯ẹ́* (BT, Lozna, 1), *băi̯ẹ́ţ* (BT, Lozna, 3), *băi̯ẹ́tu* (BT, Coţuşca, 1), să *tăi̯ẹ́, trăi̯ẹ́* (BN, Ilva Mare, 5), *puni̯ẹ́* (IS, Andrieşeni, 1), *ramîni̯ẹ́, dormi̯ẹ́* (SV, Straja, 6), *tai̯ẹ́t* (SV, Vicovu de Sus, 5). Fenomenul nu se produce în Banat, unde se menţine diftongul *i̯a*, dar este consecvent în celelalte graiuri din aria nordică a dacoromânei.

III.1.1.6. În Crişana şi în graiurile ardeleneşti, mergînd din partea de nord-vest (Satu Mare) pîna spre graiurile din sud-vest (Hunedoara) şi din nord-estul Transilvaniei (Bistriţa Năsăud), cu reflexe în nord-vestul Moldovei şi în Bucovina, tendinţa de închidere se manifestă şi în cazul monoftongării diftongului *o̯á* (care se pronunţă de fapt *u̯a*) la *ọ́*[10], fenomen ce se datorează labializării lui *a* şi dispariţiei elementului semivocalic: *cọ́dă, bọ́lă, gọ́lă, covọ́ră, grọ́pă, pọ́ťe, scîrbọ́se, unsọ́re* (AB, Scărişoara), *culọ́r'ĕ, fọ́rt'e, tọ́t'e, frumọ́se, gọ́bă, grọ́să, covọ́ră, pọ́ťe, picọ́re (ďe porc), pirọ́ńe, prosọ́pelẹ,* (*să se*) *rọ́je* (*la Dumńezău̯*), *mọ́re, să-l omọ́ră* (AB, Gîrda de Sus), *tọ́mnă* (AB, Vinţu, 1), *flọ́re* (AB, Vinţu, 2), *frumọ́se* (AB, Vinţu de Jos, 2), *cọ́pťẹ* (AB, Vinţu, 3); *Dọ́mńe, ọ́i̯ẹ, grọ́pă, sọ́re* (AB, Vinţu de Jos, 6); *mọ́ră, scọ́ťẹ* (AB, Vinţu, 7); *pọ́ťẹ* (AB, Căpîlna de Jos, 1), *pọ́rtă* (AB, Căpîlna de Jos, 3); *trọ́ca, şezătọ́re* (AB, Căpîlna de Jos, 5), *Dọ́mńe, şcọ́lă* (BN,

[9] Această evoluţie este posibil să fi fost paralelă cu trecerea diftongului *e̯a* la *ẹ́*; vezi Gheţie, *Introducere*, p. 83.

[10] Excepţie fac unele localităţi izolate din sud-vestul Crişanei. În unele graiuri, semivocala se mai pronunţă încă, dar este slab perceptibilă: *mu̯órťe, cu̯ódă, pu̯óťe, ru̯ótă*. Menţionăm că fenomenul este înregistrat şi în cea mai mare parte din Transilvania.

Ilva Mare, 2), *rǫ́tă* (BN, Ilva Mare, 3), *mǫ́rťe* (BN, Ilva Mare, 4), *aprǫ́pe, dǫ́mnă* (BN, Ilva Mare, 5), *ŝǫ́riŝ*[11], *pǫ́me* (BN, Ilva Mare, 5), *sǫ́cră, mǫ́re* ďe curéĉ, *dǫ́ră, cǫ́jă* (BN, Ilva, 6), *pǫ́le* (BN, Ilva Mare, 7), *scǫ́ťe, grǫ́pă* (HN, Dealul Babii, 1), *întǫ́rĉe, scǫ́ťe* (HN, Dealul Babii, 3), *dǫ́mna, conservátǫre, pǫ́ťe* (HN, Dealul Babii, 5), *pǫ́ťe* (IS, Răchiteni, 4), *nǫ́pt'ĕ, Dǫ́mn'ĕ* (SM, Odoreu, 1), *pǫ́t'ĕ* (SM, Odoreu, 2), să *jǫ́că, rǫ́tă, domn'işǫ́rele* d'ĕ *onǫ́re* (SM, Odoreu, 3), să *scǫ́lă, ǫ́min'i* (SM, Odoreu, 7), *dǫ́râ* (SV, Frătăuții Noi, 2); *cǫ́să, covǫ́ră, grǫ́pă,* (îl) *întǫ́rŝĕ, scǫ́rță* (SV, Vicovu de Jos). Dacă în cazul altor monoftongări producerea fenomenului este condiționată contextual[12], nu la fel stau lucrurile şi în cazul monoftongării lui *o̯á* la *ǫ́* (în plus, substituirea lui *o̯á* prin *ǫ́* este înregistrată numai în anumite graiuri). Aşa cum se observă din exemplele de mai sus, diftongul *o̯á* se monoftonghează la *ǫ́* (sunet care reprezintă o fază intermediară în procesul monoftongării lui *o̯á*), de regulă în interiorul cuvîntului, după o consoană, fenomenul fiind generalizat în spațiul ardelenesc, dar întîlnit şi în cîteva puncte din nordul Moldovei şi din Bucovina.

Originea fenomenului a fost subiect de discuții. Dacă I. Pătruț (*Influențe maghiare în limba română*, SCL, IV, 1953, p. 21; *Contribuții slave şi maghiare la formarea subdialectelor dacoromâne*, în CL, III, 1958, p. 69) şi Romulus Todoran (*Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, în LR, V, 1956, II, p. 47) consideră fenomenul drept influență maghiară (cauzat de neputința de a rosti corect diftongul *o̯a* de către maghiari şi înlocuirii acestuia cu *a*, rostire acceptată şi de români), Gr. Rusu (*Schiță a sistemului fonologic al graiului bistrițean*, CL, IV,

---

11 *Cioareci*, pantaloni țărăneşti foarte strîmți, din postav alb făcut în casă, mai groşi decît ițarii.

12 Cum ar fi, de exemplu, *e̯a*, care trece la *ę* sau la *e* înaintea unei silabe conținînd alt *e*, fenomen întîlnit în majoritatea graiurilor din aria nordică a dacoromânei.

1959) şi Vasile Frăţilă[13], Teodor Seiceanu (*Sâncel. Monografie*, Sibiu, 2013) acordă, pe lîngă rolul influenţei maghiare, o mai mare importanţă factorilor interni de dezvoltare a limbii, evoluţiei interne a graiului.

III.1.1.7. În locul lui ***á*** din graiurile munteneşti şi cele moldoveneşti, identificăm, la nivelul graiurilor din Hunedoara, un ***é*** în formele de plural, precum: *brézdele* (HN, Dealul Babii, 3), din sl. *brazda*.

III.1.1.8. Închiderea lui ***o*** protonic la ***u*** caracterizează, în special, graiurile moldoveneşti, atît cele din jumătatea sudică, cît şi cele din partea de nord a provinciei: *urézu* (GL, Matca, 4, 5); *cucóş, cucór, bívul, dîhur, ulói̯* (SV, Mănăstirea Humorului, Vicovu de Jos).

III.1.2. ***Deschiderea timbrului unor vocale***

III.1.2.1. În majoritatea graiurilor din Moldova şi Bucovina (exceptînd partea de sud a Moldovei), dar şi în graiurile crişene, indiferent de provenienţa sa etimologică, prin asimilaţie regresivă, se manifestă tendinţa de deschidere a lui ***ă* protonic** la ***a*** (situaţie în care vocala tonică este a)[14]: *barbát, batái̯e, camáşâ, caráre̩, gali̯átâ, harmasári̯, lasát, matásă, primavára, barbát, saláş, suparát* (SV, Vicovu de Jos); *barbát, saláş, gali̯átâ* - în variaţie liberă cu *găli̯átâ, îmbracát* (SV, Mănăstirea Humorului); *primavára*, dar şi *primăvára* la acelaşi subiect (BT, Păltiniş, 2), *maráru, salbática, zapádâ* (IS, Ursăreşti, 1), *carári̯, spalám* (IS,

---

[13] Vasile Frăţilă consideră că influenţa maghiară nu este justificată, întrucît vocala *a* accentuată din maghiară nu este redată în împrumuturile româneşti din maghiară prin *o̩a* şi nici în împrumuturile maghiare din română, diftongul *o̩a*, respectiv *o̩* din Transilvania, nefiind redate prin *a*. În plus, diftongul *o̩a* se păstrează şi în graiurile româneşti din Ungaria; cf. Frăţilă, Seiceanu, *Sâncel*, p. 52.

[14] În Crişana, fenomenul este mai frecvent în condiţiile în care este posibilă asimilarea la vocala *a* următoare, vocala accentuată, situată într-una dintre silabele următoare, fiind tot *a*.

Ursăreşti, 2), *malái̯* (IS, Vînători, 2; SV, Liteni, 5; NT, Sagna, 4), *fašáu̯* (NT, Farcaşa, 1), *marẑáli̯* (NT, Farcaşa, 3), ma *marít, casatorít, cau̯utáț* (NT, Farcaşa, 4), *aratát* (NT, Sagna, 3), *galiátâ, ni̯aparát* (NT, Sagna, 4), *camáşâ* (NT, Tazlău, 2; SV, Fîntîna Mare, 2), *caldári̯* (NT, Bălţăteşti, 3), *ramás* (NT, Ruginoasa, 2), *pacát* (NT, Borleşti, 4), *sapát* (BC, Vîlcele, 1), *saráŝ* (BT, Păltiniş, 3; BT, Talpa, 1), *batái̯i* (BT, Talpa, 1), *camárâ* (SV, Crucea, 2), *primavára* (SV, Pîrteştii de Sus, 3; BC, Vîlcele, 1), *rabdári* (SV, Boroaia, 2), *camáşa* (SV, Fîntîna Mare, 2), *vatamáți̯* (SV, Liteni, 2), *varátic* (SV, Broşteni, 4). În *zahár* (SV, Straja, 1; SV, Vicovu de Sus, 5; SV, Liteni, 4), fenomenul se produce şi în cazul vocalei *ă* posttonice, vocala deschisă preluînd şi accentul.

În Bucovina, în unele puncte din nordul Moldovei şi doar izolat în graiurile crişene, fenomenul trecererii lui *ă* protonic la *a* fost notat şi în cazurile cînd accentul cade asupra altei vocale[15], deşi tipul *barbát* este mai frecvent decît tipul *batrîn* la marea majoritate a subiecţilor anchetaţi: *batrîn, batrînə̯*[16], *carbúni̯, claditúrə̯, colindatori̯, îŋcapațînáți̯, matúşă, matuşói̯, padúri̯a, pamînt, parínți̯, sacúri̯a, sanatós, tarîță* (AB, Gîrda de

---

[15] Dacă trecerea lui *ă* protonic la *a* în tipul *barbát* a fost explicată de toţi lingviştii care s-au ocupat de acest fenomen (I. A. Candrea, O. Densusianu, I. Iordan, S. Puşcariu, R. Rodoran, Al. Graur) prin asimilaţie regresivă, tipul *batrîn* este considerat de Sextil Puşcariu (*Din perspectiva Dicţionarului: III. Despre legile fonologice*, în DR, 1922, II, p. 67) o extindere analogică a tipului *barbát* (părere susţinută şi de Romulus Todoran, în *Despre un fenomen fonetic românesc dialectal: ă neaccentuat > a*, în SCL, V, 1954, p. 76), în timp ce Iorgu Iordan îl consideră un fenomen diferit de primul (de tipul *barbát*), explicat prin influenţele străine exercitate asupra graiurilor care cunosc acest fenomen (părere împărtăşită şi de Alexandru Graur, în *Cu privire la ă > a în româneşte*, în SCL, IX, nr. 2, 1958, p. 264, dar care nu oferă nici o explicaţie pentru tipul *batrîn*.

[16] La întrebarea *Cum îi spui unei femei care a trecut de 70 de ani?* majoritatea subiecţilor anchetaţi în Ţara Moţilor a răspuns *batrînə̯*, în timp ce subiecţii mai tineri pronunţă *bătrînə̯*.

Sus), *disfacắm, casúță, facút, galúști, matúșâ*[17] (SV, Vicovu de Jos), *parínță* (BT, Coțușca, 1; BT, Talpa, 1; NT, Farcașa, 4; SV, Vicovu de Sus, 6), *galúști* (BT, Lozna, 1), *prașî́t* (IS, Romanești, 2), *manúș* (NT, Farcașa, 5), *galúștį* (NT, Sagna, 3), n-aį ŝi *taįę́* (BT, Talpa, 1), *prigatím, taįę́m* (SV, Straja, 1), *paharél, batrî́nį* (SV, Straja, 3), sâ *maritá, parę́țį* (SV, Straja, 5), *gaįínâ, cadút* (SV, Straja, 6), *dizbracát, vadút, baįę́t(ă)* (SV, Straja, 7), *parínțįlį, nacajî́tâ, nacajắștį, partiŝélį* (SV, Vicovu de Sus, 1), *framî́nț, radicá* (SV, Vicovu de Sus, 2), *masúță* (SV, Vicovu de Sus, 4), *slanínâ, taįę́t* (SV, Vicovu de Sus, 5), *rugaŝúnįlį* (SV, Vicovu de Sus, 6), *carúț* (SV, Frătăuții Noi, 1), *parínță* (SV, Frătăuții Noi, 2), *paharúță, sanatų́ós* (SV, Frătăuții Noi, 4), *prajîtúrâ* (SV, Frătăuții Noi, 5). O analiză atentă a textelor din corpus ne arată că, la cei mai mulți vorbitori, deschiderea lui *ă* protonic în ambele tipuri nu are consecvență absolută, variația diagenerațională nefiind un criteriu clar pentru conservarea fonetismului regional de către vîrstnici sau pentru imitarea pronunțării literare de către tineri și copii.

Probabil, deschiderea posterioarei nelabiale *ă* la *a* s-a produs mai întîi în prima categorie de cuvinte exemplificată, prin asimilație regresivă, în unele regiuni fenomenul fiind extins, prin analogie, la celelalte cuvinte cu *ă* protonic, indiferent de timbrul vocalei accentuate.

Fenomenul deschiderii vocalei *ă* la *a* cunoaște o frecvență destul de mare în unele graiuri din Țara Moților, din Țara Oașului și de pe valea Crișului Negru (la fel ca în Banat, Maramureș și Bucovina), însă, sporadic, a fost înregistrat în

---

[17] În textele din secolul al XVI-lea, fenomenul apare cu deosebire în zonele unde se vorbeau graiuri de tip nordic, deși în Moldova predomina tendința opusă, de trecere a lui *a* la *ă*. Pentru aria fenomenului și descrierea lui, vezi Romulus Todoran, *Despre un fenomen fonetic românesc dialectal: ă neaccentuat > a*, în SCL, V, 1954, p. 63-84; Alexandru Graur, *Cu privire la ă > a în românește*, în SCL, IX, nr. 2, 1958, p. 263-264; Dumistrăcel, *Influența*, p. 169-171.

toate graiurile dacoromâne[18]. Deşi graiurile ardeleneşti cunosc acest fenomen, nu se produce deschiderea posterioarei nelabiale în exemple precum: *primăvára* (AB, Vinţu, 1, la un subiect de 63 de ani).

III.1.2.2. Aflat în poziţie medială, diftongul *e̯á* se deschide, monoftonghîndu-se la *a* (a se vedea evoluţia *e̯a* > **ă̯a* > *á*), cînd este precedat de o consoană dură, în majoritatea graiurilor supuse discuţiei: *sámănă* (AB, Vinţu de Jos, 1,2), *dan̦sázâ* (BC, Filipeşti, 4), sâ *păzáscâ* (BT, Lozna, 1), *sámâ* (BT, Vorona, 1; BT, Talpa, 1), *ţesám* (HN, Petrila, 2), *sára* (IS, Andrieşeni, 1; NT, Tazlău, 4; SV, Crucea, 2; SV, Vicovu de Sus, 4; VS, Micleşti, 3), *zámâ* (IS, Ursăreni, 1), *ţápîn* (SV, Vicovu de Sus, 1), *sácâ* (SV, Vicovu de Sus, 4), *în̦sámnâ* (SV, Broşteni, 2). Altfel spus, diftongul *e̯á*, aflat în poziţie medială, îşi pierde elementul palatal cînd urmează după o constrictivă dentală, o constrictivă prepalatală, o oclusivă bilabială sau o africată dentală. Monoftongarea lui *e̯á* are loc în mai multe situaţii: în poziţie finală *e̯á* se monoftonghează la *ę́*, în poziţie medială evoluează, de obicei, la *á*, apariţia diftongului nefiind posibilă nici la iniţială de cuvînt. După aceleaşi consoane dure, în poziţie medială, se înregistrează monoftongarea diftongului *e̯a* la *á*: *asáră, zámă, auzît, parínţ, sanatóş, cîrnáţ, tăţ, parę́ţ* etc. [19].

III.1.2.3. Diftongul *i̯e trece la ę* nu doar în Crişana şi în graiurile ardeleneşti (*prét'in* – SM, Odoreu, 2; *pę́rdere* - CV, Zăbala, 1, *fę́rbe* - HN, Dealul Babii, 2), ci şi în unele puncte din Moldova. Depalatalizarea luată în discuţie, o inovaţie apărută în arii marginale (Puşcariu, *LR II*, 322), a fost înregistrată în

---

[18] Întîlnim, chiar la acelaşi subiect vorbitor, atît forme cu deschiderea lui *ă* protonic la *a*, cît şi forme fără conservarea fonetismului menţionat: *plăcút, războ̯ói̯* (b, 60 de ani, 8 clase), *părínt'ele* (f, 41 de ani, 10 clase), *pălíŋcă, prăjitúri̯* (f, 17 ani, 10 clase).

[19] Velarizarea vocalei *e* la *ă* şi reducerea diftongului *e̯a* la *a* se înregistrează şi după consoanele labiale dure: *i̯ubắsc, mărg, lovắsc, lipắsc*.

corpusul de față în Hunedoara, în Țara Oașului, în Covasna și în graiurile din jurul Bacăului, cît și într-o arie largă a subdialectului moldovenesc, care include puncte din județele Suceava, Neamț, Botoșani și Vaslui: *pręting* (pierderea vocalei deschise *a* este compensată de deschiderea vocalei e sub accent), *pręting* (BC, Berești, 2; BT, Păltiniș, 3), *pręt́inu* (IS, Romanești, 2), *propretár* (NT, Tazlău, 1), *pręteni̦* (NT, Cracăul Negru, 2), *fę́rt* (NT, Ruginoasa, 1), *fę́rbi* (VS, Popeni, 1). Uneori, vocala *e* se deschide și în cuvinte monosilabice: *lę́ș* (BC, Filipești, 3), *fę́rt* (VS, Popeni, 3). În același timp, se înregistrează și tendința de deschidere a diftongului *i̯e* la *ę*, în exemple în care vocala nu este accentuată, precum *o pęrít* (SV, Broșteni, 4).

III.1.2.4. Cînd în cealaltă silabă există un alt *e*, vocala deschisă *ę* corespunde unui *é* din limba literară sau din graiurile muntenești: *fę́t́e(i̯)*, *vę́d́e*, *lę́je*, *lę́mńe*, *mę́r'e*, *pę́r'e*, *u̯ospę́tę*, *vę́d́e*[20]. Semnalăm cîteva exemple din corpusul de față: *trę́be* (AB, Vințu, 1), *fę́té* (AB, Vințu, 2), *k'ę́tre*, *lę́mńe*, *k'ę́ptăni* (AB, Vințu, 6), *lę́mńilę* (AB, Vințu, 7), *lę́mńe* (BN, Ilva Mare, 2), *clăd́ę́șt́e* (HN, Dealul Babii, 3), *fę́t́ile* (HN, Dealul Babii, 4, deschiderea vocalei *e* are loc chiar dacă vocala anterioară, sub influența dentalei muiate *t́*, se închide la *i*), *femę́i̯ile* (HN, Petrila, 2), să *t́e k'ę́me* (HN, Petrila, 3), *lę́mni̦* (NT, Hlăpești, 4). Fonetismul *ę́*, apărut în Transilvania înainte de secolul al XVI-lea (Ivănescu, *Probleme capitale*, 234), se produce și în cîteva situații cînd vocala accentuată *e* se deschide fără a fi condiționată de existența unei vocale similare în silaba următoare: *to‿fę́lu*, *cot'ę́t*, *curę́k'*. În partea de nord-vest a Moldovei și în Bucovina se regăsesc unele fenomene vocalice

[20] Fenomenul constituie un arhaism, un stadiu intermediar între diftongul *e̯a* și actualul *é* din limba standard: *fe̯ate* > *fę́te* > *féte*, *ve̯ade* > *vę́de* > *véde*, *me̯are* > *mę́re* > *mére*, *le̯age* > *lę́ge* > *lége*. Vezi Frățilă, *Probleme*, p. 117-118.

consecvente în graiurile ardeleneşti învecinate: deschiderea vocalei anterioare *e* (o fază intermediară între *ẹa* şi *e*, întîlnită în texte din secolul al XVI-lea): *cămẹ́şâ/cămi̯ẹ́şâ, fi̯mẹ́i̯i, lẹ́li* (SV, Vicovu de Jos).

În graiurile nord-vestice (ca şi în graiuri din nordul Moldovei, nordul Transilvaniei, Maramureş şi Banat), fenomenul s-a extins analogic şi asupra diftongilor *ẹa, i̯a* accentuaţi, aflaţi în silabă finală sau urmat de alte consoane decît cele palatale: *ţîńẹ́m, ţîńẹ́, merẹ́, a mẹ́, măsẹ́, purĉẹ́, tăi̯ẹ́t.*

III.1.3. ***Schimbări de localizare***

III.1.3.1. După consoanele *s, z, ş, j, ţ*, în aria nordică a dacoromânei (mai puţin după prepalatalele *ş, j* în Crişana, caz în care velarizarea nu se produce decît sporadic, la persoanele în vîrstă şi cu puţine studii), vocalele anterioare ***e*** şi ***i*** se **velarizează**, urmare a durificării consoanelor care le precedă: *bisắricạ, săc, sămn, u̯ásîli̯, sîtă, zîc, trezît*[21], *Dumńezắu̯, prîn̦zắsc, zắĉe, zîu̯a, păţắsc*[22].

În Moldova şi Bucovina, dar şi în Apuseni, în nord-estul şi nord-vestul Ardealului, vocala anterioară semideschisă *e* (în poziţie atonă sau tonică) se velarizează, cînd este precedată de fricativele dentale *s, z* (*sămănát* - AB, Vinţu, 1; *săŝerát* - BT, Vorona, 4; ni *sărvẹ́* - IS, Ursăreşti, 1; *sărvít* - IS, Vînători, 2;

---

[21] În jumătatea de est a judeţului Arad, estul şi nordul judeţului Bihor şi în sud-vestul judeţului Sălaj velarizarea lui *e* la *ă* şi a lui *i* la *î* se produce şi în unele prepoziţii (*dă, dîn, pă, pîntru, pîn* „prin" şi în prefixul *des-/dez-*: *dăzbrác, dăscós*).

[22] În special în Crişana, vocalele posterioare nelabiale *ă* şi *î* se develarizează la *e* şi *i* cînd sînt precedate de oclusive velare, iar vocala din silaba următoare este una palatală: *k'emẹ́şe, sk'intẹ́i̯ĕ, k'elk'i̯i̯* (formă care apare, sporadic, în estul judeţului Bihor şi în sudul judeţului Satu Mare), *întîi̯, g'indésc*. Această tendinţă de asimilare regresivă a vocalelor posterioare se manifestă şi în afara Crişanei, cuprinzînd Banatul, Maramureşul, o parte din Transilvania şi Oltenia nord-vestică.

Dumnăzău̯ - BT, Păltiniş, 4; *Dumnezău̯* - BT, Talpa, 1; *îŋcălzăsc* - BT, Talpa, 2; GL, Matca, 3; *zăru* - SV, Crucea, 3; *păzăsc* - VS, Micleşti, 1), de fricativele prepalatale *ş*, *j* (*coşări̯u* - BC, Filipeşti, 2; *aşăzátâ* - BC, Filipeşti, 4; *şărbi̯ét* „şervet, ştergar de masă"- BT, Păltiniş, 5; *şărk'* - BT, Păltiniş, 3; *strujăņi* - BT, Păltiniş, 2; BT, Talpa, 1; IS, Cepleniţa, 1), de africatele dentale *ţ* şi *ḑ* (*curăţăl* - BT, Păltiniş, 5; *ţălinâ* - BT, Vorona, 2; nu mă pu̯ot *înţăli̯ézî* - BT, Păltiniş, 1; *u̯oţăt* - GL, Matca 5; *curăţăņi̯a* - IS, Răchiteni, 1; *ẑiţălu* - SV, Straja, 6; *sfinţăsc* - SV, Vicovu de Sus, 5; *Dumnaḑău̯* - SV, Straja, 4, 6), de oclusivele bilabiale *b* şi *m* (*bărbăcúţ* - BT, Coţuşca, 4; *gălbănúşu* - IS, Ursăreşti, 3; *mărs* - BN, Ilva, 6; SM, Odoreu, 1); de asemenea, vocala închisă anterioară *i* se velarizează, urmare a durificării consoanelor *s*, *z*, *ş*, *j*, *ţ*, *ḑ*, *b*, care o precedă: *sîŋgur* (GL, Matca, 2), *grăsîmi̯a* (NT, Sagna, 1); *zîļi* (BC, Filipeşti, 3), *u̯urzîẑ* (BT, Păltiniş, 3); *ruşîni* (BC, Vîlcele, 2), *prăşît* (NT, Gîdinţi, 2; VS, Deleni, 1), *leşî̯a* (NT, Sagna, 1); *cóĵîle* (BN, Ilva, 6), *jîdău̯câ* (BT, Coţuşca, 4), *prăjîtúră* (IS, Andrieşeni, 3); *núnţîle* (AB, Vinţu, 2), *puţînâ*, *împărţîm* (BC, Bereşti, 2), *lopăţîcâ* (VS, Vutcani, 2). După aceleaşi consoane dure, în poziţie medială, se înregistrează monoftongarea diftongului *e̯a* la *á* (a se vedea evoluţia *e̯a* > **ă̯a* > *â*) şi dispariţia lui *i̯* final asilabic la forme de plural (care, în unele situaţii, conduce la forme identice de număr la unele substantive şi adjective)[23]: *năcăjîţ* (AB, Căpîlna, 4), *harbúj* (IS, Romaneşti, 2), *ţîniţ* (BC, Vîlcele, 3), *u̯onoráţ*, (BT, Lozna, 5), *gri̯utăţ* (BT, Păltiniş, 4).

În anumite graiuri din partea de nord-vest a dacoromânei, din nordul Transilvaniei şi din Moldova, velarizarea se produce şi după consoanele labiale: *mărs* (BN, Ilva, 6; SM,

---

[23] Velarizarea vocalei *e* la *ă* şi reducerea diftongului *e̯a* la *a* se înregistrează şi după consoanele labiale dure: *i̯ubăsc*, *mărg*, *lovăsc*, *lipăsc*, (*să*) *trimátă*.

Odoreu, 1), *bărbăcúț* (BT, Coțuşca, 4); *spăriĕt* (BT, Vorona, 1), *gălbănúşu* (IS, Ursăreşti, 3), *vuorbînd* (SV, Mihoveni, 2), *împvălít* (VS, Vutcani, 1).

Velarizarea vocalelor anterioare nu se produce în graiurile din aria sudică, în sud-estul Transilvaniei şi în cîteva puncte izolate din restul Transilvaniei.

III.1.3.2. Asimilarea vocalică regresivă se manifestă şi în cazul vocalelor posterioare nelabiale *ă* şi *î*, care se rotunjesc sub influența semivocalei posterioare labiale *u* (*zúuă* - pornind de la forma cu constrictiva dentală durificată, *zîuă*; *cotắm* - pentru *căutăm*).

III.1.3.3. În special în graiurile crişene, vocala posterioară labială *o* din diftongul *uo* (în poziție inițială de cuvînt sau de silabă) se disimilează, pierzîndu-şi rotunjimea şi transformîndu-se în posterioara nelabială *ă*[24]: *uăi*, *uăráş*, *uărb*, *uătávă* etc. Fenomenul delabializării nu se produce cînd diftongul *uo* este urmat de consoane labiale[25]: *uobráz*, *uom* etc.

III.1.3.4. Deşi întîlnită în corpusul de față doar în cîteva texte moldoveneşti, forma *tătă* (NT, Tazlău, 3; NT, Bălțăteşti, 1; SV, Pîrteştii de Sus, 3), care reprezintă o inovație a graiurilor din nordul Transilvaniei şi al Moldovei, s-ar justifica prin asimilarea lui *oa* (*ǫ*) la *ă* din silaba următoare. Forma *tăt* apare în Moldova în secolul al XVII-lea, în Transilvania fenomenul fiind întîlnit după 1700[26].

III.1.3.5. Rotunjirea vocalei inițiale *î* etimologice din cuvinte precum *umblu*, *umplu*, *umflu*, care se produce din secolul al XVI-lea în scrieri datorate unor munteni (Coresi, Moxa) şi după 1750 în tipărituri din Moldova şi Transilvania,

---

[24] Fenomenul curpinde, pe lîngă graiurile crişene, şi pe unele din centrul Transilvaniei.

[25] Vezi Andrei Avram, *Trecerea lui [uo] la [uă] în graiul crişean*, în SCL, XIII, 1962, p. 325-336.

[26] Vezi Gheție, *Introducere*, p. 80.

se explică prin asimilație vocalică regresivă. Astăzi inovația este întîlnită în aria sudică a dacoromânei, în jumătatea sudică a Moldovei și în sudul Transilvaniei.

Se păstrează, însă, *î* accentuat, inițial, etimologic (în cea mai mare parte a teritoriului subdialectului moldovean) în cuvinte precum *îmblă* (lat. *á-* + *mbl* + voc., din lat. *ambulo*, -āre, a devenit *ă-*, **ắmblu*, și apoi *îmblu*[27], formă curentă în texte din secolul al XVI-lea; trecerea la forma *umblu* are loc după 1600) și *împle* (lat. *ĭmpleo, implēre* a dat forma neatestată **emplo*, apoi *ắmplu* și *împlu*), *îm̦fla* (< lat. *inflare*). Fenomenul este consemnat, în textele analizate, în partea de nord-est a Ardealului, în Moldova de nord și în Bucovina, în Botoșani, dar și izolat în județul Hunedoara: *îmblá* (BN, Ilva Mare, 5; BT, Păltiniș, 1, 2; SV, Straja, 5; SV, Vicovu de Sus, 3; SV, Frătăuții Noi, 5; SV, Broșteni, 1), *îmbláu̯* (SV, Fîntîna Mare, 1); *ímple* (HN, Dealul Babii, 1); *îm̦fláț* (BT, Talpa, 1). În limba scrisă în Moldova din secolul al XVI-lea sînt preponderente formele cu *î-* inițial, etimologice.

III.1.4. ***Timbre vocalice finale***

III.1.4.1. În partea de sud a Moldovei (cu extindere spre nord-estul Munteniei), în vestul, centrul și sudul Transilvaniei (vezi Frățilă, Seiceanu, *Sâncel*) și în majoritatea graiurilor crișene, se păstrează *u̯* final afonic și asilabic (un sunet slab perceptibil[28], un arhaism fonetic) indiferent de părțile de

---

[27] Prezența lui *î* inițial în pronunția verbului *îmblá* (< lat. *ambŭlo*) și a derivatelor acestuia reprezintă un fonetism etimologic (grupul fonetic latinesc *á + m + consoană*, din lat. *abŭlo*, a devenit **ă-*, **ămblu*, și apoi *î-*, *îmblu*. Vasile Arvinte (în *Studiu lingvistic*, p. 51) remarcă, pentru limba scrisă în Moldova din secolul al XVI-lea, preponderența variantelor cu *î-* la verbul amintit.

[28] Fenomenul a fost explicat diferit de către cercetători. Valeriu Rusu (*În legătură cu -u în limba română. Originea ariei din sud-estul teritoriului dacoromânesc*, în SCL, 11.2, p. 259-267) susține că această conservare a lui *-u* a

vorbire pe care le reprezintă, atît după o semivocală (*púi̯u̯* - GL, Matca, 5; *războu̯oi̯u̯* - NT, Ruginoasa, 2), cît şi după consoane simple (*beĉu̯, blidu̯, corbáĉu̯, curík'u̯, craĉúnu̯, u̯úŋ'k'u̯, pluguşóru̯, tolĉę́ru̯*[29], *zắru̯, zbíĉu̯; zídu̯*[30] - AB, Gîrda de Sus; *u̯ospắțu̯* - AB, Căpîlna, 3; *sucitóru̯* - AB, Căpîlna, 6; *fácu̯* - GL, Matca, 4) sau după grupuri consonantice (*vorbắscu̯, cunóscu̯* - AB, Gîrda de Sus); se păstrează şi *-u* silabic etimologic în forme de singular nearticulat, avînd lichida vibrantă muiată (*vii̯itóri̯u* - SV, Mihoveni, 3, b, 100 de ani, 3 clase; *pădurári̯u, brigādíri̯u* - SV, Liteni, 2).

III.1.4.2. Păstrarea lui *i̦* final afonizat în forme de singular este un fenomen general, întîlnit în toată Moldova şi în Bucovina (*morári̦, pădurári̦, ştergári̦, boi̯éri̦, k'ipéri̦, cupți̯óri̦, harmasári̦* (SV, Vicovu de Jos, Mănăstirea Humorului); vezi şi *cuptóri̦* - AB, Căpîlna, 6; *pipi̯éri̦* - IS, Țibana, 4; *cuptióri̦* - NT, Gîdinți, 2; *prizoni̯éri̦* (sg.) - NT, Ruginoasa, 2; *k'iperi̦* - SV, Crucea, 2; *cupți̯u̯óri̦* - SV, Straja, 1, SV, Vicovu de Sus, 1; un *ști̯argári̦* - SV, Vicovu de Sus, 5, 6, SV, Frătăuții Noi, 4; *k'aptári̦* - SV, Frătăuții Noi, 4; *ḑáhări̦, cupți̯u̯ori̦* - VS, Mărăşeşti, 5). Prin urmare, se păstrează *i̦* final asilabic în cuvintele derivate cu sufixele *–ar* (*-er*), *-tor* sau în substantivele cu tema în vocală + *r*.

---

fost determinată de influența graiurilor păstorilor ardeleni, în timp ce Matilda Caragiu Marioțeanu (*Compendiu*, p. 155) îl consideră arhaism în graiul crişean şi inovație în graiurile munteneşti de nord-est: „În Muntenia, fenomenul a fost importat din vestul Transilvaniei şi din cîteva oaze din regiunea munților, prin ardelenii care s-au stabilit aici".

[29] La întrebarea *Ce pui în gura sticlei ca să poți turna ceva cu ea?*, doar un singur subiect din 19 conservă fonetismul arhaic menționat (*tolĉę́ru̯*), ceilalți pronunțînd fie *tolĉę́ri̦*, cu *i* final, redus, afonizat la singular; doar cîțiva preferă forma literară *pîlnii̯e* (b, 12 ani şi b, 86 de ani, care răspunde cu ambele variante: *pîlnii̯e, tolĉę́r*).

[30] Cei mai mulți dintre subiecții recent anchetați în Țara Moților preferă forme precum *pímniță, pívniță* sau *beĉ*.

Dacă ị final afonizat este general, fiind întîlnit în toată Moldova şi în Bucovina (*moráṛị, pădurárị, ştergárị, boi̯erị, k'iperị, cupti̯orị, harmasárị, sučitórị, rotárị, dogárị, cojocárị*), diftongul i̯u este consemnat în jumătatea sudică a Moldovei[31], dar şi izolat în nordul Moldovei: *vii̯itóri̯u* (SV, Mihoveni, 3, b, 100 de ani, 3 clase), *pădurári̯u, brigādíri̯u* (SV, Liteni, 2).

III.1.5. ***Diftongări***

III.1.5.1. Se manifestă frecvent aşa zisa "diftongare moldovenească"[32] în ceea ce priveşte rostirea vocalelor *e* sau *o* iniţiale de cuvînt sau de silabă, mai ales în poziţie accentuată (dar şi neaccentuate): *ali̯eẑém, bi̯eŝ, bi̯éri, coli̯ectív, coti̯éț, culi̯és, dividi̯éşti, fi̯étili, îņŝepi̯ém, ni̯evástâ, puni̯ém, puti̯ém, ni̯evói̯e, şti̯ergár, ŝocni̯ésc, li̯étcâ, ni̯emțắşti, pregăti̯ésc*[33], *ri̯épidi* (SV, Vicovu de Jos), *pri̯egătím* (BC, Bereşti, 2), *găli̯éț* (BC, Căiuți, 1), *pi̯érjîli* (BC, Căiuți, 2), *vri̯édnič* (BC, Filipeşti, 2), *spi̯eŝífică, şti̯ergár* (BC, Filipeşti, 4), *ți̯émili, profi̯eśor* (BC, Vîlcele, 1), *bisi̯érica* (BC, Vîlcele, 2); *castravi̯éț, si̯érâ, ți̯erén* (BC, Vîlcele, 4), *fi̯élu* (BT, Coțuşca, 2), *fi̯éți* (BT, Păltiniş, 3, 4), *pi̯énili* (BT, Vorona, 2), *căli̯ésc* (GL, Matca, 4), *cumi̯etríi̯a* (GL, Matca, 6), *pli̯ecát* (IS, Andrieşeni, 2), *fimi̯éi̯ili* (IS, Andrieşeni, 4), *ẑíni̯eri* (IS, Răchiteni, 4), *perdi̯éli, mi̯éli* (IS, Ursăreşti, 1), *pli̯éti* (NT, Farcaşa, 3), *ri̯ezisti̯énți, cri̯eşțé* (NT, Gîdinți, 4), *pi̯eri̯éț* (NT, Sagna, 1), *ni̯égri, păti̯éz* (NT, Sagna, 3), *li̯émni* (SV, Crucea, 1), *ri̯estu* (SV, Crucea,

---

[31] Vezi *TDR*, p. 212-213.

[32] Vezi Emil Petrovici, *Unele tendințe fonetice ale limbii române actuale*, în CL, VI, 1961, nr. 2, p. 331. Diftongarea lui *e* la i̯e este frecvent înregistrată, atît sub accent, cît şi în poziție neaccentuată.

[33] Putem vorbi şi de diftongarea vocalelor precedate de consoane; semivocala i̯ apare în diftongarea vocalei anterioare semideschise *e*, precedată de o consoană. Alteori, dentala se moaie, dar îşi modifică şi modul de articulare, devenind africată (*pregăĉésc*).

4), *plamadi̯ésc* (SV, Vicovu de Sus, 1), ma *sîli̯ésc* (SV, Vicovu de Sus, 1), *li̯émnili̯* (SV, Frătăuții Noi, 1), *li̯émnu* (SV, Liteni, 2), *bi̯éri̯, ali̯és* (VS, Deleni, 1), *u̯ori̯éz* (VS, Mărăşeşti, 1), *gálbi̯en* (VS, Vetrişoaia, 1); *pu̯orecli̯ám* (BC, Filipeşti, 2); *gu̯ogu̯oșári̯* (BC, Vîlcele, 4), *pu̯ópşu̯oi̯* (BT, Talpa, 1), *bu̯olnávâ* (GL, Matca, 3), *cu̯overtúrâ* (IS, Ceplenița, 1), *fasu̯óli̯* (IS, Răchiteni, 3), *vu̯órbili̯* (IS, Ursăreşti, 1), *mu̯órcu̯ovi̯, tu̯ocánă* (IS, Romaneşti, 4), *di̯epănát* (IS, Popoi, 1), *lu̯ocál* (SV, Straja, 3), *clu̯ocotít* (SV, Vicovu de Sus, 2), *pru̯ohu̯ód* (SV, Vicovu de Sus, 5), *bu̯álâ* (SV, Frătăuții Noi, 1), *u̯ori̯éz* (VS, Mărăşeşti, 1), *frumu̯ós* (VS, Micleşti, 3), *u̯óu̯ă, mu̯oş, mu̯oşni̯ág, mu̯áşă, pu̯olobu̯óc, pu̯ovírlă, puturu̯ós, răpănu̯ós, țu̯ol* (SV, Vicovu de Jos)[34]. Constatăm că fenomenul este consecvent mai ales în graiurile moldoveneşti din jumătatea nordică, fiind prezent într-o formă mai restrînsă în jumătarea sudică a provinciei.

III.1.5.2. Pentru o arie compactă din aria sudică a dacoromânei, dar şi pentru cîteva puncte din Apuseni, sudul Ardealului şi sudul Moldovei (izolat în jumătatea nordică), este specifică prezența diftongului *îi̯* din *cîi̯ne, pîi̯ne, mîi̯ne,* care se explică prin anticiparea elementului palatal[35] din formele de plural, care şi-au refăcut apoi un singular cu diftong: *mîi̯nile* (AB, Vințu, 6), *pîi̯ni̯* (CV, Zăbala, 3), *zîu̯a* (GL, Matca, 9), *mîi̯ni̯* (IS, Romaneşti, 1). Se păstrează, însă, *î* etimologic, în *cîni, pîni, mîni̯,* fără a se produce anticiparea elementului palatal, în toate graiurile dacoromâne, cu excepția celor din Muntenia, estul Olteniei şi Dobrogea: *cîni̯, cîni* (NT, Tețcani, 4; SV, Crucea, 4);

---

[34] Sextil Puşcariu (*LR II*, p. 183) afirmă că, față de modificarea lui *e-* la *i̯e-*, diftongarea *o-* la *u̯o-* este mai puțin consecventă, reprezentînd un fenomen specific vorbirii comune, răspîndit în aproape toate graiurile populare.

[35] Anticiparea elementului palatal este o inovație specifică graiurilor munteneşti cu circulație în Oltenia, sudul Transilvaniei şi în unele părți ale Munteniei; Cf. Gheție, *Baza dialectală*, p. 111).

pîni̯ (BT, Lozna, 5; BT, Talpa, 1; SV, Vicovu de Sus, 1; VS, Mărăşeşti, 1; IS, Ţibana, 3), *pînea̯* (VS, Popeni, 2); *mîni̯* (GL, Matca, 8; SV, Frătăuţii Noi, 6; SV, Rădăşeni, 1); *mîni̯* (BC, Asău, 1; BT, Talpa, 2; SV, Crucea, 3; VS, Vetrişoaia, 4).

III.2. Consonantismul

III.2.1. Fonetisme arhaice

În graiurile din Moldova, în cele ardeleneşti, mergînd pînă în Banat, întîlnim şi unele fonetisme arhaice, stadii mai vechi din evoluţia anumitor sunete latine spre sunetele înregistrate astăzi în cea mai mare parte a teritoriului dacoromân. Aceste fonetisme arhaice apar în variaţie liberă cu fonetismele literare, în funcţie de subiectul vorbitor, de variabilele sociolingvistice şi de situaţia de comunicare. Deseori, acelaşi subiect vorbitor pronunţă ambele forme, chiar în acelaşi enunţ, uneori corectîndu-se, denotînd cunoaşterea ambelor forme, dar şi intenţia subiectului de a scoate în evidenţă sau de a masca formele arhaice.

III.2.1.1. ***Fonetismul arhaic ĝ*** [36] se pronunţă fricativ în graiurile moldoveneşti şi bănăţene (la fel ca africata sonoră, care se fricativizează în aceste arii). Ca în marea majoritatea a graiurilor moldoveneşti sau ardeleneşti de nord şi de nord-est, sunetul *ẑ* reprezintă rostirea africatei sonore *ĝ*, provenită din trecerea lui *d* latin + *i, ó, ú* > *ĝ*, urmare a celei de-a doua africatizări petrecută în latina populară tîrzie. Fonetismul este

---

[36] Arhaismul *ĝ*, urmaşul lat. *i*, consoană în poziţie iniţială, urmat de posterioarele labiale *o, u*, respectiv provenit din *d* + *e, i* urmate de *o* sau *u* accentuate, devenit mai întîi *ĝ*, păstrat ca atare în subdialectul maramureşean şi fricativizat la *j* în graiurile muntean şi crişean, ca în limba literară, devine constrictivă şi în graiurile moldoveneşti şi bănăţean, dat fiind faptul că orice *ĝ* se pronunţă fricativ în Moldova (*ẑ*) şi în Banat (*ź*). De exemplu *ẑoc* (< *iocum* sau *ioco*), *ẑug* (< *iugum*), *aẑuŋg* (< *adiungo*) etc.

întîlnit în textele vechi din secolul al XVI-lea, fiind consemnat cu regularitate în aria ce caracterizează norma literară nordică, moldovenească, pînă în secolul al XIX-lea.

Conservarea fonetismului arhaic *ẑ/ĝ* este întîlnită în exemple precum *aẑún, aẑútâ, ẑúŋcâ, ẑúŋcuțâ, ẑunícâ, ẑoc, ẑoi̯, ẑos*. Astăzi, fenomenul are o răspîndire mai largă şi compactă față de fonetismul *ḑ* în majoritatea graiurilor moldoveneşti (mai puțin partea de sud a provinciei - vezi textele din județul Galați), extinzîndu-se în aria nordică a dacoromânei pînă spre graiurile vestice (mai puțin în nord-vestul țării, în graiurile din Crişana – Satu Mare, în sud-vestul şi sud-estul Ardealului – Hunedoara şi Covasna şi în județul Alba – atît în partea apuseană, cît şi în partea ardeleană, în sud-estul județului Alba. Fonetismul arhaic este întîlnit mai ales la subiecți de vîrsta a III-a, cu studii sub medii, dar este consemnat, în textele analizate, şi la subiecți cu vîrsta cuprinsă între 30 şi 50 de ani, cu studii liceale şi profesionale:

aẑún (BC, Bereşti, 2, f, 63 de ani, 8 clase), *aẑúnu* (BT, Păltiniş, 2, b, 65 de ani, 8 clase);

aẑúṇẑi̯(m) (BC, Căiuți, 4, f, 90 de ani, 4 clase; BT, Vorona, 1, b, 90 de ani, 5 clase), *aẑuṇẑḙm* (BT, Păltiniş, 3, b, 82 de ani, 4 clase; IS, Andrieşeni, 1, f, 73 de ani, 2 clase; VS, Mărăşeşti, 2, f, 75 de ani, 4 clase), *aẑuṇẑḙ* (SV, Mihoveni, 4; VS, Vetrişoaia, 2, f, 64 de ani, 7 clase; VS, Micleşti, 3, f, 50 de ani, 12 clase), *aẑúṇs* (BC, Vîlcele, 2, 3; f, 72 de ani, 8 clase, b, 80 de ani, 8 clase; IS, Ceplenița, 1, b, 68 de ani, 8 clase; SV, Frătăuții Noi, 1, b, 75 de ani, 7 clase), *aẑúṇẑ* (NT, Tazlău, 2, f, 80 de ani, 12 clase);

ẑu̯os (NT, Hlăpeşti, 4, f, 92 de ani, 1 clasă; SV, Mihoveni, 2, f, 56 de ani, 4 clase; SV, Frătăuții Noi, 3, f, 45 de ani, 10 clase; SV, Liteni, 2, b, 85 de ani, 8 clase; VS, Mărăşeşti, 4, f, 25 de ani, 8 clase; VS, Vutcani, 1, f, 66 de ani, 4 clase), *ẑos* (BC, Filipeşti, 2, f, 30 de ani, 12 clase; IS, Andrieşeni, 1, f, 73 de ani, 2 clase; IS, Răchiteni, 2, f, 68 de ani, 5 clase);

ẑu̯ácâ (BC, Filipeşti, 4, f, 40 de ani, şc. prof.), *ẑu̯oc* (BC, Asău, 2, f, 90 de ani, 3 clase; IS, Ceplenița, 3, b, 68 de ani, 8 clase; BT, Talpa, 1, f, 86 de ani, fără studii; NT, Cracăul Negru, 2, f, 98 de ani, 4 clase; SV, Broşteni, 2, f, 83 de ani, 6 clase; NT, Tazlău, 2, f, 80 de ani, 12 clase), *ẑucái̯* (BN, Ilva, 7, f, 70 de ani, 4 clase), *ẑucá* (BT, Coțuşca, 1, f, 75 de ani, 4 clase; BT, Lozna, 5, b, 79 de ani, 7 clase; SV, Vicovu de Sus, 6, f, 78 de ani, 4 clase; SV, Frătăuții Noi, 2, f, 86 de ani, 7 clase; SV, Boroaia, 3, f, 50 de ani, 8 clase), sâ *ẑu̯áŝi* (BT, Lozna, 3, f, 51 de ani, 12 clase; SV, Straja, 5), *ẑu̯ócuri̯* (BT, Păltiniş, 4, f, 70 de ani, 4 clase), *ẑu̯áca*, dar şi *ajun̯ẑę́* (SV, Boroaia, 1, b, 50 de ani, 12 clase), *ẑucám* (SV, Boroaia, 4, b, 81 de ani, 7 clase), am *ẑucát-u̯o* (NT, Gîdinți, 1, f, 69 de ani, 8 clase);

aẑutát (BT, Coțuşca, 1, f, 75 de ani, 4 clase; NT, Farcaşa, 5, f, 68 de ani, 8 clase), *aẑúț* (IS, Răchiteni, 4, f, 48 de ani, 8 clase), *aẑútâ* (VS, Micleşti, 1), sî-l *aẑúti* (BT, Vorona, 4, b, 75 de ani, 7 clase), *aẑutáu*, *ẑumáti* (SV, Vicovu de Sus, 3, f, 71 de ani, 4 clase);

ẑu̯oi̯ (BT, Talpa, 1, f, 86 de ani, fără studii; SV, Liteni, 1, f, 78 de ani, 4 clase), *ẑu̯ói̯a* (SV, Vicovu de Sus, 3, f, 71 de ani, 4 clase);

ẑumătáti (IS, Romaneşti, 4, f, 56 de ani, 10 clase; SV, Crucea, 2, f, 61 de ani, 8 clase), *ẑumá* „jumătate" (BT, Păltiniş, 4, f, 70 de ani, 4 clase), *ẑumáti̯* (SV, Frătăuții Noi, 1, b, 75 de ani, 7 clase; VS, Mărăşeşti, 5);

împri̯eẑúr (SV, Liteni, 4, f, 43 de ani, 9 clase);

Menționăm că *ẑ* apare alternativ cu *j*[37]. Fonetismul arhaic *ĝ* nu este bine reprezentat în Crişana (în județul Satu Mare, dar

[37] De exemplu, răspunzînd la întrebarea *Cum ziceți la o vițea de 2-3 ani?*, şapte dintre cele nouă persoane anchetate în comuna Vicovu de Jos conservă fonetismul arhaic - doar sub. E, b, 12 ani şi sub. H, b, 65 de ani, fost învățător, pronunță cu constrictiva *j* (*júŋcâ, junícâ*), ultimul subiect precizînd şi varianta cu fonetismul regional: *ẑúŋcâ* (*să spúni̯ di fapt*), în timp ce toate persoanele

nici în Apuseni, în județul Alba), preferîndu-se, în general, fonetismul literar *j*: *jos*, *joi̯*, *joc*, *jucá*, *juníŋcă*. Africata prepalatală *ĝ* s-a păstrat, fără a evolua spre fricativă, doar în Țara Oașului și, sporadic, în Țara Moților[38]: *jucáu̯* (AB, Vințu, 2, f, 52 de ani, 8 clase); *jug* (AB, Căpîlna, 4, f, 60 de ani, 8 clase), *jucá* (SM, Odoreu, 7, f, 61 de ani, 8 clase).

Consemnăm forma evoluată la constrictiva *j* în următoarele exemple și locații: *ajutát* (BC, Căiuți, 5, f, 65 de ani, 4 clase), *jumáți̯* (BC, Căiuți, 6, f, 57 de ani, 10 clase; BT, Vorona, 2, f, 51 de ani, 8 clase), *ajúți̯* (BC, Filipești, 2, f, 30 de ani, 12 clase), *ju̯os* (BC, Vîlcele, 3, 4; b, 80 de ani, 8 clase, b, 44 de ani, 8 clase), *junícâ*, BT, Coțușca, 1, f, 75 de ani, 4 clase), *ajuņẑę̂u̯* (BT, Lozna, 6, b, 65 de ani, studii superioare), *ajut*, *joc* (BT, Lozna, 7, b, 21 de ani, 10 clase), *ji̯umáți̯a* (GL, Matca, 2, 3; b, 67 de ani, 7 clase, f, 94 de ani, 4 clase), *jos* (HN, Dealul Babii, 3, b, 68 de ani, 7 clase; SM, Odoreu, 1, f, 79 de ani, 4 clase), *ju̯ós* (IS, Ursărești, 1, b, 75 de ani, 10 clase), *s-ajúŋgâ* (NT, Gîdinți, 1, f, 69 de ani, 8 clase), *ajútâ* (NT, Sagna, 3, f, 50 de ani, 8 clase), *ajuņẑę̂m* (NT, Bălțătești, 1, f, 77 de ani, 7 clase), *jǫ́că* (SM, Odoreu, 3, b, 46 de ani, 12 clase), *ajutát* (SM, Odoreu, 4, b, 46 de ani, 12 clase), *ajúňĝę* (SV, Pîrteștii de Sus, 1, f, 51 de ani, 10 clase), *ju̯os*, *jumătáti* (SV, Frătăuții Noi, 3, f, 45 de ani, 10 clase), *ajuņẑę̂* (SV, Boroaia, 1, b, 50 de ani, 12 clase), *jos* (SV, Broșteni, 1, f, 79 de ani, 4 clase; VS, Vutcani, 1, f, 66 de ani, 4 clase). Fonetismul literar este întîlnit, în textele analizate, mai ales la categoria de

---

anchetate în comuna Mănăstirea Humorului conservă în vorbirea lor fonetismul arhaic; doar sub. D, f, 48 ani pronunță cu constrictiva *j* (*junícâ*), iar sub. G, b, 53 de ani, după ce răspunde *ẑúŋcâ*, completează *îņ_loc de junícâ*.

[38] Din 19 subiecți anchetați în comuna Gîrda de Sus, județul Alba, la întrebarea *Cum îi ziceți la o vițea de 2-3 ani?*, doar trei (b, 71 de ani, 8 clase, f, 65 de ani, 4 clase și b, 12 ani) răspund *ẑuníŋcă* și doi (b, 86 de ani, 4 clase și f, 70 de ani, 4 clase) răspund *ĝuníŋcă*, ceilalți preferînd fonetismul literar *j* (printre aceștia aflîndu-se vorbitori de toate vîrstele și categoriile socio-culturale).

vorbitori tineri, între 20 şi 45 de ani, cu studii cel puţin de 10 clase, dar este consemnat sporadic şi la subiecţi cu vîrsta între 65 şi 94 de ani, unul dintre aceştia cu studii superioare (65 de ani), ceilalţi cu studii între 4 şi 7 clase. Această statistică ne permite să conchidem că variaţia diagenerațională poate fi luată în consideraţie doar parţial, cazurile de subiecţi tineri, care conservă fonetisme arhaice, respectiv de subiecţi vîrstnici, care pronunță şi cu fonetisme literare, întărind spusele noastre.

III.2.1.2. ***Fonetismul ḑ*** reprezintă un stadiu intermediar între latinescul *d* (urmat de *ĕ, ī, i̯, i,* flexionar) şi *z* din dacoromâna literară şi din unele graiuri dacoromâne.

În graiurile dacoromâne, africata sonoră *ḑ* apare răspîndită într-o arie compactă mai largă, care cuprinde Basarabia, Bucovina, nordul Moldovei, nord-estul Transilvaniei (în Bistrița Năsăud) şi Maramureşul şi într-o arie mai restrînsă, formată din Banat şi nord-vestul Olteniei (*grumáḑ, spînḑur, búḑă, flămînḑésc*), în multe dintre punctele în care este consemnată, africata *ḑ* apărînd ca reflex al sonorizării lui *ţ* în fonetica sintactică (*cîḑ‿vrei̯* „cîți vrei", *îḑ‿va da* „îți va da", *fraḑ ‿de sîn̆ĝe/ sîn̦ẑe* „frați de sînge"). În corpusul de față, fonetismul arhaic *ḑ*[39] se păstrează sporadic în Moldova de nord şi în Bucovina (mai ales în județele Suceava şi Botoşani, dar şi în unele puncte din județele Vaslui şi Iaşi), în marea majoritate a cazurilor evoluînd la constrictiva *z*, vîrsta şi condiţia socială nefiind un criteriu de delimitare a variaţiei diagenerationale. Dacă în urma înregistrărilor efectuate în vederea elaborării *NALR. Moldova și Bucovina* a fost consemnată conservarea

[39] Fonetismul *ḑ* apare încă în cuvinte latine, care conţineau un *d* urmat de *iot* (provenit din *ĕ, ī , i* flexionar sau din *e, i* în hiat (*auḑîm* < *audimus; ḑắŝi* < *dĕcem; ḑî* < *dīes; ḑîc* < *dīco; auḑ* < *audīs; frunḑâ* < *frondea*) şi în cîteva cuvinte din substrat (*mînḑ, búḑâ, máḑări, brî́nḑâ, spî́nḑur*).

fonetismului arhaic *ḑ* (*grinḑ, mînḑ, mn'ẹḑ, rînḑă*), în vorbirea contemporanilor din Bucovina, cu unele excepții, fonetismul arhaic a evoluat la constrictiva dentală z (*mîn̦z, rîn̦zâ*) nu doar la subiecții mai tineri[40], ci și la subiecții în vîrstă[41].

Exemplificăm cîteva situații de conservare a fonetismului arhaic *ḑ*: *ḑîșẹ, urḑálâ* (BT, Coţuşca, 5, f, 78 de ani, 4 clase); *frúnḑâ* (BT, Vorona, 2, , f, 51 de ani, 8 clase; BT, Vorona, 3 f, 60 de ani, 6 clase); sî̦ nį *binįcuvintẹ́ḑâ* (BT, Talpa, 1, f, 86 de ani, fără studii), *u̯urḑắm* (IS, Răchiteni, 2, f, 68 de ani, 5 clase), *ḑîlį* (IS, Răchiteni, 4, f, 49 de ani, 8 clase), a du̯óu̯a *ḑî* (SV, Mihoveni, 2, f, 56 de ani, 4 clase), *urḑît, urḑîtórį* (SV, Pîrteştii de Sus, 1, f, 51 de ani, 10 clase), *pînḑălį* „pînzele", *raḑlóĝ* „răzlogi", *ratiḑám* „retezam" (SV, Pîrteştii de Sus, 3, f, 51 de ani, 10 clase), *pînḑă* (SV, Pîrteştii de Sus, 3, f, 88 de ani, 4 clase; SV, Vicovu de Sus, 2, 3, b, 24 de ani, 12 clase, f, 71 de ani, 4 clase; SV, Straja, 3, f, 62 de ani, 7 clase), u̯o‿*ŋcalḑîm, brînḑâ, frúnḑ* (SV, Straja, 1, f, 73 de ani, 8 clase), *brînḑa, sî-ŋcalḑắştį, ḑắru, ḑîlį* (SV, Straja, 2, f, 50 de ani, studii superioare), *ḑîs, vaḑút* (SV, Straja, 4, 7, b, 62 de ani, 5 clase, f, 87 de ani, 7 clase), *Dumnaḑắu̯* (SV, Straja, 4, 6; b, 62 de ani, 5 clase, F, 87 de ani, 7 clase), *şẹ́ptiḑắŝ, bu̯otiḑá, ḑẹstrẹa* (SV, Straja, 5, f, 71 de ani, 5 clase), *auḑẹ́m, ŝinḑắŝ, caḑút* (SV, Straja, 6, f, 87 de ani, 7 clase), *ḑîşẹ* (SV, Straja, 7, f, 87 de ani, 7 clase),

---

40 Fonetismul arhaic a fost totuşi întîlnit în anchetele noastre şi la cîţiva copii de gimnaziu din Suceviţa şi Vatra Moldoviţei, explicaţia fiind legată de achiziţia materialului lingvistic a acestora de la bunicii cu care locuiesc, părinţii aflîndu-se de ani buni în străinătate.

41 La întrebarea *În ce macină pasărea grăunţele?* toţi subiecţii anchetaţi din Vicovu de Jos au răspuns *gúşă*, doar sub. I, b, 43 de ani răspunde *rîn̦zâ* [K] *rînḑâ*. La întrebarea *Ce fată iapa?* doar trei subiecţi au răspuns *mînḑ, mînḑúc*. Mai mult, dacă în răspunsurile la întrebările indirecte adresate subiecţilor din comuna Mănăstirea Humorului fonetismul arhaic este înlocuit de constrictiva z, şi întrebarea suplimentară, de tipul *spúneţį şį mînḑ* sau *rînḑă?*, înregistrează răspuns negativ.

îŋcalḑît (SV, Vicovu de Sus, 1), *ḑîs, ḑîlį, ḑâ* (Vicovu de Sus, 1), *îŋcalḑắşțį, ḑăru, brînḑa,* (SV, Vicovu de Sus, 2, b, 24 de ani, 12 clase), *ḑîlį, urḑea* (SV, Vicovu de Sus, 3, f, 71 de ani, 4 clase), *patruḑắŝ* (SV, Vicovu de Sus, 4, f, 71 de ani, 4 clase), *ḑéstria, ḑîşę, aşaḑá* (SV, Vicovu de Sus, 6, f, 78 de ani, 4 clase), a duọịlịa *ḑî, vaḑút, lóbiḑîlį* „lobodele” (SV, Frătăuții Noi, 1), *tîrḑîu, ńéḑu, ḑéstri* (SV, Frătăuții Noi, 2), *ḑîc* (SV, Frătăuții Noi, 4, f, 79 de ani, 8 clase; SV, Broşteni, 4, f, 69 de ani, 4 clase; VS, Vetrişoaia, 4, f, 63 de ani, 6 clase), *ḑéstria* (SV, Frătăuții Noi, 5, f, 65 de ani, 4 clase), *auḑę́m, şẹịḑắŝ, cînḑắŝ* (SV, Frătăuții Noi, 6, b, 68 de ani, şcoală profesioanlă), *urḑắį* (VS, Mărăşeşti, 3, f, 75 de ani, 4 clase), *spuḑ, ḑáhăr, ḑáhărį* (VS, Mărăşeşti, 5, f, 94 de ani, 4 clase), *ḑîli* (VS, Vetrişoaia, 2, f, 64 de ani, 7 clase), *tunḑ* (VS, Vetrişoaia, 4, f, 63 de ani, 6 clase), *ḑăhár, brînḑa, frúnḑâ* (VS, Popeni, 2, f, 89 de ani, 4 clase), *ḑăŝi* (VS, Vutcani, 1, f, 66 de ani, 4 clase), *aragáḑ* (SV, Straja, 1, f, 73 de ani, 8 clase) - fonetism analogic, creat prin extinderea fonetismului arhaic şi la împrumuturi noi, probabil de la forma de plural, care s-a extins la radical.

În comuna Matca (GL), fenomenul este sporadic, doar unul dintre subiecții anchetați conservă fonetismul arhaic *ḑ* (*ḑîŝi*-GL, Matca, 4, f, 72 de ani, 4 clase). Fenomenul este consemnat, tot izolat, şi în localitatea Petrila (HN), la doi dintre subiecții anchetați: *ḑiśá* (HN, Petrila, 2, f, 62 de ani, 6 clase), *ḑi* (HN, Petrila, 3, b, 53 de ani, 8 clase).

În celelalte județe, cum ar fi, Satu Mare, Alba, Hunedoara, Covasna, Bistrița Năsăud, Bacău, Neamț, Galați africata sonoră evoluează la constrictiva *z*, nemaifiind utilă exemplificarea cu fonetismele literare, mult prea numeroase.

Spre deosebire de subdialectele bănățean, moldovean şi maramureşean, în Crişana (cu excepția cîtorva puncte din Oaş şi din aria de tranziție din sud-est) nu apare fonetismul arhaic *ḑ*, care s-a fricativizat la *z*, fiind, din acest punct de vedere,

subdialectul mai apropiat de cel muntean şi de limba literară: *Dumńezău̯, zúu̯a, búză*. Spre exemplu, la întrebarea *Ce rămîne din lapte după ce s-a ales caşul?*, adresată unui număr de 30 de persoane din zona Scărişoara, Gîrda de Sus, Arieşeni, toţi subiecţii răspund *zăr*, cu africata dentală fricativizată.

III.2.2. Africatele *ĉ-ĝ*

Tratamentul africatelor *ĉ-ĝ* (< lat. c, g + *e*, *i*), după Emil Petrovici, care stă la baza împărţirii teritoriului dacoromân în cinci subdialecte, reprezintă una dintre teoriile fundamentale de la care se porneşte în descrierea variaţiilor diatopice ale graiurilor actuale.

Africatele prepalatale se păstrează ca în limba literară în aria sudică a dacoromânei şi în sudul Transilvaniei, în timp ce în graiurile din Crişana se conservă doar africata surdă, cea sonoră fiind pronunţată ca fricativă: *j*[42]. Nici în graiurile maramureşene nu se modifică modul de articulare al africatelor, acestea schimbîndu-şi doar locul de articulare, prin durificare (*č*, *ǧ*).

Una dintre cele mai importante caracteristici consonantice ale subdialectului moldovean este legată de trecerea africatelor *ĉ-ĝ* la fricativele *ŝ-ẑ*, prin pierderea elementului oclusiv[43],

---

[42] Africata sonoră *ĝ* cunoaşte atît forme cu africata nealterată (ca în subdialectul muntean şi în limba literară) sau durificată (ca în Marmureş), cît şi forme cu africata pronunţată fricativ (în Moldova, Banat şi în Crişana). Dacă în Moldova şi în Banat africata sonoră se fricativizează la *ẑ*, respectiv *ź*, în Crişana şi în graiurile de tranziţie dinspre Crişana spre sud-vestul sau sud-estul Ardealului pronunţarea africatei sonore se face ca *j* (cazul celor două comune anchetate din judeţul Alba, dar şi al comunei Odoreu, din judeţul satu Mare): *ajúnje* (AB,Vinţu, 1); *alejá* (AB,Vinţu, 2), *mérje* (AB,Vinţu, 3), *mérje* (AB,Vinţu, 5), *culejém*, *strînje* (AB,Vinţu, 7), *lunjít* (AB, Căpîlna, 1); *fujít* (SM, Odoreu, 1), *spárje*, *aléje*, *jérunţ* „genunchi" (SM, Odoreu, 3), *márjină* (SM, Odoreu, 5), *urjént* (SM, Odoreu, 7).

[43] Fenomenul este consecvent în cea mai mare parte a teritoriului în care se vorbeşte subdialectul moldovean. De altfel, vorbind despre acest

fenomenul fiind asemănător şi în graiurile bănăţene (*ś, ź*), cu menţiunea că pronunţarea acestora este uşor anterioară faţă de cele pronunţate în Moldova: *petreśere, făśáu̯, śorbă, śín̟ste* (HN, Petrila, 1), *tu̯orśám, zîśá* (HN, Petrila, 2), se *priśepe̯áu̯*, să *t́e cuminiś* (HN, Petrila, 3), *merźáu̯* (HN, Petrila, 2), *merźę́, strîn̟źá* (HN, Petrila, 3). Aria moldovenească a fricativizării africatelor este extinsă şi spre graiurile ardeleneşti de nord-est, în cazul nostru şi în Ilva Mare (BN): *duŝém, răŝálă, ŝímbru* (BN, Ilva, 1), *ŝińevá* (BN, Ilva, 2), *întrodúŝi* (BN, Ilva, 3), *adúŝę, ŝu̯ocáńe, cu̯oŝę́ni̯* (BN, Ilva, 4), *ŝǫ́riŝ* (BN, Ilva, 5); *fuẑę́* (BN, Ilva, 4).

Semnalăm cîteva situaţii de fricativizare a africatelor prepalatale:

ŝubắr (BC, Bereşti, 1); *rugăŝúni̯, scútiŝili, Crăŝún, ŝitéşti̯* (BC, Bereşti, 2); *faŝi̯m* (BC, Căiuţi, 2); *fáŝi̯ ŝín̟sti̯* (BC, Căiuţi, 5); *ŝéla, ŝápâ* (BC, Filipeşti, 1); *credin̟ŝu̯ásâ, ŝiri̯ádâ, ŝertám, scatu̯álŝi̯* (BC, Filipeşti, 2), pu̯áma *ŝé̯i̯e* (BC, Filipeşti, 2), *i̯ertăŝúni̯a, vu̯orniŝél* (BC, Filipeşti, 4), *zîŝi, ŝitáscâ, ŝín̟ŝu ŝéla* (BC, Vîlcele, 1), *u̯obiŝé̯i̯i, piŝu̯ári̯li̯* (BC, Vîlcele, 3); *ŝé̯i̯a, ŝin̟ŝ* (BT, Coţuşca, 1), *şắptisprîzăŝi̯* (BT, Coţuşca, 3), *atún̟ŝa* (BT, Coţuşca, 3), *fáŝę, plăŝínti* (BT, Lozna, 4), *i̯ertăŝúni̯a* (BT, Lozna, 4; IS, Ceplenița, 1), *u̯obiŝé̯i̯u, atún̟ŝ* (BT, Păltiniş, 4), *făŝę́m, răŝitúri̯* (BT, Păltiniş, 4), *săŝerát* (BT, Vorona, 4), *saráŝi* (BT, Talpa, 1), *mun̟ŝę́m* (BT, Talpa, 1), *fáŝi, căŝúla* (GL, Matca, 1), *ŝ-u̯ói̯ fáŝi* (GL, Matca, 2), *ŝápâ* (GL, Matca, 4), *ŝe̯u̯ún* (GL, Matca, 5), *ŝé̯i̯a* (GL, Drăguşeni, 1), *munŝi̯ę́m* (IS, Andrieşeni, 1), u̯o *în̟ŝi̯epút, ŝin̟stít* (IS, Ţibana, 2), *făŝi̯ę́u̯, treŝe̯á* (IS, Răchiteni, 1), *ŝau̯únu* (IS, Romaneşti, 4), *ŝérni̯, răŝéşti̯* (IS, Vînători, 2), *ŝinevá, rugăŝúni̯* (NT, Hlăpeşti, 1),

---

fenomen, Romulus Teodoran (*Contribuţii*, p. 78) susţine că „rostirea *ŝ* şi *ẑ* în locul semiocluzivelor *ĉ* si *ĝ* ar fi ultima particularitate pe care şi-o pierde un moldovean, atunci cînd suferă un puternic proces de «muntenizare» a graiului său, fie sub acţiunea graiurilor muntene, fie sub cea a limbii literare".

produŝém (NT, Farcaşa, 5), *aíŝișá* (NT, Gîdinți, 2), *k'irpíŝ, vălătúŝ* (NT, Gîdinți, 4), *dúlĉi, răĉésc* (NT, Teţcani, 5), *făŝę́m* (SV, Crucea, 1), *răŝitúri̯* (SV, Crucea, 2), *suŝitu̯ór* (SV, Crucea, 3), *pi̯étiŝi̯, vecĉíni̯li̯* (SV, Pîrteştii de Sus, 2), *bu̯oŝésc* (SV, Straja, 5), *partiŝéli̯* (SV, Vicovu de Sus, 1), *în̦sét* (SV, Vicovu de Sus, 2), *bumbaŝél* (SV, Vicovu de Sus, 3), *rugaŝúńi̯li̯* (SV, Vicovu de Sus, 6), *aŝála, crăŝún, disfăŝém, în̦sărŝinátâ, ŝáfâ, răŝitúri̯, săŝerắm, ŝurŝéli, ŝúturâ* (SV, Vicovu de Jos), *piŝór, cu̯ondúŝiri̯* (SV, Frătăuţii Noi, 6), *duŝę́m, niŝu̯odátâ* (SV, Boroaia, 1), *aŝé̯ia,* (SV, Boroaia, 3), *partiŝipát, suŝít* (SV, Boroaia, 5), *hai̯dúŝ, turŝ* (SV, Fîntîna Mare, 1), *piŝu̯ári̯, u̯opín̦s* (SV, Fîntîna Mare, 3), *fáŝi, crúŝi* (SV, Liteni, 1), *proŝedi̯ázâ* (SV, Liteni, 2), *atún̦ŝa* (SV, Rădăşeni, 3), *strîŝ, cu̯oŝém* (SV, Rădăşeni, 1), *atún̦ŝa* (SV, Rădăşeni, 3), *ŝé̯ia* (VS, Deleni, 1), *zîŝe, ŝelelálti̯, aíŝa, făŝę́m,* dar şi izolat *ĉ* - *plăĉínta* (VS, Deleni, 2), *u̯orșîŝí* (VS, Mărăşeşti, 1), *sắŝitâ* (VS, Mărăşeşti, 1), *ŝenúșâ* (VS, Mărăşeşti, 5), *sărvíŝu* (VS, Vetrişoaia, 2), *fáŝi̯, cu̯olăŝé̯i, tu̯orŝ* (VS, Vetrişoaia, 4), *sáĉ, aĉé̯ia, zi̯éĉi̯,* dar şi izolat *u̯obiŝé̯i* (VS, Vetrişoaia, 5), *servís, ŝín̦ŝ* (VS, Micleşti, 1), *dúlŝi* (VS, Micleşti, 2), *tri̯izăŝ* (VS, Micleşti, 3), *aŝé̯ie, sâ ŝuŝésc* (VS, Popeni, 6), *húŝili* (VS, Vutcani, 2); *scúrẑim* (BC, Căiuți, 2);

fráẑed (BC, Căiuți, 4, f, 90 de ani, 4 clase); *aẑún̦ẑi̯* (BC, Căiuți, 4); *smúlẑi* (BC, Căiuți, 6); *verẑíli* (BC, Filipeşti, 1), *merẑám, lin̦ẑái̯* pi *dę́ẑti̯* (BC, Filipeşti, 2); *ẑénuŋ'k'* (BC, Filipeşti, 4), *diẑába* (BC, Vîlcele, 1), *ẑem* (BT, Coțuşca, 2), *ẑenúŋ'k', sărẑént* (BT, Păltiniş, 1), *ẑíniri̯li̯* (BT, Păltiniş, 1, 4), nu mă pu̯ot *înțăli̯éẑi̯* (BT, Păltiniş, 1), *ẑam* (BT, Păltiniş, 1), *aẑun̦ẑę́m* (BT, Păltiniş, 3; IS; Andrieşeni, 1); *aẑún̦ẑim* (BT, Vorona, 1), *tu̯ocmáẑ* (BT, Vorona, 3), *un̦zę́u̯* (BT, Talpa, 1), *plîn̦ẑi, stîn̦ẑám* (GL, Matca, 6), *mi̯erẑám,* (GL, Matca, 9), *súẑi* (GL, Drăguşeni, 1), *mulẑę́m* (IS, Ursăreşti, 2), *fulẑéri̯* (IS, Romaneşti, 1), *márẑinâ* (NT, Hlăpeşti, 1), *ẑenuŋ'k'* (NT, Tazlău, 2), *strîn̦ẑę́m* (SV, Crucea, 1), *mulẑ* (SV,

Crucea, 4), *mărẑẹlị* (SV, Mihoveni, 2), sî *merẑẹ́* (SV, Mihoveni, 4), *strîṇẑi, márẑina* (SV, Vicovu de Sus, 2), *mi̯erẑẹ́u* (SV, Vicovu de Sus, 3), *ali̯eẑém, batẑócurâ, mi̯érẑém, mu̯oşnéẑ, strîṇẑ* (SV, Vicovu de Jos), *fráẑid, coṇẑelát* (SV, Boroaia, 3), *aẑuṇẑẹ́m, fuẑít* (VS, Mărăşeşti, 2), *adáu̯ẑ* (VS, Mărăşeşti, 4), *ẑámurị* (VS, Vetrişoaia, 1), *aẑuṇẑẹ́* (VS, Vetrişoaia, 2), *serẑént, fuẑít* (VS, Micleşti, 1), *scúrẑi* (VS, Micleşti, 2), *merẑẹ́m* (VS, Micleşti, 3).

Consoana africată alveolo-palatală surdă *ĉ* se păstrează în Crişana, dar şi în unele graiuri ardeleneşti, la fel ca în limba literară şi ca în graiurile de tip sudic, nealterîndu-se prin durificare, ca în Maramureş, sau prin pierderea elementului oclusiv, ca în Moldova sau Banat: *atúňĉ, zíĉe, ĉiňĉ* (SM, Odoreu, 1), *atúňĉina, obiĉẹ́i̯u* (SM, Odoreu, 3). Elementul oclusiv nu se pierde nici în partea apuseană a judeţului Alba, conservînd africata prepalatală în exemple precum: *îňĉẹpem, fáĉe* (AB, Vinţu, 1, b, 63 de ani, 10 clase); *feĉórị, máĉină, ĉiṇzắc, atúňĉa, îňĉét* (AB, Vinţu, 3, b, 67 de ani, 8 clase), *atúňĉa, beĉ, ĉẹ́ntru, ĉeri̯álị, ĉérgặ, ĉobán, ĉorápk', cóĉinặ, corbáĉ, faĉém, fiĉórị, piĉóĉ, piĉọ́re, raĉitúrị, rẹ́ĉe, rugaĉúńe, tolĉér(ị), zắĉe* (AB, Gîrda de Sus). În ceea ce priveşte africata sonoră, subiecţii în vîrstă şi cu instrucţie minimală o pronunţă ca *j*[44] (*mérjim şị la padúrị şị la*

[44] Pronunţarea lui *ĝ* ca *j* este rezultatul coacţiunii tendinţei interne de pronunţare a africatei sonore ca fricativă şi a influenţei maghiare, care a impulsionat realizarea acestei tendinţe. Astfel, atît în Crişana şi în unele graiuri vestice ale dacoromânei (unde influenţa maghiară a fost mai puternică), cît şi în maghiara veche, această confuzie conduce la păstrarea africatei surde *ĉ* fără pereche sonoră. Vezi Francisc Király, *Contacte lingvistice. Adaptarea fonetică a împrumuturilor româneşti de origine maghiară*, Editura Facla, Timişoara, 1990, p. 163-164. Trecerea lui *ĝ* la *j* „trebuie să se fi realizat, după toate probabilităţile, printr-o fază intermediară cu *ẑ*", inexistenţa acestui sunet în maghiară şi dificultăţile de rostire conducînd la înlocuirea sunetului cu o altă constrictivă (*j*) şi la adoptarea acestei rostiri şi de către românii bilingvi şi, prin aceştia, şi de către cei monolingvi; cf. Pál

biséricạ) - AB, Gîrda de Sus, f, 64 de ani, 8 clase; *merjẹám (pe acló), (să-i̯ pu̯átạ) culẹ́je, spárjem (brazda)* - AB, Gîrda de Sus, b, 71 de ani, 8 clase; *jémenị* - AB, Gîrda de Sus, f, 65 de ani, 4 clase; *(să nu se) báje (apa)* - AB, Gîrda de Sus, b, 77 de ani, fără studii; *jem (d'e prúńe)* - AB, Gîrda de Sus, f, 79 de ani, 8 clase; *mérjem* - AB, Gîrda de Sus, f, 70 de ani, 4 clase; *crenjị (dị brad)* - AB, Gîrda de Sus, b, 86 de ani, 4 clase), în timp ce formele cu fonetisme literare (cu africata nealterată), mult mai numeroase, sînt preferate de subiecții tineri sau de cei cu studii medii[45] (*mérĝem, míňĝa* – AB, Gîrda de Sus, b, 12 ani, 6 clase; *ĉerĝ, sparĝ (brazdele* – AB, Gîrda de Sus, f, 41 de ani, 10 clase; *ĝínere* – AB, Gîrda de Sus, f, 60 de ani, fostă învățătoare). Semnalăm o ușoară tendință de durificare în partea de nord-est a Crișanei (*č*, uneori notîndu-se variante intermediare între africata prepalatală și africata durificată) și de fricativizare în Țara Oașului și la extremitatea sudică (*ŝ*, uneori notîndu-se variante intermediare între africata prepalatală și cea fricativizată).

Nici în județul Covasna, în localitatea Zăbala, africatele nu se alterează, păstrîndu-se ca în pronunțarea literară: *dọ́zeĉ, ĉiṇzeĉ, ĉírca, prodúĉeri* (CV, Zăbala, 1, b, 55 de ani, 12 clase), să *răĉáscă, maĉerát*, s-u̯o *mănîňĉe* (CV, Zăbala, 2, f, 37 de ani, 12 clase), *Crăĉún* (CV, Zăbala, 4, f, 60 de ani, 8 clase), *Creĉún* (CV, Zăbala, 5, f, 42 de ani, 12 clase).

Fenomenul fricativizării africatelor prepalatale nu se manifestă cu consecvență în toate graiurile din nordul dacoromânei, acestea conservîndu-se în unele zone, nu doar la subiecții tineri sau cu instrucție medie. Uneori, chiar la

---

Enikő, *Influența limbii maghiare asupra limbii române. Perioada veche*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2014, p. 206-207.

[45] În unele situații, fonetismul literar coexistă cu cel regional la aceiași subiecți: *dọ́ĝele*, respectiv *(să nu) báje (apa)* (AB, Scărișoara, b, 77 de ani, fără studii); *să u̯úňĝe*, respectiv *să u̯úṇje, se strîṇjẹáu̯* (AB, Scărișoara, f, 39 de ani, 10 clase).

subiecții în vîrstă aparținînd graiurilor moldovenești sau ardelenești, africatele se păstrează nealterate, ca în limba literară:

fáĉi (BC, Căiuți, 1, b, 79 de ani, 8 clase); *ĉártâ, fáŝim, șaizắŝ* (BC, Vîlcele, 2, f, 72 de ani, 8 clase); *zíĉim*, dar și *zíŝim*, la același subiect; *ĉiréș* (BC, Vîlcele, 4, b, 44 de ani, 8 clase); *boĉéșt'e, ĉelá, duĉém, zîĉém* (BC, Asău, 1, f, 57 de ani, 8 clase); *răsuĉéșťe* (BN, Ilva, 3, b, 50 de ani, 10 clase); *adúŝę, ŝuocáńe* (BN, Ilva, 4, f, 63 de ani, 4 clase); *uobiĉéi* (BT, Coțușca, 4, f, 37 de ani, studii liceale), sâ *făĉę* (BT, Lozna, 4, f. 87 de ani, 7 clase), îm *pláĉi*, deși la același subiect întîlnim și forma cu africata fricativizată (BT, Lozna, 7, f, 21 de ani, 10 clase); *îńĉépi* (GL, Matca, 7, 8; f., 32 de ani, 8 clase), *Crăĉún* (GL, Matca, 7, b, 84 de ani, 4 clase – deși, sporadic, pronunță *Crăŝún*), *purĉélu* (GL, Matca, 9; b, 84 de ani, 4 clase), *fáĉe* (HN, Dealul Babii, 1, f, 72 de ani, 4 clase), atúńĉa (HN, Dealul Babii, 4, f, 67 de ani, 4 clase), *făĉá* (IS, Popoi, 1, f, 72 de ani, 2 clase), *ĉinsprezeĉe, atúńĉa* (NT, Hlăpești, 1, f, 47 de ani, 8 clase), *uobiĉéiuri, suĉít*, dar și *zîŝá* (NT, Farcașa, 6, f, 55 de ani, studii medii), *răĉitúri* (NT, Tețcani, 2, f, 66 de ani, 4 clase), *ĉápa* (NT, Pîncești, 1, f, 62 de ani, 4 clase), *partiĉipát, ĉéntru, ĉivíl*, dar și *ŝála* (NT, Bălțătești, 3, b, 96 de ani 8 clase), *veĉínili, ĉevá* (SV, Pîrteștii de Sus, 2, b, 55 de ani, 10 clase), *papúĉ, ĉíni, faĉi, ĉinevá* (SV, Pîrteștii de Sus, 4, f, 88 de ani, 4 clase), *ulĉiéli, dúlĉi* (SV, Straja, 1, f, 73 de ani, 8 clase), *cuońĉédiu, ĉindắŝ* (SV, Frătăuții Noi, 6, b, 68 de ani, școală profesională), *vaĉ, duĉám* (SV, Broșteni, 4, f, 61 de ani, 7 clase), *aĉéia*, ni *duĉám* (SV, Rădășeni, 2), *plăĉínta* (VS, Deleni, 2, f, 76 de ani, 4 clase), *dúlĉi* (VS, Deleni, 5, f, 94 de ani, 4 clase), *îńĉepútu* (VS, Vetrișoaia, 1, b, 66 de ani, 8 clase), *ĉápâ, deĉ, ĉímbru* (VS, Vetrișoaia, 3, f, 37 de ani, 10 clase), *ŝumulésc, ŝenătuésc* (VS, Popeni, 3, f, 64 de ani, șc. prof.);

alégî (BC, Căiuți, 1, b, 79 de ani, 8 clase); *fugît* (dar şi *fuẑít*, la acelaşi subiect), *gălăĝį* (BC, Vîlcele, 2, f, 72, de ani, 8 clase); *márĝină* (BN, Ilva, 4, f, 63 de ani, 4 clase), sâ *mérĝi* (BT, Coțuşca, 4, f. 37 de ani, 12 clase), *înțieléĝeria* (BT, Lozna, b, 65 de ani, fost profesor), *tráĝem, draĝ* (CV, Zăbala, 4, f, 60 de ani, studii medii), *ĝem* (GL, Matca, 5, f, 37 de ani, 8 clase), *plîňĝi* (IS, Ceplenița, 2, b, 68 de ani, 8 clase), *culeĝá, márĝinea* (IS, Popoi, 1, f, 72 de ani, 2 clase), *tuorĉau* (IS, Popoi, 2, f, 72 de ani, 2 clase), *sîňĝilį*, dar şi forma cu africata fricativizată, *sîņẑilį* (NT, Teţcani, 1, f, 47 de ani, 12 clase), *cúrĝi, mulĝę, ajúňĝę* (SV, Pîrteştii de Sus, 1, f, 51 de ani, 10 clase), *ráĝilâ* (SV, Pîrteştii de Sus, 3, f, 51 de ani, 10 clase), *míňĝa* (SV, Straja, 1, f, 73 de ani, 8 clase), *ĉéva, ĉinevá* (SV, Fîntîna Mare, 5), *męrĝám* (SV, Rădăşeni, 2, f, 57 de ani, 10 clase), *plînẑę* (SV, Rădăşeni, 3, f, 67 de ani, 4 clase), *strîňĝim, aléĝim* (VS, Vetrişoaia, 3, f, 37 de ani, 10 clase).

III.2.3. **Oclusivele dentale** ***t***[46]**,** ***d, n*** (parțial şi *l, r*) urmate de vocalele anterioare *e, i* şi de diftongul *ea* **sînt palatalizate**[47] în toate graiurile crişene (cu excepția graiului din Oaş), în cele ardeleneşti, dar şi în nord-vestul Bucovinei. Astfel, în partea de vest şi de nord a teritoriului lingvistic dacoromân, sub influența unui iot următor, consoanele dentalele se palatalizează în diferite stadii, fenomenul fiind specific

---

[46] În unele arii, dentala *t* se moaie, modificîndu-şi şi modul de articulare; în acest sens, s-au înregistrat atît fonetismul africatizat în stadiu final (*şĉíų, vuorbéşĉe*), cît şi fonetismul intermediar între oclusiva dentală şi africata prepalatală: *condiméntĉe, coséşĉį* (pentru *coséşte*); (*măį*) *dipártĉe*, (*maį*) *múltĉe*, (*în zîųa d'i*) *Páştĉ*. Uneori, întîlnim, la acelaşi subiect, atît fonetisme intermediare între oclusiva dentală şi africata prepalatală, cît şi muierea dentalei *t*, fără africatizarea acesteia (*împrăştiįátĉe, împrăştiįáťe*).

[47] Palatalizarea dentalelor constă în deplasarea locului lor de articulare înspre regiunea palatală. Aria fenomenului este destul de largă, cuprinzînd, pe lîngă Crişana şi graiurile ardeleneşti, nordul Moldovei şi subdialectul maramureşean.

dacoromânei şi necunoscut dialectelor sud-dunărene. Acest lucru ne îndreptăţeşte să afirmăm că, cel puţin în prima perioadă a românei comune, palatalizarea dentalelor nu era un fenomen relevant.

Palatalizarea dentalelor în vestul şi în nordul ţării a fost considerată fie ca influenţă slavă, fiind pusă în legătură cu modul în care slavii rosteau consoanele urmate de iot (întrucît deprinderea de a muia dentalele *t*, *d* a fost învăţată de români de la slavii cu care au convieţuit, în trecut, în Transilvania – vezi Emil Petrovici, *Simbioza româno-slavă în Transilvania*, în „Transilvania", LXXIII, 1942, nr. 2-3, p. 149-156), fie ca influenţă maghiară (fiind corelată cu asemănarea dintre sunetele *ť*, *ď* din graiurile dacoromâne şi sunetele maghiare notate prin *ty*, *gy* – vezi I. Pătruţ, *Influenţa maghiară în limba română*, SCL, 1953, p. 211-217), păreri asumate parţial de Alexandru Rosetti (*Despre consoanele palatalizate şi consoanele muiate*, SCL, VI, 1955, nr. 3-4, p. 199- 207), care consideră că influenţa maghiară poate fi luată în consideraţie doar pentru Transilvania (Crişana şi Maramureş), dar nu şi pentru Banat (unde fenomenul este mai vechi şi generalizat), lingvistul bucureştean conchizînd că fenomenul palatalizării dentalelor este dezvoltat în dacoromână datorită unei tendinţe de palatalizare, provenită din slavă, întărit în Ardeal prin influenţa maghiară[48]. După Victor Iancu, palatalizarea dentalelor *t*, *d*, *n* ar fi apărut întîi în Banat, de unde s-ar fi extins treptat asupra Crişanei, Maramureşului şi părţii nordice a Transilvaniei[49].

Palatalizarea dentalelor este consemnată, în textele analizate, în special în aria nordică, în graiurile ardeleneşti de

---

48 Vezi Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme*, p. 172.

49 De fapt, în texte din limba veche palatalizarea dentalelor are multe atestări în zona Banat – Hunedoara, fiind mai puţin ilustrată în textele din nordul Transilvaniei, dentalele muiate alternînd cu cele nealterate; vezi Iancu, *Palatalizarea dentalelor*, p. 46.

nord-est (BN), de nord-vest (SM) şi de sud-vest (AB) şi în graiurile bănăţene, fenomenul fiind extins şi în cîteva puncte din nordul Moldovei şi în Bucovina. În general, în Moldova, dentalele *t, d, n,* urmate de vocalele anterioare *e* şi *i* şi de diftongul *e̯a,* se păstrează intacte, nealterîndu-se decît sporadic în unele puncte din nord-vestul Moldovei, unde s-au înregistrat forme precum: *dínťe, fráťe, ďes, cunuńi̯i.*

Oferim selectiv cîteva exemple din corpusul de faţă, relevante în acest sens:

împárťe̜ (AB, Vinţu, 1), *pregătéşťe̜* (AB, Vinţu, 5), *scó̜ťe* (AB, Vinţu, 7), *boĉeşt'e, părinťe* (BC, Asău, 1); *gălúşťe* (BN, Ilva, 1), *răsuĉéşťe, numéşťe* (BN, Ilva, 3), *mínťe, feréşťe, nai̯ínťe̜á,* să-l i̯érťe (BN, Ilva, 4), *scó̜ťe, opri̯éşťe* (HN, Dealul Babii, 1), *cosắşťe, clăďé̜şťe, stăťé̜i̯* (HN, Dealul Babii, 3), *peťé̜şťe* (HN, Dealul Babii, 4), *şápťe* (HN, Dealul Babii, 5), *cíťeva, cuvínťe* (HN, Petrila, 3), *nó̜pťĕ* (SM, Odoreu, 1), *d'eşťáptă, pré̜ťin, pó̜ťĕ, ťíne* (SM, Odoreu, 2), *pregăťé̜* (SM, Odoreu, 7), *póťe* (IS, Răchiteni, 4);

(láda) *ďe̜* (zé̜stre) (AB, Vinţu, 2); *ďe* pórc, *blíďĕ* (BN, Ilva, 1), *tăďe̯au̯úna* (BN, Ilva, 2), *ďe̜spícă* (BN, Ilva, 3), *ďe* pi̯átră (HN, Dealul Babii, 1), *clăďé̜şťe* (HN, Dealul Babii, 3), *ďepínďe* (HN, Dealul Babii, 4), *ďe* vítă (HN, Petrila, 1), *ďi̜* la mín'ĕ (SM, Odoreu, 1), *d'eşt'áptă, gînďéşţi̜* (SM, Odoreu, 2), să *gînďĕ* (SM, Odoreu, 7), *băďi̯ĕ* „om trecut de 70 de ani"), (ţui̯că) *ďe* (prúńi) (SV, Vicovu de Jos);

púńe̜ (AB, Vinţu, 4), *víńeri̜* (AB, Vinţu, 5), *lé̜mńile̜* (AB, Vinţu, 7), *puńém, cárńe, slăńínă* (BN, Ilva, 1), *ŝińevá, lé̜mńe, iártăńe* (BN, Ilva, 2), *alúńé̜, ŝu̯ocáńe* (BN, Ilva, 4), *Dumńezắu̯* (BN, Ilva, 4), *cárńe̜, hái̯ńe* (BN, Ilva, 5), *dimińáţa* (CV, Zăbala, 2, 3), am *du̯orńit* (GL, Matca, 3), *púńe* (HN, Dealul Babii, 2, 3), *víńe* (HN, Dealul Babii, 4), *Dó̜mńĕ, míńĕ,* u̯o *vińít* (SM, Odoreu, 1), *rămî́ńĕ* (SM, Odoreu, 7), *púńe* (SV, Vicovu de Sus, 1), *spuńé̜* (SV,

Frătăuții Noi, 5), *Dumńezắu̯* (SV, Broşteni, 3), *cárńa, dimińi̯áța* (SV, Vicovu de Jos).

Cele cîteva exemple de palatalizare a dentalei *l* le avem din zona Hunedoarei: *l'ẹ́mńe* (HN, Dealu Babii, 1), *l'e* pun (HN, Dealul Babii, 4), *flúi̯eril'e* (HN, Petrila, 1).

Oclusivele dentale *t* şi *d* se palatalizează în stadii diferite în regiunile sus amintite, grupînd, pe de o parte, graiurile din Crişana cu cele din Maramureş, de cealaltă parte, graiul din Banat (unde palatalizarea dentalelor este mai avansată decît în aria delimitată anterior).

Fenomen general şi consecvent în graiurile bănățene[50] (dar consemnat şi în aria extrem sudică a Crişanei şi în unele localități din nord-vestul Olteniei), palatalizarea dentalelor *t* şi *d* (cînd sînt urmate de o vocală anterioară sau iot) şi modificarea modului de articulare (din oclusive în africate) este întîlnit şi în alte zone izolate din partea de nord a Moldovei: *iu̯óĉi* (IS, Răchiteni, 1, 3), *stáĉivi* (IS, Răchiteni, 2), *pu̯áĉi* (IS, Răchiteni, 3), *şĉíu̯, hîrĉíi̯i* (NT, Farcaşa, 1), *nîşĉi* (NT, Farcaşa, 3), *şĉázâ* „ştează”, *fu̯árĉi* (NT, Farcaşa, 5), *drúşĉi, stăĉéu̯* (SV, Fîntîna Mare, 2); *ĝi* u̯úrmâ, *ĝi* țăsút (IS, Răchiteni, 1, 2), *ĝiẑába* (IS, Răchiteni, 4), *ĝị* sâ rasuná (NT, Farcaşa, 3), *ĝị* zîli̦, ni̦ *daĝá* „dădea” (NT, Farcaşa, 5), şăpți̦zắŝ *ĝi‿ani̦*, *ĝi‿um̦‿fi̯el* (SV, Fîntîna Mare, 1), *ĝị* sîn̦ẑi̦, *ĝị* u̯óu̯â (SV, Rădăşeni, 3). Semnalăm africatizarea dentalelor *t, d +e, i* > *ĉ, ĝ*[51] şi în cîteva puncte din Bucovina. În acest sens, s-au înregistrat atît fonetismul africatizat în stadiu final, cît şi fonetisme intermediare între oclusiva dentală şi africata prepalatală: *coséşĉi* (pentru *coséşte*),

---

[50] Într-o parte a ariei cu dentalele palatalizate, oclusivele muiate *t́, d́* au evoluat, sub influență sîrbă, la africatele *ć, đ*, modificîndu-şi modul de articulare.

[51] Emil Petrovici (în *Simbioza romăno-slavă în Transilvania*, în „Transilvania”, 73, 1942, nr. 2-3, p. 149-156) consideră că pronunțarea muiată a consoanelor dentale *t, d, n*, urmate de vocalele anterioare *e* şi *i*, reprezintă o particularitate a graiurilor ardeleneşti.

(săptămâna) *pácimilor*, (să) *pregăcéşte* (SV, Vicovu de Jos); *cocéț* (pentru *coteț*), *fráciniu*, *lápce*, *şăpci*, (*să*) *şcím*; *cîťcodátă*, *înăiínťci*, *lápťci*, *mulťci*, *preparáťci*, *priiéťcini*, *tăťci*, *trimęťca*, *şťcíi* (SV, Mănăstirea Humorului). Aceeaşi situaţie se întîlneşte şi în cazul dentalei sonore, cu menţiunea că predomină fonetismul intermediar între *d'* şi *ĝ*: *ĝi vítâ*, *ĝinci*; *blíd'ĝi*, *d'ĝinț*, (*pi*) *d'ĝal*, (*uoliacâ*) *d'ĝi sári*, (*un pahár*) *d'ĝi uulei*, (*iera alb*) *d'ĝi lúmi*, (*animáli*) *d'ĝi lápťci*, (*fábriŝ*) *d'ĝi biéri* (SV, Mănăstirea Humorului). Şi în vorbirea subiecţilor înregistraţi în judeţul Alba, în Munţii Apuseni, dentala *t* se moaie, modificîndu-şi şi modul de articulare, înregistrîndu-se, în acest sens, atît fonetismul africatizat în stadiu final (*şcíu* - AB, Gîrda de Sus, f, 76 de ani, fără şcoală; *vuorbéşce* – AB, Gîrda de Sus, f, 6 ani), cît şi fonetismul intermediar între oclusiva dentală şi africata prepalatală: *condiméntce*, *coséşci* (pentru *coséşte*) – AB, Gîrda de Sus, f, 41 de ani, 10 clase; (*măi*) *dipártce*, (*mai*) *múltce*, (*în zîua d'i*) *Páştc* – AB, Gîrda de Sus, f, 70 de ani, 4 clase).

În Crişana, în nordul şi vestul Transilvaniei, în Maramureş, dar şi în unele puncte din nord-vestul Moldovei şi Bucovina se înregistrează confuzia oclusivelor palatale *k'*, *g'* cu dentalele muiate *ť*, *d'*[52], cînd sînt urmate de vocalele anterioare sau de diftongul *ea*: (*să*) *ťęme* „să cheme", *uoť* „ochi", *ťag* „cheag", *d'ață* „gheață", *únd'iie* „unghie", *dejd'ețátă* (SM, Odoreu, 2). Aceeaşi transformare fonetică o întîlnim şi în cazul labialelor *p*, *b* (uneori şi a lui *v*), care apar palatalizate în

[52] Singura regiune care păstrează distincţia între oclusivele dentalele *t*, *d* şi oclusivele palatale *k'*, *g'* este Ţara Oaşului: nu se palatalizează dentalele, în schimb palatalele *k'*, *g'* evoluează la *ť*, *d'* (*mă tem*, dar *ťem* „chem"). Tot în Ţara Oaşului, *ť* (< *k'*) din grupul consonantic *şť* este depalatalizat: *ştimb* „schimb", *ştiop* „şchiop". Vezi *TDR*, p. 295.

stadiile *ť*, *ď*: *ťei* „piei", *ťept* „piept", *u̯ărď* „orbi", *știrď* „știrbi", *ďir* „vin"[53].

Alteori, oclusivele palatale își modifică modul de articulare, devenind africate. Vorbim de africatele secundare, rezultate ale africatizării oclusivelor palatale, care nu se identifică cu africatele primare și care, într-o arie destul de largă (trecînd din Moldova spre graiurile ardelenești de nord-est), devin fricative, prin pierderea elementului oclusiv. Fenomenul transformării oclusivelor palatale *k'*, *g'* în africatele prepalatale *ĉ*, *ĝ*[54] este consemant, în textele analizate, în partea de nord-vest a dacoromânei, în Crișana (SM), în nord-estul Ardealului (BN), dar și în Bucovina, fiind ilustrat prin: *curéĉ* - la nici un subiect nu apare varianta *curék'*[55]; *u̯uňĉę̂ș*, deși se înregistrează, mai rar, și *u̯uŋ'k'ę̂ș*; *ĉîșcâ*[56]; *stráĉinâ*, dar predominant *strák'inâ* - cinci subiecți din nouă preferă a doua formă (SV, Vicovu de Jos); *curéĉ* (BN, Ilva Mare, 1, 6); *raĉíu̯* (NT, Farcașa, 4), *curéĉ* (SV, Straja, 1), *îňĉi̯égat* (SV, Straja, 2), *ĉamá* „chema" (SV, Straja, 5), *uréĉ* (SV, Straja, 7), *ĉag*, *ĉișl̯i̯ácu*

---

[53] Din cauza acestor confuzii și transformări fonetice se ajunge la neutralizarea opoziției dintre cele trei serii de consoane (*ť* rezultat din palatalizarea lui *t*, *ť* rezultat al confuziei cu *k'* și *ť* stadiu al palatalizării bilabialei *p*): *ťámă* „teamă" / *ťámă* „cheamă", *părę́ťe* „perete" / *părę́ťe* „pereche"; *ťei* „tei" / *ťei* „chei" / *ťei* „piei"; vezi Frățilă, *Probleme*, p. 120; *Dialectologie română*, p. 156; I. Pătruț, *Velarele, labialele și dentalele palatalizate*, în DR, X2 (1943), p. 298-308.

[54] G. Ivănescu (*ILR*, p. 474-475) apreciază că prefacerea sunetelor *k'*, *g'*, precum și a sunetelor *t'*, *d'* în *ĉ*, *ĝ* este realizată în secolul al XVI-lea în Ardeal în regiunea Bistrița-Năsăud - Alba, propunînd ca probabilă datarea fenomenului în aceeași perioadă pentru transformarea dentalelor muiate *t'*, *d'* în africatele *ć*, *đ* .

[55] Se înregistrează și *várză*, însă de fiecare dată este oferită și forma *curéĉ*; subiectul C, f, 43 de ani pronunță *curéĉ*, cu mențiunea *várză nu spúnem*, iar sub. D, f, 14 ani, răspunde *várză sau̯ curéĉ*, forma ultimă fiind utilizată mai des.

[56] O întîlnim atît la sub. C, f, 43 de ani, cît și la un băiat de 14 ani (sub. E).

(SV, Vicovu de Sus, 2); *curéĉ* (o singură dată apare *curék'*), *u̯uňĉẹ́ş* (deşi se înregistrează şi *u̯uŋ'k'ẹ́ş, u̯uŋ'k'*), (î̯i̯) *ĉámâ, ĉişcâ* - alături de fonetismul intermediar între *k'* şi *ĉ*: *k'ĉişcâ* (SV, Mănăstirea Humorului).

III.2.4. **Palatalizarea labialelor**[57]

Deşi cuprinde o parte importantă a teritoriului dacoromân[58] (dar şi dialectele aromân, unde fenomenul este general şi consecvent şi meglenoromân, unde fenomenul se manifestă parţial), aria subdialectului moldovean reprezintă zona tipică a formelor cu labialele palatalizate, fenomenul fiind aici general şi consecvent, afectînd toate cele cinci consoane din categoria labialelor[59].

Palatalizarea se produce în etape succesive. Dacă prima etapă a palatalizării, comună tuturor labialelor, constă în adăugarea unui element fricativ palatal între labială şi iot (*ph'*,

---

[57] În esenţă, fenomenul palatalizării labialelor se referă la deplasarea locului de articulare al unei labiale (*p, b, m, f, v*) în contact cu un *iot* următor. Fenomenul se produce atît în cuvinte moştenite din latină (cu labiala urmată de *ĕ* sau *ī* accentuaţi), precum şi în cuvinte pătrunse mai tîrziu în limbă (chiar şi cînd labiala era urmată de *i* neaccentuat). Cf. Marius Sala, *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1970, p. 29; de ex., *piper* > *k'iper*, *picior* > *k'işor*, *viţel* > *d'iţel*.

[58] Palatalizarea labialelor este un fenomen parţial în dacoromână, în sensul că nu apare pe întreg teritoriul şi nici la toate labialele în acelaşi grai, labialele rămînînd nealterate, ca în limba literară, în graiurile munteneşti (centrale şi de vest), în graiul bănăţean şi în jumătatea sudică a ariei crişene, palatalizîndu-se în graiurile moldoveneşti, în Maramureş, în jumătatea de nord a Crişanei şi, parţial, în graiurile munteneşti de est. Vezi, pentru o prezentare sistematică a fenomenului, Caragiu Marioţeanu, *Compendiu*, p. 159-168.

[59] Vezi, pentru o prezentare detaliată, Sorin Guia, *L' état actuel de la palatalisation des labiales dans le sous-dialecte moldave (étude basée sur les donées figurant dans le NALR. Moldavie et Bucovine)*, în „Langue et litttérature. Repères identitaires en contexte européen" (Lucrările celei de-a VIII-a Conferinţe Internaţionale a Facultăţii de Litere, Piteşti, 4-6 iunie 2010), nr. 6/2010, Editura Universităţii din Piteşti, 2010, p. 55-64.

fh', by, vy, mỹ, urmată de evoluțiile lui *ỹ* la *ń* - obținîndu-se, astfel, stadiul *mń* şi *h', y* care devin oclusivele palatale *k', g'* – obținîndu-se stadiile *pk', fk', bg', vg'*), eliminarea labialelor din grupurile amintite nu a avut loc simultan pentru toate labialele, primele fiind labiodentalele, consemnate ca arhaisme în formele *h'*, respectiv *y* (din care au apărut, probabil, fonetismele *ŝ, ẑ*). Pentru bilabialele orale, sînt înregistrate, alături de stadiile *pk'* (*pĉ*), *bg'* (*bĝ*), stadiile finale *k', g'*, obținute prin eliminarea labialei. Regional sînt atestate şi fonetisme ca *p(t'), b(d'), p(ĉ), b(ĝ)*, mai ales în Transilvania şi în Bucovina (explicabile prin intervenția unor fenomene regionale de substituire a oclusivelor palatale prin dentale palatalizate sau prin africate prepalatale), sau ca *s, z*, pentru labiodentalele *f, v*, în Maramureş, dar şi în unele puncte din Bucovina – mai ales *z* pentru v (explicabile, probabil, prin influența unor graiuri ucrainene sau poloneze, care cunosc fenomenul neutralizării opoziției dintre constrictivele prepalatale *ş, j* şi constrictivele dentale *s, z*)[60].

III.2.4.1. ***Palatalizarea bilabialelor p, b, m***

În cea mai mare parte a Moldovei, palatalizarea bilabialelor *p, b* şi *m* înregistrează stadiile finale *k', g'* şi *ń*, care presupun eliminarea labialei: *k'átrâ, k'ept, k'ele, k'iu̯ulițâ, k'îŝor, k'iruáni, k'ivnițâ, k'îlotâ, grok', luk'*[61], *îŋ'k'edic, cok'ită, căk'ițâ; alg'inâ, g'ini, g'ivol; g'ívolițâ, g'iŝ, g'îŝurị, og'ală, alg'i̯i̯i, bărg'í̯i̯i; ńelușâ, ńez, ńi̯ẹz, ńi̯uárâ, ńiri̯ásâ, ńîlâ, ńinunị, luńínâ, k'eń.*

Exemplificăm din textele moldoveneşti supuse analizei forme cu labiala palatalizată în stadiu final: *tu̯ok'îlâ*[62],

---

[60] Vezi, pentru o prezentare detaliată, Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme*, p. 167-171.

[61] În pl. *lupk'*, ca şi în *copk'il*, bilabiala *p* se menține, datorită contextului fonetic, în aproape toate graiurile moldoveneşti. Cf. Turculeț, *Dialectologie*, p. 143.

[62] *Topilă, topile*, loc îngrădit în albia unui rîu sau într-o apă stătătoare unde se pun la topit cînepa sau alte plante textile; bazin de topire a plantelor

snu̯ok'iṣu̯óri̯ (BC, Căiuți, 6), *k'épt* (BC, Filipeşti, 4), *stîlk'* (BT, Lozna, 1), *snók'*, *k'isu̯ári̯* (BT, Vorona, 4), *ṣărk'*, *sk'íni̯* (BT, Păltiniş, 3), *sk'inári̯a* (GL, Matca, 8), *snu̯ok'* (IS, Ceplenița, 1), *k'isát* (IS, Romaneşti, 1), *k'íu̯ă*, *k'ilúg*, dar şi *pisátâ* (NT, Hlăpeşti, 2), *k'ic*, *k'îșu̯ór* (NT, Hlăpeşti, 4), *sk'inári̯* (NT, Tazlău, 1), *k'eptaráș* (NT, Tazlău, 2), *k'isắzi̯*, *k'íu̯â* (NT, Bălțăteşti, 2), *k'îșu̯ári̯*, *k'ipéri̯* (SV, Crucea, 2), *k'átrâ*, *k'isóru* (SV, Pîrteştii de Sus, 3), *șorák'*, *u̯ok'íṇŝ* (SV, Pîrteştii de Sus, 4), *k'aptári̯* (SV, Frătăuții Noi, 4), *k'îșu̯ári̯* (SV, Broşteni, 2), *piŝu̯ári̯li̯* (SV, Rădăşeni, 3), *îŋ'k'istri̯éṣti̯* (SV, Rădăşeni, 5), *k'átrâ*, *snu̯ok'* (VS, Mărăşeşti, 1), *k'icátâ*, *k'îșu̯ári̯*, *u̯ok'íŋcâ* (VS, Mărăşeşti, 2), *înŝek'* (VS, Mărăşeşti, 4; VS, Vetrişoaia, 4; VS, Vutcani, 1), *năsîk'âlâ* „nisipeală" (VS, Vetrişoaia, 1), *k'épttîi̯li̯* (VS, Vetrişoaia, 2), *îŋ'k'etri̯éṣti̯* (VS, Vetrişoaia, 5), *k'îșu̯ári̯li̯* (VS, Micleşti, 4; VS, Vutcani, 1);

g'íni (BC, Vîlcele, 2), *g'íni̯* – deşi la acelaşi subiect întîlnim şi forme cu bilabiala nealterată (BT, Coțuşca, 2), *ĝ'íni* (GL, Matca, 1; IS, Vînători, 2; VS, Mărăşeşti, 5; VS, Popeni, 4), *deg'ę́* dar şi *debę́á*, în acelaşi enunț (IS, Ursăreşti, 1), *deg'ę́* (NT, Hlăpeşti, 1), *scu̯og'itu̯ári̯*, *g'íni̯* (NT, Sagna, 2), *g'íni̯* dar şi *bíni̯* (SV, Crucea, 2), *ag'ę́* (SV, Frătăuții Noi, 2), *g'inișu̯ór* (SV, Frătăuții Noi, 4; VS, Vetrişoaia, 2), mă *iŋg'íi̯i* (SV, Boroaia, 2);

ńiri̯ása[63] (BC, Filipeşti, 4; IS, Răchiteni, 4), *níca* (BC, Filipeşti, 2), *ńic* (BC, Vîlcele, 1), *ń‿erá* ruşîni (BC, Vîlcele, 2), părínțâ *ńíi̯* (BT, Coțuşca, 1), *du̯orni̯ém* (BT, Păltiniş, 1), *níjlocu* (BT, Lozna, 1), *salcî́ń* (GL, Matca, 7), a *ńi̯ei̯* (GL, Matca, 9), *ńirusâ* (GL, Matca, 4), cuvî́ntu *ńeu̯* (IS, Romaneşti, 1), *ńel* (IS,

textile, săpat în cîmp şi legat printr-un canal de o apă curgătoare sau de un lac; din bg., sb. *topilo*.

63 La acelaşi subiect vorbitor (f, 40 de ani, şcoală profesională) sînt consemnate şi forme cu labiala nealterată: *miri̯ásâ*, hu̯óra *mirę́sâ* (BC, Filipeşti, 4).

Romaneşti, 1), băi̯ẹ́tu ńeu̯ (NT, Gîdinţi, 1), *adorńít* (NT, Tazlău, 3), *deńi̯áza* (NT, Teţcani, 4), *ńercuŗ* (NT, Bălţăteşti, 3), *frátińi̯u* (NT, Ruginoasa, 2), *ńéri* dį albínį (SV, Mihoveni, 1), *ańázâ* (SV, Mihoveni, 2), *nińíca, ńẹ́ḑu, nińíca, ńírili,* (SV, Frătăuţii Noi, 2, 5; SV, Liteni, 5), *ńíi̯i* (SV, Boroaia, 2), *ńélu* (SV, Liteni, 1), *ńijlócu* (SV, Liteni, 4), *luńínâ* (SV, Liteni, 5), *ńíi̯a* „mie" (VS, Mărăşeşti, 2); palatalizarea bilabialei *m* în stadiu final, cu pierderea labialei, este consemnată şi în Munţii Apuseni, în localitatea Vinţu de Jos: *ńiri̯ásă* (dar şi *míre*) la acelaşi subiect (AB, Vinţu de Jos, 2).

Pe lîngă palatalizarea în stadii finale a bilabialelor (de tipul ***p* la *k'*, *b*** la *g'*, ***m*** la *ń*), în Moldova, într-o arie mai restrînsă, aflată aproximativ între Roman şi Vatra Dornei, se conservă încă fonetismele de tipul *p(ĉ), b(g')/b(ĝ), m(ń)*, specifice graiurilor ardeleneşti. Pentru bilabialele orale *p* şi *b*, palatalizarea în stadiu intermediar este consemnată, în textele supuse analizei, în nord-estul Transilvaniei (vezi textele din Ilva Mare, judeţul Bistriţa Năsăud) şi în nordul Moldovei (în judeţele Suceava, Neamţ), în timp ce bilabiala nazală *m* se păstrează în forme palatalizate în stadiu intermediar, pe lîngă zonele menţionate mai sus, şi într-un punct din partea de vest a judeţului Bacău, în localitatea Asău:

(*p(ĉ)*[64]: *pĉẹ́li̯a, u̯opĉíņŝ* (BN, Ilva Mare, 5), *nápĉ* (BN, Ilva Mare, 6); *gropĉ* (SV, Straja); *pĉílotâ* (SV, Dorna Candrenilor, Ilişeşti); *cu̯opĉílâ, cu̯opĉíi̯, pĉiru̯ón, pĉílotă, ţol pĉu̯át, pĉiu̯ulíţâ, stúpĉ, împĉedíŝ, pĉicát, pĉíşcâ* (SV, Mănăstirea Humorului);

---

64 Iotul, care se constituie în element favorizant al acestui fenomen fonetic, a evoluat la oclusiva palatală *k'* şi apoi se africatizează la *ĉ* (*p*> *k'*> *ĉ*). Aria lui *p(ĉ)*, ca reflex al palatalizării labialei *p*, ocupă, de fapt, o zonă mai largă - nordul Bucovinei, Maramureşul şi Crişana - în care labiala se conservă.

cuopĉîlâ, cuopĉilíțâ[65], *pĉiruón*[66], *pĉîlotă, țuol pĉíuat, pĉíuâ, împĉestrím, împĉędiŝ, împĉęlicát, îňĉedicát, barabúlį pĉisáti, căpĉîțâ* (SV, Vicovu de Jos); *duospĉâscâ, topĉím* (SV, Straja, 1); *pĉuárįli* (Straja, 3) - formă la care se ajunge prin palatalizarea în stadiu intermediar a bilabialei surde inițiale, urmată de căderea palatalei *k'*; *cuopĉîlâ* (Straja, 5); *pĉiŝuór* (Straja, 7), *tuopĉîlâ* „topilă" (SV, Vicovu de Sus, 3), *țuâlį pĉiuátį* (SV, Vicovu de Sus, 6); *cuopĉîlâ* (NT, Farcaşa, 4);

b(g'): *bg'iholițâ* (SV, Vama, Ostra, Preuteşti, Vicovu de Jos); *bg'iŝ* (SV, Izvoarele Sucevei, Moldovița) şi chiar *b(ĝ)*[67]: *bĝiholițâ* (SV, Straja, Cajvana, Coşna, Dorna Candrenilor); *bĝiŝuşcâ*, SV, Straja, Vicovu de Jos); *trîmbĝițâ* (SV, Straja, 5), *bĝiŝ* (SV, Prăleni, Dorna Candrenilor, Argestru); *barbĝii* (SV, Straja, Ciocăneşti, Argestru, Vicovu de Jos, Ilişeşti); *albĝină* (SV, Ciocăneşti, Şaru Dornei, Argestru); palatalizarea bilabialei *b* în stadiu intermediar *b(ĝ)*, cu africatizarea oclusivei palatale, o întîlnim şi în Ilva Mare: *zdruobĝím* (BN, Ilva, 4), *bĝáta* (BN, Ilva, 6).

m(ń): palatalizarea bilabialei *m* în stadiul *mń* o întîlnim în Bistrița Năsăud (vezi anexele cu Ilva Mare: *mńişcám, nimńíca* – BN, Ilva, 2; *mńęre, mńi-l* adúc‿aminťé - BN, Ilva, 2; *mńijluócu* - BN, Ilva, 4; *nimńíc* - BN, Ilva, 4, 5), în Țara Oaşului (soțú *mńeu*, dar şi forme cu labiala palatalizată în stadiu final, *míńě, dorń, durńít* - SM, Odoreu, 1; *nimńícă* - SM, Odoreu, 2; *mńireása, mńirele* – SM, Odoreu, 3), fenomenul extinzîndu-se în nord-

---

[65] La întrebarea *Dacă-i parte femeiască, cum îi spui copilului nou născut*, pe lîngă *fetíțâ*, se înregistrează, cel puțin ca a doua formă, *cuopĉîlâ*. Subiectul A, f, 89 de ani, are conştiința lingvistică a zonelor învecinate, oferind şi un comentariu după răspuns: *cuopĉilíțâ, la Strája să zîŝį baįęțâ.*

[66] Toate persoanele anchetate, inclusiv subiecții copii, răspund *pĉiruón* la întrebarea *Cum numiți cuiul acela lung şi gros ca degetul?*

[67] Cînd bilabiala *b* este urmată de iot, acesta din urmă evoluează la ocusiva palatală *g'*, care se africatizează (*b* > *g'* > *ĝ*). Stadiul *b(ĝ)* de palatalizare a lui *b* reprezintă o inovație în aria mai largă - nordul Bucovinei, Maramureşul şi Crişana – în care labiala se conservă în urma palatalizării.

vestul Moldovei şi în cea mai mare parte a Bucovinei: *mńícâ, lumńínịli* (SV, Straja, 3), *mńirịása, mńic* (SV, Straja, 3, 5), *mulțamńím, mńişcăm* (SV. Straja, 4), *mńijlu̯ócu, Mńihá̯i* (SV, Straja, 7), *mńic, mńicúțâ* (SV, Vicovu de Sus, 1), *amńáz, lumńinị* (SV, Vicovu de Sus, 5), *mńirẹása* (SV, Vicovu de Sus, 6), *mńeluțâ*[68]; *mńịuárâ*[69]; *mńĕz*[70] (SV, Cîrlibaba, Mănăstirea Humorului); *amńázâ, mńiruit* (SV, Mănăstirea Humorului); *lumńínâ* (SV, Vicovu de Jos), *mńicúț* (SV, Crucea, 2), u̯ómu *mńeu̯, mńis,* dar şi forme cu bilabiala palatalizată în stadiu final, *ńịĕl* (SV, Broşteni, 1), câ-*mń* anínâ pu̯árta, máma *mńẹ* (SV, Broşteni, 2), *mńícâ* (SV, Broşteni, 3). Izolat, fenomenul este consemnat şi în partea de vest a judeţului Bacău, în comuna Asău (*mńirịásâ, amńázâ* - BC, Asău, 2), în localitatea Coţuşca, aflată în partea de vest a judeţului Botoşani, la graniţa cu judeţul Suceava (*mńelúțâ, mńel,* deşi la acelaşi subiect întîlnim şi forme cu bilabiala nealterată, *mícâ* - BT, Coţuşca, 4), dar şi în localitatea Farcaşa, situată în partea de nord-vest a judeţului Neamţ, între comuna Poiana Teiului şi oraşul Vatra Dornei (*mńịị* - NT, Farcaşa, 4).

Prezenţa în nordul Moldovei a acestor forme de palatalizare tipic ardeleneşti se datorează imigrării în această zonă a unor graiuri transilvănene, care cunosc aceleaşi stadii[71], întrepătrunderii cu graiurile din Maramureş şi Transilvania. Din acest motiv, în majoritatea punctelor din Bucovina şi în unele puncte din nord-vestul Moldovei se distinge o zonă în care labialele apar palatalizate în stadiu intermediar, labiala

---

[68] Apare în cîteva puncte din partea de nord a Moldovei.

[69] *Mńịuárâ* este întîlnit în general în Bucovina (Straja, Vicovu de Jos, Izvoarele Sucevei, Frasin, Prăleni, Catrinari, Mănăstirea Humorului - SV). La Crucea - SV avem forma *mńiu̯orițâ.*

[70] Întîlnim şi forma cu păstrarea fonetismului arhaic *ḑ* în *mńĕd* în Vatra Moldoviţei, Vicovu de Jos, Şaru Dornei, Prăleni, Ilişeşti – SV.

[71] Vezi *TDR*, p. 214.

păstrîndu-se în grupurile palatalizante *pk′ (pĉ), b(g′) (bĝ), mń*[72], ca în graiurile transcarpatice. În plus, nord-vestul Moldovei este zona în care bilabiala *m* se palatalizează în stadiul *m(ń)*; în restul provinciei, fenomenul este sporadic, generală fiind palatalizarea în stadiul final.

Palatalizarea labialelor este un fenomen fonetic simțit ca puternic dialectal, aceasta fiind şi motivația pentru care se observă la unii subiecți vorbitori tendința de a-l literariza. Astăzi, dacă vorbitorul cult se supune conştient normei pe care o adoptă (fiind mai mult un imitator al modelului oferit de norma literară), vorbitorul neinstruit (sau cu o instrucție sub medie), nu imită modelul dintr-o altă normă, ci de fapt recreează analogic[73], de unde se ajunge, uneori, şi la forme hipercorecte.

Dacă în zona Hunedoarei, fenomenul palatalizării labialelor nu este cunoscut (doar izolat, în localitatea Petrila, întîlnim palatalizarea bilabialei *p* la *k′*, în *k′ept′enáu̯* - HN, Petrila, 2, f, 62 de ani, 6 clase), toate cele cinci labiale nealterîndu-se, cum se întîmplă în Moldova, Maramureş, Crişana şi în graiurile ardeleneşti (*pi̯átră* - HN, Dealul Babii, 1; un *pic* - HN, Petrila, 2; *mírele, mirẹ́asă* - HN, Dealul Babii, 4; *fẹ́rbe* - HN, Dealul Babii, 2; să *fi̯e* - HN, Dealul Babii, 4; *fínă* - HN, Petrila, 2; *vițắle* - HN, Dealul Babii, 2; *vítă* - HN, Petrila, 1), palatalizarea labialelor are un caracter fluctuant în graiurile din Crişana. Alături de forme cu labialele palatalizate în diferite stadii (intermediare, cu păstrarea labialei, şi finale, cu pierderea labialei), apar şi formele cu bilabialele *p, b, m* şi

---

[72] Grupurile consonantice sînt considerate stadii intermediare în procesul de palatalizare, iar consoanele simple, stadii finale. În unele graiuri *k′* şi *g′* au evoluat la *t′* şi *d′* şi, la rîndul lor, au trecut, în unele zone, la *ĉ*, respectiv *ĝ*. Vezi lucrarea lui Ion-Horia Bîrleanu, *Emigrări ardeleneşti la est de Carpați. Consecințe lingvistice*, Editura Sedcom Libris, Iaşi, 1998.

[73] Vezi Gafton, *Hipercorectitudinea*, p. 41-43.

labiodentalele *f, v* nealterate, fenomenul fiind consemnat în toate graiurile, indiferent de densitatea fenomenului.

Bilabiala surdă *p*. Dacă în Crişana şi în cea mai mare parte a Ardealului (pînă în Bucovina şi în nordul Moldovei) întîlnim, de regulă, forme cu labiala palatalizată în stadii intermediare, cu păstrarea labialei (*pk', pĉ, pť*: *împk'édicâ* – uneori apare şi forma cu palatala africatizată *împĉedicát; ĉorápk', pk'iŝu̯árį*; formele *pṭ̌éle, pťátră, pťeptu̯* apar mai ales în Oaş: *apropt'ĕțį, um‿pt'ic* – SM, Odoreu, 1, 4, 5; *abd'á* – SM, Odoreu, 2; mẹrẹ̯ái̯ a *stropťí* – SM, Odoreu, 4, 6; *copťi̯i* – SM, Odoreu, 6; *opk'iňĉ, ptiĉọrele* – AB, Scărişoara; *împk'édicâ, ĉorápk', pk'iŝu̯árį* – AB, Gîrda De Sus, f, 76 de ani, fără studii; *pĉiĉór*[74] - AB, Gîrda de Sus[75], f, 70 de ani, 4 clase) şi, sporadic, palatalizarea în stadiu final, cu pierderea labialei, uneori intervenind confuzia palatalelor *k', g'* cu dentalele *t, d* muiate (*k', ť*: *k'isám, k'ipérį, tok'ésc, îŋ'k'édicâ; ťei* „piei", *ťept* „piept"[76], *u̯unt'i* „unchii" – SM, Odoreu, 1; *k'ipérį, tok'ésc* – AB, Gîrda de Sus, f, 90 de ani, fără şcoală; *îŋ'k'édicâ* – AB, Gîrda de Sus, b, 71 de ani, 8 clase; *k'átrâ, îŋ'k'edicăm* - AB, Scărişoara; *dejďețátă* - SM, Odoreu, 2; *ťĕma* „chema" – SM, Odoreu, 7) sau africatizarea labialei palatalizate (*ĉipérį* - BN, Ilva, 1, *ĉept* - BN, Ilva, 7; *stîlĉ, ĉeptárį* - NT, Farcaşa, 5, *ĉiŝóru* - SV, Frătăuții Noi, 2), în partea ardelenească a județului Alba întîlnim, de regulă, palatalizarea în stadiu final, cu pierderea labialei: *k'ẹtre* (AB,

---

[74] Situațiile în care se pronunță cu labiala palatalizată în stadiu intermediar *pĉ*, cu păstrarea labialei şi africatizarea palatalei, sînt sporadice.

[75] În Gîrda de Sus şi în Scărişoara (AB), formele palatalizate ale labialelor (în stadii intermediare sau finale) sînt mai puțin numeroase decît cele care conservă labialele nealterate.

[76] Formele cu palatalizarea bilabialei *p* în stadiul *ť* se datorează confuziei dintre dentala muiată *ť* şi palatala *k'*.

Vințu, 6), *cok'îlă*[77] (AB, Căpîlna, 1), *aprok'i̯át* (AB, Căpîlna, 1), *k'ic̦ǫ́rele* (AB, Căpîlna, 4); *dosk'ít, dok'éşte, k'ítă, lik'i̯ie* (AB, Căpîlna, 6).

Formele palatalizate alternează cu cele în care bilabiala surdă este nealterată, atît în graiurile ardeleneşti, cît şi în unele puncte din Moldova, fenomenul nefiind susținut prin raportarea la sistemele lingvistice diferite, datorate vîrstei sau instrucției subiecților vorbitori: *copíl, cu̯opíi, căpíță, pic̦ǫ́re* ďe porc, *pipér*[78] (AB, Gîrda de Sus, Scărişoara), *pi̯átră* (AB, Vințu de Jos, 7, b, 61 de ani, 10 clase), *copíi̯* (CV, Zăbala, 5, f, 42 de ani, 10 clase), *picúț* (BC, Filipeşti, 1, f, 74 de ani, 8 clase); *piŝu̯árili̯*[79], *spinári̯* (BC, Vîlcele, 3, b, 80 de ani, 8 clase), *cu̯opíi̯* (BT, Coțuşca, 4, f, 37 de ani, 12 clase), *căpíțâ, cu̯opíi̯i* (BT, Păltiniş, 2, b, 65 de ani, 8 clase), sâ *du̯ospi̯áscâ* (GL, Matca, 4, f, 72 de ani, 4 clase), *pipi̯éri̯* (IS, Țibana, 4, f, 84 de ani, 4 clase), *piŝu̯ári̯* (NT, Hlăpeşti, 1, f, 51 de ani, 12 clase; NT, Cracăul Negru, 1, b, 68 de ani, 10 clase), *pi̯éle̯a* (NT, Farcaşa, 2, f, 70 de ani, 4 clase; 4, b, 75 de ani, 8 clase), *cu̯opíi̯i* (NT, Farcaşa, 6, f, 55 de ani, studii medii), *pi̯épteni̯li*, dar şi *k'eptănúș* (NT, Sagna, 1, f, 73 de ani, 4 clase), *cu̯opíi̯i*, dar şi *cu̯opĉîlâ* (SV, Straja, 5, f, 71 de ani, 5 clase), *pi̯éptin* (SV, Frătăuții Noi, 3, f, 45 de ani, 10 clase), *piéli̯a, piŝór* (SV, Frătăuții Noi, 6, f, 68 de ani, şcoală profesională), *cu̯opíl* (SV, Boroaia, 4, b, 81 de ani, 7 clase), *piŝu̯ári̯, u̯opíṇs* (SV, Fîntîna Mare, 3), *copíi̯* (SV, Broşteni, 4, f, 61

---

[77] De altfel, forma cu bilabiala palatalizată în stadiu final este foarte rar întîlnită în dacoromână, utilizîndu-se frecvent formele cu palatalizarea în stadiu intermediar, cu păstrarea labialei.

[78] De exemplu, la întrebarea *Cum numiți cuiul acela lung şi gros ca degetul?* toți subiecții anchetați în comunele Gîrda de Sus şi Scărişoara răspund cu bilabiala nealterată: *pirón, piru̯áni̯* sau *pirǫ́ńe*.

[79] Subiectul vorbitor (b, 80 de ani, 8 clase) utilizează o formă aproapiată de pronunțarea bănățeană, cu fricativizarea africatei şi păstrarea nealterată a bilabialei.

de ani, 7 clase), *pipi̯ér* (VS, Mărăşeşti, 4, f, 25 de ani, 8 clase), *piŝu̯ári̯, pi̯éptini̯* (VS, Vetrişoaia, 2, f, 64 de ani, 7 clase), *copíi̯, lumína* (VS, Micleşti, 1, b, 77 de ani, 8 clase), *pipér* (VS, Popeni, 6, f, 65 de ani, 8 clase), *piŝu̯ári* (VS, Vutcani, 1, f, 66 de ani, 4 clase).

În cazul bilabialei sonore *b*, în Crişana, formele palatalizate sînt mai rare decît cele cu labiala păstrată ca în limba literară: *u̯obďálă* (în Ţara Oaşului), *u̯ărď, g'ini̯, zg'áră*, dar şi *bívoliță, zbi̯áră, bíni̯, zbiĉ*. Deşi fenomenul este general şi consecvent în Moldova, întîlnim şi cazuri de conservare a bilabialei sonore ca în limba literară, chiar şi la subiecţi de vîrstă înaintată şi cu studii sub medii: *bíni̯* (BC, Căiuţi, 2, la o femeie de 75 de ani, cu 4 clase), *bíni̯* (BC, Căiuţi, 6, f, 57 de ani), *bíni̯* (BC, Vîlcele, 2, f, 72 de ani, 8 clase), *bíni̯* (BT, Coţuşca, 4, f. 37 de ani, 12 clase), *bíni̯* (BT, Păltiniş, 2, b, 65 de ani, 8 clase), *bíni̯* (BT, Talpa, 2, f, 86 de ani, fără studii), *bíni̯* (NT, Farcaşa, 2, f, 70 de ani, 4 clase; NT, Sagna, 4, f, 21 de ani, 8 clase); *bíni̯* (SV, Boroaia, 1, b, 50 de ani, 12 clase; SV, Broşteni, 1, f, 79 de ani, 4 clase; SV, Rădăşeni, f, 63 de ani, 8 clase), *bívol* (SV, Fîntîna Mare, 5).

Şi pentru oclusiva nazală bilabială *m*, în graiurile din judeţul Alba, întîlnim doar sporadic palatalizarea în stadiu intermediar, mai ales la persoanele în vîrstă (*mńę̂re, mńélu* – AB, Gîrda de Sus, b, 86 de ani; *mńírili̯* – AB, Gîrda de Sus, f, 79 de ani; *mńiri̯ásâ* şi imediat se corectează *miri̯ásâ* – AB, Gîrda de Sus, f, 64 de ani), în timp ce formele cu palatalizarea în stadiul final (*ńéri̯, ńércuri̯a, ńu̯áră̧, ńálă̧* - AB, Scărişoara; *ńéri̯, ńu̯áră̧, ńálă̧*, f, 76 de ani, *ńércuri̯a*, f, 60 de ani – AB, Gîrda de Sus), cît şi cele cu labiala nealterată (*mi̯élu* - AB, Vinţu, 5; *mi̯el* (CV, Zăbala, 2, 4) sînt mult mai întîlnite. În judeţul Bistriţa Năsăud, palatalizarea bilabialei *m* se produce în stadiu intermediar (*mńírili̯, mńiri̯ása, mńi̯ę́i̯* „miei" - BN, Ilva, 7).

Există puncte în Moldova în care unii subiecţi (indiferent de vîrstă şi de categorie socială) nu palatalizează bilabiala nazală: *mi̯élu, mic* (BC, Filipeşti, 1), *miri̯ásâ* (BT, Lozna, 4, 6; NT, Gîdinţi, 1), *ami̯ázâ* (BT, Talpa, 2, f, 86 de ani, fără studii; IS, Romaneşti, 3, b, 36 de ani, 8 clase; SV, Mihoveni, 4, f, 68 de ani, 6 clase), *míri̯li̯, mire̯ása* (IS, Ceplenița, 2), *mijloc* (SM, Odoreu, 5, f, 61 de ani, 8 clase), *du̯ormi̯é̯* (SV, Straja, 6, f, 87 de ani, 7 clase), *mi̯élu* (SV, Fîntîna Mare, 1, f, 84 de ani, 5 clase), *miri̯ásâ,* dar şi *ńíri* (SV, Fîntîna Mare, 2, f, 84 de ani, 5 clase), *lumínâ* (SV, Rădăşeni, 3, f, 67 de ani, 4 clase), *mire̯ása, ami̯ázâ* (VS, Micleşti, 3, f, 50 de ani, 12 clase).

III.2.4.2. ***Palatalizarea labiodentalelor f, v***

În ceea ce priveşte palatalizarea labiodentalelor *f* şi *v*, identificăm, atît pe baza *NALR. Moldova şi Bucovina*, cît şi pe baza înregistrărilor consemnate în texte din corpusul anexat, o linie Bacău – Vaslui - Huşi, care ar delimita palatalizarea acestora în stadii diferite. La sud de această linie, *f* şi *v* se palatalizează în stadiile arhaice *h'* şi *y*, iar la nord de această linie se produce spirantizarea, o formă mai nouă, la *ŝ*, respectiv *ẑ*[80].

Fricativa labiodentală surdă *f*[81], urmată de *i* sau *e* are două reflexe: *fh'*[82], care trece la *h'* şi *fs'* care evoluează la *ŝ*.

---

[80] Vezi *TDR*, p. 214 şi *Dialectologie română*, p. 140. Palatalizarea labiodentalelor *f, v* în stadiile *ŝ-ẑ* (*ŝer-ẑin*), le transformă pe cele două fonetisme şi în arhifoneme, sub forma cărăra se neutralizează opoziţia dintre africatele primare *ĉ-ĝ* şi labiodentalele *f, v* în poziţie de palatalizare (de exemplu omonimia între *ŝer* „cer" – *ŝer* „fier").

[81] Palatalizarea labiodentalei *f* în stadiul *h'* este mai bine reprezentată în textele moldoveneşti de după 1640 (*herile, a hi, hie, hiilor*), la fel ca în Ardeal, în timp ce în Muntenia apare sporadic, mai ales în Oltenia, după 1700. Evoluţia lui *f* la *ŝ* este pusă în lumină, în nordul Transilvaniei, de grafia *serbintye* (= *ŝerbinťe*). Vezi Gheţie (coord.), *ILRL*, p. 305-306; idem, *Introducere*, p. 86-87.

[82] În general, în Moldova, nu se mai înregistrează palatalizarea lui *f* la *h'* în stadiul intermediar *fh'*.

Pentru trecerea lui *fh'* la *h'*, semnalăm palatalizarea în stadiu arhaic în jumătatea de sud a Moldovei (în județele Galați, Vaslui și Bacău): *h'ęrbį* (BC, Căiuți, 2), *h'árbâ* (deși la același subiect întîlnim și *fįárbâ*), (să) *h'įįi* (BC, Căiuți, 4), *h'érbį, h'ert* (BC, Berești, 3); *h'erbínțį*, sâ nu *h'íįį* (BC, Căiuți, 3); sâ *h'íįį* (BC, Căiuți, 5); *h'érbį* (Gl, Matca, 1); *sâ h'įįi* (Gl, Matca, 2); *h'ert, h'érbį* (Gl, Matca, 4, 5); sâ *h'íį* (GL, Matca, 6 - deși în același enunț avem sâ *fįįi*); *a h'i* (GL, Matca, 7); *hįerțį* (GL, Drăgușeni, 1); *h'ína* (VS, Deleni, 2); *h'íri*, dar și *fíri* (VS, Vetrișoaia, 2); *sâ h'įįi* (VS, Vetrișoaia, 2); *h'ert, h'ártâ*, dar și izolat *fęrbi* (VS, Popeni, 1); *h'erbínti* (VS, Popeni, 5); izolat, palatalizarea labiodentalei surde în stadiu arhaic o întîlnim în formele *h'erbínțį, h'ermįentá* și într-o localitate din comuna Șcheia, județul Suceava (SV, Mihoveni, 1, f, 66 de ani, 4 clase).

Pentru evoluția lui *fs'* la *ŝ* (fenomen semnalat în secolul al XVII-lea în Transilvania), oferim următoarele exemple din corpusul anexat lucrării: sî *ŝįįi* (BC, Berești, 2; IS, Andrieșeni, 1), *įnŝerbînț*, sâ *ŝįįi* (BC, Filipești, 1; BC, Vîlcele, 1; IS, Vînători, 2), să *ŝárbă* (BN, Ilva, 1; BT, Vorona, 2), le *ŝerbę́* (BN, Ilva, 5), sâ *ŝįįi* (BT, Lozna, 1; IS, Ursărești, 1; SV, Straja, 6; SV, Vicovu de Sus, 1, 6; SV, Frătăuții Noi, 3; SV, Boroaia, 2), sî *ŝįįé, ŝerbînd* (BT, Prisacani, 2), *ŝérbį* (IS, Țibana, 1), *ŝert* (IS, Ursărești, 4), *ŝerbįę́* (NT, Hlăpești, 2), *ŝerbínțį, sâ ŝermențįézâ* (NT, Sagna, 3), *ŝerbínțį* (NT, Bălțătești, 2), sâ *ŝįįi*, dar și *fįert* (SV, Crucea, 2), príma *ŝę́rbįrį* (SV, Straja, 4), *ŝert, ŝerb* (SV, Vicovu de Sus, 5), *ŝę́râ* vįek' (SV, Frătăuții Noi, 1), *įnŝerbîntát* (VS, Miclești, 2).

Fricativa labiodentală sonoră *v*[83], urmată de *i* sau *e*, are două reflexe: *vy*, care trece la *y* (*yin* pentru *vin*[84], *yițá* pentru

---

[83] Palatalizarea labiodentalei *v* este rar atestată și după 1600: în Moldova, *v* evoluează la *y* (*ii* pentru *viei*, *in* pentru *vin*), în timp ce în sudul Ardealului fenomenul prezintă două consemnări (una reflectă stadiul *y* - *morcoi*, cealaltă stadiul *g'*- *Ghiștea de Jos*). Grafia hipercorectă *logit, gicovanul*

vițea[85], *yíță di yíi̯i* pentru *viță de vie*, *yis* pentru *vis*, *loyít* pentru *lovit*, *yi̯espi̯* pentru *viespe*[86]; *yíi̯a* - GL, Matca, 2; *frúṇzâ di̯ yíi̯i* -

---

atestă, indirect, trecerea lui *g′* la *ẑ*, stadiu cunoscut la sf. sec. al XVIII-lea și în nordul Transilvaniei. Cf. Gheție, *Introducere*, p. 87.

84 Pentru termenul *vin* (NALR - Mold. Bucov. III, h. 346), mai jos de linia Vaslui, Bacău, predomină palatalizarea în stadiul *y*, dar și forma cu labiala nealterată, *vin*. În unele puncte este consemnată folosirea ambelor variante în răspunsurile date de subiecții anchetați, între cele două apărînd semnul pentru corectură (la pct. 663, Prale, BC, și 647, Priponești, GL, apare *vin* [K] *yin*; la pct. 666, Negrilești, VN, citim *vinu̯* [K] *yinu̯*). În jumătatea de nord a Moldovei, mai puțin partea de nord-vest – Bucovina (unde predomină formele cu labiodentala nealterată), intervine fenomenul spirantizării (*ẑin*). Izolat, se întîlnesc și în partea de sud a Moldovei forme spirantizate. La pct. 661, Mera, VN, apare notația *vin* [V], *ẑin*, [K] *yin* (vorbitorul cunoaște cele trei variante, menționînd că *ẑin* nu este folosit în zonă). De cealaltă parte, în Bucovina (pct. 481, Vama, SV), dar și la Bosanci (pct. 502, SV) apare izolat transcrierea $y^{\hat{z}}n$ (481, informatorul susținînd că nu spune *ẑ*) sau *vin* [K] *yin* (502). În jumătatea nordică, forma cu labiala nealterată, *vin*, apare, uneori, concomitent cu forma *ẑin* (la pct. 523, Movila Ruptă, BT: *vin* [K] *ẑin*; pct. 477, Frătăuții Vechi, SV: *vin*, *ẑin*). În plus, în județele BC (pct. 579, Palanca; 580, Goioasa; 585, Văsiești; 593, Livezi; 602, Petrești; 614, Blaga-Dealul Morii) și GL (pct. 655, Ionășești-Nicorești), este consemnată palatalizarea în stadiul *g′* (*g′in*). La aceeași întrebare, adresată subiecților din comuna Mănăstirea Humorului, primim răspunsuri care consemnează labiala nealterată, urmată de corectări și de comentarii privitoare la noțiunea în discuție: *vin* [K] *ẑin* (cu mențiunea că forma a doua este populară) (sub. A, b, 42 de ani); *vin* [K] *ẑin* (cu mențiunea că tinerii folosesc prima formă, iar bătrînii pe cea de-a doua) (sub. C, f, 72 de ani); *vin* [K] *ẑin* (*i̯eu̯ așa vorbi̯ésc*) (sub. H, b, 81 de ani).

85 Pentru *vițea* (NALR Mold. Bucov., III, h. 221), pe lîngă palatalizarea în stadiul *g′* (*g′ițîcâ*), întîlnită în județele BT (pct. 496, 497, 498, 499, 506, 507, 509, 510, 511, 515, 517, 553) și o parte a județului SV (de ex., 487, 488), este consemnată spirantizarea (*ẑițîcâ*), la sud-est de BT și spre jumătatea sudică a Moldovei. Singurul punct în care nu a fost consemnată spirantizarea este 638, în Odaia Manolache, com. Vînători, VN: *yiță*; *-țăli*. Labiodentala *v* nu se alterează în unele puncte din Bucovina (*vițîcâ*: 464, Izvoarele Sucevei, 465, Brodina, 471, Șaru Dornei, 474, Vatra Moldoviței), în estul Moldovei, în județele VS (628, 659)și VN (653, Mirceștii Vechi, Vînători, VN, unde este înregistrată forma *viță*).

GL, Matca, 4; *yin* - GL, Matca, 9; *yíi̯e, yín, yínu* - BC, Bereşti, 1; *potriyi̯ésc, potriyítâ* - BC, Bereşti, 4; *potriyi̯ésc, potriyítâ* - BC, Căiuţi, 4; *yíu̯u* - BC, Asău, 1; *yíşîn*[87] - BC, Asău, 3) şi *vh'* care evoluează la *ẑ*: *ẑin, ẑíţá, ẑíţâ di ẑíi̯i, ẑis, loẑít, ẑişîni, ẑę́spi̯*[88] (SV, Vicovu de Jos); *ẑíşîni̯* (BC, Filipeşti, 2; NT, Sagna, 3), *ẑiţắl, mu̯órcoẑ* (BN, Ilva, 1), *ẑiţắi̯* (BN, Ilva, 5, 7), *ẑin* (BN, Ilva, 5; NT, Tazlău, 1; NT, Ruginoasa, 1), *ẑiţắlu* (BT, Păltiniş, 3; SV, Straja, 6), *stéẑiri̯* „stevire, ştevii" (BT, Prisacani, 1), *ẑíti* (IS, Ursăreşti, 2), *ẑíi̯i, pliẑít* (IS, Romaneşti, 2, 3), *ẑiţắl* (NT, Gîdinţi, 4), *mu̯oẑílâ* (SV, Pîrteştii de Sus, 3), *ẑínâ* (SV, Vicovu de Sus, 1), *ţắẑ* „ţevi" (SV, Fîntîna Mare, 5).

Labiodentala *v* se palatalizează în stadiul *g'* în partea de nord a Moldovei, în special în judeţul Botoşani: *g'iţáu̯â* (BT,

---

[86] Pentru *viespe* (NALR Mold. III, h. 353), mai jos de linia Bacău, Vaslui, se întîlneşte *yi̯espi̯, yi̯espi*. Izolat, pe lîngă punctele 474 (Vatra Moldoviţei, SV), 481 (Vama, SV), 502 (Bosanci, SV), apar formele *yę́spi* (474, 481) şi *yĕspi* (502). Într-un singur punct, 641 (Pechea, GL), apare forma *h'iéspi, h'i̯éspi̯*. Pe toată jumătatea de nord a Moldovei, mai puţin unele puncte din nord-vest (Bucovina), se produce spirantizarea (*ẑę́spi, ẑaspâ*). Tot în partea de nord-vest, la Ciocăneşti (pct. 469, SV) se face trecerea de la palatalizarea în faza *g'* - *g'ęspi* (întîlnită sporadic în pct. 484, Ostra; 495, Şcheia – în partea de nord- şi în spaţii izolate în partea de sud – în jud. BC şi într-un punct din jud. VS) la stadiul *ĝ* (*ĝespari̯*). Labiodentala nealterată apare foarte rar în Moldova, în punctele 469 (Ciocăneşti), 472 (Catrinari), 474 (Vatra Moldoviţei) în Bucovina şi pct. 655 (Ionăşeşti, GL), 661 (Mera, VN), în sudul Moldovei.

[87] Palatalizarea în stadiul *y* se întîlneşte şi în cazul unui subiect tînăr (f, 36 de ani, 10 clase).

[88] Un fenomen interesant este consemnat în comuna Vicovu de Jos, unde spirantizarea labiodentalei *v* (*ẑę́spi̯*) este sporadic înregistrată, preferîndu-se *azę́spi̯*, cu proteza vocalei *a* şi palatalizarea în stadiul *z*, fenomen întîlnit în graiurile din Maramureş. Chiar şi atunci cînd spirantizarea apare în prima parte a răspunsului, există comentariul „alţii spun şi *azę́spi̯*" (cazul subiectului F, f, 61 de ani). Menţionăm că subiecţii D, f, 12 ani şi I, b, 43 de ani, pronunţă *azę́spĉi*, cu bilabiala palatalizată în stadiul *pĉ*, cu păstrarea labialei şi africatizarea palatalei. La această întrebare nu s-a înregistrat nici un răpuns cu labiodentala *v* nealterată.

Coțuşca, 1), *g'ițîcâ* (BT, Lozna, 6) şi izolat la *h'* (*h'íşîn* – VS, Vutcani, 2, f, 40 de ani, 12 clase).

Palatalizarea labiodentalei *v* în stadiile *ẑ* sau *y* este înregistrată alături de cele cu labiala nealterată[89]: *vin* (BT, Coțuşca, 4, f, 37 de ani, 12 clase), am criescút *víti̯* (BT, Păltiniş, 1, b, 80 de ani), *vin* (CV, Zăbala, 4), *víşîni̯* (GL, Matca, 5, f, 37 de ani, 8 clase - deşi palatalizează labiodentala surdă, în *h'ert*).

Şi în cazul labiodentalelor *f* şi *v*, mai ales în Crişana şi în partea ardeleanească a județului Alba, dar şi la unii subiecți (chiar în vîrstă şi cu studii sub medii) din unele puncte ale Moldovei, predomină fonetismele literare[90]. Oferim, în acest sens, cîteva exemple din textele analizate:

---

[89] De exemplu, la întrebarea indirectă *Ce fată vaca?*, adresată subiecților din Vicovu de Jos, sub. C, f, 43 de ani, răspunde *vițắl, vițîcâ*, cu mențiunea (*spunem mai des ẑițắl, ẑițîcâ*), sub. E, b, 12 ani, răspunde *vițel, vițelúşâ*, cu precizarea că rosteşte şi *ẑițắl*, dar nu şi *ẑițîcâ* ; de asemenea, sub. D, f, 48 de ani, din Mănăstirea Humorului, răspunde *vițăl, vițîcâ*, cu mențiunea *bătrîni spuni̯au̯ acu vri̯o dou̯îzăŝ di ani̯ şi̯ ẑițắl, ẑițîcâ*. La întrebarea *Ce se face din must, după ce fierbe?* (III, h. 346), primim următoarele răspunsuri: *vin* [K] *ẑin*, cu mențiunea că forma a doua este folosită mai des (sub. A, f, 89 de ani; sub. B, f, 55 de ani; sub. D, f, 14 ani; sub H, b, 65 de ani). Semnalăm acelaşi tip de răspuns şi la întrebarea *Cum îi spui la insecta galbenă care seamănă cu albina, dar nu face miere?* (III, h. 353): *vi̯espi*, cu mențiunea *sînt cari̯ spun şi̯ ẑę́spi̯* (sub. D, f, 48 de ani, Mănăstirea Humorului). Interesante sînt comentariile care completează răspunsurile la această întrebare indirectă: sub. B, f, 55 de ani (*vin; ẑin* – se folosesc ambele forme), sub C, f, 43 de ani (*ẑin; vin – cum îț víni la gúrâ*), sub. C, f, 43 de ani (*ẑin - mai̯ la u̯oráş spúnim vin, aiŝ folosîm ẑin*), sub. H, b, 65 de ani (*vin* [K] *ẑin – cum víni̯ la îndemînâ; de fapt, ẑin i̯i̯ acum o băutúrâ mai̯ tári*), sub. I, b, 43 de ani (*vin* [K] *ẑin – folosésc majoritáți̯a*).

[90] Formele cu labiala palatalizată în stadiul *ŝ* (ce caracterizează, de fapt, toată jumătatea de nord a Moldovei) coexistă cu cele în care labiala este nealterată. Astfel, avem *ŝert, ŝérbi, ŝerbínti*, dar avem *fi̯ert, fi̯erbi*. Uneori, în acelaşi enunț, avem *ŝérbi* şi imediat *fi̯érbi*; alteori se pronunță în primă fază cu labiala nealterată, după care subiectul se corectează (de ex., vorbind despre cum se face zama de găină: *fi̯érbi* [k] *spúnim di fapt ŝérbi, aşa să gră̯i̯éşti* - sub. C, f, 43 de ani, din Vicovu de Jos, SV; *să fi̯arbâ* [k] *spúnim di fapt ŝérbi* - sub. B, f, 84 de ani, din Mănăstirea Humorului, SV).

fi̯érbe (AB, Vinţu, 4, f, 56 de ani), *fi̯ẹr* (AB, Vinţu, 6, f, 58 de ani, 10 clase); *fi̯érbeț* (BC, Căiuţi, 2, deşi acelaşi subiect, f, 75 de ani, 4 clase, pronunţă, în acelaşi enunţ, şi cu bilabiala alterată în stadiu arhaic: *h'ẹ́rbi̯*), *fẹ́rbi̯* (BC, Filipeşti, 3, b, 78 de ani, şc. prof.), *fi̯ẹ́ri̯a, fi̯éluri̯* (BC, Vîlcele, 3), sâ *fi̯i* (BC, Vîlcele, 4, b, 44 de ani, 8 clase), *sâ fi̯i* (BT, Coţuşca, 4, f, 37 de ani, 12 clase), *sî fi̯i* (BT, Talpa, 2, f, 68 de ani, 7 clase), *sî-m̯fi̯erbîntâ* (BT, Talpa, 2, f, 68 de ani, 7 clase; NT, Sagna, 1, 54 de ani, 12 clase), *fi̯ert* (CV, Zăbala, 2), *fi̯erb* (CV, Zăbala, 3), sâ *fi̯i* (IS, Ursăreşti, 1, b, 75 de ani, 10 clase), *îm̯fi̯erbînț, fi̯erbínți̯*, dar şi *ŝi̯erbínț*, în acelaşi enunţ (IS, Ursăreşti, 3, f, 65 de ani, 8 clase), *fin* (IS, Ursăreşti, 4), să *fi̯e, fină* (NT, Hlăpeşti, 2, f, 85 de ani, fostă învăţătoare), sâ *fi̯i* (NT, Farcaşa, 6, f, 55 de ani, studii medii; NT, Sagna, 2, f, 57 de ani, 10 clase), *fi̯ert* (NT, Sagna, 4, f, 21 de ani, 8 clase; NT, Teţcani, 2, f, 66 de ani, 4 clase), *fi̯erbínți̯*, dar şi *sâ ŝi̯i* (NT, Teţcani, 1, f, 47 de ani, 12 clase), sâ *fi̯árbâ* (NT, Pînceşti, 1, f. 62 de ani, 4 clase), *fẹ́rt* - formă hipercorectă, cu *ẹ́* în locul diftongului *i̯e*, care arată tendinţa spre literarizare a subiectului vorbitor-, dar care pronunţă izolat şi *k'érti* „fierte" (NT, Ruginoasa, 1, f, 55 de ani, 8 clase), *fi̯ert*, dar şi *sért* în acelaşi enunţ (SV, Crucea, 2, f, 61 de ani, 8 clase), *fi̯er* (SV, Pîrteştii de Sus, 1, f, 51 de ani, 10 clase), *fi̯ert*, sâ *fi̯árbâ* (SV, Vicovu de Sus, 2, b, 24 de ani, 12 clase), sâ *fi̯i* (SV, Frătăuţii Noi, 1, b, 75 de ani, 7 clase), *stafídi, fi̯érbi* (SV, Boroaia, 3, f, 50 de ani, 8 clase), *fi̯ert* (SV, Broşteni, 4, f, 61 de ani, 7 clase; VS, Vetrişoaia, 3, f, 37 de ani, 10 clase), *fi̯érbîm* (SV, Rădăşeni, 1), sâ *fi̯árbâ* (VS, Mărăşeşti, 4, f, 25 de ani, 8 clase), sâ *fi̯i* (VS, Vetrişoaia, 1, f, 66 de ani, 8 clase), *fíri, fi̯icári̯* (VS, Vetrişoaia, 2, f, 64 de ani, 7 clase), *fi̯er* (VS, Vetrişoaia, 2, f, 63 de ani, 6 clase), sî ni‿*m̯firípi* (VS, Micleşti, 3, f, 50 de ani, 12 clase), ar‿*fí* (VS, Micleşti, 3, b, 22 de ani, şcoala profesională), *fẹ́rt* (VS, Popeni, 3);

(să) *vi̯i̯e* (AB, Vințu, 6, f, 58 de ani, 10 clase); *vínu* (BC, Filipeşti, 3, b, 78 de ani, şc. prof.), *vítă* (BN, Ilva, 5, f, 70 de ani, 4 clase), *vişînátâ* (BT, Păltiniş, 5, f, 72 de ani, 4 clase), *vin* (CV, Zăbala, 2, f, 37 de ani, 12 clase), *vin* (IS, Ceplenița, 1, b, 68 de ani, 8 clase; NT, Gîdinți, 1, f, 69 de ani, 8 clase), *vițắl*, (să) *vi̯i̯i* (IS, Ursăreşti, 1, b, 75 de ani, 10 clase; NT, Gîdinți, 1, f, 69 de ani, 8 clase), *mu̯órcu̯ovi̯* (IS, Romaneşti, 4, f, 56 de ani, 10 clase; NT, Ruginoasa, 1, f, 55 de ani, 8 clase), fu̯ói̯ di *víță* (IS, Vănători, 1, f, 75 de ani, 4 clase), *vin* (NT, Gîdinți, 4, f, 45 de ani, 4 clase), *víşîn*, dar şi *ẑíi̯i̯* (NT, Sagna, 4, f, 21 de ani, 8 clase), u̯o *vi̯ni̯t* (NT, Ruginoasa, 2, f, 84 de ani, 4 clase), *vínu* (VS, Vetrişoaia, 5, b, 62 de ani, învățător), *vínu* (SV, Rădăşeni, 4, f, 69 de ani, 4 clase), *víi̯i* (VS, Mărăşeşti, 4, f, 25 de ani, 8 clase), am *vinít* (VS, Vetrişoaia, 2, f, 64 de ani, 7 clase), frúnzîli di *víi̯i* (VS, Vetrişoaia, 3, f, 37 de ani, 10 clase), *ti̯escu̯ovî́na* (VS, Vetrişoaia, 5, b, 62 de ani, învăţător), fuo̯i̯ di *vî́ță*, fuo̯i̯íli̯ di *vî́i̯i* (VS, Popeni, 6, f, 65 de ani, 8 clase).

Formele cu labiodentala *f* palatalizată în stadiile *h'*, întîlnite, de regulă, în nordul Crişanei (*h'ẹrbi̯, h'ệră, h'ir, h'in*) sau *ŝ* (*ŝérbi̯* – apare, sporadic, în unele graiuri de pe Valea Crişului şi din Munții Apuseni), coexistă cu cele în care labiala este nealterată, mult mai numeroase: u̯operáți̯i̯e di̯ *fi̯ árâ*, *fi̯erbe̯ám*, le pui̯ la *fi̯ert* (AB, Gîrda de Sus)[91]; *fi̯érbe* (AB, Vințu, 4), *fi̯ẹr* (AB, Vințu, 6).

Labiodentala sonoră *v* este palatalizată, în toată Crişana, în stadiile *d'* (*d'ir* „vin", *o d'inítu* „a venit"), mai puțin unele graiuri de pe valea Crişului Negru şi din Țara Moților unde întîlnim stadiul *y* (*yíťe, yis, yẹrme*) şi mai rar în stadiul *g'* (*g'in‿*

[91] În anchetele noastre am întîlnit uneori, în acelaşi enunț, *fi̯érbi̯* şi, imediat, *h'érbi̯*; de cele mai multe ori fonetismul *h'* intervine în cadrul corectărilor din partea subiecților vorbitori: *férbi̯ acoló* [K] *h'ẹrbi̯*; (*să*) *fi̯érbi̯* [K] (*să*) *h'érbi̯*; (*îl*) *fi̯érb* şi în acelaşi enunț *h'ẹrbi̯* (*mámi̯*).

ars, g'ę̧spi̯, g'ițe̯á[92] - AB, Scărişoara, Gîrda de Sus). Formele palatalizate, sporadice, coexistă cu cele în care labiala este nealterată, mult mai numeroase (*vițe̯á, vițél, víşini̯, vin*)[93], *vițe̯á, vițél, víşini̯* (AB, Scărişoara).

În localitatea Căpîlna, în partea de est a județului Alba, la granița cu județul Sibiu, labiodentalele *f* şi *v* se palatalizează la *h'*, respectiv *y*: (să) *h'íi̯e* (AB, Căpîlna, 1), *yíță de yíi̯e* (AB, Căpîlna, 1), *yína* (AB, Căpîlna, 2), *yítele* (AB, Căpîlna, 4).

III.2.5. Consoane rostite dur

Fenomenul durificării, care datează din epoca românei comune, s-a manifestat în toate graiurile dacoromâne, în diverse intensități, pierzîndu-se astăzi în cea mai mare parte a graiurilor din aria sudică a dacoromânei.

Consoanele *s, z, ş, j, ț, d̦,* au un caracter dur, care determină velarizarea vocalei următoare sau dispariția lui *i̯*, în toată aria nordică a dialectului dacoromân: *bisắrică̦, săc, sămn, u̯ásîli̯, sî́tă, zîc, trezî́t; Dumńezắu̯, prîi̯zắsc, zắce, zî́u̯a, pățắsc*. Nu acelaşi lucru se poate spune şi despre consoanele *ş, j*, care atunci cînd sînt urmate de vocalele anterioare *e, i*, îşi păstrează timbrul palatal, în cea mai mare parte a Crişanei[94].

Exemplificăm pentru fiecare consoană cîteva cazuri de durificare:

---

[92] Uneori se pronunță în primă fază cu labiala nealterată, după care subiectul se corectează: *vi̯éspę* [K] *g'ę́spę; vițél, vițe̯á* [K] *d'ițél, d'ițe̯á* (în acest exemplu, labiodentala *v* se palatalizează, de fapt, în stadiul *g'*, intervenind confuzia palatalei cu dentala muiată, fenomen întîlnit frecvent în graiurile ardeleneşti).

[93] Toți subiecții anchetați de noi în Apuseni răspund cu labiala nealterată *(vişini̯, vin)* la întrebările *Cum se numesc acelea care seamănă cu cireşele, dar sînt ceva mai acrişoare?* şi *Ce se face din must după ce fierbe?*

[94] Consoanele prepalatale *ş, j* sînt durificate numai în sud-estul Crişanei, în Țara Oaşului şi în nord-estul Crişanei, unde se manifestă tendința de durificare pe o arie mai largă, care se întinde şi în unele graiuri din vestul Transilvaniei.

sămănát (AB, Vințu, 1), *Vasî́lį* (BT, Păltiniş, 4), *săŝerát* (BT, Vorona, 4), ni *sărvę́* (IS, Ursăreşti, 1), *sărvít* (IS, Vînători, 2) *sărzẽnt* (BT, Păltiniş, 1), *bisắrica* (BT, Păltiniş, 1; GL, Matca, 8; IS, Ceplenița, 1), *sămănắm* (BT, Păltiniş, 2), *sî́ŋgur* (GL, Matca, 2), *grăsî́mįa* (NT, Sagna, 1), *sắŝitâ*, *săk'éstru* (VS, Mărăşeşti, 1), *cosắşțį*, *rusắşti*, *sărvíŝ*, *sîŋgur* (SV, Mănăstirea Humorului), *bisắricâ*, *cosîm*, *sămănátu*, (eu) *sîmț*, *țesắm* (SV, Vicovu de Jos);

căzîlį, *zî́lį* (BC, Filipeşti, 3), *ųurzî́ẑ* (BT, Păltiniş, 3), *Dumnăzắų* (BT, Păltiniş, 4), *Dumnezắų* (BT, Talpa, 1), *îŋcălzắsc* (BT, Talpa, 2; GL, Matca, 3), *tîrzî́ų* (NT, Gîdinți, 2), *zắru* (SV, Crucea, 3), *zî́lį* (VS, Deleni, 1), *păzắsc* (VS, Micleşti, 1), *păzắşțį*, *zîli*, *jîtárį*, *pătruņjắl*, *bluz*, *petắrz* (SV, Mănăstirea Humorului), *zăr*, *zắŝi* (SV, Vicovu de Jos); *năcăjî́ț* (AB, Căpîlna, 4);

coşắrįu (BC, Filipeşti, 2), *aşăzátâ* (BC, Filipeşti, 4), *ruşî́ni* (BC, Vîlcele, 2), *şărbįét* „şervet, ştergar de masă"(BT, Păltiniş, 5), *şărk'* (BT, Păltiniş, 3), *K'işînắų*, *şắptişpį* (GL, Matca, 3), *prăşî́t* (NT, Gîdinți, 2), *leşî́įa* (NT, Sagna, 1), *prăşî́t* (VS, Deleni, 1), *frumóş*, *cămắş* (SV, Mănăstirea Humorului);

cǫ́jîle (BN, Ilva, 6), *jîdáųcâ* (BT, Coțuşca, 4), *strujắnį* (BT, Păltiniş, 2; BT, Talpa, 1; IS, Ceplenița, 1), *prăjîtúră* (IS, Andrieşeni, 3), *harbúj* (IS, Romaneşti, 2), *prajîtúrâ* (SV, Frătăuții Noi, 5), *jîtarį*, *prăjắşti*, *rămắş* (SV, Vicovu de Jos);

núnțîle (AB, Vințu, 2), *puțî́nâ*, *împărțî́m* (BC, Bereşti, 2), *țî́nit*[95] (BC, Vîlcele, 3), *fráț* (BT, Coțuşca, 1), *călúț* (BT, Coțuşca, 4), *băįę́ț* (BT, Lozna, 3), *ųonoráț*, (BT, Lozna, 5), *grįutắț* (BT, Păltiniş, 4), *curățắl* (BT, Păltiniş, 5), *țắlinâ* (BT, Vorona, 2), nu mă puǫt *înțălįézį* (BT, Păltiniş, 1), *năcăjî́ț* (GL, Matca 2), *ųoțắt* (GL, Matca 5), *curățắņįa* (IS, Răchiteni, 1), *parínț* (SV, Straja, 5), *ẑițắlu* (SV, Straja, 6), *sfințắsc* (SV, Vicovu de Sus, 5), *țắsắ* (VS,

---

95 În acest exemplu avem durificarea africatei dentale *ț* atît în poziție inițială, determinînd velarizarea vocalei următoare, cît şi în poziție finală, urmarea fiind amuțirea lui *į*.

Mărăşeşti, 3), *lopățî́câ* (VS, Vutcani, 2), *cuțît, ẑițîcâ, ẑițắl, n̯iemțắşți, țắlinâ, țăsút, vițắlu, băi̯ẹ́ț, îmbrăcắț, d'ĝinț* (SV, Mănăstirea Humorului); *curățîm, împuțît, sfințắşti, ẑițîcâ, cîrnắț* (SV, Vicovu de Jos); *Dumnad̦ắu* (SV, Straja, 4, 6);

Schimbarea localizării lui *e* şi *i*, se întîlneşte regional (în nordul şi estul teritoriului țării) şi în cazurile în care sînt precedate de labiale rostite dur: *bărbăcúț* (BT, Coțuşca, 4); *spări̯ĕt* (BT, Vorona, 1), *gălbănúşu* (IS, Ursăreşti, 3), *vu̯orbînd* (SV, Mihoveni, 2); *mărs* (BN, Ilva, 6; SM, Odoreu, 1), *mărg* (SV, Vicovu de Jos); *îm̦văleşți* (GL, Matca, 1), *îm̦vălít* (VS, Vutcani, 1). Aria velarizării după labiale cuprinde, de fapt, toate graiurile moldoveneşti şi cele din Transilvania de nord, uneori cu prelungiri în vest pînă spre Mureş şi în Munții Apuseni.

Semnalăm şi cîteva exemple de durificare a consoanelor dentale: *stîn̦ẑám* (GL, Matca, 6); *îndămî́nâ* (VS, Mărăşeşti, 2); *năcăjîț* (GL, Matca 2), *năcázuri̯* (GL, Matca, 3); *rắŝi* (BT, Vorona, 3; IS, Țibana, 1; SV, Crucea, 2; VS, Vutcani, 2), *răpidi* (GL, Matca, 1), *rắl̦i* (GL, Matca, 6; VS, Vutcani, 2), *rîdicát* (NT, Tazlău, 3), *străcurătu̯ári̯* (SV, Crucea, 3).

Deşi în cea mai mare parte a graiurilor incluse în corpusul de față durificarea consoanelor *s, z, ş, j, ț, r* este generală şi consecventă, în unele puncte acest fenomen nu se produce, preferîndu-se fonetismele literare; în partea apuseană a județului Alba se păstrează *i̯* în formele de plural: *strîgătúri̯* (AB, Vințu, 2); *móşi̯, strămóşi̯* (AB, Vințu, 3); *k'ẹptăni̯, cămăşi̯, blúzuri̯* (AB, Vințu, 6).

III.2.6. *Rotacismul*

Termenul *rotacism* desemnează trecerea lui *n* intervocalic în *r*[96], în cuvinte de origine latină, fenomen care în vechea dacoromână era răspîndit pe o arie relativ întinsă. Dacă înainte de secolul al XVI-lea rotacismul a fost consemnat numai în Moldova, secolele următoare îl aflăm în texte din Maramureş, pentru ca în secolul al XX-lea şi sporadic în secolul al XXI-lea să mai fie întîlnit în Ţara Moţilor şi în jumătatea nordică a Crişanei. Cei mai mulţi cercetători ai fenomenului sînt de acord că rotacismul ar fi avut întotdeauna un caracter local (Sextil Puşcariu, Nicolae Drăganu, Mirela Teodorescu), fiind răspîndit numai în aria nordică a dacoromânei. În schimb, pornind de la teoria lui Ilie Bărbulescu, Marius Sala[97] susţine că acest *n* fricativ, provenit dintr-un *n* slab latin, era curent odinioară în toate dialectele limbii române, iar Alexandru Rosetti şi G. Ivănescu[98] consideră că în Moldova, rotacismul ar fi fost împrumutat din nordul Ardealului – Maramureş.

Astăzi, pe lîngă formele cu rotacism întîlnite sporadic în Crişana, fenomenul este consecvent în vorbirea *ćiribirilor*[99] din

---

[96] Andrei Avram distinge faza de prerotacism, caracterizată prin slăbirea lui *n* intervocalic şi nazalizarea vocalei precedente (de fapt, *n* intervocalic a trecut la *r*, după ce a trecut printr-o fază intermediară de *r* nazal, în care nazalitatea se menţine, fie ca trăsătură a vocalei precedente, fie ca un *n* mai mult sau mai puţin perceptibil) şi faza finală, caracterizată prin denazalizarea vocalei precedente; vezi Andrei Avram, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, Bucureşti, 1964, p. 35.

[97] Vezi Marius Sala, *Contributions à la phonétique historique du roumain*, Paris, 1976, p. 96-102.

[98] Vezi Rosetti, *ILR*, p. 531; Ivănescu, *Probelemele capitale*, p. 85.

[99] Dintre posibilele explicaţii ale utilizării acestui etnonim (pe care, glumind, l-au adoptat şi istroromânii) una ar putea fi legată de o particularitate a fonetismului lor, rotacismul (care a dus la forme precum *cire* pentru „cine", *bire* pentru „bine"), alta fiind legată de forma tc. *ceri beri* „grănicer, apărător de hotare", ştiut fiind faptul că „vlahii voinici" se războiau adesea cu turcii pentru apărarea hotarelor Serbiei. Vezi Frăţilă, *Probleme*, p. 193; Emil Petrovici, Petre Neiescu, *Persistenţa insulelor lingvistice. Constatări făcute cu prilejul unor noi anchete lingvistice la istroromâni,*

Istria. Istroromâna este singurul idiom de la sudul Dunării în care se întîlneşte rotacismul lui *n* simplu[100] intervocalic în elementele de origine latină[101]: *åsir* „asin"(< *asinus*), *betår* „bătrîn" (< **betrăr* < *betranus*), *bire* „bine" (< *bene*), *bur* „bun" (< *bonus*), *faríre/faríra* „făină"(< *farina*), *iírime/iírima* „inimă" (< *anima*), *măr* „mînă" (< *manus*), *măre* „mîine" (< *mane*), *pure* „pune" (< *ponĭt*), *țåptir* „piaptăn" (< *pectinem*), *dumireca* „duminică" (< *domenica*), *lăre* / *lăra* „lînă" (< *lana*).

Dacă fenomenul este foarte rar (mai mult la stadiul de aducere aminte) în Țara Moților (*juríŋcă* „junică", *iírmă* „inimă", AB, Gîrda de Sus, Scărişoara)[102], în corpusul de față,

---

meglenoromâni şi aromâni, în CL, IX, 1964, nr. 2, p. 196; August Kovaček, *Descrierea istroromânei actuale*, Editura Academiei, Bucureşti, 1971, p. 24.

[100] Fenomenul, comun cu cel din dialectul dacoromân, se produce numai în cazul unui *n* latin simplu, devenit „slab", în timp ce nazala geminată *nn*, devenită „forte" se păstrează intactă şi în istroromână, la fel ca în celelalte dialecte: spre exemplu, lat. *pinna* > istr. *pęnĕ*, dr. *pană*, lat. *annus* > istr. *ån*. Vezi *Dialectologie română*, p. 217; Frățilă (coord.), *Dialectul istroromân*, p. 30.

[101] Fenomenul îşi încheiase acțiunea înainte de aşezarea istroromânilor în Istria, întrucît nu se produce în cuvintele împrumutate din croată. Vezi Turculeț, *Dialectologie română*, p. 183.

[102] Fenomenul este sporadic în Gîrda de Sus (delimitînd diferențele lingvistice dintre generații: *mulți știu aşa, dar nu se mai transmíťe*), la fel cum am observat şi în înregistrările actuale efectuate în comuna Scărişoara. La întrebarea *Cum îi ziceți la o vițea de 2-3 ani?*, doar subiectul E (f, 76 de ani, fără şcoală, din cătunul Iarba Rea, cc. 30 de case) oferă numai varianta *juríŋcă*, ceilalți subiecți preferînd *juníŋcă, ẑuníŋcă* ori *ĝuníŋcă*. În discuțiile libere, alți trei subiecți pronunță *iírimă* sau *iírmă* (cu sincoparea vocalei *i* dintre lichidă şi oclusivă) oferind şi unele comentarii privitoare la acest fenomen: *şi acúma mai zic cîțva iírimă, mai mult iírmă, pentru iínima cárului* (sub. N, f, 39 de ani, 10 clase, cătunul Hănăşeşti, cc. 20 de case); *să mai spúńe iírimă, şi ieu mai spún cîťodátą* (sub. O, f, 70 de ani, 4 clase, cătunul Hănăşeşti); *iírmă, cu ásta m-am născút, din bătrîni, din buníĉ; şi máma spúńe „mă duáre iírma", iírimă nu; la uámeni şi la cărúță; mulți ştiu aşa, dar nu se mai transmíťe;* (sub. R, b, 63 de ani, 4 clase, cătunul Ghețari, cc. 20 de case). Vezi Sorin Guia, *Graiul din comuna*

fenomenul nu este întîlnit în înregistrările efectuate în comuna Vințu de Sus, din județul Alba, fiind consemnat în județul Satu Mare, la un bărbat de 46 de ani, din Comuna Odoreu: *jérunț* „genunchi" (SM, Odoreu, 3).

Bibliografie

Arvinte, *Studiu lingvistic* = Arvinte, Vasile, *Studiu lingvistic asupra primei cărți (Facerea) din Biblia de la București (1688), în comparație cu ms. 45 și cu ms. 4389*, publicat în *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Biblia 1688, Pars 1, *Genesis*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 1988

Avram, Andrei, *Trecerea lui [u̯o] la [u̯ă] în graiul crișean*, în SCL, XIII, 1962, p. 325-336

Avram, Andrei, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, București, 1964

Bîrleanu, Ion-Horia, *Emigrări ardelenești la est de Carpați. Consecințe lingvistice*, Editura Sedcom Libris, Iași, 1998

Caragiu Marioțeanu, *Compendiu* = Caragiu Marioțeanu, Matilda, *Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1975

Dialectologie română = Caragiu Marioțeanu, Matilda, Giosu, Ștefan, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Todoran, Romulus, *Dialectologie română*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977

Dumistrăcel, *Influența* = Dumistrăcel, Stelian, *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978

Gîrda de Sus, județul Alba, în „Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași", secțiunea III e, Lingvistică, tomul LIX / 2013, 145-156.

Frățilă, *Probleme* = Frățilă, Vasile, *Probleme de dialectologie română*, Editura Astra, Blaj, 2010
Frățilă (coord.), *Dialectul istroromân* = Frățilă, Vasile (coord.), Bărdășan, Gabriel, *Dialectul istroromân. Straturi etimologice*, Partea I, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2010
Frățilă, Seiceanu, *Sâncel* = Frățilă, Vasile, Seiceanu, Teodor, *Sâncel. Monografie*, Editura CronoLogia, Sibiu, 2013
Gafton, *Hipercorectitudinea* = Gafton, Alexandru, *Hipercorectitudinea*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2000
Gheție, *Baza dialectală* = Gheție, Ion, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975
Gheție (coord.), *ILRL* = Gheție, Ion (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, Editura Academiei Române, București, 1987, p. 305-306
Gheție, *Introducere* = Gheție, Ion, *Introducere în dialectologia istorică românească*, Editura Academiei Române, București, 1994
Graur, Alexandru, *Cu privire la ă > a în românește*, în SCL, IX, nr. 2, 1958, p. 263-264
Guia, Sorin, *L' état actuel de la palatalisation des labiales dans le sous-dialecte moldave (étude basée sur les donées figurant dans le NALR. Moldavie et Bucovine)*, în „Langue et litttérature. Repères identitaires en contexte européen" (Lucrările celei de-a VIII-a Conferințe Internaționale a Facultății de Litere, Pitești, 4-6 iunie 2010), nr. 6/2010, Editura Universității din Pitești, 2010, p. 55-64
Guia, Sorin, *Graiul din comuna Gîrda de Sus, județul Alba*, în „Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași", secțiunea III e, Lingvistică, tomul LIX/2013, 145-156
Iancu, *Palatalizarea dentalelor* = Iancu, Victor, *Palatalizarea dentalelor în limba română*, Editura Facla, Timișoara, 1975

Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme* = Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Probleme de dialectologie română*, Centrul de multiplicare al Universității din București, București, 1973

Iordan, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, București, 1943

Ivănescu, *Probelemele capitale* = Ivănescu, G., *Probelemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1946

Ivănescu, *ILR* = Ivănescu, G., *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1980

Király, Francisc, *Contacte lingvistice. Adaptarea fonetică a împrumuturilor românești de origine maghiară*, Editura Facla, Timișoara, 1990

Kovaček, August, *Descrierea istroromânei actuale*, Editura Academiei, București, 1971

Pál, Enikő, *Influența limbii maghiare asupra limbii române. Perioada veche*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2014

Petrovici, Emil, *Simbioza româno-slavă în Transilvania*, în „Transilvania", 73, 1942, nr. 2-3, p. 149-156

Petrovici, Emil, Neiescu, Petre, *Persistența insulelor lingvistice. Constatări făcute cu prilejul unor noi anchete lingvistice la istroromâni, meglenoromâni și aromâni*, în CL, IX, 1964, nr. 2

Petrovici, Emil, *Unele tendințe fonetice ale limbii române actuale*, în CL, VI, 1961, nr. 2

Pătruț, I., *Velarele, labialele și dentalele palatalizate*, în DR, X2 (1943), p. 298-308

Pușcariu, *LR II* = Pușcariu, Sextil, *Limba română*, vol. II. *Rostirea*, București, 1959

Rosetti, *ILR* = Rosetti, Alexandru, *Istoria limbii române*. I. *De la origini pînă în secolul al XVI*-lea, ed. a II-a, București, 1978

Rusu, Valeriu, *În legătură cu –u în limba română. Originea ariei din sud-estul teritoriului dacoromânesc*, în SCL, 11.2, p. 259-267

Sala, Marius, *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, Editura Academiei RSR, București, 1970

Sala, Marius, *Contributions à la phonétique historique du roumain*, Paris, 1976

Todoran, Romulus, *Despre un fenomen fonetic românesc dialectal: ă neaccentuat* > ***a***, în SCL, V, 1954, 63-84

Todoran, *Contribuții* = Todoran, Romulus, *Contribuții de dialectologie română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984

TDR = Rusu, Valeriu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1984

IV. MODIFICĂRILE FONETICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Sunetele, ca realitate materială a limbii, nu sînt folosite independent, ci intră în relație de interdependență unele cu altele. Articularea sunetelor în cuvînt sau într-un enunț nu se face izolat. De exemplu, pronunțarea unui cuvînt precum *lúŋcă*, presupune interacțiunea dintre sunetele implicate, aceasta determinînd schimbări privitoare la locul de articulare. Întrucît principala tendință în rostirea sunetelor este de a articula cu economie de mişcări, eliminîndu-le pe cele inutile[1], organele articulatorii acționează asupra sunetelor implicate în context în aşa fel încît acestea îşi pot pierde din însuşirile lor, anticipînd articulațiile următoare şi neutralizînd mişcările articulatorii incompatibile cu întregul astfel rezultat[2]. În accepția lui Al. Rosetti, „în vorbire, sunetele sînt înlănțuite unul de altul în aşa fel încît un sunet începe să fie articulat înainte ca articularea sunetului precedent să fi luat sfîrşit. Acest fenomen poartă numele de *coarticulație*"[3]. Ca sistem coerent structurat, limba exclude, prin coarticulație, apariția unor sunete, implicînd uneori doar sunete aflate în relație de compatibilitate, creîndu-se astfel o armonizare a contextelor.

Dacă pronunțăm în fața oglinzii o serie de cuvinte, vom putea observa modul în care contextul poate influența modificarea modului şi a locului de articulare al unor sunete, în vederea uşurării pronunțării corpului fonetic respectiv. De

---

[1] În acest sens, amintim teoria lui André Martinet, susținută în lucrarea *Économie des changements phonétiques*, Berne, 1955, care discută despre principiul economiei în limbă, despre necesitățile comunicative şi expresive ale omului şi tendința sa de a reduce la minimum activitatea sa fizică sau mentală.

[2] Vezi Gafton, *Elemente*, p. 12-13.

[3] Cf. Rosetti, *Introducere*, p. 77.

exemplu, pentru pronunțarea cuvîntului *drum*, înainte de a articula prima consoană, buzele se rotunjesc alungindu-se, ca pentru vocala *u*; înainte de pronunțarea cuvîntului *drag*, organele articulatorii sînt pregătite pentru vocala *a*, simultan cu toate celelalte articulații; cînd pronunțăm nazala din cuvîntul *lúŋcă*, vîrful limbii se deplasează în partea posterioară a palatului, anticipînd articulația velarei următoare; pronunțarea nazalei *m*, din cuvinte precum *am̦vón, tram̦vái̯*, este diferită de cea din cuvinte precum *máre, máma* (în care *m* se comportă ca bilabială), datorită anticipării articulației consoanei următoare (o labiodentală), nazala slăbindu-și astfel articulația, pe lîngă pierderea locului de articulare. Putem conchide că articulația fiecărui sunet în parte este condiționată de articulația întregului, coarticulația fiind o realitate născută din tendința de a rosti sunetele cu maximum de economie de mișcări articulatorii.

Cauzele schimbărilor fonetice:

a) substituirea unor sunete foarte asemănătoare (de exemplu, în Ardeal, palatalizarea dentalelor duce la variante intermediare în pronunțare între *t'* și *k'*);

b) cauze de ordin psiholingvistic (*anticiparea, propagarea*);

c) cauze de ordin sociolingvistic (*analogia, hipercorectitudinea*);

d) cauze de ordin semantic (*etimologia populară, contaminația, deraierea lexicală*);

e) cauze de ordin stilistic (vezi Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*).

Menționăm că tipul modificării pune în lumină condițiile în care se produc anumite schimbări în planul sonor al limbii.

După efectul lor, modificările fonetice se clasifică în mai multe tipuri:

I. Modificări fonetice care au ca rezultat reducerea numărului fonemelor (chiar al silabelor): *afereza, sincopa, apocopa, haplologia, sinereza.*

II. Modificări fonetice care au ca efect creşterea numărului de sunete (sau foneme): *proteza, epenteza, epiteza, diereza.*

III. Modificări fonetice care au ca efect evoluția sau modificarea unui fonem (de exemplu, modificările care se petrec ca urmare a acțiunii legilor fonetice: *cs* > *ps, ct* > *pt*).

IV.1. Asimilația este un fenomen fonetic foarte răspîndit, prin care se desemnează schimbarea uneia sau a mai multora dintre caracteristicile articulatorii ale unui sunet sub influența altui sunet asemănător, aflat în vecinătate[4]. Esența fenomenului este lupta dintre articulații în cadrul tendinței de echilibrare a contextului. Fenomenul constă în adaptarea unui sunet aflat într-o poziție slabă la un sunet aflat într-o poziție tare. Există diferite tipuri de clasificări, conform unor criterii din care decurg felurite denumiri pentru aspectele fenomenului în discuție.

În funcție de măsura sau gradul în care un sunet îşi extinde o trăsătură articulatorie asupra altuia şi după numărul trăsăturilor modificate, distingem între:

IV.1.1. *Asimilație parțială (acomodare)*, ce priveşte modificarea uneia sau cel mult a două dintre caracteristicile fonetice ale unui sunet, sub influența altui sunet aflat în proximitate imediată:

- *nm > mm*: *înmulți > îmmulți;*

- *fn > mn*: *bufni> bumni; vn > mn*: *pivniță > pimniță* (asimilații care au în vedere transformarea labiodentalelor *f* şi *v* într-un sunet tot labial, dar care primeşte, sub influența sunetului următor, caracter nazal);

- *coşciug > cuşciug* (asimilația vocalică regresivă nu are în vedere pierderea labialității sunetului supus schimbării, ci

[4] Cf. *Dicționar de ştiințe ale limbii*, p. 75.

doar închiderea acestuia, sub influența lui *u* din silaba următoare).

Numită și *acomodare*, acest tip de asimilație are un caracter individual, doar în cîteva situații impunîndu-se în limba literară: *s* din prefixele *des-* și *răs-*, devine *z* în vecinătatea unei consoane sonore sau a unei vocale (*dezmembra, răzbate, dezagrea, dezumfla*), iar *n* din prefixul *în-*, înainte de labială, devine *m* (*îmbolnăvi, îmbrăca, împăduri, împuțina, împărți, bomboană* - deși etimonul este cu *n*); în vorbirea populară, apare frecvent asimilarea de tipul *i* > *e* (*belet, derector, frezer, bebelou*).

În acest sens, vorbim de:

a) *acomodare a vocii*, a unei afonice la o fonică (*zmalț* pentru *smalț, ștambilă* pentru *ștampilă, manjetă* pentru *manșetă*; a unei fonice la afonică – *opservație* pentru *observație, sup_pod, ecsemplu* pentru *exemplu, moliftă* - *v* etimologic, din sl. *molitva*, se afonizează datorită contextului fonetic, schimbînd locul cu cel al consoanei dentale surde *t*, aflată în imediata vecinătate);

b) *acomodare a locului de articulare*, mai ales în situații de vecinătate cu sunetul care favorizează modificarea locului de articulare (*manem̯vră* pentru *manevră* – epenteza labiodentalei *m̯* este favorizată de labiodentala *v*; *am̯ventiști* pentru *adventiști* – epenteza labiodentalei *m̯* este influențată de locul de articulare al consoanei următoare).

IV.1.2. *Asimilație totală* – schimbarea tuturor caracteristicilor fonetice ale unui sunet:

- *ă* > *i*: *richită* pentru *răchită* (asimilația are ca efect atît modificarea locului de articulare a vocalei supusă schimbării (din posterioară nelabială în palatală), cît și modificarea aperturii (devenind vocală închisă), ambele transformări fiind influențate de sunetul palatal din silaba următoare;

- *ă* > u: *nimurui* pentru *nimănui* (posterioara nelabială își modifică atît apertura, cît și locul de articulare, sub influența posterioarei labiale *u* din silaba următoare).

În funcție de sunetele implicate în asimilație, distingem între:

IV.1.3. *Asimilație vocalică* (*locomie* pentru *lăcomie*, *derector* pentru *director*, *căntăresc* pentru *cîntăresc*, *cuptuşít* pentru *căptuşít*, *dimiĝană* pentru *damigeană*, *îndămînă* pentru *îndemînă*, *zúu̯ă* pentru *zîu̯ă* – forma de la care porneşte asimilarea prin rotunjirea posterioarei nelabiale este specifică ariei nordice a dacoromânei şi este datorată durificării lui z);

IV.1.4. *Asimilație consonantică* (*altilerie* pentru *artilerie*, *aglicultură* pentru *agricultură*, *deşiş* pentru *desiş*, *marmaladă* pentru *marmeladă*, *şuşea* pentru *şosea*, *poptit* pentru *poftit*, *sosetă* pentru *şosetă*, *ĝeĝetár* pentru *deĝetár*, *poptă* pentru *poftă*, *cuptuşit* pentru *căptuşit*, *țupțuu̯áră* pentru *subțioară*);

IV.1.5. *Asimilație mixtă* între vocale şi consoane: ***fomeie*** pentru *femeie*, ***focut*** pentru *făcut*, ***pu̯omînt*** pentru *pămînt*, ***popuşoi*** pentru *păpuşoi* (atît vocala palatală, cît şi velara nelabială, devin posterioare labiale, influențate de caracterul labial al consoanelor din inițială absolută).

În funcție de distanța dintre sunetele implicate:

IV.1.6 *Asimilație în contact*: *nb>mb* (*îmbuna*), *vn>mn*: *pivniță>pimniță;* în raport cu poziția sunetului asimilat față de sunetul modificator, asimilarea în contact mai este numită, uneori, şi *acomodare;* o serie de asimilații consonantice în contact (*dujmán, jmék'er, mojne̯ág, zlab, zlănínă, búvniță, soșe̯á, sosétă*)[5] sînt legate de contextul fonetic, care impune sonorizarea sau afonizarea unui sunet;

IV.1.7. *Asimilație la distanță*: *ascusit* pentru *ascuțit*, *mănunt > mărunt* (se realizează trecerea de la lichida vibrantă *r* la nazala *n*) în raport cu poziția sunetului asimilat față de

---

[5] Este vorba de sonorizarea sau afonizarea consoanei aflată în vecinătatea unei consoane opuse din punctul de vedere al sonorității, dar şi de asimilarea regresivă la distanță, în cazul ultimelor două exemple.

sunetul modificator, asimilarea la distanță mai este numită, uneori, și *anticipare*.

După sensul în care fenomenul se petrece, din perspectiva poziției sunetului inductor față de inițiala cuvîntului:

IV.1.8. *Asimilație progresivă* – sunetul supus schimbării se află după sunetul modificator: *seperat* pentru *separat*, *lopoțăli* pentru *lopățăli*, *amigdalidă* pentru *amigdalită*, *țințirim* pentru *țintirim*, *ĉarĉáf* pentru *ĉarșáf*, *volontir* pentru *volintir* (→);

IV.1.9. *Asimilație regresivă* – sunetul supus schimbării se află înaintea sunetului modificator: *belet* pentru *bilet*, *dimiĝană* pentru *damigeană*, *riĝiment* pentru *regiment*, *rocoros* pentru *răcoros*, *nomol* pentru *nămol*, *mînînțắl* pentru *mărunțel*, *pererină* pentru *pelerină*; *pîrcuri* pentru *pîlcuri*, *sosetă* pentru *șosetă*, *bu̯olobu̯óc* pentru *pu̯olobu̯óc*, *bagabond* pentru *vagabond*, *pi̯eliĉilínă* pentru *peniĉilínă*, *mușînói̯* pentru *mușurói̯*, *menancólic* pentru *melancólic* (←).

Multe dintre tipurile de asimilație se întîlnesc în evoluția formelor de la latină la română: lat. *scabiam* > rom. *zgaibă*; lat. *nubilum* > **nueru* > *nuăr* (în această fază a evoluției, contactul dintre posterioara labială *u* și palatala *e* nu este tolerabil și se produce velarizarea vocalei *e*) > în aria nordică *nour* (asimilația are ca obiect, de această dată, conferirea trăsăturii + *labialitate* vocalei de după *u*, modificare care se petrece cu prețul unei redirecționări în ceea ce privește gradul de deschidere al vocalei *u*, care se deschide la *o*) > aria sudică *noor* > *nor* (intervine echilibrarea în ceea ce privește deschiderea vocalelor posterioare labiale și apoi contragerea vocalelor identice); la fel și în cazul latinescului *cubitus* >**coetu* > **coătu* > *cootu* > *cot(u)*; lat. *familia* > v. rom. *fămeie* > *femeie* (atît prezența unei consoane labiodentale la inițiala cuvîntului, cît și succesiunea unor elemente vocalice palatale în ultima parte a cuvîntului, au determinat develarizarea elementului vocalic posterior). Menționăm și forma *cetesc*, creată prin asimilație vocalică regresivă, formă veche, specifică ariei

nordice a dacoromânei, care poate fi considerată arhaism (apare şi în multe puncte din Oltenia).

O situaţie aparte este întîlnită în exemple precum *bocatári̯* pentru *bucătár*, *coráj* pentru *curáj*, *corát* pentru *curát*, *frontáş* pentru *fruntáş*, unde deschiderea lui *u* este influenţată de acţiunea asimilatoare a vocalei *a* sub accent, din silaba următoare.

Din corpusul de faţă oferim, selectiv, cîteva exemple întîlnite frecvent în pronunţarea regională:

a) asimilaţii consonantice progresive: *lámbâ* (BT, Păltiniş, 3), asimilaţie consonantică progresivă în contact, sonorizarea lui *p* fiind influenţată de sonoritatea bilabialei nazale; *spúlpirizatâ* „spulberizată" (NT, Agapia, 1), afonizarea bilabialei *b* are loc prin asimilaţie consonantică progresivă; *vîrvu* (SV, Crucea, 1; SV, Mihoveni, 4; VS, Micleşti, 3); *ţînţîrim* (SV, Mănăstirea Humorului);

b) asimilaţii consonantice regresive: *corindătóri̯i̯* (SM, Odoreu, 6), asimilaţie consonantică regresivă la distanţă; *ŝuŝít* (SV, Frătăuţii Noi, 2), sâ *ŝuŝésc* (VS, Vutcani, 1) - asimilaţie consonantică regresivă la distanţă; *su̯osi̯éţi̯* (VS, Vetrişoaia, 4), asimilaţie consonantică regresivă la distanţă; *mînînţắli̯* (BT, Coţuşca, 5) – prin asimilarea lichidei vibrante la nazală; *ŝurŝéli* (SV, Vicovu de Jos) - la întrebarea *Cum le spui la bucăţile mici care sar din lemn cînd le tai cu toporul?* doar un singur subiect din nouă, b, 65 de ani, pronunţă *surŝéli;*

c) asimilaţii mixte: *pomînt* (SV, Straja, 6); vocala posterioară nelabială *ă* se rotunjeşte, urmare a asimilării progresive mixte în contact, impusă de pronunţarea rotunjită a consoanei bilabiale *p*; vezi şi *pu̯omînt* (SV, Vicovu de Sus, 1, 6; SV, Frătăuţii Noi, 2)

d) asimilaţii vocalice regresive: *ru̯ocu̯oréşţi̯* (GL, Matca, 4); sâ sâ *rocori̯áscâ* (NT, Teţcani, 2); *bou̯utúrâ* (GL, Matca, 9), asimilaţie vocalică regresivă, ce se manifestă prin rotunjirea

posterioarei nelabiale *ă*; *academecấn* (SV, Straja, 6); *besẹrică* (BN, Ilva, 5, 7); *tătă* pentru *tọtă*, cu diftongul redus la *ọ* (BC, Filipeşti, 4); *merodénii̯* (SV, Mănăstirea Humorului, f, 72 de ani); *colórili̦*, *precêpút* (AB, Gîrda de Sus, f, 79 de ani), *îŋcúŋjur* (AB, Gîrda de Sus, f, 76 de ani). Prin asimilaţie vocalică regresivă, *ă* protonic se deschide la *a* (în graiurile din nordul Moldovei, dar şi în graiurile crişene): *primavára* (BT, Păltiniş, 2), *maráru*, *zapádâ* (IS, Ursăreşti, 1), *malái̯* (IS, Vînători, 2; SV, Liteni, 5), *casatorít*, *cau̯utáț* (NT, Farcaşa, 4), *aratát* (NT, Sagna, 3), *galiátâ* (NT, Sagna, 4), *camáşâ* (NT, Tazlău, 2; SV, Fîntîna Mare, 2), *caldári̦* (NT, Bălţăteşti, 3), *ramás* (NT, Ruginoasa, 2), *pacát* (NT, Borleşti, 4), *sapát* (BC, Vîlcele, 1), *saráŝ* (BT, Păltiniş, 3), *camárâ* (SV, Crucea, 2), *rabdári* (SV, Boroaia, 2), *vatamáți̦* (SV, Liteni, 2), *varátic* (SV, Broşteni, 4).

În forme regionale ca *tăt* (AB, Vinţu, 2; AB, Căpîlna de Jos, 3, 5; BC, Filipeşti, 2; BN, Ilva Mare, 4; BT, Coţuşca, 2; BT, Lozna, 3; BT, Păltiniş, 5; BT, Vorona, 2; BT, Prisacani, 2; SV, Broşteni, 1; VS, Micleşti, 3) şi *tătă* (NT, Tazlău, 3; NT, Bălţăteşti, 1), pentru *tot* şi *toată* din pronunţarea standard, *o* şi *oa* şi-au pierdut rotunjimea sub influenţa posterioarei nelabiale *ă* de la sfîrşitul formei de feminin, fenomen extins şi la masculin printr-un proces de uniformizare. Prin urmare, *ă* din *tătă* se datorează unei asimilări vocalice regresive, în timp ce *ă* din *tăt* unei analogii[6].

IV.2. Disimilaţia este fenomenul fonetic prin care un sunet se modifică sub influenţa unui sunet vecin, pentru a se diferenţia de acesta. În cazul în care sunetele sînt identice sau foarte asemănătoare, tendinţa spre economie cere înlăturarea efortului de a repeta succesiuni de sunete identice.

În funcţie de numărul trăsăturilor fonetice care se pierd în această modificare, distingem între:

---

[6] Vezi Coteanu, *Elemente*, p. 182.

IV.2.1. *Disimilația parțială*, ce implică pierderea uneia sau cel mult a două trăsături ale sunetului supus schimbării: *urcior* > *ulcior*, *scormoni* > *scormoli*, *Ruxandra* > *Luxandra* (în acest caz, pentru evitarea repetării vibrantei *r*, deşi se păstrează cel de-al doilea *r*, intervine modificarea articulației primei lichide, caz în care articulația devine mai comodă);

IV.2.1 *Disimilația totală*, ce constă în pierderea tuturor caracteristicilor sunetului supus schimbării şi determină eliminarea lui din cuvînt: *recrut* > *recut*, *şindrilă* > *şindilă*, *Ruxandra* > *Ruxanda*, *fereastă* pentru *fereastră* (în acest caz, pentru evitarea repetării vibrantei *r*, soluția a fost eliminarea totală a celui de-al doilea *r*), *obroc* pentru *oboroc*, *Costantin* pentru *Constantin*, *cocentrat* pentru *concentrat*, *dimesiuni* pentru *dimensiuni*. Disimilația completă a lui *r* şi *n* se produce, de regulă, cînd acestea se află în anumite grupuri, fenomenul putînd fi pus pe seama tendinței generale de reducere a grupurilor consonantice[7].

În funcție de natura sunetelor care se influențează, distingem între:

IV.2.3. *Disimilație vocalică*: *cucon/cucoană* pentru *cocon/cocoană*, *dîmineață* pentru *dimineață*, *ocăli* pentru *ocoli*, *împodubit* pentru *împodobit*; *busîioc* pentru *busuioc*, *muşînoi* pentru *muşuroi*, *cucoş* pentru *cocoş*, *nemnica* pentru *nimnica*, *țandără* pentru *țandură*, *păstrov* pentru *păstrăv*, *teligramă* pentru *telegramă*;

IV.2.4. *Disimilație consonantică*: *pintre* pentru *printre*, *ăstălant* pentru *ăstălalt*, *alantăieri* pentru *alaltăieri*, *colidor* pentru *coridor*, *brățală* pentru *brățară*, *scormolit* pentru *scormonit*, *gărgăliță* pentru *gărgăriță*, *rozmalin* pentru *rozmarin*; în partea de vest a Munteniei şi în Oltenia de sud întînim forme disimilate precum: *lume* „nume", *lumără* „numără", *lumeşte* „numeşte", *linge* „ninge", *propietar* „proprietar", *propiu* „propriu";

---

[7] Vezi Dumistrăcel, *Influența*, p. 269.

În funcție de distanța dintre sunetele implicate:

IV.2.5. *Disimilație în contact*: *prin* > *pin*;

IV.2.6. *Disimilație la distanță*: *nimărúi* pentru *nimănui* (numărul mare de nazale este compensat prin înlocuirea lui *n* cu *r*), *ferească* pentru *fereastră*, *Gligore* pentru *Grigore*.

În raport cu direcția influenței, distingem între:

IV.2.7. *Disimilație progresivă*: *doctur* pentru *doctor*, *nurări̯* pentru *nurori̯* (prin disimilație vocalică progresivă, se anulează rotunjimea vocalei *o*, care devine posterioară nelabială), *ferească* pentru *fereastră* (disimilație consonantică progresivă totală, manifestată prin pierderea celei de-a doua lichide vibrante), *plácumă* pentru *plápumă*, *(a)mu̯ornă̯ií* pentru *(a) mu̯ormă̯ií*, *cotlít* pentru *coclít* (→);

IV.2.8 *Disimilație regresivă*: *pintre* pentru *printre*, *Gligore* pentru *Grigore*, *colidor* pentru *coridor*, *ști̯elgári̯* pentru *ștergár*, *salamură* pentru *saramură*, *cręști̯li̯* pentru *cleștele* (←).

Tipuri de disimilație se întîlnesc în evoluția formelor de la latină la română: lat. *ceresium* > *rom. cereș* > cireș; lat. *directus* > v. rom. *derept* > *dirept* > *drept*; lat. *urceolum* > rom. *urcior* > *urcior*; lat. *per extra* > rom. *preste* > *peste*; lat. *fratrem* > rom. *frate*, lat. *rostrum* > rom. *rost*. Din forma veche românească *mănunt*, răspîndită astăzi dialectal, primul *n* s-a transformat în *r*, prin disimilație consonantică regresivă: *mărunt*.

Prezentăm cîteva exemple de disimilări întîlnite în textele supuse analizei:

a) disimilații consonantice progresive: *almíntrenẹa* (AB, Căpîlna, 2), disimilație consonantică progresivă la distanță; *aŝiláṇț* (BT, Păltiniș, 3); *ŝalánt*; *ŝiláṇț* (BT, Păltiniș, 5; GL, Matca, 6); *ăști̯ialánți̯* (HN, Petrila, 3); *ŝalalánti̯* (NT, Agapia, 1); *ŝálanți̯* (VS, Mărășești, 2), *ŝẹlantâ* (VS, Vetrișoaia, 2); *i̯estẹalánți̯* (BT, Talpa, 1); *lao̯lántâ* (BT, Talpa, 1); *ŝalátâ* „cealaltă" (SV, Pîrteștii de Sus, 2): căderea lichidei laterale este cauzată de disimilația totală a celui de-al doilea *l*; *plácumi̯* (SV, Vicovu de Sus, 6);

saramúlâ (SV, Fîntîna Mare, 1): disimilaţie consonantică progresivă la distanţă; *pruosuób* (NT, Tazlău, 1): sonorizarea consoanei bilabiale surde în poziţie finală s-a produs prin disimilaţie consonantică progresivă la distanţă; *împĉelicá* pentru *împĉéd'icá* (SV, Mănăstirea Humorului);

b) disimilaţii consonantice regresive: duóctuor *vietielinár* (BT, Păltiniş, 3): disimilaţie consonantică regresivă la distanţă;

c) disimilaţii vocalice regresive: *bîliuón* (GL, Matca 5); să *nimăręáscă* (HN, Dealul Babii, 4): disimilaţie vocalică regresivă, care conduce la velarizarea vocalei *e*;

d) disimilaţii vocalice progresive: *pintrijắl* "pătrunjel" (BT, Vorona, 2; IS, Ursăreşti, 1): durificarea lui *j* (specifică ariei nordice a dacoromânei), care determină velarizarea vocalei *e* la *ă*, poate fi cauza disimilării lui *ă* din prima silabă.

IV.3. Modificări fonetice care au ca rezultat ***reducerea numărului fonemelor (chiar al silabelor)***:

IV.3.1. **Afereza** este fenomenul fonetic care constă în căderea unui sunet (vocalic sau consonantic) sau a unei silabe de la începutul cuvîntului:

a) *dispariţia unei vocale* (**a**: *nafură* „anafură", *colo* „acolo", *coperi* „acoperi", mestica „amesteca"; **e**-: *Lisaveta* „Elisabeta", *pistolii* „epistolie", *vacuarea* „evacuarea", *vanghelia* „evanghelia"; **i**-: *talian* „italian", *mediat* „imediat"). Mai ales în poziţie iniţială absolută, se produce frecvent afereza lui *a*-: *colu* pentru *acolo, poi/ pîi* pentru *apoi, mu* pentru *amu* (formă veche, mai apropiată de etimonul *acmu*); în exemple precum *tîta* pentru *atît, iíĉa* pentru *aici*, afereza vocalei *a* poate fi considerată o formă de disimilare totală, dictată de prezenţa suplimentară a vocalei centrale în poziţie finală;

b) *dispariţia unor consoane* în poziţie iniţială de cuvînt (**s**-: *feştanie, feşnic, firşit, crăşneşte*; **z**: *ice*; **c**-: *titor* pentru *ctitor*);

c) *dispariţia unei silabe* de la începutul cuvîntului (*bus* pentru *autobuz, Saveta, Veta* pentru *Elisabeta, pa / p-aceia*

pentru *după aceia*, *ma că* pentru *numai că*, *tuşă / tuşică* pentru *mătuşă / mătuşică*).

Afereza vocalică este întîlnită cu consecvenţă în dialectele meglenoromân şi istroromân, pentru orice *a* neaccentuat: mr. *ra* pentru dr. *era*, mr. *veam* pentru dr. *aveam*, mr. *daug* pentru dr. *adaug*, ir. *flå* pentru dr. *afla* (dar *åflu* - cînd *a* este accentuat se păstrează în poziţie iniţială, dar se rotunjeşte), ir. *prope* pentru dr. *aproape*. În evoluţia unor cuvinte din latină la română, întîlnim cazuri de afereză: de exemplu, lat. *autumna* > *otómnă* > *otoamnă* > *toamnă* (în acest caz, intervine afereza vocalei *o* pentru că exista posibilitatea apariţiei în succesiune a articolului hotărît, a numeralului sau a interjecţiei). În texte din secolul al XVI-lea, mai ales în împrumuturi din slavă, apare afereza consonantică: sl. *bŭdĕnije* > *bdenie* > *denie*, sl. *dvŏrĭnikŭ* > *dvornic* > *vornic*.

Cîteva exemple de afereză sînt semnalate şi în corpusul de faţă: uómu *ŝála* (BC, Vîlcele, 2; SV, Mănăstirea Humorului; NT, Bălţăteşti, 3), *náfurâ* (SV, Vicovu de Sus, 1, 5; SV, Vicovu de Jos), *náfîrâ* (NT, Bălţăteşti, 1; SV, Rădăşeni, 6) – afereza vocalei *a*; *ŋaiínţeá* (BN, Ilva, 4); şăsâ *iectárâ*, din fr. *hectare* (BT, Păltiniş, 1); *méstiŝ* „a amesteca" (BT, Păltiniş, 2; GL, Matca, 1); *zvîrlíţ* „aruncaţi"(BT, Talpa, 1): reg., afereza lui *a* - termenul este în concurenţă cu *azvîrlit*, format din contaminarea dintre *arunca* şi *zvîrli*; *zvîrlí* (NT, Gîdinţi, 3); *ŋăcriálâ*, afereza vocalei iniţiale *î*; *ŋăcrím* (NT, Pînceşti, 1), *ŋaiínţi* (GL, Matca, 9), afereza vocalei iniţiale *î*; *ŝéia* (GL, Drăguşeni, 1), afereza vocalei iniţiale *a*; *muormînţiázâ* (IS, Răchiteni, 3), afereza vocalei iniţiale *î* şi dispariţia nazalei *n*; *ŋaiínţi* (NT, Farcaşa, 4); *ŋapuoi* (NT, Ruginoasa, 2); zắŝi *iectárі* (VS, Mărăşeşti, 1), afereza consoanei laringalei *h*, din fr. *hectare*.

IV.3.2. **Sincopa** este modificarea fonetică care constă în căderea unei vocale în interiorul cuvîntului, situată între două

consoane. Se înregistrează, de obicei, în poziție posttonică (mai ales la substantive polisilabice, care adaugă articolul hotărît -le/li (*treburle, florle, lingurle, iepurle, cazurle, domnişuárlį, mînurlį, suárlį*) sau -*luį* (*mnirluį*). Există şi cîteva excepții de sincopare a vocalei accentuate, accentul deplasîndu-se pe silaba anterioară: *am văzt, am găst*. Sincoparea vocalelor afectează mai ales vocalele închise în poziție posttonică[8], contextul cel mai favorabil sincopării fiind vecinătatea lichidelor *l, r* şi a nazalelor *m* şi *n*: *biserçă* pentru *biserică; diposti* pentru *depozite* (căderea lui *i* dintre cele două dentale şi crearea unui grup consonantic mixt din perspectiva sonorității conduc la afonizarea dentalei *z*), *stadvi* pentru *stative* (sincoparea lui *i* dintre dentală şi labiodentală, conduce la sonorizarea lui *t*, datorită contextului fonetic nou creat), *stręşnă* pentru *streşină, rębdi* pentru *repede* (sincoparea palatalei *e* dintre bilabială şi dentală duce la crearea unui grup consonantic, în care elementele componente sînt diferite din punctul de vedere al sonorității, ceea ce determină sonorizarea bilabialei *p*), *țęlnă* pentru *țelină; muóşle* pentru *moşule*. Sincoparea este frecventă în formele verbelor *a fărîma, a întărîta, văzut*, dar şi în substantivul *țărînă*: *fármă, întártă, văzt, țárnă*.

Fenomenul este întîlnit în latina populară, ca urmare a tendinței generale de simplificare a pronunțării şi de economie a mişcărilor articulatorii în ritmul vorbirii. De obicei, vocala care se sincopează se află între o oclusivă şi o lichidă sau sonantă: *calidus > cald; stabŭlum > stablu > staul; oculus > oclu > ochi; vĭridia > vérdia > vérdză > veardză > vaardză > vardză > varză; vĭridis > vérde > veardę > verde, obroc* pentru *oboroc* (din ucr. *uborok*). Sincoparea lui *u* dintre oclusivă şi lichidă în *burįánă, burįéni* pentru *buruįánă, buruįéne*, are justificare etimologică (din bg., sb. *burjan*). Prin sincoparea vocalei *i*

[8] Vezi Andrei Avram, *Cercetări asupra sonorității în limba română*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1961, p. 38.

dintre oclusiva şi lichida din formele specifice limbii române literare vechi se ajunge la formele literare actuale: *dirept* >*drept*, *direptate* > *dreptate*, *direge* > *drege*. În anchetele noastre efectuate recent în Ţara Moţilor, în comunele Gîrda, Scărişoara, Arieşeni, am întîlnit forme fără sincoparea lui *i*, la fel ca în româna literară veche (menţionăm formele lexicale mai apropiate de etimom *dirépt* (AB, Gîrda de Sus, f., 76 de ani, fără studii; AB, Scărişoara, b, 76 de ani, 4 clase), dar şi fără sincoparea lui *o* în (*o*) *vorovít*, în variaţie liberă cu (*o*) *vorbít* (AB, Gîrda de Sus, b, 63 de ani, 4 clase; f, 90 de ani, fără studii; AB, Scărişoara, b, 81 de ani, 4 clase). De asemenea, în Bucovina nu se sincopează *i* dintre lichidă şi oclusiva nazală, din *périnâ* (SV, Straja, 2), *périnį* (SV, Vicovu de Sus, 1, 6), păstrîndu-se forme populare apropiate de etimon (din sl., sb. *perina*, ucr. *peryna*).

Cele cîteva exemple de sincopări întînite în textele supuse analizei, ilustrează tendinţa de pronunţare alertă a subiecţilor vorbitori din spaţiul dialectal moldovenesc, ţinînd, totodată, şi de pronunţarea nonstandard/regională: *văst* (sincoparea lui *u* dintre *z* şi *t*, urmată de afonizarea lui *z*, pentru a facilita pronunţarea grupului consonantic creat în urma sincopării); *burįénį* pentru *buruieni* (sincoparea lui *u*, datorată unei disimilări vocalice progresive); *déẑţį* (BC, Filipeşti, 2); *strúgurlor* (BC, Filipeşti, 3); *bunícta* (IS, Andrieşeni, 1); *cắstoriịi* (BC, Vîlcele, 2); *acló* (BT, Lozna, 1; BT, Talpa, 1), *acluó* (BT, Păltiniş, 3), *acló* (SV, Vicovu de Sus, 4, 6; SV, Frătăuţii Noi, 1) - sincoparea vocalei *o* dintre oclusivă şi lichidă şi mutarea accentului pe ultima silabă; *pụópşụọį* (BT, Talpa, 1); *sterlizát* (GL, Matca, 5), sincoparea lui *i* dintre două lichide; *băátu* (NT, Faracaşa, 4), sincoparea semivocalei *i*; *nímnịa* (NT, Faracaşa, 3; VS, Vetrişoaia, 2), sincoparea vocalei dintre nazale, fenomen care ţine de pronunţarea alertă; *răbdį* (NT, Gîdinţi, 4; VS, Mărăşeşti, 2), sincoparea vocalei *e(i)* şi sonorizarea bilabialei *p* (impusă de sonoritatea consoanei următoare); *mîņŝ* „mîneci" (NT, Bălţăteşti, 3); *cîţva* (SV, Vicovu de Sus, 2); *vomtá* „vomita"

(VS, Deleni, 1), sincoparea vocalei *i* dintre bilabiala nazală şi dentală; *plu̯óvi̯eri̯* (VS, Vetrişoaia, 4); sincoparea vocalei *o* în *acló* (AB, Gîrda de Sus, b, 69 de ani), *îŋcló* (AB, Gîrda de Sus, f, 76 de ani);

În cea mai mare parte a textelor din corpus, se sincopează vocala *i* neaccentuată dinaintea articolului: *tréburli̯* (NT, Teţcani, 4); întîlnim şi sincoparea lui *i* dintre cele două lichide: *sk'ímburli̯* (SV, Frătăuţii Noi, 5), *fi̯elurli̯* (SV, Liteni, 1), *tímpurli̯* (SV, Broşteni, 4), *buzunárli̯* (VS, Micleşti, 4);

Sincoparea este influenţată direct de condiţiile imediate ale vorbirii, de atenţia acordată articulării, de ritmul alert, căderea vocalei dintre cele două consoane (dintre care una este sonantă) conducînd la crearea de grupuri consonantice şi, uneori, la modificarea sonorităţii uneia dintre ele, în funcţie de contextul fonetic.

IV.3.3. **Apocopa** este fenomenul fonetic constînd în căderea unuia sau a mai multor sunete aflate la sfîrşitul unui cuvînt. Fenomenul, care în esenţă se caracterizează prin „pierderea, în timpul pronunţării, a unei silabe finale neaccentuate sau numai a unor sunete finale oarecare dintr-un cuvînt"[9], este prezent în limba vorbită (în dialog este marcă a oralităţii) şi este ulterior epocii protoromâne, întrucît aromâna şi meglenoromâna nu cunoaşte astfel de forme (se întîlneşte doar în dialectele dacoromân şi istroromân: lat. *cantare* > dr. *cînta*, is. *căntå*, lat. *uenire* > dr. *veni*, ir. *veri*). De obicei, apocopa apare în finalul unor enunţuri mai lungi sau articulate în părţile anterioare, datorită scăderii tensiunii articulatorii şi a intensităţii curentului fonator.

Apocopa intervine în următoarele situaţii:

a) reducerea unui cuvînt compus (*cinematograf* > *cinema*, *mamă-ta* > *măta*, *dincoace* > *diŋco̯á*, *încoace* > *îŋco̯á*);

[9] Cf. Coteanu, *Elemente*, p. 182.

b) reducerea, în fonetică sintactică, a vocalei finale dintr-un cuvînt (*eliziunea*), sub influența vocalei inițiale din cuvîntul următor: *sor-ta, mam' mare, c-un picior, las' să fie, m-aplec, dac-asculți, c-ăi văzut, m-oi mărita, s-o dus, m-o iubit*; eliziunile se petrec înaintea vocalelor *a, o, u* de la inițiala cuvîntului următor, însă nu au loc înainte de *e, i* și *î* inițiali;

c) reducerea vocalei finale a unui cuvînt, fără a fi influențată de vocala inițială a cuvîntului următor: *las* pentru *lasă, sîmbur* pentru *sîmbure, foarfec* pentru *foarfece;*

d) în graiurile ardelenești, dar și în nordul Moldovei și în Bucovina, în exemple la imperativ: *ti gînd'ę́* pentru *gîndește-te, graį̯ę́ tu* pentru *grăiește tu, prigat'ę́-ti* pentru *pregătește-te, u̯oprę́-ti* pentru *oprește-te;*

e) în subdialectul maramureșean, mai ales în vocativul scurtat al numelor proprii și al termenilor de înrudire: *mătu* pentru *mătușă!, ma* pentru *mamă!, (să) găzduie* pentru *găzduiește, Iua* pentru *Ioane!, fa* pentru *face.*

Textele analizate ne oferă cîteva exemple de apocopă, atît în graiurile ardelenești de nord-est și în jumătatea de nord a Crișanei, cît și în graiurile moldovenești din jumătatea nordică a provinciei: *părę́* dį čísmį (NT, Bălțătești, 3), u̯o *fo* „a fost" (SM, Odoreu, 1, 7), *trá* să mę́rį (SM, Odoreu, 1), *trę* (SM, Odoreu, 6), *trę́bį* (SV, Vicovu de Sus, 1), *níminį̯a* (VS, Mărășești, 1); *nímnį̯a* „nimeni" (VS, Vetrișoaia, 2); *trę́* (BC, Vîlcele, 1), *trę́be* (BN, Ilva, 1).

IV.3.4. **Haplologia** este schimbarea fonetică care constă în suprimarea unui grup de sunete (identice sau asemănătoare) care se repetă imediat într-un cuvînt sau între două cuvinte: *măligă* pentru *mămăligă, coană* pentru *cocoană, naș* pentru *nănaș, jumate* pentru *jumătate, aldată* pentru *altădată.* Avînd ca principală motivație economia în articulație, haplologia caracterizează, în general, limba vorbită mai puțin îngrijită. În limba literară, haplologia este acceptată în cazul adjectivelor

duble, de tipul *tragi-comic, idolatrie,* întrucît aceste forme scurtate se regăsesc în etimologia cuvintelor (fr. *tragi-comique,* fr. *idolâtrie*); mai mult, în cazul lui *tragi-comic,* se evită cacofonia, prin suprimarea unei silabe.

Oferim cîteva forme haplologice din textele analizate: *jumáți* (BC, Căiuți, 6), *juma‿di‿uórâ* (IS, Ursărești, 3), *jumáți* (NT, Pîncești, 1), *jumătá* (SV, Straja, 1), *ẑumáți* (SV, Frătăuții Noi, 1); *níca* (BC, Filipești, 2; VS, Mărășești, 1; NT, Gîdinți, 3), *nic* „nimic" (IS, Ursărești, 3); *mnitále* (BN, Ilva, 4); *măligúță* (BT, Păltiniș, 4); *disúpt* (BT, Prisacani, 2), *ŝélalt* „celălalt" (NT, Ruginoasa, 2; SV, Frătăuții Noi, 3); *măsa, tátsu* (SV, Straja, 5) *stămînă* pentru *săptămînă; pĉuóru* (SV, Straja, 7), din forma *pĉiŝuóru* (care prezintă etapa intermediară, întîlnită la același subiect vorbitor), *mălígâ* (SV, Mănăstirea Humorului).

IV.3.5. **Sinereza** este un fenomen fonetic de coarticulație în urma căruia vocala mai slabă din poziția de hiat este transformată în semivocală, fuzionînd într-un diftong și reducînd, astfel, numărul silabelor unui cuvînt. Este o modalitate de evitare a hiatului. În limba vorbită, apare în neologisme, care generează pronunțări neliterare (*reomatism* pentru *reumatism, geografie* pentru *geografie, bărbier* pentru *bărbier, teátru* pentru *teatru, autobúz* pentru *autobúz, caut* pentru *cáuți, balneár* pentru *balnear, readús* pentru *readús, diosebit* pentru *deosebit*), altele impunîndu-se ca forme literare (de exemplu, *teatru* față de *teatru*). În latina populară, ca urmare a tendinței generale de simplificare a pronunțării, întîlnim o serie de cuvinte în care se face trecerea de la hiat la diftong: *paríetem* > *pariéte* > *părete* > *perete* (în acest caz, pe lînga transformarea hiatului în diftong, intervine și mutarea accentului pe cealaltă vocală); la fel se petrec lucrurile și în cazul altor cuvinte: *mulíerem* > *muliére; pĕtíolus* > *pitiólu*. În

corpusul de față, am întîlnit următorul exemplu de sinereză: *apropẹáț* (SM, Odoreu, 7).

IV.4. Modificări fonetice care au ca efect ***creşterea numărului de sunete (sau foneme)*:**

IV.4.1. **Proteza** este fenomenul care constă în adăugarea unui sunet neetimologic (vocalic sau consonantic) la inițiala unui cuvînt:

a) *proteza vocalică* (*alămîie, (a) amirosi, alăută* pentru *lăută, a agrijî* „a avea grijă", busuioc *asfințít* „busuioc sfințit", *asudoare* „sudoare", *apipăi* „pipăi");

b) *proteza consonantică* (*haripă* pentru *aripă, harmăsar* pentru *armăsar, hambiție* pentru *ambiție, hargát* pentru *argat, straistă* pentru *traistă, zbici/zbiciuit* pentru *bici/biciuit, (a) scoborî* pentru *(a) coborî, (a) sfeştelit-o* pentru *(a) feştelit-o, sfulgeră* pentru *fulgeră, sforțat* pentru *forțat;* formele *haoleu, hăla, hasta, hăstalalt* – întîlnite şi în limbajul rromilor) au un caracter popular sau regional.

Proteza, care constă în sprijinirea pronunțării unui cuvînt prin adăugarea la inițială a unui sunet vocalic sau consonantic, este un fenomen specific dialectului aromân, în special în cuvintele care încep cu o sonantă (*arău, armân, alavdu*[10] pentru *laud, anostru*), dar şi cu alte consoane (*acumpăru, aspargu, aviń̓e* pentru *(viță de vie*) sau chiar cu vocale (*aumbră* pentru *umbră*). O serie de exemple cu proteză consonantică contribuie la individualizarea graiurilor vorbite în Muntenia, unele dintre ele fiind extinse şi în alte arii: *sfeştilă* „feştilă" (proteza lui *s* se justifică etimologic, din sl. *svěštilo*), *sfulgeră* „fulgeră", *spojar* „pojar", *stufiş* „tufiş" (probabil prin contaminare cu *stuf*);

---

[10] Intervine proteza vocalei *a*, fenomen frecvent in dialectul aromân; de asemenea, semivocala *u* se consonantizează la *v*, întrucît este urmată de o consoană sonoră; - *u* silabic se păstrează în dialectul aromân după orice grup consonantic.

Proteza vocalei *a* (în forme de tipul *amirós, amắsur, mă ascăld, arăguşeşti, (se) astrîŋĝe*) apare pe o arie destul de largă în vestul ţării, extinzîndu-se pînă în graiurile moldoveneşti de nord-vest: *astrîŋĝę* (AB, Vinţu, 5, f, 71 de ani); *azę́spį, azę́spĉį* „viespe" (SV, Vicovu de Jos) – pe lîngă proteza vocalei *a*, avem palatalizarea labiodentalei *f* la *s*, fenomen specific graiurilor din Maramureş. Din textele supuse analizei, oferim şi cîteva exemple de proteză consonantică: *harpaŝíca* (NT, Sagna, 3), proteza laringalei *h* şi fricativizarea africatei surde (din tc. *arpačik*; bg. *arpağïk*), *haráẑ* (BC, Căiuţi, 1; GL, Matca, 7) – proteza constrictivei laringale *h* are explicaţie etimologică; (arac, din ngr. *haráki*); *zbat* (BT, Coţuşca, 2), *zbíĉų* „bici" (AB, Gîrda de Sus, f, 70 de ani); *zg'íĉų* (AB, Gîrda de Sus, f, 6 ani) – proteza constrictivei dentale *z*; *scoborît* (SM, Odoreu, 1); sî *sfărîmį* „a fărîma" (VS, Vetrişoaia, 5), proteza constrictivei dentale *s*. În Ţara Moţilor se întîlneşte forma *(mă) strezesc*, cu *s* protetic, în timp ce în Ţara Oaşului *s* protetic creează forma *sfrîŋsaţă* din *frumsaţă*.

IV.4.2. **Epiteza** este modificarea fonetică întîlnită frecvent în româna veche, care constă în adăugarea unui sunet vocalic la sfîrşitul cuvîntului: *aicea* pentru *aici*, *acuma* pentru *acum*, *mugure* pentru *mugur*, *pretutindenea* pentru *pretutindeni*, *dară* pentru *dar*, *iară* pentru *iar*, *măcară* pentru *măcar*. Vocala epitetică este, de regulă, *a*, dar este întîlnită şi posterioara nelabială *ă* şi, foarte rar, palatala *e*.

IV.4.3. **Epenteza** este schimbarea fonetică care constă în adăugarea unui sunet (vocalic sau consonantic) fără justificare etimologică în interiorul unui cuvînt: *adiresă/adiresat* pentru *adresă*/adresat, *litără* pentru *litru*, (a se) *hilizi* pentru (a se) *hlizi*, *răcînesc* pentru *răcnesc*, *cu̯árjă* pentru *cu̯ájă*, *chilvără* pentru *chivără*, *ĉumbăr* pentru *ĉubăr*, *blidón* pentru *bidón*, *daminĝánă*

pentru *damiĝână*, *şurlói̯* pentru *şurói̯*, *ţuglui̯át* pentru *ţugui̯át*, *móṇstră* pentru *móstră*, *arvocat* pentru *avocat*. Fenomenul caracterizează anumite graiuri regionale; de exemplu, în grupul consonantic *sl* se produce epenteza oclusivei velare *c*, în centrul şi sudul Crişanei şi în vestul Transilvaniei (*scloi* pentru *sloi*, *sclugă* pentru *slugă*, *sclănină* pentru *slănină*, *sclobod* pentru *slobod*). Acest vechi fonetism latin popular se păstrează numai în sudul Franţei, în nordul Italiei şi în teritoriile amintite din dialectul dacoromân şi constituie un argument lingvistic important în susţinerea teoriei continuităţii elementului autohton în Dacia după cucerirea romană şi după retragerea aureliană); de asemenea, în aria sudică a dialectului dacoromân, semnalăm epenteza posterioarei nelabiale *ă* în grupul consonantic *hr* (*hărăni* pentru *hrăni*, *hărană* pentru *hrană*, *hirean* pentru *hrean*). Discutînd din perspectiva foneticii istorice, evoluţia formelor lexicale arhaice *cîne*, *pîne* (prezente şi astăzi în aria nordică a dialectului dacoromân) la *cîi̯ne*, *pîi̯ne*, se datorează unei dilataţii a vocalei precedente, relaţiei cu vocala palatală şi nazalei[11] şi se explică, în acelaşi timp, printr-o altă modificare fonetică, *anticiparea* (adăugarea lui *i̯* semivocalic are loc datorită anticipării lui *-i* final din formele de plural: *cîni̦*, *mîni̦*). Forma *cupți̯óri̯u̯*, cu epenteza lui *i* prin anticipare, apare prin estul Munteniei şi nordul Dobrogei, dar şi în partea de sud a Moldovei.

Epenteza unei semivocale între cele două vocale alăturate este una dintre modilităţile de evitare a hiatului, în exemple precum *lii̯a*, *luu̯át*, *luu̯ăm*, *rei̯alii̯táți̯a* etc.

Oferim cîteva exemple de epenteză: *barátcâ* „baracă" (GL, Matca, 3), regioanal, epenteza dentalei *t*, din fr. *baraque*; *pîrlắu̯* „părău" (HN, Dealul Babii, 2), epenteza lichidei laterale *l*; *cu̯árjâ* (NT, Sagna, 2; SV, Frătăuţii Noi, 3), epenteza vibrantei *r* (din sl. *koža*); *pudúră* (NT, Sagna, 2); *advu̯ocát* (BT, Păltiniş, 3),

---

[11] Vezi Gafton, *Elemente*, p. 20.

cu epenteza lui *d*, justificată etimologic, ca în lat. *advocatus* şi germ. *Advokat*); *ișşe* (NT, Bălţăteşti, 1), am *ișşít* (NT, Bălţăteşti, 3), epenteza nazalei *n*; *atúnčina* (SM, Odoreu, 4), epenteza nazalei *n*; *derbredéu̯* (SV, Pîrteştii de Sus, 1), epenteza lichidei vibrante *r*, din tc. *derbeder*; epenteza lichidei vibrante *r* în *cu̯arjâ* (SV, Mănăstirea Humorului); *aptîta* (SV, Pîrteştii de Sus, 3); *rumpe̯ắi̯* (SV, Vicovu de Sus, 3), prezenţa bilabialei *m* este justificată etimologic (lat. *rumpĕre*); *salmahu̯áŋcâ* (SV, Fîntîna Mare, 4), epenteza lichidei laterale *l*; *i̯esắi̯nţîlį* (NT, Agapia, 1). Epenteza lui *i* din forma populară *périnâ* (SV, Straja, 2), *périnį* (SV, Vicovu de Sus, 1, 6) conservă, de fapt, forma etimologică, fără sincoparea lui *i* dintre lichidă şi oclusiva nazală (din sl., sb. *perina*).

IV.4.4. **Diereza** este fenomenul fonetic opus sinerezei, care are ca efect creşterea numărului silabelor într-un cuvînt, prin disocierea unui diftong în elementele sale componente aşa încît diftongul se transformă în hiat. În limba vorbită fenomenul este întîlnit la anumite neologisme, formele rezultate nefiind literare: *pi-o-neză* în loc de *pi̯u-neză*. În trecerea de la latină la română, diereza a afectat formele cu diftongul *au̯* accentuat, diftongul fiind transformat în hiat: *au̯rum* > *a-ur*, *lau̯do* > *la-ud*.

IV.5 Modificări fonetice care au ca efect ***permutarea unor sunete sau silabe în interiorul cuvîntului*:**

IV.5.1. **Metateza** este modificarea fonetică prin care sînt permutate unele sunete în interiorul cuvîntului, pentru a facilita pronunţarea. Fenomenul, care reprezintă, de fapt, deplasarea de sunete de la locul obişnuit în altă parte a cuvîntului, este prezent în vorbirea populară şi reflectă o formă simplă de reacţie a articulaţiilor la agresiuni din partea diferitelor contexte.

Dintre cauzele producerii fenomenului amintim:

a) principala cauză a metatezelor este evitarea rostirii unor grupuri de sunete incomode din punctul de vedere al articulației;

b) cauzele secundare pleacă de la defectele de memorie sau de la asociațiile greșite de idei: *ĉocán* (de porumb) pentru *coĉán*, *înfáşc* pentru *înşfác*, *poclon* pentru *plocon*, *miljoc* pentru *mijloc*, *poctuávă* pentru *potcuávă*, *privdor* pentru *pridvor*, *pînĉiti* pentru *pîntece*, *plotogár* pentru *potlogár*, *craston* pentru *castron*, *cribit* pentru *chibrit*, *detailat* pentru *detaliat*, *plățágină* pentru *pătlagină*, *potrocol* pentru *protocol*, *premisie* pentru *permisie*, *rúgumă* pentru *rúmegă*, *rugumíș* pentru *rumeguș*, *scîlpeşte* pentru *sclipeşte*, *perelínă* pentru *pelerínă*, *potrocálă* pentru *portocálă*, *stărnútâ* pentru *strănută*, *crîtițâ* pentru *cîrtiță*, *mişcorát* pentru *micşorát*, *hodină* pentru *odihnă*, *potropop* (nu se ține seama de etimologia prefixului *protos-*) pentru *protopop*.

Formele metatezelor semnalate în cazul elementelor moştenite (de exemplu, lat. *formosus* > rom. *frumos*, lat. *integrum* > rom. *întreg*), în împrumuturile vechi (de exemplu, sl. *poklonu* > rom. *plocon*, bg. *protiva* > rom. *(îm)potrivă*, bg. *krastavet* > rom. *castravete*), cît şi în împrumuturile recente (de exemplu, *scluptură* pentru *sculptură*) sînt literare în limba română.

O serie de forme cu metateză caracterizează graiurile munteneşti: *crastavete*[12] „castravete", *crăpui* „căprui", *gurmaz*[13] „grumaz", *boulav* „bolnav", *logondă* „logodnă", *miljoc* „mijloc", *polecrit* „poreclit", *stărnut* „strănut". Forme cu metateză precum *perpeliță* pentru *prepeliță*, *plotog* pentru *potlog*, *clanaretă* pentru *clarinet* sînt menționate în graiul localităților gorjene de

---

[12] De fapt, aici se conservă o formă mai apropiată de etimon (bg. *krastavica*).

[13] Formă mai apropiată de albanezul *gurmaz*.

sub munte[14]. În cazul lui *moliftă*, *v* etimologic (din sl. *molitva*), care se afonizează datorită contextului fonetic, schimbă locul cu cel al consoanei dentale surde *t*, aflată în imediata vecinătate.

Cîteva forme cu metateză întîlnim şi în textele studiate: (ne) *hodiním* (AB, Scărişoara); *pintrijắl* „pătrunjel" (BT, Vorona, 2; IS, Ursăreşti, 1) - prin anticiparea nazalei, are loc permutarea sunetelor *j* şi *n*, în interiorul primelor două silabe; lítăr (HN, Dealul Babii, 2), are loc permutarea celor două sunete finale, din forma populară *litră*[15]; *stráịță* „traistă", reg. (HN, Dealul Babii, 5), *străịțị* (HN, Petrila, 1); mă *huodiniẹ́m* (BT, Păltiniş, 3); *júfla* „julfa" (BT, Prisacani, 2); *nicaríịa* „nicăieri" (SV, Straja, 5); *framatúrị* „firimituri", sî *framaturéşti* (SV, Vicovu de Sus, 1), probabil din *făr(î)măturị*; *kribíťẹ* (AB, Gîrda de Sus, b, 55 de ani; f, 6 ani), (ne) *hodiním* (AB, Gîrda de Sus, f, 64 de ani), *leven'ésc* (SM, Odoreu, 4).

IV.6. Modificări fonetice ***cauzate de coarticulație şi de factori psihici***:

IV.6.1. **Anticiparea** reprezintă pronunțarea unui sunet (vocalic sau consonantic) într-o silabă anterioară celei în care apare. Fenomenul se explică prin faptul că gîndirea este mai rapidă decît vorbirea; în momentul comunicării, toate sunetele există în conştiința vorbitorului, însă concretizarea acestora se face treptat, dat fiind caracterul linear al vorbirii. În funcție de sunetul care este anticipat avem:

a) *anticipare vocalică*: în limba română se înregistrează frecvent anticiparea lui *ị* semivocalic (din formele etimologice *cîne, pîne* s-a ajuns, prin anticipare vocalică, la formele literare

---

[14] Vezi Popescu, *Graiul gorjenilor*, p. 62.

[15] Astăzi este dublet al lui *litru*, deşi sensul originar al lui *litră* făcea referire la o măsură veche de greutate, egală cu un sfert de oca, trei sute şi ceva de grame (Ciorănescu, *Dicționarul etimologic*, p. 472).

actuale *cîi̯ne, pîi̯ne* - rostirea lui *i̯* semivocalic explicîndu-se prin anticiparea elementului palatal din formele de plural, *cîni̦, pîni̦*)[16]; de asemenea, în Oltenia se întîlnesc forme precum *strai̯chină, oi̯chi, urei̯che, roi̯chiie, păduі̯ke* pentru *strachină, ochi, ureche, rochie, păduche* – forme datorate anticipării elementului palatal al lui *k′, g′*, care, grupat cu vocala accentuată precedentă consoanei oclusive palatale, formează diftongii *ai̯, ei̯, oi̯, ui̯*[17];

b) *anticipare consonantică*: proteza lui *r* (în exemple de tipul *strejerel* pentru *stejărel, frágure* pentru *fagure, ververíță* pentru *veveriță*) şi a nazalei *n* (în exemple de tipul *indentíc, indentitate* pentru *identic, identitate, intinerár* pentru *itinerar, li̯áŋgăn* pentru *leagăn, damiňgâná* pentru *damigâná, tramversắm* pentru *traversăm*) se explică prin anticiparea consoanelor *r*, respectiv *n*, din silabele următoare.

Oferim cîteva exemple de anticipare din corpusul de față: *pintriņjắl* (BT, Vorona, 3), *păntruņjắl* (NT, Farcaşa, 2), *păntrujắl* (VS, Mărăşeşti, 4).

IV.6.2. **Propagarea** este modificarea fonetică prin care se realizează repetarea, în interiorul unui cuvînt, a unui sunet deja pronunțat. Sunetul care se propagă trebuie să fie plasat într-o silabă anterioară față de sunetul nou apărut, fiind vorba,

---

[16] Anticiparea elementului palatal este o inovație specifică graiurilor munteneşti cu circulație în Oltenia, sudul Transilvaniei şi în unele părți ale Munteniei (Gheție, *Baza dialectală*, p. 111). În textele analizate se păstrează *î* etimologic, în *cíni, píni, míni̦*, fără a se produce anticiparea elementului palatal: *cíni̦, cíni* (NT, Tețcani, 4; SV, Crucea, 4); *píni̦* (BT, Lozna, 5; BT, Talpa, 1; SV, Vicovu de Sus, 1; VS, Mărăşeşti, 1; IS, Țibana, 3), *pínea̯* (VS, Popeni, 2); *míni̦* (GL, Matca, 8; SV, Frătăuții Noi, 6; SV, Rădăşeni, 1); *míni̦* (BC, Asău, 1; BT, Talpa, 2; SV, Crucea, 3; VS, Vetrişoaia, 4).

[17] Vezi B. Cazacu, *Noul Atlas Lingvistic Român, I. Oltenia*, în *Studii de dialectologie română*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1966, p. 61-62.

de fapt, de „transportarea unui sunet la distanță"[18]. Explicația propagării este preponderent psihică: subiectul vorbitor își închipuie că nu a pronunțat un anumit sunet și repetă, de fapt, rostirea lui. Fenomenul apare mai ales în mediile neinstruite și în vorbirea nesupravegheată: de exemplu, *a fanșona* pentru *a fasona*, *scarlantină* pentru *scarlatină*, *turberculoză* pentru *tuberculoză* (propagarea lui *n* se produce prin anticipare); *minunt* pentru *minut*, *dimiňgână* pentru *damigână*, *încruntrat* pentru *încruntat* (propagarea nazalei se face prin inerție).

Sextil Pușcariu[19] vorbește despre tendința veche de propagare de la latină la română. Astfel, semnalăm propagarea nazalei *n* în anumite cuvinte latinești, propagare care, adesea, a fost urmată de o disimilare parțială: lat. *genuculus* > rom. *genunchi*, lat. *minutus* > rom. *mănunt* > *mărunt*, lat. *canutus* > rom. **cănunt* > *cărunt*, lat. *renuculus* > rom. *rănunchi* > *rărunchi* (termenul se mai păstrează și astăzi, dialectal, pentru *rinichi*).

Unele exemple de propagare (cum ar fi *funingine*, *funingină*; *rărunchi* - din lat. *renunculus*) sînt forme întîlnite, de regulă, în grupul dialectal nordic; în acest sens, menționăm și o formă întîlnită în Țara Moților: *vîrstră* (AB, Gîrda de Sus, b, 71 de ani; AB, Scărișoara, f, 50 de ani).

IV.7. Modificări fonetice ***explicabile sociolingvistic***:

IV.7.1. **Analogia** este modificarea fonetică reprezentată de schimbarea parțială a formei unui cuvînt după forma altor cuvinte, cu scopul de a-l integra în categoria acestora. De exemplu, la nivel fonetic, se produc modificări ca urmare a influenței reciproce dintre cuvinte care aparțin aceluiași cîmp semantic: forma *octombrie* (cu *m* neetimologic) se explică prin presiunea analogică exercitată de numele altor luni (*septembrie*,

---

[18] Cf. Maurice Grammont, *Traité de phonétique*, ediția a 8-a, Paris, 1965, p. 251; fenomenul este numit *dilațiune*.

[19] Vezi Pușcariu, *LR II*, p. 139.

noiembrie, decembrie). Un alt model de analogie este semnalat în cazul diftongării vocalei *ó* din *convócă* la *o̯a*, care a dat forma corectă *com̯vo̯acă*, după modelul *ro̯agă, (să) po̯ată*. De asemenea, oclusiva velară *c*, din *complect*, se explică prin influența analogică a formelor terminate în *ct* (*perfect, intelect, direct*), iar deschiderea lui *u* în *stopkít, stopkésc* pentru *stu(p)kít, stu(p)késc* este influențată de *strop(k)it, strop(k)esc* şi se produce prin analogie cu aceste forme. În textele supuse analizei avem următoarele analogii: *complecti̯azâ* (NT, Bățăteşti, 4); *dulcuşuárâ* (VS, Micleşti, 2), formă analogică după *acrişuárâ*.

IV.7.2. **Hipercorectitudinea (hiperliterarizarea, falsa regresiune)** este o abatere lingvistică datorată preocupării vorbitorilor de a se conforma normelor limbii literare. Fenomenul se manifestă cu precădere în fonetică, dar şi în morfologie, sintaxă, formarea cuvintelor şi scriere.

Hipercorectitudinea se manifestă în următoarele situații şi cu următoarele scopuri:

a) din dorința de a se evita presupuse pronunțări regionale: *mesádă* în loc de *misádă* < ngr. *misadi* (forma hipercorectă se explică prin faptul că închiderea lui *e* neaccentuat la *i* este un fenomen răspîndit în toată aria nordică a dialectului dacoromân; forma *misádă* a fost simțită ca o rostire de aceeaşi natură cu *ficôr, fime̯ie*, fiind înlocuită deseori cu forma *mesádă*); *pifte̯a* în loc de *k'ifte̯a* < tc. *köfte* (*p* inițial apare în locul lui *k'* etimologic, care e simțit dialectal, prin încadrarea greşită a cuvîntului în categoria *picu̯áre/k'isu̯áre*); acelaşi fenomen, manifestat prin încadrarea greşită a cuvintelor ca pronunțări regionale, sînt întîlnite şi în următoarele exemple: *arfimandrit* în loc de *arhimandrit, arfivă* în loc de *arhivă*, casa *parofii̯álă* în loc de *parohii̯álă* (laringala *h* este simțită ca variantă palatalizată a labiodentalei *f*, fenomen specific jumătății sudice a subdialectului moldovenesc), *majun* în loc de *magiun* (africata *ĝ* fiind simțită ca fonetism arhaic,

specific ariei nordice a dialectului dacoromân), *prejitură* în loc de *prăjitură* (lichida vibrantă *r* fiind simțită ca durificată, așa cum se întîmplă și cu alte consoane – *s, z, ş, j, ţ, dz, r* - în aria nordică a dacoromânei). Uneori, din dorința de a evita formele cu labiodentalele *f, v* palatalizate în stadiile *ŝ, ẑ,* pe care le asociază cu africatele devenite fricative (în graiurile moldovenești din jumătatea nordică a provinciei și în Banat), unii subiecți „refac" africatele *ĉ, ĝ* în exemple precum *ĉérbi, ĝíti, ĝitîĉâ, ĝẹ́rmi, ĝéspi* dînd naștere la false regresii (hipercorecții).

b) din dorința de a respecta presupusa pronunțare originară a unor neologisme, fie prin atribuirea unei false origini cuvintelor în cauză sau prin aplicarea analogică abuzivă a unor restrictive în limba sursă, distingem între: *hiperfranțuzisme* (*blömarén* în loc de *blömarin* < fr. *bleu à la marine, poplen* în loc de *poplin* < fr. *popeline, velür* în loc de *velur*); *hipergermanisme* (*şpicher, ştart, ştandard, ştas* – cu *ş* în loc de *s*), împrumutate din franceză și engleză, unde grupurile consonantice *sp, st,* se citesc așa cum se scriu; *hiperenglezisme* (*Waterloo*, numele unei localități din Belgia, asociat cu nume engleze ca *Wellington*, este pronunțat prin hipercorectitudine *Uaterlo* în loc de *Vaterlo; Cicago* în loc de *Şicago* pentru orașul american *Chicago*).

Unele fonetisme hipercorecte pătrund și se generalizează în limba literară. În română, formele *hirav* (< v. sl. **hyravŭ*) și *hoclẹan* (< magh. *hitlen*) au fost înlocuite, în româna comună, prin *firav* și *viclẹan*, fapt datorat reacției împotriva pronunțării regionale cu labialele palatalizate[20].

Forma *fẹ́rt*, cu *ẹ́* în locul diftongului *i̯e* (care arată tendința spre literarizare a subiectului vorbitor) este hipercorectă (vezi și forma *să fẹ́rbe* – HN, Dealul Babii, 2); același subiect pronunță izolat și *k'érti* „fierte" (NT, Ruginoasa, 1, f, 55 de ani,

[20] Vezi Cazacu, *Studii*, p. 53.

8 clase). De altfel, substituirea în forme de tipul *fḙrt*, *pḙátră*, care se face printr-un efort conştient de a evita forma palatalizată (mai ales la subiecţii tineri), conduce spre hipercorecţii similare, de tipul *atelér*, *imedḙát*, *u̯obéct*, *recamér*.

Forme hipercorecte am întîlnit şi în anchetele noastre realizate în cîteva localităţi din Bucovina:

a) *majun* în loc de *maĝun* (< tc. *macun*) la sub. D, f, 48 de ani, din comuna Mănăstirea Humorului (SV), tehnician veterinar, cu studii liceale, care, atît în răspunsurile la întrebările indirecte, cît şi în discuţiile libere, manifestă reticenţă faţă de folosirea fonetismelor şi elementelor lexicale regionale; probabil, africata *ĝ* a fost simţită ca dialectală, datorită asemănării cu fonetismul arhaic, specific ariei nordice a dialectului dacoromân;

b) *píşcâ* (pentru *k'íşcâ* < ucr. *kyška*) - fost învăţător, subiectul H, b, 65 de ani, din comuna Vicovu de Jos (SV), atît în răspunsurile la întrebările indirecte, cît şi în discuţiile libere, încearcă, de multe ori, să mascheze pronunţarea regională (din dorinţa de a evita o presupusă palatalizare a bilabialei, *p* iniţial apare în locul lui *k'* etimologic, care e simţit dialectal, prin încadrarea greşită a cuvîntului).

IV.8. Modificări fonetice ***explicabile prin cauze de ordin semantic***:

IV.8.1. **Etimologia populară** este fenomenul prin care un vorbitor, bazîndu-se pe diverse asemănări formale, alătură un cuvînt de altul, cu care nu are nici o legătura genetică. Majoritatea etimologiilor populare nu prezintă o legătură de sens între cuvintele induse şi cele inductoare, ci doar asemănare fonetică, o numită atracţie paronimică.

Numită de unii specialişti şi „falsă etimologie", recurgerea la această modificare se face în cazul cuvintelor izolate în limbă sau insuficient cunoscute de o anumită clasă de vorbitori (în special vorbitori aparţinînd clasei sociale de jos),

care au un sens neclar. Etimologia populară este determinată, uneori, de simpla apropiere sonoră sau semantică a cuvintelor cu care se face asocierea: *boliclinică* pentru *policlinică* (prin asocierea cu *boală*), *incuibație* pentru *incubație* (prin asocierea cu *cuib*), *cumparativă* pentru *cooperativă* (prin asocierea cu verbul *a cumpăra*), *funegru* pentru *funebru* (prin asocierea cu culoarea neagră, care predomină în astfel de situații), *constupație* pentru *constipație* (prin asociere cu *astupa*), *combinaj* pentru *concubinaj* (prin asociere cu *combinație*), *arcoldadă* pentru *acoladă* (prin asocierea cu *arc*), *lăcrămație* în loc de *reclamație* (prin asocierea cu *lacrimă, plîngere*), *păcăliți* pentru *pocăiți* (prin asociere cu faptul că cei care renunță la religia mamă şi aderă la grupările neoprotestante ar fi „păcăliți" de predicatori), *renumerație* pentru *remunerație* (prin asocierea cu verbul *a (re)număra*), *servează* (ziua de naştere) pentru a *serba* (prin asociere cu *a servi* pe invitați), *scrufulos* pentru *scrupulos* (prin asocierea cu *scroafă*), *lungoare* pentru forma populară *linguare* („febră tifoidă" se explică prin etimologie populară, prin apropiere cu *lung*[21]), *pielicîlínă* pentru *pienicîlínă* (asimilație regresivă, explicabilă, probabil, prin asociere cu *pielea*, care este înțepată în momentul injectării). Alteori anumite metateze sînt justificate prin apropiere cu alte forme: *ĝamantánă* pentru *damigeánă*, prin apropiere de *ĝamantan*.

Spre deosebire de etimologia ştiințifică, în care cercetarea istorică este obligatorie, etimologia populară are loc în mintea oricărui vorbitor şi are caracter sincronic.

Textele din corpusul de față ne oferă şi exemple de etimologii populare: *mícsteru* (IS, Ursăreşti, 3), de la *mixt*; *marşînâ* (SV, Vicovu de Sus, 3), *r* epentetic are justificare o etimologie populară, prin analogie cu *marşul* (*a mărşălui*); *zbătuşâlâ*, proteza constrictivei dentalei *z* poate fi corelată cu o etimologie populară, de la *bătucit*.

---

[21] Vezi explicația la Turculeț, *Graiul din Cîmpulung*, p. 102.

IV.8.2. **Contaminația**, „un amestec de forme asemănătoare"[22], reprezintă o acțiune analogică exercitată de unul sau mai multe sunete asupra sunetelor din alt cuvînt, fiind datorată încrucișării sau combinării lor cu alte unități lexicale asemănătoare ca sens. Condiția obligatorie și suficientă este înrudirea semantică între cei doi termeni, cele două elemente contopindu-se, dar pastrîndu-și parțial sau total integritatea, astfel încît cuvîntul nou creat devine sinonim cu componentele sale.

Contaminația neintenționată este un rezultat al vorbirii neîngrijite, al unui grad redus de instrucție, cauza principală fiind necunoașterea sau neasimilarea unor termeni, dar și tendința vorbitorului de a apropia cuvintele între ele sub raport fonetic: *cercomscripție* după *cerc*, *zvîrcolaci* după *zvîrcoli*, *imbold* < *impuls* + *bold*, *rotocol* < *roată* + *ocol*, *a azvîrli* < *zvîrli* + *arunca*, *a îmbucătăți* < *a îmbucăți* + *a înjumătăți*, *cocostîrc* < *cocor* + *stîrc*, *cocobarză* < *cocor* + *barză*), *exploada* (este rezultatul unui amestec de forme dintre *exploata* și *exploda*). Forma de perfect simplu *zîșei*, întîlnită în Țara Moților, provine din contaminarea dintre forma arhaică *zîșu* cu forma standard *zîsei*[23].

În același timp, există și *contaminația intenționată*, care este folosită în literatura cultă în mod conștient, cu scopul de a glumi. În acest sens, amintim *furluase* < *furase* + *luase*, *nepurcele* < *nepoate* + *purcele*, la Ion Creangă; *asinuitate* < *asiduitate* + *asin*, *apropont* < *pont* + *apropo*, la I.L. Caragiale. Uneori, contaminația se poate produce la două limbi diferite: de exemplu, *răzbel* < rom. *război* + lat. *bellum*).

Oferim și alte exemple de contaminație, întîlnite în vorbirea curentă a subiecților anchetați:

---

[22] Coteanu, *Elemente*, p. 184.
[23] *Ibidem*.

a) forma *săpón* (HN, Dealul Babii, 2) este rezultată prin contaminația formelor *sopon* şi *săpun*, iar fonetismul *o* ar putea fi etimologic, din magh. *szappan*, *szappon*[24];

b) bilabiala nazală din (a) *desemna*, întîlnită, mai ales la vîrstnici, în zona Cîmpulung Moldovenesc, se explică prin contaminația *desena* + *însemna*[25];

c) trecerea grupului consonantic *fn* la *hn* în *búhniță, (a) buhní* s-ar putea exeplica prin contaminația cu interjecția *buh*, de unde şi termenul *buhă*;

d) epenteza lichidei vibrante *r* în *ĉorb* pentru *ĉob* se face prin contaminația dintre *ĉob* şi *hîrb*;

e) metateza din *nevros* pentru *nervos* poate fi pusă pe seama contaminației dintre *nervos* şi *nevroză*.

IV.8.3. **Deraierea lexicală** este fenomenul care constă în întrebuințarea conştientă a unui termen în locul altuia, cu care are în comun unul sau mai multe sunete, în silabele inițiale. Înlocuirea sunetelor are loc totdeauna la sfîrşitul cuvintelor şi se poate face numai în fraze clişeu, cu scopul de a surprinde, de a satiriza, de a produce un efect comic.

Aceste forme şi expresii sînt specifice vorbirii populare şi argoului: vorbitorul începe cu o frază-clişeu, cunoscută de majoritatea persoanelor, al cărei sfîrşit poate fi uşor ghicit, apoi, la un moment dat, „deraiază", înlocuind sfîrşitul unui cuvînt cu sfîrşitul altui cuvînt care are acelaşi început[26].

Deraierea lexicală este întîlnită în următoarele situații, în funcție de valoarea lor stilistică:

a) în simple glume (*Dumnezeu să-l ierte* devine *Dumnezeu să-l iepure!*, *Ferească Dumnezeu* devine *Fereastră Dumnezeu (şi-o uşă)* – întîlnite în scrierile lui Ion Creangă; *capul bulevardului* devine *capul bulegardului* – realizîndu-se

---

[24] Vezi Turculeț, *Graiul din Cîmpulung*, 107.

[25] *Ibidem*, p. 136.

[26] Vezi Graur, *Deraieri lexicale*, p. 141 şi urm.

apropierea de substantivul *gard*, *cerneală violetă* devine *cerneală violentă* - prin asociere cu culoarea violet a urmelor violențelor de pe corpul uman, subst. *vermut* < germ. *Wermutt*, fr. *vermouth* devine *vermult*, de la adjectivul *mult* - întîlnite în scrierile lui I. L. Caragiale; dați-*vă la o parte* devine *dați-vă la o paişpe!*, expresie uzuală în limbajul copiilor);

b) în exprimarea unei note peiorative, batjocoritoare sau ironice (*nepoțel* devine *nepurcel*; *cît este ceasul?* devine *cît e ceapa?*; expresia *vrabia mălai visează* devine *vrabia* ***Mihai Viteazu***; formula *O, Maica Domnului!*, folosită pentru a exprima mirarea, devine *O,* ***Michael Jackson****!*);

c) în intenția de a folosi o exprimare eufemistică, atenuînd sensuri neplăcute (*o faci pe nervosu?* în loc de *nebunul*)[27].

Concluzii:

Modificările fonetice nu au rol fonologic şi nu afectează în esență comunicarea, putînd fi, uneori, indicatori stilistici. Cuvintele modificate fonetic comunică acelaşi mesaj ca şi cuvintele nesupuse acestor procese. De aceea, în unele cazuri, cuvintele modificate fonetic s-au impus în limba literară, în defavoarea normelor etimologice. Dacă aceste modificări se generalizează, ele devin literare şi se impun ca forme corecte, în lipsa normei literare. După ivirea variantei culte (după constituirea normelor fonetice unice ale limbii literare), formele noi, cu modificări fonetice, au foarte puține şanse să se impună. Cu toate acestea, modificările fonetice se petrec necontenit, în limba populară şi în spațiile neinstituționalizate, pentru că limba înseamnă, între altele, materie sonoră în continuă mişcare.

Facem precizarea că încadrarea unor schimbări fonetice într-o anumită categorie nu înseamnă şi explicarea acestora.

---

[27] Vezi, pentru o prezentare detaliată, *Dicționar de științe ale limbii*, p. 162.

Cauzele acestor modificări rămîn, cel mai adesea, neexplicabile şi neexplicate. De fapt, menţionînd tipul modificării fonetice respective se precizează doar condiţiile în care se produce o anumită modificare fonetică.

Bibliografie

Cazacu, *Studii* = Cazacu, Boris, *Studii de dialectologie română*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966

Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic* = Ciorănescu, Alexandru, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum I. O., Bucureşti, 2001

Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Mic dicţionar de terminologie lingvistică*, Editura Albatros, Bucureşti, 1980

Coteanu, *Elemente* = Coteanu, Ion, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, p. 181-188

Dicţionar de ştiinţe ale limbii = Bidu-Vrânceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Ed. a 2-a, Editura Nemira, Bucureşti, 2005

Dumistrăcel, *Influenţa* = Dumistrăcel, Stelian, *Influenţa limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1978

Enciclopedia limbii române, de Mioara Avram, Jana Balacciu-Matei, I. Fischer, Ion Gheţie, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Aurora Peţan, Marius Sala (coord.), Andra Şerbănescu, Mirela Theodorescu, Ion Toma, Domniţa Tomescu, Laura Vasiliu, Ioana Vintilă-Rădulescu, Rodica Zafiu, Editura Univers enciclopedic, Bucureşti, 2001

Gafton, *Elemente* = Gafton, Alexandru, *Elemente de istoria limbii române*, Editura Restitutio, Iaşi, 2001

Gafton, *Hipercorectitudinea* = Gafton, Alexandru, *Hipercorectitudinea. Abordare fonetico-fonologică din perspectivă diacronică şi cu aplicare la palatalizarea labialelor şi la velarizare*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2000

Graur, *Deraieri lexicale* = Graur, Alexandru, *Deraieri lexicale*, în „Buletin ştiinţific", tom I, nr. 2, 1949

Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului = Ducrot, Oswald, Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, Editura Babel, Bucureşti, 1996

Puşcariu, *LR II* = Puşcariu, Sextil, *Limba română*, vol. II. *Rostirea*, Bucureşti, 1959

Rosetti, *Introducere* = Rosetti, Alexandru, *Introducere în fonetică*, ed. a 3-a, Bucureşti, 1963

Popescu, *Graiul gorjenilor* = Popescu, Radu Sp., *Graiul gorjenilor de lîngă munte*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1980

Turculeţ, *Graiul din Cîmpulung* = Turculeţ, Adrian, *Graiul din zona Cîmpulungului Moldovenesc*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2002

V. CORPUS DE TEXTE DIALECTALE

V.1. JUDEȚUL ALBA

Comuna Vințu de Jos[1], județul Alba

1. *Imi puteți spune cîteva lucruri despre munca de la cîmp?*

Activitắțị îñĉẹpem de tuámna. Pregătirịa terénuluị péntru primăvára, arát péntru sămănát porúmb, pregătírịa terénuluị péntru sămănát grîu̯, ásta la recóltịlị de tǫmnă, arát, discuịít, sămănát, pus îŋgrăşămínte, astá e lúcru cáre sâ fáĉe tuámna periuáda de tǫmnă. Primăvára îñĉẹpem dúpă ĉe am pregatít terénu, l-am arát, adíca arát dé tuámna, primavára sî bágă díscu, se bágă uŋ‿cultivatór péntru a-l mărunțí maị táre terénu, şị du̯pă aĉẹ́ẹa se sámănă, se sámănă buábele, adică sămî́nța trébuịe tratátă, să púńé îŋgrăşămî́ntu. La grîu̯, de egzémplu trẹbe sămî́nță cam dou̯ăsuteu̯optzăĉ la uŋ‿hectár. Se calculeáză la o árịẹ dóu̯ă k'ilográme opsuté la o árịẹ la uŋ‿hectár, se împárťẹ şî se ajúņje la o sútă de árịị, se ajúņje la du̯ou̯ăsuťe‿u̯optzáĉ k’ilu̯ográme grîu̯.

(Subiect vorbitor: Ion Haţegan, 63 de ani, 10 clase; înregistrare şi transcriere: Alexandra Ionel)

---

[1] Comuna Vințu de Jos, situată în partea central-sudică a județului Alba, pe malurile Mureşului, la o distanță de 12 km de municipiul Alba Iulia, reşedinta județului, se învecinează la sud cu comunele Pianu şi Săliştea, la nord cu comuna Meteş, la est cu municipiul Alba Iulia şi oraşul Sebeş, iar la vest cu comuna Blandiana. Prin localitatea Vințu de Jos curge rîul Mureş, care desparte satul de reşedintă de celelalte 17 sate aparţinătoate, situate pe malul drept al Mureşului.

2. *Ce obiceiuri de nuntă aveți in satul dumneavoastră?*

Să fắĉáu̯ núnțîle dumínica la noi̯ în̯_sat. Sâmbáta, se mereá la mire̯ásă acásă, tíne̯ri̯, fę́té, feĉóri̯, și̯ să aleje̯á um̯_fel de faŋhíu̯, um̯_fel de flǫre şî să fắĉá mănúŋ'k'uri̯ mărúnte, verzi̯ să legáu̯ cu áță, sîmbăta sára, pî́nă tîrzî́u̯ jucáu̯, cîntáu̯, gázda omene̯a cu d'ę tắtę ... dumíneca de dimine̯áță de dimine̯áță cáre eráu̯ de sîmbătă sára acólo şî sîmbăta dimine̯áța mę́re̯áu̯ și̯ făĉáu̯ sti̯ag i se zî́ĉá la nu̯oi̯. Pe u̯o bî́tă așe̯á mai̯ gruásă mai̯ înáltă, se legá faŋ'híu̯u ăla cum i se spúne, se li̯ágă primburi̯, batícuri̯ care mai̯ de care mai̯ frumǫse și̯ îm̯_vîrf de tăt la ste̯ag se pune̯á clopoțélul, bîtul ăla era ami̯az, cînd vene̯á mírele după ńiri̯ásă cu nănáşu̯ cu asta, um̯_feĉór care era mai̯ zdróvan ca să pǫtă sa dúcă sti̯águ, lu̯uá sti̯águ şî-l jucá, îl jucá şî-l strucurá de sti̯ag, se auzi̯á clopoțélul ... şî așę́ cu sti̯águ plecáu̯, cînd vene̯á mirę́le după ńire̯ásă, dacă ńire̯ása mere̯á noră de acásă, erá pregătít un car cu pátru bu̯oi̯. Pe car se pune̯á láda d'ę zę́stre şî pę ládă sắ îŋcărcáu̯ hái̯nele d'i la ńire̯ásă, ńe dăde̯á zę́stre̯a ńire̯ása şî le pune̯á pe láda d'ę zę́stre, ĉe avę́ plápumă, țol, lepede̯áu̯ă şî așę́ sî strîgáu̯ în timp cę le încărcau, fel şî fel de strîgătúri̯... şî mai̯ strîgáu̯: tu ńire̯ásă drágă me̯a, dę țoi̯ hi̯ sǫcrî-ta rá, mắtură curteá cu e̯a, şî de̯-a lúŋgu şî de̯-a látu númai̯ să nu ştíi̯e sátu...

(Subiect vorbitor: Jeny Grosu, 52 de ani, 8 clase; înregistrare şi transcriere: Alexandra Ionel)

3. *Cum se face țuica?*

Țúi̯ca este un proĉés tehbolójic cáre să aplícă dim_ mǫ́şi̯ strămǫ́şi̯. Să strî́ŋg prúnele cînd sînt cǫpt'ę, să strî́ng și̯ sînt niştę vǫ́ju̯ri̯ (bute), să bágă, să máĉină u̯ori̯ mecánic sau̯ manuu̯ál cu hîrlę́țu sau̯ să fáĉe din̯_lę́mn u̯o scúlă carę îi̯ zắcę ĉumúslắu̯ și̯ să máĉină bíne și̯ sắ lásă dou̯aşúna de zîle pînâ fermenți̯ázǎ. După du̯ou̯îşúna de zîle se pu̯átę fáĉe tréĉere̯a la uŋ_cazán de cúpru, și̯ să fáĉe țúi̯ca. Să púne îŋ_cazán cam u̯o sútă litri, du̯óu̯ăsute litri

cazánu, să úmplę şî să fáĉe foc. Şî mérje cu fócu îňĉét, dacă vrem s-o fáĉem de ĉinzăĉ de gráde atúňĉa u̯o lăsám să cúrgă mai̯ mult. Dacă u̯o lăsắm la patrúzăĉ ďe gráde, e vu̯ótcă.

(Subiect vorbitor: Vasile Ancu, 67 de ani, 8 clase; înregistrare şi transcriere: Alexandra Ionel)

4. *Cum se face săpunul de casa?*

Păi̯ să púńę sódă cau̯ústică, cam la ĉiňĉ k'ilu̯ográme de uáse cam du̯óu̯ă k'ilu̯ográme de su̯ódă cau̯ústică. Să fáĉe din‿résturile de u̯áse, cárne de la animále. Să púne într-um‿vás de fu̯óntă u̯únde se fi̯érbe şi̯ se fáĉe fu̯oc şi̯ se méstecă contínuu̯ pî́nă cîn‿se ingru̯ásă.

Se dizu̯ólvă su̯óda cau̯ústică, dizu̯ólvă tátă cantitátęa cáre am pús-u̯o în u̯áse şi̯ púne dúpă aĉéęa lá rắcit. Se púne în mai̯ múlte bucăţi̯ şi̯ se foloséşte la spălárea rúfelor.

(Subiect vorbitor: Maria Haţegan, 56 de ani; înregistrare şi transcriere: Alexandra Ionel)

5. *Îmi puteti spune cîteva obiceiuri de Paşte şi cîteva mîncăruri specifice?*

Se astrî́ŋĝę tinerétu, dan̯sęázá, obicei̯ în‿zíu̯a de Páşte, băi̯éţi̯i ju̯ácă fótbal ásta de cîn‿mă ştiu̯. Pe u̯úrmă, mérg fi̯ecáre îŋ'k'ínắ fi̯ecáre um‿pahár de vin, ũ‿u̯ou̯ róşu, îŋ‿care se pregătéşťę îm‿víńerea páştelui̯, majoritátęa fác îm‿víńerea páştelor.

Se mérje la bisérică, víńeri̯ sára, tu̯átă săptămî́na, dar nu tu̯átă lúmęa męre, se fáĉe ĉína cęa de tái̯nă, mai̯ mult se astrî́ŋg îm‿víńerea páştelor cînd se fáĉe u̯ocólu bisérici de tri̯i u̯ori̯ atúňĉa vi̯n fuárte mult tinerét, vi̯n şi̯ mai̯ îm‿vîrstă, dar mai̯ mult tinerét.

De páşti̯, mi̯élu se fáĉe buşítă, aşá se zíĉe la noi̯, se fáĉe tocăníţă, friptúră la cúptor, pi̯ine de cásă, cozonácu cáre nu lipséşte.

Lúne̯a i̯arăși̯ se mę́rj'e la bisérică și̯ se mę́rj'e tinerétu cu udátu, primésc ũ‿u̯ou róşu, i̯arăși̯ se fáĉe hóră.

(Subiect vorbitor: Maricica Cheți, 71 de ani; înregistrare și transcriere: Alexandra Ionel)

6. *Cum se făceau covoarele pe timpul dumneavoastră?*

Se făĉá, păi̯ erá cî́nepă, și̯ o, Dǫ́mńe, la cî́nepă e mult lúcru... mai̯ mult lúcru ca la lî́nă... lî́na u̯o túndę̯i̯ de pe ǫ́i̯ę, băgái̯ la spălát, u̯o uscái̯, u̯o scărmănái̯ mărúnt așę cu mî̯inile mărúnt, u̯o băgái̯ în sáĉ și̯ i̯erá mașină de făcut lînă, desfăĉa cái̯ere așę cît i̯erá mása ásta... așę se făĉá cái̯eru, era și̯ mașínă de tors, da mașína de tors acúma î̯ncǫ́ĉe i̯erá mașínă da núma manuu̯ál se lucrá pe tímpu meu̯ cîn‿i̯erám i̯eu̯ fátă núma manuu̯ál.

Cîn‿i̯erá cǫ́ptă cî́nepa, merę̯ám la smuls de cî́nepă și̯ u̯o legám pe du̯óu̯ă legătúri̯ așę și̯ u̯o duĉám așe̯a u̯o grǫ́pă máre acólo lî́ŋgă un rîu̯ și̯ un canál să vî́i̯ę ápa îm‿bálta ái̯a péste cî́nepă și̯ stătę̯á cî́nepa acólo, punę̯ám k'ę́tre péste i̯a și̯ k'ę́tre péste lę́mńe, și̯ pî́nă se topi̯á, cîn‿ se rupę̯á așę‿ ĩ‿ mî́nă átuńĉ u̯o scotę̯ám de acólo și̯ u̯o spălám în ápă ái̯a límpede cáre vinę̯á límpede și̯ u̯o duĉám și̯ u̯o úscam la sǫ́re, da mult timp u̯o punę̯ám și̯ să se úște bíńe și̯ cînd i̯erá úscată bî́ńe la sǫ́re, ne apucám și̯ u̯o mę̯lițám, adică u̯o i̯áră de lemn ca un vắlău̯ așę́ și̯ cu mînér și̯ pî́nă se máĉină u̯o scuturám de pózdări̯[2], dădę̯ám prin k'ę́ptăni̯ i̯eráu̯ din ái̯a de fię̯r cu níște colți̯ atî́ta... și̯ apái̯ atî́ta trăĝám și̯ rămăni̯á furcói̯u ắla în mî́nă și̯ cîlți̯i̯ îŋ'‿k'ę́ptăni̯ și̯ ápă se torĉá și̯ se făĉá cămăși̯ și̯ ru̯ók'i̯i̯ și̯ blúzuri̯ că nu i̯eráu materiále... i̯erá după războ̯i̯ ásta... și̯ pe pat era de cî́nepă, și̯ pe nu̯oi̯ avę̯ám de cî́nepă.

(Subiect vorbitor: Maria Horje, 58 de ani; înregistrare și transcriere: Alexandra Ionel)

[2] *Pozdări*, scame ce rezultă din melițarea cînepei.

7. *Cum se face vinul?*

Culejęm strúguri̯, dar pînă atúňĉa, primăvára faĉęm tăi̯érea la vi̯e, dup‿aĉęi̯a se faĉę ĉercui̯írea aşá să zíĉe la nu̯oi̯ îm‿popór, cáre lúcrăm tu̯otú manuu̯ál.

Se ĉercui̯éşte vi̯a, după ĉe i̯i̯ ĉercui̯ítă, cîn‿dă de trei̯ frún̟ze, i̯i̯ fáĉe príma stropíre cu pi̯átră vînătă, cu sulf de cúpru şi̯ cu vár, atíta tu̯ótu ĉeva mai̯ naturál nimíc k'imicál. Se fáĉe príma stru̯opíre cîn‿i̯i̯ frún̟za la vi̯e cît mărímea únui̯ ban, dup‿aĉęi̯a îňĉépe şi̯ mai̯ cresc strúguri şi̯ dă flu̯área şi̯ dúpă să mai̯ dau̯ dǫu̯ă stropítur̦i, atúňĉa se fáĉe plivítul vi̯ei̯ ái̯a i̯i̯ ĉa mai̯ impu̯ortántă u̯operáți̯e cáre se plîveşte vi̯a atuňĉa se alég lęmňilę péntru recólta de ánu ásta.

Se coc strúguri, se maĉeręáză, este u̯o scúlă, noi̯ i̯i̯ zíĉem mǫră, cáre se máĉină strúguri, să bágă într-um̟‿vás din̟‿ lęmn de stejár, voj, şi̯ se lásă dǫu̯ăşpátru d'e ǫre să stea.

După ĉe u̯o stat dǫu̯ăşpátru de ǫre, să bágă la [ε] într-un teasc şi̯ să strîn̟ję şi̯ să scǫt'e şî i̯ásă mústu şi̯ mústu se bágă la butuái̯e la fermentát.

(Subiect vorbitor: Toader Motică, 61 de ani; înregistrare şi transcriere: Alexandra Ionel)

*

Satul Căpîlna de Jos[3], comuna Jidvei, județul Alba

1. *Lucru la cîmp*

O i̯oi̯, cum să h'i̯e tu cok'ílă. I̯erá gréu̯. Nu ca acúma.Ți̯i mínte cînd i̯erám cam pe clása a şéptea, táta să duĉę la răgălít.

---

[3] Satul Căpîlna de Jos, care aparține comunei Jidvei, este aşezat pe malul drept al rîului Tîrnava Mică, la egală distanță de oraşele Blaj şi Tîrnăveni (19 km), respectiv Alba-Iulia şi Tîrgu Mureş (60 km) şi se învecinează la sud cu Jidvei, la sud-est cu Feisa, la est cu Sîntămărie, la nord-est cu Vesăuş şi la vest cu Sînmiclăuş (Sf. Nicolae).

Pǫte nu ştịi ĉe ịi ắla răgălít... săpá cu arşéu̯u dǫu̯ă rî́nduṛ îm‿ pămî́nt ca să pú̯ie yíṭă de yịie. Şi-şị luu̯á u̯o bucátă de vínerẹa, trebuịẹ́ s-u̯o gáte păn sî́mbăta. Nǫ, zîĉẹ́ táta: „Iǫ́ne, nǫ, hai̯ cu míne". Şî i̯ǫ mă duĉẹ́m, că ĉe i̯erá să fac... Ş-ápăi̯, ca să îl ajút să-şị gáte dărába ái̯a, am ṭịpát cu arşéu̯u. Nǫ, cî̆ŋ‿s-u̯o aprok'i̯át să să gáte bucáta ái̯a, vínerẹa sára, táta zíĉe: „Ắṣṭịa nẹ-or mai̯ luŋjít bucáta" şị s-u̯o ui̯tát la sî́rmu ắla şị ắi̯a u̯or fu̯ost mutát sî́rmu. Apă să nu gîndíṭ că nu s-u̯o roscolít u̯o ṭî́ră táta!

[La ce se mai lucra înafară de câmp pe aici? La ce mai lucrau oamenii?]

Îŋcă îṇị adúc amínte că lucrám la căs. Am lucrát la văcălít, că pe cása ai̯ din u̯úrmă núma u̯o văcălẹ́, núma aşá pe părẹ́ṭị, că èlẹalálte i̯eráu văcălíte.

(Subiect vorbitor: Ioan Pocan, 78 de ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Ioana Carmen Mărginean)

2. *Ai surori sau frati, nană ?*

Nǫ túlai̯ Dǫ́mne, cum să n-ám? Am o sǫ́ră.

[Da ce bine semănaţi, parcă ati fi gemene!]

Sămănắm fǫ́rte bíne, da cu cît îs mai̯ tínără i̯eu̯ ca i̯ẹ şị i̯ẹ ịi mai̯ almíntrenẹa faṭă de míne! I̯e ịi mai̯ zdrávănă, ịi mai̯ grásă, i̯ǫ m-am mai̯ strîmbát... Eu din yína mẹ m-am strîmbát! Di la rărúŋ'k'! M-u̯o durút la un rărúŋ'k'e şî ni s-u̯o dus di la lu̯oc. Cum şî di ce i̯ǫ nú‿ştiu̯. Dim‿vru̯o căzătúră, preĉís, că am cắst u̯odátă, de Iu̯ón u̯o rîs: párcă i̯eşṭị beútă!

(Subiect vorbitor: Ana Bunea, 58 de ani, 8 clase; înregistrare şi transcriere: Ioana Carmen Mărginean)

3. *La ajutat la nunţi la bucătărie*

I̯ẹ, am‿fǫ́st. Am‿fǫ́st mult... şî nu núma ai̯íĉa în‿sat... am‿ fǫ́st şî pi la Blaj şî la Sibíu̯ pin Turnişu̯ór. M-u̯o tocmít dim Blaj niştẹ mui̯ẹ́rị. No, bíne... am zîs. I̯éle u̯or zîs că: „o fost ĉinevá ai̯íĉa

şi̯ gustările care le̯-o mîŋcát ai̯íĉa n-o mai̯ vást, nu le̯-o plăcút u̯únde o fost ca ai̯íĉa".

Éle̯a îs povéşti̯. Píşte tăt lócu îs mui̯ę́ri̯, pişte tăt lócu fac gustări̯ búne! La începút am zîs că nu mă duc, da‿ pă m-am pominít cu i̯ei̯ la pǫ́rtă cu măşína cînd o fost de s-o aprok'i̯át u̯ospăţu̯. U̯o fost uŋ‿cămín táre fai̯n acólo, da o bucătări̯e táre urîtă! Şî făĉę́u̯ fócu pĕ lę́mne, că le̯-am zîs: „No, dacă ştii̯ę́m nu vinę́m! Pă la noi̯ îi̯ cu gaz!"
(Subiect vorbitor: Minodora Mărginean, 35 de ani, 10 clase; înregistrare şi transcriere: Ioana Carmen Mărginean)

4. *Cum a fost copilăria dumnitale?*

Ápă n-o ui̯t cît trăi̯ésc pe múma, Dǫ́mne odihnę́şte-i̯ súfletu acólo în pămînt... avę́m tarlác sub pădurîĉe, ş-ápăi̯ vinę săráca lîŋgă noi̯ dimini̯áţa, că i̯erám tăţ trii̯, trii̯ copii̯: „Nǫ Iǫ́ne, Ánă, Ĉícă, hai̯ sculáţî-vă-ţ că núma o zî mai̯ avém şî gătăm". D-apăi̯ noi̯ ştię́m că nu avę cum să gătăm aşa i̯úte, d-apă cîn‿u̯o vidę́m săráca aşá necăjîtă ne sculám şî merę́m. Ápă i̯o cînd i̯erám pe clása a pátra, merę́m cu cáru cu gunu̯oi̯, stam sára cu yítele sî le prindę́m sîŋgură în‿jug, că Iu̯ăn merę la ştrég' de plig'e? sî făcę cîţi̯-um‿ bănuţ, că dor n-avę́m bani̯. Am‿ fost năcăjîţ. Dor noi̯ hái̯ne n-avę́m, că merę́m cu a lu' múma. Nu erá ca acúma... eráu̯ ĉǫ́reĉ dę́i̯a groş, ne cosę́m i̯a cu pę́tiĉe, ne făcę múma rok'i̯i de pîn̯ză feştítă. Merę́m în nírişte făr păpúĉ îŋ'‿k'iĉǫ́rele gǫ́le. Ápă i̯o la ai̯ mei̯ le dădę́m, ţi̯i mínte de cum vinę Páştele, ápă le punę́m pe pat în cása ai̯ dinăi̯ínte di la ăl mic la ăl máre k'ilóţ, ştrámpeni̯, rók'i̯i, sfétăre.
(Subiect vorbitor: Maricica Mărginean, 60 de ani, 8 clase; înregistrare şi transcriere: Ioana Carmen Mărginean)

5. *Cum se țesea?*

Păi̯ întăi̯ sămănám cînepă şî o duĉę́m la Tîrnavă şî o bătę́m sî punę́m pămînt pe ie' şi-o lăsám trii̯ săptămînị în apă şî apoi̯ merę́m şî o scotę́m şî o desfăĉę́m şî o turnám acólo şî o spălám. O scotę́m afáră şî o punę́m tăt aşá cápre, după ai̯á să uscá şî o aduĉę́m acásă sî în trǫca ai̯a de porĉ cu săcúrę̣a o punę́m şî tăt aşa o rupę́m ş-ápăi̯ dup‿ái̯a trecę́m la g'iĉulát. Punę́m o rúdă máre aşá la şúră, ori̯ la un şópru unde i̯erá, ş-apă dădę́m aşa cu i̯e, o bătę́m aşá... dúpă avę́m mélița ş-apăi̯ îi̯ dam la méliță acólo păn măruntám bíne élę̣a tắte. Cînd o gătám avę́m hehi̯elă, aşá îi̯ zîc, ş-apăi̯ punę́m ái̯a şî întindę́m şî punę́m fui̯oru şî trăĝę́m cîlță, cîlță îi̯ punę́m dę̣opárte şî făcę́m cái̯e, i̯árna merę́m în şezătǫre şî torĉę́m sî făĉę́m în dóu̯ă íță, îm‿ pátru íță, făĉę́m lepedę̣áu̯ă în patru ița, cum putę́ mui̯ę́rile şî cum avę́ săráĉele. De avę́i̯ lînă, punę́i̯ şî o țîră de lînă la lepedę̣áu̯ă.

(Subiect vorbitor: Maria Ignat, 52 de ani, 10 clase; înregistrare şi transcriere: Ioana Carmen Mărginean)

6. *Cum faci pîine în cuptor?*

Fac înai̯ínte alu̯átu̯ de sára, îl plămădésc, îl las la dosk'ít şî cum dok'éşte să fáĉe aşá mai̯ ácru, ápă dimini̯áța mai̯ pui̯ făi̯ínă şi iŋcălzắsc ápă şî depínde cîtă k'ítă vreu̯ să fac... din dóu̯ă k'íle de făi̯ínă, fac o k'ítă dę‿ái̯a îŋ‿cuptórị în tipsíi̯i. Da voi̯ dácă fáĉeț la oráş nu putéț fáĉe aşá că la voi̯ nu să cǫ́ĉe în aragáz. Şî pui̯ tăt cîte dóu̯ă k'íle de făi̯ínă la o k'ítă, şî diminę̣áța mai̯ pun făi̯ínă, dǫ́u̯ă k'íle, pátru k'íle, după cîte vrę́u̯ să fac. Da i̯o' fac de obiĉę́i̯ cam dǫ́u̯ă k'íte, şî fac prescúră, lik'íi̯e. Cam o u̯óră o las k'íta diminę̣áța la dosk'it şî o pregătésc, o pui̯ în tipsíi̯i k'íta să dosk'áscă acu̯ólo şî, cînd prínde a doski, aprind cuptórị[u], îl las să să árdă apăi̯ îl cúrăț, pun píta cu tipsíi̯a, pe lopátă şî o bag în cuptǫrị. Lik'íu la fel îl întínd cu sucitór[u] pe lopátă, şî il pun pe vátră în cuptórị.

(Subiect vorbitor: Angela Fodor, 25 de ani, 12 clase; înregistrare şi transcriere: Ioana Carmen Mărginean)

V.2. JUDEȚUL BACĂU

Comuna Bereşti-Bistrița[4], județul Bacău

1.*Cum se face vinul?*

Cum l-am făcút, ni̯-am dus la yii̯e, am culés strúguri̯, pu̯áma, i̯-am adus acásâ. Nu̯oi̯, bătrî́ni̯ mustui̯am la ŝubắr, n-avi̯ám díscuri̯ cum u̯o i̯éşît acúm, puni̯ám‿ î‿ cádâ, lăsám sâ fi̯árbâ, du̯óu̯â zî́li, trei̯, dup‿ai̯á îl trăẑám, îl puni̯ám îm‿butu̯oi̯. Discog'ína pi u̯úrmâ u̯o duŝám şî u̯o făŝám țúi̯câ, la cazán, ş-ai̯ísta i̯erá yínu nu̯óstru băutu̯ór.

Ŝubắr i̯éste um‿vas mai̯ mărişu̯ór făcu‿din‿lémn, dí lemnár. Puni̯ám yín, puáma ş-u̯o zdru̯og'ám cu mustui̯itóri̯u şî di acu̯ólu u̯o puni̯ám‿î‿cadâ, alt vas mai̯ mári̯, u̯o lăsám sâ h'árbâ, du̯óu̯â zî́li, tréi̯, de̯-acóle̯a îl trăzém de̯-acólo dim‿bu̯áscâ puni̯ám îm‿butu̯ói̯, ş-aŝéla i̯erá yínu nu̯óstru pi̯éntru bău̯út. Bu̯ásca n-u̯o zvîrle̯ám, u̯o duŝám ş-u̯o făŝám țúi̯câ.

(Subiect vorbitor: Gheorghe Ivan, 66 ani, 10 clase, pensionar; înregistrare şi transcriere: Mihaela Mădălina Irava)

2. *Pregătirile pentru Crăciun*

Cu pu̯óst, cu rugăŝúni̯, ni̯ pri̯egătím. Aşteptắm Náştere̯a Du̯ómnului̯ cu túrti̯, dúpă şásâ, di̯pi̯ Sfî́ntu Neculái̯, înşé̯pim să fáŝim túrți̯li̯, „Scútiŝili Du̯ómnului̯". Îl aşti̯eptắm, îl întîmpinắm cu túrti̯ şî nu̯oi̯ ni̯ spu̯ovidím, ni împărtăşî́m pu̯óstu ai̯ísta, țî́nim pu̯ost. Şî ni prigătím atúnŝ, muié̯m túrți̯li̯ di̯‿Aẑúnu Crăŝúnulu, şî dăm di pu̯ománâ túrti̯ mui̯é̯ți̯.

[4] Comuna este situată în partea de nord a județului Bacău, învecinîndu-se cu localitățile Filipeşti (la nord), Iteşti (la sud), Săuceşti (la est) şi Racova (la vest). Prin comună trece şoseaua națională DN2, care uneşte Bacăul de Roman.

Túrțilį lį faŝ fuoįíță supțíri, lį puį pį plítâ, lį muoį cu ápâ, púnim įesénțurį în ápâ, şî puțínâ sárį, şî púnim uoleácâ dí záhăr; lį puį pį plítâ la uscát uoleácâ şî lí țínim pînâ apruoápi di Aẑún. Înaįínti di Aẑún, cu uo zâ, ş-atúņŝa vínį părínțilį, ni lį ŝiteştį şî nuoį împărțím di puománâ la ŝiį aduormíț, şî la ŝiį viį, şî la ŝiį adormíț, ş-aşá întîmpinắm Náşterįa Duómnuluį.

Ni prįegătím pį uúrmâ cu mîŋcắrurį, vínį Crăŝúnu, tăįém puórcu, ásta dúpă Crăŝún, mulț fac [k] táįi la Ignát, da la nuoį nu sâ táįi îņ‿zîuá di Ignát puorŝ. Dim‿bătrîni nuoį aşá am apucát, din įásta, dįpį sărbătuórį, k'ar dįpį Crăŝún, nuoį atúņŝ îl tăįém, nu în ŝẹlį tríį zîli di Crăŝún, sărbătuárẹa nu-l tăįém.

Îņ‿ŝeli tríį zîlį dį Crăŝún mérẑim la biséricâ, îm‿fiįecárį zî, cu rudi, cu prẹtinį cári maį vin la nuoį, ca dį sărbătuórį.

(Subiect vorbitor: Vasilica Răducioiu, 63 ani, 8 clase, pensionară; înregistrare şi transcriere: Mihaela Mădălina Irava)

3. *Cum se face mămăliga?*

Péntru ca sî faŝ mămălígâ îț trébuįi ápâ, sárį şî făįínâ dį păpuşuóį. Puį într-úņ‿ ŝaún uoņ‿ lítru jumatátį dį ápâ, uom‿ pumn dį sárį şî presărắț puțînâ făįínâ dįasúpra şî púneț la h'ert pį suóbâ. Cîŋ‿h'érbį, púneț făįínâ treptát şî amįestẹcắț cu uom‿ făcăléț. Dúpâ ŝį‿aț făcút-uo, uo lăsắț puțín în ŝauún şî apuóį uo púneț într-uo farfuríįi sau pį‿uom‿fund dį mămălígâ.

(Subiect vorbitor: Ruxanda Crihan, 66 ani, 8 clase, pensionară; înregistrare şi transcriere: Mihaela Mădălina Irava)

*

Comuna Căiuți[5], județul Bacău

1. *Cum uscați prunele?*

Într-o lóşniță[6], sâ fáĉi u̯o gáurâ dį_ū_métru_ī_jos, sâ fáĉi u̯o grátiii̯ din̟_șípcâ dį sálĉi̯i [k] diŋ_haráẑ dį sálĉi̯i, sâ púnį di̯asúpra găṷúrį, sâ púnį prúnįlį sâ astúpâ pį di̯asúpra cu scî́ndurį și sâ fáĉi fu̯oc dįdįsúpt núma cu ĉuátį, ca sâ puátâ sâ iásâ mai̯ mult fum. Mai̯ puțî́nâ flácârâ și mai̯ mult fum. Dúpă trei̯ pátru zî́le, s-aléĝi cárį sînt afumátį, s-aléĝi di̯opártį s-aléĝi cam dį du̯óu̯â trei̯ u̯orį pînâ_cîn̟_sâ lį i̯a pį tuátį și sâ depozitiázâ îŋ_găli̯ę́ț, îm_putinį_așa sâ bat frumu̯ós și sâ păstriázâ péntru iárnâ.

(Subiect vorbitor: Ion Bălan, 79 de ani, pensionar, 8 clase, dintre care 4 la fără frecvență; în tinerețe a fost electrician, a lucrat în deplasări; în fața reportofonului își controlează pronunțarea, dar, cînd nu remarcă că este că este înregistrat, devine cooperant cu anchetatorul; înregistrare şi transcriere: Alina Elena Rusu)

2. *Cum se face magiunul?*

Mažúnu dā. Lu̯ăm pi̯érjîlį dácâ-s pi̯érjâ, lį crăpắm [k] lį spălắm, lį crăpắm, lį scúržim dį ápâ, lį scuátįm sî́mburi, lį punįm în̟_ŝeu̯ún, faŝįm fócu la k'irostíi̯ și mestęcắm pînâ cîn̟_sâ scádį, și rămî́nį povírla u̯o lu̯ăm ș-o púnįm la bu̯orcán.

U̯o mai fierbeți încă o dată?

---

[5] Comuna Căiuți, situată într-o mică depresiune (numită Depresiunea Căiuțului), ce ține pe toată lățimea comunei, are satele componente înşirate pe ambele maluri ale rîului Trotuş şi ale pîraielor Căiuțului Mare, numit şi pîrîul Popenilor. Teritoriul comunei se întinde pînă la limita de sud-vest a județului Bacău şi se învecinează la sud cu satul Coțofăneşti din județul Bacău, la sud-vest cu comuna Răcoasa şi Cîmpari din județul Vrancea, la vest cu comuna Mănăstirea Caşin, la nord cu comuna Ştefan cel Mare şi la nord-est cu comuna Sascut, ultima din județul Bacău. Localitatea Căiuți se află la 28 km de municipiul Tg. Ocna, la 15 km de municipiul Oneşti, la 50 km de municipiul Adjud şi la 65 km de municipiul Bacău.

[6] *Lojniță, lojnițe*, leasă de nuiele pe care se usucă sau se afumă fructele; var. *loşniță*.

Nŭ, núma u̯o dátâ n-árı̦ dı̦ ŝi, c-u̯o fi̯érbı̦ bínı̦ bínı̦ bínı̦ ș-o h′erbı̦ núma u̯o datâ dā, da așa i̯esţı̦, la buliu̯ón sâ h′érbı̦ dı̦ dóu̯â u̯orı̦.

(Subiect vorbitor: Ecaterina Bălan, 75 de ani, pensionară, 4 clase, ţărancă, a lucrat la Colectiv; îi place să se uite la televizor, mai ales iarna cînd dispune de mai mult timp; cunoaşte foarte bine graiul local şi este comunicativă; înregistrare şi transcriere: Alina Elena Rusu)

3. *Cum umpleţi borşul?*

Úmpli̯u, dā. Spăl u̯ō [k] i̯eu̯ húșţı̦lı̦ din‿coșárı̦, spăl u̯ō vásu‿ n̦apu̯ói̯, îl opări̯ésc, îl clăţi̯és‿g′ínı̦, îl púi̯ cu̯ólu lîŋgâ su̯obâ ca sâ stę̑i̯i pı̦ u̯úrmâ púi̯ tărî́ţâ dı̦ păpușu̯ói̯ șî dı̦ grîu̯ lı̦ urc [k] lı̦ mu̯ói̯ cu ápâ, nu h′erbínţı̦ ca sâ nu h′íi̯i bu̯órșu túlburı̦ câ dácâ pui̯ tărî́ţa cu ápâ h′erbínţı̦ i̯a i̯i fai̯ína, árı̦ púdra ŝę́i̯a pı̦ i̯a dı̦ tărî́ţâ dı̦ grîu̯ șî i̯a sâ u̯opări̯éșţı̦, sâ fáŝi um‿fi̯el dı̦ așa ŝevá u̯urî́t. Da dácâ mu̯oi̯ tărî́ţa cît crezı̦, așa câ s-u̯o mui̯ę́t i̯a cu ápâ rắŝi șî pı̦ u̯úrmâ cîŋ‿ h′érbı̦ ápa púi̯ acu̯ólu șî, cîn‿i‿apruápı̦ dı̦ vun‿lat dı̦ mî́nâ, púi̯ húșţı̦lı̦ ca sâ nu lı̦ u̯opări̯éșţı̦, púi̯ húșţı̦lı̦‿acu̯ólu șî dı̦‿acu̯ólı̦a mai̯ pui̯ șî-n apâ, púi̯ prum, púi̯ leu̯uștián mai̯ am i̯o nișţı̦ buri̯énı̦ carı̦ púi̯. Șî-l las acu̯ólo sâ limpezáscâ u̯o zî ș-u̯o nuápţı̦. Dacâ az îl u̯úmpli̯u șî mî́ni-l i̯eu̯. Mi̯éstic la i̯el în‿zíu̯a ŝę́i̯a dı̦ trii̯ pátru u̯órı̦ ca sâ uniáscâ binı̦. Șî cam ásta-i̯ cu bu̯órșu.

(Subiect vorbitor: Nataliţa Orîndaru, 90 de ani, pensionară, 4 clase, ţărancă, a lucrat la Colectiv; nu părăseşte satul datorită vîrstei înaintate, are două fete care o vizitează des pentru a o ajuta la treburile casnice; înregistrare şi transcriere: Alina Elena Rusu)

4. *Cum faceţi plăcintele cu brînză?*

Pî́ni̯a u̯o frămî́nt cu aluuát potriyi̯és‿cu sárı̦, púi̯ acólu șî trii̯ pátru u̯óu̯â dácâ am u̯oliá‿dı̦‿smîntî́nâ dácâ am u̯oliácâ dı̦ u̯ulę́i̯ la u̯úrmâ frămî́nt ca sâ h′íi̯i mai̯ frắžed, șî brî́n̦za u̯o fa‿cu‿záhăr, cu u̯óu̯ potriyítâ dı̦pı̦ cum trębı̦ așa, ș-u̯o fac șî fac fuái̯a púi̯

brî̦n̦za l̦i adún așá cum sâ spún̦i puál̦i_m̥_ brî̦u̯ și l̦i pui̯ sî sî fácâ [!]

[Le coaceți la cuptor?]

Șî la cuptịór și la ru̯ólâ, iárna, da iárna mai̯ fa_la_cuptịór câ nu mai poŝ_i̯o, nu mai̯ am pu̯óftâ, dácâ fac u̯o tin̦ẑír̦i mi̯_aẑún̦ẑi. La cuptịór m-am degaját[7].

(Subiect vorbitor: Natalița Orîndaru, 90 de ani, pensionară, 4 clase; înregistrare și transcriere: Alina Elena Rusu)

*

5. *Pomana porcului*

Cîn̦_ sâ tái̯i pu̯órcu_ n̥_ ajún, la Crăŝún, atún̦ŝ sâ tái̯i, sâ pîrléșți, sâ cúrî̦țâ, sâ fáŝi ŝín̦sti dúpă ŝi sî cúrî̦țâ și dúpă ŝi ti̯ermínâ sâ pún̦i pi̯ ŝinevá fátâ, femę̄i̯i, ĉ-u̯o fi písti pu̯órc acólu sâ zî̂ŝi așa cum î̦i̯ gras pu̯órcu așa sâ h'íi̯i̯ grásâ și persuána cári-i̯ [!] púsâ písti pu̯órc acólu. Și dup_aŝéi̯a sî sâ_mfi̯eți și terminám curațárea pu̯órcului̯, sâ tái̯i și gáta di̯_acóli̯a sâ fáŝi pu̯omána pu̯órcului̯, sâ fáŝi mîŋcár̦i, sâ ŝin̦stéșți_acólo. Dim_pománâ [k] diŋ_cárn̦i̯a pu̯órcului̯ sâ dă la tuátâ lúmi̯a cári-i̯ acu̯ólu ș-u̯o ajutát, dấ, pún̦i la másâ, sâ ŝin̦stéșți, ásta-i̯ tradíți̯i̯a Crăŝúnului̯, c-acúma vín̦i Crăŝúnu, acuș.

(Subiect vorbitor: Lucreția Contofan, 65 de ani, 4 clase, fostă croitoreasă; deoarece are o gospodărie foarte mare, care îi ocupă tot timpul, ajunge foarte rar la oraș; înregistrare și transcriere: Alina Elena Rusu)

6. *Cum faceți cînepa?*

Cî̂n̦i̯epa di̯ la r̦icu̯oltát u̯o smúlẑ cu tu̯o_cu_rădăĉínâ, sâ fáŝi buk'ețál̦i u̯o l̦i̯eẑ la vîrf și la cu̯otu̯ór tu̯ot diŋ_cînepâ sâ liágâ și sâ fáŝi mănúŋ'k' așá. Sâ lásâ u̯o zî du̯óu̯â la u̯uscát, pi̯ u̯úrmâ sâ fáŝi

---

[7] Informatorul folosește acest cuvînt pentru a evidenția faptul că a renunțat să mai coacă placintele la cuptor.

u̯o tu̯ok'ílâ[8] la pîríu̯, ásta dês_sâ_fâŝi pîríu̯ u̯úndį i̯éstį sâ fâŝi un̦_ jg'u̯ólc márį, adîn̦c, şî i̯a s-aşázâ acólu carį u̯o pártį cu vîrfurį un̦_ rînd, un̦_rînd cu cotuárįlį sprį vîrfurį[9] şî sâ lásâ acu̯ólu u̯o săptămínâ, u̯o săptămínâ jumátį, sâ k'ámâ la murát, pį u̯úrmâ sâ scuátį dim_bálta ĉe̯ia de̯-acolu şi_m̦_pîríu̯ sâ clătíéştį bínį dį mílu ŝála sâ clătįéştį, i̯ar sâ fáĉi ca um̦_fi̯el dį snu̯ok'işu̯órį aşa sâ púnį la u̯uscát şî, dúpâ ĉi sâ usúcâ i̯a bínį bínį, sâ mi̯éliţâ la mi̯elîţuái̯i[10].
(Subiect vorbitor: Maria Filip, 57 de ani, 10 clase, pensionară, a lucrat la Uton Oneşti; este sociabilă, comunicativă; înregistrare şi transcriere: Alina Elena Rusu)

*

Comuna Filipeşti[11], judeţul Bacău

1. *Cum se face brînza de vaci? Dar cea de oi?*

Ca sî faŝ brîn̦zâ di vácâ, di ásta scuáptâ, nu cu k'ág, sî púnį láptįlį la prin̦s ŝel mult du̯óu̯â zîli. Dúpă ŝi s-u̯o prin̦s, pu̯i lan̦călzît cam un̦_k'ilu̯ográm dį láptį, fárâ sî-l în̦şerbînţ, şî răstu̯órnį

---

[8] Sora informatorului, Neagu Ştefana, explică cuvîntul *tu̯ok'ílâ* prin „gáurâ".

[9] Adică *in̦cruĉişáţį* adaugă aceasta.

[10] Sora informatorului explică ce înseamnă *mi̯elîţu̯ái̯i*: „dįpį ĉi cádį tuátâ cuája ĉe̯ia, cári-i̯ aşá dį rămînį núma fui̯óru, sâ dă pin̦'_k'éptăn sâ k'ámâ búĉu sâ si̯epárâ di̯opártį. Príma dátâ i̯ésâ prodúsu buĉ sâ k'ámâ ş-a du̯óu̯a u̯árâ rămînį fui̯óru cárį vįnį préu̯otu pin̦_sat la Bu̯obu̯otiázâ, rămînį fui̯óru cum ar fi păru".

[11] Comuna Filipesti, în a cărui componenţă intră opt sate (Boanţa; Cârligi; Cotul Grosului; Filipeşti; Galbeni; Hârleşti şi Onişcani) se situează în partea nordică a judeţului Bacău, pe malul drept al Siretului şi cunoaşte drept limite administrative comuna Secuieni - în zona de nord, comunele Moldoveni şi Bahna din judeţul Neamţ - în partea de vest, spre sud-vest se învecinează cu Rahova, la sud cu Bereşti-Bistriţa şi Săuceşti (aparţinînd judeţului Bacău), limita de est fiind reprezentată de albia rîului Siret, care o separă de comuna Dămieneşti.

láptịlị ŝéla cári s-u̯o prin̟s ĭ‿uála cu láptị cald ș-u̯o laș um‿picúț sî sî-ŋcălzáscâ, nu tári, cî dup-ái̯a brîn̟za i̯ésâ grun̟zuásâ șî ásprâ, cî i̯a trę sî ŝii̯ șî u̯oliácâ mu̯olcúțâ șî grásâ k'ar. Șî la finál u̯o pui̯ la scurs, într-un tifón curát șî-i̯ gáta. La brîn̟za di uái̯i sî púnị láptịlị la fu̯oc mic șî sî i̯e puțîn diŋ'‿k'águ ŝéla di la mi̯élu mic pînâ la u̯o săptămînâ șî imediát sî príndị láptịlị. Pị u̯úrmâ sî tái̯i ușu̯ór cu u̯o líŋgurâ sau̯ cu mîna k'ar, cî du̯or tătâ mîŋcári̯a cu mîna sî fáŝi, sî púni láptịlị ŝéla cu k'águ, cári s-u̯o prin̟s într-un tifón șî sî strîn̟ẑi ca sî ái̯bâ u̯o fu̯órmâ frumuásâ, sî fácâ găurị, cî brîn̟za di uái̯i fără găurị nu-i̯ brîn̟zâ. Șî sî fáŝi u̯o liásâ dim̟‿verẑéli șî sî așázâ brîn̟za îm̟velítâ în‿tifón pi i̯ę șî, cîn țî-i̯ a mîŋcá brîn̟zâ cu ŝápâ, u̯o tai̯ frumu̯ós șî pu̯óftâ búnâ!

(Subiect vorbitor: Elena Cristescu, 74 de ani, școala generală; înregistrare și transcriere: Alexandra Elena Boțoc)

2. *Amintiri din copilărie*

I̯eu̯ cîn̟‿i̯erám copk'ílâ îmị plăŝę sî stau̯ mai̯ mult pi la buníŝ, cî ai̯ mii̯ i̯eráu̯ mai̯ tăt tímpu pli̯ecáț pi la múŋcâ, i̯eráu u̯ocupáț șî n-ávi̯au̯ timp șî di mínị. Da buníŝi mi̯ei̯ i̯eráu̯ uáminị vri̯édniĉ șî tári gu̯ospodárị. Merẑám cu buníca la cîmp ș-ápăi̯ mă trimitę la ŝiri̯ádâ sî i̯eu̯ váca. Șî dumínica șî în‿tăti sărbătu̯órịlị mă luuá cu i̯ę la biséricâ cî zîŝá buníca câ, dácâ nu îs credin̟ŝuásâ, Dumni̯ezău̯ n-árị sî m-ajútị sî-mị găsăsc um‿bărbát dị cásâ. Cîti̯odátâ mă trimitę sî culi̯ég ẑîșînị diŋ‿cúrtị dị la bába Mîndíța, așá u̯o pu̯orecliám nu̯oi̯ cu̯opk'ii, c-avę bába un̟‿ẑîșîn tári ru̯oditór șî făŝę níști ẑîșîni búnị, ș-ápăi̯ stătęm cîți̯‿u̯o‿jumá‿di‿zî în̟‿ẑîșîn șî mîŋcám di acu̯ólo. Șî făŝę buníca cîti̯-u̯o k'isălíțâ cu mălái̯ dị ti lin̟ẑái̯ pi déẑtị, nu álŝeva. Mai̯ vini̯áu̯ șî níști verișu̯órị la nu̯oi̯ cu cári trăẑęm cîti̯-u̯o hálcâ cu buníc u, câ ni făŝę cîti̯-un̟‿scrîn̟șob îm̟‿fúndu grădínii̯ șî ni ŝertám cári sî sî déii̯ prímu. Tári u̯obrázniŝ mai̯ i̯erám cîn i̯erám mititéi̯. Ni̯-adúc amíntị cî u̯o dátâ într-u̯o várâ ni̯-am sui̯it iŋ‿coșări̯u lu buníc u șî nu ni̯-am dat ẑos di̯-acólo

pînâ nu am‿aruŋcát tăț păpușói̯i písti gard. Ŝi scatuálŝi̯ ni̯-o mai̯ tras bunicu písti cap di nu ni̯-o mai̯ tri̯ebuíi̯t níca atúṇŝa. Noróc cu buníca, cári, fimé̯i̯i búnâ întotdi̯au̯úna ni‿m̥păcá cîm‿buníců ni luu̯á la ru̯ost.

(Subiect vorbitor: Mioara Rusu, 30 de ani, liceul sanitar, asistent medical; înregistrare şi transcriere: Alexandra Elena Boţoc)

3. *Cum se face vinul aici la dumneavoastră?*

Păi̯ măi̯ fáto, úi̯ți cum î̯i̯ triába cu vínu ăsta aíŝ la nu̯oi̯ îm‿ Mu̯oldu̯óva: sî recu̯oltiázâ strúguri̯, sî bágâ în‿níști saŝ di nai̯lu̯ón și sî lásâ acu̯ólo du̯óu̯â zîli̯, ca i̯ei̯ sî sî li̯é̯sâ, puáma ŝé̯i̯e, strúguri̯ ŝí̯i̯a. Acúma nu̯oi̯ nu mai̯ folosîm căzîli̯ cum ári̯ mámîta, i̯eu̯ ai̯íŝa nu mai̯ fu̯olosăsc cádâ. Am uŋ‿griláj din‿ăla așá cu apostami̯ént, griṇz sî k'ámâ. Și pi̯ apostami̯éntu ŝéla sî púni̯ u̯o fu̯óli̯i̯. Da îl pun‿ așá într-u̯o cădi̯éri̯, într-u̯o pántâ ușuárâ, dúlŝi. Și îl dai̯ ai̯íŝa la mu̯oríșcâ sus, pui̯ mu̯oríșca pi̯ griláju ŝéla sus, dai̯ la mu̯oríșcâ strúguri̯, cúrẑiŋ‿ĩ‿griláju ăsta și sî dúŝi̯ núma záma ŝé̯i̯a‿a‿ strúgurlor sî dúŝi̯ într-uṃ‿ vas. Sî úmpli̯ vásu ŝéla îl i̯ei̯ di̯‿ acu̯ólu̯o și îl pui̯ îm‿butu̯ói̯. Şî-l lé̯ș la fi̯ermentát, î̯i̯ pui̯ ferbătuári̯ și i̯el fé̯rbi̯, sî liniști̯é̯ști̯ și dúpă asé̯i̯e u̯úiti̯e-l, îl i̯ei̯ șă-l bi̯ei̯. Asta-i̯ triába cu vínu di la nu̯oi̯ ĩ‿Mu̯oldu̯óva.

(Subiect vorbitor: Vasile Boţoc, 78 de ani, şcoala profesională, pensionar; înregistrare şi transcriere: Alexandra Elena Boţoc)

4. *Obiceiul iertăciunii la nuntă*

Sî duc îŋ‿cámi̯era di‿curát ș-acu̯ólo ĩ‿míjlocu cámiri̯i̯ tri̯ébi̯ așăzátâ u̯o másâ pi cári̯ sî puṇ‿șásâ pahári̯ cu țú̯i̯câ. Ńiriása s-așázâ pi̯-uṇ‿scáun cu pérni̯, cî dácâ niŝ cîn î̯i̯ ńiriásâ ápăi̯ cîn u̯o s-u̯o mai̯ púnâ barbátu‿ṇtri‿pérni̯. Ș-ápăi̯ náșa î̯i̯ púni̯ vuálu pi̯ cap, s-araṇjázâ, sî úi̯tâ în u̯oglíndâ sî vádâ dácâ î̯i̯ pláŝi̯, ș-ápui̯ ńiriása púpâ mîna náși̯i̯ și-i̯ púni̯ fluári̯a-ŋ'‿k'épt. Dúpă aŝé̯i̯a ńirilui̯, la ńiri̯ sî púni̯ îm‿párti̯a driáptâ fluári̯a, sîŋguru din‿núntâ. Și dúpă

aŝéi̯a vínį i̯ertăŝúni̯a. Ńírį s-așázâ în̟‿ẑénuŋk′, îm̟‿fáța părínților. Di u̯obiŝéi̯, dúpă pu̯osîbilităț, mai̯ vínį ș-um̟‿vu̯orniŝél cárį zîŝi u̯o pu̯oi̯ezíi̯ spi̯eŝífică dį i̯ertăŝúnį șî fáŝi pi tătâ lúmi̯a sî plîŋgâ. Ńíri púpâ mîna la părínț, li ŝer i̯ertárį pi̯éntru ŝ-u̯o gri̯eșît șî li ŝer binicuvîntárį pi̯éntru viáța pį cári urmiázâ sî u̯o ái̯bâ împri̯eúnâ. Dúpă ŝi sî-ntîmplâ tăti ai̯éste‿ŋ‿cásâ, sî scuátį busui̯ócu, sî zîŝį cî sî ẑuácâ busui̯ócu dį trii̯ u̯orį pi dúpă másâ, sî iásâ răúu̯ diŋ‿cásâ. Șî sî cîntâ uŋ‿cîntic spi̯eŝífic, tot așá dį busui̯óc, sî dan̟sázâ dį trii̯ u̯orį pi dúpă másâ ș-apú dúpă aŝéi̯a ńiriása mai̯ púni flu̯orį la lúmi̯a cári îi̯ vinítâ acásâ șî sî rúpį túrta ńiri̯ésâ. Sî púnį ști̯ergár pį cap la miriásâ ș-ápăi̯ náșa tái̯i cu̯ozonácu îm‿pátru șî-l arúŋcâ-m‿pátru părț. Ș-ápu tăț fi̯étįlį fug sî príndâ cu̯ozonácu ca sî sî mărítį șî i̯élį, cî di la cu̯ozonác șî i̯éli sî mărítâ. Șî dúpă aŝéi̯ę sî ẑuácâ hu̯óra mirę́sâ, mai ẑu̯ácâ ńírili cu ńiri̯ása, mai̯ ẑu̯ácâ lúmi̯a, îi̯ cîntic, îi̯ vu̯ói̯i búnâ, ẑu̯oc, dúpă cárį sî pli̯ácâ la cununíi̯.

(Subiect vorbitor: Maria Tomescu, 40 de ani, şcoală profesională, vînzătoare; înregistrare şi transcriere: Alexandra Elena Boțoc)

*

Cartierul Vâlcele, Tîrgu Ocna[12], județul Bacău

1. *Meseria de profesor în mediu rural*

E, da cum sâ ŝíi̯i don̟șuárâ, îi̯ gri̯eu̯ tári, zîŝi tătâ lúmi̯a, câ i̯eștį profi̯eŝór șî i̯ei̯ parálį șî i̯ei̯, da nu-i̯ k′ar așá, îi̯ gri̯eu̯, copk′ii

[12] Orașul Tîrgu Ocna este situat în partea central sudică a județului Bacău, pe cursul mijlociu al rîului Trotuș. Numele localității provine din imensa bogăție de sare care a fost exploatată din cele mai vechi timpuri. Orașul este adăpostit într-un golf depresionar, o adevărată „potcoavă a dealurilor", străjuit din trei părți de prelungirile munților Trotușului (Masivul Nemirei în sud și sud-vest, culmea Berzunțului în vest) și dealurile subcarpatice în nord (Prislopu, La Fundătură, La Stupina, Fetele Tîrgului, Butnaru). Se învecinează cu orașul Slănic Moldova la sud-vest și comunele Dofteana la vest, Bîrsănești la nord, Tîrgu Trotuș la est, Pîrgărești la sud-est și Oituz la sud.

nu‿m̦vá̦țâ, faŝ atîta șcuálâ șî ti duŝ șî vr̦iei̯ acu̯ólo sâ li arăț sâ ŝiți̯áscâ, sâ scríi̯i, nic du̯ómle, nu vu̯or sâ ŝiți̯áscâ, nu vu̯or sâ-ș fácâ ți̯émi̦li̦, i̯i în‿lu̯oc sâ vínâ la șcuálâ ŝi cr̦iez matáli, i̯i sâ duc la múŋcâ, n-au̯ bani̦, nu̯ormál dácâ n-au̯ așá-i̯ la țárâ aîŝa, tătu cu múŋca cîmpului̯. Prímavara sâ duc la sapát, sâ duc la scu̯os barabúla, la păpușu̯ói, n-au̯ i̯i triábâ, dup-aŝéi̯e cîn‿în̦ŝépi șcuála în‿septi̯émbri̯i, în‿lu̯oc sâ vínâ, sâ duc la culi̯és di puámâ, na, ŝi sâ faŝ acú cu copk'íi íști̯a, nu pr̦ia ai ŝi sâ faŝ, ți̦ k'ínui̯ cu i̯i șî diẑába, nu‿m̦vá̦țâ dilu̯óc, nu, î̯i gr̦ieu̯, dup-aŝéi̯e vim‿părínțâ la șcuálâ șî‿în̦ŝép, e câ di ŝi cu̯opk'ílu mi̯eu̯ nu vr̦iei̯ sâ-l tr̦ieŝ clása, da di u̯úni sâ-l tr̦ieŝ clása câ iáca î̯i pui̯ pátru, iáca î̯i pui̯, ŝi sâ faŝ. I̯ei̯ iáca ŝi pr̦iedáu̯, ŝi-i̯ mai̯ impu̯ortánt, límba romînâ don̦șu̯árâ, ŝi-i̯ mai̯ impu̯ortánt, ŝi tr̦ę sâ știi̯. I̯ei̯ ŝiți̯ésc, îs atîti̯a tr̦iébi sâ ŝitiáscâ șî ti k'ínui̯ șî li spui̯ sâ s-apúŝi șî li dau̯ cărț don̦șuárâ, li cúmpăr cai̯éți̦, li dau̯ cărț, núma sâ vínâ la șcuálâ, îŋ‿hálu ísta am aẑún̦s șî nu, n-ai̯, nu vu̯or dilu̯óc sî ŝitiáscâ, nu vu̯or sâ-ș fácâ ți̯émi̦li̦, li̦ mai̯ dau̯ ți̯émi̦ acásâ ca sâ scríi̯i, câ i̯ac‿așá mai̯ îm̦vi̯éț, da nu, î̯i gr̦ieu̯ tári, î̯i gr̦ieu̯, i̯eu̯ mun̦ŝésc aîŝa di̦ diminiá̦țâ, vin, îm‿bat‿cápu cu i̯i, da i̯i nu̯o, nu-s tu̯óbâ di cárți̦ copk'íi íști̯a cum cr̦iédi̦ lúmi̯a așá câ vin, hai̯ răpi̦di̦ púni-i̯ copk'ílului̯ mi̯eu̯, dă-i̯ ŝín̦ŝu, da ŝi núma ŝín̦ŝu ŝéla cu̯ontiázâ uári îm‿viáța ásta?

(Subiect vorbitor[13]: femeie, 32 de ani, studii superioare, profesor; nativă din cartierul Vâlcele, a fost plecată pentru studii la Bacău (unde a urmat liceul pedagogic și Facultatea) și a optat pentru un post de profesor de limbă română în locul în care s-a născut; conservă multe dintre fenomenele specifice zonei; înregistrare și transcriere: Alexandra Elena Boțoc)

---

[13] Anchetoarea, care a realizat înregistrările și transcrierile din localitatea Vâlcele, a dorit să păstreze anonimatul subiecților vorbitori, oferind doar detaliile privitoare la variabilele sociolingvistice.

2. *Cum a fost la nunta dumneavoastră?*

Am̟‿ fuĝít cu su̯óțu mi̯eu̯. Tătâ nuápți̯a‿ m̟‿ vu̯orbít și pi u̯úrmâ‿am‿pli̯ecát. Cîn am‿ažún̟s în̟‿sátu cu bisi̯érica, câ i̯el i̯i̯ catu̯ólic, vini̯a su̯ócru-miu̯. Tu vi̯ez u̯ómu ŝála, ŝála-i̯ táta? Io̯ m-am băgát îm‿ pădúrį. Am̟‿ fuĝít, ń‿ erá rușîni, na. Ni̯-am dus acásâ, u̯o vinít su̯ócrâ-ńiu̯. Vi̯ezį, ai̯ trii̯ mi̯ei̯ acu̯ólo, tai̯i-i̯ și tu pį cári-i̯ mai̯ gras și mai̯ bun. Io̯ am̟‿fužít pi gîrlâ și fúga acásâ‿n̥apu̯ói̯. Și pîn̟‿la‿u̯úrmâ ni̯-am stabilít aíĉa, u̯o intrát în̟‿salína, am‿stat cu k′iríi̯i vu̯o u̯ún̟spi ánį ș-am̟‿făcút acu̯ólo, másâ, núntâ. U̯o vinít bătrînį, cárį u̯o dat ... avi̯ém șai̯zăŝ di anį di̯-acúma dį căstorii̯i. Cári̯- u̯o dat u̯o tálpâ, cári-u̯o dat cúi̯i, cari- u̯o dat píntru cásâ, sâ fáŝim cásâ. Așa i̯erá‿n̥ai̯ínțį. Și pį u̯úrmâ cu̯opíi̯. L-a m̟‿făcút pį Ni̯élu, pį u̯úrmâ l-am̟‿făcút pį Du̯óru, pį u̯úrmâ pį Claúdii̯a. Amú ni̯epóțį. I̯éti, avi̯ém pį Mădălín, bum‿ băi̯ét, cu̯opk′íl fuárti bun. Îm‿pári bínį câ sî-mpácâ și cu̯opk′ii íști̯a g′íni, nu sâ ĉártâ, n-aúz, gălăĝíi. Fuárti frumu̯ós.

(Subiect vorbitor: femeie, 72 de ani, 8 clase, pensionară; a locuit doar în perimetrul localității, însă în pronunțarea sa alternează formele regionale cu cele literare; înregistrare și transcriere: Alexandra Elena Boțoc)

3. *Cum tăiați și transați porcul de Craciun?*

La nu̯oi̯ am mai̯ ažún̟s și la cuvîntu ăla bătrîni̯ésc câ cîti bu̯ordéi̯i atîtia u̯obiŝéi̯i. Pi Slăníc să tăiá álcumva, cîn‿am̟‿vinít aíĉ îm̟‿Vîlĉéli, aíĉa álcumva. Țaránu nu̯óstru știi din‿mínți̯a lui̯ di pi úrmâ cum s-ar spúni, știința ásta s-o ridicát. Pi aíĉ îl pîrliá cu buți̯élia și cu aparát di ačála di aprín̟s. Și aíĉa puniá furtúnu la du̯oi, trii̯ mi̯étri sâ nu, di buți̯élii șâ cu aparátu ĉála îl pîrliá și i̯erá mai̯ ușu̯ór. Vu̯órba ĉía, nu tri̯ebiá sâ ti năcăjăștį la fu̯oc sâ tri̯ebiáscâ sâ nu știu̯ ĉi. I̯eráu̯ difi̯eríti fi̯élurį. Io̯ am‿îm̟vățát di la părínti̯li mi̯eu̯ di la táta.

Táta cîn‿tăiá pu̯órcu i̯i̯ dădiá piŝuárilį afárâ șâ sâ puniá așá, fărâ piŝuárį, pį spinárį, sâ scu̯otiá slănína. Aíĉa áltcumva, aíĉa i̯i̯

dai̯ gîtu ju̯os. U̯o tri̯ebui̯ít sâ mă-m̟văț. Iar cîn‿ăl disfáŝ, tri̯ę́ sî fii̯ ati̯ént, mai̯ ali̯és ati̯ént la fi̯éri̯, câ i̯el ári̯-u̯o fi̯éri̯ pu̯órcu și dácâ i̯ę́-i̯ atín̟s fi̯éri̯a și i̯e-i̯ spárt-u̯o, caírni̯a ĉę̯i̯e sî- ňĉépi̯ a acrí, íntră amăriála ĉę̯i̯a în‿i̯a și din‿i̯a nu mai̯ i̯ę́sâ. Atîta-i̯ di fi̯éri̯a ĉíi̯a pu̯órcului̯. Sî vă spun̟‿ŝevá ca sâ țîniț mínti triába ásta. Cîn‿tai̯ pu̯órcu, sâ ti ui̯ț la splínâ. L-am apucát u̯obiĉę̯i̯u ísta, adíca tri̯ába ásta di la bătrînu mi̯eu̯ di la buníçu. Băi̯ bai̯ę́ți̯, ĉícâ úiți̯-ți̯, nu̯oi̯ am‿tăi̯ę́t pu̯órcu, ni ui̯tăm la splínâ. Dácî-i̯ splína cu subțîrili̯ spri bu̯ot, iárna îi̯ ușuárâ, dácâ-i̯ splína cu gru̯ósu spri bu̯ot, iárna-i̯ gri̯a. Și sî știț câ vă spun, ásta-i̯ adivarát. Și buníçu mi̯eu̯ di‿acu̯ólo spuniá, băi̯ ĉícâ acúm îm̟‿ vára ásta îmi̯ tri̯ę́bi̯ cîți̯-u̯o căk'íțâ di̯ fîn di̯ uái̯i și ŝin̟ŝ cărúț di̯ fîn pi̯éntru vácâ. Ii̯ știáu̯ bătrîni̯ dinai̯ínți̯ câ cum tri̯ebuiá sâ s-aprovizi̯oni̯ézâ pi iárnâ. Mai̯ ali̯és cári̯‿aviá cápri̯. Pi̯éntru míni̯ la iárnî-i̯ ușu̯ór câ scu̯oti̯á cápri̯li̯ la di̯al.

(Subiect vorbitor: bărbat, 80 de ani, 8 clase, pensionar; a locuit doar în perimetrul localității, pronunțarea sa încadrîndu-se graiului zonei; înregistrare și transcriere: Alexandra Elena Boțoc)

4. *Cu ce vă ocupați dumneavoastră?*

Ápĭi̯ nu̯oi̯ ni u̯ocupăm cu, sâ zîĉim așá, cu agricultúra, avi̯ém gu̯ospu̯odărí̯i̯ mári̯, i̯efi̯ectív mári di animáli, su̯ótu mi̯eu̯ sî u̯ocúpâ mai̯ mult di animáli. Avi̯ém si̯érâ di róși̯i̯, di castravi̯éț, di ardi̯éi̯, gu̯ogu̯oșári̯, scuátim la piáțâ. Avi̯ém ș-u̯o grădínâ di ĉiréș și scuátim, acúma u̯o vinít si̯ezu̯ónu și scuátim ŝiri̯éșîli̯ la pi̯ațâ. Nu pri̯a u̯o mi̯ers ánu ăsta c-o bătút g'áța așá la-n̟ŝepút și cam u̯o dat fluári̯a ju̯os da sâ zîŝim câ-i̯ binișu̯ór așá. U̯ómu cîn‿ti‿duŝ la piáțâ și pui̯ șăpti li̯ei̯ k'íla, i sâ pári scump, da tu nu-ț scu̯oț niĉ piáța, nu-ț scu̯oț nič múŋca ta. Acúma u̯o-ňčepút ru̯óșîli̯- u̯o i̯eșît, da am‿cam, am‿cam dat gáfâ ánu ăsta câ, cum sî zîc i̯o, u̯o fu̯ost plu̯oi̯, am‿avut u̯o suprafáțâ di ti̯erén, fărâ si̯érâ pus și aŝéli̯a li̯-am pus ca sâ li̯-avi̯ém pi mai̯ tîrzîu̯, míjlu̯ocu vi̯éri̯ așá, cum‿s-ar‿

zîĉi şî aşélḭa crḭé‿câ a sâ fḭḭi cam ĭ‿mínus ánu ăsta pḭéntru câ ṳo fṳost plṳóḭili ḭéstḭa ş-ṳo băltít, ṳo mîlít fuártḭ tárḭ şî na, nu ştiṳ ĉi sâ zîc. Îṇ‿rḭest cu animálḭlḭ, maḭ mult sṳóțu mḭeṳ s-ṳocúpâ. Am‿ luát suvḭénțḭḭ pḭéntru ḭélḭ, ḭḭ múŋcâ fuártḭ múltâ, láptḭlḭ ḭḭ fuárti prṳost plătít şî nu sâ prḭa mḭéritâ da dácâ alŝevá nu avḭém, ŝi faŝ, di múŋcî-ḭ grḭeṳ nu sâ găsăştḭ, ĉi sâ fáĉim, avḭém copk'ḭḭ la şcuálâ, ḭḭ fuártḭ grḭeṳ, fuártḭ grḭeṳ şî nḭ gîndím la ḭḭ ĉ-aṳ sâ fácâ câ dác‿ acúma-ḭ‿aşá, iọ ştiṳ pístḭ anḭ ĉ-ṳo sî maḭ fḭḭi.

(Subiect vorbitor: bărbat, 44 de ani, 8 clase, agricultor; a trăit de cînd se știe în Vâlcele, studiile au fost reduse, iar ocupația sa permanentă a fost agricultura; înregistrare şi transcriere: Alexandra Elena Boțoc)

*

Comuna Asău[14], județul Bacău

1. *Obiceiuri de înmormântare*

(A) : pḭḭ cĭ‿ mṳárḭ mṳórtu imedḭát né-nunḓăm hai car‿ăl scáldă cár‿ăl.

(D) : când mṳári yíṳu tu, nú mórtu [!]

(B) : car‿ăl maḭ boĉeşt'e, cár‿ăl ...

(A) : ňe duĉém cṳólo la părinťe să trágă clṳápetele ăsta, puňem ṳámini să scálde

(B): ḭḭ zîĉém ĉe n-aḭ murít maḭ demúlt‿fag‿gruápa‿maḭ ‿ acúm[!]

[14] Comuna Asău (alcătuită din satele Asău, Lunca-Asău, Straja, Ciobănuş, Apa-Asău, Păltiniş) este situată pe valea mijlocie a Trotuşului, la poalele munților Ciucului şi Tarcăului din Carpații Orientali, la capătul de apus al Depresiunii Dărmăneşti-Comăneşti, in partea de vest a județului Bacău, la o distanță de 63 de km de oraşul Bacău, la 25 de km de oraşul Tîrgu Ocna, la 15 km de oraşul Moineşti şi la 3 km de oraşul Comăneşti. Comuna Asău, centru minier şi forestier, se învecinează la est cu comuna Zemeş şi oraşul Moineşti, la sud cu oraşul Comăneşti, la vest cu comunele Agăs şi Brusturoasa, iar la nord cu județul Neamt, avînd ca hotar obcina munților Balint şi Păltiniş.

(A) : să ţînă trii̯ zîle ĭ‿cásă cum să se ţînă la nu̯oi̯, viń̆e păríntele.

[se privegheşte în fiecare seară?]

(A) : da, da, privę́ǵ ĭ‿fii̯ecáre sáră, aşá pi u̯úrmâ al trii̯li̯a sára cîn‿trébui̯e să plecắm cu mu̯órtu̯ víne préu̯otu şî ĉitéşte stî́lpi cum să ĉitéşte [ɛ] să dau̯ stî́lpi la mu̯ort aşa să ĉitéşte pî́nă dimineá̯ța la nu̯óu̯â la zece, pînî‿l‿ŋgru̯ápâ/să dă cum pu̯áte u̯ómu cáre dă dou̯îşpátru de punți̯, cáre du̯óu̯îşpe, du̯óu̯â péntru gru̯opáşi̯.

[găină]

(A) : găi̯ínâ, cocóş să dă pắstă gru̯ápâ, dăm la ĉelá cáre scáldă atuń̆ĉa lî dăm pru̯osu̯óp, săpún şî... u̯o perék'e de lăŋi̯ierii̯e íntime, adícă u̯o perék'e de k'ilot, u̯o mai̯éu̯ ş‿apăi̯ la patruj‿di‿zî́le, cîŋ‿ se fáĉe pentruj‿ di‿ zîle atúń̆ĉe‿ m̥brácâ pe ĉinevá îŋ‿ hái̯nele mu̯órtului̯, se dau̯ hái̯nele mu̯órtului̯ şî... pat, másâ, u̯o găli̯átâ cu ápâ că-i̯ cárâ.

[în fiecare zi ?]

(A) : ĭ‿fii̯ecáre zî, sígur, u̯o zî cu lumînáre, găli̯átâ cu apâ şî la ĉíne-i̯‿venít şî la patruj‿de‿zî́le îi̯ dai̯ găli̯átâ plínâ cu apâ, cánâ la i̯a, pru̯osu̯op, săpún ca să spéle pe fáță, pĕ mî́ni̯ cu săpúnu şî să ai̯vâ cu ĉe să se şti̯árgâ.

[am înțeles că oglinzile trebuiesc întoarse]

(A): da, u̯oglíŋzîle nú... s-acóperă u̯oglíŋzile dácâ întinz mu̯órtu acu̯ólo u̯únde se priveg'ázâ şî estâ u̯o‿ u̯oglíndâ pui̯‿uń̆‿ ĉarĉáf, nu se‿ŋtórc, s-acóperâ.

(Subiecți vorbitori: (A) Maricica, 57 de ani, 8 clase, are trei copii, se deplasează rar în oraş, porecla: „Bojoacă''; intervenții ale subiecților B) Catinca, 90 de ani, 3 clase, nu are copiii, a lucrat ca jurnă " bucătăreasa pentru țapinari", porecla „Foamea'' şi (D) Coca – 50 de ani, 10 clase, citeşte ziarul " Deşteptarea", porecla „Mînecuță''; înregistrare şi transcriere: Elena Viorica Merluşcă)

2. *Nunta*

Núnta faĉá vi̯édre sîmbătâ sára, duĉá la vi̯édre dumínicâ sára făĉá núnta pînâ marți̯ sára, vini̯á, lúu̯a mńiri̯ásâ di̯‿ acásă, se duĉáu̯ la hálĝe, ẑucáu̯‿acu̯ólo, vini̯á‿n̯apu̯oi̯ dumínica pe la‿ amńază, să duĉá şî luu̯á mńiri̯ása di̯‿acásă şî să duĉá cú i̯a la ẑu̯oc u̯únde avi̯a...

[pe vremea matale era cu rachiu alb rachiu roşu ?]

ei̯... gătíseră rak'íu̯u ru̯óșu[!!]

[stiu că aşa era... cu mńireasa dacă nu era fată mare…]

ei̯... o puni̯á pînâ la tîrg şî u̯o tîri̯i̯á pînâ mai̯ la vále, u̯o dădę ru̯átâ sátului̯.

(Subiect vorbitor: Catinca, 90 de ani, 3 clase, nu are copiii, a lucrat ca jurnă "bucătăreasa pentru țapinari", porecla "Foamea"; înregistrare şi transcriere: Elena Viorica Merluşcă)

3. *Cum se face borşul*

Din u̯obiĉéi̯urile nu̯ástre, bu̯órşu țărănésc să fáĉe cu tărîță, făi̯ínâ de porúmb... ĉímbru cręŋgâ d'e yíşîn lieu̯ştiján, mâ ru̯óg, bu̯ábe de fasóle uscátâ, húşte...

[Am ințeles că uneori iese mai acru]

Pîi̯ dipíndi de stáre de spírit a fii̯ecărui̯a dúpă sufletú fii̯ecărui̯.

(Subiect vorbitor: Viorica, 36 de ani, 10 clase, are un copil la liceu; înregistrare şi transcriere: Elena Viorica Merluşcă)

V.3. JUDEȚUL BISTRIȚA NĂSĂUD

Comuna Ilva Mare[15], județul Bistrița Năsăud

1. *Cum se fac aitura și găluștele*

Puńém cárńe ďe pórc, u̯o spălắm, dacá-i̯ ďe ẑiţắl, u̯o spălắm fai̯n u̯o puńém să ŝárbă, puńém ŝápă, puńém mu̯órcoẑ, lăsắm să ŝárbă, dupa‿ŝẹ́i̯a strecurắm, făŝẹ́m āi̯, şî puńẹ́m‿ cárńe îm‿fárf [K] îm‿blíďē şî puńẹ́m zámă ď'e̯‿aŝẹ́i̯ a ş-o duŝém la răŝálă să să răŝáscă şî gáta ai̯túra.

Dăm‿ cárńa pĭ‿ máşînă, dăm‿ curéĉu pĭ‿ máşînă, puńém slăńină ďe făcút rîntáş, puńém ŝápă, mesťecắm u̯oréz, rái̯s cum‿ zîŝẹ́m nu̯oi̯ mai̯ ďe mult, rái̯s, şî le mesťecắm tắťe lao̯láltă puńém sáre, puńém ĉipéri̯, puńém ŝímbru, tăťi‿ŝéle‿ŝe‿trẹ́be, ďe̯‿éste̯a, mesťecắm tă‿lau̯o̯láltă ş‿apo fáŝem gălúşťe cĭ‿púmu ďe mari̯ [!], cu frúnză ďe curéĉ.

(Subiect vorbitor: Floarea Suci, 70 de ani, 4 clase, căsătorită în Ilva Mare de 43 de ani, pensionară; înregistrare şi transcriere: Cristina Nechita)

2. Cîm‿vińẹ́ la nu̯oi̯ ŝińevá, i̯erám pe láda ŝẹ́i̯a ďe lẹ́mńe, tăţ‿ pátru lîŋg‿ u̯oláltă ńi‿nu‿ mńişcám. Po ńe mai̯ coşắm, ş‿ ápo máma cĭ‿să‿ui̯tá‿u̯odát‿hîd la nu̯oi̯ niŝ nu mai̯ suflá u̯únu. Şî cîn‿ lucráu̯ u̯ámińi ŝíi̯a îm‿p [K] la pădúre, ţîi̯ míńťe mătúşă, vîńẹ́u̯ şî mîŋcáu̯ în‿du̯os, şî cîm‿vîńẹ́m nu̯oi̯ ďi la şcọ́lă tăďe̯au̯úna ii̯‿ eráu̯ la mîŋcáre, flămî́nz nu̯oi̯ ďi la şcọ́lă, îs‿dai̯ se̯áma, sosắm pi‿ la‿du̯ou̯ă‿şî‿ŝevá trii̯, mîŋcáre nimn'íca la şcu̯ólă că ńe mîŋcám ďîmîńáţa nu̯oi̯, ńe făŝẹ́ máma ďe mîŋcáre şî pî́nă vîńẹ́m nu̯oi̯ ďi la şcu̯ólă. Sosắm acásă mîŋcá‿ ọ́mińi‿ la‿ másă, nu̯oi̯ flămî́nz,

---

15 Localitatea Ilva Mare se află în nord-estul judeţului Bistriţa-Năsăud, pe cursul superior al rîului Ilva, în partea centrală a Munţilor Bîrgăului, avînd ca localităţi limitrofe Şanţ, spre nord-est, Rodna, spre nord-vest, Leşu, spre sud, Lunca Ilvei, spre est, respectiv Măgura Ilvei, spre vest.

flămîn̦z, da‿nu‿ńe‿lăsá sậ mńișcám d'i‿pe‿ládậ, cîn [K] cîn‿tîpám‿ g'u̯ozdánu şî háịna d'i pe nu̯oi̯ că ịerá ịárna ș-acu̯ólu̯o stăt'ẹm ș‿ atún̦ŝa şî nu murẹi̯. Dọmńe iártă-ńe! No, tă‿d'e‿ai̯est'ẹa.

(Subiect vorbitor: Fironica Măricuț, 40 de ani, 10 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Cristina Nechita)

3. *Cum se face caşul*

Cĩn ai̯ muls‿u̯ói̯lẹ, lapt'ili̯‿ăla s-adúŝi̯ să bágă-n‿într‿budácâ, budáca-i̯ d'e lemn, la nu̯oi̯ să zîŝi budácâ, deĉ‿um‿vás de lẹmn, să numẹșt'e, făcú‿d'ĩ‿lẹmn d'e brád.

[Numai de brad?]

D'e brád, mu̯olíd, deŝ brádu-i̯ brád şî mu̯olídu-i̯ mu̯olíd. Bíńe îm‿fíńe tu̯ot un‿lemn dĩ‿rășînu̯ós‿îi̯. D'i̯‿acu̯ól cáre să bágă la... să bágă la‿ịŋ'k'egát, dup‿u̯o‿jumá‿d'e‿u̯ọră să rúpẹ lápt'ili̯...

[Cu mîna sau cu ce?]

Jîntalắu̯, așắ să numéșt'e, ũ‿cun‿să-ț‿ esplíc‿ io‿așa, îi̯ u̯o‿ rọtă așá făcútă d'in, tu̯ot d'in brad ș-áre nișt'e, nișt'e dun̦ẑ așá şî‿ ălá d'ẹspícă cașu ắla‿ĩm‿budácă, dúpă cáre să lásă u̯o‿jumá‿d'e‿ ọră şî dup‿u̯ó jumá‿d'e‿u̯ọră, sậ întrodúŝi mîna‿ĩ‿i̯el, şî dup‿u̯o jumá‿d'e‿u̯ọră i̯áră devíne cásu, cáre cásu intră la... dúpă ĉe l-ai̯ făcút intră la strécură. Strécura-i̯, îi̯, cum sậ spun, îi̯... un... un tifu̯ón nu̯ormál, õ‿tifón cáre să bag‿acu̯ólo şî să răsuĉéșt'e, şî să țîńé dọu̯ășpátru d'e u̯ọr'e acu̯ólo, dúpă dọu̯ășpátru d'e u̯ọre să i̯e cáșu, să pún'e la du̯ospít, la pătúl așắ să numéșt'e, îi̯ u̯o cámir‿așá sus d'i‿la pămînt pátru métri̯ să dospéșt'e şî după ái̯e să bágă la pút'ină la ésta.

[Şi o frămîntați cînd o puneți la putină?]

Da, u̯o frămîn̦z‿dácă vrei̯ u̯o frămîn̦z, da la nu̯oi̯ u̯obiŝẹi̯u să frămîntă că nu să faŝ‿ĩ‿saramúră. Saramurá să... u̯o tái̯ fẹlii̯ cáșu, deĉ acu̯ólo-i̯ áltă problémă, la nu̯oi̯ nu să faŝi di̯‿ei̯á.

(Subiect vorbitor: Zaharia Moldovan, 50 de ani, 10 clase, de meserie cioban; înregistrare şi transcriere: Cristina Nechita)

4. *Discuție*

B: Bunú cîm̯‿vái̯ i̯erám... nu șťiu̯ că‿i̯erám pe̯‿antíi̯a cĭ‿u̯o‿ murít búnu, da țîn mínťe búnu, cum avé̯ ...

A: Cum adușé̯ alún'é̯...

B: Șťii̯ mnitále că‿a... cum‿i̯erá prágu‿șelá‿m̯‿verándă.

A: I̯e̯‿i̯e̯...

B: Vai̯, nu ui̯t‿pînă̯‿mu̯or că i̯erá mai̯ sus nu‿șťiu̯‿cúm.

A: I̯e̯‿i̯e̯‿i̯e̯...

B: Pe prágu șéla ńi̯‿adúșé̯ șu̯ocáńe șî cu̯oșé̯ni̯ ďe mălái̯.

A: Zdru̯obĝé̯ la vaș.

B: Șî zîșé̯ cîtă nu̯oi̯ să zdru̯obĝím la vaș. Ńe dăďé̯, „dácă gătáț ďe zdru̯obĝít cu̯oșé̯ni i̯éșťe̯a, vă dau̯...", ńe dăďé̯ ďi‿la cápătu‿ pátului̯ nuș, alúńe, mé̯re, sărácu búnu, ș‿ápă ńi‿mńé̯re. Avé̯ lái̯ța șei̯á, și̯‿ u̯o‿ áre mătúșa Nastasíi̯a n̯ai̯ínťe̯á u̯úșă cu̯ólo afáră, lúŋgă, mása șî cu lăi̯ț pe márĝină șî i̯erám tăț pi̯-u̯o‿párte șî pi̯‿ álta șî ńe puńé̯ mńé̯re, vái̯ ďe‿mińe, că nu ui̯t pînă mu̯or. Așá ai̯é̯sťi̯a mńi‿li̯‿adúc amínťe. Șî cîn‿am stát u̯odátă cu váșile cu i̯el pî‿ŋgă‿línii̯e șî ni̯-u̯o... m-u̯o lăsát pe míńé șî i̯el u̯o vińít la su̯ócru nu‿șťiu̯‿a‿șé̯, m-u̯o lăsát pe míńé să stáu̯ acu̯ólo să nu tri̯ácă váșile línii̯a șî i̯o, cĭ‿ u̯o vińít un tren, tăťe váșile mń-u̯o trecút línii̯a ș-u̯o rămás núma u̯úna șî sărácu búnu, cîn‿u̯o‿văzút, u̯o ĝîńít că m-u̯o tăi̯é̯t trénu c‿u̯o fișcăi̯ít trénu ďe Dómńe feréșťe. Po, parc‿amú‿l văd cum fuẑé̯ să vádă dácă nu mu̯-o tăi̯é̯t trénu... i̯erám o túpĉiță ďe băi̯t. Așa‿ț... ai̯esťi̯á mńi amintíri̯ mi li̯‿adúc amínťe ďi‿ i̯el șî cîn‿ u̯o murít, că i̯eu̯ mă ťemé̯m ďi i̯el ș-am sîŋgură îŋ‿cámeră ďiŋcólo șî m-am dus șî i̯o dup‿așéi̯a că m-an‿ ťemút șî ďiŋcólo așa mńi-l adúc‿amínťé.

A: Da ții̯‿mínťe, Fícă, cîn‿u̯o murít táta?

B: Vâi̯, cum ni̯-u̯o pus să fáșem mătáńi di̯asúpra lui̯.

A: Şắpťe, şắpťe bắi̯ťe[16]. U̯or şắpťe, u̯or nóu̯ă?

B: Şắpťe fẹ́ťe mă‿ťeŋ‿că...

A: Pe u̯o fáță ďe másă ďi̯asúpra pátului̯.

B: Ọ́re nọ́u̯ă? Tă‿că‿i̯erám i̯o, Fíca, Mărįi̯a, Sabína, Lucréța, Emíli̯a, Fíca Lupşán...

A: Aşá, aşá, nu̯óu̯ă bắi̯ťe.

B: Şî mă‿ťeŋ‿că, ŝińe mai̯ i̯erá, Uțá lu u̯uńĉéşu Liu̯ontín. Nu̯óu̯ă. Nu̯óu̯ă am‿ fu̯ost. Şî búna săráca ńe puńẹ́ să zîŝẹ́m‿ rugăŝúni̯ că i̯él trăẑẹ́ ďe mọ́rťe şî nu mai̯ puťé murí.

A: Di̯asúpra pátului̯‿î‿pu̯od.

B: I̯erá pátu‿î‿mn'ijlu̯ócu‿cắsâ, ńi-l‿adúc amínťé, mătúşă, pátu mńic î‿mńijlu̯ócu cắsâ, túma su‿lámpă î‿dréptu feréşťi, pátu ŝé... [K] albástru, nu ui̯t pînă mu̯or. Ş-u̯o zî‿ búna, „hai̯dáț să fáŝem rugăŝúni̯ îm‿ pu̯od" şî să fáŝem mătắni̯ ďi‿ŝéli̯a, să pupắm...

A: Pe fáța ďe másă.

B: ... pămîntu. Şî nói̯ cî‿ ńe tuplicám aşá ďe să pupắm ńe trînťẹ́m cápuri̯ ďi̯olálta şî ńe rîďẹ́m, ńe rîďẹ́m, da aşá ńi̯‿ adúc amíńťe aşá ńi. Săráca búnă să cîntá, da i̯erá bîn'e cré‿ că i̯erá primít că no‿i̯erám bắi̯ťe.

A: Sigur, i̯eráț...

B: Ş‿apă‿i̯ó țîn mínťe pe tá... pe táta să cîntá răzîmát ďe uşă la verándă şî-l‿auzắ búnu şî nu puťẹ́ grăįi̯ ş-atắta ďe hîd făŝẹ́, aşá mn'i̯‿adúc şî i̯eu̯ amín'ťe.

A: Ńi̯‿auzắ, núma suflá grēu̯...

B: Aşá, aşá, mńi̯‿adúc amín'ťe, că táta să cîntá la uşă şî...

A: Nu mái̯ puťẹ́m, ńe cîntám, i̯ó mă cîntám îm‿verándă, şî ńe‿ p... [K] m-am pus cólo pe pat săráců, vái̯ Dumńezắu̯ să-l‿i̯érťe...

---

16 Formă realizată prin analogie cu termenul *bắi̯t* „băiat" şi se referă la noțiunea de *copilă, fetiță* trecînd prin următoarele transformări: *„băi̯ẹ́tă > *bắi̯ẹtă > *bắi̯etă > * bắi̯ită > bắi̯tă"*. Vezi Luminița Botoşineanu, *Graiul de pe valea superioară a Someşului Mare*, Editura Alfa, Iaşi, 2007, p. 47.

B: Ş‿ápo cîn‿u̯o murít ţĭ‿mínťé că făŝę rolátă, şî nói̯ furám roláta ş-u̯o mîŋcám. Tăt puńę acólo‿ŋ‿cămáră şî númai̯, númai̯, numá nu‿ i̯erá. Nu̯oi̯ tăt‿u̯o‿furám ş-u̯o mîŋcám. No, aminťíri̯ ďi̯‿ai̯éstia.

(Subiecţi vorbitori: Cristina Ruşti, 63 de ani, 4 clase, pensionară; Măricuţ Fironica, 40 de ani, 10 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Cristina Nechita)

5. *Discuţie*

B: Afumătǫre înaínťe nu i̯erá, acumá, s-afumá‿ŋai̯ínťé cárńa îm‿pu̯ódu cǎsâ.

[În pod?]

B: Îm‿ pu̯ód, acu̯ǫlo i̯eşǎ fúmũ‿ m‿ pu̯ód. Avę acu̯ólo‿ ĩ‿ căpriu̯óri ŝę̑i̯á cum‿să‿zîŝę, púńę acu̯ólo pu̯orcú, sạ să ‿belę, nu‿ să̯ pîrjolę.

[Se dădea pielea jos?]

N: Pĉéli̯a žu̯os că să făŝę u̯opĉíŋŝ. Atuŋŝá nu i̯erá cum‿ îi̯‿ amú. Fii̯ecáre ţărán avę, îmblá c‿u̯opĉíŋŝ ďe pu̯orc, ďe vítă. Să ruşǎ pĉéli̯a după, să belę pu̯orcú u̯o‿ŋťînďę pi̯‿uńevá‿ŋt‿u̯on pu̯od uńevá, să uscá ş-u̯o tăi̯ę făşîi̯ şî u̯o‿răďę ďe păru̯‿aŝéla ş-u̯o‿ băgá‿ŋt‿u̯o ruşálă, i̯esťe ũ‿fel ďe lemn cáre aşá-i̯ spus, ruşálă, să făŝę roşă, şî cu̯‿aŝéi̯a să‿ŋruşǎ pĉęli̯a ŝéi̯a, făşîi̯lę‿aŝeli̯á, să făŝę u̯opĉíŋŝ, ŝíni ştii̯ę să le fácă. Şî cu̯‿aŝéli̯a să‿ŋcălţá ţăránu atúŋŝa, n-avę ńíme păpúŝ.

A: Mă, Cristinúţă, tu mă crézi̯ aprǫpe cĩn‿m‿ã‿măritát...

B: Niŝ profesóri cári̯‿avę.

A: ... mńi̯-u̯o cumpărát táta u̯o păréĉe cu máma u̯o păréĉe ďe păpúŝ, cĩn‿m‿ã‿măritát. Îmblám‿c‿u̯opĉíŋŝ, atuŋŝ s‿ĩmblá şî la besęrică merę‿c‿u̯opĉĩŋŝ vára, cu u̯opĉíŋŝ cu cu̯ólţuni̯ n'e făŝęm...

B: Să făŝę ũm‿fel ďe ŝǫriŝ ďe iárnă, căpút...

A: Scúmpa mámi, amú lúmęa-i̯ dǫmnă nu po‿să zîŝ că-i̯ rău̯.

B: Căpút, cúşmă, sfétăr ďe lînă, tăťe să făŝę ďi_mînă ďe, ďi_la fiméįe ismánă făcút, ţăsút ďin, cíńépă cari_uo produŝí ţăránu, nu įerá ďe cumpărát nimn'íc.

A: Pînă_n săptămîna Crăŝúnului.

B: Niŝ cárńe, nu są cumpărá, tu ţíńęi ĩ_guospuodăríįe: vácă, uǫįe, puorc, ẑiţăl ŝe [k] ăsta [k] îm_fiįecáre an să tăįę puorŝ, uúnu, duoi cît să tăįę, nu mai ştíu că fiįecáre-į dúpă mémbru ďe famíliįe, ẑiţăi nu prę să tăįę, că cu Ĉauuşăscu n-ávei cum înaínťe s-uo mái ăsta şî după, şî cu Ĉauuşăscu s-uo mai... trebę să nu şťíįe, să nu ťe príndâ, ťe băgá_m_puşcăríįe. Da są mîŋcá mai múltă cárńę, um_pi_ca_amú, că įerá įefťînă şî nu įerá aşá scúmpă cum_i_amu. Să făŝę ďin pǫme, ďin m...[K] ăsta nu să făŝę ţúįcă, rār ŝine făŝę.

A: Să făŝę sîlvuoįíţă.

B: D'in prún'e, ďin męre, ďin pęre, périle să făŝę coşorǫbe, cum_să_zîŝę atúnŝa, uscáťe, le crepá şî le pun'ę la sǫre, îm_puod uúńe le puńę, să făŝę ďe puost. Puńę acó_le ŝerbę, zá(h)ăr puńę, că zá(h)ăr įerá cósca, ďiaŝélia, atîta duóuă bucăţăli, acuǫlo, nu că dúlĉi, réstu trăįę_uámińi cu mîŋcária tradiţionálă cáre įerá. Asta_įerá rígula cą nu įerá magazíńé cu ăsta, háińe nu, įerá făgădău. Merę_uǫmeńí şî beęu uun ẑin_árs, la zíle cîn_įerá acǫlo, bęre nu prę_įerá. Aşa mai ďepárťe, altféle nu, nu įerá atíţia lucţuri ca amú, nǫ, pe ťímpurili_aŝélia.

(Subiecţi vorbitori: A: Cristina Ruşti, 63 de ani, 4 clase, pensionară; B - Pavăl Burduhos, 72 de ani, 4 clase, a făcut armata doi ani la Timişoara; înregistrare şi transcriere: Cristina Nechita)

6. *O întîmplare*

Săracu Ĝórĝe, ńe puovesťé_bĝáta sǫcră c-uo zîs c-uo măr_la le Sabína, la bĝáta le Sabínă, Dumn'ezău s-uo įérťe, ş-uo zîs că mîŋcá nápĉ cuopţ ĩn_lęr cu, cu mǫre ďe curéĉ. „Hái mă Ĝorĝícă, hái mă băiťe să vēz cît îi ďe ...". „Nu că dǫră că įel nu-į trębe, nu-į

trẹbe". Bĝáta sọcră: „dúťe mă Ĝórĝe şî ie núm-o muşcătúră". „Nu-mi trẹbe şî nu-m trẹbe!"

Uo viníit acásă, „ŝíńe mọre că bă... [k] Ĝórĝe mọre, ŝíńe mọre, că Ĝórĝe mọre", s-uo trînťít, uo zîs că ierá tîrzíu şî s-uo luat bĝáta sọcră: „mă, Sabínă nu ma‿ái núma uo‿cọjă ďe náp, şî c‿uo ţî‿ďe mọre diaŝéia? Vai‿ďe‿míńe, zîŝẹ, túluaie că‿mọre băitu!" Ş-uo mărs ş-uo strîns cọjîle, li-uo ţîpát îm‿vídără la pórc [!] li-uo lọt, fáin‿uo‿găsít uõ‿mńez ďe nap, cu nap cu cọjă cu tătú ďiŋ‿co‿ďim‿vídără ďi la puorŝ şî c‿uo‿ţî‿ďe mọre i-o pús acuólo ş-uo mărs bĝáta sọcră la iel acásă şî i-uo dat.

(Subiect vorbitor: Cristina Ruşti, 63 de ani, 4 clase, pensionară; înregistrare şi transcriere: Cristina Nechita)

7. *Nunta*

E: Nu, ierá cu pîŋzătúri, cu pọle, cu ĉept şî cu cunúnă pe cap.

[Ce o diferenţia pe mireasa?]

E: Aşá‿ierá îmbrăcátă cu pọle, cu pîŋzătúri, şî cununá‿ŝéia pe cap, nu‿ierá...

F: Aŝéia‿o ďiferẹ...

[Cununa o difere?]

E: Ẹ...

F: Da, cununá, da.

[Şi mirele?]

E: Mńírilẹ cu cluop‿ĩ‿cap cu pă... [k], cămẹşă cu [!] şî cu pantáluoni uori cu ŝọriŝ cu ŝe‿ierá, cum‿ierá ťímpu. Colăcári ierá cu stiag cu cai cu ďi‿aiésťea. Şî ťe‿ntîlnéi la besẹrică.

[Acolo se-ntîlneau?]

E: Acólo la besẹrică.

[De la biserică?]

E: Meréi la cása núnţâ şî mîŋcái, béi, žucái, să strîcá mńiriása să‿mprăşťiẹ şî‿ierá gáta. Nu plăťeau.

[Ce se dădea cînd se închina? se plătea?]

E: Nu plăťę̯u̯.

[Se dădeau bani?]

E: Bánị.

B: ...ẑițắi̯ şî mńi̯ę́i̯ şî u̯oi̯, ŝ‿avę‿ǫmińi, pu̯orŝ.

E: Mălái̯, u̯ovā́s, di̯‿ai̯éśťi̯a. Dácă n-avę́i̯ bánị făgădui̯ę́i̯ di̯‿aŝéli̯a.

(Subiecți vorbitori: E - Floarea Suci, 70 de ani, 4 clase, căsătoriă în Ilva Mare de 43 de ani, pensionară; F - Ioan Suci, 66 de ani, 4 clase în Ilva Mare, nu a fost plecat din sat; intervenție a subiectului B, Crîstîna Ruşti, 63 de ani, 4 clase, pensionară; înregistrare şi transcriere: Cristina Nechita)

V.4. JUDEȚUL BOTOŞANI

Sat Coțuşca, comuna Coțuşca[17], județul Botoşani

1. *Amintiri din tinerețe*

I̯eu̯ avę́m acásâ du̯ói̯ fráț ş-u̯ó su̯órâ şî Cu̯ostícâ n-u̯ó vrút sâ sti̯é̯i̯i niŝ‿la‿míni̦ acásâ la parínțâ mi̯i̯, niŝ‿la‿a‿lui̯. Şî la‿a‿lui̯ tu̯ót aşá avę́: du̯óu̯ă suróri̦ ş-um̟‿fráti̦. Şî ni̯-am‿dús îŋ‿cásâ cu k'iri̯i̯i, ş-am stát într-u̯ó bojdi̯éu̯câ aşâ‿iá şî cu mí̯i̯a ŝę́i̯a ŝin̟ŝ‿súti̦‿ di̦‿l̦i̯éi̯ ni̯-am cumpărát căpriu̯óri̦ pi̯éntru cásâ. Ş-apă̆i̯ i̯el s-u̯o dús pi̦ la, s‿u̯o‿n̟ŝepút si̯emi̯eti̯éu̯u[18] ai̯íŝ la nu̯oi̯ şî s-u̯o dus páznic di̦ nuápti̦ la si̯emi̯eti̯éu̯ ş-ápu am mái̯ cîştigát parál̦i̦ ş-am avút u̯o, ni̯-u̯o dat părínțâ nii̯ u̯o gu̯onituári̦.

[Ŝe-i̯ gu̯onituári̯a?][19]

I̯-u̯o‿junícâ cári̦ sâ‿spúni̦ amú junícâ, atún̟ŝa sâ spuní̯a gu̯onituári̦. I̯erá u̯o g'ițáu̯â cari̦ tri̯ebi̯ę́ sâ fi̯éti̦ într‿ũ‿an. Ş-am̟‿ vîndút gu̯onituári̯a ŝę́i̯a şî su̯ocru-ńíu̯ u̯o avút vácâ ş-u̯o vîndút váca şî ni̯-u̯o dát nu̯óu̯â, u̯ópsúti̦‿di̦‿l̦i̯ei̯ şî iel ş-u̯o u̯oprít nu̯óu̯â suti̦ ca‿sâ‿ puátâ cumpărá ŝevá. Şî cu‿aŝę́i̯a am pu̯ornít cása. Am făcút k'irpíŝ, am plătít cái̯i̯ la călcătúrâ şî ni̯-u̯o ažutát părínțâ ńíi̯, suru̯óril̦i̦ şî di̯-a‿ lui̯ şî di̯-a ńíi̯ ş-am̟‿făcút k'irpíŝ. Şî tuámna i̯-aŋ‿ cărát acásâ câ i̯-aŋ‿făcút îŋ‿cîmp. Tuámna i̯-aŋ‿cărát ai̯íŝ u̯úndi̯‿ ám‿cása. Şî primăvára ni̯-am rădicát cása. La hrám, la G'iréni̦, di̦ Sfînta Marí̯i̯i ŝei̯ Mári̦, ni̯-u̯o gătít cása di̦ rădicát. Şî pi̦ ŝin̟sprîză̆si

---

[17]Comuna Coțuşca (în a cărei componența intră nouă sate, cu centrul în satul Coțuşca), situată în nordul Cîmpiei Moldovei, în județul Botoşani, este străbătută de cursul pîraielor Ghireni şi Volovăț, afluienți ai Prutului şi se învecinează în partea de nord cu comuna Rădăuți Prut şi rîul Prut, la nord-vest - comuna Viişoara, la sud-vest - comuna Mileanca şi oraşul Darabani, la sud - comunele Drăguşeni şi Avrameni, iar la est - comuna Mitoc şi o parte din rîul Prut.

[18] Reprezintă abrevierea pentru *Stațiunea de maşini şi tractoare*, care a funcționat în timpul comunismului.

[19] Subiectului i s-a cerut să explice cuvîntul.

si̯epti̯émbrii̯ am născút băi̯ętu. În u̯octu̯ómbri̯ii împlini̯ęm, pį şăptįsprîzăŝi u̯octu̯ómbrii̯ împlini̯ęm ánu şî pį şăptįsprîzăŝi si̯epti̯émbri̯ii am născút. Ş-apăi̯ múŋcâ. I̯el s-u̯o dus, s-u̯o aŋgaját pį la gu̯ostát, u̯o mai̯ lucrát ca sâ puátâ cîştigá banį, sâ gătím cása, şî nu i̯erá fîn̟tînį pi̯e-i̯íŝ, şî nu i̯erá, n-ay̯ę́i̯ dį‿u̯úndį adúŝį apâ, adúŝ̯ę́m ápâ dį la´ŝínį ştíi̯ dį u̯únį dį la şu̯osiáu̯â, dį‿dįválį pį du̯oîşu̯ópt şî i̯erá iárna, i̯erá, nį vid̯ę́m în̟‿zapádâ pîn̟‿la‿brîu̯ ş-an̟‿strîn̟s fluári̯a suárului̯, ş-am vîndút-u̯o şî ni̯-am făcút fîntînâ. Ş-am scapát di̯‿ásta. Ş-pu̯ói̯ fă u̯úna, ba tr̯ę́bu gárd, ba trębu u̯úna, ba tr̯ę́bu álta, sî tu̯ót aşă, am mun̟ŝít pînâ ni̯-am văzút aŝuuáţ u̯oli̯ecuţîcâ‿aşá. I̯erá gri̯éu̯ şî-n̥ai̯ínti̯. Îi̯ gri̯éu̯ ş-amú, da amú nu sâ fáŝį, atún̟ŝa făŝę́m, ti̯erminám u̯o cámįrâ, avi̯ę́m u̯únį stá, mái̯ treŝ̯ę́ ũ‿an, ti̯erminám u̯o áltâ cámįrâ, da amú bánį di̯-a gáta, da di̯‿u̯úni?

(Subiect vorbitor: Elisabeta Ş., 75 de ani, s-a născut şi şi-a petrecut toată viaţa în sat. A practicat croitoria, iar principala ei activitate în prezent este agricultura. Are ca studii doar şcoala primară. A părăsit satul doar pentru a-şi vizita copiii, însă niciodată în afara ţării; denotă spontaneitate şi lejeritate în discuţie, fiind singurul subiect anchetat în Coţuşca care a oferit evenimente din viaţa sa; înregistrare şi transcriere: Bianca Cutur)

2. *Cum se face alivinca?*

Alivîŋca sâ faŝį îm̟‿fi̯élu u̯următu̯ór: dácâ ai̯ láptį prin̟s, k′işliáç, nu láptį fi̯ért, sâ fíi̯i láptį ácru sau̯ zăr dį uái̯i. Şî púi̯ într-u̯o uálâ la aragáz ca‿sî‿sî‿n̟ŝi̯erbíntį şî cîn̟‿s‿în̟ŝépį a în̟ŝi̯erbîntá, púi̯ făi̯i̯nâ şî tu̯ót mi̯éstiŝ pînâ sî- ŋgruáşâ ŝíru ŝéla şî pį‿u̯úrmâ púi̯ uáu̯â. Şî pui̯ záhîr şî pui̯ u̯oliácâ dį u̯uli̯éi̯ sau̯ dį grăsîmį, ŝi ai̯ şî u̯o mi̯éstiŝ g′ínį, g′ínį, g′ínį şî pui̯ brîn̟zâ di̯‿u̯oi̯ sarátâ. Şî dúp‿aŝę́i̯a mi̯éstiŝ cu brîn̟za ŝę́i̯a tăt, un̟ẑ u̯o távâ cu u̯uli̯éi̯ sau̯ cu u̯un̟túrâ cu ŝ-u̯ó un̟ẑ, ş-u̯o púi̯ în távâ şî di̯asúpra strîŝ‿ ũ‿ u̯ou̯ ş-u̯o un̟ẑ cu u̯óu̯u ŝéla, îl zbáţ bínį, bínį şî i̯éi̯ ş-u̯oliácâ di̯‿aŝéi̯i dį cu̯ompu̯ozíţi̯e di̯‿aŝéi̯i ŝe-ai̯‿pús pi̯éntru alivîŋcâ, s-ami̯ésticâ cu u̯óu̯u ŝéla ş-u̯o ún̟ẑ tătă pį di̯asúpra aşă.

Murui̯ítâ, aşă sâ spunę înai̯ínţį cîn‿i̯erám acásâ. Şî cîn‿îl‿scu̯óţ dį la cuptu̯ór, u̯o tai̯ şî dácâ vri̯ei̯ di̯asúpra sâ pui̯ smîntînâ, pui̯ smîntînâ, dácâ vri̯ei̯ žem, žem, dácâ nu, u̯o mînîn̟ŝ aşă.

(Subiect vorbitor: Maria O., 60 de ani, 8 clase, vînzătoare, se ocupă şi de agricultură; născută în localitate, merge săptămînal la Botoşani; are o dicţie clară, a comunicat eficient pentru realizarea anchetei; înregistrare şi transcriere: Bianca Cutur)

3. *Nunta*

Ō ... îţi pu̯ovisti̯ésc! I̯eu̯ m-am căsătu̯órit dį şăptisprîzăŝį anį, avę́m şăptisprîzăŝį anį cĭ‿m-am căsătu̯orít. Amú ĭi̯ ca amú, atún̟ŝa nu i̯erá aşă, atún̟ŝa sâ făŝę nunta acásâ, făŝę́m cu̯órt acásâ, făŝę́m núnta acásâ şî tinįrétu i̯erá‿ĭ‿áltâ párţį şî u̯amínį căsătu̯oríţ ĭ‿áltâ párţį. Împărţă múzica ĭ‿du̯óu̯â. Sâ făŝę îŋ‿cásâ, la mínį am̟‿făcút cu̯órt, da sâ făŝę îŋ‿cásâ, ş-ápu ţį rugai̯ la unu sî-ţ di̯éi̯i cása pi̯entru u̯o nuápţį şî uáminį stăţi̯éu̯ la su̯ócru ŝél márį. Şî dúpa, dúpa u̯óra du̯ói̯sprîzăŝi nuápţi̯a luáu̯ flăcăi̯i pahárâ ş-ápu sâ duŝéu̯ acásâ, ŝ-avi̯ę́u̯ sâ fácâ? Ş-ápîi̯ la uáminį ţînę núnta pînâ a‿du̯óu̯a‿zâ tîrzîu̯ aşă, pînâ luáu̯ pahárâ, sâ žucá pahárîlį ş‿îŋ'k'iná, luá întăi̯ núnu, ş-apú su̯ócrii̯, sâ spuni̯ę plu̯ocuánį.

[Ce se dădea la nuntă?]

Ŝi dădę?

[Se dădeau cadouri?]

I̯ē, cadu̯óu̯rį, i̯éu̯ am prinít u̯o farfufíi̯i cadu̯óu̯ la tătâ núnta cárį‿am avút-u̯o. Şî nį-u̯o i̯işît, an işît cu k'eltui̯élįlį şî nį-u̯o mái̯ rămás u̯o míi̯i ŝin̟ŝ suţį dį li̯éi̯ dį la nún̟tâ.

(Subiect vorbitor: Elisabeta Ş., 75 de ani, şcoala primară; înregistrare şi transcriere: Bianca Cutur)

4. *Obiceiuri de iarnă în Coţuşca*

Plúgu dį căi̯úţ cu cáprâ. Plúgu i̯erá formát din nu̯óu̯â sau̯ dói̯sprîzeŝi căi̯úţ, speŝífic la nu̯ói̯ călúţu se ţínę în mînă, nu i̯éstį

prin̦s dį vi̯éşcâ. Véşca i̯ésti̯‿um̦‿fel‿dĩ‿lémn cárį sâ púnį‿îm̦‿fáța şî-ŋ̦‿spátele ĉéluį cárį puártâ fústa călúțuluį[20], pístį cárį s-aplícâ fústa. Dim plúgu dį călúț am spús câ fác pártį nu̯óu̯â sáu̯ dói̯sprîzeŝi călúț, u̯o jîdáu̯câ, u̯un jián, ş-u̯o cáprâ. Cápra, dį‿ u̯obiĉéį la nu̯óį s-m̦brácâ cu aşternúturį populárį, cu cuvertúrį populárį sáu̯ k'ar cu pămătúf dẹ stuf. Sâ fâŝeáu̯ múltį bén̦z: bánda luį Jiiánu, bánda luį Novác, diŋ‿cîțį‿îmį‿adúc i̯éu̯ amíntį, bánda de țigánį, cam astį̯a lį ştíu̯, mái̯ i̯eráu̯ da nu-mį maį adúc amíntį.

[Cu colinda se mergea?]

Înai̯ínte nu, cu̯olínda-i̯ u̯un u̯obiŝéį maį nu̯ou̯ ai̯íŝ la nu̯oį, înai̯íntį, ŝel puțín cîn‿i̯erám i̯éu̯ mícâ nu, nu sâ merĝâ, acúma sâ mérĝi, u̯un u̯obiŝéį maį nu̯ou̯. Cu semănátu în̦‿ sk'imb să merĝá şî sâ spuni̯a că îm̦‿fúncții̯i ĉe copíl veni̯a prímu la semănát, băiát sáu̯ fetíță, u̯óį̯lį vor fătá mńelúțe sau̯ berbecúț. Dácâ veni̯a u̯o fátâ cu semănátu, atúńĉ prímu mńél fătát aveá sâ fíi̯i mńelúțâ, dácâ veni̯a u̯um‿ băi̯ețél, atúńĉ prímu mńel avẹ́ sâ fíi̯i bărbăcúț. Cu stiáu̯a nu ştíu̯, am spus câ dį u̯obiŝéį colíndį̯lį ástį̯a dį la Crăĉún îs mái̯ nuóį, nu prį̯a, nu țín míntį sâ zîc sâ fi umblát cîn i̯erám i̯éu̯ mícâ, bínį, mái̯ înai̯íntį nu maį ştíu̯. Acúma merg copíi̯i, da, merg. Acúma merg copíi̯i cu colíndu, merg cu stiáu̯a, acúma merg. Plúgu ĉel márį, i̯eráu̯ feĉórii̯ lăsáțį la vátrâ, deŝ cárį terminásį̯râ armáta, flăcắi̯i, merĝáu̯ cu u̯urátu la fetílį dį măritát în̦soțíț binii̯înțelés dį ĉevá múzicâ, u̯un acordeu̯ón, u̯o viu̯árâ, i̯eu̯ ştíu̯, ĉi avi̯áu̯ prin̦‿sát. Şî merĝáu̯ cu u̯urátu, aŝéla i̯erá plúgu ĉel márį. Fétilį îl primiáu̯ cu vín, cu mă róg, cu ĉį‿aviáu̯‿ĩ‿cásâ pregătít péntru sărbătu̯órį, da dį u̯obiŝéį cu vin şî acu̯ólo sâ lăsá cu dan̦s, u̯obligatórį̯u trebuiáu̯ sâ dan̦sézį gázda. Înai̯íntį, spre egzémplu, plúgurilį dį călúț i̯eráu̯ făcúti tu̯ot aşá dim‿ băi̯éțį eliberáț dį armátâ, acúm la nu̯oį sâ fac cu cu̯opíį, copíi̯i în̦ŝepînd dį pį la u̯óptîsprîzeŝi anį, deĉ nu, nu maį fac ĉeį márį. Iárăş la nu̯oį

[20] Subiectului i s-a cerut explicația cuvîntului.

spešífic, călúțu avi̯á u̯o hái̯nâ îmbrăcátâ îŋ‿ hîrtíi̯i creponátâ, colorátâ, deĉ nu i̯erá îmbrăcát îŋ‿hái̯nâ róşii̯e cum sunt în álțį părț. Hái̯na i̯erá cusútâ cu hîrtíi̯i creponátâ, frumu̯ós ornamen̦tátâ, dį tuátį culórįlį. Călúțu tót aşá, i̯erá împodobít cu páŋgliŝ multicolu̯órį dį mătásį şi la călúț dį u̯obiŝéi̯ sî púnį um̦‿fir dį busui̯óc pi̯éntru noróc, câ aşá sâ spúnį cî-i̯ purtătu̯ór dį noróc busui̯ócu.

(Subiect vorbitor: Laura N., 37 de ani, studii liceale în Botoşani, după care revine în comuna natală; a fost plecată un an în Spania; deşi pronunţarea este mai apropiată de limba literară, se regăsesc în spusele sale şi elemente regionale; a manifestat spontanitate şi dorinţa de a informa despre tradiţiile locale; înregistrare şi transcriere: Bianca Cutur)

5. Vri̯eu̯ sâ fac sáŝ di cînipâ: sámîn cînipâ, u̯o las şî cri̯éştį, cîn‿ îi̯ gáta ma‿duc ş‿u̯o culi̯ég u̯o fac fui̯u̯árį mînînțắlį, lį li̯eg, mă‿ duc la báltâ, u̯o pun, u̯o fac u̯o plútâ, aşă sâ ḑîŝę́, tai̯ brắzdį dį pămînt dį pį i̯árbâ şî duc acu̯ólo şî pun sâ nu sâ rîdíŝi i̯ę́ din‿apâ, pį u̯úrmâ stă u̯o săptămînâ, ma‿duc ş-u̯o scot, u̯o spăl bíni‿ĭ‿ápâ, u̯o scu̯ot pį mal, u̯o fac pu̯ópurį şî sâ usúcâ. Pį u̯úrmâ i̯eu̯ carúțâ şî má-duc ş-u̯o adúc acásâ. Acásâ u̯o adúc ş-u̯ó bat la milițói̯, pį u̯úrmâ dupâ ŝ-u̯o bat, u̯o dáu̯ pin̦‿ráĝilâ, ráĝil şî scu̯ot buŝ, şî fui̯u̯óru rámînį urḑálâ, u̯o tu̯orc, şî búŝi, şî fui̯óru, şî pun‿la țăsút. Adúc státivį, adúc sul, m̦văli̯ésc pi sul, li̯eg talk'îźį, cat suvi̯éi̯câ, dăvu̯ór, lopățîcâ di strîn̦s la státivį, pį u̯úrm‿ îi̯ țăs. Vru̯ó săptamînâ țăs la sáŝ. Pį u̯úrmâ ti̯ermín, tai̯ sáŝį, îi̯ cu̯os, dį‿um‿ miétru şî duc la mu̯árâ: grău̯únțâ, grîu̯.

(Subiect vorbitor: Adela Tiron, 78 de ani, 4 clase, pensionară; înregistrare şi transcriere: Simona Alexandra Tiron)

*

Comuna Lozna[21], județul Botoșani

1. *Despre diverse obiceiuri și tradiții*

Di̯ Andri̯éi̯i̯ierá ai̯ásta câ sâ vrăjắu̯. Făŝę k´iru̯óşti şî merẑę la ni̯ézu nu̯ópță îm‿pu̯oi̯átâ la pu̯órc şî dácâ pu̯órcu gru̯ohăi̯ę, zîŝę câ sâ mărítâ ánu‿ŝála. Ápu, făŝęm sára.... u̯un̯ẑém cu u̯osturu̯ói̯ pi̯ la pu̯órț, la k´iŝu̯ắri la găi̯íni̯, la u̯oi̯ ca sâ nu vi̯íi lúpu. Sâ numará nóu̯â stîlk´ la gárd şî dimini̯áța li̯egá nu‿ştiu̯‿cum, ş‿ápu merẑę sâ vádâ î̯i̯ dizli̯ęgát, î̯i̯ luu̯át?

Cîn‿nu pluu̯á, făŝęm păuníț şî copk´í̯i̯, mai̯ múlți copk´ilíțâ di̯ ‿ai̯ésti̯a făŝęm aşá u̯o păpúşâ şî merẑęm pi țárnâ, u̯úni găsắm u̯o fîntî̃nâ î̯i̯ dădęm‿ drúmu. Da pî̃nâ acló, merẑęm, u̯o bu̯oŝęm şî boŝęm: Păuníțâ, păunáş / Dắ‿ni̯ nu̯óu̯â nu̯ouráş / Fắrâ plu̯ắi̯i̯, fắrâ vî̃nt. Na, di̯‿ai̯ésti̯a. Merẑę şî bu̯oŝęm nu̯oi̯ păuníța ş‿ápu i̯işắ lúmi̯a cu căldắri̯ cu ápâ, ni uu̯dá pi̯ drúm şî merẑęm pi țárnâ. Luŝél ştíi̯i şî i̯el múlti. Da u̯úni-i̯ Luŝél? Víni̯. Vrę sâ fácâ galúşti̯.

I̯erá frumu̯ós, i̯erá u̯obiŝéi̯urili̯ i̯ésti̯a. Merẑęm cu u̯urátu. Amú nu mérg. Amú niĉ la nihahó nu i̯éu̯ ... báni̯! Nu̯oi̯ merẑęm şî sâ făŝęu̯ colăŝéi̯ şî dădę colăŝéi̯. Avęm trái̯stâ, cum‿mắrg i̯eu̯ cu trái̯sta ŝéi̯a la tíni̯, aşá ni făŝę máma. A‿dóu̯a‿zâ î̯i̯ ali̯ežęm: únu i̯erá mai̯ crapát, áltu i̯erá mai̯ şúş. Sî postę atún̯ŝa, pu̯óstu‿ Crăŝúnulu, nu mî̃ŋcám ũ‿u̯ou̯. Făŝę lápti̯ di̯ buhái̯ din̯‿sămî̃ntâ di̯ cî̃nipâ şî zîŝę câ î̯i̯ lápti̯ di̯ buhái̯. Spalá frumu̯os sămî̃nța di̯ cî̃nipâ; da ŝi, amú mai̯ sî̃nt haldáni̯? íŋga (...) Coŝę, nu mî̃ŋcám u̯o păscúțâ.

---

[21] Comuna Lozna este așezată în partea de nord-vest a județului Botoșani, respectiv partea nord-estică a Podișului Sucevei, la contactul acestuia cu dealurile mari și mijlocii din Cîmpia Jijiei, fiind străbătută de DJ 219 B, care leagă municipiul Dorohoi, situat la aproximativ 12 km de centrul comunei, prin Sendriceni - Lozna - Dersca - Mihăileni, de punctul vamal Siret. Comuna are ca vecini: la nord – comuna Dersca, la nord-est și est - comuna Șendriceni, la sud - comuna Vîrfu Cîmpului, iar la vest - comuna Cîndești.

Cîn‿ răsărę su̯árili̯ di̯mini̯áți̯a, în̟‿ zău̯a di̯ Sfîntu G´u̯órg´i, merž̧ęm la rîu̯, la părắu̯, sâ spaláu̯, șȋ luu̯á urzîŝ șȋ cári dornę, pi̯ tăţ̦ i̯i̯ u̯urzîcá. Șȋ fu̯oc sâ faŝę di̯ Búna Vestíri̯, în zắu̯a di Sfîntu G´u̯órg´i. Sâ păzáscâ di̯ gujulí teprelicsi̯i̯. Așá i̯i̯ sărbătu̯ári̯a ásta, teprelicsi̯i̯. I̯i̯ la níjlocu póstului̯. Șȋ în̟‿ zîu̯a ŝé̯a dácâ i̯i̯ cáld i̯és gujuliili̯ dim‿pămînt. A sâ ŝi̯i̯ am‿bu̯ogát.
(Subiect vorbitor: Paraschiva Popovici, 70 de ani, 7 clase; pentru prelevarea materialului lingvistic s-a folosit „ancheta spion"; pe tot parcursul discuției subiectul nu a știut că este înregistrat, fapt ce l-a determinat să nu literarizeze felul în care vorbește; înregistrare și transcriere: Claudia Timoci)

2. *Despe țesut*

Am avút státi̯v. Răzbóu i̯i̯ g´erg´éfu. Státivi̯li̯ sînt așá, dou̯â lémni̯. Am țăsút, am șȋ‿amú: súluri̯, pu̯ortiéș, bortileáŋcâ. I̯eu̯ îŋcâ am, tu Luminíțâ, rážilâ, k´éptîni, cîlț, cînipâ. Tok´ęm îm‿părắu̯ cînipa. Ș-u̯o scotęm dim‿părîu̯, ș-u̯o spalám, ș-u̯o uscá, șȋ cu melițu̯ói̯u bătę, șȋ cu mélița melițám șȋ cu rážila răžilám. Máma mę, saráca, tári̯ mult u̯o mai̯ mun̟ŝít. Atún̟ŝa i̯erá așá, îŋ‿cămęșâ di̯ cásâ, fáțâ di̯ másâ di̯ cásâ, ștergári̯ di̯ cásâ. Torŝęm. Șȋ băi̯ę̯țâ torcę búŝ. I̯eu̯ am țu̯áli di búŝ. Am u̯o zắstri! Dácâ vinę flăcắi̯i̯ la fę̯ti̯ șȋ n-avę̯u̯ zắstri̯, nu mai̯ vinę̯u̯. Táta fi̯ę̯ti̯ nu dădę fáta dúpă băi̯ę̯t cu pămînt puțîn.
(Subiect vorbitor: Paraschiva Popovici, 70 de ani, 7 clase; înregistrare și transcriere: Claudia Timoci)

3. *Despre bal*

Sâ făŝę bálu înai̯ínti̯ di̯ Crăŝún, tắti trii̯ zắli̯. Di̯ Crăŝún, sára bal, merž̧ę̯i̯ la bal, punę̯i̯ vri̯ó dou̯â felíi̯ di̯ cu̯ozu̯onác di̯asúpra, punéi̯ prăjîtúri̯. Cári i̯erá ŝa mai̯ frumu̯ắsâ farfuríi̯i̯. Așắ ..., cu u̯o jumắți̯ di̯ rak´íu̯ sau̯ uŋ´‿k´il, depíndi̯ di̯ cum i̯erái̯. Așắ ... Vinę băi̯ę̯tu șȋ ti luu̯a, merž̧ę̯i̯ cu tăt cu mámâ; nu merž̧ę̯i̯ sîngurâ. Máma stătę pi̯ báŋcâ, i̯éli̯ mai̯ stătę̯u̯, mai̯ ŝin̟stę̯u̯ - băi̯ę̯tu servę. Șȋ

na, la ásta sî făŝę̑u̯ trii̯-pátru cálfi. Pátru băi̯ę̑ţ, da ii̯ sâ numéu̯ cálfi, şî ẑucáu̯ tăti fi̯étili̯. Trebui̯ę̑ sâ li̯ ẑu̯ăŝi. Dácâ li ẑucá di̯ múlti u̯ori̯ în‿tătâ sára, plătę̑ mai̯ bíni, dacâ nu, nu plătę̑. În‿sára di̯ Reveli̯u̯ón, pi̯ la ŝíŋŝ - şăsâ sâ strîŋẑę̑ vri̯o zăŝi, mai̯ mulţ, famfára li̯ cîntá (...) şî înŝepę̑u̯ din deal la crúŝi, di̯ la Stăténi, şî sâ merẑę̑ pîŋ‿la‿váli, luu̯á u̯o párti̯ pi̯ dimini̯áţâ. Dimini̯áţa pi̯ la dói̯spi̯ dorméu̯. La u̯únu - dóu̯â sâ auzău̯, gáta îŋŝepę̑u̯. Ş‿apói̯ merẑę̑u̯ la féti̯. Fétili̯ îi̯ k´emáu̯ îŋ‿cásâ (...) scotę̑ afárâ fáta s-o ẑuáŝi. Îi̯ k´emau̯ îŋ‿cásâ, îi̯ punę̑u̯ la másâ. Sâ ẑucáu̯ ru̯óntur̯i, ca cum sâ ẑu̯ácâ acúma cu̯ása.

(Subiect vorbitor: Maria Melniciuc, 51 de ani, absolventă de liceu şi 9 luni de şcoală profesională, casnică; deşi studiile ar fi îndreptăţit-o să se apropie de pronunţarea standard, în vorbirea acestui subiect se conservă atît fonetisme arhaice specifice comunei, cît şi diverse alte trăsături specifice subdialectul moldovenesc; înregistrare şi transcriere: Claudia Timoci)

4. *Despre obiceiuri şi tradiţii*

Pu̯ovisti̯ésc acúma dísprí u̯o‿ĩmu̯ormîntári̯ cári̯ u̯o fu̯óst cu mult tímp‿ĩ‿u̯úrmâ la u̯o fátâ tînîrâ di̯ vri̯ó şái̯spi̯ - şáptişpi̯ áni̯, úni̯ sâ adunásâ múlt tińeri̯ét şî, niavînd lumínâ, númai̯ pi̯ báza a lumînărilu̯or făŝę̑u̯ ca fe̯l di̯ fe̯l ca sâ spi̯érii̯ tińerétu la privék´. Sâ făŝę̑ privék´trii̯ zîli̯. Sâ l'egá mîna mu̯órtulu ş-u̯o scu̯otę̑ áţa pi̯ la ĝám şî cîm‿vinę̑u̯ i̯ei̯ sâ sărúti̯ i̯icu̯ána, cum i̯ésti obiĉéi̯u, îi̯ trăẑę̑ áţa alŝinevá şî îi̯ vinę̑ písti̯ fáţâ diŋ‿cári̯ sâ rîdę̑u̯ şî álţâ răcnę̑u̯, câ na, sâ speri̯ę̑u̯. Şî sâ dădę̑ di̯ pu̯ománâ la mu̯órt, ĩ‿ u̯úrma mu̯órtului píntru dátinili̯ şî obiŝéi̯urili̯ pi̯ cári̯ nu̯ói̯ li̯ ţînem din mu̯óş-strămu̯óş. Sâ făŝę̑ u̯o másâ u̯obişnui̯ítâ, nu ca acúma: cu sarmáli şî cu bu̯órş şî sâ dâdę̑ di̯ pu̯ománâ uŋ‿colăŝél şî colívâ şî i̯erá jéli şî plîŋẑę̑. Fáta i̯erá ĩmbracátâ ĩ‿miri̯asâ, reprezęntá câ dácâ i̯e n-u̯o avút cununíi̯a pi̯ cáp, i̯erá miri̯ásâ. Sâ punę̑ şî cavali̯éru di̯ u̯onu̯ári, dácâ i̯e pretinísâ cu um‿băi̯ę̑t, punę̑ şî lúi̯a îm‿pi̯ę̑pt flu̯ári şî batístâ ş-u̯o petreŝę̑ pînâ la mu̯ormînt. Di̯ pu̯ománâ sâ dâdę̑ şî vásâ, colăŝélu şî cu̯olíva, cári i̯ésti ĉa mai̯ importántâ la mu̯órt. Părîntili vinę̑ îm‿fiecári sárâ, ŝitę̑ i̯el

Evang′éli̯a númai̯ dóu̯â zíli şî dácâ u̯o îŋgru̯opá a tréi̯a zi, nu mai̯ vinę̂ părínti̯li.

Sâ făĉę̂ clácâ înái̯ínti̯, nu ca acúma. Di̯ egzémplu, dácâ ĉinevá avę̂ di̯ tu̯órs cîˈnipa, atúňĉa, k′emá mai̯ múlti féti̯ şî băi̯ę̂tu vinę̂ şî răsuŝę̂ fúsîli şî i̯éli̯ tu̯orŝę̂u̯ şî dúpă ĉéi̯a i̯erá bal. Vinę̂ ŝinevá, cîntá din acu̯ordiu̯ón, u̯o viu̯árâ şî sâ distráu̯ acólo, tińerétu. Şî sâ aprindę̂ felinári, cî nu i̯erá lumínâ şî sâ distráu̯, cîntáu̯, horę̂u̯, disfacáu̯. Dúpa ŝéi̯a fimę̂i̯a di̯ cásâ, gázda di̯ cásâ fáŝę̂ plăŝínti, um‿ pahár di̯ rak′íu̯ şî um‿ pahár di̯ vín şî i̯árîş dădę̂u̯ múzicâ. I̯erá fu̯árti frumu̯ós.

(Subiect vorbitor: Viorica Pomîrleanu, 87 de ani, 7 clase, pensionară C.A.P.; vorbeşte rar şi se simte incomod, ştiind că este înregistrat; în ciuda faptului că nu a părăsit comuna frecvent şi nici pentru perioade îndelungate, nu întrebuinţează, în decursul înregistrărilor, acele caracteristici ale vorbirii simţite ca fiind „puternic dialectale", fiind un caz atipic, particularităţile subiectului necorespunzînd modalităţii în care ne-am fi aşteptat ca acesta să utilizeze limba în mod obişnuit; înregistrare şi transcriere: Claudia Timoci)

5. *Obiceiuri la nuntă*

Ĭn u̯o míi̯i nóu̯â súti̯ ŝi̯nzắŝ‿şî‿ nu̯óu̯â, la ŝí̯nsprâzăŝi̯ nu̯oi̯ę́mbrii̯i ni̯-o fu̯ost núnta. Şî părínti̯li̯ Micli̯úc, i̯el atúňĉa s-u̯o fu̯ost preuţ́ît şî m-u̯o cununát părínti̯li̯ Micli̯úc. Şî ştíu̯ câ príma núntâ, príma cununíi̯i mi̯-o facút-u̯o préutu Micliúc míi̯i. Am avút núnta aiĉ‿î‿u̯ográdâ. (...) Vă dau̯ dáti̯li̯ i̯istu̯óriŝi a méli̯. Nu sâ făŝę̂ mîŋcắruri̯ ca acúma. Sâ fâŝę̂ sarmáli, sâ faŝę̂ bu̯orş cu cárni̯ u̯óri̯ di̯ pu̯orc u̯óri̯ di̯ găi̯ínâ. Tăi̯ę́i̯ um pu̯orc şî ţînę̂ núnta dou̯â zîli̯. Sî punę̂ drúşti, vu̯orniĉéi̯, u̯onu̯ári̯a núnţâ i̯eráu̯. Ii̯ k′emáu̯ la núntâ lúmi̯a. Vu̯orniĉélu spunę̂á: Búnă zíu̯a, búnă zíu̯a, v-u̯o poftít núni, su̯ócri, tíneri şî nu̯oi̯ u̯ostenitóri̯ la nu̯ntâ la Iáŋcu lu Tapalágâ.

Sâ ẑucá hóra mirę́sâ, diŋ‿cásâ işắ‿„Di̯ trii̯ u̯óri̯ pi̯ lîngâ másâ, scotém miri̯asa diŋ‿cásâ". Ş-ápoi̯ vu̯orniĉéii̯ ẑucáu̯ un dan̦s şî strîgáu̯ strîgatúri̯.

Miri̯ása nu sî‿ m̦bracá ca acúma. Atúňĉa féti̯li̯ merẑę̂u̯ la clácâ, la ẑu̯oc discúlţ, câ nu i̯erá condíţîili̯ di̯ trái̯ ca acúma. I̯éu

i̯erám cavaléri̯ dădi̯ém i̯ertăŝúni̯a sau̯ ĩŋ´k´inám pahárili̯. Pupáu̯ tíneri̯ mîna la su̯ócri, la părínț, la naș şî-i̯ dădé̯ i̯ertăŝúni̯a: „La mulț áni̯ dómni̯ núni̯ mári̯, dómni̯ su̯ócri, u̯onoráț tíneri̯, ŝin̥stíț gospodari̯ - cîn̥‿lu̯u̯ám paháru şî ŋ´kínám.

Ascultaț cîtivá cuvínti̯ píntru rugăminti, ș-u̯o mícâ cuvîntári cî‿i̯ dátinâ lăsátâ di̯ la Stéfan ĉel Mári̯.

Cu pîni şî sári ĩŋ‿cása dumitáli,
Cu grîu̯ şî undelemn îŋ‿cása tínerilui,
Píntru‿aĉéști tíneri̯ logodíț ca du̯oi̯ zárzări̯ îndloríț,
Dumne̯vu̯ástrâ drâĝ părínț sîntéț rugáț sâ i̯ertáț şî sî-i̯ bíni̯cuvîntaț (...).

Cuvínti̯ búni̯ şî păhărúțâ plíni, jumáti̯ sâ li̯ bem, jumáti̯ písti cap sâ li̯ dăm.

Du̯ómnu míri, bíni̯ i̯e cît i̯ești flăcău, fáŝ ŝi vrei, diŋ‿cápu tău̯, i̯ar dúpă ŝi ti̯-ai̯ însurát tréburili̯ s-u̯o cam sk´imbát.

Nu mai̯ pu̯oț glumí băi̯éti, níĉ cu rúdi, níĉ cu féti, cî nevásta cum ti̯ sîmțăști, ît dă-ŋ‿cap, ti̯ u̯opăréști.

(Subiect vorbitor: Iancu Tăpălagă, 79 de ani, 7 clase, pensionar, culegător de folclor; conservă multe dintre fenomenele arhaice specifice graiului local; prin comentarii metalingvistice, subiectul compară graiul locuitorilor din comuna sa fie cu alte graiuri sau cu limba literară, fie cu graiul înaintaşilor; înregistrare şi transcriere: Claudia Timoci)

6. *Despre nuntă*

Îm‿prímu rînd, la u̯o núntâ tradiți̯onálâ, párti̯a muzicálâ i̯erá asigurátâ di̯ fam̥fárâ şî comúna avi̯á la vrémi̯a respectívâ, cu áni̯ ĩ‿ u̯úrmâ, avé̯u̯ tríi̯ fam̥fári. Núnta porné̯ di̯ la ŝíi̯ du̯oi̯ tíneri̯, cári̯ prii̯etené̯u̯ u̯o pi̯eriu̯ádâ di̯ timp. Sî urmăré̯ îm‿prealábil ca sâ fíii̯ u̯ámini̯ gu̯ospu̯odári̯, sâ ái̯bâ bázâ mati̯eri̯álâ; nu merẑé̯ u̯únu di̯ ăsta calíc cu u̯únu bu̯ogát. Bu̯ogáț cu bu̯ogáț şî saráŝ cu saráŝ. Înți̯eléĝeri̯a .... sâ făŝé̯ di̯ régulâ la miri̯ásâ u̯úni̯ vini̯á şî cu părínțâ mírilui̯, ș-atún̯ŝa pun̯é̯u̯ la cáli̯ núnta. Îm‿ prímu rînd, întrebá copíi̯ (...) văi̯, vă înțăléẑiț?, avi̯éț (....) posibilitáti̯a de a mi̯érĝi înai̯ínti cum am‿mi̯érs nu̯oi̯? Déŝ vă iubíț unu cu áltu? Da! Văi̯

cúscri̯, strîn̯ẑę́u̯ mîna, cúscri bę́u̯ um‿păhări̯él, ŝin̯stę́u̯ întri̯ dîn̯șâ, acólo sâ puni̯á țára la cáli̯. Dácâ únu i̯erá mai̯ bu̯ogát, punę́ mai̯ mult, dácâ únu i̯erá mai̯ sarác, punę́ mai̯ puțîn. Da ajun̯ẑę́u̯ la u̯o‿n̯țăléẑiri̯. Şî, di̯ ri̯égulă, tu̯áti̯ mîn̯cắrurili̯ sâ făĉę́u̯ în̯‿gospu̯odăríi̯a pru̯ópri̯i̯i. Dúpă ŝi stabilę́u̯, stabilę́u̯ și dáta núnțâ. Pînâ atúnĉa îș aleẑę́u̯ nășâ. Îș punę́u vu̯ornîĉ șî drúști. Băi̯ę́țâ i̯eráu̯ cu k´emátu prin̯‿ sát, fii̯ecári̯ avę́ sectu̯óru lui̯ șî k´emá la núntâ. Şî apărę́ núnta. Múzica cîntá la míri, vorniĉéi̯i̯ i̯eráu̯ prími și fétili̯ cári̯ dan̯sáu̯, k'ui̯ę́u̯. Miri̯ása, cîm̯‿vinę́ la míri, vinę́ cu zắstri̯a. Stabilę́u̯ din‿timp: îi̯ dáu̯ u̯o g´ițícâ, um‿purĉél, zắŝi găi̯íni̯. Îm̯‿fáța mirę́șâ sâ u̯udá cu găli̯áta. Mírili̯ trebui̯á sâ scu̯ắtâ báni̯ dim‿buzunári̯ șî sâ dę́i̯i̯ la ĉel cári̯ a udát îm̯‿fáța mirę́șâ.

(Subiect vorbitor: Mihai Ştefură, 65 de ani, fost profesor de istorie la şcolile din comună, bun cunoscător al tradiţiilor şi obiceiurilor zonei şi unul dintre intelectualii comunei care se preocupă de conservarea şi transmiterea lor; este unul din organizatorii *Paradei măştilor populare* care are loc în ziua de 31 decembrie şi cel care se ocupă de organizarea evenimentelor cultural-artistice ce au loc în comună sau în afara ei; subiectul alternează cele două sisteme de vorbire, dar nu dintr-o forţare de a se autocorecta, ci datorită influenţei limbii literare utilizată cu precădere în perioada studiilor sau la locul de muncă; înregistrare şi transcriere: Claudia Timoci)

7. *Timpul liber*

Îmi̯ pláŝi sâ ju̯óc fu̯ótbal în tímpu libér .... mai̯ mérg cu .... cu băi̯ę́țâ di̯ ‿ai̯ŝ din̯‿sát, ni̯-adunắm. Avi̯ém u̯o i̯ék´ipâ di̯ fu̯ótbal, dumínica vin̯ şî álti̯ i̯ék´ipi̯ cî la nu̯oi̯ áiŝ în̯‿sát sâ fáŝi um̯‿fel di̯ campi̯onát. Mii̯ ‿îm‿pláĉi sâ fiu̯ atacánt, sâ dau̯.... dau̯ gu̯ol, sâ fiu̯ i̯eu̯ ắla cári̯... ĉel mai̯ bun. Îmi̯ pláĉi̯ sâ ju̯oc fu̯ótbal di̯ mic. I̯eu̯ cîn merẑá táta la fu̯ótbal, mă duŝám cu i̯el şî nu prę mă băgá, da acumá, câ dau̯ bíni... dau̯.... dau̯ gu̯óluri̯.

Na, cam ásta. În tímpu líber mai̯ i̯es cu băi̯ę́țâ la féti̯, la dicu̯otécâ, cam ásta. Îmi̯ mai̯ pláŝi sâ mă mai̯ ui̯t la méŝuri̯, câ i̯eu̯ țîn cu Sti̯áu̯a, câ na... Cîn̯‿ju̯ácâ băi̯ę́țâ... cîn̯‿ju̯ácâ Sti̯áu̯a... scu̯átim televizu̯óru afárâ, în̯‿u̯ográdâ şî cu béri̯ şî cu sîmburi̯, tăt acólo. Î‿

rest, na, mai̯ fac şî tri̯ábâ prin u̯ográdâ, îl mai̯ ajút pi̯ táta, pi̯ máma şî cam ásta. Am trii̯ suróri̯: Maríi̯a, Ẑu̯orẑéta şî Ána. Úna îi̯ ẑămânâ cu míni şî dou̯â îs mai̯ míŝ ca míni̯. Da, n-am niĉ‿úm‿fráti̯ câ na, dácâ m-u̯o bucurát Dumni̯ezắu̯ cu trii̯ suróri̯, na, ŝi sâ fáŝ?

(Subiect vorbitor: Petrea Marian, 21 de ani, 10 clase, absolvent al Şcolii profesionale din Şendriceni, şomer; neştiind că este înregistrat, foloseşte mai multe fonetisme şi elemente lexicale ce ţin de vorbirea dialectală; înregistrare şi transcriere: Claudia Timoci)

*

Comuna Păltiniş[22], judeţul Botoşani

1. *Greutăţile vieţii*

Îm‿vi̯áţa mi̯ę îm‿prímu rînd, am ramás făr‿di‿părínţ di la u̯o vîrstâ frâẑidâ. Táta u̯o murít ĭ‿tríi̯zăştrii̯ ş-am ramás cu máma. Máma u̯o fu̯os‿ bu̯olnávâ ş-u̯o murít şî i̯ę ĭ‿ patruşpátru̯. Am‿ ramás i̯eu̯ síŋgur, c-am avút ũ‿fráti̯, Vasíli̯, ş-u̯o murít ş-aŝíla. I̯eu̯ am cu̯ondús gu̯ospu̯odăríi̯a; am da‿pămíntu la cu̯oli̯ectív, ş-am ramás cu şăsâ i̯ectárâ. Ş-am‿făcút cása ast-aşâ cum u̯o vidi̯ę́ţ; fărâ niŝ u̯om‿ban, fărâ păríŋţ, fărâ nimíc, dicít am cri̯escút víti̯, u̯oi̯, ş-am strîŋs.

Ş-am mai̯ avút ũ‿fráti̯, Gu̯órgi̯, cári̯ u̯o mi̯érs la Du̯oru̯ohu̯ói̯ ş-u̯o murít, c-u̯o du̯ornít într-u̯on pu̯op di̯ pu̯orúmb. Nu̯oi̯ îi̯ zîŝę́m pu̯op, da sî mai̯ zîŝi şî glúgâ. U̯o răŝít şî scuipá síŋzî; ş-avi̯ę́ ŝavá cári-i̯ îmblá pi la ẑenúŋk'; şî máma, u̯ăi̯ Gíţâ‿aşá, u̯ăi̯ Gíţâ‿ aşá, da i̯el nu puti̯ę́ murí di ńíla mámii̯. Mă-ŋsu̯ór‿ ŋaínti̯ di̯ armátâ, lăs fimi̯ę́i̯a aii̯ŝ. Un‿ti duŝ măi̯ u̯omuli̯ę́, mă k'ámâ Pátrii̯a.

---

[22] Comuna Păltiniş este amplasată în nordul judeţului Botoşani, limitrofă frontierei de nord-est a ţării noastre pe rîul Prut, pe o lungime de 12 km, cu Ucraina şi Republica Moldova. Denumirea comunei se trage de la o pădure de paltini care a existat pe aceste locuri. Vecinii localităţii Păltiniş se situează astfel: la nord-vest cu Rîul Prut (punctul de confluenţă a ţărilor: România, Ucraina şi Republica Moldova), la est cu comuna Rădăuţi-Prut, la sud-est cu comuna Viişoara, iar la sud-vest cu oraşul Darabani.

În‿ armátâ m-am purtát bíni̯. Am fu̯óst i̯egzi̯émplu̯ întri militári̯. Tăţ vini̯é la míni̯, du̯ómnu̯ capu̯orál, du̯ómnu̯ sărẑént; da i̯eu̯ făŝe̯m întắi̯ prímu̯ i̯eu̯; hai̯ vínâ dúpă míni̯. Alárma cîn̦‿suná, tá tá, tā, tá tá, tā, nu̯oi̯ du̯orni̯é̯m îm‿páturi̯ suprapúsâ. Ş-am̦‿fu̯ost şî m-am purtát frumu̯ós cu tắtâ lúmi̯á, şî‿armátâ şî pi̯ u̯undi̯‿am̦‿ fu̯ost şî cu bisắrica lu Hristu̯ós.

Pi̯ u̯urm‿am intrát dáscăl ş-am făcút tríi̯ẑăŝ di áni̯ di dăscắlii̯. Ş-ui̯ti̯‿aşá m-am luptát ca cu fu̯ócu̯‿ĩ‿vi̯áţa ásta; da di̯ bisắricâ nu m‿ã‿dispắrţ̦ít. Şî ca sâ vă spun aşá cam cu duri̯éri̯‿ĩ‿súfli̯et, cu ẑínirili̯ nu mă pu̯ot înţăli̯ẽẑi̯ diŋ‿cáuza bău̯utúri̯. U̯ăi̯ Niculái̯, las-aşắ. Cîti̯u̯odátî-i̯ băi̯ét bun, da cîn̦‿sî‿m̥bátâ…ş-ui̯ti̯‿aşắ‿i̯ viáţa mi̯e̯.

(Subiect vorbitor: Aniculăiţei Ioan, 80 de ani, pensionar, îi place să citească Biblia şi să urmărească ştirile la televizor; înregistrare şi transcriere: Elena Mihaela Molocea)

2. *Aspecte gospodăreşti de peste an*

Lucri̯éz în agicultúrâ, ca la ţárâ. Sămănắm tu̯ót fi̯élu di̯ cultúri̯: pu̯opuşu̯ói̯, răsărítâ, grîu̯, da şî-n̦şi̯épim di̯ primavára, arắm, dac-îi̯ ni̯eŝesár, câ nu̯ormál arătúrili̯ sî fac di̯ tu̯ámna, da mai̯ rămîni̯ şî pi̯ primăvára. Arắm, dăm cu díscu, pri̯egătím tieri̯énu, pu̯opuşu̯ói̯, grîu̯, răsărítâ şî tu̯o‿fi̯elu, luţắrnâ, trifu̯ói̯, di̯-i̯éstie̯. Dúpă ŝi li sămănắm aşti̯eptắm pănâ i̯eli̯ i̯ésâ dim‿pămínt, cri̯ésc şî intrắm la prăşít; prăşîm u̯o datâ, di̯-a du̯ói̯li̯a ... pi̯ u̯úrmâ ni̯ u̯ocupắm cu cri̯eştiri̯a animali̯lu̯ór: avi̯ém nişti̯ cápri̯. Di̯-acúma dúpă ŝi prăşîm mi̯érẑîm la cu̯osít di̯ la sfîrşítu lúni̯ mai̯ aşa‿ n̦şepi̯é̯m cu fînu; cu̯osîm la i̯árbâ dúpă ŝ-u̯o cu̯osím, u̯o uscắm, u̯o făŝe̯m căpíţâ, u̯o cărắm acásâ ĩ‿ fînári̯ sau̯ faŝi̯ alţ u̯ámini̯, fac stu̯óguri̯ acásâ, u̯o aşázâ gíni ca sâ sti̯éi̯i̯ pi̯ i̯árnâ sâ nu íntri̯ apá‿ĩ‿ i̯eli̯.

Cáprili̯ vára acúma li̯ dăm i̯árbâ vi̯érdi̯, li cu̯osîm. Lúmi̯a li̯ dă la stînâ cu‿u̯óili̯‿m̥pri̯eúnâ şî li̯ mulg şî fáŝim lápti̯, brîn̦zâ, da şî brîn̦za u̯o fac ca cum sî fáŝi la stînâ. Ĩŋcălẑím láptili̯, nu pri̯e̯ tári̯ şî‿ p‿u̯úrmâ puni̯é̯m ḱag; lu̯ăm u̯o liŋgurítâ di ḱag, u̯o ami̯esticắm

puniẹ́m ĩ‿lápti̦ și̦ i̯el s-ŋk̓ágâ; și̦ púni̦ ‿ĩ‿ stri̯ecătu̯ári̦ și̦ sâ faŝi brî́n̦za, dúpă cári̦ brî́n̦za sî ţîn, sî púni̦ la sári̦ píntru i̯árnâ da, stă și̦ du̯ói̯-tríi̯‿ani̦.

P‿u̯úrmâ cîm‿víni̦ tu̯ámna ri̯ecu̯oltắm‿napu̯ói̦ di‿acúma ŝ-am samanát. Tăi̯ẹ́m pu̯opușu̯ói̯i̯, tăi̯ẹ́m răsărita. Răsărita u̯o băti̯ẹ́m cu‿ îmblazîu̯; dac-avi̯ẹ́m mai̦ múltâ, u̯o dăm cu glu̯óri̯a; fimi̯éi̯li‿ mvîrti̯ésc și̦ barbáţâ bat cu umblazîu̦ ca sâ făŝẹ́m uli̯éi̦ din‿ răsărítâ. Şî pu̯orúmbu-l tăi̯ẹ́m la cîmp, îl făŝẹ́m gluẑ, dup-aŝéi̯e ăl aduŝẹ́m acásâ ș-ăl disfăcắm. Ăl puni̯ẹ́m ĩ‿si̯ác; strujắni̦ ŝíi̯a sî pun ĩ‿gluẑ îi̦ dăm la animáli̦. Câ la animáli̦ tri̯ẹ́ sâ dăm mĩŋcári̦‿așă: u̯o pu̯órţîi̦ di̦ fîn, úna di̦ strujắni̦, úna di păi̯i̦, grău̯únţâ, făi̯i̦nâ ca sâ li skĭmbắm mîŋcári̯a, ca‿s‿sîmtâ și̦ i̯eli̦ bíni̦.

Cĩ‿víni̦ i̯árna, víni̦ pu̯óstu Cri̯eŝúnulu, la Criŝún, víni̦ Náștiri̯a Du̯ómnulu, atũn̦ŝ víni̦ părintili̦ cu cupíi̯i̦, strîgâ cu̯opíi̯i̦: „ní-há - hu̯ó"! Întrâ părintili‿ĩ‿cásâ, privi̯esti̯ẹ́ști̦ viníri̯a sărbătu̯óriluor di i̯árnâ; dup-aŝéi̯a vin‿cu̯opíi̯i̦ cu cu̯olínda la ẑam. Sî ti̯ermínâ Criŝúnu, víni̦ Anu-Nu̯óu̯; vin cu̯opíi̯i̦ cu̦ urátu, u̯úrâ și̦ tri̯éŝi Sfíntu Vasíli̦. Dúpă Sfíntu Vasíli̦, víni̦ Bu̯obu̯oti̯áza și̦ Sfíntu Iu̯ón Bu̯otizîtu̯óru. Sî fáŝi ag̓ázmâ mári̦ la bisi̯érică, da‿nai̯ínti̦ i̯ar‿ímblâ părintili̦ cu k̓irali̯ésa; atũn̦ŝ i̯ișîm din‿sărbătu̯ori̦ păn‿la Páști̦. Di̦-acúma i̯ésti̦ pi̦ri̯u̯áda cîșliezîlu̯ór. Pi̦ u̯úrmâ víni̦ pu̯óstu mari̦, întrăm la pu̯óst, tri̯ẹ́ sâ pu̯ostím, câ nu̯oi̦ așă u̯obișnuím dim‿ părínţ, din mu̯oș, strămu̯óș ţîni̯ẹ́m pu̯óstu mari̦.

(Subiect vorbitor: Gheorghe Muraru, 65 de ani, 8 clase, pensionar, se ocupă cu agricultura și creșterea caprelor; înregistrare și transcriere: Elena Mihaela Molocea)

3. *Nunta, familia, colectivizarea*

Întăi̯ îs ńíri̦ prẹtini̦ búni̦, dup‿aŝẹ́i̯a sî duŝi la părínţâ fi̯éti̦; mi̯érẑi mírili cu máma sau̯ cu táta. I̯eu̯ m-ã‿dus núma cu máma câ táta i̯ará mu̯órt; și̦ i̯arău̯ anumíti̦ ri̯éguli̦: ŝi pu̯a‿sâ pui̯ la núntâ, u̯úni̦ s-u̯o fácâ, cu pu̯órc, cu făi̯i̦nâ di grîu̦, cu bani̦, nu; aŝíi̯a sâ dădi̯ẹ́u̦ pi másâ, nu sî spúni̦ cît. Kar i̯eu̦ am avút du̯ói̦ nuni̦ mari̦.

Un advu̯ocát ș-un magazîu̯oni̯ér; șî cîn atun̯ŝa la másâ, magazîu̯oni̯éru̯ zîŝi „cumắtrâ, cum puni̯ém, cît dăm”?, ș-ai̯ísta, cumắtrî-níu̯ cari̯ i̯ará magazîu̯oni̯ér, s-u̯o gîndít câ ŝíni̯ știi̯ cît a da advu̯ocátu! I̯ei̯, ș-advu̯ocát‿u̯o‿dat pátru súti̯ di li̯éi̯ șî ŝalánt u̯o da‿du̯óu̯â mii̯ [!].

Șî vă spun‿ așắ, am̯‿ fu̯os‿tri̯ecút la ḱabúri̯ șî i̯eu̯ n-avi̯ém izmi̯éni̯ pi̯ míni̯. Avi̯ém du̯oîșpi̯ i̯ectárâ di pămínt șî cîn‿u̯o vinít cu̯omuníști̯ m-u̯o tri̯ecú‿la ḱabúri̯; șî i̯eu̯ purtám izmi̯éni̯ vára șî pantalu̯óni̯ i̯árna, așa i̯arám di̯ saráŝ. I̯eu̯ am̯‿fu̯ós di̯ pátru̯ u̯ori̯ cu cáru cu vaŝ pî‿la Du̯oru̯ohu̯ói̯, vă daț sáma, pátrușŝín̯ŝ di̯ ḱilu̯omi̯étri̯. Mă duŝém păn̯‿la Smîrdán ș-aclu̯ó avi̯ém uõ‿cumnát șî păști̯ém váŝili̯ într-u̯o grădinâ șî mă hu̯odini̯ém pi̯ cáru cu u̯orz, cu flu̯ári̯a-su̯árilui̯ șî mă sculám di̯ nu̯ápti̯ șî pînĩ‿zîu̯â azûn̯ẑém în Du̯oru̯ohu̯ói̯ șî pri̯edám sáŝi̯ la ri̯eŝépții̯ ș‿mă‿n̯tu̯orŝém‿n̯apu̯ói̯ pi márẑini̯a șușắli̯ cu váŝili̯ flămîndi‿n̯satáti̯. Dădi̯ém cu̯ótâ di̯ lápti̯, cu̯ótâ di cárni̯ ... aduŝém, cumparám lápti̯ ca sâ dăm cu̯ótâ, câ i̯arám tri̯ecú‿la ḱabúri̯, așá șî lin̯ẑém stícla pi‿din‿afárâ sâ văd cît îi̯ di bun i̯ará láptili̯, da ... ș-u̯o fu̯os‿ gri̯éu̯, i̯eu̯ n-am avút u̯o cu̯opilắrii̯ ca sâ mă ẑu̯óc șî i̯eu̯ cu mín̯ẑa, sâ ... avi̯ém víti̯ múlti̯, ș-avi̯ém u̯o pădúri̯ di̯ ‿u̯õ‿ectár jumáti̯ di̯ salcím ș-acu̯ólu̯o mă duŝém cu vítili̯ ș-acu̯ólu̯o discúlțâ, șărḱ, sḱín, u̯urẑíẑ. Șî-n dădi̯é máma‿ũ‿u̯óu̯ șî‿tr‿u̯o cutíi̯ di ḱibríturi̯ u̯oli̯á‿di̯ sári̯ ș‿ũ‿bu̯óț di̯ mămắlígâ șî i̯eu̯, ca sâ nu pu̯órt tráișta ŝéi̯e dúpa míni̯, u̯o agațám într-uõ‿cu̯opác șî băi̯éțâ ŝíi̯a, u̯únu̯ mă țini̯é di̯ vu̯órbâ aŝilánț sâ duŝé șî mîŋcá [!] u̯óu̯u ŝála șî mămălíga șî mîŋcám frũn̯zâ di salcím.

Pă-n̯‿la u̯úrmâ u̯o fu̯os‿ bíni̯ câ m-ã‿căstu̯orít c-u̯o fimi̯éi̯i̯ búnâ, am avút cu̯opḱíi̯ buni̯. Famíli̯a mi̯é îi̯ cu̯ompúsâ așắ díntr-un actu̯ór, uõ‿pru̯ofesu̯ór, un du̯óctu̯or vi̯eti̯elinár, tríi̯ in̯ẑini̯éri̯ șî i̯eu̯ cu bába‿acásâ. Da știț dumni̯avu̯ástrâ câ piniu̯ónu̯ prin̯ŝipál, ḱéi̯a sucŝésulu‿ĩ‿famílii̯ îi̯ fimi̯éi̯a. I̯eu̯ lucrám la su̯óbi̯ di lúni̯ șî nu vini̯ém pî‿dumínicâ dúp-ami̯áza șî fắrâ báni̯ câ țáța Catíŋca n-u̯o da‿ẑițắlu șî mu̯oș Cu̯ostícâ n-u̯o priníť pi̯én̯sîi̯a.

(Subiect vorbitor: Ioan Nistor, 82 de ani, 4 clase, pensionar, este nostalgic cînd își amintește de anii copilăriei și de istoria neamului; înregistrare și transcriere: Elena Mihaela Molocea)

4. *Amintiri din viața de familie*

N-avi̯ę́m u̯opsprizắŝi̯ ani̯, împlini̯ę́m tu̯ámna. Atúṋŝa m-am căsătu̯orít. Așa i̯eri̯á u̯obiŝéi̯u‿atúṋŝ. Táta tri̯ebui̯ę́ sâ tri̯ácâ la ki̯ebúri̯ și̇ gri̯eutắț, cumuníști̯, cu̯óti̯. Acúm-ai̯ fu̯árti̯ bíni̯ di trăi̯ít. Și̇ m‿ã‿căsătu̯orít și̇ n-u̯o fu̯os‿ bíni̯ și̇ ńi̯-am‿văzút di tri̯ábâ și̇-ṋai̯ínti̯ cu Dumnăzắu̯. Câ vi̯áța u̯ómului̯ tri̯ę́ŝi̯ și̇ piŋ‿gri̯utắț. Am avút u̯o fátâ di̯ la căsătu̯oríi̯i̯, am cri̯escút-u̯o, ã‿ṃvațát-u̯o du̯ou̯sprizắŝi̯ clásâ, am căsătu̯orít-u̯o, am‿ũ‿ ni̯epu̯ót cári̯ mă búcur, mă búcur și̇ di̯ fátâ și̇ di ẑíniri̯; avi̯ém u̯o-nțăli̯ę́ẑiri̯ bună‿ṃ‿famílii̯i̯.

Atúṋŝa făŝę́m răŝitúri̯, tăi̯ę́m pu̯orc și̇ făŝę́m gălúști̯, plăŝínti̯, cu̯oláŝ și̇ făŝę́m..

Mi̯erẑę́m cu máma la bal. Atúṋŝ i̯ará bal, nu discu̯oti̯ę́câ. Cari̯ i̯ará fi̯ę́ti̯, adíca mámili̯ cu fi̯ę́ti̯, mi̯erẑę́u̯ acló. Nu ca acúma, mi̯erẑ az, vii̯ mî́ni̯ [!]

I̯aráu̯ ẑu̯ócuri̯ pu̯opulári̯ cum‿î̯i̯ spúni̯, bucu̯ása, hu̯oru̯ogásca, am ui̯tát; mî́ni̯ am șăptizắŝ‿di̯‿áni̯.

La hrám sî făŝę́ pîni̯‿acásâ, plăŝínti̯, cu̯ozu̯onáŝ, sarmáli̯, bu̯órș, ș-atî́ta. Găluști̯ cu crúpi̯, rî̂șni̯ę́m, avi̯ę́m rî̂șníțâ, făŝę́ crúpi̯ dim‿ pu̯orúmb alb. Cu̯ozu̯onác cu u̯ou̯, cu záhăr. Atúṋŝa i̯ará cu̯óti̯ și̇ nu̯oi̯... i̯ará nădi̯ejdi̯a‿ĩ‿mäligúțâ; măligúțâ i̯ará, pî́ni̯ nu pri̯ę́ i̯ará; îṋcâ cîn‿u̯ó‿vinít cu̯oli̯ectívu și̇ mai̯ gri̯eu̯‿o‿fu̯óst̯. Apîi̯ u̯o ẑumá‿ di̯ kílâ di̯ u̯li̯éi̯ l-avi̯ę́ pi̯-u̯o lun‿ di̯‿zî̂li̯; duŝę́i̯ găi̯íni̯. Amu cĩ‿spui̯, îi̯ pu̯ovi̯ésti̯. Mi̯erẑę́m pi ẑu̯ós, nu i̯ará mașîni̯, n-avi̯ę́m lumínâ, cu lámbâ, cu lumî́nắri̯, cu cándilâ.

(Subiect vorbitor: Eugenia Evgheni, 70 ani, școală primară, pensionară, văduvă, ține întreaga gospodărie, așteaptă duminica să meargă la biserică; înregistrare și transcriere: Elena Mihaela Molocea)

5. *Aspecte din copilărie*

Mi̯erẑę́m la biséricâ dumínica diminíața cu părínț‿u̯odátâ. Ș-nai̯ínti̯ nu‿sî‿fășę́ distrácții̯ sîmbîta. Ni-m̯bràcám cu fústi̯ lũnẑ, îmbru̯obu̯odítâ cu cu̯odíțâ, cũ ‿bàticáș pi̯ cap şî știi̯ę́m câ mi̯erẑę́m la bisăricâ. Cĩ‿primím pri̯ę́u̯utu fășę́m curățắl. Înai̯ínti̯ puni̯ę́m pi păréț scu̯árțâ, fășę́m lăișę́ri̯, țăsắm pru̯osu̯ápi̯, da amú ni̯-u̯o ramás pin‿duláp, amú nu mai̯ tri̯ébu níc, s-u̯o strîmtát tímpu̯. Nu mai̯ tri̯ébu niș plu̯ocu̯áni̯, niș șărbi̯ét, niș pru̯osu̯ápi̯ nu sî mai̯ dau̯ la nũntâ, la nînáș. Atúņșa sî fășę́ núntâ cu puțîn rakĭu̯, da amú tri̯ébi̯ tăt‿ înai̯ínti̯ [!]. Cădu̯ou̯úri̯ dădi̯ę́ tinẑíri̯, farfurii̯, cănĩț, ș-àcúma nu! Tri̯e‿s-áduș pakĭ̯ét mái̯ scúmp, mai̯ frumu̯ós. Atũņșa vini̯ę́ cu făi̯ínâ, cu fasu̯óli̯, ș-àvi̯ę́m și mîŋcá. Cu șișcúț, pahárâ, badícuri̯; am şî cu flúturi̯. Ș-am‿fu̯os‿daņsatu̯ári̯, ẑucám pi sșénâ‿àcu̯ólu̯o. Păríņțâ nu ni dădi̯ę́u̯ mai̯ dipárti̯ la șcu̯álâ câ ni luu̯á pămî́nt. Du̯ormi̯ę́m nu̯ápti̯a pi cîmp la săşirát cu cáru. Așa u̯o fu̯os‿tímpu. Şî luu̯ám mîŋcári̯ di sára ș-avi̯ę́m şî pi mîni̯, măligúțâ şî cu și i̯ará.

Mi̯erẑę́m la șcu̯álâ cu turtíțâ pi̯ plítâ cu̯áptâ, cu trăi̯stúța, scrii̯ę́m pi̯ plăcúțâ îŋ‿clása‿ņtî́i̯a şî du̯ómnu dácâ spuni̯ę́ cî-i̯ rău̯ la șilánț, nu̯ói̯ u̯o știerẑę́m. Cîn‿u̯o‿făcút du̯ómnu vișînátâ ni̯-u̯o da‿ la tăț cu̯opkĭi̯ şî di̯-amú nu̯oi̯ tăț cu̯oráj avi̯ę́m [!].

(Subiect vorbitor: Olina Pintilie, 72 de ani, 4 clase, pensionară, se ocupă de gospodărie şi merge săptămânal la Darabani; înregistrare şi transcriere: Elena Mihaela Molocea)

*

Comuna Vorona[23], județul Botoşani

1. *Amintiri din război*

Cum sî va spun... cîn‿mu̯-o îŋcorporát atun̟ŝ îm‿patruzắŝ şî u̯únu pį fru̯ont, am mi̯érs pį front... adícâ nu pį fru̯ont, ni̯-o in̟struít aşă nişţį cazármi, nişţį tréburį aşă ... dúpă ásta, la du̯ou̯ăzắŝi şî du̯óu̯ă i̯únii̯i s-u̯o îŋ̂ĉepút războ̯ói̯u îm Basarábii̯a, am mers tăţ aşă, i̯eu̯ i̯erám la mitrali̯ę́ra ŝéi̯a cari ... dâm-dâm-dâm! ... u̯o făcútu̯-o u̯omenírea... pu̯áţį aţ auzît dį dîn̟sá ... câ i̯esţį pistu̯ól mitrali̯érâ, púşcâ mitrali̯érâ şî mitrali̯éra propri̯u-zísâ, aŝéi̯a îi̯ mári, vu̯oi̯nicâ, du̯ou̯îzắŝi şî u̯únu dį k'ilograme. Şî după asta, dă-i̯ batái̯i̯ pį́ fru̯ont ... mî́nâ-mî́nâ! ... îm Basarábii̯a, tréŝim Prútu, tréŝim Nístru şî pį u̯úrmâ aẑún̟ẑim în Tran̟snístri̯a ... lúptâ grozávâ písţį tu̯ot în diferíţį localităţ ŝi sî mai̯ vu̯orbím ... u̯o fu̯ost distúl dį sperii̯etu̯ór pintru tăţ cárį‿u̯o trebui̯ít sâ muárâ ... i̯eu nu m-am spări̯ĕt ... dį ŝį? ... pentru‿câ bănui̯ésc ... şî aşắ i̯ésti ... u̯o fu̯ost hotărî́t dį Dumnezắu̯ sî trăi̯ésc ... pentru câ máma mi̯e meréu̯ spunę cắtri préu̯otu respectív a sátului: „şî tari mă tem cî u̯o sî muárâ áuru mi̯eu̯". I̯erám din u̯opt cu̯opk'ii̯, i̯erám ŝel mai̯ dį sámâ, ŝel mai bun şî ca feméi̯e şî ca barbát ... îndeplinę́m tắti condíţii̯lį dį viáţâ a famílii̯ei̯. Dį‿ acúma préu̯otu u̯o mî́ŋgîi̯i pį

---

[23] Comuna Vorona este aşezată în partea de sud-vest a județului Botoşani, nu departe de confluența rîului Siret cu rîul Suceava, la numai 22 de km de municipiul Botoşani şi la 14 km de gara cea mai apropiată, Liteni, județul Suceava. Limita nordică este dată de linia aproximativă cuprinsă între albia minoră a rîului Siret şi versantul vestic al dealului Gordăloaia, ce desparte comuna Vorona de comuna Corni. Limita de vest este data de rîul Siret care desparte comuna Vorona de comuna Fîntînele din județul Suceava. Limita de sud, cuprinsă între albia minoră a Siretului la Vest şi pînă în apropiere de Dealul Mare, la est, desparte această zonă de comuna Tudora. Limita de est se află în apropierea liniei de contact dintre Podişul Sucevei şi Cîmpia colinară a Jijiei, paralel cu drumul județean Botoşani -Vorona - Fălticeni, apoi prin plină zonă forestieră (dealurile Gordăloaia, Sihastria) despărțind comuna Vorona de teritoriul comunei Cristeşti.

máma mi̯e şî î̯ zîŝi : Savatíţâ, nu mai̯ plî̯nẑi, câ áuru tău̯ va víni, i̯el trebui̯í sâ fácâ bisắrica ... bisắrica as‿ mári dị la răscrúŝi ... nu̯óu̯â nu ni̯-o fu̯ost dat dị Dumnezắu̯ sâ u̯o fáŝim, da i̯el va víni şî u̯o va fáŝi ... şî parcâ ştii̯ám în ínima me̯a cî n-am sâ mu̯or ... totde̯aúna am fu̯ost‿bătăi̯u̯os ...totde̯aúna am îŋcuraját pị álţâ ... am purtát Scriptúra ... Scriptúra i̯ésti fîntîna tutúru̯or cắrţîlor relîẑu̯ásâ ... şî în‿loc dị pî́nị sau̯ álŝeva ŝi ni mai̯ dădḝ nu̯óu̯â, biscui̯íţ, mi̯éri, ŝi mai̯ i̯erá acolo‿şa, i̯eu̯ purtám Scriptúra î‿sácu dị merínḍị.

(Subiect vorbitor: Dumitru Neamţu, 90 de ani, 5 clase, veteran de război; înregistrare şi transcriere: Ancuţa Durnia)

2. *Cum se pun castraveţii la murat?*

Castravéţâ după ŝi sâ culég diŋ‿gradínâ î̯ púi̯ sî-i̯ spélị u̯oli̯ácâ, după aŝé̯a sî pun îm‿butói̯, li pui̯ sári, li pui̯ rădăŝinu̯ásâ, adicâ pintrijắl rădăŝínâ, béţâ dị marár, ardéi̯ i̯uţ, ţắlinâ frúnḍâ şî u̯oli̯ácâ dị hreán, câ aŝala î̯ i̯uţị şî fáŝi murătúra tárị.

După ŝi li pui̯ tăt ŝi li trébui̯, tu̯ornị apâ ... leẑ g'íni butu̯ói̯u şî-l dai̯ la beŝ şî-l mai̯ distúpị tu̯ócma cîn‿dă frígu.

(Subiect vorbitor: Ana Alexa, 51 de ani, 8 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Ancuţa Durnia)

3. *Borşul de găină*

Mai̯ întî̯ aléẑ u̯o găi̯ínâ şî u̯o tai̯. După şî ai̯ tăi̯ét-u̯o faŝ uŋcru̯óp[24] şî u̯o u̯ăpăréştị [25] ca sâ î̯ smulẑ uşór pi̯énịlị, dup‿aŝé̯a sî ŝinitui̯éşti[26], scu̯oţ máţîlị, u̯o spélị g'íni, g'íni cu apâ şî u̯o tai̯ îm‿

---

[24] *Uncróp, -uri*, apă care abia a încetat să clocotească; apă foarte fierbinte.

[25]*A opărí, opăresc*, a turna peste ceva un lichid clocotit (apă), pentru a spăla, a curăţa de pene, a găti etc.

[26] *A cinătuí (păsări sau peşte)*, a curăţa (de pene, de solzi şi de măruntaie) pentru a pune la fiert sau la fript; <ung. *Csinált*.

bucắț. Faŝ fu̯ócu la plítâ şî pu̯i u̯o uálâ ma̯i mári, pu̯i cárn̯ia şî laş sî ŝárbâ aşắ vre̯o u̯órâ şî‿žumáti, pu̯atį du̯óu̯â, la fu̯oc aşă mititél, ma̯i pu̯i diŋ‿cîn‿îŋ‿cîn ũ‿ŝicălắu̯[27] u̯orį vre̯asc[28] în ̯iel. Amú dacâ u̯o ŝert îm̯‿ vu̯ói̯i záma, ̯ie̯i şî tu̯oŝ mu̯órcu̯ov, păstîrnáŝ, țắlinâ rădăŝínâ, róşâ, ardé̯i gras, pintrin̯jắl şî frúnḑâ şî rădăŝínâ şî li pu̯i tătí acu̯olo ĩ‿ uálâ la ŝert. După şî u̯o ŝert pu̯i tocmáẑ[29] sau̯ fidḝ şî acréşțį cu bu̯orş dį pútinâ...

[Cum e borşul de putină?] Într-u̯o pútinâ sau̯ uálâ dį lut, pu̯i cam tri̯i pumnį dį tărî́țâ şî du̯o̯i dį malá̯i, pu̯i apâ rắŝi şî améstiŝ pî́nâ sî fáŝi aşắ ma̯i supțîrį. Dup‿aŝé̯ia pu̯i u̯o frúnḑâ dį dáfin şî creŋgúțâ dį víşîn. Pu̯i apâ la ŝert, şî cînd u̯o ŝert tu̯órnį písti tărî́țâ pį tri̯i sférturį pútina, ca sî a̯i lu̯oc sî pu̯i şî húştįlį[30] ácri, după ŝ-a̯i pus şî húştįlį, améstiŝ şî pu̯i cápacu ş-u̯o-m̯vălím cu ŝevá sî țî́nâ căldúț şî sî sî acreáscâ... şî aísta-̯i bu̯orşu dį pútinâ... Cînd a̯i terminát dį dat uŋ‿clu̯ócotâ la bu̯orş şî îs ŝerț tu̯ocmáẑi, da̯i di̯opárti şî ma̯i pu̯i nişti smîntî́nâ şî leuşte̯án vi̯érdį.

(Subiect vorbitor: Eleonora Mihai, 60 de ani, 6 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Ancuța Durnia)

4. *Cum se secera grâul?*

U̯ómu cári avḝ dį săŝerát, tocmḝ dį cu zâ uáminį sî miárgâ la ̯iel sî-l aẑúti. A dóu̯a zâ, cu nuápți̯a-ŋ‿cáp, sî sculáu̯ şî merẑḝu̯ pį u̯ogór şî îŋ̯ŝepéu̯ sî sắŝiri cu sắŝire̯a, şî lu̯a̯i mănúŋ'k'urį şî tă̯i̯ḝi grîu uşór, uşór şî îl punḝ̯i lau̯oláltâ. După aŝeiá, sî făŝḝu̯ legătórį to‿diŋ‿grîu sau̯ álŝeva şî sî legáu̯ snók' şî sî punḝu̯ îŋ'‿k'isuárį sî nu-̯i príndâ plu̯á̯ia şî sî sî ma̯i usúŝi dácâ trébu̯ie....şî sî aşteptá

---

[27] *Ciucălău*, ştiuletele de porumb fără boabe.

[28] *Vreasc, vreascuri*, creangă, ramură uscată şi desprinsă de pe copac; din sl. *chvrastŭ*.

[29] *Tocmagi*, tăiței făcuți în casă.

[30] *Húşte*, tărîțele care rămîn în fundul putinei cu borş după acrirea acestuia; drojdie de borş; din ucr. *husca*.

glórii̯a[31], depíndi̯ cîn‿îţ vinę rîndu, şî dădę̑i̯ la maşînâ snók'i̯ şî i̯a îţ si̯epará grîu̯ di̯ pái̯i̯ ... şî aşắ i̯erá la sâŝerát.
(Subiect vorbitor: Traian Hriţcu, 75 de ani, 7 clase, gospodar; înregistrare şi transcriere: Ancuţa Durnia)

*

Satul Prisacani[32], localitatea Flămînzi, judeţul Botoşani

1. *Foametea*

- Gri̯eu̯ ... gri̯eu̯ u̯o fu̯ost! Îm‿patruş‿şăsă u̯o fu̯ost sâŝitâ. Nu s-u̯o făcút n'íca. Şî-m‿patruş‿şăpti tăi̯áu̯ u̯ámini vítili̯, i̯árba, di̯a ŝi̯... pi u̯úrmă (Ali̯ecu am‿ présia amú-i̯ mu̯órt). Îi̯ scote la [k] lăcústa şî i̯ei̯ sî bondărâscâ... pi̯ imáş, i̯ei̯ cîti̯‿ũ‿pumn di̯ făi̯ínâ dí u̯ovắs. U̯o fu̯ost gri̯eu̯. Mîŋcáu̯ stéžiri̯.

- I̯eu̯ ásta u̯o ştiu̯ núma ŝi̯ spuni̯ę́u̯ părínţâ, da i̯eu̯ n-am apucát.

- U̯o fu̯ost gri̯eu̯, cúscrâ. Văli̯éu̯. Tatái̯-u̯o pli̯ecát la războ̯ói̯ cu co̯nŝentrári̯, plîn̯žę̑m. U̯o avút un cál bún, ş-ápăi̯ ‿n̯aiínti̯ purtá armáta cu túnuri̯li̯ purtá cái̯i̯. Cu cái̯i̯ cu túnuri̯li̯.

Ş-aŝála ni l-u̯o lu̯at. U̯o vi̯nít tatái̯a‿acásâ, îm‿patruşpátru, u̯o fužít la Iaş. Cum u̯o vinit i̯el, numai i̯el ştíi̯i̯. Ş-u̯o viní‿tífu̯osu, bu̯ála. U̯o‿fo‿fu̯amítea. Şî gri̯eu̯ u̯o fu̯ost. Nu aşá, gri̯eu̯. Amu vi̯ezi̯ sî spui̯ cî-i̯ gri̯eu di trăít. Cum îi, bre, gri̯eu̯? La fii̯cári pu̯ártâ vi̯ez maşînâ.

- Apîi̯ vez, aŝei̯ cari̯-u̯o príns, ştiu̯ cum îi̯ vi̯aţa di̯-amú, cî-i̯ mai̯ búnâ fáţâ di cum u̯o fu̯ost, da cári nu ştiu̯..

- Gri̯eu̯ u̯o‿fó, tu, cumắtrâ... Gri̯e u̯o fu̯óst. Nu aşá, gri̯eu̯.
(Subiecţi vorbitori: Alexandru Todireanu, 81 de ani, 4 clase, pensionar; Anica Codreanu, 68 de ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Iustina Irimia)

---

31 *Combínă*, maşină complexă care execută simultan mai multe lucrări agricole (secerat, treierat etc.).

32 Satul Prisacani, care aparţine administrativ de oraşul Flămînzi (situat la distanţă de 7 km de centrul acestuia), este o localitate în sud-estul judeţului Botoşani, aşezată într-o zona mai largă a luncii Miletinului, într-un relief specific judeţului Botoşani.

2. *Cum se face julfa*[33]

Sâ i̯e̯ sămînțâ di cînipâ sáu̯ di̯ bu̯ostán. Înai̯ínti k'isám îŋ'‿k'íu̯uâ. Amú mai̯ dăm dím maşînili̯ i̯éste̯a, aşá. Şî pi u̯úrmâ fáŝi ápâ căldúțâ ş-u̯o speli̯. Tu̯orni̯ ápâ într-aŝéi̯a‿şá ş-u̯o méstęŝ bíni̯ bíni̯‿aşá...ş-aŝéi̯a u̯o strecóri̯ píŋ‿sîtâ sau̯ píntr-u̯o sîtíşcâ[34], şî ápa ŝéi̯a cári̯ i̯ésâ di̯-acu̯ólo u̯o pui̯ la fi̯ert. Dăm um‿fu̯oc mai̯ potrivít aşá, ca sâ nu sâ árdâ, sâ fáŝi̯ cam cum sâ fáŝi̯ úrda la stînâ, aşá sâ fáŝi̯ şî júfla. Şî i̯e ŝerbînd acólo aşá dă-ŋŝét îŋŝét aşá, i̯e sâ forme̯ázâ şî sâ rîdícâ di̯ásúpra. Şî disúpt rămîni ápa ŝéi̯a mai limpídi̯. Ş-ápăi̯ ŝéi̯a u̯o i̯ei̯ tăt cu sîta sau̯ cu sîtíşca ş-u̯o dai̯ di̯opárti̯. N-améstęŝ în ápa ŝéi̯a. Aŝéi̯a u̯o pui̯ într-um bu̯ol, în ŝevá, ş-u̯o pui̯ di̯opárti̯. Şî túrtili̯ li̯ ai̯ făcúti̯ c-u̯o sárî‿ŋai̯ínti, cî i̯eli̯ trébi̯ sâ sâ usúŝi̯ pi su̯óbî şî li̯ fáŝi̯ subțîréli̯, núma dim‿făi̯ínâ, cu sári şî cu ápâ, fărâ drójdii̯, li̯ fáŝ subțîréli̯, supțîréli̯ şî li̯ usúŝ pi su̯óbî, pi lîngâ plítâ, pi u̯úndi poț, sî ŝii̯é uscáti̯ tári̯. Ş-atuŋŝ cîm‿fáŝ júfla, aŝéli̯a li̯ ai̯ prégătíti̯. Li̯ ai̯ într-un lig'án rúpti̯ tăti mărunțăli̯ şî li̯ tu̯órni̯ ápa ŝéii̯ didisúpt. Dúp ŝe-i̯ dát aŝéi̯a di̯opárti̯ ápa ŝé̯ didisúpt, tu̯órni̯ ş-u̯opăréşti̯. U̯o tu̯órni̯ pi̯‿ ŝéli̯a şî tot améstęŝ c-u̯o líŋgurâ, u̯o mi̯éstęŝ, pui̯ záhăru şî tu̯o‿li̯‿méstiŝ. Dác‿mái̯ trébi̯ cîti̯ u̯oli̯a‿di̯‿ápâ, mai̯ pui̯. Pui̯ sâ sâ fácâ i̯éli molcúț aşá. Şî lá u̯úrmâ tu̯órni̯ júfla ş-u̯o améstęŝ. Cî dác-u̯o tu̯órni̯ u̯odátâ cu tătu, aŝéi̯a sî fármâ tătâ, sî mésticâ şî nu sî mai̯ cunu̯áşte júfla píntri̯ túrti̯. Da dác-u̯o pui̯ pi u̯úrmâ, dupâ ŝi aŝéli̯a li̯-ai̯ pregătít, aŝéi̯a rămîni̯‿aşá píntri̯ túrti̯, boțuréli̯ di aŝéli̯a di̯ júflă, aşá nu ştiu̯ cúm sî-ț i̯ecsplíc.

[Şî cîn sâ mănîncâ?]

U̯o pui̯ pí másâ, cîm‿víni pri̯éutu. Cîm ‿víni pri̯éutu cu Aẑúnu. Cu Aẑúnu Crăŝunúlu. Cîm‿víni pri̯éutu, u̯o pui̯ pi̯ másâ

---

[33] Mîncare de post făcută din sămînța de cînepă pisată cu apă şi amestecată cu miere; zeamă care se obține prin fierberea seminței de cînepă.

[34] Vas de forma unui trunchi de con, cu fundul perforat, folosit în gospodărie la strecurarea laptelui şi a altor lichide; strecurătoare; regionalism.

şî pį u̯úrmâ i̯e îi̯ u̯o mîŋcári di pu̯óst cari̯-u̯o mînăn̯ŝ în Aẑún dí Crăŝún.
(Subiect vorbitor: Anica Codreanu, 68 de ani, 4 clase, pensionară; înregistrare şi transcriere: Iustina Irimia)

*

Sat Talpa, comuna Cîndeşti[35], judeţul Botoşani

1. *Claca*

Hai̯ cî ţ-u̯oi̯ spúni cu̯opk'ilâ... ţ-u̯oi̯ spúni şî i̯ar ţ-u̯oi̯ spúni. Pi tímpuri̯, cî‿ sâ tăi̯ę pu̯ópşu̯oi̯, i̯erá pu̯opşu̯ói̯ mulţ şî i̯erá frigărai̯i̯ mári... sî faŝę clácâ ... şî vinę tinerétu acló ... la, la clácâ şî crez‿cî di̯sfacáu̯?! Sî bulgărę̂u̯... sî băţi̯éu̯ cu ŝucléẑ, mai̯ mul‿rîs şî baẑu̯ócurâ faŝę di̯cît lucráu̯... şî îŋcîlŝę şî ii̯ acló níşţi̯ strujắni̯... şî̯ níşţi̯ pu̯opşu̯ói̯ cu pănúş îŋ‿cu̯oşárcâ zvîrlíţ îm‿batái̯i di̯ ẑu̯oc, da... pi̯ tímpuri̯ aşă i̯erá clăŝ di̯ di̯sfacát... clăŝ di̯ tu̯ors... clăŝ di̯, di̯ ẑu̯oc, şî̯ la ... cîn̯‿sî faŝá u̯o cásâ, faŝę, vinę tinerétu, faŝę lut, un̯ẑę̂u̯... di̯-amú aşteptáu̯ ẑu̯oc. Trebę̂ sî̯ tocmeáscâ acló un muzîcánt ca sî̯ li̯ ẑuáŝi câ aşă aşă̯ i̯erá pi̯ tímpuri̯, da‿ la tăi̯ét pu̯opşu̯ói̯ şî̯ la di̯sfacát, apó acló i̯erá mulţ... tăţ s-adunáu̯ îm‿batái̯e di̯ ẑu̯oc şî̯-n̯‿rîs. Di̯sfacáu̯ ii̯ saráŝi, cî̯-i̯ mai̯ sudui̯éu̯ parínţâ acló şî mai̯ faŝę̂u̯ ii̯ cîti u̯oleácâ di̯ triábâ... da amū... niŝ n-ai̯ ŝi tai̯ę... niŝ n-ái̯ ŝi di̯sfacá... niŝ n-ai̯ ŝi mîŋcá, ásta-i̯ vu̯órba. Da‿ cum i̯era n̯ai̯ínţi̯ i̯era, i̯erá ŝi mîŋcá... i̯esti ş-amú... mulţmesc lu Dumnezắu̯, câ i̯ésţi̯ ŝi mîŋcá i̯ésţi̯ ŝi îmbracá... drágosţi̯ şî credínţâ, Dumnezắu̯ sî̯ ni̯ bíni̯cuvinteḑâ s-avém i̯esteạlánţi̯ Dumnezắu̯ tăţi̯ li̯ rîndui̯eşţi̯ ŝi sî spun... múlti tári din tineréţa mę̂ ştiu sî faŝę clăŝ di̯ lao̯lántâ ẑoi̯ sárâ în cutári̯ loc... sîmbî̯tâ sárâ în cutári̯ loc ...şî dumíni̯câ sárâ sî

[35] Comuna Cîndeşti (care are în componenţa sa satele Cîndeşti, Talpa, Viţcani şi Călineşti) este aşezată în nord-vestul judeţului Botoşani, la 50 km de reşedinţa de judeţ şi 35 km de oraşul Dorohoi, fiind limitată la vest de rîul Siret, care o desparte de judeţul Suceava, la nord de comuna Mihăileni, la est de comunele Dersca şi Lozna, iar la sud de comuna Vîrfu-Cîmpului.

fasȩ clâŝ da amú... tótuş i̯i̯ bíni̯ di̯ tră̯iít fuárti̯ bini̯ ma̯i̯ bini̯ di̯cît înai̯ínti̯... înai̯ínti̯ mun̯ŝȩ́m ca rōbi̯ şî nu ma̯i̯ avȩ́m di̯stúli̯ niŝ di‿mbracát niŝ di‿ŋcalţát cît di̯ tári̯ mun̯sȩ́m... nu i̯erá amū... drept cî sî mun̯ŝéşti̯ şî amú nu-i̯ vorbâ... sî mun̯ŝéşti̯ şî amú da viáţa-i̯ múlt ma̯i̯ búnâ şî ma̯i̯ uşuárâ s-u̯o făcút u̯o şúrâ s-u̯o făcút lútu... u̯o un̯s pǎréţâ tăţ ... dácâ gătíţ di̯ un̯s, di̯sárâ vi̯níţ la ẑu̯oc tocmȩ́ acló un muzîcánt şî vi̯néu̯ şî ẑucáu̯ tắtâ nuápti̯a ásta i̯erá cláca, fărâ ẑu̯oc sî şti̯i̯ câ nu merẑȩ́, nu... dácâ nu da ŝinevá ẑu̯oc sî şti̯i̯ câ i̯erau̯ aşắ di̯ îm̯flaţ ... şî nu mai vrei̯éu̯ sî ma̯i̯ mi̯argâ „nu ma duc, câ dácâ n-a̯i̯ dat ẑu̯oc pentru ŝi sî ma duc ”.

[şî s-aducȩa şî di̯ mancári̯ la joc, acolo?]

ă… ma̯i̯ da u̯o sámâ ma̯i̯ da făŝȩ un cupti̯u̯or di̯ pîni̯ şî dúpa ŝi sî gătȩ di̯... di̯ di̯sfacát... vi̯nȩ cu lig'án̯u cu pîni̯ şî da la tăţ cîţi̯ u̯o bucá di̯ pîni̯ şî mîŋcáu̯ câ flămîn̯zắu̯ bă̯i̯éţâ şî pi̯ u̯úrmâ la ẑu̯oc.

(Subiect vorbitor: Natalia Munteanu, 86 ani, fără studii, pensionară; înregistrare şi transcriere: Otilia Dăscălescu)

2. *Mulsul laptelui*

Sînt u̯o feméi̯i̯ di̯ la ţárâ cári̯ mă u̯ocúp cu lúcrurili̯ di̯ la ţárâ, am u̯o vácâ, diminȩaţa cîn‿ma trezésc mă duc la ȩa în grajd ş-u̯o întréb „Florica tu ŝi faŝ ?”. I̯ȩ sî u̯itâ la míni̯... i̯i̯ dau̯ porţi̯i̯[36], i̯ȩ nu̯ápti̯a sî murdăréşti̯, i̯eu̯ i̯ȩu̯ ş-u̯o spăl frumu̯ós... u̯o ştērg cu‿ũ‿ştergári̯[37] dup‿a̯i̯á... pun un̯‿şorţ alb îm̯‿fáţâ... pun ũ‿ştergár pi̯ bráţâ... i̯ȩu̯ u̯o bániţâ[38] lîŋgâ míni̯... i̯ȩu̯ u̯o gă̯li̯átâ ma̯i̯ mititícâ şî pun întri̯ piŝu̯ári̯ şî-u̯o ţîn bíni̯ şî mulg cu̯-amîndóu̯u míni̯ lápti̯li̯ şî tu̯ot tu̯orn îm‿bániţâ... pînâ s-u̯o terminát di̯ gătít lápti̯li̯ di̯ la i̯a îmi̯ dă cam vru̯o du̯óu̯ĭẑắŝ şî ŝin̯ŝ pi̯ zi̯... du̯ou̯şŝin̯ŝ di̯ k'ilu̯ográmi̯

[36] Cantitatea de furaje pregătită pentru vacă.

[37] *Ştergár*, bucată dreptunghiulară de pînză, uneori cu broderii sau cu franjuri, care serveşte ca prosop sau ca podoabă în casele ţărăneşti.

[38] *Bániţă*, un vas înalt, pentru colectarea laptelui.

dḭ láptḭ... diminẹ̯áța zăŝi... du̯ói̯șpi cît pu̯átḭ i̯e sî ai̯bâ. I̯eu̯ după ai̯a îi̯ dau̯ u̯o pu̯órții̯ ș-u̯o duc la izláș[39] la păscút la ami̯ázâ cîm̹‿ víṇḭ... tot la fi̯el fac... așá cum̹‿v-am povḭstít câ fac șî diminẹ̯áța, sẹ̯ára... tu̯ot la fi̯el fac cu láptḭlḭ ca sî nu să pi̯árdâ... am un cazán mári cári îl pun la u̯o hornu̯ái̯câ afárâ... îl îŋcălzẫsc... mă procúr dḭ niștḭ k'ag, i̯eu̯ șî̯-ŋ'k'eg șî fac uŋ‿caș, îl pun la su̯árḭ... sî usúcâ... după ŝi s-u̯o uscát um‿pic... pun sári pḭ i̯el șî-l pun̹‿la u̯o butói̯câ, la u̯o pútinâ ca sî fíi̯i pḭ i̯árnâ. Réstu pun în u̯alâ sî sî príndâ șî fac brî́ṇzâ... da cîṇ‿ s-u̯o priṇs... pun pḭ plítâ, pḭ aragáz... șî̯ i̯e sî-m̹fi̯erbî́ntâ... smîntî́na u̯o i̯ẹu̯ șî̯ k'ișli̯ácu[40] fac brî́ṇzâ șî̯ fac brî́ṇzâ cu smîntî́nâ șî mîŋcắm fu̯ártḭ bíṇḭ.

(Subiect vorbitor: Leontina Zugun, 68 ani, 7 clase, pensionară; înregistrare și transcriere: Otilia Dăscălescu)

---

[39] La imaș.

[40] *Chișleág*, lapte de vacă prins, lapte acru; din ucr. *Kysljak*.

V.5. JUDEȚUL COVASNA

Comuna Zăbala[41], județul Covasna

1. *Cu ce vă ocupați?*

Cu agricultúra. Datorítă tímpului̯ neploi̯u̯ós s-a afectát agricultúra cam ĉin̟zeĉi‿ la‿sútă, prodúĉeri fu̯árte slábă dátorítă căldúri̯ și̯‿a tímpului̯ neploi̯u̯ós.

Îm‿prezént i̯ę u̯o pę́rdere cam de ĉín̟zeĉi‿la‿sútă referitu̯ór la ánu domi‿u̯ún̟sprezeĉe la prodúcți̯i̯a de cartu̯ófi̯, porúmb sau̯ álte prodúse agrícole. Fáță de ánu trecút a‿fost u̯o pi̯érdere. U̯o pę́rdere cam de ĉín̟zeĉ‿la‿sútă, datorítă clímei̯ și̯ a ne (ε) terenú a‿ fost plou̯át de círca u̯o‿ sútăși̯‿ ĉevá de zíle. Datorítă motorínei̯ scúmpe s-au̯ creát únele pru̯obléme cáre n-au̯ dus la ...

[Ați̯ ávut probléme ș‿átúňĉ cînd áu̯ fóst inundáte sáu a plou̯át mái̯ múlt?]

Dá, referitór îm prímăváră cîn‿a‿fost, a fost inundáți̯i̯e în̟ ‿ zónele cáre...cáre i̯éste de u̯obiĉéi̯ mai̯ mult ápa și̯ atúňĉ a fóst degradát totál ĉín̟șpe‿dǫzeĉ‿la‿sútă agricultúră... și̯ ... cam atît.

[Și̯ folosíți̯ sistéme de irigați̯i̯e sau̯ ĉevá?]

Nu sunt sistéme de irigáți̯i̯e în̟‿raza únde locu̯iím.

(Subiect vorbitor: Amărei Ștefan, 55 de ani, 12 clase, fost polițist, pensionar; înregistrare şi transcriere: Emoke Poksai)

2. *Cum se prepară pastrama în Ardeal?*

Pastráma... părínți mei̯... asta am văzút, deĉ... se tái̯e u̯ái̯a sára, se lásă să răĉáscă să pu̯átă scu̯áte din u̯áse... Dimińáța pregătím um bai̯ interesánt, știi̯, cu usturu̯ói̯, cu páprică, cu vin,

---

41 Comuna Zăbala este situată în județul Covasna, între oraşele Covasna şi Tîrgu Secuiesc, de-a lungul văilor pîraielor Zăbala, Orbai şi Pava, care se revarsă în Rîul Negru. În bazinul acestui rîu se află terenurile arabile ale comunei, formate din următoarele sate: Zăbala, Pava, Peteni,Tamaşfalău şi Surcea.

cu oțet, cu ápă făcút așa maị gros. Fiịecáre bucăţícă de cárne dată prin sósu ăla șị pă ụúrmă se lásă la maĉerát treị pátru zíle șị se púne șị la afumát dacă-ị nevóịe... fiịecáre cum dorește s-ụo mănînĉe. Se mănîŋcă cu búle, se fáĉe tocánă de miịel, fel șị fel de condiménte.

[Și sărmăluțele cum se prepară?]

Acúma depínde, fiịecáre áre rețéta speĉálă.

[Dar aici în Ardeal cum preparați?]

Se púne tot áșa oréz, se máĉină fụárte múltă várză,se púne slăninúță, um pic maị gráse. Se púne buliụón, șị se báĝe‿m‿ várză, le puị la fịért ș-atíta tot, deĉ nu‿ịę nimíc speĉál fáță de álte fụórme mă gîndésc, nú?

(Subiect vorbitor: Mihaela Moraru, 37 de ani, 12 clase, lucrează la dispeceratul de poliție; înregistrare și transcriere: Emoke Poksai)

3. *Cum se face pîinea de casă în Ardeal ?*

Pîịnẹa de cásă în‿Ardịál se fáĉe înaịínte cu ụo zí de egzémplu cum‿fác ịeụ. Sẹára fịerb cártófị. Să spún șị la cîte pîịnị cît mese? De egzémplu, péntru zéĉe pîịnị de cásă, ĉére doụîzeĉ de kilográme de făịínă, zeĉe kílográme de cartófị, cartófị îị strivésc șị cu tréị kilográme de făịínă șị cu puțínă máịa de drójdịie șị puțín aluạt, cáre áre puțin aluạ́t îl améstec‿într‿ũ‿bụol separát. Apụoị am într-ụo trụácă réstul de făịínă cáre șáptesprezeĉe kilográme de făịínă pînă dimińáța în ápă cáldă îl prepár șị fac zéĉe pîịnị. Ụo bág, ụo prelúŋg ụo ụóră, dúpă ụo ụóră aprîndem cuptụór, árzị cuptụóru șị fac zéĉe pîịnị șị ụo țîn dụoụă ụóre la cuptụór. Ș-atuńĉ ịése pîịnẹa gáta cụáptă îŋ‿cuptụór. Nu știu dácă m-am ecsprimát bíne. Șị cînd ụo scụot diŋ‿cuptụór, îị bat cụája șị rămîne șị ụo fac bíne cu răzătụárẹa șị arátă fụárte bíne, ca ụo pîịne de cásă șị gustụásă. (Am fụost fụárte formálă).

(Subiect vorbitor: Elena Popa, 60 de ani, fostă bucătăreasă, pensionară; înregistrare și transcriere: Emoke Poksai)

4. *Sărbătorile Crăciunului şi Paştelui*

În ajún de Crăĉún fáĉem brádu, dúpă ĉe terminằm cu brádu, ne pregătím péntru mîŋcáre, trâĝem cárne, cîrnáți̯, fáĉem de egzémplu ĉórbă de perişu̯áre, sarmále. De la pu̯orc fáĉem cartabu̯óş, u̯óu̯ă umplúte, cozonáĉ, am zís așá și̯ ĉevá prăjitúri̯ cáre se repétă și̯ la Anú Nou̯, aĉéi̯aș răĉitúră. Aĉéste sunt mîŋcărurile pe cáre le folosím de Crăĉún. În nu̯áptea̯ de Crăĉún, dúpă ĉe se‿ŋcárcă brádú, dúpă ĉe se (K) aşa (ɛ) víne (K) víŋ‿ colindătóri̯. Am avút pátru rîndúri̯ de colindătóri̯. Da, și̯ îi̯ (K) le dăm vu̯ói̯e să íntre îŋ‿cásă, îi̯ servím cu cu̯ozu̯onác și̯ vin. Péntru sărbătuárea̯ Páştelui̯ ne pregătím, de egzemplú îm‿Vínerea̯ Máre se tái̯e mi̯élu, atuñĉ símbăta îl pregătím, îl púnem la cuptuór. Din măruntái̯ele de mi̯el fáĉem dru̯ob, dúpă ái̯a fáĉem u̯ou̯ă róși̯, tot símbăta le fáĉem, u̯óu̯ă róși̯, cu̯ozu̯onáĉ, páscă cu u̯úrdă dúlĉe sau̯ cu brîn̯ză de vaĉ, vín. Şi-n nu̯áptea̯ de îmvii̯ére mérĝem la slújbă, fícs la dói̯sprezeĉe se ține îmvii̯érea̯ la biseŕică.

(Subiect vorbitor: Elena Popa, 60 de ani, 8 clase, fostă bucătăreasă, pensionară; înregistrare şi transcriere: Emoke Poksai)

5. *Cum sărbătoriți Crăciunul în familia dumneavoastră?*

Păi̯... înai̯ínti̯ de, pentru sărbătu̯área̯ de Crăĉún se fac mai̯ múlte pregătíri̯, de egzémplu în ajún de Creĉún sĕ fac cozonáĉ, sĕ coc la cuptu̯ór (ɛ). Să pregăteşte pu̯órcu, se tái̯e pu̯órcu, să pregătéşte slănína, să pregătéşte friptúra, să fac sarmále. De u̯obiĉéi̯ de Creĉún se ține... se sărbătu̯oréşte îm‿famílii̯. Deĉ, îm‿ famílii̯a, famílii̯a cînd i̯e mai̯ u̯unítă, fráți̯, suru̯óri̯, părínți̯, i̯ar ĉelelálte sărbătu̯óri̯ de Ánu Nu̯ou̯, fii̯ecáre unde pu̯áte și̯ mai̯ alés acúma cu zóna (K) cu tímpurile ástea̯ fáĉe Reveli̯u̯ónu fii̯ecáre, se întîlnésc cu prii̯éteni̯, cu... alte, ştíu̯‿ i̯o álte, alți̯ cunoscúți̯. De Creĉún să, în‿sea̯ra de Creĉún să pregătéşte în ajúnu Crăĉúnului̯ să pregătéşte pu̯ómu, brádu de Crăĉún. Să împodobéşte cu cadóu̯uri̯, să dă cadóu̯uri̯ la ĉei̯ draĝ, pentru copii̯, péntru su̯oți̯,

pentru părínți̯, pentru toț ĉei̯ cáre, fii̯ecáre îș̦i̯ fáĉe cîti̯ ‿ ũ‿ míc cadu̯óu̯, după posibilităț̦i̯... aşa. După cáre să servéşte, să strîŋg cu toț̦i̯ la másă, să..., fii̯ecáre îș‿povestéşte necázurilȩ, supắrărilȩ, aventúrilȩ, să desfáĉe cadóu̯urilȩ, se u̯úi̯tă fii̯ecáre ĉe cádou a primít, cáre-i̯ mulțumít, cáre nu-i̯ mulțumít. K'éstii̯ din ástȩa minóre, care nu nu, nu-i̯ ĉevá rău̯. I̯e u̯o plăĉére fii̯ecắrui̯a. După ai̯a... după ai̯a a‿du̯a‿zi de Creĉún se mérĝe la bisȩ́rică, dúĉe lúmȩa la bisȩ́rică. La bisȩ́rică acu̯ólo să dúĉe cu ĉevá de la Creĉún, mă refer la cu̯ozu̯onác, să dă péntru mu̯orț̦i̯, să dă péntru, să dúĉe la bisȩ́rică, acu̯ólo țîne cî́ti̯ ‿ u̯o‿ slújbă, cî́ti̯ ‿ u̯o... fáĉe préu̯otu u̯o sfínțénii̯e, după cáre să vín i̯ar acásă după bisérică, să contínui̯e i̯ar cu mése festíve și̯ cam cam aşa ş-atî́t.

(Subiect vorbitor: Doina Popescu, 42 de ani, 12 clase, vînzătoare; înregistrare şi transcriere: Emoke Poksai)

V.6. JUDEȚUL GALAȚI

Comuna Matca[42], județul Galați

1. *Cum se face borşul de putină*

Sâ púnį, sâ h'érbi ápa şî deacuolea sâ fáŝi húŝilį îm‿bíduon şî ápa h'iartâ puį huŝi puį tărîțâ şî puį şî făįínă dį puopúşuoį. Acuólea améstiŝ cu tuotú şî cîŋ‿h'erbį ápa pį plitâ, ŝaúnu, uo įeį şî uo tuornį îm‿biduón şî-l acópirį răpidi pi biduón. Méstiŝ g'ini în įĕl, maį méstiŝ uo dátâ, méstiŝ, méstiŝ, méstiŝ şî deacuolea, dúpâ ŝi-l acuópirį, puį şî-l îmvăleştį g'ini. Sâ fáŝi acrú dį sári căŝúla.

(Subiect vorbitor: Maria Istrate, 82 ani, 4 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Tinuța Istrate)

2. *Vine primăvara*

Vîną primăvára, acú mă dúc la discuiit la deal la sămînát, la sămînát. Táį yia uo lég, trę s-uo lég sâ lég yia câ n-am îŋcotró ŝi sâ fác dácâ-s núma io sîŋgurél, ŝíni sâ h'iįi dicît io sîŋgur. Bába nu vrea câ i s-uo rúpt mîna, dicît tót io mă duc la deal, tátâ, mă dúc câ n-am îŋcotró, mă dúc câ n-am îŋcotró ŝi sâ fác io, vídem nuoį ŝ-uóį fáŝi. Mă mănîŋcâ şî cápu ísta. Puopuşóį di sămînțâ n-am, trę sâ mă dúc la Agrosím sâ vídem uúndį găsásc pį la Iaş, pį la Bucuréştį pį uúndi buála-į găsi io sâ văd cum fác. Bánį n-am.

---

[42] Comuna Matca este situată în partea centrală a județului Galați, în Cîmpia Tecuciului, la numai doi kilometri de acesta. Teritoriul administrativ al comunei este reprezentat de un singur sat, respectiv Matca, care numără un total de aproximativ 12.000 de locuitori. La nord de acest sat se află comuna Munteni, la est comunele Corod și Valea Mărului, la sud se situează comuna Drăgăneşi, iar în partea de vest, Matca se învecinează cu municipiul Tecuci. Suprafața totală a comunei este de 8758 ha, principala îndeletnicire și sursă de venit a locuitorilor fiind agricultura, în special legumicultura.

Tátâ, sîntem năcăjîț pînă la j̯iumáti̯a pămîntului̯, n-avém ŝi mai̯ fâŝi.

(Subiect vorbitor: Ioniță Ilie, 67 ani, 7 clase, agricultor; înregistrare și transcriere: Tinuța Istrate)

3. *Poveste de viață*

M-am măritát la șăptíșpi̯, i̯ar u̯omú meu̯ ave̯a u̯optisprézăŝi cîn‿m-am mărítat. Am̦‿făcút núnta la u̯o lúnâ îm̦‿februárį, i̯el n-u̯o avút tátâ, i̯o am fost dátâ di̯ créscut și̯ ń-am lúu̯at amîndu̯ói̯. Am stát u̯o j̯iumătatí di̯ an, niŝ u̯o j̯iumatí di̯ an și̯ ń-u̯o dat afárâ și̯ ń-am du̯orńit într-u̯o cabánâ, ádica într-u̯o barátcâ áșa. Aveám um‿pui̯ di̯ cásâ rîdicátâ. La un an, am̦‿făcút ũ‿cu̯opíl, u̯o mai̯ stat du̯oi̯ cu̯opíi̯. Pînâ u̯o plécat ĩ‿ ármatâ, am născút du̯oi̯ cu̯opíi̯. Aveám unú di̯ du̯oi̯ áni̯, unú di̯ pátru lúni̯. U̯o făcút ũ‿an și̯ u̯opt luni̯ di̯ armátâ. Di̯pi̯ un an și̯ u̯ópt lúni̯ di̯ armátâ, u̯o vínit și̯-am stat nu̯óu̯ă lúni̯ di̯ zîli cu i̯el acásâ și̯ i̯-u̯o vínit u̯órdin di̯ con̦ŝintrárâ pi̯ tríizăŝ di̯ zîli, ș-u̯o făcút ŝin̦ŝ ani̯ di̯ zîli̯ mămái̯i. U̯o făcút fost războ̯ói̯ áșa. L-u̯o lúat la K'ișînắu̯, i̯el întắi̯ u̯o făcút armátâ la K'ișînắu̯ și̯ dúpâ l-u̯o dús la Bucuréști̯. Di̯ la Bucuréști̯ l-u̯o adús i̯ar la K'ișînắu̯ și̯ dúpâ ŝin̦ŝ áni̯ di̯ zîli și̯ c-u̯õ‿ an și̯ u̯op‿ lúni̯ di̯ zîli apruápi șăpti ani̯ di̯ zîli u̯o făcút núma armátâ cu războ̯ói̯. Áșa mámâ u̯o vínit mámâ acásâ îm pazăŝ‿și̯‿pátru. U̯o mai̯ vínit acásâ, am mai̯ născút cópk'i̯i̯, am născút u̯unú cîn‿u̯o plecát i̯el cu-n̦‿războ̯ói̯ în̦cu̯ólu. Cîn‿u̯o vínit înápu̯oi̯, lui̯ i̯-u̯o scu̯os dívizia dou̯ășúna di̯ pi̯ frónt, ș-am mai̯ rămas gravidâ ș-am mai̯ făcút du̯oi̯, u̯o fátâ și̯-u̯m băi̯ét. Ș-am mai̯ trăit atîtá cît am trăit cu i̯el dim pazășpátru și̯ îm pátruzăŝ‿și̯‿nu̯óu̯ă u̯o murít ș-am rămás vădánâ. Am rămás vădánâ cu șắsâ cu̯ópíi, dipi̯‿aŝéi̯a la du̯oi̯ ani̯ ńi̯-u̯o mai̯ murit u̯únu, aŝel di̯-al du̯óile̯a ń-u̯o múrit cîn‿ u̯o‿vínit i̯el iárna. Ș-am rămás vădánâ, am din pátruzăŝ‿și̯‿nu̯óu̯ă și̯ pînâ acú cîți̯‿ani‿s i̯o nu știu̯, cîți̯‿áni‿s, i̯ésâ ani̯ . Ani̯ am pînâ

acú . Şî pînâ acú aşá am dús-u̯o bu̯olnávâ, u̯operátâ, am ‿avút năcázuri̯ múlti, múlti tári tári ca vădána.

(Subiect vorbitor: Ioana Ilie, 94 ani, 4 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Tinuța Istrate)

4. *Cum se fac sarmalele şi cozonacul?*

Păi̯ cum̦‿fác sărmálili̯? Pui̯‿undilémnu şî-l îŋcălzâsc, tăi̯ ŝápâ mărúntâ ş-u̯o căli̯ésc acu̯ólu, di̯pi̯ ŝ-am pus ŝápa, pi̯ u̯úrmâ púi̯ bîliu̯ónu şî‿u̯o prăjît acu̯ólu pui̯‿ũ ‿pic di̯ ápâ şî d'-acu̯óli̯a púi̯ urézu şî s-úm̦flâ urézu şî-l dau̯ di̯opárţi̯ şî d'-acu̯óli̯a pui̯ cárn'a câ di̯pi̯ ŝi sâ ru̯ocu̯oréşţi̯, pui̯ cárni̯a, pui̯ pipi̯ér n̦i̯égru, pui̯u̯ ... sári, púi̯ de ... [k] vežéta pui̯ şî di̯ pi̯ ŝi li̯-am pus tu̯áţi̯ pe-i̯ésti̯a d'-acu̯óli̯a li̯-am focút sărmáli̯li̯ şî dác-am̦‿făcút sărmáli̯, li̯-am pús îm̦‿frún̦zâ di̯ yíi̯i şî-m̦‿frún̦zâ di̯ várzâ. Li̯-am ţi̯ermināt di̯ focút, li̯-am pús la h'ért şî la frún̦za di̯ várzâ am pús‿u̯oliácâ di̯ bu̯orş ca s-n̦ăcrésc‿áşa‿u̯oliácâ, i̯ar la frún̦za di̯ yíi̯i li̯-am lăsát‿áşa diŋ‿cáuzâ câ ma‿i̯ésâ dim̦‿frún̦za di̯ yíi̯i‿u̯oliácâ di‿n̦ăcriálâ. Şî li̯ láş la fu̯óc mititi̯él şî h'érbi sărmálili̯‿acu̯ólu núma búni.

Cum̦‿fác cu̯ozu̯onácu, nu? E, cu̯ozu̯onácu cum̦‿fác? Fácu̯ plămădéţu cu făi̯ínâ şî cu ţái̯câ[43], câ nu sâ di̯ŝi dru̯ójdii̯, ţái̯câ. Şî fácu̯ plămădéţu, pui̯ lápt'i şî fac plămădéţu cu lápt'i sau̯ cu bu̯orş, pi̯ tímpuri̯ sâ făŝá cu bu̯órş. Hi̯érb lápt'i şî fác‿întîi̯ plămăd'éţ şî d'i̯‿acu̯óli̯a răcu̯oréşţi̯ plămăd'éţu şî-l púi̯-m̦‿făi̯ínâ, ş-acu̯ólu-m̦‿făi̯ínâ púi̯ záhîr, stríc záhîru [k] púi̯u̯ [k] stríc u̯óu̯îli̯, li bát bíni̯, bíni̯, bíni̯ u̯óu̯îli şî fác‿un̦‿siru̯óp cu zárzî...[k] cũ záhîr şî dup-âŝéi̯a púi̯ n'iru̯ósurli̯ cárili̯ i̯ésţi̯ li̯ púi̯ tu̯ot‿m̦‿făi̯ínâ câ n'irusâ mái̯ g'íni, câ dácâ li̯ púi̯ cu u̯óu̯îli amestecátî‿ s‿ cáldi̯, şî-ş pi̯érdi̯ n'írusu ŝála. Púi̯ vanéli̯, púi̯ lămîi̯, púi̯u̯ ru̯óm. Şî-l frămînt bíni̯ şî dúpâ ŝi-l frămînt îl lás sâ criáscâ, îi̯ îi̯ zîŝi sâ du̯ospiáscâ, da nu̯oi̯

43 Cf. *DEX*, *ţaică* provine fie din germ. *teig* (aluat), fie reprezintă rezultatul contaminării între *ţaţă* şi [*da*]*ică* (gospodină, stăpîna casei). *Ţaică* este un regionalism, specific părţii de sud a Moldovei şi înseamnă *drojdie*.

nu zîŝim du̯ospít, nu̯ói̯ îl zîŝim sâ-l criáscâ, îl lăsăm sâ criáscâ şî dipi̯ ŝi créşti̯, îl púnim la tigă̑i̯, nu la távâ, la tigă̑i̯.

(Subiect vorbitor: Petrina P., 72 de ani, 4 clase, pensionară; este comunicativă şi cunoaşte foarte bine graiul local; de 12 ani merge în staţiune în judeţul Covasna, fiind bolnavă de inimă; înregistrare şi transcriere: Georgiana Pintilie)

5. *Pregătiri pentru iarnă*

Pintru i̯árnâ-m‿pregătésc: zacúscâ, cu̯ómpot di̯ víşîni̯, di̯ zárzîri̯, di̯ pérjâ cu gît, tu̯áti̯ dúpâ preferénţîli̯ lu̯ór. Am̦‿făcút ĝem di̯ zárzîri̯, am̦‿făcút ĝem di̯ prúni̯. Am̦‿făcút tri̯i̯ză̑ŝ di̯ bu̯orcănéli̯ di̯ zacúscâ, am‿ pus şî vrocîtîva crúdâ la ládâ. Di̯-acúşa púnim castravéţ la u̯oţăt, púnim várzâ la murát, púnim şî gogonéli̯. În̦‿ rést, cumpărắm uréz, cumpărắm záhăr, cumpărắm u̯uléi̯, cumpărắm spag'éti̯, cumpărắm delicát, cumpărắm ŝi ni trébi̯ di̯ i̯árnâ. Paladuái̯câ[44], bîliu̯ón, zarzavát, aístia li̯ fáŝi în̦‿cásâ. Zarzavátu l-am făcút, l-am h'ért în̦‿ ŝeu̯ún, cu mu̯órcu̯ov, cu ardéi̯, cu róşî̑i̯, li̯-am tras la maşînâ, li̯-am pus în̦‿ stícli̯, li̯-am sterlizát, li̯-am capsát.

(Subiect vorbitor: Gina T., 37 de ani, 8 clase, casnică, are 2 copii; nu a părăsit niciodată ţara; deplasări la Constanţa şi Piatra Neamţ, în special pe timpul verii; înregistrare şi transcriere: Georgiana Pintilie)

6. *Botezul copilului*

Câ zîŝi câ bă̑i̯ę́tu cáu̯utâ bu̯otéz, dácâ nu...plîn̦ẑi. Dácâ plîn̦ẑi-l bu̯otéz răpidi̯, câ zîŝi câ [ɛ] trę sâ-l bu̯otéz, cáu̯utâ bu̯otéz. Şî cáu̯uţ u̯o bătrînâ, u̯o [ɛ] máma mi̯a nu sâ puti̯á dúŝi cu cu̯opílu, trebiá sâ dúcâ suácrâ-mi̯a, máma su̯óţului̯. Şî sâ duŝá la bisérícâ cu i̯el, acu̯ólu̯-aşteptá náşa bă̑i̯ę́tului̯, acu̯ólu-l bu̯otezá, nu̯oi̯ nu aviám vu̯ó̑i̯i sâ ni dúŝim atún̦ŝa. Părínţi̯li̯ bu̯otezá, l̥‿ băgá-ŋ‿

[44]Suc de roşii.

cristélniță, nășa aviá u̯o [ɛ] crîșmî-i̯ spúni, u̯o pîn̦ẑâ álbâ, ș-așteptá sâ-i̯ báẑi băi̯étu-ŋ‿cristélniță șî-l scu̯otiá di̯-acu̯ólu, i-l dădiá-ŋ‿crîșmâ, ỉ‿mbrăcá șî-l aduŝá acásâ. Acásâ, cu lumînár̯ea aprin̦sâ dị la bisérică pîn-acásâ...la u̯úșâ așteptám cu buándâ pị prág, c-u̯o găli̯átâ cu ápâ ș-acu̯ólu îl dădiá dị pu̯ománâ nășa, i̯o zîŝám bódaprostị, nășa-l dădiá. Înai̯ínțị di prág spuniá: „N'i l-ai̯ dát păgîn, țî l-am adús creștín cu númịlị đi...(cári i̯erá) șî di trei̯ u̯órị zîŝá. Dup-aŝé̯ia n'i-l dădiá n'i̯i̯a‿m̥‿bráță. I̯o zîŝám bódaprostị șî-n dădi̯á șî lumînár̯ea. Lumînár̯ea u̯o stîn̦ẑám la tu̯ócu úșị̯i̯ în̦‿sămn dị crúŝi, dup-aŝé̯ia intrám înău̯úntru. Înău̯úntru avi̯ám pregătírị făcútâ, cu sarmálị, cu răĉitúrâ, cu tuátị dị mîŋcárị. Șî puni̯ám lúmi̯a la másâ.

A dóu̯a zâ i̯erá cumetríi̯a. Sára-l culcám cu crîșma-m̦făṣurát, c-așá sâ culcá, spuniá câ-l ápărâ di rălị, pîn‿a‿dóu̯a zâ, pîn‿a‿dóu̯a zâ cîm̦‿viniá sâ-l scáldị. A dóu̯a zâ trebi̯á sâ víi̯i nășa cu im̦vitáți̯i̯ șî sâ-l scáldi. Sâ púnị ũ‿u̯óu̯, sâ puni̯á lápti, busu̯ióc, u̯oréz, záhăr, péni, sâ h'íi̯ ușór di mínti, crei̯ón, cárti su‿bálii̯, i̯ar acú sâ pum̦‿flu̯orị, sâ pun. Atún̦ŝ nu sâ puni̯á flu̯orị, nu sâ puni̯a inélị, nu sâ puni̯a, nu, acú s-u̯o sk'imbát mu̯óda. Bánị, cári i̯erau̯ im̦vitáți̯i̯ acu̯ólu puniáu̯ bánị măruntăi̯, măruntăi̯, nu di hîrtíi̯i, acú pun di hîrtíi̯i, nu mai̯ púni măruntăi̯, acú au̯ bánị mai̯ múlț, atún̦ŝa i̯erá mai̯ puțînị. Da... șî îl scáldâ nășa, îl dă i̯ar di pu̯ománâ atún̦ŝ cu hái̯ni‿m̦brăcát. Tu zîŝ bodapru̯óstị șî i̯a țî-l dă dị pu̯ománâ: „Pị lúmi̯a ásta sâ h'íi̯ a vu̯ástrâ șî pị ŝalant‿a nu̯ástrâ!", așá zîŝi di tríi̯ u̯órị. Dup-aŝé̯ia íntrâ la másâ șî ásta-i̯ cumi̯etríi̯a.

Șî la u̯o săptămînâ ti duŝái̯ cu cu̯oláŝị, așá spuni̯á, cu̯oláŝị, da, duŝái̯ cu̯ózu̯onac lā nășa băi̯étului̯, duŝái̯ du̯óu̯â rînduri dị cu̯oláŝ.

Șî úi̯ti‿ așá, puniá um‿ bán acu̯olușá k'or pị másâ șî gáta cumi̯etríi̯a, nu ca acú. Acú púni miliu̯áni, puni̯á ș-atún̦ŝ dā... eh, príntri déștị‿așá.

(Subiect vorbitor: Vasilica A., 59 de ani, 8 clase, casnică, are trei copii; urmăreşte cu interes ştirile şi este pasionată de telenovele; merge anual în staţiune în judeţele Brăila şi Constanţa; pe lîngă agricultură, mai practică şi croitoria; înregistrare şi transcriere: Georgiana Pintilie)

7. *Povestiţi-mi despre munca dumneavoastră!*

Dúpâ sămînát u̯urmi̯ázâ repicátu. Repicátū... nai̯ínţi̯ i̯eráu̯ níşţi̯ g'ivéŝi, acúma sînt pahári̯, aşá, şî púnim pămînt cu mrániţâ[45] şî repicăm ru̯óşî̯i̯li, ardéi̯i. Păi̯‿ ásta s-n̥tîmplâ cám pi̯ zéĉi, zéĉi februári̯i̯, dúpă cári̯ sămînăm castravéţi̯. Castravéţi̯i̯ nu-i̯ sămînăm îm‿pămînt ca pi̯, ca pi̯ ru̯óşî̯i̯, î̯i̯ sămînăm în̥‿rumegúş.

Stă aşá plánţi̯li̯ cám du̯óu̯â săptămîni̯, dup‿ái̯a‿n̂ĉépi rărítu. Nu̯ói̯ fáŝim níşti páturi̯, pi̯ páturi̯ púnim k'ésti̯i̯li̯ ístea̯, întî̯i̯ din̥‿ scîndurâ cu pári̯‿îŋgropáţ aşá cu léţuri̯[46]. Rărím‿u̯odátâ pi̯ scîndurâ, dúpâ cári̯ li̯ mai̯ ţînim du̯óu̯â săptămîni̯ aşá şî pi̯ pat rărít, dúpâ cári̯ li̯ dăm plánţi̯li̯ ju̯ós, la pămînt, rărím. E, dúpă s-am mîntuít cu tu̯átâ tri̯ába ásta, acú ni̯-apucăm di̯-m̥vălît su̯olári̯ili̯ ŝélălalţi̯ mári̯, úndi̯ trébi̯ sâ plantăm ... i caŋ‿gri̯éu̯.

Dúpă ŝ-ai̯ pús tuáti plánţi̯li̯ ístea̯-m‿pămînt în̥ŝépi múŋca. Trébi̯ sâ li̯ léẑ, di̯‿ egzémplu castravi̯éţi̯li̯, îl léẑ di̯ i̯él şî di‿ u̯o sîrmâ sus, cári̯ sâ áflâ sús la su̯olár, déŝ ásta cám̥‿vro du̯ói̯ métri, câ i̯él acu̯ólu cri̯éşti sî-m̥făşu̯árâ ca ...[k] nu s-m̥făşu̯árâ sîŋgurél ca fasóla, îl dai̯ tu dúpă áţâ, tré̜‿s-ai̯ múŋcâ. Îl cu̯opili̯éşti̯. Cu̯opilítu‿ n̥sámnâ rúperea̯...lā...la frún̥za fi̯iecărui̯ castravi̯éţi̯ î̯i̯ dă uŋ‿cu̯opíl cum a h'i, un̥‿lăstár, ăla s-n̥sámnâ lăstărít sau̯ cu̯opilít.

Ru̯óşî̯i̯li̯ ţ-am spús, dácâ li̯ planti̯éz um‿pic mai̯ tîrzî̯u̯, i̯éli-s mai̯ greuái̯i̯ la créşteri̯, mai̯ greu̯ói̯, nu cresc aşá répi̯di̯ ca şî cum crésc castravéţi̯. La fi̯él, ru̯óşî̯i̯li̯ u̯óri̯ li̯ léẑ aşá di̯ ẑu̯ós şî li-m̥pletéşti̯ şî léẑ áţa sús di̯ sîrmâ, i̯ésti‿u̯o sîrmâ cári-i̯ sús, u̯óri̯ pi̯

---

[45] Gunu̯ói̯ di̯ grájd putri̯ezît un‿an - du̯oi̯; din sl. **smadŭnica*.

[46] Léţurli̯-s níşti lémni, níşti căpriu̯óri̯; din magh. *léc*.

níşti haráẑ. Haráẑi-s aŝéi̯a făcúţ dim‿pu̯óń, nu‿ştíu̯ cum sî-ţ spun i̯o ţî̯a ... din̯‿salcîń mai̯ mult.

(Subiect vorbitor: Mirela B., 32 de ani, 8 clase, casnică, are 2 copii; lucrează în agricultură; merge destul de des la Galaţi, unde are rude, şi la Constanţa; înregistrare şi transcriere: Georgiana Pintilie)

8. *Crăciunul*

Mu̯oş Crăĉún cîm‿víni̯ îmbrăcát cu-ŋ‿cu̯oju̯óc mári̯ aşá şî cu u̯ok'elári̯ ş-um‿bastu̯ón aşá su̯ocu̯otít bun în mînâ şî cu sácu di̯-a sk'inári̯a cu ẑucărĭi̯ pi̯éntru fi̯éţi̯ şî cu̯opíi̯. Şî dúpă ŝi ti̯ermínâ di̯ dat tu̯áţi̯ i̯éstii̯a la cu̯opíi̯ sâ spúii̯ cári̯ ştíi̯ Tátîl nu̯óstru, cári̯ ştíi̯ Cri̯ézu, sâ vi̯di̯ém ŝ-aţ îmvăţát di̯ cîm‿vi̯niţ la bisărícâ.

Cu̯opíi̯i u̯o fu̯ost di̯ sára cu cu̯olínzîli̯, a du̯óu̯a zî, ásta sî-ntîmplâ zíua di̯ Crăŝún, îm‿príma zî di̯ Crăŝún sî-ntîmplâ, ştii̯, acu̯ólu̯o, da i̯i̯ di̯ sára u̯o fu̯ost cu cu̯olíndu ş-u̯o strîn̯s bani̯. Ş-acúşa áldi̯ tătíc-su ş-áldi̯ mămíc-sa li̯ spun: „Míni̯ dimini̯áţâ duŝíţî-vâ la bisăricâ câ víni̯ Mu̯oş Crăĉún şî Mu̯oş Crăĉún adúĉi dáruri̯ múlţi̯ la fi̯eţi̯ şî la băi̯éţ cât vri̯ei̯ acu̯ólu̯o‿şa i̯éşti̯.

(Subiect vorbitor: Vasilache Costache, 84 ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Carmen Iulia Pohrib)

9. *Anul Nou*

Şî dúpâ ásta [k] dúpă aŝéi̯a, dúpâ Crăĉún, gáta, treĉá Crăĉúnu, tăi̯á purĉélu, dúpâ ŝi tăi̯á purĉélu vi̯ni̯á Ánu Nu̯ou̯, la Ánu Nu̯ou̯ i̯ar la ri̯evi̯eli̯u̯ón mai̯ mári̯ ca ŝála di̯ la Crăŝún. În nu̯áptii̯a di̯ Ánu Nu̯ou̯ tu̯átâ lúmi̯a sâ strînẑá acu̯ólu̯o cu prăjitúri̯, cu cárni̯, cu bou̯utúrâ di̯ tu̯áţi̯ fi̯elurîli̯ şî bi̯au̯ şî mîŋcáu̯, pînâ la zíuâ stăti̯áu̯, la zíu̯â pli̯ecáu̯ acásâ tu̯oţi̯ i̯ar din‿nu̯ou̯.

Cu plúgu mi̯erẑám în̯‿zíu̯a di̯ Ánu Nu̯ou̯, adíca cu̯-o zî‿ŋai̯ínţi̯ di̯ Ánu Nu̯ou̯, mi̯erẑám cu plúgu dimini̯áţa pi̯ la ĉińĉ, şásî aşa, ştii̯, i̯ar zíu̯a sâ făŝá um‿plug mári̯ cu pátru bu̯oi̯, pátru bu̯oi̯ la um‿plug şî vri̯o záŝi, ŝín̯şpi̯ băi̯éţi̯ cári̯ i̯eráu̯ di̯ cu̯onduŝáu̯

plúgu aŝála cu tóțîi̯ hăi̯áu̯ acu̯ólu̯o. I̯erá frumu̯ós tári̯, tu̯oți̯ avę́áu̯ bi̯éțî ĩ mî́nâ.

I̯o am pus u̯odátâ bu̯oií n'i̯ei̯ la plug, a lu tata, nu a n'i̯ei̯, am̦ făcút plug di̯-aŝála mári̯ așá, știi̯, d-ápăi̯ șî cîț nu s-u̯o rugát sâ ni̯ táii̯ plúgu, avę́á ŝúdâ álțîi̯ pi̯ nu̯oi̯ câ ŝ-am făcút tu̯ócmai̯ nu̯oi̯. Nu̯oi̯ i̯erám mai̯ mulț băi̯éți̯ din tu̯ắți̯ u̯úŋg'urili̯ sátului̯, du̯oi̯, tri̯i̯ din valę́á ŝéi̯a, du̯oi̯ di̯ cu̯ólu̯o. Zîŝám plúgu, dúpâ ŝi zîŝám plúgu, vi̯nę́á mătúșa cu cu̯ăzănác, mu̯óșu cu sti̯écla cu yin. Nu cu sti̯écla, avę́a d-aŝéi̯a, cum sî-i̯ spui̯ i̯o, di̯ li̯emn i̯erá, plu̯óșcâ i sâ spunę́á. Gáta, la mulț̦ ani̯!

(Subiect vorbitor: Vasilache Costache, 84 ani, 4 clase; înregistrare și transcriere: Carmen Iulia Pohrib)

*

Comuna Drăgușeni[47], județul Galați

1. *Discuție*

A: Șî ŝéi̯a u̯úndi̯-i̯ mai̯ țîi̯? Da ŝéi̯a u̯o pli̯ecát, gáta, diŋ cutíi̯i̯?

B: Nu. Sînt tu̯ot îŋ cutíi̯i̯. Stau̯ amîndu̯ói̯. Stă șî ŝéi̯a gálbînâ, stă șî ŝéi̯a ni̯ágrâ. Stau̯ șî súži ŝei̯ mititéi̯ la ŝei̯ mari̯ șî ŝei̯ mari̯ la ŝei̯ mititéi̯. Sug u̯úni la álțîi̯. Nu știi̯ cári̯-s a ii̯ șî cári̯-s a mắsîi̯.

A: Îi̯ jáli̯ ŝi-i̯ la vu̯oi̯.

B: Avi̯ém nu̯óu̯â mîți̯.

A: Ți̯ du̯ắri̯ cápu, bre!

B: Nu pu̯oț̦ sâ mai̯ lași̯ u̯úșa di̯sk'ísâ sau̯ sâ mai̯ lași̯ u̯o farfurîi̯ afárâ pi̯ másâ. Ŝ-am pățî́t cu níști̯ pi̯eșți̯... I̯eri u̯o luu̯át fáta ásta níști̯ pi̯ę́ști̯, u̯o zîs sî-i̯ fac pi̯ę́ști̯ câ... pútri̯ed, pútri̯ed. Di̯ la

[47] Situată pe DN 242, în partea de nord-est a municipiului Galați, la 80 de km de municipiul reședință de județ, comuna Drăgușeni (în a cărei componență intră satele Drăgușeni, Fundeanu, Nicopole, Căuiești, Stiețești, Adam, Ghinghești) se învecinează la nord cu comunele Bălăbănești și Bălășești, la sud cu comunele Smulți și Corod, la est cu comuna Vîrlezi și la vest cu comuna Cerțești.

Lucî́ca l-u̯o lu̯at, di̯ la Căpruli̯ásâ. Cîn̦‿s-u̯o di̯zg'i̯ețát, u̯o pu̯ocnít tu̯ot. Macru̯óu̯, am dat u̯o sútâ u̯optîspri̯zắŝi mii̯ pi̯ níști̯ pi̯eștișu̯ór‿ i̯a‿șa, și cîn̦‿s-u̯o di̯zg'ețát u̯o pu̯ocnít tu̯ot‿în tu̯ắți̯ părțîli̯ di̯ zîŝẹi̯ cî-s hi̯erți̯. Vắleu̯, mîŋcál-ar, Du̯ắmni̯ i̯ártâ-mâ. Pîn‿ am spălát pi̯ẹ́știli̯ ŝála mă durẹ́‿ŋ‿gît, cît̯‿ îŋcu̯ắŝi, cît̯‿ îŋcu̯ólo.

A: Îi̯ pi̯erícu̯ol, bre! Au̯ ŝi fi̯el stau̯ pi̯ gard. D‿acúm aști̯áptâ pi̯ musafíri di̯ prim‿bucătăríi̯i̯.

B: Cré‿câ nu-i̯ cald așá‿m̦vẹlítâ.

A: Nu-i̯ bre, îi̯ bun‿ așá.

(Subiecți vorbitori: discuție liberă între subiecții A - Natalița Grigoraș, 62 ani, 8 clase și B - Nastasia Mînză, 74 ani, 4 clase; înregistrare și transcriere: Roxana Adriana Curelaru)

V.7. JUDEȚUL HUNEDOARA

Satul Dealul Babii[48], județul Hunedoara

1. *Cum se face varul*

Váru să fáĉe din pi̯átră d́e cálcar, scu̯ásă dim‿pămînt să fi̯e ársă d́e su̯áre. Să așáză îm‿bárniță, în‿rotúnd. Să lásă úșa d́e focár únd́e să bágă l'ému̯ńe d́e fág și i să dă fóc. Fócu trębe menținút într-úna, minút cu minút. Cînd a i̯eșít flácăra dasúpra d́e pi̯átră, ĉa mái̯ máre aténți̯e trębe atúńĉ. Să nu scádă flácăra. Dúpă du̯ou̯ìșpátru d́e ór'e cu‿u̯o lu̯opátă să i̯a u̯o bucátă d́e di̯asúpra d́e pi̯átră și să bágă ápă. Dácă pe̯átra să desfáĉe și să transfórmă‿m‿vár, atúńĉ să bágă l'ému̯ńe-n fu̯oc, s-astúpă și di̯asúpra cu pămînt. Dúp‿áĉi̯a să scóťe pe̯átra ársă d́i‿acólo, cam dúpă vru̯ó ĉińĉ zîle, să dúĉe u̯únd́e i̯éste ápă. Acólo să fáĉe u̯o ládă máre, u̯o persu̯ánă tu̯árnă pe̯átră, du̯óu̯ă dau̯ cu săpele sau̯ drîglu. A, nu se árd́e váru. Să tu̯árnă-ŋ‿grópă tímp di trii̯‿zîle diŋ‿cáre îm‿fii̯ecáre zî ímple grópa și opri̯éșťe ápa. Apói̯ să lásă d́e să transfu̯órmă‿m‿vár tu̯ócma ca cáșu d́e u̯ái̯e.

(Subiect vorbitor: Maria A., 72 de ani, 4 clase; înregistrare și transcriere: Emilia Nedelcoff)

2. *Cum se face săpunul de casă*

Săpúnu d́e cásă să fáĉe diŋ‿grăsîme d́e pu̯orc, din grăsîmi d́e la vițăle sau̯ mînzát cáre să tái̯e, s-adúnă, să púńe‿ntr‿ũ‿ĉau̯ún máre, să i̯é jirosódă sau̯ su̯ódă cau̯ústică, să férbe la fu̯oc pu̯otrivít, să nu să dúcă să să dée péste.

M. I. – Fáĉe spúmă.

---

[48] Satul Dealu Babii este o localitate componentă a orașului Vulcan, așezată pe cursul pîrîului Zănoaga, o prelungire a masivului Retezat, cu orientarea V-E; spre V este mărginit de Munții Izvoarele și Muncelu, iar spre N de o culme de dealuri ce constituie un pas dinspre Vulcan spre Țara Hațegului, cu altitudinea aproximativă de 956 m. Spre E, se întind valea deschisă a pîrîului Zănoaga și dealurile Aninoasei.

Fáĉe spúmă. Să lásă pînă ái̯a şi̯ s-adúnă ái̯a disúpra din cáre [ɛ]

M. I. – Îl láşi̯ acólo, Petre!

Îl lás pînă cîn‿sî tai̯ cúbu, să‿ ŋ'k'ágă i̯el. E! Leşíi̯a cari̯‿u̯o rămás să mai̯ pu̯áťe spălá, da [ɛ] atún‿nu i̯erá, să băgá‿m‿pîrlău̯ ďe să spălá háinile, dácă nu să spălă cu ḙle̯a, să fáĉe grọpă‿m‿ pămînt şi să tu̯árnă, s-astúpă‿napu̯ói̯. Ăsta-i̯ săpónu.

(Subiect vorbitor: Petru R., bărbat, 60 de ani, 10 clase; înregistrare şi transcriere: Emilia Nedelcoff)

3. *Cum se face finul*

Să cosắşťe cu cu̯ása şi, dúpă ĉe s-u̯o luu̯át ápa ďe pe fîn, să sparg brézdele, să lásă dácă‿e [ɛ] su̯áre, să lásă să să úşte, să‿ ntọrĉe fînul, dácă si̯e scọťe ďe la úmbră uńe i̯ése [ɛ] copáĉ, fag, frásîn, măstácăn, alún. Dúp‿aĉei̯a s-adúnă, să fáĉe porcúlete, c-aşḙ să spúńe la noi̯, porculéţ şi la u̯úrmă să dúĉe u̯or să fáĉe cláie̯ cáre să fáĉe jos pe pămînt, să báťe‿u̯o ţăpărúie̯, să fáĉe pódină şi să clăďḙşťe óre îm‿ pătúl cárii̯‿ũ‿ copác, haĉúgă‿ i̯‿ să zîĉe şi̯‿ái̯a óre‿are páru i̯ei̯ óre i să púńe áltu şi s-arúŋcă pînă sús. Dá di ĉe se fac, fáĉe patúlele la noi̯? Péntru că stînd la vaĉ, stînd la u̯oi, vińé plu̯oi̯, vrḙme ră. Stăťḙi̯ su‿pátul şi ťe ui̯tái̯ dúpă vás şi dúpă u̯oi̯. Acólo i̯erái̯ scútit, nu făĉái̯ ţarc ca la cláie̯. A, nu să făĉă c-ăla i̯erá sus. Aşḙ să fáĉe fînu.

(Subiect vorbitor: Horia I., 68 de ani, 7 clase; înregistrare şi transcriere: Emilia Nedelcoff)

4. *Peţitul miresei şi nunta*

La noi̯ fḙťile, úńe i̯éste cîte‿o fátă hárnică şi frumu̯ásă, băi̯éţi̯ cáre-s mai̯ fiĉóri̯ adícă cáre-s mai̯ înstăríţi̯ să dúc [ɛ], púńe pe ĉinevá nănáş şi̯ să dúĉe la fátă şi̯ o peţḙşťe. Să dúĉe cu părínţi, cu nănáşu ş-u̯o peţḙşťe şi̯ să-nţelég ca să fácă núnta şi̯ núnta víńe mai̯ tîrzîu̯, dúpă ĉe fac príma dátă credínţa ásta.

[A! Şi cam cît durează?]

Păi̯ d́epínd́e cáre cúm îs, au̯ situ̯áții̯a să pu̯átă fáĉe núnta sau̯ să nu să nimăre̯ască pu̯ost, să să nimăre̯ască cînd îi̯ slu̯óbod d́e la biséṛică să să pu̯ătă fáĉe núnți̯ [k] núnta. Și̯ programe̯ază núnta și cîn‿ îi̯ núnta atúńĉa mírele să dúĉe și i̯a nănáșu și să dúĉe la mire̯ás‿acásă únd́e fáĉe núnta.

[Aici nunţile nu se fac ca la oraş]

Nu să fac la sálă, la noi̯ să fác acásă la [ɛ] și mai̯ nou̯ acúma, fac cort afáră, șópru, la noi̯ îi̯ zíĉe șópru, afáră ș-ácolo să țíńẹ núnta și mîŋcắrurile ľe fac acásă la noi̯ și̯ ľe pun pe másă.

[Ştiu că la fiecare nuntă îs anumite momente; nu ştiu dacă la dumneavoastră se face, cînd mireasa iese din casă, se pune o găleată de apă şi trebuie să treacă peste ea]

Da ș-ái̯ĉa să púńe și̯ la noi̯, mai̯ fác cîŋ‿ să ‿ dúĉe dúpă mire̯ásă, fác o áltă mire̯ásă, o bábă bătrî́nă sau̯ pe ĉinevá ș-u̯o dúĉe la míre acolo și miréle refúză și̯ să pún górniĉ, unú‿ŋ‿cásă la mire̯ásă și̯ únu-i̯ afáră la míre. Și̯ ắla diŋ‿cásă îi̯ răspúnd́e la ắsta d́ẹ‿afáră că u̯o venít dúp‿u̯o căpriu̯áră și̯ așẹ́ mai̯ d́epárte și-i̯ zîc, spún că nu-i̯ ai̯ĉá și̯ ắla-i̯ [ɛ], górnicu ắla-i̯ désḱid́e u̯úșa și̯ țîpă bába‿m‿ bráțe și̯ zî́ĉe: ásta-i̯ mire̯ása. Nu, nu, nu-i̯ ásta, álta tră să fíi̯e.

(Subiect vorbitor: Maria M., 67 de ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Emilia Nedelcoff)

5. *Cea mai fericită zi*

Ĉa mai̯ feriĉítă zî dim‿vi̯áța cárẹ am‿petrecút-u̯o a fu̯óst cîm‿ am‿ fu̯óst la Cîntáre̯a Romî́nii̯ei̯ în tímpu ĉélui̯‿ mpușcát la Ĉetátea d́e la Álba Iúlia, la Cása d́e Cultúră. Am fóst c-u̯o i̯éḱípă d́e fluerásí̯ a Căminúlui̯ Culturál din De̯álu Bábei̯ și̯ intrî́nd acólo pe sĉénă, formáții̯a d́e, d́e fluerási̯ e̯rám la conómetru, ĉinź‿ milodíi̯, trie̯ĉínd dintr-úna‿ntr-álta fắră u̯oprire în șápťe minúťe. Am intrát pe sĉénă, am cîntát, cîn‿am‿terminát, ĉel mai̯ feriĉít sînt. Dọ́mna Mări̯u̯ára Murărésc̦u și̯ cu dọ́mna conservatọ́re

Emílii̯a Comişél s-a sculát ş-a zîs: i̯ek'ípa d'e fluerásị a Căminúlui̯ Cultúral din Deálu Bábii̯ să ńe‿aştépt'e‿afáră‿ŋ‿cúrte. M-am mirát din ĉe cáuze, nu ştii̯ám. Am i̯eşít afáră acólo, a venít ş-a venít diréct la míńe. Vreu̯ să t'e văd, a zis dọmna conservátọre, Emílii̯a Comişél, să cînțị cu di̯ę̂getu̯ mic cum tẹ-am văzút cîntínd‿ī‿flúi̯er, da nu milódii̯le áli̯a. Am cîntát ált'e milódii̯. A zîs, mi-u̯o pus u̯o‿ṇtrebáre: i̯éştị profisi̯oníst sau amatór? Zîc: nu, amatór. Nu să pọt'e, că ásta n-am văzút-u̯o. Ba da, sînt amatór. Víno la Bucúreştị, că póţị să fii̯, zîĉe, văzút bíńe. Atúṇĉa i̯eu̯ ca momîrlán, c-aşá să spúńe la noi̯‿ī‿sat, momîrlán, am băgát mîna‿ṇ‿strái̯ță, am scu̯ós-u̯o stíclă d'e pálinncă, stíclă d'e stíclă, di̯-u̯o jumătáte d'e lítăr şị am gustát i̯eu̯ c-aşẹ́-i̯ datoríi̯a şị li̯‿am dát-u̯o lu̯or cáre d'e fáță úńe spún acú i̯éste fluerásu Matei̯, d'e fáță cu míńe l-ái̯a şi̯‿ái̯a am trăi̯ít-u̯o ĉa mai̯ feriĉítă din tu̯áte vi̯ẹ́țile méle.
(Subiect vorbitor: Marian P.; înregistrare şi transcriere: Emilia Nedelcoff)

*

Localitatea Petrila[49], județul Hunedoara

1. *La nuntă*

I̯erá álfel... şị u̯áminị noş, sătẹ́nị i̯eráu̯ mai̯ uúnițị, mai̯... i̯erá frumu̯ós şị la núntă şị la petreśere şị mai̯ d'e-mult şị mai̯ d'e-mult înai̯ínti̯a lui̯... înai̯ínte d'e u̯opzắś, nu cînd ni̯-am luu̯át nu̯oi̯, nu̯oi̯ aṃ‿făcút núnta acásă, se făśá núnțile acásă, făśáu̯ prin‿căşị aşá... şị atúṇśa nu se făśá cum se fáśe acúma sau̯ cum s-u̯o făcút cîn‿u̯o avút iel núnta, atúṇśa se făśa cum se faśá, cu várză tu̯ocátă cu... ca la pomi̯ánă, cu śorbă d'e vítă sau̯ d'e u̯ái̯e... sau̯ d'e... aşá şị

---

49 Oraşul Petrila (în componența căruia intră localitățile Tirici, Jieț, Răscoala şi Cîmpa) este situat la 675 m altitudine pe malul Jiului transilvan, la intersecția pîrîului Jieț cu pîrîul Taia, avînd teritoriul administrativ mărgint la est de masivul Şureanu, la nord de Vîrful lui Pătru, la sud de masivul Parîng, iar la vest de municipiul Petroşani.

prăjitúră făsá paŋcóve[50] sau̯ cu̯olác sau̯ cozonác îi̯ ziśa cu̯olác, aşę̇ i̯erá, nu i̯eráu̯ atî́ti̯a... múzica i̯eráu̯ u̯ámini̯ cu flúi̯eril'e pă ăi̯a nu-i̯ plăti̯áu̯, ăi̯a nu luu̯áu̯ bani̯ pentru că îşi̯ petreśau̯ u̯ámini̯, bărbáţi̯, dăďáu̯ báni̯ şi̯ feméi̯ile dăďáu̯ śiṇste, dăďáu̯ laboşe[51] şi̯ u̯ále şi̯ cîrpe, păturéle şi̯ străi̯ţi̯ cáre ĉe... mai̯ mult dădę̇ ďe ắşti̯a ďe lî́nă no̯..... că nu̯oi̯ avę̇m dă ắşti̯á şepeteu̯, păturiś... no̯, mă rog... acum nu se mai̯ dă śíṇste, acum se dau̯ bani̯.

(Subiect vorbitor: Maria Negru, 53 de ani, şase clase plus două de croitorie, a lucrat în croitorie, şomeră; înregistrare şi transcriere: Ecaterina Găină)

2. *Prelucrarea lînei*

Femę̇i̯ile merźáu̯ cu lî́na la maşî́nă, la darác[52], că aşę̇ îi̯ zîśá, şi̯ scărmăná lî́na acólo, u̯o tu̯orśám şi̯ acásă o făśám răzbȯi̯ şi̯ făśám uṃ‿fel ďe pănúră[53] şi̯ ái̯a u̯o duśám, i̯erá şi̯ aşe̯á la Ji̯i̯ét̯ acu nu cred ca mai̯ iéste la uṃ‿văi̯ág ştíi̯... şi̯ băgá pănúra ái̯a acólo şi̯ atî́ti̯a u̯o îṃvîrti̯á acu̯ólo pî́nă i̯ásă... nu ştíu̯ cum să vă spun, se îŋgroşá aşá se făśá mai̯ fínă, mai̯ gru̯ásă uṃ‿pic, nu rămî́ni̯á ca din ţesútă diṇ‿războ̯i̯ şi̯ ďe̯‿acólo făśa căputúri̯ ďe lî́nă... da aşá l'e zîśę̇ căpúturi̯[54], ca uṃ‿paltu̯ón aşę̇, da l'e zîśa capút ďe lî́nă, făśá vésturi̯, făśá pantalóni̯, no̯, mă rog... şi̯ sfétere, púlóvăr cum îi̯ zî́śe acum, atúṇs, îi̯ zîśá tot ďe lî́nă, i̯ará femę̇i̯ilę tu̯orśáu̯ lî́na, u̯o durui̯áu̯, puni̯á du̯óu̯ă̯ fíre, u̯o răsuśá şi̯ pe u̯úrmă cu aśéle ďe croşetát lucráu̯ şi̯ făśáu̯ sfétere, atúṇśa nu avi̯áu̯ niś bani̯, n-avi̯áu̯ ďe u̯únde să cúmpęrę că tu̯átă lúme̯a se îmbrăcá mai̯ mult ďe acásă, cu di̯ la u̯oi̯ cu lî́nă aşá. Şi̯ pî́ṇza ásta ďe făśá cămáşile, ásta u̯o cumpărá ďe la prăvălí̯i̯e... mai̯ ďe mult şi̯ ái̯a u̯o ţesám în războ̯i̯ că atu̯ṇśá punei̯áu̯ şi̯ pe ai̯íśa cî́nepă şi̯ făśá... u̯o topi̯áu̯... îṃ‿fine, nu mai̯ ştíu̯ k'ar cum u̯o lucráu̯, că i̯erám mícă pe vréme̯a

---

[50] *Pancovă, -ve,* gogoşi.
[51] *Laboş, -e,* vas de bucătărie (cratiţă).
[52] *Darác,-ci,* s.m., unealtă de pieptănat şi scărmănat lîna; din bg *darak.*
[53] *Pănură, -uri,* mantie, din lat. *paenŭla*
[54] *Căput, -uri,* palton.

áia, cînd uo lucrát, uo făcút şi mămíca şi pe uúrmă uo k'ept'enáu şi-uo tuorśáu şi faśáu iáră la războiói şi făśá cămắşi din ia şi izméne făśáu la uámini din pînză, pe uúrmă iáră se făśá dim‿ bumbac se găsę la pravălíie aşá muótcu... aşá îi ḑiśá muótcă, scúle... nǫ le ḑiśá acúma.

(Subiect vorbitor: Florina Daj, 62 de ani, şase clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Ecaterina Găină)

3. *După naşi*

Se merźę dúpa naşi, întotdęauúna, se merśá dúpă naşi, dácă mírelę rămînęá, sâ strînźá lúmęa la cása mírelui, veniá vuórnicu, iera ḑe uobiśei vruo duóuă, trei persuáne cáre se priśepęáu la cuvínte, cu ắia veniáu şi plecáu, se spuniáu cîťeva cuvínťe ḑe îmvaţătúră, mai ḑe glúmă, mai ḑe... ásta şi plecái spre cása náşiluor, veniái cu tot cu aláiu[55] la mirẹásâ, luuái mirẹása, să duc la bisắrică, ḑe uobiśei cununíia śiviílă se făśá ĩ‿áltă ḑi nu ierá ĩ‿ acêiaşi zi cu núnta, ḑe la bisárică la sála... tuátă lúmęa ierá îmbrăcátă îm pórtu naţiuonál, îm‿ periuáda pîn nuouîześ, momîrláni veniáu, partiśipęáu ḑe la şi śei mai bătrîni, uámini iráu toţi îmbrăcáţi momîrlánị şi copii şi naşi şi tuátă lúmęa ierá îmbrăcátă ĩ‿momîrlán.

La îśepút ierá uobiśeiu să cînte, nu ierá múzică şi ástęa... cîntá dim‿flúieră la nuoi ierá... pă uúrmă uo apărút muzicánţi ăştialánţi cu taragót, cu sacsofón.

În săptamîna ĩ‿cáre ai núntă îi uobiśeiu, trăbă să merź la préuot sa ťe împărtăşéştị, să ťe cuminíś, să ťe spovedéştị, să faś um‿fel ḑe pregăťíre, merź atúnşa, îţi şi spúne unele k'éstii, ťe îndrúmă préuotu, ierá lúmęa... párcă mai reśeptívă la k'éstiile ástęa, acúm cînd are núntă cîte uúnu, atúnś ierá uo bucuríie să ťe spúie şi pópa sau să ťe k'ęme la núntă śinevá.

[55] *Alai,-uri*, mulţime de oameni care însoţesc o ceremonie, pompă.

(Subiect vorbitor: Petru Calimnadruc, 53 de ani, opt clase, pensionar, a lucrat la mina din Petrila; înregistrare şi transcriere: Ecaterina Găină)

V.8. JUDEȚUL IAŞI

Comuna Andrieşeni[56], județul Iaşi

1. *La colectiv*

Mă sculám diminiáță la şápti, lasám du̯oi̯ cu̯opíi̯ acásâ, avi̯ę́m pátru, rămîni̯ę́ bunícta cu dîn̟şî, máma mi̯é rămâni̯ę́ cu dîn̟şî şî merzę́m pátru k'ilomi̯étri pînâ ažun̟žę́m la di̯al. Cîn‿ ažun̟žę́m, nu m-aşazám dilu̯óc žu̯os, prăşắm tắtâ zîu̯líca şî cîm‿ mîŋcám puni̯ę́m u̯o bucá‿di túrtâ în̟‿şu̯órț şî k'ar aşá făŝi̯ę́m cîn‿ dişfăcám, cîn‿ mă duŝi̯ę́m; şî lu̯am cîți̯-u̯o gúrâ di túrtâ şî iárâ puni̯ę́m túrta lîŋgâ míni̯, sî i̯erám sîŋguríca la múŋcâ, dácâ ni̯éntu Cu̯ostícâ i̯erá tractu̯oríst, nu avi̯ę́m tu̯ováriş di múŋcâ, munŝi̯ę́m sîŋguríca. Şî sára, cîm̟‿vini̯ę́m acásâ, nu găsắm mîŋcári, tri̯ebui̯ę́ tot i̯eu̯ sî fac mîŋcári, făŝi̯ę́m mîŋcári̯ şî mă culcám la u̯óra un̟şpi̯ – du̯oi̯spi̯ pîn ti̯erminám mîŋcári̯a şî du̯ormi̯ę́m tríi̯, pátru u̯óri̯ şî iárâ mă sculám sî mă pri̯egătésc pi̯éntru diminiátâ la triábă. Copk'i̯i țîpáu̯ sî-i̯ i̯eu̯ şî pi dîn̟sîi̯, da úni sî-i̯ i̯eu̯ dácâ i̯erá dipárți̯, rămîni̯ę máma mi̯ę cu dîn̟şîi̯. Şî n-ávi̯ę́m timp niŝ sî li̯ spăl pantalu̯óni̯ cî i̯eráu̯ mititéi̯, îi zu̯orcăi̯ę́ máma mi̯ę în ligán, li spalá şî li puni̯ę́ pi̯ gard, nu li puni̯ę́ ca amú pi̯ fúnii̯ sî ŝíii̯ curáț.

Şî ui̯ti̯‿aşa am dús-u̯o la ŝiapé şî pi̯éntru ŝi am dús-u̯o, pi̯éntru trii̯ suti di mii̯ pi̯én̟sîi̯.

(Subiect vorbitor: Emilia Chiriac, 73 de ani, 2 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Roxana Andreea Lazăr)

---

[56] Comuna Andrieşeni este situată la limita nord-estică a județului Iaşi, la aproximativ 58 de km de munincipiul Iaşi. Teritoriul administrativ al comunei este limitat astfel: la est de comuna Bivolari; la sud de comunele Vlădeni şi Trifeşti; la vest de comuna Şipote; la nord de teritoriul județului Botoşani.

2. *Războiul*

U̯o pli̯ecát táta‿n̯‿refúĝu, nu̯oi̯ am ramás trii̯ cu̯opíi̯, ni̯-u̯o ramás bu̯oi̯, vaŝ, ş-u̯o vinít războ̯ói̯u, ş-u̯o lu̯at bu̯ói̯ ş-u̯o pli̯ecát frátẹli̯ mai̯ mári̯ cu moníţii̯, cu cáru îŋcarcát cu moníţii îm pădúri la Deléni̯, u̯o vinít bu̯ombardami̯ént şî u̯o fuĝít tăţâ cu cărúţîli, uámini̯ cári̯e u̯o fu̯ost cu cărúţîli̯ ş-u̯o lăsát cári̯li̯ îŋcarcáti cu moníţii̯ ş-apui̯ máma plîŋĝẹ.

Ş-u̯o vinít Cu̯ostíc‿acasâ fărâ cai̯ şî fărâ bu̯oi̯, şî ni̯-u̯o evacuát, ni̯-am dus la Fîntîni̯éli. Ş-u̯o vinít tífu̯osu, u̯o fu̯ost gri̯eu̯, am zăcút în tífos: máma umblá cu zîu̯a ca sâ ni puátâ hrăni.

Sî nu̯ói̯ îi ŝi̯érẹm lu máma: dúni̯‿acásâ, ca sî ni îndri̯eptăm, câ nu̯oi̯ aiŝ nu ni‿n̯dri̯eptăm, da úni sâ ti duŝ acásâ, câ acásâ îi̯ războ̯ói̯u, îs rúşâ acu̯ólu.

Şî ni̯-am îndreptát nu̯oi̯ aşa, sî ni dădi̯ẹ máma u̯óu̯â, ni dădi̯ẹ brîn̯zâ, lápti. Ş-apui̯‿am‿lu̯at plúgu, câ avi̯ẹ plug máma nu̯ou̯ lu̯at di la Andrişâni̯ di la báŋcâ şî am lu̯at i̯eu̯ cu Cu̯ostícâ plúgu sî l-am tîrîi̯ít pînâ la Fîntîni̯éli̯ plíni̯ di cu̯olb, şî máma ni̯-u̯o u̯ocărît şi ni̯-ám dus la Fîntîni̯éli̯ cu mári gri̯eu̯.

(Subiect vorbitor: Maria Angel, 80 de ani, 4 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Roxana Andreea Lazăr)

3. *Amintiri de la nuntă*

I̯erá într-u̯o diminiáţâ di du̯ou̯ăzăŝişîşápti ianu̯árii̯ ni̯-am trezît cu tăţâ di diminiáţâ, tătâ famíli̯a ni̯-am îmbrăcát ş-am pli̯ecát spri̯ stári̯a ŝivílă. Acu̯ólu ni̯‿aşti̯eptá primáru sî ni cunúni̯, ni̯-u̯o întri̯ebát tăti ŝi̯éli̯ cári sî intri̯ábâ la primări̯i̯, i̯eu̯ am zîs da, su̯óţu da, an̯‿si̯ervít cîţi̯‿um‿pahár di şampáni̯e şî u̯o prăjîtúră şî am̯‿vinit acásâ. Acásâ ni̯-am adunát cu tu̯óţi ş-am dat u̯o mícă pietriéŝiri pi̯éntru tinierét, ca din última dátâ aşá.

Dúpă aŝéi̯a ni̯-ám priegătít pi̯éntru cununíi̯a relîẑuásâ: m-am îmbrăcát î‿rók'ii̯ di mireásâ, u̯o vinít náşâ şî mi̯-u̯o pus vuálu, ni-am si̯erút i̯ertăŝiúni̯ la părínţi̯, ş-am mi̯ers spri̯ bisérică.

U̯o ținút cam vri̯u̯o du̯óu̯â u̯órį, am işît şî am mi̯ers spri hánu sótu̯lu̯i úndį‿u̯o‿fós‿núnta, pînâ a du̯óu̯a zî diminiáța.
(Subiect vorbitor: Cristina Antochi, 30 de ani, 10 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Roxana Andreea Lazăr)

4. *Amintiri din tinerețe*

Navi̯ę́m părínțâ ş-am stát la mătúşa şî mă duŝi̯ę́m la bál cîn‿i̯erá cu mătúşa, nu ni duŝi̯ę́m sîŋgurį ca cum sî duc amú sî stau̯ nu̯ápti̯a; Fi̯eri̯áscâ Dumnezău̯, cîn‿asfințâ suárįlį gáta. Am stát la dîn̦ŝi̯į, am munŝít acu̯ólo, m-ám căsătu̯orít, pi u̯úrmâ am avút nacázurį, múŋcâ sî ai̯ŝa cu ŝiapi̯éu̯ sî tot înai̯íntį.

La bal vini̯ę́ băi̯ę́tu şî‿ntreabá, mătúşâ u̯ó li̯eş pį Ili̯ana la bal? Ii̯ stătę́u̯ pį băn̦ŝ, i̯eráu̯ băn̦ŝ di li̯émn şî stăți̯ę́u̯ fimi̯éi̯ilį acu̯ólu, nu̯ói̯ i̯erám în altâ pártį şî bîi̯ę́țâ stăți̯ę́u̯ în áltâ pártį. Şî cîn înŝepi̯ę́ múzîca, fâŝi̯ę́m hu̯órâ, žucáu̯ la brîu̯, nu ca amú, ş-apu̯oi̯ la úrmâ fâşę́ sămn, du̯omnişu̯ára cutári intră‿n̦‿žóc. Mărtína mă privi̯ę́ şî tot aşa‿n̦âi̯íntį.
(Subiect vorbitor: Elena Țurcanu, 77 de ani, 4 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Roxana Andreea Lazăr)

*

Comuna Ceplenița[57], județul Iaşi

1. *Luatul miresei*

Aşa... u̯o lu̯au̯ din̦‿sat şî k'emáu̯ la núntâ şî tu̯ot aşa dį‿amu am aẑún̦s cînd aşa luu̯ái̯ mírilį şî miri̯ása, hă, hă... úna álta, cutárį, cîn‿i̯-u̯o‿n̦tîlnít pį amîndu̯ói̯ dį‿amu‿n̦aii̯ntį nu pli̯ecáu̯ aşá, tri̯ebui̯áu̯ sâ-ş i̯éi̯i i̯ertăŝúni̯a, aşa sî k'ámâ. Puni̯ę́u̯ aşá du̯oi̯

57 Comuna Ceplenița se află în nord-estul județului Iaşi, pe malurile rîului Bahlui și pe cele ale afluentului său, Buhalnița, fiind străbătută de șoseaua națională DN28B, care leagă Tîrgu Frumos de Botoșani.

snuok′ dį strujắnį ácuolo, punę̂ uo cuovertúrâ frumuásâ, cît maį frumuásâ, nă, ŝinştẹa mirę̂sâ, şî sâ aşazáu ĩ‿ ĝenuŋ′k′ îm‿ faţa părinţîluor, stătę̂ şî suócrį miĉ şî suócrį marį şî vuórnicu dį másâ zîĉi ịertăĉúnẹa, aşa sâ k′ámâ, şî dupá cárį sî dă cîţị‿um‿ pahar dį viņ‿la fiịĉárį. Şî dup‿aĉệịa merg la bisắricâ. Fac uo huórâ márį şî cîņ‿sâ pliẹĉi la bisắricâ au turta miriẹsîį sau uŋ‿cuolac aşa, cárį-l rúpį diasúpra cápului şî-l zvîrlį şĩ‿ŋ‿cuólo şĩ‿ŋ‿cuáĉi şî prindį fiịĉárį.

Păį înaịínţį dį a pliẹca la bisắricâ sî fáŝi uo huórâ márį cu tuoţ uaminiį ş‿ ĩ ‿cárį íntrâ şî miriása. Asta-ị triaba, nu egzistâ nunt‿ĩ ‿carį sî nu sî fácâ huóra miriẹsiį.

(Subiect vorbitor: Mihai Aştefănesei, 68 de ani, 8 clase, apicultor şi lăutar; înregistrare şi transcriere: Mihalea Aştefănesei)

2. *Întîmplări hazlii*

Am auzît multį cu uocáziịa cîntắriluor miẹlį. Álta plîŋ̂gi la îŋhuobotát, álta nu, da‿niştį bábį, lị-am auzît ịeu, hî ... dac‿ar şti ịę g′áta la ĉi sî dúĉi, discutáu ịélį, bábilį. Dar ịę sî ducę̂ cî-ị ịerá drag, ĉála ịerá un márį bęţîván, părínţâ luị ịárâ, ştiị, íştịa maį bătrînį ştiịéu cárį-ị triába, tineriẹ́tu nu védį.

Am avut uocáziịe sî văd cum s-uo îmbatát mírilį. Trébâ sî stiéịį mírilį şî miriása şî tuot aşa-ị acum la ţárâ, nu-ị cu plícu cum ịe acúma. Miẹrĝe şî fiịecári cuomand‿uŋ‿cíntịc să-l cînţį cárį vrę, biẹ păhăriẹ́lu ĉála şî dă bánu acuólo. Ịeị... uo stat miriása sîŋgurâ, ĉála nu sî putę̂ sculá dį bat.

Sî maį fáŝi... cárį uo maį fuost măritátâ ... sau n-uo maį fuost măritátâ, dar fáŝi núnta maį tîrzîu, sî‿mbracá‿ŋ‿rok′iį ruózâ, nu álbâ. Ásta ịerá sémnu cî ịe nu-ị duomnişuárâ, ... uo maį fuost măritátâ, sau mă ruog.

(Subiect vorbitor: Mihai Aştefănesei, 68 de ani, 8 clase, apicultor şi lăutar; înregistrare şi transcriere: Mihalea Aştefănesei)

3. *Participarea tinerilor la nuntă*

Atúňĉa făĉę̑i̯ dumínicâ, ti̯ duĉę̑i̯ la bisắricâ, aduĉę̑i̯ núnta di̯ la bisắricâ, ş_api̯i̯ ẑucáu̯, nu dansáu̯, ẑucáu̯, aşa sî spúni̯, tinęri̯ sára, pînî_ n̯_ asfinţîtul su̯árelui̯, i̯ar cîn_ sî zîĉi „sára búnâ", aşa sî spúni̯ę: „Gáta, dă sára búnâ" ! Cîn_dădę́m nu̯oi̯ lăutári̯ „sára búnâ" şî făĉi̯ę́m şî márşu, tu̯áti̯ fi̯étili̯ şî tu̯oţi̯ băi̯éţi̯ pli̯ecáu̯ acásâ, nu c_acúma stau̯ la nunţi̯ şî băi̯éţi̯ şî fi̯etili̯ şî aĉi̯i̯ bătrî́ni̯.

(Subiect vorbitor: Mihai Aştefănesei, 68 de ani, 8 clase, apicultor şi lăutar; înregistrare şi transcriere: Mihalea Aştefănesei)

*

Comuna Ţibana[58], judeţul Iaşi

1. *Săpunul de casă*

Sî púni̯ tri̯éi̯ k'ilu̯ográmi̯ di̯ grăsîmi̯, sî púni̯ uŋ'_k'ilu̯ográm di̯ su̯ódâ, dác_ar fí búlgări̯i, i̯i̯ mái̯ bún cá fulẑi, apâ, dés întắi̯ sâ púni̯ aŝé̯ia ... i̯éu̯ puni̯ę́m su̯óda înai̯ínti ca sâ nu bufni̯áscâ.

Ápa di̯ plu̯ái̯i sáu̯ di̯ zăpádâ i̯i̯ fu̯árti̯ búnâ, u̯oricúm tu̯ót pui̯, nú_şti̯u, du̯ou̯îzắŝ di̯ k'íli̯ di̯ apâ cá sâ fi̯árbâ i̯él cît tri̯ébu, mai̯ adắu̯uẑ cîn_tri̯ébu, altŝeva ... ŝi pu̯óţ sî mai̯ zîŝ, ai̯ésti̯a sâ zîŝim câ săpúnu i̯ésâ cu atît, apâ, grăsîmi̯, su̯ódâ, búlgări̯i, uŋ'_k'ilu̯ográm lá pátru k'ilu̯ográmi̯ di̯ grăsîmi̯. Mai̯ dădi̯ę́m şî cît u̯ó púŋgâ di̯ di̯éro lá u̯úrmâ, cá sâ i̯ásâ mai̯ alb şî pi̯ u̯úrmâ îl dái̯ lá rắŝi di̯ pi̯ fu̯óc c_acu̯ólu̯o fáŝi, rămîni̯ bulbúŝ ... i̯el tu̯ot la căldúrâ ŝérbi̯ şî rămîni̯ gu̯ól pi_n̯ău̯úntru şî-l dai̯ di̯uodátâ şî tu̯órni̯ pi̯ k'il u̯ó jumătáţi̯ di̯ găli̯átâ di̯ apâ şî_m̯vîrt cá sâ sâ întări̯áscâ aşa, nu sâ ái̯bâ gu̯óluri̯.

(Subiect vorbitor: Tinca Costin, 79 de ani, 4 clase, a copilărit în comuna Madrîjac, are şapte copii; înregistrare şi transcriere: Petronela Vatră)

---

[58] Comuna Ţibana este situată în partea de Sud-Est a judeţului Iaşi, la graniţa cu judeţul Neamţ. Se învecinează cu comunele Mădrîjac în partea de Nord, Ţibăneşti la Sud, Mironeasa la Est, Dagîţa şi Stăniţa la Vest .

2. *Cutremurul din 1977*

Am fuost la Cuosták'i lá vînzătuóri, lá cuoperatívâ, Cuosták'i Flóŝia [k] Flória şî di-acuóluo am plecát acásâ cú Vásîlį Mohór, zîs, cárį uo murít, şî cu G'órg'i Muoráru, cárį uo murít şî jél .

Meržiém tăţ trii şî pį drúm şî uo înŝiepút sî sî‿ hîţînį pămîntu. Da, da vă spun ŝinstít, da cum aşá-i. Nu númai nuoi trii ierám, ierá pį drum múltâ lúmį, dá nuoi l-am sîmţît c-uo înŝiepút sâ sâ cutriémurį pămîntu şî m-am dus acásâ şî n-am mai făcút nimíc şî nu ne-am intimidát din nimíc.

(Subiect vorbitor: Petrică P., 66 de ani, 4 clase, nu a fost căsătorit; înregistrare şi transcriere: Petronela Vatră)

3. *Amintiri din război*

Îm pàtruşúnu, pàtruşpátru uo înŝiepút războíu (K), îm pàtruşpátru s-uo terminát la nuói, îm pàtruzăŝişîŝinŝ s-uo înk'eiét în‿Žermánia, în'k'eiéria páctuluį.

Pį ŝiéi cárį ni-uo prins aiíŝa ni-uo luát în‿refužu. Griéu pį drúm, buombardamiénţi,mîncárį la duóuâ zîlį.

[Ce mîncare ?]

Pînį diaŝéia k'isátâ, militárâ .

Eh aiŝa ştii cúm ierá la războói, cai muorţ, uáminį muórţ ... ŝi vriéi ierá .

[Nu v-aţi ascuns nicăieri?]

Da ũ‿sî‿ţį mai ascúnz … La uúrmâ uo intrát duominátiia rúşîlor în ţarâ. Eh, uo triecút ş-aŝéia, da uo fuost grieu... Dúpâ ŝ-uo trecút războóiu uo vinit ş-uo sắŝitâ márį. Atúnŝa n-uo pluouat un an dį zîlį... múlt... ŝi sâ fáŝim.

(Subiect vorbitor: Nicolae S., 87 de ani, 4 clase, veteran de război, fost lucrător la CAP; înregistrare şi transcriere: Petronela Vatră)

4. *Ciorba de perişoare*

Pui̯ zarzavát, pui̯ ápâ şî cîn‿ i̯‿apru̯ápi̯ fi̯ert pui̯ bu̯órşu şî dúpâ ŝi̯ ŝi̯érbi şî bu̯órşu pui̯ perişu̯árili̯. Li̯ fáŝi cú u̯óu̯, cú fâi̯ínâ, pipi̯éri̯ cú tắti̯ ŝi̯éli̯a, li̯ pui̯ acu̯ólu̯o şî li̯ fàŝi̯‿aşá ru̯otúndi̯ şî li̯ dai̯ drúmu acu̯ólu̯o îm‿bu̯órş .

[Ce conţin perişoarele ? Din ce sunt făcute ?]

Diŋ‿cárni̯.

[Ce fel de carne?]

Tu̯ocátâ, di̯ pu̯órc, álŝeva di̯ ŝi̯ pu̯óţ sâ faŝ, di̯ pásîri̯ dác-ai̯...

[Ce mai conţine umplutura ?]

Cárni̯... pui̯ u̯oli̯ácâ di̯ fâi̯ínâ di̯ grîu̯, pui̯ u̯óu̯â, cu̯ondimi̯énti̯ di̯ai̯ésti̯a, pipi̯éri̯ şî li̯ faŝ şî li̯ dai̯ într-um‿bu̯órş acu̯ólu̯o şî fi̯érbi̯. Dácâ vri̯ei̯ li̯ diréẑ cu smîntînâ sau̯ buli̯u̯ón. Cúi̯ î̯i̯ pláŝi̯, li̯ diréẑi cu smîntînâ. Ásta-i̯ tu̯ót!

(Subiect vorbitor: Maricica S., 84 de ani, 4 clase, fost lucrător la CAP, are trei copii; înregistrare şi transcriere: Petronela Vatră)

*

Comuna Răchiteni[59], judeţul Iaşi

1. *Despre viaţa din timpul colectivizării*

Pînâ cît pu̯ót i̯eu̯ sâ mă spắl, pînâ cît pu̯ót i̯eu̯ sâ mă‿ŋgrizắsc, sâ trăi̯ésc di̯ u̯úndi nu, sâ mă dúc. Tári̯ nu pu̯ot supu̯ortá, i̯eu̯ curăţắni̯a mu̯ór di̯ curăţắnii̯, u̯un lúcru sâ fii̯ lúcru.

Făŝi̯éu̯ ş-ai̯şti̯a mái̯ míŝ, făŝi̯éu̯ nu̯órmi̯ pi̯éntru, pi̯éntru părínţ î, dácâ máma nu puté sâ mi̯árgâ, sî î avé cu̯opíi̯ míŝ, trebu̯ié sâ fácâ şî...

---

[59] Situată în partea sud-vestică a judeţului Iaşi, pe malul drept al Siretului, localitatea Răchiteni are următoarele vecinătăţi: la nord localitatea Alexandru Ioan Cuza, la nord-vest localitatea Mirceşti, la vest şi la sud-vest localităţile Gherăieşti şi Săbăoani (ambele din judeţul Neamţ), la sud localitatea Tămăşeni (din judeţul Neamţ), iar la est şi sud-est rîul Siret, care constituie hotarul dintre comuna Butea şi comuna Doljeşti (din judeţul Neamţ).

Diepíndi cît merẑẹi atîta-ț treŝá şî ásta-i. Merẑẹu sî cuopíi-n, în driéptu părínțîluor, da nū mái primẹ, da sâ discurcáu áşă fíiecári cum putiẹu ŝi sâ fácâ, da. Sau dácâ nu, cári iẹrá, vidẹ câ nu duovid'iẹşti, câ nu puáti sâ ții di rînd mái lua uuŋ_cuopíl şî-i măi dădẹ uo sápâ, duouâ îm_fáțâ acuólo, iẹ merẑẹ cu ridiuítu ĝi uúrmâ dácâ iẹrá bun.

Da nu? Da merẑẹi uuŋ_k'ilomiẹtru cu sápa, prăşăi şî n-avẹi di_ uúndi luá uo gúrâ di ápâ. Fuárti griẹu iẹrá, da iuóĉi c-am îmbătrînít.

Da_ binințălés, câ na... avẹi şî vácâ şî cál lî, cálu iẹrá la cuoliẹctív, dár î vácâ, puórŝ, păsări, cîrláni[60], cúm iẹrá atúnŝẹ. Crieştiẹi şî animáli ŝ-avẹi sâ fáŝ. Sâ hrăniẹ câ la cuoliẹctív ŝi luái? Î, luái vuó cîtíva pruodúsâ níşti puorúmb, grîu. Diepíndi cît dădẹ la zí atúnŝ. Alĉevá, ásta-i viațá!

(Subiect vorbitor: Valeria Tiba, 75 de ani, 4 clase, casnică, nu a lucrat vreodată, a locuit doar în Răchiteni, soțul este originar tot din Răchiteni; înregistrare şi transcriere: Violeta Ana Grumăzescu)

2. *Despre țesutul covoarelor*

La stáĉivi puniẹi întăi stáĉivili[61], li uurḍám[62] cu uurḍuáii î fírili, dúpă_ŝéia [!] li púniẹm ĝi țăsút, li trăẑẹm câ am îŋ_cáp da nu pot sî-ț spún dir／éct aşă ŝi făŝiẹm şî pi nítâ piŋ_spátâ li liegám îm_fáțâ î, cu suvéica[63] dácâ făŝiẹm lăiŝieri[64] ĝi_ŝélia ĝi pús pi scáuuni li dăĝẹm cu suvéica, dácâ iẹra cuovuári, c-am țăsút şî cuovuári múlti ,î aŝelẹ făŝiẹm g'emúțâ mititéli pi déẑiti şî înŝepiẹm sâ făŝiẹm dúpâ uun desén, desenám întăi cuovuoru cári îl vrăiẹm

---

[60] *Cîrlan,-i*, miel sau ied de pînă la un an, care a fost înțărcat.

[61] *Stativă-e*, război de țesut; tălpile războiului; părțile laterale ale războiului.

[62] *Urzi*, a pregăti, a întinde, a aşeza urzeala în războiul de țesut pentru a începe țesutul; din lat. *ordīri*.

[63] *Suveică*, piesă de lemn la războiul de țesut, de formă lunguiață, care serveşte la introducerea firului de bătătură în rostul urzelii; din bg. *sovalka*.

[64] *Lăicer,- e*, covor țărănesc de lînă care se aşterne pe jos sau cu care se împodobesc la țară lavițele şi pereții.

şî dúpa‿ŝéi̯a‿l‿ţăsắm. Am múlţi̯ li̯ ţîni̯em pi̯ ẑós, acú [!], pi̯ ẑós [!] ŝi sâ fáŝ.
(Subiect vorbitor: Maria Mătăşel, 68 de ani, 5 clase, casnică, a locuit doar în Răchiteni; înregistrare şi transcriere: Violeta Ana Grumăzescu)

3. *Despre obiceiuri de înmormântare*

A: Iu̯óĉi ásta am u̯ui̯tát, dúpă‿ŝi sâ mu̯ári̯...

B: Da da sâ scáldâ, sî‿m̯brácâ, sâ púni̯, acúma di̯‿u̯obiŝéi̯, acúma s-adúŝi̯ sicríu̯. Aldátâ îl púni pi̯ másâ, aldátî-l pui̯ pi̯ sicríu̯ ş-acu̯ólo ş‿pa‿ŝéi̯a fáŝ másâ i̯árâ sára cín‿n̯ai̯íntí di̯ a-l‿mormîntá, pi̯ sicríu̯ sâ ḱ'ámâ aşá, u̯o másâ. La másâ? U̯õ‿bu̯órş, aşa.

A: Cîrnáţ altîdátâ[65].

B: Altîdátâ. Atúnŝa înăi̯ínti̯ di̯‿mu̯ormîntári̯. Sâ púni ŝápâ, mu̯órcu̯ov, zarzavátúri̯ de‿i̯éste̯a.

A: Cárńi̯.

B: Cárni̯, dácâ-îi̯, dácâ-îi̯, fasu̯óli̯, sâ fáŝi cu fasu̯óli̯, dácâ- îi̯ vínere̯a.

A: Víneri̯a.

A: Sâ fáŝi privégu.

B: Sâ fáŝi privégu.

A: Rugăŝúńili̯ ŝéle̯ di̯ si̯árâ.

B: Dá, dá. Sáu̯ sâ víni̯ sâ fáŝi Ru̯ozáriu̯, acu̯ólo vin feméi̯, fác Ru̯ozáriu̯.

A: Da.

B: Şî ná, pá‿ŝéi̯a... Du̯óu̯â zíli̯ sâ ţíni̯ sî a tréi̯a zî sâ‿mu̯ormînti̯ázâ. Di̯epíndi̯ şî di̯ anu̯otímp, ştíi̯, câ, cîn‿îi̯ măi̯ fríg, na aşá... [!]

A du̯óu̯a zí cîn‿l‿mu̯ormînti̯ázâ, víni̯ lúmi̯a, sâ dúŝi la bisérícâ, la icu̯áni̯, pa‿ŝéi̯a cu icu̯áni̯, pa‿ŝéi̯a la ŝimitír, pa‿ŝéi̯a la másâ. La másâ i̯árâ sâ púni̯, fáŝi ĉu̯orbâ, sarmáli̯ sau̯ fiie̯cári̯ ŝi vré̯.

A: Ŝi pu̯áĉi.

---

[65] Intervine un alt vorbitor, f, 52 ani, cu scopul de a aduce completări.

B: Dá.

A: Dúpă pu̯osibilităţ.

(Subiect vorbitor: Veronica Adam, 52 de ani, 10 clase, bucătăreasă, a locuit doar în Răchiteni; înregistrare şi transcriere: Violeta Ana Grumăzescu)

4. *Despre obiceiuri de nuntă*

A: Pi tímpurili̯‿ástẹa sâ măi̯ furá ńiri̯ása, sî pli̯ecá cu i̯ẹ.

B[66]**:** Nu mai̯ i̯é, nu sâ furá atúņŝ ca acú, ĝiẑába zîŝ matá.

Atúņŝa nu sâ furá .

Fái̯ ĝe‿míńi, sâ‿ŝi‿furát ńiri̯ása atúņŝ [!] nu măi̯ avi̯ẹ́ ŝi catá la ńíri, dácâ pli̯ecá. Ai̯, mi̯erẑẹu̯ la împăcăŝúni̯.

A: Împăcăŝúni̯a u̯o‿fu̯ós‿cu‿du̯óu̯â lúni̯ înăi̯ínti̯, pǫ́te‿u̯o ‿án. Ásta-i̯ tri̯ába.

B: Ŝi‿sâ‿fáŝ, cu‿u̯õ‿án, mămucúţa mi̯ẹ. Acú sâ fáŝi‿cũ‿án, álti̯ atúņŝẹ în du̯óu̯â, tríi̯ săptămíni̯, gáta pli̯ecái̯, pli̯ecáu̯ şî-n tríi̯ ḑíli̯ ŝi spúi̯ matá ĝi‿u̯õ‿án, cúm sâ făŝẹ́ atúņŝ.

Da, părínţâ fi̯étii̯, cu a ńírilu, adícâ mi̯erẑẹ́ a mírilu la a fi̯éti.

A: I̯eu̯ îţ spúi̯ dri̯ẹ́pt, dácâ‿ a‿ sî-i̯ aẑúţ cíĉ‿u̯oli̯ácâ, bún, îŋcu̯olu̯o nu ĉi‿măi̯ báẑ íntri̯ tińi̯erét, câ i̯eu̯ am nuru̯óri̯ du̯óu̯â şî ẑíni̯eri̯, nu, dácâ pu̯óţ sâ-i̯ aẑúţ, îŋcu̯ólẹa nu, n-ai̯ ŝi fáŝi.

B: Ásta-i̯ vi̯áţa.

Púni̯ẹ náşu aşă íntri̯‿tímp sâ púni̯ẹ náşu, nu i̯erá ca acú‿ vái̯‿ĝe‿míni mi̯erẑẹu̯ cu tắţii̯.

A: Cúm am̯‿văzút la fáta mẹ́ îm‿Pitéşti̯. Víńẹ nănásu, víńẹ ńírili̯, părínţâ. Frumu̯ós.

B: Dúpă‿ŝéi̯a fixáu̯ núnta, făŝẹu̯ núnta. Alĉevá...

A:Su̯ócrii̯ ŝi‿făŝẹu̯, sau̯ su̯ácrili̯? Sâ u̯uitáu̯ sâ ŝíi̯ cît măi̯ frumu̯ós.

(Subiect vorbitor: Genoveva Tamaş, 49 de ani, 8 clase, îngrijitoare la şcoală, a locuit doar în Răchiteni; înregistrare şi transcriere: Violeta Ana Grumăzescu)

*

---

[66] Intervine vorbitorul B, femeie, de 79 ani.

Comuna Ursăreşti[67], judeţul Iaşi

1. *Despre datini şi obiceiuri de iarnă de pe Valea Siretului*

Apîi̯ sărbătu̯órili̯ di i̯árnâ, ŝél măi̯ múlt îm‿ plăŝę níi̯ sărbătu̯órili̯ cîn‿i̯erám míc. Îm‿plăŝę fu̯árti̯ múlt Crăŝúnu şî Sfíntu Vásîli̯.

Apîi̯ di‿ ŝi‿ m‿plăŝę́, cîn ĩ de‿ bi̯a aşteptám sâ ajúŋgâ Crăŝúnu ca sâ ni fácâ máma túrti̯ cu júlfâ[68]. Şî nu ni făŝę́ di̯ fáţâ cu nu̯oi̯. Ni fu̯orţá sî ni culcám ca sî li cu̯ácâ câ…[69] da nu̯ói̯ pîndi̯ę́m di̯ súpt aşternút cîn‿s‿apucá di̯ făcút câ trebui̯ę́ sî pîndím príma túrtâ cári̯‿u̯o‿făŝę́, câ tu̯úrta ŝéi̯a avę́ u̯o [k][70] i̯erá on‿u̯obiŝéi̯ cu i̯ę́, cu príma túrtă, trebui̯ę́ sâ i̯éş la du̯ói̯sprizăŝi nu̯ápte̯a cu i̯a afárâ [k] cu i̯ę́‿ĩ‿gúrâ afárâ şî s‿aştépţ di̯ u̯úni báti̯ cîi̯ńili̯ [k], u̯uŋ‿cîni̯, dácâ i̯erá [k], dácâ işắ băi̯ét cu i̯ę́ ‿ĩ‿ gúrâ zîŝę́ câ [k] di̯‿ acu̯ólo víni fáta cári̯ sâ‿ŋsu̯árâ cu i̯ę́, sau̯ dácâ işắ fáta cu i̯ę́‿ĩ‿gúrâ [k] cu túrta‿ŋ‿gúrâ zîŝę́ câ di̯‿acu̯ólo víni băi̯etu ŝála di̯‿uni̯ báti̯ cíńili̯.

Ş‿ apîi̯ dúpă ŝi máma li făŝę́, li rupę́ bucăţắli̯ şî‿ ntr‿ u̯ó cu̯ovátâ[71], avę́ u̯o cu̯ovátâ mári̯ di̯ li̯ę́mn şî li rupę́ bucăţắli̯ acu̯ólo şî punę́ u̯uń‿ ŝau̯ún mári̯ pi̯ plítâ şî fi̯erbę́ [k], făŝę́ júlfâ din sămínţâ di̯ cínipâ, şî cu záma ŝéi̯ di̯ la júlfâ ĩ, mui̯ę́ túrtili̯ cu záhăr, punę́ júlfâ şî, dúpă ŝé mui̯ę́ túrtili̯, ni lasá şî ni strînźę́m împreji̯u̯úru la cu̯ováta ŝéi̯a tắţ cíţ i̯erám nu̯ói̯, cíţ fráţ i̯erám şî mîŋcám pínâ cînd ni săturám. Ş‿apîi̯ zîŝę́ máma: „mîŋcáţ băi̯éţ, mîŋcáţ câ pínâ la ánu măi̯ i̯ésti̯ múlt, pínâ a măi̯ fáŝi u̯o dátâ".

---

67 Situat în partea sud-vestică a judeţului Iaşi, pe malul drept al Siretului, satul Ursăreşti se învecinează la nord cu localitatea Mirceşti şi cu cătunul Doi Lei, la sud cu localităţile Răchiteni şi Izvoarele, la est şi sud-est cu rîul Siret, iar la vest şi sud-vest cu localităţile Gherăieşti şi Săbăoani (ambele din judeţul Neamţ). Cele mai apropiate centre urbane sînt oraşul Roman din judeţul Neamţ, situat la aproximativ 17 km şi oraşul Paşcani, situat la 26 de km, distanţa faţă de reşedinţa de judeţ fiind de 72 de km.

68 *Julfă*, sămînţă de cînepă; din mag. *zsufa*.

69 Lasă enunţul incomplet.

70 Subiectul se corectează destul de des, din dorinţa de a se face înţeles.

71 *Covată*, albie, copaie; din tc. *kovata*.

Şî făŝẹ́, tăịẹ́ pụórcu, făŝẹ́ zámâ cu cárni dị pụórc, făŝẹ́ sarmálị [k] cu crúpi[72], pi‿atúṇŝ cu crúpị sâ făŝẹ́, câ nu ịerá ụoréz [k] şî scụotẹ́ ụo stíclâ dị vín la másâ, avẹ́ ụuṃ‿vín rụóşu, îl cumparám dị pị la Butịá, díntr-ụo cụomúnâ Butịá şî cî́tị‿ụo stíclâ dị rak′íụ. Şî úịtị‿aşá ni duŝẹ́m la hụórâ, sâ făŝẹ́ hụórâ, sâ făŝẹ́ bálu gụospụodárilụor, ni duŝẹ́m şî nụóị la bál. Ni mắị fugărẹ́u dị‿acụólo aŝî́ị márị, da nụóị iárâ ni mắị duŝẹ́m, pîndẹ́m pị‿ụ́úşâ. Ş-aşá sâ terminá sărbătụórilị Crăŝúnulu şî debẹ́a aşteptám sâ víị sărbătụárẹa ŝéị mắị márị cárị‿ni‿ịerá níị ŝé mắị drágâ sărbătụárị ịerá Sfî́ntu Vasî́lị. Dúpă ŝi treŝẹ́ Crăŝúnu ă, ni strîṇẑẹ́m vụó pátru băịẹ́ţ, c-atîţa băịẹ́ţ trebuịẹ́ụ sâ ŝíị la ụ́úrs. Făsẹ́m ụ́úrs, ụ́únu trebuịẹ́ sâ fíịị îmbracát ụ́úrs, ụ́únu trebuịẹ sâ fíịị ụ́úrsarị, adíca ụ́úrsar cárị ẑucá ụ́úrsu, ụ́únu cárị sâ ụ́úrị şî ụ́únu cárị srîṇẑẹ́ cụoláŝị. Şî ni duŝẹ́m pị la ụaminí ịéştẹa gụospụodárị cárị‿avẹ́ ụoị şî‿ṃprumutám ḱéị dị ụáịị li plătẹ́m, li mắị dădẹ́m, li‿ŋ′k′irịẹ́m dúpă ŝi terminám cu ụumblátu, li dădẹ́m şî ni dădẹ́ [k], îị făŝẹ́m necázurị mámiị cî‿ị‿ŝerẹ́m áţâ de‿ŝéị din‿tụórt, cárị sî făŝẹ́ pî́ṇzâ, sî g′ilẹ́[73], sî făŝẹ́ụ pî́ṇzâ, făŝẹ́ iţárị di‿ịẹ́. Şî cụosắm ḱịlị ŝélẹa şî făŝẹ́m ụ́úrsu şî plecám piṇ‿sát. Deg′ẹ́ aşteptám sî s-amurẑáscâ ụoliácâ şî‿ṇŝepẹ́m sâ ụumblắm. Ụo lụám dị la cápu‿sátulu ş‿ápîị ajiụṇẑẹ́m la pụárta gụospụodárulu şî intrám îŋ‿cúrtị [k] adíca‿ṇ‿ụográdâ şî‿ ṇŝepiẹ́m sâ cî́nt dị pị la pụártâ: „Búna sára gụospụodárị /Ụámiṇị búṇị şî fiẹ́ti márị, /Daţ ụurék′a la feriástrâ, /Ş‿ascultáţ ụurárẹa nụástrâ, / Daţ ụurék′a la perdiẹ́lị, /Ş-ascutáţ vụórbịlị miẹ́lị".

Şî strîgám: „primíţ ụ́úrsu gụospụodárị?" Gụospụodáru saụ gụospụodína zî́ŝẹ́m: „da, primím, primím!" Saụ dácâ zî́ŝẹ: „nú primím!", pliẹcám.

[72] *Crupe*, boabe de porumb sau orez măcinate, folosite la prepararea unor mîncăruri; din ucr. *krupy*.

[73] *Ghili*, a înălbi o pînză prin înmuierea în apă şi întinderea repetată la soare; din ucr. *biliti*.

Cîn̦‿zîsę „primim", işắ gu̯ospu̯odáriu̯, diskidę u̯úşîli̯‿n̦‿lárg şî‿n̦sepi̯ęm sî cînt, câ i̯éu̯ i̯erám u̯úrsaru, i̯éu̯ cîntám la u̯úrs cîn̦‿žucám u̯úrsu. Avi̯ęm u̯úrsu, i̯erá ĩ, du̯otát cu lanț, verígâ‿ĩ‿bu̯ót, i̯éu̯ avi̯ęm hadarág[74], îmbracát‿ĩ‿hái̯ni̯ aşá zdremțăru̯oásâ. Avi̯ęm u̯u‿ hadarág ĩ‿mînâ, cári žucám u̯úrsu pi̯ i̯él. Şî‿n̦sepi̯ęm di̯ la u̯úşâ: „ Fu̯ái̯i̯ vérdi ca maráru,/ I̯áca u̯úrsu tréŝi prágu / Fu̯ái̯i̯ vérdi di̯ mătási /I̯áca u̯úrsu intrî‿ŋ‿cásâ,/ Da la da di da di da / Na na na salbática. /U̯úrsu meu̯ den Afríca / Tę-am adús cu sáníi̯a / Tę-am adús din̦‿rîpi̯‿adîn̦ŝ /Ş-acú vréi̯ sâ mă mănîn̦ŝ / Tę-am adús cît u̯oŋ‿căţél / Tę-am crescút cît u̯unm̦‿viţăl / Şi ţi-am pús veríga‿m‿bu̯ót, / Ca sâ nu mă múşţi̯ di̯ tu̯ót / Da la da di da di da / Na na na salbática. / U̯úrsul meu̯ din̦‿Spáníi̯a, /Ti̯-am adús cu sáníi̯a./ Da la da di da di da, /Na na na salbática. /Súi̯ti pi̯ hadarág!

Cîn̦‿zîŝ „ súi̯ti pi̯ hadarág!", i̯el sâ sculá şî sâ ţînę cu lăbili̯ di̯ hadarág şî‿n̦sépi̯ sâ ju̯áŝi. Sî-i̯ zîsęm: Súi̯ti pi̯ hadarág ca fasu̯óla pi̯ harág, / I̯á púni lăbúţ‿ ai̯ŝ / Şi măi̯ sáltâ din̦‿cu̯otín̦ŝ. / I̯á măi̯ fă-u̯o mărunţăl, / Ca frún̦za di̯ pintrijăl. / I̯á măi̯ fă-u̯o apasát, / Ca frún̦za di̯ păr u̯uscát. / Da la da di da di da, / Na na na salbática. /La tulpína brádului̯, /A făcút u̯úrsu̯ái̯ca púi̯, / U̯únu négru ş-áltu súr, / Ăsta-i̯ cu pátâ pi̯ fúnd. / Da la da di da di da, /Na na na salbática.

Ş‿apíi̯ cînd îi̯ zîŝ şî „ i̯a măi̯ u̯úi̯ti pi̯ su‿pát", i̯él atún̦ŝ sâ lásâ di̯ hadarág s-aşázâ ju̯ós şî sâ u̯úi̯tâ pi̯ su‿pát: I̯a măi̯ u̯úi̯ti pi̯ su‿pát, / Că di̯‿ón‿án nu-i̯ măturát. / Mă u̯uitái̯ la cu̯ólţul vétrei̯, / Cu̯ólţul vétrei̯ daramát, / Fetíța di̯ măritát. / Da la da di da di da, / Na na na salbática".

Ş-apíi̯ zîŝám: „bùna‿sára gu̯ospu̯odári̯ şî la mùlţ‿áni̯!" Gu̯ospu̯odáru răspúndę, ni sărvę cu cîti̯‿u̯om‿pahár di̯ vin sau̯ ţúi̯câ, î nu prę bei̯ęm câ i̯erám míŝ, ni‿m̦batám şî cădęm prin̦‿

[74] *Hădărag*, băţ gros şi scurt al îmblăciului cu care se bat cerealele; cf. magh. *hadaro*.

zapádâ. Vinę aŝíi̯ mári̯ şî ni fugắrę. Nu̯oi̯ dácâ ni‿ m̥batám ni lu̯á báni.

Şî úi̯ti̯‿aşá sî terminá şî sărbătu̯ária̯ di̯ Sfíntu Vasíli̯, ş-apíi̯ ni strîn̥ẑę́m fii̯ecári̯ la cásîli nu̯ástri̯ şî ni pri̯egătę́m pi̯éntru la ánu i̯árâ.

Cám aşá i̯erá u̯obiŝéi̯urili̯.

(Subiect vorbitor: Vasile Crăciun, 75 de ani, 10 clase, fost maistru la Întreprindere de rețele electrice, originar din Ursăreşti; înregistrare şi transcriere: Violeta Ana Grumăzescu)

2. *Despre activități gospodăreşti*

Mă sculám, mă‿m̥bracám, mă spalám, mă‿ŋ'k'inám şî işắm afárâ. Avi̯ę́m lopáta‿n‿tíndâ[75], lu̯ám, făŝę́m [k] carári̯ pînâ la şúrâ, pînâ la vácâ, pînâ la pu̯órŝ, pînâ la pắsări̯. Dúpă‿ŝę́i̯ înŝepi̯ę́m dădę́m mîŋcári̯ la vácâ, dădę́m mîŋcári̯ la pu̯órŝ, la pắsări̯, mulẑę́m váca, li̯ dădę́m dúp‿aŝéi̯a ápâ la vácâ, dúp‿aŝéi̯a vinę́m‿ îŋ‿cásâ. Făŝę́m mîŋcári̯, dúpă‿ŝe făŝę́m mîŋcári̯, mîŋcám şî măi̯ cru̯oşetám, cu̯osắm, împleti̯ę́m.

La du̯ói̯spi i̯erá tímpu di̯ dát mîŋcári̯ i̯árâ la ẑîti. Mă dúŝę́m i̯árâ, li̯ dădę́m mîŋcári̯ la vácâ, li̯ dădę́m la pu̯órŝ, dădę́m la pắsări̯, dădę́m ápâ la vácâ, vinę́m îŋ‿cásâ i̯árâ. Vinę́m îŋ‿cásâ... şî nu i̯ésâ, cum sâ i̯ásâ, ī, şî vinę́m îŋ‿cásâ. Măi̯ cru̯oşetám, măi̯ împleti̯ę́m, făŝę́m ŝi măi̯ făŝę́m tri̯ábâ piŋ‿cásâ cum sâ fáŝi, măi̯ spalám.

Pi̯ sárâ işắm i̯árâ afárâ. Dădę́m mîŋcári̯, ápâ la pu̯órŝ, la vácâ, la pắsări̯. Vinę́m îŋ‿cásâ, făŝę́m mîŋcári̯, mîŋcám şî mă culcám.

(Subiect vorbitor: Lenuța Crăciun, 53 de ani, 8 clase, casnică, originară din Ursăreşti; înregistrare şi transcriere: Violeta Ana Grumăzescu)

3. *Cum se face cozonacul*

La zắŝi̯ k'ílilogrāmi̯ di̯ făi̯ínâ sâ púni̯ u̯uŋ'‿k'il di̯ u̯uléi̯, trii̯zắŝ di̯ u̯uóu̯â dácâ n-ai̯ măi̯ múlti̯, dácâ nu pui̯ ŝin̥zắŝ, adíca ŝín̥ŝ la k'ílâ cúm s-ar spúni̯, dúpa‿ŝéi̯a u̯un̥‿sfi̯ért di̯ záhăr la kíla di̯ făi̯ínâ, dúp‿ai̯a púi̯ scu̯orțîşu̯oarâ, cui̯i̯şu̯ari̯, vaníli̯, îl u̯umpli̯ cū

[75]*Tindă*, coridor, pridvor; din lat *tenda*.

núcâ, púį cacáṷâ, záhăr, aşa núcā, cîn̦‿ sparẑ ṷóṷîli lį púį în̦‿ cozonác, aléẑ gălbănúşu, îl‿vîrį la aluát, albúşu îl daį cu mícsteru saṷ cu télu, fáŝ spúmâ şî-l‿améstes cu cacáṷa, cu núca măşinátâ, záhăr dúpă gúst şî, ş‿acólo púį ịesénțâ dį ruom, vanílįį, ịesénțurį de‿ịestẹa dį cári îț‿pláŝi, pį ṷúrmâ îl daį, îl púį la duospít, şădį sâ dospịáscâ, dịepíndį dį temperatúra cámirįį, cît îį dį cáld, dácî-į frig nu crịéştį, dácî-į cāld ş-ṷo‿crịescút lį púį în tăvį, lịeş ṷo ṷórâ sâ crịáscâ în‿tăvį dup‿aŝéịa îl un̦ẑ; întri tímp prịegăteştį cuptóru, îl, îl îm̦fịerbînț, îl tráẑ îl, îl, dúpă ŝẹ tráẑ járu îm̦‿fáță şî-l daį aşá la ṷo pártį, pį ṷúrmâ îl leş cîtiva minúntį şî pį ṷúrmâ îl în̦ŝérŝ, n-aį câ nu-į cuptṷór bătrînésc, cum nį-am născút nṷói [ε] ; vîrį mína, dácâ nu zịịáru, zịịáru trẹ‿sâ‿sâ‿fácâ la culṷárį‿aşa nu‿ în̦ʼkʼís ca cacáṷua cu láptį, cam aşa trẹ‿sâ‿sâ‿fácâ la culṷárį şî pį ṷúrmâ în̦ŝekʼ şî-l daį la rînd, ịeį tăvilį, lį púį pį lṷopātâ, aşa sî kʼámâ aŝeį dį dat în̦‿cuptṷór, lṷopátâ, cári tráẑ sî kʼámâ coşṷórbâ[76], ş-al ịeį şî-l púį acṷólo pį rînd, la rînd, dácî-s rṷotúndį, cúm‿ț‿încáp în̦‿cuptṷór, ş-în̦‿cuptór lį lịeş ṷo júma‿dį‿ṷórâ, nu lį‿astúpį la cuptṷór, lį leş câ ịel trẹ‿sâ crịáscâ frumṷós ca sâ príndâ culṷárį.

Puį ṷolịácâ ŝi aį la gúra cuptórulu, ịesti aşa frumṷós făcút ṷo táblâ frumṷáŝâ ca rṷotúndu la cuptṷór şî púį acólo şî tot ti uịț la ịel şî, Dṷámnį feréştį dácâ [ε] scăpį fṷócu prẹ tárį, ịeį răpídį níştį zịárį şî púį pį fáța luį ca sî nu, şî-l fáŝ la culṷárịa cári-ț pláŝi țîịį.

Şî ṷo ṷórâ stă‿î‿cuptṷór, la cṷópt. Şî-l scṷóț, şî-l mînîn̦ŝ fịerbíntį, dácâ nu, îl puį sâ sâ răŝáscâ, da ịeṷ dáca-l prínd mînîn̦c şî dṷoį ŝịerbínț şî bịeṷ ápâ şî n-am ńic, da dúpă ŝi sâ răŝéştį, nu‿ măį trébį [!] ... dā, dịepíndi acú!

Şî ásta-į cu cṷozṷonácu'!

(Subiect vorbitor: Elena Saucă, 65 de ani, 8 clase, casnică, originară din Ursăreşti; înregistrare şi transcriere: Violeta Ana Grumăzescu)

---

76 *Cociorvă*, unealtă alcătuită dintr-o placă de metal, fixată într-o coadă lungă, folosită pentru a se trage jarul sau cenuşa din cuptor; din ucr. *kocerha*.

4. *Cum se face tocana*

Fu̯olosî́m u̯um̦‿vás dị túŝ cu fúndu plát. Apu̯ói̯ tréŝim la pregătíri̯a iŋgredi̯éntilu̯or.

Întî́i̯ spălắm şî tu̯ocắm legúmilị pị cárị lị vu̯óm púnị la ŝért. Ŝélị cárị sînt pregătítị péntru călít li vu̯om tăí̯a măi̯ fín sau̯ lị vu̯óm tréŝị prín̦‿răzătu̯árị. Pregătím cárńi̯a, u̯órị dị vítâ, u̯órị dị pu̯órc, pị cárị u̯o tu̯ocắm îŋ‿cúburị măi̯ márị. Púnim vásu dị tuŝ pị fu̯óc sâ fíi̯i um̦‿fu̯óc pu̯otrivít. Adău̯gắm în u̯uléi̯ sau̯ în u̯untúrâ li̯egúmilị tu̯ocátị măi̯ fín sau̯ trecútị prín̦‿răzătu̯árị şî vu̯óm adăugá cárni̯a tăi̯étâ îŋ‿cúburị, u̯órị dị vítâ, u̯órị dị pu̯órc.

Dúpă ŝi lăsắm puţî́n sâ sâ tri̯ácâ, sî‿ş‿i̯éi̯i gusturílị vu̯óm adăugá ápâ, cît sî lị cuprínđâ şî vu̯om púnị cartu̯ófii̯ şî apu̯ói̯ mắi̯ púnim şî u̯ó párțị dín cu̯ondiméntị, miru̯odénii̯ , ŝi mắi̯ găsî́m prím‿bucătăríi̯i. Lăsắm sâ clocu̯oti̯ásca la fu̯oc mu̯álị. Apu̯oi̯ mai̯ adăugắm ru̯óşii̯ sáu̯ suc dị ru̯óşii̯ sau̯ k′ár buli̯ón.

La sfî́rşî́t tu̯ocắm pătruŋ̦jắl fín dị tắt şî adăugắm pístị mîŋcári̯a gáta pregătítâ şî lăsắm sî s-aburi̯ásca.

Vă du̯orím pu̯óftâ búnâ!

(Subiect vorbitor: Aneta Gherasim, 46 de ani, 10 clase, a lucrat 10 ani în domeniul croitoriei, originară din Ursăreşti; înregistrare şi transcriere: Violeta Ana Grumăzescu)

*

Comuna Romaneşti[77], județul Iaşi

1. *La pădurice*

Mérẑę̂m îŋ‿gru̯ópa dị la vaŝ şî prindi̯ę́m péştị pị gru̯ópịlị ắlę aşa câ iázu s-u̯o spart, şî curẑę́ dị la Călúgărị ápa la váli şî péştịlị merẑę́u̯ îŋ‿gru̯ópị. U̯o vinít u̯o plu̯ái̯i cu túnịțị şî fulẑérị şî nú ştii̯ę́m cum sâ ní ascúndịm țu̯oț su‿cărúțâ, țî́n mínti aísti̯a pu̯o‿sâ

---

[77] Comuna Romaneşti este situată la 32 de kilometri de municipiul Iaşi şi la 9 kilometri de oraşul Podu Iloaiei şi este formată din satele Romaneşti, Avîntu, Ursoaia.

muo̯r; şî ni băgám tăț su‿cărúțâ, ş-aşa trăsni̯ę́ pi̯ lî́ŋgâ nuo̯i̯, pac! Vai̯ ŝi fai̯n ma‿i̯era, Duá̯mni! Parcâ i̯ę́ra alfi̯ę́l̯ vi̯áța, pi̯ cuvîntu ni̯eu̯. Da i̯ę́rau̯ pluo̯i̯, nu ca acúma, acumá-i̯ aşá cum s-uó̯ sk'imbát lúmi̯a aşă s-uo̯ sk'ímbát şî vrémi̯a. Ŝi frumuó̯s i̯erá înai̯ínti, mi̯erẑę́m la păduríŝe, tu Ralúcâ! avi̯ę́m uo̯ pădurísi̯‿acuó̯lo‿ṇ‿sát, pădurisâ di̯ răk'íț, vai̯ ŝi fai̯n uo̯ mai̯ fuo̯st acuó̯lo, ŝier curát, párcâ i̯ę́ra într-uo̯ pădúri̯ ca la múnti̯ aşá, un ái̯er curát, ti simțái̯... Pli̯ecám, i̯erám cuo̯pk'ii̯, duá̯mni şí frúmusăț, culi̯ezę́m tuo̯puo̯ráş, culi̯ezę́m g'iuo̯ŝéi̯, mi̯erẑę́m áiŝ la Şătrăluo̯áia, mi̯erẑi̯ę́m cu gaẑíi̯, aşá, şî mi̯erzę́m şî ní culi̯ezę́u̯ g'iuo̯ŝéi̯ şî ni̯-aduŝę́u̯. Țîn mínti câ atúnŝ mi̯-am apríṇs príma țîgárâ şî m-ascundę́m dup‿uó̯ grămádâ di̯ pămî́nt aşá ş-aprindi̯ę́m țîgára, şî i̯erá Rádu lu Ruo̯díca lu Stigáru, i̯erá um‿băi̯ę́t k'isát, uo̯ fuo̯st cuo̯légu mi̯eu̯ di̯ clásâ, stăti̯ę́m cu mai mulț cuo̯léẑ, aşá cári̯ i̯eráu̯ mai̯ di̯ tri̯ábâ, da aŝéla „Vă spun lu duá̯mna diriẑíntâ mî̯i̯ni̯!".

(Subiect vorbitor: Margareta Ilaşcu, 51 ani, 8 clase; înregistrare şi transcriere: Ştefana-Raluca Balmuş)

2. *La furat harbuji*

M-am dus la furát harbúj la Potîṇẑéni̯, am aẑúṇs şî-ṇ‿lánu mári̯, în di̯ál la‿lanú mári̯, şî cuo̯borî́m nuo̯i̯ lá vali̯, câ acuó̯lo i̯eráu̯ níşti trépti̯ cum uo̯ fost ẑíi̯, i̯eu̯ crę́câ uo̯‿fuó̯st ŝevá ẑíi̯ pi̯ acuó̯lo, am cuo̯borî́t, am cuo̯borî́t, am cuo̯borî́t şî ajúṇẑim îŋ‿harbuzắrii̯. Numá harbúj di̯ ăşti̯a albi̯, tot i̯erá alb, nuá̯pti̯a pi̯ la duo̯i̯spi̯ nuá̯pti̯a, crę‿câ, nu‿şti̯u dácâ i̯erá duo̯i̯spi̯ sau̯ i̯erá... şî mă gîndi̯ésc cu prę́tinu ắsta a mi̯eu̯, uuăi̯ ‿n-auú̯z, hai̯ sâ‿mi̯érẑim la cuo̯líbâ. Mă duc la cuo̯líbâ, frumuó̯s îṇŝétu, i̯ésâ páznicu, şî i-am zis, duo̯mli̯, úi̯ti̯ cári î̯ tri̯ába, n-am vinít sâ vă bátim, lasáți-ni sâ ni̯ fáŝim tri̯ába, uo̯r aléẑiț dumni̯avuá̯strâ, uo̯r ni̯‿aléẑim noi̯, câ dua̯r î̯ bun aşá. Ştii̯ ŝi ni̯-uo̯ zîs uá̯meni̯? Na, di̯ fricâ: luá̯ți-vă cît vreț, plecáț, luá̯ți-vă cît putę́ț sâ dúŝiț. Ştii̯ ŝ-am făcút? I̯eu̯ în di̯al am cărát, am cărát uo̯ túrâ, am‿fâcút stuo̯c acuó̯lo-n di̯al, dupâ ŝi ni̯-am apucát a mîŋcá. Dăi̯, dăi̯, dăi̯, dăi̯, am stat nuo̯i̯ acuó̯lo̯ ĩ‿di̯al,

ş-am mîŋcát. Ni gîndi̯ám nu̯oi̯, fii̯ ati̯ént cum sâ fúrâ harbújâ. N-am putút sâ cărắm atîṭa. Da stai̯, am ui̯tát sî-ţ spun, am̦‿vinít cu cáii̯.
(Subiect vorbitor: Gheorge Neagu, 57 ani, 8 clase, pensionar; înregistrare şi transcriere: Ştefana-Raluca Balmuş)

3. *O zi obişnuită de muncă*

Am praşît îŋ‿gradínâ, în ẑíii̯, m-am dus, am̦‿vinít, m-am dus dịváli, am̦‿vinít înapu̯ói̯, am sudát la pu̯árta ŝệi̯a, câ u̯o balamá dị‿ŝệi̯a i̯erá rúptâ, am du̯ornít la ami̯ázâ apu̯ói̯ m-am dús la păpuşu̯ói̯, am pliẑít la ru̯óşii̯, la harbúj şî la castravéţ ş-am pus îŋ‿grădínâ şî ridík' şî ŝápâ.
(Subiect vorbitor: Constantin Arvinte, 36 ani, angajat, 8 clase; înregistrare şi transcriere: Ştefana-Raluca Balmuş)

4. *Cum se face urda?*

La u̯úrdâ cum faci̯ém, púnim cazánu cu zăr, deŝ dúpă caş rămî́nị zắru, luu̯ắm şî púnim cazánu, cazánu i̯éstị fu̯ártị speŝál, ŝau̯ún dị tuŝ, púnim zắru apu̯oi̯ sâ dă fu̯oc, prin, printr-u̯o îŋcăpéri, i̯ésti um‿ butu̯ói̯ tăi̯ét‿ î‿ ẑumătáti, arí gắurịlị cum ári ŝau̯únu, deŝ du̯óu̯â tu̯orţ, sâ fáŝi gáurịlị, i̯éstị facútâ u̯o, ca la plítâ, aşa, tăi̯étâ ... butu̯ói̯u şî pị acu̯ólu̯o baẑ i̯egzáct ca la plítâ, sâ nu pi̯érdịm. Dupâ aŝei̯á, da, dúpâ aŝei̯á tot mesti̯ecắm, mesti̯ecắm, dăm fu̯óc dịdịsupt, mesti̯ecắm cu... avi̯ém u̯o pali̯étâ aşá, ca sâ nu sâ príndâ zắru dị u̯úrdă dị sáun, şî cîn‿îŋĉépị a bulbúŝi aşá, scu̯áti du̯óu̯â tri̯éi̯ bulbuŝi di̯asúpra, crăpắm cu crăpătu̯óru, cu u̯o líŋgurâ dị lemn, ca sâ speŝificắm ŝii̯ ắla crăpătu̯ór, tăi̯ém u̯úrda în tri̯ei̯, zắru ŝála cárị sâ fi̯érbị, sâ ridícâ, ş-acu̯ólu̯o i̯ésâ u̯úrda, deŝ dị‿ acu̯ólu̯o i̯ésâ u̯úrda, sâ k'ámâ zî́ndiṭâ, deŝ cárị vu̯or sâ mînî́ŋŝị, aşá, acu̯ólu̯o dị la ŝau̯ún, bínị cárị vre̯a cu záhăr cárị u̯o mînî́ŋcâ din ŝau̯ún aşá pru̯áspăţâ dúlŝi, dúpâ aĉéi̯a sâ i̯á cu u̯ó strecătu̯árị cu u̯ó ... nu cu u̯o strecătu̯árị, cu u̯o sitíşcâ, sâ ia di‿acu̯ólu̯o u̯úrda dị

di̯asúpra, sâ lásâ sâ bulbuŝáscâ u̯oli̯ácâ, ca sî sî-ntăre̯áscâ u̯oli̯ácâ, sâ púni‿ĭ‿strecătu̯ári̯, sâ agáțâ ca cáşu sus, aşá, i̯ésâ u̯úrdâ dúlĉi şî búnâ, şi u̯o mîŋcắm cu pu̯óftă, deŝ cu ŝápâ vi̯érdi̯, sâ ŝi̯ervi̯éşti̯ la aperitívi̯. Deŝ ásta i̯ésti... în̯ŝepínd di̯ la lápti, pîn̯‿la aşá, brîn̯zâ, u̯úrdâ.

[Dar mielul la ciaun?]

Dácâ vri̯em sâ tăi̯ém‿ũ‿ni̯el, sâ tăi̯ém ũ‿ni̯el‿aşa, vin la grătár sau̯ la ũ‿ni̯el la ŝau̯ún, sâ táii̯ ni̯élu, frumu̯ós curát, sâ spálâ cárni̯a, sâ táii̯ bucățắli̯, sâ taii̯ cárni̯a, sâ púni̯ la ŝau̯ún, sâ púni̯ uŋ'‿k'ilu̯ográm di̯ slănínâ, tai̯étâ bucățắli̯ aşá, o ẑumătáti̯ di̯ u̯uléi̯, u̯o cutíi̯ đi̯ buli̯u̯ón, sâ púni̯ du̯oi̯ ardéi̯, aşá trii̯ mu̯órcu̯ovi̯, ŝápâ cam uŋ'‿k'il di̯ ŝápâ, şî şî fáŝi tu̯ócanâ la ŝau̯ún. Déŝ ásta-i̯ tu̯ocánâ cu pipi̯ér, fu̯oi̯ di̯ dáfin, deŝ i̯ésti̯ u̯o mîŋcári fu̯árti delisu̯ásâ. Sâ si̯ervi̯éşti la castru̯áni la stínâ, fu̯árti búnâ mîŋcári, sâ numi̯éşti ni̯él la ŝau̯ún.

(Subiect vorbitor: Lenuța Anache, 56 ani, 10 clase ; înregistrare şi transcriere: Ştefana-Raluca Balmuş)

*

Comuna Vînători[78], județul Iaşi

1. *Cum se fac sarmalele*

Ăăă... gălúştili̯[79]. Speli̯‿u̯orezú, îl pui̯ u̯oli̯ácâ sâ sâ u̯ópăre̯ascâ cu apâ fi̯erbínti̯ [K] ŝérbínti̯ da... şî pui̯ pi̯ u̯úrmâ acóló dácă ai̯ cárni̯, dai̯ cárne̯a pĩ‿ maşína di̯ tu̯ocát, u̯o pui̯, pui̯ ŝápâ múltâ, cúrîț ŝápa, u̯o tái̯, pui̯ condimént di̯‿aŝála, práf di̯‿aŝála di

---

[78] Comuna Vînatori este aşezată în partea de nord-est a județului Iaşi, pe malul stîng al Siretului şi Sirețelului, la confluența celor două ape, fiind străbătută de şoseaua județeană DJ208N, care o leagă spre vest de Lespezi şi spre est de Todireşti.

[79] *Gălúşcă,-şte, -şti,* preparat culinar din carne tocată, amestecată cu orez (crupe) şi alte ingrediente şi învelită în foi de varză sau de viță de vie; sarma mare, mai ales de post; din rut. *galúška,* pol. *galuszka.*

pus ĩ‿ sarmále, şî pui̯ dúpă gústu tău̯ acu̯ólu şî pi̯ u̯úrmâ li̯‿ îmvelé̦şti̯, li̯‿îmvelé̦şti̯ u̯ori̯ îm‿fu̯ói̯ di víță, u̯ori̯ îm‿frúnzâ di̯ curé̦k'.
(Subiect vorbitor: Natalia Dimitriu, 75 de ani, pensionară; înregistrare şi transcriere: Vasilica Dimitriu)

2. *Cum se pregăteşte mălaiul*

Fă̦i̯ína di̯ porúmb sâ ŝérni̯ prin‿ síta di̯ásâ. Sâ púni̯ şî sâ opăré̦şti̯, să mé̦sticâ bíni̯, bíni̯, şî dúpă ŝi sâ răŝéşti̯ şî pi u̯úrmâ sî puné̦ fă̦i̯ínâ de grîu̯... ĩ‿malái̯ ca i̯el să ŝíi̯e dúlŝi̯. Dúpă ŝe s-u̯o răcorít, sâ púni̯ fă̦i̯ínâ di̯ grîu̯, pi̯ u̯úrmâ sâ frămî́ntâ din nu̯ou̯ malá̦i̯u. Dácă i̯áste bu̯ostán alb sâ púni̯ búcă̦ț̦ăli̯ di̯ bu̯ostán[80] alb, acu̯ólu în aluu̯átul ŝála şî sâ frămî́ntâ şî sâ frămî́ntâ. Şî sâ dă la cupți̯ór şî dúpă ŝi̯ fáŝi fu̯ócu îŋ‿ cupți̯ór şî dúpă î̦i̯ ars fócu la cupți̯ór pentru malá̦i̯ (la pî́ne trébâ mai̯ mult, la malai̯ mai puț̦î́n), atun̦ŝi sâ púni̯ táva şî un̦ẑi cu u̯úlei̯ şî pi̯ u̯úrmâ sî púni malá̦i̯ul.

Di̯asupra pi̯ malá̦i̯ sâ fáŝe u̯o lecuşu̯ára[81] di̯ ŝír di̯ fă̦i̯ínâ di̯ grîu̯ mui̯át ĝ'ini, ĝ'ini aşa ca cum î̦i̯ ŝírul şî un̦ẑ di̯ásupra pi̯ malá̦i̯. Aşai̯á... şî pi u̯úrmâ tré̦bă dat la cupți̯ór. Cîn‿i̯el s-u̯o cu̯opt, atún̦ŝ l-ai̯ scu̯os şî l-ai̯ pus pi̯ masâ ş-ai̯ sărvít.
(Subiect vorbitor: Aglaia Gheorghică, 85 de ani, pensionară; înregistrare şi transcriere: Vasilica Dimitriu)

Sat Popoi, comuna Palanca, județul Iași

1. *Despre torsul cînepei*

Culeĝá cî́nepa ca dúpâ ĉi sâ fă̦ĉá tu̯ámnâ, sâ fă̦ĉáu̯ níșți̯ fíri̯ aşá şî mai̯ gru̯ásâ şî mai̯ supț̦íri̯. Aĉéli̯ supț̦íri̯ li̯ culeĝá mai̯‿naiínți̯ şî ĉéli̯ gru̯ásâ li̯ lăsá sâ fácâ sămî́n̦țâ. Şî sâ fă̦ĉá în márĝine̦a u̯únui̯

[80] *Bostán (bostáni)*, dovleac; din tc. *bostan* „livadă"; cf. ngr. *μποστάνι*, alb., sb., bg. *bostan*.

[81] *Lecuşu̯áră*, adv. (dim. după *o leacă*), puțină.

părắu̯ u̯o gru̯ắpâ, așá făĉá, strîn̂ĝá cínepa‿ĉẹi̯a, făĉá snu̯ópuri̯ așá mai̯ miĉ, gru̯ắpa‿ĉẹi̯a sâ numẹá tu̯ok'ílâ.

(Subiect vorbitor: Dascălu Paraschiva, 72 ani, 2 clase; înregistrare şi transcriere de: Ana-Maria Niţoaie)

2. *Claca*

Făĉáu̯ cîti̯odátâ clácâ sẹára câ sâ grăbi̯áu̯ sâ tu̯ắrcâ mai̯ ri̯épi̯di̯ cái̯eri̯li̯ ĉélẹa cári̯ li̯ făĉáu̯ diŋ‿cíni̯epâ și̯ imvitá fi̯éti̯ dim‿veĉini̯ di̯ acu̯ólo și̯ tu̯orĉau̯.

Fiii̯cári̯ fátâ cári̯ avẹá gaĝíu̯ul lín̂gâ i̯a, cîŋ‿ gătẹá cái̯erul, îl punẹá pi̯ băi̯át sâ-i̯ ți̯i̯e fúsul și̯-l di̯epăná și̯ cîŋ‿gătẹa di̯ di̯epănát, fáta trebui̯á sâ-l púpi̯ pi̯ băi̯át.

(Subiect vorbitor: Dascălu Paraschiva, 72 ani, 2 clase; înregistrare şi transcriere de: Ana-Maria Niţoaie)

V.9. JUDEȚUL NEAMȚ

Sat Hlăpeşti[82], comuna Dragomireşti, județul Neamț

1. *Datinile de înmormîntare*

Sâ scáldâ și̯ îl îmbrácâ, îl spéli̯ ca și̯ cum îl pregătéști̯ egzáct. Tu̯ót î̯i̯ fáŝ, î̯i̯ şî tái̯i uŋ'g'i̯íli̯, îl șî piáptînâ, îl șî bărbi̯eréști̯, tu̯ót, tu̯ót, tu̯ót, deŝ du̯oi̯ uámeni̯. K'emi̯ niști̯ uámi̯ni̯, nu anúmi̯ niáparat, pi̯ ŝíni̯ găsâști, pi̯ ŝinevá cári̯ sâ sâ u̯óferí, nu tuátâ lúmi̯a, sâ mai̯ sî̯i̯ésc úni̯ șî nu fac așá ŝevá. La bărbáți̯ sâ k'ámâ du̯oi̯ bărbáți̯, la feméi̯ sâ k'ámâ dóu̯â feméi̯.

Tu̯ót, tu̯ót nói̯, deŝ egzáct cum îṇŝépi̯ sâ îmbráŝi cu k'ilót, mai̯éu̯, șosétâ ... i̯eu̯ știu̯ dácâ pi̯ timp di̯ iárnâ sâ bágâ șî izmánâ, costúm, tăt, tăt, tăt.

Sîcrí̯u̯ul acúma sâ cúmpîrâ, da‿n̥ai̯ínti̯ sâ făŝéu̯ sîcrí̯i̯li̯, tu̯ót așa li̯ împu̯odu̯obḙ́m. Tu̯ót așa cu albítâ, puni̯ém pi̯ márẑinâ. Lumînắri̯li̯ sâ cúmpîrâ, ásti̯a cári̯ sâ pun la cum sâ zî́si, la cap șî la piŝuári̯, pátru lumînări̯ cári̯ sâ cúmpîrâ, îs mai̯ mári̯, sâ cúmpîrâ de la biséricâ, asta autu̯omát de la biséricâ. Î̯i̯ tu̯oiágul, ắla úi̯ti̯‿ așa, șî sâ púni̯ pi̯ sféșnicul ắla cári̯ sâ adúŝi̯ di̯ la bisérică șî ắla sâ árdi̯ cît stă mu̯órtu̯‿ acásâ. I̯eu̯ am prin̥s di̯ la suácra mḙ câ patruzắŝ di̯ zî́li̯, acu mai̯ reŝént, am au̯uzî́t câ în tri̯i̯ zî́li̯ sî li arz.

Îŋ‿ casâ, televizu̯órul sâ nu miárgâ, rádiu̯o sâ nu miárgâ, acoperíte, șî oglí̯n̥zîli̯. Nu știu̯ di̯ ŝi, deŝ sâ nu sâ mai̯ vadâ, déŝ i̯-ũ‿ momént di̯ tristéti̯ nu di̯ bucurí̯i̯i.

---

[82] Localitatea Hlăpeşti este situată la nord-est de oraşul Piatra Neamț, la circa 25 de km distanță, fiind amplasată între obcinile Dealul la Fagi, Dealul Cornea, Dealul Izvoru-Roșu, Codreț, Dealul Stejar şi traversată de Pîrîul Arini, de la Nord spre Sud. Din punct de vedere administrativ-teritorial, satul face parte din comuna Dragomireşti, împreună cu alte patru sate: Vad, Unghi, Dragomireşti şi Măstacăn.

Cu uo sarâ înaiíți dị înmuormîntárị îl k'emị șî sâ citésc stîlpii, așá sâ zîŝị sâ citésc stîlpii. Déŝ i-o ŝitániie, o rugăŝúnị cárị uo ĉitéștị părînțîlị înaiințị.

Îṇ‿zîua înmormîntării la fiel. Pregătíțị cu tăt ŝă obișnuiéștị. Sâ obișnuiéștị sâ diéii púnțị. Zîŝị câ sâ dă doịprịzăŝị púnț, mérĝi pị drum cî-s dóịșpị evaŋ'g'élii. În muod nuórmal púnția iéra albítâ, duoị métri dị albítâ, sâ zîŝị câ iéstị prágul pị cárị tréŝị muórtu‿îṇ‿lumia ŝéilaltâ. Acúm lúmia uo îmbunătățîț ásta câ dă păturị, dă macáturị, dă nu mai știu ŝị, dar la fîntînị sâ dă banị. Sâ zîŝị vámâ, ásta ar fi váma muórtulu șî sâ mai púnị la puodurị ũ‿ macát[83], uo ŝevá țăsút îŋ‿cásâ, déŝ fiiecárị ŝị vriẹ sâ déii dị puománâ, șî dă la ŝinevá anúmị șî îl întíndị aŝela la un puod. La cîțị puodurị întîlnéștị dar ásta sâ fáŝị númai pînâ la bisérică. La bisérică îi uo slújbâ cárị uo țînị préuotu áșa cu binecuvîntárị, șî dupâ áia îṇsprị ĉimitír tuot la fiel.

(Subiect vorbitor: Habic Elena: 51 de ani, 12 clase, casnică, înregistrare și transcriere: Raluca Daniela Fuioagă)

2. *Pelincile Domnului*

Întîi șî-ntîi pregățiẹm făiína de grîu să fie fuárție fînă, după aĉéia făĉẹm un aluuát cu druójdiie șî freĉẹm vrio douâzéĉ, treizéĉ de fuoị cu suĉituóru, fuoị cum amạ‿ fáĉe tuogmáẑ, șî faŝẹm douâzăŝ dị fuóị de-ŝẹlị. Pị‿áltâ‿párțị făŝẹm sămînța dị cînepâ. Sămînța dị cînepâ uo bățiẹm bínị, bínị, bínị îŋ‿k'íuă. K'íuă ierá așá un apărát dị lemn cu k'ilúg[84] șî puniẹi sămînța acuólo șî uo bățiẹi șî ișá pisátâ. Dúpâ ŝu-o bățiẹi bínị, bínị, bínị, făsẹi juólfa[85].

---

[83] *Macát,-uri,* cuvertură (turc. *makat*, d.ar. *mak'ád;* ngr. *makáti*, bg. sîrb. *makat;* pol. *makat*, „covor").

[84] *K'ilúg > pilúg/pilúge*, unealtă casnică cu care se pisează în piuliță; pisălog, pisălău, pisător, nilog.

[85] *Juolfa, júlfa*, mîncare de post, preparată din sămînță de cînepă pisată și fiartă cu apă îndulcită; din ung. *zsufa*.

Ju̯ólfa făŝe̯i̯ îm‿fi̯élu următu̯ór: puni̯e̯i̯ un‿ŝau̯ún cu ápâ ŝérbi̯nti̯ șî spălái̯ ju̯ólfa aŝe̯i̯a cári̯ di̯ la k'íu̯ă, șî puni̯e̯i̯ la ŝért.

Cînd ŝerbi̯é̯ juálfa‿ŝe̯i̯a, sămî́nța‿ ŝe̯i̯a cári̯ i̯erá pisátâ u̯o puni̯e̯i̯ u̯o spălái̯ cu ápa aŝe̯i̯a cári̯ i̯éra, în‿ŝau̯ún cu apâ căldúță, spalái̯ bíni̯, bíni̯, bíni̯, câ aŝéi̯a sâ făŝé, ju̯ólfa‿ŝe̯i̯a, záma aŝe̯i̯a sâ făsé̯ ca láptili̯, álbâ. Șî asé̯i̯a cînd sâ ŝerbi̯é̯ púni̯e̯i̯ în‿ ŝau̯ún, sâ ridicá în‿sus șî lu̯ai̯ șî făŝé̯ áșa um‿ fi̯él di̯ u̯úrdâ, ca u̯úrda. Șî lu̯am u̯o sîtíșcâ, sîtíșca aŝe̯i̯a ajutá di̯ lu̯ai̯ u̯úrda aĉe̯i̯e șî u̯o púni̯e̯i̯ într-uŋ‿castru̯ón, i̯ar cînd záma aĉe̯i̯a cári̯ ŝerbi̯é̯ juálfa, așá záma‿ ŝe̯i̯a nu̯-o zvîrle̯i̯, lu̯ai̯ u̯úrda șî dăde̯i̯ di̯opárți̯ i̯ar pelíñĉili̯ ĉéli̯ cári̯ s-u̯o fu̯ost făcúți̯, cári̯ i̯erau̯ sus acu̯ólo la u̯uscát, li̯-am dat ju̯os di̯-acu̯ólo, am pregătít un‿lig'án mári̯. Li̯ rúpi̯em în‿lig'ánu̯‿aŝéla, li̯ rupi̯é̯m așá, túrtili̯ ŝe̯li̯ făsé̯m cam tri̯i̯, pátru bucăți̯, făsé̯m áșa pu̯orțuári̯, li̯ făŝé̯m ti̯aŋc. Șî cîn‿ făsé̯m ti̯aŋc, lu̯am ju̯ólfa, i̯erá făcút cu záhăr, cu lămî̯i̯i. Ju̯olfa aŝe̯i̯a cári̯ i̯éra îŋ‿ castru̯ón puni̯ém záhăr, púni̯é̯m lămî̯i̯i, esénțâ di̯ rum întrî̯nsa șî dădi̯é̯m písti̯ pelínŝili̯ Du̯ómnului̯ cári̯ i̯éra púsâ în‿lig'án ca sâ sâ-n̥muái̯i. Șî dúpă ŝi turnám aŝe̯i̯a ju̯ólfa cu ru̯óm, cu záhăr písti̯ i̯éli̯, li̯ îmvîrti̯é̯m așá cu furculíța.

(Subiect vorbitor: Nicorescu Natalia: 85 de ani, fostă educătoare, pensionară; înregistrare şi transcriere: Raluca Daniela Fuioagă)

3. *Colectivul*

Ará ... u̯o strî̯ns pămî́ntu grămádâ șî-l ará cu tractu̯ári̯, îl mun̯ŝé̯, îl ará, îl discui̯é̯ cu tractu̯árâ, cu dískuri̯, cu tắți̯. Tarláu̯a cári̯ u̯o pu̯órni̯é̯, u̯o făŝé̯, că atún̯ŝa s-u̯o luu̯át tắți̯ pămî́nturili̯ dar nu i̯erá tăt, pi̯ cu̯omúni̯, cum i̯erá ti̯erénu aiŝ la nu̯oi̯, cu̯omúnâ. I̯erá luu̯át... îț lăsá númai̯ pái̯și̯pi̯ prăjî́ni̯ atît, îŋcu̯ólu̯a tu̯ot. Șî aŝéle̯a dácâ nu făŝe̯i̯ nu̯órmili̯ la colectív, acu̯ólo, ți-l luu̯á șî pi̯‿ aŝéla. Vini̯é̯ șî-ț sămăná acásă ii̯. Sămăná... șî ŝi sămăná? Nu sămăná recu̯óltâ, câ dácâ ... ți̯ u̯omu̯árâ ... u̯o cartu̯áfâ sau̯ um‿ puórumb.

Sămăná i̯ínu, câ i̯ínu n-ávi̯ei̯ ŝi fáŝi cu i̯el. Dácâ i̯erá grîu̯ îl băti̯éi̯ în du̯óu̯â, îl fi̯erbi̯éi̯, îl întrebui̯nțái̯ la mîŋcári̯, da i̯ínu n-ávi̯ei̯. Avi̯éi̯ mașinări̯i úndi̯ dăi̯ i̯ínu sâ fácâ dîntrî́n̯su ŝ-ári̯ di̯ fắcut. Ț-u̯o luu̯á șî n-avi̯ę́ ... da la u̯óriŝi̯ recu̯óltâ, ti̯ duŝę́i̯ zî́li̯. Nu făŝę́i zî́li̯, nu luu̯ái̯ pî́ni̯. Dúpa cît făŝę́i̯ zî́li. Făŝę́i̯ zî́li̯, da-ți̯ dădi̯ę́ puțîn la zî. Luu̯ái̯ du̯óu̯ă súți̯ di̯ k'íli̯, trî́i̯ súți̯ di̯ k'íli̯, pátru súți̯ di̯ k'íli̯, cári̯ i̯eráu̯ cu̯onductu̯óri̯, cári̯ i̯eráu̯ anúmi̯ți̯ sărvíŝii̯ avi̯eu̯ luu̯áu̯ ŝín̯ŝ, șắsâ, șắpti̯ dúpă cum avi̯éu̯ fúŋcți̯ia lui̯ șî i̯erá așá tréburi̯li̯. Da ũ‿mun̯ŝitu̯ór di̯‿eísta, cît puti̯ę́i̯ sâ prășắști̯ într-u̯o zâ. Acásâ pu̯áti̯ câ i̯erái̯ bu̯olnáv, pu̯áti̯ câ ŝîni̯ știi̯i avi̯éi̯ șî cu̯opk'i̯i, gri̯eutắț șî ți̯ duŝę́i̯ acu̯olo, da nu puti̯ę́i̯ sâ mun̯ŝéști̯, cam pu̯otrivít. Da munŝę́i̯, câ sâ făsę́ zíu̯â pi̯ tarlá întunecá pi̯ tarlá acu̯ólo sâ fáŝi și̯ tu sâ găti̯éști̯ câ-s dădi̯ę́ cu pu̯orți̯ia cîn‿duŝę́i̯ i̯erá cu cu̯ompásu cu șăf di̯ i̯ek'ípă, prigadi̯ér[86] șî-s dădi̯ę́, împărțắ.

(Subiect vorbitor: Gheorghe Panainte, 93 de ani, 4 clase, veteran de război - a luptat în cel de-al Doilea Război Mondial pe întreaga perioadă a războiului-, a lucrat la colectiv, văduv, pensionar, are 2 copii; înregistrare şi transcriere: Raluca Daniela Fuioagă)

4. *Munca la cîmp*

Ș-acú dácâ nu pu̯ot, dácâ amețésc șî k'ic ẑu̯os îm‿rup u̯o mî́nâ, uŋ'‿k'iŝu̯ór, atún̯ŝ ŝî fac, mai̯ g'íni plătésc.

Vai̯ di̯ máma mę́. Mă duŝę́m îm‿pădúri̯, avi̯ę́m cu̯opáŝ mári̯, ș-u̯o furát-u̯o tắtâ. Șî nu c-u̯o furát-u̯o hu̯óți̯i̯ din álti̯ párti̯, sátu nu̯óstru. Șî i̯eu̯ mă duŝęm, ca cum aş furá u̯oliácâ di̯ lę́mni̯, di̯‿am șî i̯eu̯ vri̯o du̯óu̯â lę́mni̯, cu trî́i̯ cărúță. Du mîŋcári̯ la cai̯, du rak'íu̯ k'il, du mîŋcári̯ lu̯or, mă ru̯og, îmbrăcátâ di̯ iárnâ. Pî́nă ajun̯ẑę́ la drúmu Pắŝi i̯erám k'ic di̯ ápâ. Ș-ápi̯ mă puni̯em îŋ‿cărúță, îŋ'g'ețá buárfi̯ pi̯ mî́ni̯. Ș-ápi̯ stăi̯ îŋ‿cărúțâ acu̯olo, stăi̯ trî́i̯ u̯óri̯ pî́nă

[86] De fapt, subiectul vorbitor afonizează consoana iniţială, referirea făcîndu-se la şeful de echipă din cadrul CAP-urilor; din fr. *bridadier*.

u̯omắtâ. Un u̯omắt pî́nă îŋcárcâ trí̯i̯ cărúțâ. Şî cî́ți̯ de‿i̯éstḁa am tras súți̯ şî mí̯i̯.

(Subiect vorbitor: Catinca Păun, 92 de ani, o clasă, a lucrat la colectiv, văduvă, pensionară, are un copil; urmăreşte canalele de ştiri; înregistrare şi transcriere: Raluca Daniela Fuioagă)

5. *Balul*

Ni̯-aduc amínti̯, cam pi̯ la vî́rsta di̯ ĉinsprezeĉe ani̯, atúnĉa ni̯ ui̯tám şî nu̯oi̯ la băi̯ḙț, şî vroiám şî nu̯oi̯ sâ discutắm, da nu, era ruşî́ni̯ mári̯, nu̯oi̯ sâ stắm di̯ vórbă cu băi̯ḙțâ.

Noi̯ trebui̯ḙm tot tímpul sâ fím lî́ŋgâ mámâ. Di̯‿egzémplu, sâ făŝḙú sărbătóri̯li̯ di̯ iárnă. Debḙ lḙ-aşteptám, atúnŝa nu̯oi̯ fḙți̯li̯ ni̯ pregătiám. Cum ni̯ pregătiám? Binențălés i̯erá póstu cari̯ trebuiá stric‿ținút ş-api̯ pi̯ uúrmă aşteptám sărbătóri̯li̯. Atunŝ di̯ sărbătóri̯ băi̯ḙți̯ sâ pregătiáu̯ cu dátini̯li̯ strămoşắşti̯, cu cápra. I̯ei̯ veneáu̯ cu cápra şî nu̯oi̯ fḙți̯li̯ deg'ḙ î̯i̯ aşteptám, câ i̯i̯ înai̯ínte dḙ-a fáŝi cápra i̯i̯ nḙ anunțáu̯ să mérẑem la báluri̯. Ş-acu̯ólo la báluri̯ nu putḙi̯ să vii̯ niŝodátâ sî́ŋgur, totdḙau̯úna di̯ mînúțâ cu máma şî la fel, stătḙ pi̯ báŋcâ şî sâ ui̯tá la noi̯ cu ŝíni dănsám. Cîn‿sâ terminá bálu, la fḙl, ni̯ duŝḙ acásâ, nu stătḙm cu i̯i̯, vai̯ de mínḙa, sâ stăm, numai̯ strict‿ lî́ŋgâ dî́nsa ş-api̯ pi̯ u̯úrmâ ni̯ luám rămás bun. Dacă ni̯ conduŝḙ um‿băi̯ḙt la cása u̯úndi̯ stătḙm, la puártâ ni̯ luuám rămás bun.

(Subiect vorbitor: Ileana Nicorescu, 47 de ani, 8 clase, căsătorită, are un copil, casnică; este o fire sociabilă, vizionează canalele de ştiri; înregistrare şi transcriere: Raluca Daniela Fuioagă)

*

Comuna Farcaşa[87], judeţul Neamţ

1. *Irozii*

Sî îmbracáu̯, da na, k’ar n-a‿mę vazút, cre‿câ nu mă̆i̯ ș̂íu̯ vi̯érsurịlį, sâ îmbracáu̯ șî faŝáu̯ ș̂íi̯, i̯ei̯ vazút în [ɛ] film câ Irod avi̯á un [ɛ], um pį cap uŋ‿cói̯f așá nu ștíu̯ cum, așa, șî-i̯ faŝáu̯ șî diŋ‿cartón șî cu u̯o hîrĉíi̯i róșâ pį di̯asúpra șî cu u̯o crúŝi, párcâ crúŝi avi̯á, nu, avi̯áu̯ ŝi̯evá îm̟‿fáțâ, șî máẑį sâ faŝáu̯ cárį cîn s-u̯o dus la Iród, șî, câ irózâ sâ k’emáu̯ aŝíi̯a cîn umbláu̯ „șî tu, Iród, nu ŝę́-i̯ facút, ș-așá”; nu știu̯, i̯erá ca u̯o sŝi̯eni̯étâ, tu, ca cum víną șî cu sti̯áu̯a, cíntâ, da cu‿aŝála cîntáu̯ ii̯, bă̆i̯ę́țâ íști̯a, șî i̯erá tárį fái̯n câ cîntáu̯ așa dį fái̯n. [Da cînd sâ fă̆ĉi̯a?] Amú, zîlịlį ásti̯a, dúpa náștirį, adícâ în̟‿zíu̯a dį náștirį, a du̯óu̯a, a tríi̯a. Cîntáu̯, mi̯erẑáu̯ pį la că̆s, da amú n-a‿mę vazút, niŝ ánu trecút, n-a‿mę vazút dį ŝi̯evá vri̯émį.

(Subiect vorbitor: Maria Gheorghiu, 47 de ani, 10 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Ana Sabie)

2. *Cum se fac pîrjoalele din peşte*

I̯ei̯ pi̯éștili, cod, fắrâ cap, dį [ɛ], șî tîm(?) dį merlúŝi̯u pu̯o sâ fíi̯i, da núma macróu̯ nu, câ‿i prę́ gras, ii̯ [ɛ], așá șî ii̯ i̯ei̯ pi̯éli̯a dį pį i̯el întíi̯, așá șî pį u̯úrmâ îl dái̯ tăt dį pį u̯os, tắtâ cárni̯a pi̯éșĉilu̯ dį pį u̯os, tai̯, ș-u̯o clă̆ti̯éști bínį, bínį, bínį șî cîtvá, șî-u̯o pui̯ în̟‿strecuratu̯árį sî sî scúrgâ. Și dup‿aŝ̂éi̯a u̯o stu̯orŝ bínį, dácâ k’ar

[87] Împărţită în satele Farcaşa, Stejaru, Buşmei, Popeşti - cu Poiana Popeşti şi Frumosu, comuna Farcaşa este aşezată în partea de nord-vest a judeţului Neamţ, pe cursul mijlociu al rîului Bistriţa (Valea Bistriţei), între comuna Poiana Teiului şi oraşul Vatra Dornei, respectiv între munţii Stînişoarei, pe partea stîngă, şi munţii Bistriţei, pe partea dreaptă. Teritoriul comunei se învecinează la nord cu comuna Borca, la est cu comuna Pipirig, la sud-est cu comuna Poiana Teiului. Legătura cu oraşele din apropiere (Piatra Neamţ, Bicaz, Tîrgu Neamţ, Broşteni, Vatra Dornei) se face numai pe cale rutieră.

dácâ nu s-u̯o scúrs, ș-u̯o dai̯ pi̯ mașî́nâ. Da pîrju̯ắlịlị dị cárnị, știi̯ cum sâ li faŝ? [Da] Ápâ i̯i̯ tot‿a̯ŝé̯i̯a. [Și măi̯ pui̯ ĉevá?] Pui̯ u̯ou̯, pui̯ pî́nị, púi̯ u̯usturu̯ói̯, cam ca pîrju̯álịlị dị cárnị, pipi̯ér, delicát, ŝi vrei̯, șî păntrun̯jắl, dácâ ai̯ i̯árna, dácâ nu, i̯estị, da șî i̯árna găsắștị dórâ. Na, ș-atî́t.

(Subiect vorbitor: Elena Andriescu, 70 de ani, 4 clase, casnică, pensionară; înregistrare și transcriere: Ana Sabie)

3. *Cum erau sărbătorile înainte?*

I̯erá măi̯ frumu̯ós, i̯erá. I̯erā avi̯ém frắțâ mi̯ei̯, cárị sî́nt, câ du̯órâ u̯o fu̯ost su̯ócrutu aii̯sta, u̯o fu̯ost Vasî́lị dị pị đal, Gavri̯íl, du̯or‿i‿ȿĉíi̯, nu? Așă, Mihái carị‿u̯o murít, Grigu̯óri u̯o murít‿m̥‿Bru̯oȿĉáni, u̯o fu̯ost măi̯ mulṭ. Ș-apâ faŝáu̯ buju̯ór: sâ‿m̥bracáu̯ tăṭ națiu̯onál, băi̯ẹ́țâ așă, da i̯eráu̯ vlajgáni, amu-s. Șî îmbracáu̯ națiu̯onál tăṭ, așă, ș‿avi̯éu̯ căŝúli, așắ, șî cusútị marẑálị pị i̯élị, facútị flu̯orị, așă, ș‿aiŝa‿n̥‿spati‿ș‿puni̯éu̯ níșĉi pli̯étị.

Șî cîntáu̯, vini̯áu̯ î́n̥câ la nu̯oi̯, acu̯ólu uni-i̯ cása lu tát‿ tu, acu̯ólu-u̯o fu̯ost cása șî sâ strî́n̥ẑáu̯ tîṭ șî faŝáu̯ repetíții̯‿acu̯ólu. Ș-apâ cîntáu̯ ĝị sâ rasuná cása, nu‿ altâ. Șă mi̯e avi̯ẹ́ unu, aŝéla-l faŝáu̯ jîdan. I̯el u̯umblá sî i̯el tahúi̯ pi‿acu̯ol cîn‿ cîntáu̯ aŝíi̯a. Da i̯erá frumu̯ós, i̯erá, nū, amú, nu‿ȿĉíu̯, sâ tri̯ec vă‿câ tắĉi, nu măi̯. Da, dap‿atun̥ŝa națiu̯onál, tăṭ sâ‿m̥bracáu̯ așắ. Șî i̯eráu̯, nu ȿĉíu̯, u̯opt sau nu̯óu̯â așă‿m̥bracáṭ națiu̯onál, ș-avi̯éu̯ u̯únu‿m̥bracát cu háii̯nị militárị, șî zîŝá câ i̯erá su̯ócru nu̯óstru. Da, da puțînị faṭ‿ĝị‿ alṭ‿ anị, nu, nu, nu măi̯, du̯or‿ n̥‿ alṭ‿ anị șî cu urátu, nu sâ termináu̯ dị la u̯urát, ș-amu la u̯urát n-u̯o vinít nímni̯a.

(Subiect vorbitor: Natalia Constantin, 63 de ani, 8 clase, văduvă, din Stejaru; înregistrare și transcriere: Iustina Vasilica Cobuz)

4. *Căsătoria*

Cîn̥‿ sâ‿ căsătu̯ori̯ẹ́ ũ‿ băi̯ẹ́t c-u̯o fátâ, vu̯orbi̯ẹ́ fáta cu[K] băátu cu fáta, șî sâ‿n̥țăli̯ezắ. Da pî́nâ ŝi nu sâ dúŝa șî párințâ fi̯éti

şî cu, u̯or‿a‿bai̯átului̯ la parínță fi̯éti, şî discutá ii̯ sâ vádâ: tu ŝi-i̯ dai̯ fi̯éti̦ di̦ zắstri̦. Tu bai̯etánului̯ ŝí-i̯ dai̯? Şî dácâ, şî dácâ, cádi̯ȩ́ şî pắrțî́li̦ bătr [k] adícâ, parínță dácâ cadi̯ȩ́ di̦-acol, sâ zî́câ: văi̯ búnâ fáta, asta‿iti, sînti̯ȩm di̦‿acu̯órd s-u̯o i̯ei̯. Ş-apâ faŝá ii̯ cîti̦‿u̯o ŝíslâ[88] aşắ, şî cîŋ‿cadi̯á di̦‿acu̯órd aşắ, spuni̯á cu̯opk'ílulu: văi̯ băáti̦, úti̦ sau̯ am cazút di̦‿acu̯órd cu cutári̦ sâ ti duŝ sâ i̯ei̯ fáta dácâ-ț pláŝi. Bun şî sâ duŝá la pi̯ețî́t, aşắ i̯erá atúŋ̣ŝ: duŝá‿ŋ̣ai̯ínti̦ parínță cu cîtivá ni̯ámuri̦ cari̦ i̯erá parínță barba [k] ắ a fiŝu̯órulu şî cu cî́țva veŝíni̦ di̦‿acol cari̦-s duŝá, sâ duŝá la pețî́t la fáta respectívâ, ca cum ar ŝi vinít la mamícta. Şî u̯o‿ŋ̣tri̯ebá pi̦ fátâ, tu fátâ tu i̯ȩ́şti di̦‿acu̯órd úti̦ i̯aşă băátu ắsta. Da-s di̦‿acu̯órd. I̯eu̯ am pațî́t i̯eu̯ pi̦ pi̯ȩ́li̯a mi̯a ásta. Cî‿m-am dus la buníca Valentíni̦ câ i̯a máma i̦-u̯o murit, n-u̯o cunóscut, i̯eu̯ n-am cunoscut-u̯o ŝal puțî́n[89].

Şî i̯a u̯o stat la ũ‿mósni̯ag aíŝa, la unu Sî́n'u̯on Tanásâ. Cîn m-am dus i̯eu̯ m-am întîlnít cu i̯a ş-am căzut nu̯oi̯ amî́ndu̯oi̯ di̦‿acu̯órd, am, ni̦-am, m-am dus sára la buni[k], u̯o‿z‿câ hai̯ la buníca, bunícsu i̯erá cu u̯oíli̦ pin Ariŝu̯árâ şî amú i̯eu̯ ni̦-erá ruşî́ni cuŋ̣‿sî zîc cátra bunícsa, mámâ, bunícâ, țắțâ cum sâ-i̯ ŝi zîs, úi̯ti̦‿am‿vínit la ŝéi̯a, i̯eu̯ aşteptám aşă avi̯ám uŋ'‿k'il di̦ raĉíu̯, am pus acólu[90].

Amu‿s‿vidém ŝ-a sâ zî́câ, câ nu stii̯ám i̯eu̯ cuŋ̣‿s‿ŋ̣ŝép vă, dácâ nu-i̯ máma ii̯, cuŋ̣‿s‿ŋ̣ŝép i̯eu̯ aşắ, i̯erám cam ruşînu̯ós. Şî pîŋ̣‿la u̯úrmâ m-u̯o‿ŋ̣tri̯ebát i̯a dúpa ŝi̦‿am, dupa ŝi̦‿am bau̯út um‿pahár di̦ rak'íu̯ cu i̯a acu̯ólu şî cu aşắ, m-u̯o‿ŋ̣tri̯ebát i̯a pi̦ míni̦: măi̯ băáti̦ u̯o zîs, da carí-i̯ tri̯ába cu i̯aşắ. Atúŋ̣ŝ ni̦-u̯o vinít mn'íi̯ s-u̯o pu̯ot întrebá ştíi̯ câ‿ŋ̣ai̯ínti̦ nu puti̯ám disk'idi̦ glásu s-u̯o‿ŋ̣tri̯ȩ́b dispri̦, dacâ-mi̦ dă pi̦ Valentína mn'íi̯ sau̯ nu, nu, nu-mi̦ vini̯á mn'íi̯ aşă, n'‿erá ruşîni̦. Ş-apâ dupa ŝi ni̦-u̯o disk'ís i̯a, i̯astá

---

[88] *Cislă*, sfat (sătesc).

[89] Intervine soția subiectului vorbitor: *Táta u̯o murít‿ŋ̣ razbói̯ în patruzắŝ şî trii̦, máma u̯o murít cîn avi̯ám şắsâ ani, şî m-u̯o cri̯ȩ́scut buníca din párti̯a mámi.*

[90] Intervine soția subiectului vorbitor: *Aştépta sî‿i̯ arắti̦ uşa.*

Valentína ar ŝi zîs, sâ-i̯ ŝi zîs ii̯, ştíi̯, câ dácâ. Tu ŝi zîŝ cu̯opĉílâ u̯o zîs, ti̯ duŝ? Da i̯eu̯, i̯eu̯ ma duc zî́si, ma duc, ma marít[91]. În cîtíva vu̯órbi̯ acu̯olu̯‿am̦‿facút ŝísla. Di̯ u̯úni̯ pî́nâ u̯úni̯, dácâ i̯a n-u̯o avút parínț, Sîn'ón Tan̯ásâ, buníc u ii̯ i̯erá bătrî́n şî i̯el cu ĝíti, n-ávi̯a putínțâ‿aşắ u̯o zîs [...] văi̯ băáti̯ dácâ ai̯ di̯ gî́nd sâ ti‿n̦sóri̯, u̯o zîs, şî vri̯ḗ Valentína sâ, sînteț di‿acu̯órd amî́ndoi, ti̯ duŝ şî cáu̯uț cai̯, c‿ avi̯ám pamî́ntu ăsta ai̯íŝa [...] ti̯ duŝ şî‿ț ari̯ pămî́ntu, cau̯utáț, cî i̯eu̯ nu măi̯ pot [...]. Şî ni̯‿am casatorít fára să ni̯, îŋcâ niŝ n-am facút núntâ. Núnta am̦‿facút-u̯o pi̯ u̯úrmâ.

(Subiecți vorbitori: Drugă Gavril, 75 ani, Stejaru, 8 clase, persoană comunicativă; Drugă Valentina, 69 ani, 8 clase, Stejaru, participant la conversație; înregistrare şi transcriere: Iustina Vasilica Cobuz)

5. *Cum ați construit locul acesta unde spălați lîna?*

Ăi̯, la şĉázâ, la şĉázâ, nu la maşî́na di̯ darác, du̯órâ máşîna-i̯ facútâ, nu̯oi̯ núma am pus-u̯o acu̯ólu. Cum sâ fáŝem: dap‿am adús un i̯escavatu̯ór, am sapát, cît am putút am sapát. Pi̯ u̯úrmâ am sapát nu̯oi̯, cu di̯ mî́nâ, ş-u̯o lúnâ ĝi̯ zî́li̯ acu̯ólu̯-am stat‿ m̦‿ bu̯órta ŝéi̯a, u̯o‿lunî‿n̦ĉi̯átâ; ş-am zîdít cu Tu̯ádir, atît-am, i̯eşăm di‿acu̯ólu núma cît faŝám mîŋcári̯ sâ mîŋcắm. Atî́t. [...] Da n-am pus pi̯ ními̯ni, núma nu̯oi̯ amî́ndu̯oi̯, atî́t. Bani̯‿ĝi‿u̯úni? Ş-apu̯o viníṭ táta şî ni̯-u̯o azî́utát şî i̯el, ni̯-u̯o măi̯ aratát cum sâ fáŝem, câ du̯órâ nu s-u̯o nascút nímini̯‿m̦vațat.[...]

Nu̯oi̯ am̦‿fácut‿u̯o‿n̦tî́i̯ píntru, sâ producḗm lu[k] curi̯ánt príma dátâ. Şî pi̯ u̯úrmâ‿am̦ ‿fácut şĉáza. Nu̯oi̯ príma dátâ cîn‿am̦‿ fácut ai̯íŝa, câ nu ni̯ daĝá vu̯ói̯i̯ sâ faŝém nimíca ai̯íŝa, cî-i̯, pamî́ntu-i̯ a státulu. Aşắ. Şî nu̯oi̯ am̦‿fácut‿m̦‿fi̯álu urmatu̯ór: am̦‿ fácut, am scu̯os autu̯orizáții̯i̯ pentru, sâ fáŝem lumínâ cu ẑeni̯eratór. Ş-apâ pi̯ u̯úrmâ‿ am̦‿ fácut şĉáza nu̯oi̯. Da‿cum, da nu̯ói̯ avi̯ám‿u̯otorizáții̯i̯. U̯o fu̯ost a sátulu, şî nu̯ói̯ ca sâ ni̯ déi̯i̯ vu̯ói̯i̯ sâ fáŝem, nu̯oi̯ am zîs câ sâ fáŝem pi̯éntru, sâ produŝém, şî,

[91]Intervine soția subiectului vorbitor: *Ma satúrasîm di̯ dus su Bî́tcâ cu̯olu la u̯oi̯.*

pi̯éntru i̯eni̯erẑíi̯i̯ i̯eli̯éctrică. Ş‿ap‿am̟ ‿fácut şĉáza, ş‿apa‿m̟‿fácut píu̯a, dupa şćázâ, di̯ facút sumáni̯.

Tū darâ táta‿tău̯ du̯or‿trę́ sâ ŝi̯ ‿avîn̟‿sumán di̯ ‿aŝal‿di̯ lî́nâ, cu blánâ. Nu cu̯oju̯óc. Ţasắi̯ ‿ ĩ‿státivi̯ sumáni̯. Îi̯ faŝám k'ar‿aşắ di̯ laţ, aşắ, brandul'áşĉi‿l̥‿dadi̯ę́m pin̟‿spátâ, şî ţasắm, şî-i̯ dadi̯ę́m la píu̯ắ‿ŋ‿gaváni̯ puni̯ę́m, aşă‿i̯ ‿aşazám. Şî vini̯á ápâ cáldâ di̯ la su̯óbâ, vini̯á la‿ũ‿ gaván. Şî ŝu̯ocáni, du̯óu̯â ŝu̯ocáni‿n̥trũ‿ gaván şî du̯óu̯â‿ n̥trũ‿ gaván. Aşă mi̯eri̯ę́u̯ ŝocánili̯.Tắtâ i̯erám pi̯ ‿ísa albástrâ pi̯ mîn. Cî́n̟‿li̯ dai̯ drúmu cu̯ólu ii̯ trę́ sâ sâ fácâ. Da nu i̯erá lumínâ‿ pin̟‿ stî́lć, ca‿ amú‿ aşắ. Barbátu tri̯ébui̯ę́ sî-i̯ faŝ manúş, ŝorápi̯, pantalu̯óni̯, flani̯ę́, ĉeptári̯. Fu̯árĉi gri̯eu̯ u̯o fu̯ost di̯ trai̯ít.

(Subiect vorbitor: Silvia Teodorescu, 68 ani, Stejaru, 8 clase, casnică, persoană comunicativă; înregistrare şi transcriere: Iustina Vasilica Cobuz)

6. *Obiceiuri şi superstiţii*

Pîi̯ ŝi obiŝéi̯uri̯, i̯eráu̯ u̯obićéi̯uri̯ di̯‿Ánu Nou̯, di̯ Boboti̯ázâ, spr‿ecsémplu fétili̯ puni̯áu̯ busui̯óc su‿pérnâ câ zîŝá câ-ş visi̯ázâ ursíta. Sau̯ di̯‿Ánu Nou̯ sâ dućá u̯úndi̯ i̯erá cî́ti̯ ‿un̥‿gard di̯ ắsta fắcut dîn̟‿răzlóĝ, dîn̟‿léţuri̯ di̯‿ásti̯a aşá mai̯ múlti̯ aşá, şî li̯ legá la u̯ók', mai̯ múlti̯ féti̯, ştíi̯, li̯ lega la u̯ok'şî fiii̯cári̯‿ş luu̯á u̯o bucátâ di̯ şnur, di̯ u̯o anumítâ culu̯ári, cári̯-l ştii̯á, şî legá un anúmit stîlp la gárd. Şî sâ dućáu̯ şî la u̯úrmâ li̯ dizlegá, şî fiii̯cári‿ş luu̯á sfu̯ára di̯ la stî́lpu cári̯ i̯erá. Ş-apî́i̯ sâ nimeri̯á, un̟‿stîlp strîmb, u̯únu sućít şî zîŝá c-aŝéi̯a-i̯ ursíta, c-aŝéi̯a-i̯ su̯árta ta u̯o sâ fíi̯i̯ di̯ statúrâ mícâ şî u̯o sâ fíi̯i̯ sućít şî şk'u̯op. Da, da, da, făćáu̯ măi̯ di‿ mult cî́ti̯ u̯obićéi̯uri̯.

Di̯ Paşti̯ nu pri̯a, măi̯ mult di̯ sărbắtóri̯li̯ di̯ i̯árnâ, ştíi̯, nu pri̯a, di̯ Paşti̯ dusu la u̯óu̯â roş, ásti̯a cári̯ i̯erá, sâ duc cu̯opíi̯i̯ mić.[...]. Ắi̯i̯, ş-apâ u̯obićéi̯uri̯ ŝi, i̯erá frumu̯ós tu̯ámna cîn‿ ni̯ dućám la deşfăcát di̯ pu̯orúmb, ni̯ duŝám, făŝám prin̥‿ rotắţii̯, la míni̯, la tíni̯, la ắla, la ắ la, Ş-apâ ni̯ ‿ŋ'k'idi̯ám cu pu̯orúmb ru̯oş, ş-apâ cî́ti̯ pedéspsâ, avi̯ám u̯únu cári̯ i̯erá um‿pic măi̯ aşá, măi̯, nu i̯erá i̯el k'ar drep‿ sănătu̯ós, şî i̯erá nu̯ápti̯a un̥‿ clar di̯ lúnâ mi̯ ‿áduc

amínti̯, şî nu̯oi̯ am zîs hai̯ sî-l îŋ'k'idém pi̯ Niculái̯ şî-i̯ puni̯ám clu̯ápi̯ți̯li̯ di̯ la cai̯ la gît ş-alergá cu clu̯ápi̯ți̯li̯ la gît, nu̯oi̯ ni̯ distrám di̯ mári̯ póznâ.[...] Di̯ pi̯ vrémi̯a lu dómnu Luca deĉ nu s-u̯o măi̯ facút nimíca.[...] U̯o fu̯ost interesát, i-u̯o plăcút k'éstiili̯ asti̯a[...] voĉiti̯ ş-álti̯li̯. Deŝ măi̯ mult u̯obiĉéi̯uri̯ di̯ i̯árnâ sâ păstri̯ázâ acúma.

(Subiect vorbitor: Virginia Furtună, 55 de ani, Farcaşa, studii medii, persoană comunicativă, implicată în activitățile culturale ale comunei; înregistrare şi transcriere: Iustina Vasilica Cobuz)

*

Comuna Gîdinți[92], județul Neamț

1. *Pețirea și nunta*

Băi̯ẹ́tu să-ntîlnẹ́ cu fáta la hórâ, la bál cum î̯i̯ zîŝém noi, cu máma și cu mă rog așá i̯erá pi̯-atun̟ŝ și dácî‿um‿băi̯ẹ́t îi̯ plăŝẹ́ di̯-o fátâ sâ duŝẹ́ și-i̯ spunẹ́ la părinți̯i̯ lui̯: măi̯, tátâ, úi̯ti̯ i̯éu̯ am̟‿făcút‿ armátâ, îs liberát, îs‿ u̯óm în tắtâ fíre̯a, mă-n̥sór, i̯éu̯ pi fáta lu cutári̯ [trebui̯á ne̯apărát sî fíi̯i̯] trebui̯á să știi̯i̯ ne̯apărát părínți̯i̯, u̯obligát, nu ca, vézi̯ Du̯ámni̯, așá [și sî termín armáta] și sâ termíni̯ armáta, u̯obligát, atún̟ŝa i̯erá i̯el bărbát bun dí-n̥surătu̯ári̯. Și vine̯á părínți̯i̯ băi̯ẹ́tulu, vinéu̯ la fátâ, băi̯ẹ́tu vinẹ́ și anunțá pi fátâ: vez câ máma și cu táta u̯o sâ víi̯i̯ la ai̯ tăi̯ și a sâ vâ [ɛ] și sâ zícâ că i̯ou̯ ti̯ vre̯áu̯ pi̯ tíni̯ și tu mă vrái̯ pi̯ míni și mă ru̯og așá. Și vine̯áu̯ părínți̯i̯ lui̯ și vorbe̯á: Băi̯, Iu̯áni, i̯óti̯, băi̯ẹ́tu ńeu̯ vre̯a sâ i̯éi̯i fáta ta, tu ŝi păréri ái̯? Păi̯ dácâ î̯i̯ sâ plác, sâ vu̯or. Da ŝi li dăm di avéri̯, cu ŝí- i̯ aẑútăm, ŝi li fáŝim, î̯i̯ îs dóu̯â trăíști̯ gu̯áli̯, noi̯ trẹ́bi̯ să-i̯ aẑútăm. Gáta, băi̯, i̯óti̯, pắi̯ i̯eu̯ la fátâ dáu̯ zắstri̯, dau̯

[92] Situată în nord-estul Moldovei, pe colinele Podişului Central Moldovenesc (unde se înalță dealul Poganului, înalt de 300 de metri), străbătută de şoseaua națională DN15D, care leagă Romanul de Vaslui, comuna Gîdinți se învecinează la est, peste pădurea Dealul Mărului, cu satul Poienari, spre nord cu comuna Sagna, iar limita de sud o constituie Valea Siretului (peste Siret se învecinează cu orașul Roman).

vácâ, i̯-a fătá váca, faŝi̯-úŋ_ẑiţắl, tu ái̯ bu̯ói̯, n-ai̯ dicît sî-i̯ dai̯ bu̯ói̯i̯ băi̯étulu şî îŋ_continu̯ári u̯o sâ fáŝim sî-i̯ fáŝim gospodárį, da pînâ atúņŝa trę sâ fáŝim núntâ, trę sâ nį pregătím.

Gáta, băi̯ tu, gáta, sâ fáŝį trẹába, da tu îmbráŝ mírįlį, pi fiŝóru tău̯ u̯o-l îmbráŝ mírį şî i̯o îmbrác pį fáta mę miri̯ásâ ca sâ nu, véz du̯ámnį, sâ i̯ei̯ ŝevá să nú-ţ plácâ ţî̯ia sau̯ mă ru̯og. Şî făŝẹá núnta. Apói̯ atúņŝ i̯erá alái̯ márį câ vinę miri̯ása, cu cărúţîlį cu bu̯oi̯, şî miri̯ása cîtį pi̯érnį árį şî cîtį covu̯árį şî cîtį minúnį şî bătę pérnįlį şî i̯éşă práf şî [!] [aşa] şî k'íui̯éu̯, i̯eráu̯ nişte feméi̯ anúmẹa, k'iuitu̯árį, cárį li k'emá su̯ácra: Băi̯, viníţ, câ ui̯ţį, dau̯ fáta cu núntâ. Li zîŝę, k'emá pį Ána, pį Maríi̯a cárį ştii̯éu̯ sâ k'íui̯e şi vorg'iţ voi acólo ŝi ştíţ, li dădę acólo di băút, sui̯éu̯ zăstrẹá-ŋ_cărúţâ, tóţi̯_erá: ţu̯álį, pérnį, minúnį ŝi i̯erá, şî dẹasúpra îŋ_cărúţâ, îm_príma cărúţâ cu bu̯oi̯, câ i̯erá fátâ bogátâ, álţî̯i avẹá şî du̯óu̯â cărúţâ, şî tréi̯, mă róg, cără tót ŝẹ-avę. Îm_príma cărúţâ s-aşăză mirẹása, vî̯iitu̯árẹa mirẹásâ cu̯-o icu̯ánâ ĩ_mînâ, c-aşă s-ajúŋgâ i̯ę la cása u̯úndi̯-o dúŝi cu̯-o icu̯ánâ ĩ_mînâ şî sâ fî̯ii gospodínâ acu̯ólo. Şî plecá cu alái̯, cu k'iui̯álâ pi drúm, sculá tătâ lumẹá, panarámâ ŝi i̯erá [ştiţi ci sî chiuia, ştiţ şi sî spunea] câ dácâ i̯erá din alt sat, băi̯ętu sau̯ mai̯ ştíu̯ i̯o şį trebu̯iá sî-i̯ déi̯i vúlpį [vulpi?] vúlpį, aşa sî k'emá. Da fáta dį i̯erá, pleca în alt sat, băi̯éţî̯i diŋ_ sátu ắsta îŋcui̯áu̯ porţîlį la u̯ámínį. Lúmẹa i̯erá tătâ îŋ_cúrtį da i̯ei̯ îŋcui̯áu̯ pu̯órţîlį. Pînâ nu-ţ dai̯ vúlpį, di bău̯út, nu plẹácâ fáta diŋ_sát, câ fáta noi̯ am ẑucát-u̯o, am ŝi i̯-am făcút n u̯oi̯ şî tu acúma a vinít s-u̯o i̯ei̯. Şî vinẹá cu navétį, navétį cu stíclį cu vin, cu rak'íu̯, cu paharį, cu borcánį ŝe-avẹáu̯ i̯ei̯ acólo şî li dădẹá di băút. Nu i̯éráu̯ mulţumíţ, nu disk'idéu̯ pu̯órţîlį. Asta însămná câ sâ déi̯i vúlpį.

(Subiect vorbitor: Valeria Zaharia, 69 de ani, pensionară, 8 clase; înregistrare şi transcriere de Roxana Peleneagră, căs. Prisacaru)

2. *Treburile noastre de la țară*

Cînd i̯eráu̯ bă̯i̯ẹ́ții̯ mii̯ mititéi̯, i̯eráu̯ la școálâ șî i̯eu̯ i̯erám la prășî́t i̯a‿ ai̯íŝ pi̯ di̯álu i̯ísta i̯erám la prășî́t șî trăsắsîm așá pin mártii̯ trăsắsîm curi̯ént. Șă nu i̯-o dat drúmu. U̯o tras tăt satu‿ṇtắi̯ șî i̯-o dat drúmu tócmai̯ vára. Prășắm, i̯erám la prășî́t pin i̯únii̯ u̯o‿ dat drúmu la curi̯ént șî u̯o vinít bă̯i̯ẹ́ții̯‿ṇtr‿u̯o fúgâ pi̯‿íŝ la míni̯ hai̯ c-u̯o vinít curi̯éntu ŝi̯ frumu̯ós îi̯, u̯o vinít lumína [!] I̯eu̯ trebui̯ẹ́ sâ lăs prășî́tu, sâ mi̯erg acásâ c‿u̯o vinít lumína șî n‿u̯o știút di̯ u̯úndi̯ sâ mai̯ îŋ'k'ídâ, di̯ uṇ‿sâ u̯úmbli, da, într-adi̯evắr u̯o vi̯ni̯t lumína da nu știu‿ň‿ĉi̯ an u̯o pus, ni̯-o pus lumína. Pin șaptizắŝ, șaptizắŝ‿șî‿ŝevá cam pi̯‿eíŝ.

Șaptizắŝ, u̯opzắŝ, cam pi̯‿eíŝ u̯o vi̯ni̯t lumína. U̯o vi̯ni̯t mai̯ tîrzíu̯, nu̯oi̯ ni̯ mutásî î‿cásâ. Păi̯‿di̯‿ásta niŝ nu sâ făŝéu̯ cásîli̯ calúmi̯a. Păi̯ sâ ridicá du̯óu̯â cămi̯erúțâ, lumínâ n‿avi̯éi̯, nimíc n‿avi̯éi̯, ŝi̯ i̯erá sâ faŝ? Nu sâ ridicáu̯ cásâ cu bucătắrii̯, cu báii̯ cu di̯‿ai̯ésti̯ câ nu.. așá i̯erá tímpu pi̯‿atúnŝ. Cári̯‿ș ridicá u̯o căsúț, du̯óu̯â cámi̯eri, du̯óu̯â cámi̯eri, du̯óu̯â cámi̯eri̯. Ș‿ápi dup‿aŝéii̯ nu̯oi̯ ni̯‿am mai̯ mărít. Hai̯‿sâ mai̯ fáŝi̯m u̯o bucătắrii̯‿ŋcólo, hai̯ sâ mai̯ fáŝim u̯o ai̯íŝ. Aṃ‿făcút. Avi̯ém acu̯ólo u̯úndi̯ stăti̯ẹ́m i̯árna, făŝẹ́m mîŋcári, da‿vára cînd i̯ișắm trebui̯ẹ́ sâ pui̯ sóba afárâ șî mă plou̯á. Ei̯, i̯a sâ fáŝi̯m aíŝișá c-am avút cupti̯óri̯u ei̯íŝ, am avút cupti̯óri̯. Am stricát cupti̯óri̯u i̯-am dat u̯oli̯ácâ pi̯eretíli̯ mai̯ îŋcu̯ólo șî am ridicát. Șî sâ fáŝi̯m mîŋcári̯. Ŝi̯ sâ fáŝi̯m vára mîŋcári̯ câ ti̯ u̯opărẹ́ști̯, ti̯ fríẑ. Nu pu̯a‿sâ stai̯ sâ faŝ mîŋcári̯. Aṃ‿făcút sób‿afárâ. Di̯ făcút mîŋcári̯. câ nu puti̯ẹ́i̯ sâ stai̯. Șî n'ii̯a‿mi̯ pláŝi̯ afárâ sâ fac mîŋcári, am ái̯er. La ái̯er. Șî aragázu-l țîn ai̯íŝ diŋ cáuzâ câ ... . Úi̯ti̯‿ai̯éste‿s tréburi̯li̯ nu̯ástri̯ di̯ țárâ. Aíŝ mă‿ṃvîrti̯ésc, aíŝa am tắti̯ ŝéli̯. Dácâ spăl șî‿i̯eu̯ rúfi, spăl aíŝ cu ápâ. Dácâ mă duc acólo‿ṃ‿ párti̯a ŝéii̯, n'ii̯ strîmt, n-am uṇ‿sâ bag niŝ aragázu, îi̯ strîmt așá‿ŋ‿cásâ. Șî m‿aṃ‿ vățát aíŝ. Bă̯i̯ẹ́ții̯ ắști̯a u̯o zîs câ stai̯ aíŝișa sî cása u̯o li̯eș sî́ŋgurâ. Ei̯, ŝi̯ sâ fac dácâ i̯eu̯ nu mai̯ am‿puti̯ẹ́ri̯ sâ fac curățắnii̯ mă duc sâ tríi̯er cása tắtâ șî curățắnii̯ ŝíni̯ fáŝi̯? Nu pu̯ot

sâ fac, nu pu̯ot i̯eu̯ sâ mai̯ fac. Cîm‿puti̯ém făŝém şî scuturám, măturám şî văruiém şî s-afumá văruiém.

(Subiect vorbitor: Olimpia Sandu, 70 de ani, 4 clase, penisonară, căsătorită, a lucrat în agricultură, cunoaşte şi observă foarte bine graiul local, îi place să se uite la televizor, în special la emisiunile legate de folclor şi istorie şi citeşte cărţi cu caracter religios; înregistrare şi transcriere: Eliza Maria Constantinescu)

3. *Nunta, înmormîntarea, botezul*

Di̯eŝ la núntâ, dácâ‿ņŝi̯épi̯ núnta, cíntâ múzica, dimini̯áţâ vin núnii̯, găti̯éşti̯ n'iri̯ása, tu̯ot u̯obiŝi̯éi̯urili̯ cári̯-u̯o fost ş‿acu ŝinzắŝ‿ di̯ ani̯, tu̯ot‿aşa i̯erá şî cîn‿i̯erám nu̯oi̯ n'iri̯ tu̯ot‿aşa vini̯ę́ [ɛ] vini̯ę́ núnu, găti̯éşti̯ n'iri̯ása, i̯értâ‿afárâ, i̯ę i̯ertăŝúni̯a, zvîrli̯ n'iri̯ása cu̯ozonácu, pli̯ácâ la cununíi̯i̯, di̯‿la cununíi̯i̯ la mása di̯ cununíi̯i̯ c‿aşá sâ pun'ę́‿nai̯ínti, sâ púni̯ ş‿acu văd. Câ nu̯oi̯ am̦‿făcút î‿u̯oráş mása di̯ cununíi̯i̯ atúņŝ sâ puni̯ę́ î‿u̯ográdâ acásâ vini̯éi̯ cu mása di̯ cununíi̯i̯. Mása mári̯, báni, dishu̯obotári̯a n'iri̯ési̯i̯ la u̯úrmâ. Şî cam ásta ‿i̯ cu núnta.

Înmu̯ormîntári̯a mu̯órtulu. Stâ mu̯órtu, trii̯ zíli̯ ‿î‿cásâ. Îl i̯ei̯, îl înmu̯ormînti̯éz, faŝ práznic, îi̯ dai̯ di̯ pu̯ománâ îi̯ dai̯. Ali̯ecsándra mę nu ştii̯i̯ n´íca di̯ pu̯ománâ ca sâ dai̯ aşá punţ. Ş-u̯o‿ zîs mamái̯i̯ da‿di̯ ‿ĉi̯ li̯ pui̯ îm‿púŋg‿aşá? Da‿i̯ésti̯ mámâ sâ dau̯ di̯ pu̯ománâ mámâ. Da‿da cui̯ sâ dai̯ atî̯ta púnţ cîm‿puni̯á [k] cîn‿ am‿ pus la fátâ. Da‿ da cui̯ ‿ sâ dai̯ atî̯ta? La ni̯ámuri̯ mámâ ni̯ámurli̯ mi̯eli̯ câ i̯ę am ni̯ámuri̯ múlti̯ tári̯ ‿am̦‿vi̯eri̯ mulț tári̯ am‿ni̯epóţ ...am ... n-am cum. Şî zíĉę ăli̯éu̯ mamái̯i̯ da‿la nu̯oi̯ nu-i̯ aşá. U̯o zîs la catu̯óliŝ nu-i̯ aşá. Da ii̯ la catu̯óliŝ fac um‿ práznic deĉ mári̯ tári̯ la‿ ņmu̯ormîntári‿ atúņŝa. Tătâ lúmi̯a di̯ la‿ ņmu̯ormîntári, tătâ lúmi̯a u̯o zîs um‿práznic mári̯ tári̯. La nu̯oi̯ sâ făŝi̯ mamái̯i̯ um‿práznic mári̯ tári̯ ş-atî̯ta. Ui̯ti̯ câ la nu̯oi̯ îi̯ áltâ tri̯ábâ. Da. Tu̯ot aşá u̯obiŝi̯éi̯urili̯ şî tradíţi̯i̯a tu̯ot sâ mai̯ ţî̯ni̯.

Di̯ la bu̯oti̯éz tu̯ot‿ aşá. Víni̯ náşa cu lúcrurili̯ frumu̯ásâ ‿ cumparáti, bu̯oti̯ázâ, îl dúŝi̯ la bisắricâ cu náşa, nu mu̯áşa la

prii̯éot, víni̯ ‿n̯apu̯ói̯, di̯ la prii̯éu̯ot di̯ ‿cásâ stau̯ la másâ. Cum îi̯ adu̯óu̯âza vi̯ni̯ sâ scáldi̯ cu tu̯áti̯ lúcrurili̯ frumu̯ásâ pi̯éntru cu̯opk'il, îl în̯crii̯eştinii̯éşti, îi̯ ‿dă cu̯opk'ílu di̯ pu̯ománâ la máma cu̯opílulu.

Frumu̯ós tári-i̯ frumu̯ós şî la bu̯otii̯ez dácâ li i̯ei̯ di̯-a mărunțălu̯‿aşa îs níşti̯ u̯obiŝéi̯uri̯ k'ar‿câ frumu̯ásâ.

(Subiect vorbitor: Elena Bîrsan, 83 de ani, 4 clase, pensionară, căsătorită cu un bărbat din comună, a lucrat în croitorie, a părăsit de foarte puține ori satul natal, are nepoți studenți la Iași și Cluj, foarte comunicativă și ospitalieră, urmărește cu interes știrile; înregistrare și transcriere: Eliza Maria Constantinescu)

4. *Casele din chirpici*

[Casele oamenii și le ridicau singuri?]

Da. Din k'irpíŝ sau̯ la vălătúŝ înai̯ínti̯. Acúma cam tắti̯ sâ fac cu bolzári̯, cu cărămídâ... cu... Da. Să ştii̯ câ‿s rii̯ezistii̯énti̯. M‿uit i̯eu̯ la cása lu su̯ácrîmi̯a i̯íŝi̯a ‿i̯ din vălătúŝ, cum i̯erá nai̯ínti̯. Pui̯éi̯ [K] puni̯éi̯ nui̯éli̯ ‿aşá şî făŝéi̯ vălătúŝ cu páii̯ şî băti̯éi̯ acu̯ólo‿ şa‿ i̯a pîná sus. Lut ‿ cu páii̯. Şî cum sâ fáĉi̯ k'irpícu tu̯ot‿ aşa. Cu lut cu páii̯ cu ápâ k'isoli̯ézi̯ acu̯ólo g'íni̯. Bíni̯ câ níŝ i̯eu̯ n-am [...] a mi̯e‿ i̯ di̯ cărămídâ nu-i̯ di̯ [...] n-am folosit aşá.

Şî mai̯ tári̯ sâ crápâ a n'ẹ di̯ la masî́ni̯ dicî́t fáțâ di̯ ‿a lor. Şi̯ rii̯ezistii̯éntâ ‿ i̯ şî cîț ani̯ ari̯ cî ari̯ u̯o sútâ di̯ an̩ ca sâ va zîc aşá, cása lu̯or. Şî a mi̯é î‿fiii̯cári̯ an dau̯ cu var câ trii̯éĉi̯ maşî́ni̯ şî sâ crápâ tắtâ.

[Şi se ridicau mai greu casele?]

Da, nu̯ormál. Şî s‿ acu̯opii̯erii̯é cu cartu̯ón înai̯ínti̯. Şî dup‿ aŝéii̯ u̯o fóst cu intii̯ernítâ şi dup ‿ aŝéii̯ cu táblâ. Acú táblâ di̯ ‿ astalántâ u̯o sk'imbát. Nu‿mai̯ i̯ésti̯ niŝ táblâ di̯ ásta cum am i̯eu̯. [!] Vai̯ di̯ míni̯ cîn‿am pus tábla pi̯ cásâ am‿ făcút‿u̯o‿n̯ nóu̯âzeĉ cása vălii̯éu̯ lúmi̯a ásta cîn‿u̯o văzút cî pún'im táblâ. Şî tu̯ot aşá rắbdi̯ ‿ am făcút ‿ u̯o şî ni̯ ‿ u̯o aẑutát u̯olii̯ácâ părínții̯ n'ii̯ şî ni̯ ‿ u̯o lu̯at cărămídâ. Nu̯oi̯ am‿ făcút şî nu̯oi̯. Bíni̯ cî lucrám. Cî i̯erau̯

álti tímpuri. Ierá nu știu mai uușór. Ni duĉám șî la uo núntâ. ni distrám, ișám șî dumínica n‿uoráș, am‿făcút șî cása, aviém șî cu duoi cuopk 'í la șcuálâ uo fost [...] Ierá áltâ viáțâ. Da‿ acu, nu‿ știu, nu‿știu, fuárti grieu.

Di‿egzémplu sâ făŝé uo núntâ. Tắtâ lúmia vinié la núntâ. Lúmia criesté puorŝ, sâ făŝé tâtâ mîŋcária din [...] di‿ egzémplu tăié un‿žițăl ș‿um‿puorc șî sâ făŝé. Bíni câ lúuai apieritívu ca sâ zîŝ așá, salám, cașcavál, ŝi mai pun'iéi acuól, măslíni da riéstu [...] Înaiínti sâ făŝé di‿mult sarmáli, da dup‿aŝéii uo ieșít cu friptúrâ na șî tắtâ lúmia făŝé sarmáli, friptúrâ dim‿puórcu tău, din ŝiéii. Vínu mai aviéi vin di cásâ sau [...] Da acú nu. Tắtâ lúmia sâ‿ ŋg'ésuii acuolo la restauuránt. Măi sănătuásî-i uo mîŋcári, uo friptúrâ di p uorc di-acásâ dícît una di la [...] di‿acuólo câ niŝ nu ști ŝi mănîŋŝ.

(Subiect vorbitor: Cristina Călinescu, 45 de ani, casnică, nu a lucrat niciodată, 4 clase, îi place să se uite la telenovele, nu s-a deplasat în afara comunei (cu excepția orașului Roman), căsătorită cu un bărbat din comună, are un copil care lucrează în Roman, este foarte comunicativă și deschisă; înregistrare și transcriere: Eliza Maria Constantinescu)

5. *Mîncarea la cuptor*

Ierá bun cîm‿ făŝé bunícâ‿ mia cíti-uo uálâ di‿ eŝéii la cuptuór cîm‿ băgá deŝ cîm‿ viniá di Páști, di Páști s-aduŝéu, umflá [K] umplié cuptuóru cu zắŝi dóuîșpi uáli di sarmáli piéntru uo uúlițâ ntriágâ, cum ierá di la un‿cap la áltu. Cîm‿vinié șî sóra‿ i‿vinié șî niepuáta fiicári îș punié cíti dóuâ uáli‿acuólo nu făŝém fiiicári, ști? Una făŝé di Pași, álta făŝé di Crăŝún sau cîn‿ ierá hrámu bisắriŝi. Uo sarmálâ di‿eŝéii aș mai mîŋcá ș-acúma da‿nu‿ mai. Di‿ástia cári li făŝ la microuúndi pi cuvînt nu.

Sau cozonác. Un‿cozonác di ắla dómle deŝ cum îi lik'á sára cuptóru la [...] dúpâ ŝi-l umplié aruŋcá cíti-uo mínâ di mălái sâ vádâ cîn‿ s‿ ŋŝépi sâ sâ usúŝi dúpâ cíti minúti. Șî dup‿ áia cîm‿ viediá câ triéŝi‿ ũ‿anumít timp, îi știiá tímpu, nu! Calculát ca‿

lúmia nu câ [...] bă sâ lieș. Șî-l băgá siára. Lik'ę cu lut, lut șî cu báligâ di ‿ ásta di vițắl dieŝ ti ridicái di pi strádâ șî diminiáțâ cînd viniái di la bisiérică a dóua zî cum zîŝ nu-ț ažunžę vínu sâ biei niŝ tu ca copk'íl. Cam‿așa‿ĉevá am‿făcút ieu cîn‿ierám cuopíl.

(Subiect vorbitor: Mihai Benchea, 54 de ani, mecanic, absolvent de liceu, are doi copii studenți la București pe care îi vizitează frecvent, este foarte comunicativ; înregistrare și transcriere: Eliza Maria Constantinescu)

*

Comuna Sagna[93], județul Neamț

1. *Cum faceți săpunul de casă?*

Pui ápa întîi, sâ îmfierbîntâ ápa, ș‿ápîi pi‿uúrmâ púnim grăsîmia, ș‿ápîi leșîia. Dúpă ŝi sâ îmfierbîntâ tăți aŝéle ... grăsîmi di puórc sâ púni; ei șî di uáii, mă ruog. Șî pui la trii k'iluográmi di grăsîmi, úna di suódâ cauústicâ. Da acú nu mai iésâ. Nu mai iésâ câ nu-i suóda di calitáti, ásta-i probliéma. Poț sâ pui mai múltâ suódâ s-sâ‿înk'éži acuólo. Apuói dai cazánu diopárti sâ-l laș s-sâ răŝáscâ, șî pi‿uúrmâ rămîni zuåla.

Dácâ li spui acú la tinieriét di k'eptănúș, di fușalăi, zuåla, nu știu ii. Fușalăii îs așá...duóuâ plăŝ mári, ári mîniér didisúpt, șî diasúpra mai ári uo plăcúțâ șî níști zîmț ca piéptenili...dies, dies, dies șî tráž únu pi áltu șî sâ scármînâ lîna. K'eptănúș am ieu îm‿ pod. Duóuâ bucắț așá di băț șî-n‿ sus ári k'épteni. Cît sâ mai

---

[93] Localitatea Sagna este situată în partea de sud-est a județului Neamț, pe DJ 207A, la 60 km față de municipiul Piatra Neamț și 8 km față de municipiul Roman. Comuna are o suprafață de 2728,51 ha și în jur de 3.5 locuitori care trăiesc în 1100 gospodării, în componența sa intrînd patru sate: Sagna, Vulpășești, Gîdinți și Luțca. În comuna Sagna există o zonă cu valoare de patrimoniu din categoria monumente și situri arheologice, Biserica ortodoxă Sf. Nicolae, din 1512, monument istoric.

ni̯ecăjău̯ sâ fácâ covuárili̯ i̯éste di̯ pi̯ pi̯eri̯ét, acú n-o mai̯ ramás nimíca din‿i̯éli̯.

(Subiect vorbitor: Ileana Sîngeap, 73 de ani, şcoala primară, casnică, pensionară; a părăsit satul natal de puţine ori, îi place să urmărească programele de ştiri. Este deschisă spre comunicare și cunoaște foarte bine graiul local; înregistrare şi transcriere: Gianina Uţă)

2. *Cum faceți poalele-n brîu?*

I̯ei̯ mámâ, puálili̯ i̯éste îs um̦‿fi̯el di̯ plâ̂sînti̯ cu brî̦nzâ, cum sâ zî̂şi̯ la vu̯oi̯, da sâ-ţ zîc cum sâ fâ̂şi̯ câ-i̯ triábâ îndeluŋgátâ. Mai̯ întî̦i̯ faŝ aluátu; trę sâ fíi̯i ca un aluát di̯ cozu̯onác da mai̯ sărăcúţ așá, nu fuárti̯ prîtenţi̯u̯ós cum î̦i̯ aísta di̯ la cozu̯onác. Pi̯éntru aluát îţ tri̯ébii̯ u̯oli̯ecuţícâ di̯ fă̦i̯nâ di̯ grîu̯, u̯o ŝeşcúţâ di̯ smîntînâ sau̯ pui̯ kişliág, nu̯oi̯ kişliág púnim, câ-i̯ bun, îl frâ̂ẑezăşti̯ aşá, i̯ésâ fuárti̯ bun. Dúp‿aŝéi̯i pui̯ u̯o cánâ di̯ lápti̯ di̯ ásta micúţâ aşá, u̯o ŝeşcúţâ di̯ ẑin alb dácâ ai̯, da î̦i̯ g̑íni̯ sâ pui̯ câ i̯ésâ mai̯ bun aluátu, du̯óu̯â u̯óu̯â întréẑ , uŋ‿cub di̯ dru̯ójdii̯ şî miru̯odénii̯ dácâ ai̯. Ai̯éste-s um̦‿fi̯el di̯ i̯esi̯énţ: u̯o cuárjâ di̯ pu̯ortu̯ocálâ, di̯ lămî̂i̯, şî li̯ dai̯ la râ̂şi̯ la friẑidi̯ér, şî sâ vi̯ez ŝi triábâ búnâ faŝ, dicît cu i̯esi̯énţili̯ i̯éste cumparáti̯ di̯ la magazîn cári̯ nu-s búni̯ di̯ níca; pui̯ şî pátru líŋguri̯ di̯ zahár ş-u̯o li̯ecuţícâ di̯ u̯untúrâ dácâ ai̯; u̯untúra î̦i̯ mult mai̯ búnâ di̯cît u̯uli̯ éi̯u, ca sâ iásâ aluátu fráẑed.

Dúp‿aŝéi̯i ca sâ faŝi u̯umplutúra, tri̯ébi̯ níşti̯ brî̦nzâ di̯ vaŝ, da pruáspîtâ. Pi̯ u̯úrmâ i̯eu̯ pun ş-u̯o li̯ecúţâ di̯ brî̦nzâ di̯ burdúf; ásta î̦i̯ búnâ, ǩişcâ límba, î̦i̯ búnâ dácâ-ţ pláŝi̯ u̯oli̯ecúţâ mai̯ i̯úti̯; níi̯i aşá- n' plac, da dácâ vrai̯ dúlŝi̯ nu mai̯ pui̯, u̯o li̯eş aşá núma cu brî̦nzâ di̯ vaŝ. Pi̯ u̯úrmâ pui̯ u̯o mînúţâ aşa‿iá di̯ stafídi̯, ũ‿u̯ou̯ mai̯ mári̯, pui̯ i̯ar miru̯odi̯énii̯, ǩişliág, şî záhăr dúpâ gust şî u̯oliácâ di̯ griş. Şî la finál, ca sâ luŝáscâ aşá, sâ aráti̯ g'íni̯, sâ fíi̯i mai̯ cru̯ocánti̯, li̯ un̦ẑ cu-n‿ u̯ou̯, şî pui̯ záhăr vanilinát púdurâ di̯‿ aísta di̯asúpra.

Așá, dúpă ŝ-ai̯ făcút tătâ cu̯óca ásta, pui̯ un͜ ștergár di̯asúpra și-l dai̯ la căldúrâ câ i̯ę trę͜ sâ criáscâ. Ásta sâ ḱámâ plămădiálâ. Dácâ n-u̯o cri̯escút aluátu, nu faŝ níca, nic nu-ț i̯ésâ. I̯eu̯ îl pun͜ sus pi̯ su̯óbâ și stă cu̯ólo vru̯o͜ u̯órâ și ŝevá. Cît mă duc i̯eu̯ sâ dau̯ di̯ mîŋcári̯ la păsări̯, stă acu̯ólo la căldúrâ. A, pi̯éntru u̯umplutúrâ stafídi̯li̯ ni̯aparát tri̯ébi̯ mui̯ęți̯; pui̯ u̯o mînúțâ di̯ stafídi̯ într-u̯o li̯ecúțâ di̯ ápâ și li̯eș acu̯ólo zăŝi̯ minúți̯, și dúpă li̯ pui̯. Pi̯ u̯úrmâ u̯úmpli cu̯óca cu cri̯éma ásta și li̯ dai̯ la cuptíóri̯, da ți̯ mai̯ u̯iț la i̯éli̯ din͜ cîn͜ îŋ͜ cîn; înŝérŝ cu̯-o scu̯ogituári̯; dácâ sâ príndi̯ aluátu di̯ scu̯ogituári înṣámnâ câ nu-i̯ gáta, dácâ nu sâ príndi̯ îs gáta, li̯ scu̯oț. Nu̯oi̯ li̯ mîŋcăm cu ḱișliág, îs búni̯, îs fuárți̯ búni̯. Ai̯éste-s puálili̯-m͜ brîu̯.

(Subiect vorbitor: Maria Andriescu, 57 de ani, 10 clase, casnică; are doi copii la Roman, pe care i-a vizitat rar; este sociabilă, comunicativă, dispusă să-i comunice anchetatorului propriile trăiri și experiențe; înregistrare și transcriere: Gianina Uță)

3. *Ce cultivați în gospodăria dumneavoastră?*

Cri̯éști̯ di̯ tăți̯ ... am u̯o bucățîcâ di̯ pământ pîrluágâ, și acu̯ólo u̯o cri̯escút ŝevá. Așá, am di̯ tăți̯: am și harbu̯úz, zămu̯ós, pépini̯ de íște cum zîŝiț vu̯oi̯, gálbăn, ru̯oș; am și gu̯orguázâ, îs níști̯ buábi̯ de i̯éste vi̯érz di̯-s ácri̯ di̯ ți̯ duári̯ búrta di̯ la i̯iéli̯ di̯ nu mai̯ pu̯oț; sâ mai̯ zîŝi̯ corcu̯odúșâ. Și mai am... mai̯ am ŝiréșâ, ẑíșîni̯, zárzări̯, avi̯ém și gutâi̯, gúdi̯ di̯ ŝéli̯ ni̯égri̯ di̯ ți̯ păți̯éz di̯ la i̯éli̯. Mai̯ am patlaẑéli̯, barabúli̯, ŝápâ; am plantát harpaŝíca as͜ prímavarâ și ni̯-o ișît u̯o ŝápâ frumuásâ, am dat și la cu̯opḱi̯i̯, am dat și la ni̯epóț. U̯o dat Dumni̯ezău pluái̯i̯ ánu i̯ísta, u̯o ișît ruádâ búnâ. Iáca! Bun ẑíșînu, mai̯ tufli̯éști̯ u̯o criáŋgâ di̯ ẑíșîn acu̯ólo, mai̯ u̯úmpli um͜ bu̯orș. Păi̯ ... ca sâ u̯úmpli bu̯órșu nu trę sâ ai̯ nimíc di̯ mi̯etál, niŝ líŋgurâ, nic, nic, nic. I̯ei̯ um͜ vas di̯ lu̯ut di̯ i̯ísta sau̯ u̯o galiátâ și pui̯ níști̯ făi̯ínâ di̯ păpușu̯ói̯ [k] malái̯ di̯ i̯ísta, și cu níști̯ tărîț, și pui̯ pi̯ u̯úrmâ ápâ ŝártâ písti̯; ami̯éstiŝ gi̯ni̯,

gĭnį, lįeș pį ųúrmâ așá vrųo dųóųâ, trįį ŝásurį. Tătâ ásta ŝi faŝ sâ ќámâ húștį. Húștįlį įesté... puį druójdįi șî cu tărâț șî cu ápa ásta ŝártâ șî sâ ќámâ húștį. Eį, șî pístį húștįlį įéste tųornį ápâ ŝerbíntį cît sâ ųúmplį galiáta, ș-ápįį tuflįéștį ųo crįengúțâ dį ẑíșîn șî lįeș s-sâ limpazáscâ. Dúpă ŝ-ųo stat, ā maį îmvelįéștį cų-o pătură saų cu-n țųol dį cųordįélį ca sâ țînâ cald acųólo, câ įel trįébi sâ ŝermentįézâ. Mă rųog, a dųóųa zî saų dúpă cîțįva ųórį búnį, cîn‿ aį‿sâ daį capácu la ųo‿párțį aį sâ vįez câ-į lįímpįedį. Pį ųúrmâ puį ųo pâlnįi într-um‿bidón șî c-o ŝeșcúțâ dį ásta mititícâ tųot įeį dį dįasúpra, tųot tųorni îm‿bidón. Ei, șî dúpă ŝi aį țierminát dį culįés záma pîn‿apruápį aį ajúņs dį húștį, įar maį tųornį níștį ápâ ŝerbíntį cîțį um‿picúț, maį amįéstiŝ c-õ‿mįelįestįéų de įísta pîņ‿ sâ túrburâ dį tăt, puį capácu, șî aį îmvįelít din‿nųoų cu pătura. Pį ųúrmâ puį la bųorș ca‿sâ-l acrįéștį, sâ nu maį puį tăti ќimicálįlį įéste cu Mâẑic, cu ŝi maį zîŝį pį la țįlįvizór; șî maį faŝ ba um‿bųorș cu galúștį, maį cu barabúlį, cu vįerdįéțurį, mânîņŝ naturál șî bun.

Cîn‿įį pųost, cu barabúlįlį įeų maį fac barabúlį batuŝíțį, afárâ dį bųorș. Dácâ nu-į pųost puį ųo‿lįecuțîcâ dį ќișliág , ųo lįecuțîcâ dį láptį, da așá puį margarínâ dį ásta șî cų‿ ųolę dį sárį, iáca maį mînîņŝ; cî-į gĭnį sâ țįį um‿picúț dį pųost, țį‿ajútâ Dumnįezăų.

(Subiect vorbitor: femeie, 50 de ani, 8 clase, casnică; îi place să citească și urmărește programe de divertisment; înregistrare și transcriere: Gianina Uță)

4. *Cum se fac sărmăluțele?*

Sâ púnį ųorįézu la uņgĭt, dúpă cárį sâ táįi ŝápâ, mųórcov, sâ maį púnį zarzavátur. Sâ púnį la prăjît ŝápa în‿tigáįi șî puį pį ųúrmâ pístį prăjála ásta cárnį, dįepíndį. Cárnįa tųocátâ sâ prăjâștį cu ŝápa, dúpă cárį puį pístį ųumplutúrâ buliųón, sâ amįéstecâ bínį, sâ bágâ dįelicát ųorį sárį, sâ amįestécâ bínį, bínį. Dacâ įį prįa muálį ųumplutúra sâ púnį ųo mînâ‿dųóuâ dį fâįínâ dį grîų ... niŝ prę mult câ dúpă áįa įį dă núma gust dį fâįínâ. Dúpă aŝéįi

îm̦velịéștị u̯umplutúra îm̦_frúnzâ dị ẑíịi sau̯ dị várzâ. Sâ púnị la fi̯ert în̦ _ŝau̯ún dị tuŝ sau̯ de_i̯éste; sâ púnị níștị cri̯eŋgúțâ dị víșîn ca sâ nu sâ príndâ dị ŝau̯ún ... pui̯ buli̯u̯ón di̯asúpra; nu-i̯ ni̯aparát da po_sâ pui̯ u̯o bucátâ dị ŝolofán, dị nai̯lu̯ón dị ísta ca sâ țînâ áburi, șî pui̯ la fu̯oc în̦ŝét, șî dúpă ásta lị mînîn̦ŝ. La nu̯oi̯ sarmálịlị îs ni̯elipsîțị dị la núnț.

(Subiect vorbitor: Lenuța Rotaru, 21 de ani, 8 clase, casnică; căsătorită, are un copil de 2 ani; îi place să gătească și urmărește programele de diverstisment și telenovelele; înregistrare şi transcriere: Gianina Uță)

*

Comuna Tazlău[94], județul Neamț

1. *Obiceiuri de înmormîntare*

U̯ó murít u̯ómu, ăl scálz, ăl îmbrâŝ frumu̯ós, ăl scálz, îl spélị bínị dup_aŝéi̯a ăl pui̯ în̦_secríu̯ îmbracát frumu̯os, curát, tăt_bun, şă-l_púi̯ în̦_secríu̯, dúp_aŝéi̯a_aştịépț pópa sâ _víịi_ sâ _cînti̯ , dúp_ aŝéi̯a îl bu̯oŝím, dúpa tríi̯ zîlị, dóu̯â zîlị depíndị cum_ îi̯ _ tímpu, ăl_dúŝim la gru̯ápâ, îi̯ fáŝim_dĭ_mormîntárị atún̦ŝa, dăm_ púnț dị _ pu̯ománâ, dou̯îzăşîpát_dị_púnț, îi̯_k'emăm cárị_ştím câ_trẹbị dat, lị dăm dị pu̯ománâ, tămîịéşti, tămîịéşti pi̯_mu̯órt şî dúp_ aŝéi̯a vịnị părínțịlị, fáŝi ŝetáni̯a_ ŋ_ cásâ, mái̯ fáŝi la u̯úşâ_ u̯olẹácâ ş-ápâ-l i̯é ş-ăl dúŝi, ş-ápâ fáŝi_evaŋg'élii̯, da_stái̯ c-îț_trẹbị pu̯ométni,îț_ trẹbị múltị la bórd, cî-i̯ tri̯ábâ múltâ_cu_i̯él, trẹbị poménii̯ , îț_trébị _praznic, u̯ó gramádâ dị k'eltui̯élị şî múŋcâ, şî dúp_aŝéi̯a_l_duŝ la gru̯ápâ, îl_dai̯_acólo, nu, îl duŝ la biséricâ îi̯ faŝ pru̯ohódu, părintịlị, şî-i̯ fáŝi pru̯ohódu̯ _acólo,lúmi̯a stă ru̯átî_ m̦prezúr, dúp_aŝéi̯a lásâ părintịlị u̯ó icu̯ánâ acólo, sărútâ lúmi̯a ş-ápâ i̯éu̯ ca propretár, adicâ_ń-ó_murít su̯óțu sâ_zîc, i̯éu̯, ca fiméi̯a

[94] Comuna este situată în partea de sud a județului Neamț, la limita cu județul Bacău, în zona premontană a cursului superior al rîului Tazlău, la o altitudine de circa 450 m, avînd ca vecini la nord Borlești, la sud Balcani (județul Bacău), la vest Tarcău și Zemeș, la est Rediu și Cîndești.

lúi̯, i̯éu̯ îm‿bisérică mă‿duc‿c-u̯o sk'inári̯ di̯ pru̯osu̯ábi̯, li̯ dáu̯ la fii̯cárii̯ u̯ó lumînári ş-um‿pru̯osu̯ób îm‿bisérică, şî ‿dúp‿aŝéi̯a cînd vi̯ni̯ părínti̯li̯, măi̯ ţîni̯ i̯él u̯ó cuvîntári̯‿acólo, cum‿u̯ó‿ fost u̯ómu‿ŝála , c-u̯o fos‿bun, c-u̯o‿fos ‿răŭ̯ , câ ‿ári̯ copk'ii̯ câ ‿nuş‿ ŝi măi̯ ári̯, ş-ápi̯ pi̯ u̯úrmâ sfinţâşti crúŝa, ş-ápîi̯ nu̯ói̯ cári̯ sîntim îm‿ bisérică sărutăm icu̯ána ŝéi̯a, u̯ó pupăm cum s-ár spúni̯ romînéşti̯, fáŝi véşnica pu̯ominírii̯, rămîni̯ poméni̯li̯ tăti̯‿acu̯ólo‿m̥‿bisărică li̯‿ŋháţâ cári̯‿şî‿cum‿apúcâ, şî pi̯ u̯úrmâ mérẑ cu i̯él la ŝimitír, ažúnẑ acu̯ólo, to‿la‿fi̯él, fáŝi părínti̯li̯ u̯ó slújbâ la panaŝída‿ŝę‿di̯‿ gríu̯, aŝéi̯a u̯ó i̯éi̯ di̯‿acólo la bisérică şî cu panaŝída ŝéi̯a fáŝi véşnica pu̯ominírii̯ şî dúp‿aŝéi̯a fáŝi părínti̯li̯ cu lopáta îm‿pátru cu̯ólţuri̯ ş-áşa, ş-apîi̯, gru̯ápa şî-l îŋgru̯ápâ, dúpă‿ aŝéi̯e dái̯ la pu̯árta bisăriŝi ẑin, colâŝ, colívâ ŝi ai̯ acólo, sáu̯ pak'éti̯ ŝi i̯ésti dái̯‿ acólo, ş-ápi̯ di̯‿acólo cári̯ fáŝi práznic, fáŝi práznic,cári̯ nu, dă‿ pak'éti̯‿acólo la‿ pu̯árta bisăriŝi, şî măi̯ fáŝ la patruzăŝ di̯ zîli̯ práznic mári̯, da acu̯‿aşá. Áltu fáŝi ş-acú,cári̯-i măi̯ înştărít, vi̯ni̯ pri̯éo̯tu şî slujăşti̯ mása şî lu̯úmi̯a tătâ cári̯ s-adúnâ acólo‿şa şî‿ vi̯ni̯ la práznic, zîŝi bodaprósti̯, ş-am îŋgru̯ópat mu̯órtu, ş-am gătít.

(Subiect vorbitor: Maria Sîrmă, 68 ani, 8 clase, pensionară; înregistrare şi transcriere: Ana-Roxana Lupu)

2. *Obiceiuri de iarnă din Tazlău*

Víni̯ lúmi̯a sî strînẑi la primării̯ i̯éşâ acólo primáru, secretáru, i̯és tăţ pi̯ ŝerdác acólo‿şa şî desfăşu̯ărâ tătâ activitati̯a‿asta. Pi̯‿ u̯úrmâ jii̯éni, jii̯éni i̯eráu̯ aşa îmbracát cu căŝúlâ brúmarii̯ îŋ‿cáp, cu véstâ, cu k'eptaráş mai̯ digrábâ zîs şî camáşâ pînâ la ẑenuŋ'k' frumu̯áşâ făcútâ, brodátâ, hažúr aşa sâ numę aşa, şî pi̯‿u̯úrmâ, u̯uríţâ, mascáţâ vinéu̯ îŋ‿ cásâ, intráu̯ şî-i̯ primę máma întodi̯au̯úna, da i̯éu̯ nu i̯-ám mai̯ primít pi̯‿u̯úrmâ câ n-ám avút cúm, da vinéu̯ şî spunéu̯ cîti̯‿şî‿măi̯‿cîti̯ la u̯urék', spuneę şî níşti̯ prostiu̯úţ, ŝevá cári̯ nu sâ putę disfăcút, aşa, da i̯erá frumu̯ós, i̯eráu̯ mascáţ şî nu̯oi̯ ni̯ năcăjăm sâ vidém ŝini sînt, ŝini‿s‿aii̯şti̯a, da pi̯‿u̯úrmâ sâ disfăŝéu̯. Ştíu̯ câ i̯erá cîn‿i̯erám i̯éu̯ domnişu̯ără,

da pi̯ vrémi̯a mi̯a sâ purtá basmá pi̯‿cáp şî frátịlị ni̯éu̯ G'i̯órg'i u̯o zîs câ i̯ȩ́ț basmáu̯a di̯ pi̯ cáp şî i̯éu̯ n-am vrú‿dilóc. Ş-u̯ó vinít şî ŝél măi̯ frumu̯ós flăcắu̯, i̯erá Dunítru lú Cónțu, nu i̯erá‿n̟surát şî i̯él m-u̯o‿luu̯át pi̯ míni, câ ştíi̯ cîn‿íntri‿ŋ‿cása u̯ómulu îi̯ gázdâ şî m- u̯o‿luu̯át şî pi̯ míni la ẑóc, ş-ám ẑucát cu dî́n̟su ş-ápâ ẑucáu̯ tăț aşá hórâ, sî́rbâ, pi̯‿atún̟ŝa i̯erá sî́rbâ bré, ŝi sâ mai̯ ẑúca sî́rba. În tímpu di̯‿ástăzi, tu̯ot‿aşá i̯és acólo la primắríi̯ şî egzérŝitâ tắtị u̯obiŝéi̯urịlị, tu̯átị lị zî́ŝi.

(Subiect vorbitor: Maria Tănase, 80 ani, 12 clase, fostă contabilă la primăria din sat; a vizitat multe oraşe din ţară şi din străinătate; înregistrare şi transcriere: Ana-Roxana Lupu)

3. *Obiceiuri la naştere*

Tị dúŝ la biséricâ cu băi̯ȩ́tu, aşa, mérẑị mu̯áşa cu cu̯opk'ílu‿m̟‿bráțâ şî cu náşâ. Lumînắrịlị făcútị frumu̯ásâ, împodobítị cu fi̯él‿di̯‿fi̯él di̯ vi̯erdéțurị, flu̯órị sau̯ alŝevá şî cu um‿pak'ét cadóu̯ péntru fína. Sâ dúŝi şî-l boti̯ázâ băi̯ȩ́tu̯‿aşá, îl vî́râ di̯‿tríi̯ u̯órị în ápâ, îl‿scufúndâ, îl púnị rắpịdi‿ŋ‿críşmâ, aşá sâ numéştị u̯ó bucátâ di̯‿pî́n̟zâ, dácâ aŝei̯á‿i̯ măi̯ márị di̯ dói̯ mi̯étri în̟sámnâ câ i̯él ar sâ‿sâ‿n̟su̯árị dịpártị, dácâ nu ar sâ‿sâ‿n̟su̯árị apru̯ápị i̯erá aşá… Şî dúpa‿ŝ-ám̟‿vinít di̯ la bisắricâ li̯-ám dat mîŋcárị la‿naş, băuu̯túrâ li̯-ám dat acólo, pi̯‿u̯úrmâ mi̯-ó scaldát cu̯opílu, am‿prigătít u̯o‿cu̯ovățî́câ c-aşá sâ proŝedá, şî punéi̯ acólo flórị şî‿cî́ti‿şî‿măi̯‿cîti‿ŋ‿cu̯ovățî́ca ŝéi̯a, şî spálâ băi̯ȩ́tu şî trébui̯i̯ náşa sî-l spélị fu̯ártị bínị c-aşá sâ vorbi̯ȩ́ câ dácâ nu-l spélị bínị a sâ miru̯ásâ tătă vi̯áța lui̯, şî l-u̯ó‿spalát bínị şî pi̯‿dúpa uri̯ék' şî‿pín‿uri̯ék' şî píŋ‿cáp şî pị́stị‿tăt l-u̯ó‿spalát, şî dup‿aŝéi̯a l-u̯ó‿scu̯ós şî l-u̯ó‿rîdicát sâ cri̯áscâ márị márị l-u̯ó‿rîdicát în̟‿sús, l-u̯ó‿pús pi̯ críşma‿ŝéi̯a îŋ‿cárị trȩ́ sâ stȩ́i̯i̯ douî̯zăŝişîpátru di̯ u̯uórị, l-u̯ó‿m̟vălít bínị aşa, k'ar atún̟ŝ u̯o‿adornít băi̯ȩ́tu, i̯árâ dumni̯alu̯ór ni̯-u̯ó dat cadóu̯ u̯o‿rok'ițâ ŝevá. La um‿momen‿dát numá strîn̟ẑȩ́ bánị, dădi̯ȩ́ náşu prímu u̯o‿súmâ di̯ bánị, al‿du̯ói̯li̯a u̯o‿súmâ di̯ bánị, aşa, strîn̟ẑȩ́ bánị, li̯egá‿n̟tr‿u̯o‿batístâ, u̯o‿li̯egá u̯órị strî́n̟s, u̯ór

măi̯ puțî́n strî́n̦s, dac-u̯o li̯egá strî́n̦s în̦sámnâ c-ár sâ‿fíi̯ zgîrŝít, dac-u̯o li̯egá măi̯ lébdi̯a ar sâ ŝíi̯ mai̯ leji̯ér la mî́nâ.

(Subiect vorbitor: Margareta Pricope, 61 de ani, pensionară; înregistrare şi transcriere: Ana-Roxana Lupu)

4. *La horă în sat*

Žucám, vinȩ́m cu băi̯ȩ́ț‿acásâ, mă pupám, mă duŝȩ́m la‿bál, mi̯eržȩ́m cu‿máma! Da‿amú stáu̯ tắtâ nu̯áptia pi̯‿lî́ŋgâ‿gárduri̯ fi̯ȩ́tili̯?! Bu̯odapróstį c-am avút du̯óu̯â nepu̯áti̯, uná‿am‿crescút-u̯o ieu̯, s-u̯o‿măritát, u̯o‿făcu‿ şcu̯álâ, ári̯ cu̯opk'íl acú la clása-n̥tắi̯, i̯ástalantâ árį dou̯uîjdu̯ói̯, u̯o‿făcút facultáti̯a la Bacắu̯.

Dumínica dį‿la‿biséricâ vinȩ́m‿acásâ, mîŋcám, mai̯ stătȩ́m dácâ mai̯ stătȩ́m, dácâ nu, i̯işắm la hórâ. I̯eráu̯ fiméi̯ili tắti̯, i̯éti̯‿aşa stătȩ́ pį‿băn̦ŝ ru̯áta‿m̥pri̯ežúr şî tinerétu žucá. Íti fáta‿ŝéi̯a žuca‿cu‿ŝála, ŝéi̯a‿aşa, ŝéi̯a‿aşa, mă ru̯og ... zî́u̯a‿a‿fétilor, sára‿a‿nu̯ástrâ. Da‿u̯úndį s-auzắ dį‿discoti̯écâ sau̯ tį‿duŝȩ́i̯ tắtâ săptămî́na‿n̥‿ŝéntru? Atî́ta ştii̯éi̯, dumínica. Cî‿dį‿lúni̯a şî‿pînâ‿sî́mbîtâ tu‿ i̯erái̯‿la‿ prăşî́t, la adunát, la săŝerát. Acásâ torŝȩ́i̯, meleṭái̯, culežéi̯ cî́nipa, ásta‿i̯erá tri̯ába fiméi̯i, da acu nic. Telivizóru şî política.

(Subiect vorbitor: Leonora Ciupercă, 78 de ani, fără studii, casnică, a lucrat la colectiv; înregistrare şi transcriere: Ana-Roxana Lupu)

*

Sat Teţcani[95], comuna Gherăieşti, judeţul Neamţ

1. *Tăierea porcului*

Fixăm dáta di̦ tăi̯ḙtu pu̯órcului, mái̯ cău̯tăm vri̯ó trí̯i̯ uámi̯ni̦, depíndi̦ cît i̯i̯ di̦ mári̦ pu̯órcu, ca sâ puátâ să-l ţînâ. Ş-apu̯ói̯ bărbátu meu̯ îl în̟júŋg'i̯i, i̯eu̯ pregătésc u̯un̟‿lig'án cu sári̦ şî adunăm sîñĝili̦ pi̯éntru u̯úrŝ, dúpă cári̦ bărbáţi̯i̯ în̟ŝép sî-l pîrliáscâ, cu pái̯i sau̯ butelí̯i̯i cu gáz cúm sâ fáŝi acúma, depíndi̦ fi̯iecári̦ cu ŝi ári̦. Cît i̯i̯ îl pîrlésc, i̯eu̯ pregătésc ápa fi̯erbínţi̦ ca sâ ái̯bâ cu ŝi să-l spéli̦. Îl spálâ g'íni̦, dúpâ ŝi l-u̯o spălát, îl púnim cu sári̦ şî îl în̟văléşti̦ cu u̯ó păturâ ca sâ iásâ şu̯orícu muáli̦. În tímpu ísta i̯i̯ sărvésc cîţi̯‿un̟‿rak'íu̯ sau̯ fi̯iecári̦ ŝi vrḙ, ca pomána pu̯órculu sâ ŝí̯i̯i ŝí̯i̯lalţ pu̯órŝ sănătu̯óş. Dúpă aŝḙ̯a în̟ŝép sî-l tran̟ŝăzâ, să-l disfácâ, i̯eu̯ mérg sâ i̯eu̯ bucăţ di̦ cárni̦ ca sâ fáŝim pu̯omána pu̯órculu. Tătâ lúmi̯a cári̦ partíŝipâ la tăi̯ḙtu pu̯órculu, trăbui̯i sâ mînîn̟ŝi şî pu̯omána pórculu. Fáŝim şî u̯úrcâ, spălăm máţîli̦ pu̯órcului̯, pregătím crúpi̦ di̦ păpuşu̯ói̯, cu u̯oréz şî cu ficátu şî cu sîn̟ẑi̯li̦ cári̦ l-am strîn̟s cînd u̯ó tăi̯ḙt pu̯órcu, púnim condiménţi̦.

(Subiect vorbitor: Gabriela S., 47 de ani, a făcut liceul la Săbăoani, casnică, se ocupă cu agricultura şi creşterea animalelor; se remarcă prin cunoaşterea graiului local şi prin expresivitate; înregistrare şi transcriere: Andreea Simon)

---

[95] Comuna Gherăeşti aparţine judeţului Neamţ şi este situată în nord-estul Moldovei, la 17 kilometri distanţă faţă de Municipiul Roman, de-a lungul drumului Roman–Fălticeni, astăzi drumul european E85, satele componente fiind Gherăeşti, Teţcani şi Gherăeştii-Noi. Localitatea este mărginită la vest de apele rîului Moldova şi de ultimul şir al Carpaţilor Orientali (ce coboară lent spre est, formînd un larg podiş dintre apele Moldovei şi ale Siretului) şi se învecinează la N cu comuna Boteşti (sat Barticeşti), la S-E cu comuna Săbăoani, la S-V cu comuna Cordun (sat Pildeşti), la E cu comuna Mirceşti (sat Iugani), iar la V cu rîul Moldova care ne apropie de satele Moreni şi Văleni, din comuna Văleni şi de satul Corhana.

2. *Cum se fac răciturile*

Tai̯ uásîli̦ mărúnt, li̦ pún la fi̯ért, dúpă ŝi li̯-am trás uŋ‿clu̯ócu̯ot bún li̦ scu̯ot afárâ şî li̦ scúrg ápa ş-apu̯ói̯ pún áltâ ápâ şî dúpă ŝi li̯-am trás uŋ‿clu̯ócu̯ot, li̦ púi̯ iárâ la fi̯ért şî li̦ lăs pátru-ĉíňĉ u̯óri̦ la fi̯ért. Dúpă ĉi li̯-am fi̯ért bíni̦, púm‿mu̯órcu̯ov, um‿păstîrnác, u̯o ĉápâ şî dúpă ŝ-u̯o fi̯ért tu̯áti̦ aístę, li̦ scu̯ót afárâ şî alég ĉápa, postîrnácu, mu̯órcu̯ovu di̯opárti̦ şî dup‿a̯i̯a, dúpă ĉi s-u̯o răĉít, pún níşti̦ condimi̯énti̦ di̦ răŝitúri̦ cum sî spúni̦ la aŝélę, i̯écă nu-mi̦ víni̯‿ĩ‿mínti, púi̯ um‿plíc du̯óu̯â di̦‿aŝélę[96], ĝelatínâ da, şî dúpâ ŝ-am pús, li̯-am vînturát bíni̦ bíni̦, ca sâ sâ rocoriáscâ, sâ sâ răŝáscâ sâ pu̯ot sâ i̯ęu̯ grăsîmi̯a di̦ di̯asúpra, sâ rămî̯i̯i răĉitúri̦li̦ curáti̦, álbi̦ şî dúpă ŝi s-u̯o îŋ′k′egát li̦ mîŋcắm, şî-s fu̯árti̦ búni̦.

Răĉitúra i̯ésâ límpi̦di̦. Apsu̯olút. Dúpă ŝi li̯-am fi̯ért bíni̦, li̯-am lăsát sâ sâ răŝáscâ, sâ sâ slîi̯áscâ şî dúpă ŝi li̯-am scu̯ós grăsîmi̯a ŝę́e̯ tăt tăt tăt şî dup‿ aŝę́e̯ li̯-am vînturát şî li̯-am strecurát ca sî n-ái̯bâ nimíc. Ş-am pús carńa îm̟‿farfurí̯i̯i, am strecurát frumu̯ós îm̟‿fi̯i̯icári̦ farfurí̯i̯i cîti̦‿u̯ó căníțâ di̦ răĉitúri̦ cît î̯i̯ farfurí̯i̯a di̦ mắri̦ şî după ŝi li̯-am gătít di̦ pús la farfurí̯i̯i, s-u̯o‿ŋ′k′egát şî dup‿aŝę́e̯ li̯-am pús la másâ. Pu̯óftâ mári̦.

(Subiect vorbitor: Clara M., 66 de ani, 4 clase, pensionară; este pasionată de telenovele, merge an de an la Băile Felix; înregistrare şi transcriere: Andreea Simon)

3. *Cum se face brînza de oi*

La stînâ, múlẑim u̯ói̯li̦, dúpă ŝi li̯-am múls, strecurắm prín̟‿strecătuári̦, láptili̦ îl strecurắm prín̟‿strecătuári̦, î̯i̯ púnim k′ág şî îl lăsắm sâ sâ ŋ′k′éẑi, sâ sâ príŋgâ. Dúpă ŝi s-u̯o îŋ′k′egát îl mestecắm, îl mai̯ lăsắm u̯oliácâ în̟‿zăr, sâ iásâ zăru, îl turnắm în̟‿strecătuári sâ sâ scúrgâ. Zăru îl luu̯ắm şî îl púnim la fi̯ért sâ fáŝim

[96] Intervine soţul, care spune cum se numesc acele pliculeţe: „gelatinâ".

u̯úrdâ. U̯úrda u̯o turnăm într-u̯o strecătuári̯, u̯o lăsăm sâ sâ scúrgâ şî mîŋcăm u̯úrdâ dúlĉi [!] zăru îl dăm la pu̯órŝ.

(Subiect vorbitor: Dumitru F., 79 de ani, 4 clase, a lucrat la colectiv, pensionar; îi place să se uite la televizor, în special la programele de ştiri; a părăsit de puţine ori satul natal şi cunoaşte foarte bine graiul local; înregistrare şi transcriere: Andreea Simon)

4. *Activităţile unei zile în curte*

Pặi̯ cum sâ di̯ecúrgâ u̯o zî îŋ‿curti ... mă trezăsc dimińáţa, fác cafeáu̯a, béu̯ cafiáu̯a, dup‿ai̯a i̯és afárâ, dáu̯ drúmu la găi̯íni̯,la pórŝ, fác tréburi̯li̯. Pặi̯ îŋ‿curti̯‿avi̯ém şî păsări̯, mîţ, cîi̯ni̯, pu̯orŝ, di̯ tuáti̯. Du̯oi̯ pu̯orŝ, dou̯âzăŝ di̯ găi̯íni̯, răţ, zăŝi răţ, pátru mîţ, du̯oi̯ cîni̯. Ş-api̯ li̯ dăm cartófi̯ fi̯ért cu făi̯ínâ u̯oporítâ, grău̯únţâ, crúpi̯, făi̯ínâ, mái̯ dáu̯ drúmu píŋ‿gradínâ. Am şî i̯épuri̯, mînîŋcâ várzâ, buri̯ánâ, acúma nu mai̯ i̯ésti̯ buri̯ánâ, mai̯ strîŋg trifu̯ói̯, mai̯ dau̯ păpuşu̯ói̯, grău̯únţâ.

Dup‿aŝḙ́ḙ i̯íntru înapu̯ói̯ îŋ‿cásâ, deniáza mă apúc di̯ făcút mîŋcári̯, cu copíi̯i píŋ‿cásâ, mai̯ fac tréburli̯ piŋ‿cásâ, mă apúc i̯árâ di̯ mîŋcári̯, fáŝim mîŋcári̯, dúpă ŝéḙ mai̯ stăm di̯ vu̯órbâ, pi̯ la zăŝi ni̯ culcăm, nóu̯â-zăŝi ni̯ culcăm.

(Subiect vorbitor: Eugenia M., 26 de ani, 11 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Andreea Simon)

5. *Cum se face bulionul*

Tuámna cînd sâ cu̯óc róşîi̯i̯li̯, mérẑim îŋ‿grădínâ, li̯ culéẑim cári̯-s cuápti̯ bíni̯, péntru câ aşa i̯ésâ buliu̯ónu dúlĉi dácâ i̯éli̯ súnt cuápti̯. Strîn̥ẑim cît avém, dúpă cári̯ li̯ spălăm, li̯ tăi̯ém, li̯ dăm prín maşîna di̯ scu̯ós sḙmínţili̯, sâ fáĉi ca un̥‿súc di̯ róşî̯i̯ supţîri̯, dúpă cári̯ îl púnim la fi̯ért cu u̯oliácâ di̯ sári̯, la u̯úrmâ púnim ş-u̯oliácâ di̯ u̯uléi̯.Trébu̯ii fi̯ért mái̯ múlti̯ u̯óri̯, ca sâ iásâ mái̯ grós. Mai̯ púnim u̯oliácâ di̯ ţălinâ ca sâ fîi̯i rezistént pi̯ tuámnâ şî sâ î̯i̯ déi̯i şî gúst. Dúpă ĉi s-u̯o fi̯ért, púnim um‿píc di̯ con̥servánt, câ

álfel nu ţîni̯ péntru iárnâ. Îl púnim îm‿bu̯orcáni̯, fi̯erbínţi̯ şî răsturnăm bu̯orcánili̯ ca sâ sâ sterilizăzâ, îl îm̦vălím cu u̯ó păturâ gruásâ, îm̦vălím tăţi̯ borcánili̯ pînâ sâ răĉésc.
(Subiect vorbitor: Gabriela S., 47 de ani, 12 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Andreea Simon)

*

Comuna Cracăul Negru[97], județul Neamț

1. *Armata*

Armáta u̯o ţí̯i mínţi̯ tu̯ot tímpu. M-am dus la co̯misari̯i̯át. M-u̯o dizbră̯ĉát cum m-o făcút máma. M-u̯o lu̯uát nişţi̯ cucu̯áni̯ la controlát şî pi̯ cólu şî pi̯ diŋncólu şî pi̯ diŋcólu şî pi̯ su‿límbâ. Şî pi̯ u̯úrmâ u̯o zîs ţi̯ duŝ şî ţi̯ îmbráŝ. Dácâ i̯erái̯ u̯oli̯ácâ mai̯ u̯obráznic îţ mai dădi̯á cu crei̯u̯ónu. Avi̯á uŋ‿crei̯u̯ón. M-u̯o dus şî u̯o vinít uŋ‿ capo̯rál u̯únu haŋgánu şî c-un u̯ofiţér. Cum îl k'emá, cî-l poreclí̯ęm i̯ézu, da nu ştíu̯ cum îl k'emá. Am ui̯tát u̯ofiţéru ắla nu ştíu̯ cum îl mai̯ k'emá. Ş-am întrebát u̯úndi̯ ni̯ dúŝi. I̯erám şăptizắŝ dim‿Pi̯átra cári̯ am plecát. U̯úndi̯ ni̯ dúŝi. Nu ni̯-u̯o spus u̯úndi̯. În drum spre Zănéşţi̯, câ am plecat spre Zănéşţi̯, ni̯-u̯o spus caporálu ŝę́la băi̯ la U̯olténiţa mérẑim. Păi̯ la U̯olténiţa.

Am pus îm‿mănúşâ, câ avi̯ám u̯o mănúşâ. Am pus mănúşâ cólu ş-am scris la U̯olténiţa ş-am aruŋcát din tren la Zănéşţi̯, cum i̯erá hálta stáţi̯i̯a ĉeferé u̯úndi̯ nu egzístâ mai̯ múlţi̯ líni̯i̯ di̯ cáli̯

---

[97] Aşezată în zona munţilor Stînişoarei şi a subcarpaţilor Orientali, în jumătatea nordică a judeţului Neamţ, Cracăul Negru se întinde pe o suprafaţă de 90 Km pătraţi de o parte şi de alta a rîului Cracău şi se învecinează la est cu comuna Ghindăoani şi satul Oşlobeni, comuna Bodeşti, în partea de nord cu comunele Bălţăteşti şi Agapia, în nord-vest cu comuna Pipirig, la vest cu Hangu, de care se desparte prin pîrîul Fundul Mediei şi Pîrîul Petrosul, iar la sud cu comuna Dobreni, satul Negreşti şi comuna Gircina, satul Cuiejdi şi Almaş. Comuna se află la o distanţă de 26 de km de Piatra Neamţ, 15 km de Tîrgu Neamţ şi 4 km de staţiunea Bălţăteşti.

ferátâ, i̯i̯ núma u̯úna sîŋgurâ. Ș-am aruŋcát acu̯ólu. U̯o știu̯út úndi̯ plec. Am ajúŋs îm‿Bucuréști̯.

Dim‿ Bucuréști̯ m-u̯o sui̯ít într-u̯o mașînâ discoperítâ. I̯erá i̯árnâ pi dou̯âzắŝ‿șî‿du̯óu̯â februári̯ șî dú-ți̯ la U̯olténița. Dácâ n-am îŋjurát atúnŝ, ŝî frig am‿ făcut atuúŝ, câ i̯erám di̯ tînăr. Mă lu̯ásâ um‿ frig di cîn‿ am coborît jos. Nu mă puți̯ám țîni̯ pi̯ piŝiu̯ari̯, tu ști̯i̯. Așá m-i̯erá frig cîn‿am ajúŋs. Ș-apắi̯ fă armátâ. Dú-ți̯. Avi̯ám um‿păr creț, dú-ți̯ șî ți̯ túndi̯. Dúpâ u̯o lúnâ di zîli̯‿ îŋ gru̯ápa ái̯a acu̯ólu am găsît și atúŋŝa crétʼi̯i̯ mei̯ di̯ la păr ĉári̯ cum m-u̯o tuŋs. M-u̯o tuŋs zéro. M-u̯o‿ mbrăcát militár. Íntrâ acu̯ólu într-u̯o hálâ di̯ aŝé̯i̯a cum sâ kʼemá du̯ormitu̯óru ŝé̯la șî stai̯ acu̯ólu şăpzắŝ di̯ i̯íŋș. Fă armátâ. A du̯óu̯a zâ dimini̯áțâ górna, cum îi zîŝi górnâ pi̯ romînéști̯, nu gu̯árnâ pi̯ moldovinéști̯. U̯o sunát dișteptári̯a. Hai̯ la apél. U̯o-ŋŝepút sâ strîẑi. Hai̯, u̯únu, áltu.

(Subiect vorbitor: Marin Petrache, 68 de ani, 10 clase; înregistrare şi transcriere: Tatiana Măzăreanu)

2. *La joc*

La vrio şăisprîzắŝi̯ ani̯, ti scu̯otẹ́a băi̯ẹ́ți̯ la ẑu̯oc. Vrái̯, nu vrái̯, ți̯ luu̯á, ți̯ tîrî̯i̯á, pîn‿ ți̯ dădẹ́i̯ la ẑu̯oc. Nu ti duŝái̯ di vu̯ói̯i búnâ, ți̯ luu̯á i̯i̯ cu fórța. Şî mă dădi̯ám u̯o dátă, di du̯óu̯ă u̯ori̯, da pu̯áți̯ li̯ părẹ́a bíni, mă ru̯og, aşa i̯erá u̯obiŝẹ́i̯u. Şî sî făŝá hu̯órâ îŋ‿sát, câ hu̯óra u̯o făŝáu̯ băi̯ẹ́ți̯i̯ şî vinẹ́a şî ți̯‿imvitá la hu̯órâ. Hai̯, éte s-u̯o făcút ẑu̯oc, aşá sî zîŝá. Hai̯, vi̯i la ẑu̯oc, îŋ‿cutáre lu̯óc, câ i̯erá la nu̯oi̯ uŋ‿ lu̯óc pi̯ cári̯ sî făŝẹ́a ẑu̯oc şî-i̯ zîŝẹ́a Şăs, pi medi̯án acu̯ólu. Hai̯, i̯éstẹ ẑu̯oc îŋ‿ şîr. Ți̯ duŝái̯ la ẑu̯oc, dácâ avẹ́i̯ um‿ prii̯éten ... da atúŋŝa nu i̯eráu̯ prẹ́teni̯ ca acúma, aşa strîŋşi̯. Az îl avẹ́ai̯, mîni̯ nu-l mai̯ avẹái̯, îl indipărtái̯. Acúma dac‿ îl‿ ái̯, îl ți̯i̯ strîŋs. Da nu prẹ́tenii̯i ca acúma.

(Subiect vorbitor: Asaftei Ileana, 98 de ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Tatiana Măzăreanu)

*

Comuna Agapia[98], județul Neamț

1. *Despre cum se face cozonacul*

Dṷóṷâ ḱilográmi di̯ făi̯ínâ, din dṷóṷâ núĉ di̯ drṷójdii̯ cî́t‿îi̯ núca, ī púi̯ mirṷodénele, déŝ‿ī i̯esắi̯nțîli̯ déŝ‿ŝi‿púi̯ fíŋcâ tắți̯ ṷóri̯ li̯ fáŝ [k] báț, nṷoi̯ d‿ezémplu i̯o nu bat si̯eparát albúșu, gălbắnușu, déŝ li̯ pun pi̯ ‿márĝini̯a, fác‿înúntru ṷo gáuricâ cum îi̯ ĉéntru făíni̯i și pun acólṷo [k] strîc ṷóṷîli̯, stî́lpui̯ drṷójdi̯a príma dátâ, stăi̯ câ ti̯ i̯eṷ [k] ti̯ ti̯ fî́stîŝesc.

Príma dátâ pui̯ ápâ căldúțâ, fáŝ drṷójdi̯a, cri̯éști drṷójdi̯a ī̄ cîŋ‿cî́rdâ véz câ dái̯ ṷóli̯a‿di̯‿făi̯ínâ așá spúlpirizatâ pī̄ pi̯‿ắsta písti̯‿drṷójdii̯ dácâ cri̯éști dă sâ crắpi̯ tu ti̯‿ poț apucá di̯ frămîntát. Atúṇŝa ț-adáuẑ ṷóṷîli̯ tṷáti̯, ále̯a trei̯, gălbănúșu, albúșu li̯ dai̯ di̯opárți̯ ca sâ faŝ cṷompozíții̯a la núcâ ī̄ ŝalalánti̯ li̯ púi̯ tṷáti̯, li̯ púi̯ tṷáti̯, cî́ti̯ vri̯éi̯‿ț ‿măi̯ pui̯ tu îm‿plús în afárâ di̯ ṷúnu, dṷói̯, trii̯, pátru di̯epíndi̯, câ așá pui̯ câ i̯ésâ pufáțâ. Dúp‿aŝéi̯a, dúpa-l frămî́nț cu áste̯a și cu záhăru și cu i̯esénțâ și cu áste̯a, îl dai̯ la crescút, îl dai̯ la crescút. Tu ī̃‿tímpu ắsta îț‿ fáŝ cṷompozíți̯a péntru núcâ. Núca dátâ pī‿mașî́nâ, ī̄ pui̯ aŝéle̯a trei̯ albúșu, pátru, cî́ti̯‿ái̯, di̯epíndi̯ cî́ti̯ cṷompozíți̯a cî́tâ vri̯ei̯ sâ faŝ, ș-ṷo i̯ei̯ și ī̄ pui̯ záhru, púi̯ mirṷodénii̯ iárâ tṷó‿la‿fél, iárâ gústu i̯ei̯ sî pui̯ și‿ṃvîrț și faŝ ṷo pástâ nu pre̯a subțî́ri̯, níŝ pre̯a grṷásâ ca sâ pṷot îndíndi̯. Și cîn‿ṷo cri̯escút cṷozonácu ăl i̯ei̯ și-l‿dai̯ ṷo rṷolándâ d-ái̯a ș-întíṇz la sṷóbâ, ai̯ ṷo rṷátâ și-l‿pui̯ ī̃‿távâ.

Da nu‿ștíṷ cum di̯ n-ăi̯ văzút tu, nu ti̯ [k] ăi̯ fṷost la Pași̯ ai̯ŝé̯?

Ā așá și îi̯ fṷárti̯ símplu. Da măi̯ bíni sâ ț-ṷo scrii̯!

(Subiect vorbitor: Ileana Iordache, 53 de ani, casnică; înregistrare și transcriere: Ana Grumăzescu)

---

[98] Comuna se află în zona central-nordică a județului, la poalele subcarpaților Moldovei, la sud de orașul Tîrgu Neamț, pe malurile rîurilor Filioara și Agapia. Este străbătută de șoseaua națională DN15C (cu micile ramificații DN15F și DN15G), care leagă Piatra Neamț de Fălticeni.

*

Comuna Pînceşti[99], judeţul Neamţ

1. *Cum se face ciorba de perişoare*

Trẹ sâ fáŝim u̯o ŝu̯órbâ di̦ perişu̯ári̦. Ĉi ni̯-ar trebu̯i̯í nu̯óu̯â péntru preparárẹa i̯ei̯: púnim ápâ la fi̯ert, ca uŋ'‿k'il, uŋ'‿k'il jumáti̦ di̯‿ápâ, diŋ‿cári̦, în timp cît clu̯ocoti̯éşti̯‿ápa, pregătím ĉápa, u̯o tăi̯ém, scu̯átim zărzăvát di̦ la bu̯orcán, cînd ápa i̯ésti, sî în̦ŝápâ sâ clu̯ocu̯oti̯ásĉâ, adăugắm ŝápa şî cu zarzavátu, îl lăsắm sâ fi̯árbâ, dúpă ŝi, în tímp cît fi̯érbi ni̯‿apucăm şî fáŝim pi̯erişu̯ári̦, şî dúpă ŝi ápa fi̯érbi̦ cu ĉápa acu̯ólu̦, púnim bu̯orş máẑic sau̯ sári di̦ lămî̯i̯i sî‿ n̦ăcrím, diŋ‿cári, dúpa ásta adăugăm perişu̯ári̦li̦. Perişu̯ári̦li̦ îs făcúti̦ diŋ‿cárni tu̯ocátâ şî u̯ori̯ez, aşá, şî după ŝi bu̯órşu fi̯érbi̦, îl dăm di̯opárti̦ şî-i̯ adăugắm u̯o líŋgurâ, du̯óu̯â di̦ smîntînâ, dúpă gust. Şî cam ásta i̯ésti̦ ĉu̯órba di̦ ţárâ.

(Subiect vorbitor: Catinca Ursu, 62 de ani, 4 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Oana Maria Ciobanu)

*

Comuna Bălţăteşti[100], judeţul Neamţ

1. *Despre Paşte*

Cînd i̯erám i̯eu̯ cu̯opíl, i̯erám la şcuálâ. Ni̦ duŝẹm în săptămîna mári̦, cu to [k] cu profésu̯ru, cu în̦văţătu̯óru, la

---

[99] Comuna Pînceşti (în a cărei componenţă intră satele Ciurea, Holm, Pînceşti, Tălpălăi şi Patricheni) se află în extremitatea sud-estică a judeţului Neamţ, la limita cu judeţele Iaşi şi Vaslui, în Podişul Central Moldovenesc, pe cursul superior al rîului Bîrlad.

[100] Comuna Bălţăteşti (formată din satele Bălţăteşti, Valea Arini şi Valea Seacă) se află în partea de nord a judeţului, la sud de oraşul Tîrgu Neamţ, fiind traversată de şoseaua naţională DN15C, care leagă Piatra Neamţ de Fălticeni.

bisi̯érică îm̦ vínerḭa márḭ şḭ nḭ-m̦părtăşę́m toţ copí̯i̯, îŋ grúpurḭ, îŋ clásâ, cu toţ aşa. Pḭ u̯úrmâ s-u̯o terminát [k] la ái̯ir, cum zî̂sém nu̯oi̯ îm̦ vínerḭa scúmpâ, sara, nḭ du̯ŝę́m cu máma, cu copí̯i̯, cu alţî̯i̯, da atun̦ŝę́ nu̯oi̯ umblám discúlţ. Şḭ, umblám discúlţ şḭ nḭ lu̯a máma şḭ nḭ du̯ŝę́m la ái̯ir, aşa sâ k'ámâ, ái̯ir. Şḭ ni treŝę́m pḭ sub sfînta másâ, şḭ pḭ u̯úrmâ nḭ-ŋ'k'inám pḭ la icuánḭ şḭ vḭnę́m acásâ. Sâ făŝę́ pru̯ohódu. Pru̯ohódu, îŋgropáre Du̯ómnulu nu̯óstru Isús Histu̯ós. Sâ işę́ cu prápurḭlḭ afárâ dim biséricâ, sî-ŋcu̯on̦jurá biserica, sî-ŋcu̯on̦jurá biserica şḭ pḭ u̯úrmâ intra-n biséricâ n̦apu̯oi̯ şḭ sâ terminá. Di̯-acuma în sîmbîta Páştilor, diminiáţa sâ făŝę́ um pic dḭ slújbâ, măi̯ puţîn. Acólu partrîĉipáu̯ bătrîni, nu nḭ du̯ŝę́m nu̯oi̯ cu̯opí̯i̯i. Sára, la im̦vi̯i̯érḭ, sî-n̦ŝepę́ dḭ la u̯ora u̯ópt. Slujba, sfînta liturg'i̯i şḭ stătę́m pîn̦ la u̯ora du̯oi̯şpḭ. La u̯ora du̯oi̯şpḭ in̦se cu sfînta îm̦vi̯i̯érḭ. Aşa. Îŋcon̦jurám biserica, cîntám Histu̯os a îm̦viiát şḭ la uşilḭ împărătéştḭ, cîn ajun̦ẑę́m la uşilḭ bisérîŝi, intra ū u̯om cárḭ stă în̦ sfîntu ăltár, intra înău̯úntru bisérîŝi, înăi̯intę́ préu̯utulu şi-i̯ îŋ'k'idę́ uşa. Şḭ i̯el, préu̯utu, bocăne-n úşḭ. Şḭ i̯el întreba: ĉini-i̯ acólo?, întreba aŝál dim biséricâ. Şḭ préu̯utu răspundę́: Împarátu slávi̯i̯. Şḭ ĉinḭ i̯éstḭ aŝéla Împărátu slávi̯i̯? întrebá dim biséricâ. Şḭ i̯el spunę́ aşa: Du̯ómnu ĉel putérnic, Du̯ómnu ĉel márḭ, Du̯ómnul du̯ómnilor pḭstḭ tu̯ot pămîntu, aĉéla i̯estḭ Împărátu slávi̯i̯. Şî gata. Disk'idę́ úşilḭ şḭ sâ intrá înău̯úntru. Sî-n̦ŝepę́ i̯ar slújba şḭ pḭ u̯úrmâ, după ŝḭ sâ terminá pḭ la [ɛ] tri̯i̯, du̯óu̯â, tri̯i̯ cam sâ terminá slújba, sfînta [k] sâ făŝę́ sfînta liturg'i̯i, tătâ lúmę dim biséricâ mărẑę́ la liturg'i̯i şḭ sărutá sfînta îm̦vi̯i̯érḭ, părínţilḭ, préu̯utu ţînę́ sfînta icuánâ ĩ mînâ, şḭ tătâ lúmę treŝę́ şḭ sî-ŋ'k'iná. Părínţilḭ zî̂ŝę́ Histu̯ós a îm̦viiát, cătră fi̯iecarḭ creştín şḭ nu̯oi̯ răspundę́m adivarát a îm̦viiát. Şḭ vinę́m pḭ u̯úrmâ [k] plecám acásâ. Cînd i̯erám i̯o acásâ, avę́m fráţ măi̯ márḭ. Şḭ i̯i stătéu̯ la sfînta îm̦vi̯i̯érḭ pînâ tîrzîu̯. Nu̯oi̯ cu̯opi̯i̯ nu putę́m sta. Şḭ vinę́ acásâ, dădę́ preu̯útu náfîrâ, mása i̯era púsâ, prḭgătítâ dḭ sára. Cu páscâ, cu cu̯ozonác, cu friptúrâ dḭ ńi̯el, cu [ɛ] slănínâ, c-aşa

i̯era atuņŝę̧, câ nu i̯era condimentárį di͜este carį-i acúma. Şį i̯erá fuártį frumós. Şį pį u̯úrmâ, mîŋcám cîm͜͜ vinę̧ táta, máma şį cu fráțį ŝei̯ márį dį la biséricâ şį nu̯oi̯ atuņŝę̧ stătém la másâ cu tățîi̯ şį nu [k] şį mîŋcám şį pį u̯úrmâ nį culcám u̯oliácâ. Diminiáțą, cîn nį sculám, nį trezăm, mama avę̧ un u̯ou̯ roş pus într-o farfurii̯i şį cănița cu apâ, cu busui̯óc şį c͜õ͜ban. Cárį sâ spála u̯últimu, lúu̯a banu şį u̯óu̯u, dį-acólu, aşa i̯era. Şį atîta i̯era Páşțįlį.

(Subiect vorbitor: Ana Munteanu, 77 de ani, 7 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Ioan Mihalcea)

2. *Cum se fac turtele cu julfă*

Sămînța dį cînipâ, câ aşa îi̯ zîŝim nu̯oi̯ ná, sămînța dį cînipâ sâ punį la u̯uscát, sâ punį pį sóbâ u̯oliácâ la prăjít iárna, pį u̯úrmâ͜ u̯o dai̯ pi [k] u̯o k'isăzį îŋ'͜k'íu̯â, câ spúi̯ aşa cum sâ făŝę̧, câ nu̯oi̯ u̯o dăm pi͜ĩ͜maşínâ͜amu cî-i̯ măi̯ uşór [!], sâ k'isázâ-ŋ'͜k'íu̯â. După ŝi sâ k'isázâ-ŋ'͜k'iu̯â sâ púnį apâ ŝerbínțį, sâ púnį pįstį sămînțâ şî sâ spálâ dį ŝiņŝ, şásâ u̯orį cu apâ ŝi̯erbínțį, sâ strecuárâ şî apa carį sâ strecuárâ după ŝi sâ [k], nu măi̯ i̯ésâ tulbúrį apa, sâ punį la [ɛ] fi̯ert şi i̯ę̧ sâ u̯úrdi̯éşte, aşa zîŝém, u̯ițį o u̯urdít sămînța, sâ i̯ę̧ cu ŝevá sâ punį-ntr-um͜ vás ná, sâ i̯ę̧ dį-acólų ŝi i̯esâ di̯asúpra dį pį apâ, sâ punį-ntr-um͜vás, dup-aŝéi̯a sâ púnį záhîr. Şį pį u̯úrmâ sâ fac túrțį. Faŝ túrțį cu apâ şį cu sárį, atîta, fărâ drójdi̯i̯, fărâ níca. Sâ coc pį plítâ, [*] [făi̯ínâ dį grîu] făi̯ínâ dį grîu binįnțălés, sâ pun pį plítâ şâ după ŝi sâ cóc sâ pun la aburít u̯oliácâ ca sî sî-ņmuái̯i̯ pį u̯úrmâ sâ fáŝi apâ cu záhăr, sî-ņmuái̯i̯ túrta-n apâ cu záhăr şî pį u̯úrmâ sâ punį-ntr-uņ͜ lig'án sau̯ îŋ͜ cu̯ovátâ, i̯eu̯ ştíu̯ în ŝi sâ punę̧? Şį sâ púnį cîte-uņ͜strat dį túrtâ, cîte-uņ͜strat dį dę̧-aŝála, júlfa da, carį iásâ.

(Subiect vorbitor: Maria Timofte, 49 de ani, 10 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Ioan Mihalcea)

3. *Despre război*

Războ̯iu, apăi̯ în patruzăşîu̯únu ... în luna lui̯ íuni̯ s-u̯o‿ŋşepút războ̯i̯u şî u̯o vi̯nít uámi̯ni sâ scuátâ Basarabíi̯ę ... i̯-o di̯clęrát Romî́nîi̯e răzbu̯ó̯i̯ rúşilor, u̯o vi̯nit pi̯ frónt, aiŝę́ la Basarabíi̯ę ... u̯o‿ fu̯ost uŋ‿ cîrd di̯ [k], u̯o fu̯ost u̯o mulţími̯ di̯ uámi̯ni̯ pi̯ front acu̯ólu̯, u̯o murít acu̯ólu̯ diŋ‿cari̯ ş-um‿fráţi̯ di̯‿a‿ńeu̯ u̯o murít pi̯ fru̯ont acu̯ólu̯ ... I̯eu̯ atúŋŝe ... n-u̯o vi̯nit pi̯ front, u̯o ramás pîn‿a‿du̯ó̯i̯lę an. A‿du̯ó̯i̯lę an u̯o intrát pi̯ front. U̯o intrát pi̯ front, în rus [k], la Cu̯otu Donulu u̯o ajúŋs ... nacázuri̯, i̯o n-am, n-am partiĉipát acu̯ólu, ... am ramás în rižimént, ... am‿fost iŋstrúctor la recuţ, îŋsâ, în patruzăşîpátru m-u̯o adus pi̯ míni̯, am‿vi̯nit pi̯ fru̯ónt la Tîrgu Ni̯amţ, câ i̯o am‿fu̯ost în Ardiál am‿făcút armata, la Tîrgu Múri̯ş. Am vi̯nit pi̯ fru̯ont aiŝę́, rižiméntu ńeu̯, la váli̯ di̯ Tîrg, acu̯ólę. Am‿vi̯nit‿ĭ‿zîu̯a di̯ Páşti̯, am intrát în líni̯e‿ŋtîi̯e, acu̯ólo am avut vru̯o tri̯i̯, pátru atácuri̯. U̯o vi̯nit ruşi, nu ni̯-u̯o respiŋş şî d-u̯o vrémi̯ s-u̯o liniştít, nu ni̯-u̯o măi̯ atacát rúşi. Am stat acólu în, în aparári̯ la Timişeşti̯, în comúna Timişeşti̯, la váli̯ di̯ Tîrgu Niámţ, pîŋ‿la dou̯îştréi̯ au̯gúst. La dou̯îştrei̯ au̯gúst, în nuáptę lu dou̯îştrei̯ augúst într-o ńercuri̯‿am‿primít u̯ordin sâ ni̯ retrážim câ s-u̯o făcút pact cu rúşi. Ş-am‿vi̯nit. Am‿vi̯nit, am‿vi̯nit, pîŋ‿la Grumăzăşti̯. La Grumăzăşti̯ m-am‿ŋtînít cu‿ũ‿u̯ofiţăr cari̯ l-am avút u̯ofiţăr la recuţ, ńo spus ... du-ţi̯ bă acásâ câ nu̯oi̯ sîntém tăţ prizonéri̯... Cîn‿am pornít sî viu̯‿acásâ di̯ la Grumăzăşti̯, iácâ vi̯ńę́u̯ du̯oi̯ soldáţi̯ pi̯ drúmu ŝála câ vu̯oi̯ n-aţi̯ îmblát pi̯‿acu̯olu. Ŝini̯ i̯era? I̯era din Valę Sácâ... u̯ă... u̯o fost îŋ‿conĉédi̯u... háidiţi̯ înapu̯ói̯ u̯ăi̯. N-u̯o vrut, n-u̯o vrut sâ miárgâ. N- u̯o vrut. Şî, ni̯-am lu̯at, ni̯-am dus... zîc hai̯ s-u̯o lu̯ăm. Am lu̯at-u̯o pi̯ Válę Mári̯, pîŋ‿la Válę, la Válę Mári̯ la G'indăuáni̯, las ca sâ mă dúc acu̯ólu acásâ. La G'indăuáni̯. N-u̯o vrut niŝ acu̯ólu. Di̯‿acu̯ólu... am trecut... şi cîn am trecut la U̯oşlobéni̯... acu̯ólo gáta, u̯ofiţéri̯ de‿noştri ţînę́u̯... ĭi̯ i̯e pi̯ ri̯žimént câ tătâ armata di̯ pi̯ fru̯ontu Moldovi̯i̯ s-u̯o retrás. I̯erá púŋctu di̯‿ŋtîlníri̯ la Căŝi̯uléşti̯.

Şî acu̯ólo, i̯o m-am furişę̂t di̯_acu̯ólu şi m-am dus c-avę̂m u̯o vára la U̯oşlobéni̯, m-am dus cu íşțę du̯oi̯ acu̯ólu, cu íşțę du̯oi̯ dim̦_ Valę Sácâ. Am stat u̯oliácâ. Şi̯ cîn_am işít ni̯-am dus şi̯-am işít la ĉéntru.

La ĉéntru i̯erá populáții̯e strîn̦ẑę́ acu̯ólo. Du̯óu̯â fi̯méi̯ di̯_ acu̯ólo m-u̯o cunoscút zîŝi: nu i̯éşti̯ dim Bălțîtéşti̯... Ba da... I̯e i̯erá u̯o su̯órâ di̯ aiŝę́ a uni̯i̯ fi̯méi̯ di̯ aiŝę́... i̯erá măritátâ î_U̯oşlobéni̯. Şi̯... crîşmári̯u zîŝi: u̯ă, Tolomi̯i u̯o trecút cu tătă famélie̯. I̯o i̯-am spus... câ ńi su̯ócru. I̯o în iárna ŝéi̯ę am avut, m-am în̦surát... şî zîc: da ńi su̯ócru... îîî cîn_u̯o auzît i̯el aŝę́, i̯el fusăsâ la núntâ la míni̯ crîşmár. Îs îm_Bodéşti̯. Ni̯-am luuát, ni̯-am dus îm_Bodéşti̯. Îm_Bodéşti̯ am dat di̯ dîn̦si, i̯erá şi̯... şi̯ Iliána acu̯ólo. Dorńit nuáptę_acólu_n̦tr-u̯o fînări̯i̯i. Diminiáța... sâ mă-mbrác ĉivíl, am in̦şít sâ mă duc după ri̯ẑimént. U̯o vi̯nít tu̯ot rúşi, ni̯-u̯o lu̯at, i̯o avę́m pistu̯ól, ni̯-u̯o luuát pistu̯ólu... m-u̯o lu̯at prizonéri̯. Şi̯ di̯_ acu̯ólo ni̯-u̯o dus la u̯o cásâ acu̯ólo. La íşțę du̯oi̯ din̦_sa_la míni̯ li̯-u̯o dat cîți̯_ u̯o părę́ di̯ ĉísmi̯, i̯eráu̯ murdári̯, ńi̯i̯ ni̯-u̯o dat u̯o caldári̯ sâ scu̯ót apâ dim̦_fîntînâ, grădína i̯erá în...în̦_grădínâ [k], fîntîna. Am vi̯nit u̯odátâ, am adus apâ, cîn m-am dus a du̯óu̯â uárâ, mă gîndę́m sâ fug... sâ fug pim_popuşuái̯i̯ pi̯_acu̯ólu. Şi̯ m-am gîndít: u̯ă da ŝi fac işteláłț, núma u̯o vi̯nít rúşi şi̯ m-u̯o luuát. Ni̯-u̯o dus túma diváli̯ la u̯o şcu̯álâ̯_î̯_ Bodéşti di̯ Ju̯os. Acu̯ólo i̯eráu̯ [ɛ] un̦_ rus vu̯oiníc acu̯ólo, i̯erá [ɛ] [k] i̯erá di̯zbracát cu mîn̦ŝi̯ scúrți̯ da avę́ vetuşi c-aŝála i̯ará cré_câ un̦_ẑenerál de-a ru... şi̯ tu̯ot scui̯pá asúpra nuástrâ câ Páşti̯ u̯o fu̯ost câ armáta ru̯omînâ sî [ɛ] sî miárgâ u̯organizát cătră [ɛ] nemți̯.

(Subiect vorbitor: Gavril Curcă, 96 de ani, 8 clase, a lucrat ca agent veterinar; înregistrare şi transcriere: Ioan Mihalcea)

4. *Armata*

Aşa, da i̯eu̯ ã_stat la Bái̯a Mári̯, la Sibíu̯ am̦_făcút [ɛ] activa, la Sibíu̯. [*][armata, militar în̦ térmen], da, în_térmen. Di̯_acu̯ólo,

ni̯-u̯o repartizát la [ɛ] Deji̯, bataliu̯ón di̯‿n̥tervénți̯i̯. Di̯ la, la Dej ni̯-u̯o dus, ni̯-u̯o [k] di̯ la Sibíu̯ la bataliu̯ón di̯‿n̥tervénți̯i̯. Am auzît [ɛ] primu cîn‿u̯a‿dát, la vu̯o du̯óu̯â săptămîni̯ după ŝi ni̯-am in̥stalát acu̯ólu̯ la [k] Deji̯. Ni̯-u̯o dat adunárę pi̯ platu̯óu̯ [ɛ] tăt bataliu̯ónu, ni̯-u̯o adunát, am auzît Brănuái̯a, prímu. Zîĉ ŝi píşca mă-si̯‿u̯o‿fi? Dǫr nu făcúsîm niŝ u̯o dandanái̯i̯ [!]. Cari-şi̯ au̯údi̯ númi̯li̯ i̯ésî‿ m̥‿ fáță. Cari̯ nu-şi̯‿ au̯údi̯, fu̯ormiázâ grúpuri̯ şi̯ plutu̯ón. U̯o strîgá‿ vo‿ tri̯izăŝ di̯ u̯ostáşi̯ din‿ tot bataliu̯ónu. Réstu, bataliu̯ónu complecti̯azâ, lípsurili̯ cari̯‿u̯o işít u̯ostáşi din [k] complectiázâ, u̯o complectát. Bataliu̯ón drépți̯! La driápta‿ n̥ainti̯ márş! Diréctii̯a gára. Tăt bataliu̯ónu. Ã‿ ramás nu̯oi̯ um‿ plutu̯ón [k] u̯o compáni̯i̯, pardu̯ón. U̯o zî‿ŝ‿u̯o fi cu nu̯oi̯ u̯ăi̯? Ni‿ n̥trebám u̯únu pi̯ áltu [!] ştii̯, u̯or ŝ-u̯o fi cu nu̯oi̯? Şî ni̯-u̯o dus [ɛ] într-o salâ di̯ mi̯ésâ, acolu̯ ni̯-u̯o țînút u̯o cuvîntári̯ ũ‿plutonér Şoŋcoi̯óş Valentín, ăl ți̯i̯ mínti̯. Brănuái̯e vino‿ŋcuá. Pus acu̯ólo‿ n̥tr-um‿birou̯ [ɛ] sâ lu̯ăm‿ĩ‿primíri̯, ni̯ dădúsâ u̯ăi̯ băi̯éți̯ nişti̯ [k] uŋ‿cu̯ostúm di̯ la naftalínâ du̯ómnule: ĉízmă, ĉoráp, u̯obéli̯, isméni̯, pantalóni̯, dómle la dúŋgâ, tot i̯erá, ai̯, ți̯-era drag sâ faŝ armáta, nu ca amu nişti̯ pestríță di̯‿ai̯éste [!] aiştę párcâ-s dețînúți̯ [!]. Şi̯ a luuát di̯ la u̯amíni̯ cári̯ [k] di̯ la réstu di̯ u̯ostáşi̯ cári̯ i̯eráu̯ acu̯ólu̯ cu míni̯, s-u̯o dizbracát, tăț u̯o dat îm‿primíri. S-u̯o dat nişti̯ rúfi̯ răli̯, vek'. Păi̯ továrîşu plutonę́r, […] da mă dizbrác şî i̯o? Băi̯ ți̯ dizbrâŝ, n-am ŝi fáŝi̯. Nu-mi̯ măi̯ vi̯nę sâ fac armáta, avę́m níşti̯ ĉízmi̯ domle, sâ li̯ púpi̯, aşa di̯ frumuásâ i̯eráu̯, ĉízmi̯, ț-am spus, tăt, tăt şi̯ u̯óbeli̯, cămăşi̯, izméni̯, tăt, tăt, tăt, tăt, nu̯oi̯ nu̯ou̯úță […] cî-s îmbracáți̯ aŝéle vru̯ódatâ. S-u̯o dizbracát di̯ tăți̯ hái̯ni̯li̯ ŝele búni̯, a dat îm‿ primíri̯ acólu̯ la magazî̯i̯, sî lásâ plutonę́ri cári̯ l-am ajutát sâ dę́i̯i [k] sâ i̯eu̯ îm‿primíri̯ di̯ la u̯ostáşi̯ şî laş acu̯ólu̯ […] da nu ni̯-u̯o spus u̯úni̯ mérẑim, sînt hái̯ni̯ búni̯, búni̯, búni̯, bunişuári̯, pu̯otrivíți̯, nu bunişuári̯, da …

(Subiect vorbitor: Alexandru Brănoaia, 84 de ani, 7 clase, agricultor; înregistrare şi transcriere: Ioan Mihalcea)

*

Comuna Ruginoasa[101], județul Neamț

1. *Rețetă de sarmale*

Prigăți̯ésc ŭ castru̯ón di ŝápâ şî-l cúrîț frumu̯ós, pi u̯úrmî-l căli̯ésc, îmi̯ pui̯ cîțva mu̯órcovi̯ [ɛ], cărníțâ dacâ am cărníțâ, dácâ nu fac sărmălúțâ şî fắrâ cărníțâ *(câ nu prẹ ári̯ cuvínți̯)*. Şî ŝi sâ măi̯ fac? Prigăți̯esc várzâ, fac frúnzâ, li̯ [ɛ], dacî-s muráți̯ *(spúni c-ai scu̯os várzâ dim beŝ)*, dacî-s mura [k] várza i̯ésti̯ murátâ u̯o spăl um pic, câ i̯ésâ acrúțâ şî sâ fac sarmali̯li̯ acri, şî [ɛ] îm fac umplutúra ŝẹi̯a acu̯olo şî- m fac sármali̯, cu frúnzâ şî sâ pun la fẹrt, pi̯ fu̯oc, într-u̯o u̯alâ, şî fac fu̯ócu la plítâ [ɛ], pi̯ u̯úrmâ fi̯erb acu̯ólu̯o uo u̯órâ, du̯óu̯â şî sarmáli̯li̯-s búni̯ di̯ mîŋcát cu smîntînúțâ, cu mămălígâ țărăni̯áscâ, făcútâ la mu̯árâ la nu̯oi̯; dupâ u̯o farfuríi̯i búnâ di̯ sarmáli̯ k'érti bíni̯, cu̯ólu̯o, şî grăsúțâ sau̯ [ɛ], mai̯ bi̯em um pahar di ẑin, ŝi sî mai̯ fáŝim, înai̯ínți̯ putẹm bẹ um păhărél di țúi̯câ, şî ui̯ti̯ aşá sî tră̯i̯éşti la țarâ, la Ruẑinu̯ása.

(Subiect vorbitor: Ana Zaharia, 55 de ani, 8 clase, s-a născut şi a copilărit la țară, s-a mutat la oraş; după 15 ani revine în satul Ruginoasa, județul Neamț, unde se ocupă cu agricultura; înregistrare şi transcriere: Alexandra Curbăt)

2. *Războiul*

În patruzăşu̯únu [k] îm pazăşu̯únu fráțâ mi̯ei u̯o pli̯ecát în armátâ, din armátâ u̯o di̯evenít, u̯o ŋŝepút războ̯ói̯u. S-u̯o dus î războ̯oi̯u un u̯o pli̯ecat, u̯o luptat în [ɛ] în U̯odésa şî cîn u̯o vi̯ni̯t

---

[101] Cu numele actual din 2003, comuna Ruginoasa (în trecut, Bozieni, Bozieni-Balş şi Bozienii de Sus), formată din satele Bozienii de Sus şi Ruginoasa, se află în estul județului Neamț, pe malul stîng al rîului Români, la 30 de km de municipiul Piatra Neamț şi 23 de km de municipiul Roman, avînd următoarele vecinătăți: la nord – comuna Văleni, la sud – comuna Făurei, la est – comuna Dulceşti, la vest – comuna Bîrgăoani.

rușį̯ įŋcuaŝi, u̯o vini̯ șî i̯el, cî s-o-ntu̯órs la U̯odésa spri Romîníi̯a șî i̯el u̯o vinit acásâ. Ŝelalt i̯era la režiméntu pai̯șpį, u̯o luptat la Jíji̯a, îŋ județu Iașį. Jíji̯a ŝei̯a i̯ õ lac, ș-așa să numiéștį, um pîrău, Jiji̯a, ca cum ar ŝi la nu̯oi̯ în Ružinu̯asá. Șî pį u̯úrmâ, s-u̯o dus, rușu̯o vinit ș-u̯o tri̯ecut în Zermaníi̯a s-u̯o ntu̯órs i̯ară îna [ε], i̯o ntu̯ors ru̯omîni napu̯oi̯, pi ru̯o [ε] ru̯omîni i̯-o ntu̯ors ru̯omîni pį ruș, șî s-o luu̯at șî s-u̯o dus. Șî i̯-o u̯oprit rúșî tot în Iaș, la cazamațį, aiŝa la, nu-ș cum îi̯ spuni̯a acúolo la [ε], uni-s cazamatilį ŝelea.

S-o dus șî frátimi̯u ista, Iu̯on, ș-o lu [ε], u̯o luptat aiŝa la cazamațį, n-u̯o putút, i-u̯o u̯oprit rușî, nu s-o măi dus ĩ Rusi̯a, cu războiu, i̯-u̯o oprit, u̯o luptat aiŝi. Șî pi u̯úrmî pi frátini̯u Vasîlį l-u̯o luu̯at ca prizoni̯érį, l-u̯o prins prizoni̯érį. Frátini̯u, i̯el i̯era, frátiniu Vasîlį i̯erá la popóta u̯ofițăriáscâ, așa i̯era, i̯era la compáni̯a nu̯ou̯a. Șî islalt i̯erá compáni̯a trii̯a. Șî numa am primit u̯o scrisuárį di la ist măi̯ nic, cari-i̯ caldarárį, câ sâ știi [K] în sîmbîta Paștilui̯ i̯era, sâ știi̯i, tátâ șî mámâ, c-ăi̯ avut du̯ou̯â flu̯orį șî una s-o veștejît. Da îŋcâ nu-s sigur, a sî vă măi̯ scriu̯. Șî nu ni-u̯o măi̯ scris. C-apui̯ n-u̯o mai avu cîn. Adica pi bădii̯a Vasîlį l-u̯o luu̯at prizoni̯erį șî i̯el u̯o ramás șî n-u̯o mai avu cum. S-o dat întră caldarárį, n-u̯o mai avu cum spuni. Șî dacâ pi bădíi̯a Vasîlį s-o dus, n-o măi̯ vinit, n-o măi̯, n-am mai̯ știut, nu măi̯ știm di i̯el.

(Subiect vorbitor: Anica Tanasă, 84 de ani, 4 clase, a trăit toată viața în satul Ruginoasa, județul Neamț; înregistrare și transcriere: Alexandra Curbăt)

*

Sat Borleşti[102], judeţul Neamţ

1. Şî Marŝíca zîŝę́: dį ŝi nu tę-i̯ dus la Săvinéştį, c-îţ dădę́ ŝertificát matálį dácâ tę-i̯ dus u̯oli̯ácâ şî-ntr-a şắptę̯a. Ştii̯, m-am dus rar ínt̂r-a şắptę̯a câ ni̯-u̯o u̯obligát c-u̯o vįnít rúşâ ş-u̯o strîcát tắtâ trę̯ába atúņ̂ŝ prin̯‿şcu̯olį.

(Subiect vorbitor: Ion Căpitanu, 42 de ani, 10 clase şi seral, a făcut armata în judeţul Bistriţa-Năsăud, a fost plecat la muncă în Turcia (5 ani) şi în Italia (un an jumătate - ultima oară în urmă cu 6 ani), se ocupă cu agricultura şi cu creşterea animalelor; înregistrare şi transcriere: Elena-Diana Blaga)

2. Îmį plăŝę́ tárį límba rúsâ şî u̯o zîs câ... i̯e i̯erá profesu̯árâ dį rúsâ... şî zîŝę́ sâ mă di̯éii̯ la şcu̯ấlâ. Nu m-u̯o dat, am rămás cu̯‿aŝélį pátru clásâ, ŝi sî fac.

(Subiect vorbitor: Aneta Munteanu, 67 de ani, 4 clase, pensionară, a vizitat Bologna (1 lună) şi Barcelona (1 lună), merge la Braşov, la rude, de 2-3 ori pe an, are un simţ al umorului dezvoltat; înregistrare şi transcriere: Elena-Diana Blaga)

3. Arį pămíntu, dúpa ŝi arį, îl arį dį tu̯ámna sau̯ primăvára, dai̯ cu díscu sau̯ cu grápa cu cái, dúp‿aŝéi̯a sámeni pu̯orúmb sau̯ u̯ovắz, îl sámeni primăvára. Dúpâ ŝi sámeni, cîn‿răsári, sâ fáŝi di̯-o şk'u̯áp‿áşa, ţį duŝ şî prăşắştį.

(Subiect vorbitor: Valentin Apetrei, 26 de ani, 11 clase, angajat, a vizitat judeţele din apropierea judeţului Neamţ, merge săptămânal la Piatra-Neamţ; înregistrare şi transcriere: Elena-Diana Blaga)

---

[102] Comuna Borleşti, care are în componenţă satele Borleşti, Mastacan, Nechit, Ruseni, Şovoaia, este aşezată în partea central sudică a judeţului Neamţ, la 25 de km de municipiul Piatra Neamţ, pe valea a două cursuri de apă, Bistriţa şi Nechit, fiind străbătută de şoseaua judeţeană 156 A Roznov-Tazlău-Moineşti, care face legătura spre E cu şoseaua naţională E15 Bacău-Piatra Neamţ.

4. *Cum scriam poezii*

Cu iárna_am cuompús uo puoiezî́ii cárį uo ţîį ieu míntį, da încuólo ailéu cîţį puoiezíį am cuompús. Ŝi rău ń-uo părút şî númа i-am spus lu părintilį Niecuĺái ș-uo zîs cî-į pacát, c-uo zîs c-aiéstę-s dį la diávuol. Líviu ierá la şcuấlâ, ń-uo luuát caiétu. Da avę́m múltį tárį şî dįsprį părínț şî dísprį cuopk'íį şî ń-uo luuát caiétu. Da atunŝ k'ar_am plîns. Avę́m uo amintírį, aşá.

(Subiect vorbitor: Agurița Irofte, 74 de ani, 4 clase, pensionară, merge din cînd în cînd la Piatra-Neamț, în special la doctor; înregistrare şi transcriere: Elena-Diana Blaga)

V.10. JUDEȚUL SATU MARE

Comuna Odoreu[103], județul Satu Mare

1. *Şi cînd te-ai măritat dumneata cum era?*

I̯erá tinerétul mai̯ próşti̯. I̯o cînd m-am măritát, cînd s-o dus nuntáşi, d'i̯ la mín'ĕ d'i̯ la núntă, am̦‿vrút să mă duc şi̯ i̯o cu i̯éi̯, am‿fujít dúpă i̯éi̯ şi̯ m-am apucát îŋ‿cărúță c‿atúnĉ i̯erá cărúță, nú i̯erá maşíni̯. U̯o vin'ít cu cărúța d'i̯ la Băbăşéşti̯ la Zăt'ii̯, la Eténi̯, că d'i̯‿acólo u̯o fo̧ bun'ícu. Şi̯ cînd u̯o mărs demin'e̯áța, s-o gătát[104] núnta şi̯ cînd u̯o mărs acásă i̯eu̯ am‿fujít dúpă i̯ei̯. Soțú mn'eu̯, i̯el s-u̯o culcát, c-u̯o fó u̯obosît d'ĕ tătă no̧pt'ĕ, s-u̯o culcát um‿pt'ic şi̯ u̯o zîs su̯ácra mȩ, zî́ĉȩ́ : Dút'e măi̯ D'i̯úri că n'evástă-ta ásta u̯o fujít dúpă nuntáşi̯, zî́ĉȩ: ūnd'‿u̯o fujít? Da, u̯o fujít zíĉe, d'éja că s-o sui̯ít îŋ‿cărúță. Cărúța i̯erá cu bu̯oi̯. U̯o vin'ít ũ‿u̯unt' d'a mn'eu̯, u̯o fo̧ mai̯ múlți̯ nuntáşi̯, dá n-u̯o rămás tăț pî́nă d'emin'áță, núma cáre u̯o fo̧ mai̯ apropt'ĕ́ț, părínțâ mn'ei̯. Ş‿apăi̯ u̯o vin'ít dúpă mín'ĕ. - Dá ún'ĕ mȩri̯, fătú‿mn'eu̯ ? -Mă duc acásă. -Da‿pă da‿tu nu-i̯ vu̯ói̯e să mȩri̯ acásă, că tu trȩ să rămî́i̯ aíĉi̯i̯. –Da‿pă i̯o nú rămú aíĉi̯i̯ sî́ŋgură, dacă nú rămî́n'ĕ niĉ mámi, niĉ táti, i̯o nú rămî́u̯ sî́ŋgură. Ba trȩ́be să rămî́i̯, cum să nu rămî́i̯. Nu̯oi̯ u̯om mȩ́re pắstă‿ u̯o săptămî́nă c‿ aşȩ i̯erá mu̯óda, núma dúp‿ u̯o săptămî́nă. Ş n-am̦‿vrú‿să mă cobór d'in cărúță, n-am̦‿vrut. Apăi̯

---

[103] Situată pe partea dreaptă a cursului inferior al Someşului, în cîmpia de nord-vest a României, comuna Odoreu (alcătuită din şase sate: Odoreu, Berindan, Cucu, Eteni, Mărtineşti şi Vînătoreşti) este aflată la o distanță de 8 km de municipiul Satu-Mare, se învecinează spre nord şi nord-vest cu Botizul, spre est cu Medieşul Aurit şi Livada, spre vest cu municipiul Satu-Mare, iar spre sud cu Păuleşti şi Culciu.

[104] Variantă a derivatului *găti* „a termina, a pregăti, a împodobi, a aranja", influențată de sl. *gatati* „a acumula" (vezi Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ed. Saeculum I. O., Bucureşti, 2001); forma *gătat* este determinată de schimbarea conjugării verbului de la conjugarea a IV-a la conjugarea I (*a se găta*).

u̯o staa în̦‿loc, n'ámurilĕ, şi̦ u̯unt'i şi̦ părínţâ mn'ei̯. Zîĉę: Fắtu‿ mn'eu̯, tu trá să mẹri̦ înapóie̯, cobóri̦ joz‿zîĉe şi̦ t'e du cắtă cásă cu D'i̯úri, la i̯ẹi̯ acásă, zîĉe că îţ‿vin'ii̯ dumín'ĕcă. Nó‿păi̯‿amu dácă u̯o zîs şi̦ părínţâ mn'ei̯ aşę, apăi̯ m-am scoborît jos‿ş-am̦‿vin'ít. Da‿ păi̯ ĉe gînd'éşti̦, că n-am̦‿ vrut să dórm cu i̯el îm‿ pat. Avẹm cumnátă cáre nu i̯erá căsătorítă, avę bărbátu mn'eu̯ sóră cáre i̯erá acásă, ĉę mai̯ mn'ícă, c-u̯o avut-o i̯el ĉinĉ suróri̦, da tắt'ĕ s-u̯o mărităt, núma ĉeia̯ i̯erá n'emăritátă. Ş‿ ápăi̯ ăi̯a u̯o durn'ít în pu̯ódu pu̯ói̯e̯ţâ, c‿atúnĉ n-o fọ atăt'ę cámere. Nu̯oi̯, und'ĕ m-am mărităt la sócri, núma cámera aĉę‿u̯o‿ fọ ca şi̦ ásta, u̯o cămărúcă, în̦că mai̯ mn'ícă‿ um‿ pt'ic, şi̦ t'índă, cum îi̯ ací t'indúca ásta mn'ícă. Şi̦ i̯e durn'ĕ îm pu̯ódu pu̯oi̯ę́ţâ, că u̯o fọ váră. Primăvára m-am căsătorít, la întîi̯ mártii̯e mn'i̯o fọ núnta. Şi̦ mă sui̯ẹ́m îm pu̯ódu pu̯oi̯ę́ţâ cu cumnátă-mẹ. Şi̦ i̯el tă‿vin'ę́, bărbátă‿mn'i̯eu̯ vin'ę colę́ la gúra pu̯ódului̯ şi̦ stătę́ aşę́ lîn̦gă grai̯d şi̦ zîĉę́: - Hai̯ Vi̯orícă joz d'i̯‿acólo, hai̯ în̦‿cásă. - Nú mă duc! Nú mă duc! - Háid'i̯ tu că tu trá să dórn' cu mín'ĕ. - I̯o nú mă duc. Am durn'ít nu‿ şt'i̯u cît'ĕ săptămîni̦ acólo cu cumnátă-mę́. (...) Am fọ tînără, núma d'ĕ şi̯ái̯spe ani̦. În̦că‿n-u̯o stat, ş-u̯o aşt'ĕptát pînă am‿plin'ít şi̯ái̯spe, că n-u̯o vrut să n'ĕ scrii̯e la sfat, c-u̯o zîs că pînă nu‿ plin'i̯ésc şi̯ái̯spe??. Şi̦ i̯el u̯o avut dóu̯ăză‿şi‿nóu̯ă d'ĕ ani̦. (...) Dọmn'ĕ táre bun u̯om u̯o fọ(...) I̯o şóhan nu m-am ĉerút, să zîc: Lásă-mă că mă duc, núma zîĉém: cọtă că mă duc. Bín'ĕ, dú-t'ĕ zîĉe. Dá nu că să trăbe̯ásĉă să mă ĉer. Şi̯‿amú múltĕ să ĉer. I̯á zîĉe cắtă bărbát: - Mă leşi̦ să mă duc acólo şi̯‿ acólo. A‿păi̯ d'ĕ vrę u̯o lásă, d'ĕ nu, nú. Da i̯o nu m-am ĉerút şóhan, tă mă duĉém la mănăstíri̦, la bisẹ́rică. Apăi̯ la bisẹ́rică am umblát la Băbăşẹ́şti̦, pedig u̯o fọ trii̯ kilométri d'ĕ Zăt'ii̯ - Băbăsẹ́sti̦, da mĕrẹ́m pă drúmu ţắri, pă asfált.

(Subiect vorbitor: Viorica Uivărăşan, 79 de ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Maria Uivărăşan)

2. Ş-apu̯oi̯ cîm̦_fac mîŋcáre uit ĉe să puu̯_ĩ_i̯e, cum am făcút u̯árecănd, că no̧ u̯árecănd am fo̧ şi̯ i̯o mai̯ d'eşt'áptă, mai̯ dejd'eţátă, da amu-s táre dúsă d'ĕ cap, gînd'éşti̯ că nu-s acásă cu cápu. (..) Trimăsu-ţ-o báni tîi̯e. S-u̯o dus um_prȩt'in da_aiĉȩ. Ĉóri da, prăpăd'ítu ăla, ăla-i̯ ĉel mai̯ prăpăd'ít, d'ĕ cît'ĕ u̯ori̯ l-am ţîpát d'in cásă. U̯o durn'ít aiĉ cu Marián şi_ŋcălţát cu adídaşi îm_ pat. Şi̯-atăta l-am ruşinát şi̯ l-am ţîpát şi̯-am zîs: Dú-t'ĕ acásă că tu ai mámă tînără şi̯ po̧t'ĕ să spéle după t'íne, nu hîroşí aíĉ că bugăt îi̯ Marián. Că i̯o nu-s stăpînă d'ĕ nimn'ícă, abd'á şed aĉí pă scáun. Nu să mai̯ fac u̯ariĉe. Tăte tăte-s hárĉa párĉa. (...) Cu Dói̯na ai grăít? Ţ-o spus ĉevá?

(Subiect vorbitor: Viorica Uivărăşan, 79 de ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Maria Uivărăşan)

3. Amu aíĉ cu núnt'ile nu-s aşȩ obiĉéi̯uri că să mȩri cum îs pîn Oaş, pă un'e îs oşéni. Acólo îi cu scuturát , mn'irele scútură un fel d'ĕ drapél, stȩágu şt'i. (...) Amu Nelu fáĉe núntă, şi̯ i̯el trȩ să margă, la dói̯spe acólo că _i̯ oşáŋcă n'evastă-sa, să márgă să jo̧ĉe stȩágu. Acólo aşa-i̯ obiĉéi̯u şi̯ ala să ţîn'ĕ. No̧, da aiĉ nu-s obiĉéi̯uri̯ d'ĕ alȩ că să joĉ mirȩása înaint'ĕ d'ĕ u̯o adúĉe la núntă să joĉ cu i̯e aşȩ în̦ strádă horă mare sau aşȩ ĉeva, să împărţăşt'i dáruri cum să împărţăşt'e în altă part'ĕ. (...) Sîmbăta cînd îi̯ núnta, obiĉéi̯ul ăsta-i̯ că trȩbe ĉerút mírele. Deĉ i̯este un t'emătór, cáre t'ȩámă mn'irȩása şi̯ mn'irele. Ş-apoi̯ mărsu, cînd mărg la cununíi̯e, mn'irȩása nu mȩre cu mn'irele, mȩre séparat. Şt'i tu că pă mn'irȩasa u̯o duc doi̯ şi̯ pă mn'ire îl duc dóúă, domn'işo̧rele d'ĕ onóre, pînă la primăríi̯e şi̯ d'ĕ la primăríi̯e pînă la bisérică. Amu d'ĕ la bisérică d'ejá iei doi, mn'irele cu mn'irása să pun cătă u̯o_ laltă şi̯ intră_n̦_ lóntru, şi̯ atunĉina cînd vin înapói̯ îs ii̯ doi̯, nu mai (e) aia d'ĕ ono̧re. I̯este cătă d'imin'áţă Periníţa, aşȩ să jo̧că apro̧pe la fi̯ecáre núntă, cătă d'imin'áţă, şi̯ i̯erá prîn̦zul mn'irésî, i̯erá i̯ar o mînŋcáre cătă d'imin'áţă pă la ĉinĉ. (...) Ş_apoi̯ să spárje núnta. D'ĕ Periníţă nu ţ-am zîs nu? Periníţa ai̯a să jo̧că aşȩ în hóră ro̧tă, ro̧tă (K) Nu, cu

báticu mă şi̯ să țúcă fi̯ecáre. Deĉ îs doi̯ bărbáț în͜ ĉerc şi̯ sînt zéĉe rọtă, rọtă, şi̯ danșe̯ázä rọtă, rọtă şi̯ cíntă: „Periníța, periníța, periníța mi̯a / Ĉine u̯o i̯a să u̯o sărúte periníța mi̯a". Ș-apoi̯ mẹri̯ cu batícul şi̯ vezi̯ u̯o fátă sau̯ u̯o feméi̯e dácă i̯eşti̯ bărbát, îi̯ pun la cap batícu ala şi̯ vin'ĕ în͜ ĉerc. Pum͜ baticu jos, sau̯ batísta, n'ĕ pún'ĕm în jérunț şi̯ n'ĕ țucăm pă obraz, da aşẹ fáță d'ĕ tăț. Şi̯ dúpă aĉei̯a rămín'ĕ feméi̯a acólo, i̯o mă duc înapoi̯ în͜ ĉerc, şi̯ feméi̯a aleje pă altĉin'eva, pă un bărbát. Ș-apoi̯ bărbátu aleje pă altĉin'eva.

După dói̯şpe, sau̯ nu şt'iu la cît să dă válu di̯ pă cápu mn'irésâ, deĉ coroníța şî valu, şi̯ apoi̯ să pun'ẹ um͜ bat'ic. Îi̯ obiĉei̯u că tréĉe fáta la feméi̯e.

(Subiect vorbitor: Vasile Uivărăşan, 46 de ani, 12 clase; înregistrare şi transcriere: Maria Uivărăşan)

4. D'imin'áța mă scol cam tîrzíu̯ dumín'ca, leven'ésc. Şi̯ símbăta trecută am͜ fọ pîn la Jicu, păi̯ am îŋcărcát dóu̯ă remorĉ d'ĕ gunói̯, l-am ajutát, am͜ fọ trii̯, pátru inși̯ am͜ fost. M-o durút mína, apoi̯ sára am͜ vinít, m-am pus în pat.

Cînd am͜ fọ i̯o mai̯ mn'ic nu ştíu̯ aşẹ. Cînd ai̯ mărs a stropt' í ai̯ primít u̯o flọre sau̯ u̯ou̯, amu u̯ou̯ la͜ ŋ̑ĉepút, flọre dupa͜ ĉéi̯a (K) după ai̯a. Deĉ príma dátă la ͜ŋ̑ĉeput îț dădẹ u̯ou̯, núcă, măr sau̯ ĉe avẹ. Şi̯ după aĉéi̯a cînd i̯erái̯ un pt'ic mai̯ máre, mẹrẹái̯ a stropt'í, atúnĉina fátă îț dăd'ẹ o flọre. Deĉ o flọre d'ĕ asta ĉe créşt'ĕ amu mai̯ repid'ĕ. Şi̯ ț-o agățá în piept şi̯͜ apoi̯ avẹi̯ mai̯ múlt'ĕ flóri̯ cîm͜ vinẹi̯ acásă.

(Subiect vorbitor: Vasile Uivărăşan, 46 de ani, 12 clase; înregistrare şi transcriere: Maria Uivărăşan)

5. *Ciurigauă*

Da, preĉis, un fel d'ĕ gogoşi̯, numa că să tai̯e cu deremețắu̯u. (...) Deĉ faĉ ca o pătură, o͜ ŋtiŋz şi̯ pă urmă ca să tai̯. Şi̯ să fii̯e aşẹ um͜ pt'ic pă márjină parcă crețişor aluatu, cum îl tai̯, să ai̯bă o

formă d'ĕ pătrățele, și̯-l mái̯ tái̯ la mijloc, și̯ pă urmă o part'ĕ o‿ ntorĉ și̯ i̯ésă așĕ, are o formă a ĉurigắului̯, și̯ cu ai̯a să tai̯e, cu deremețắu, așę să spun'ĕ aiĉ la nu̯oi, deremețắu. Î̯i̯ d'ĕ l'i̯émn, are o cod'íță și̯ are o rot'íță d'ĕ ..., așę undulátă. Pui̯ fắi̯nă, d'ĕpind'ĕ cît'ĕ vrei̯ să faĉ și̯ să frămî́ntă cu sămăt'ișĕ, u̯ou̯ắ, l'ĕ bat, l'ĕ pun acólo, pátru u̯ou̯ắ, depind'ĕ că, cu cît pui̯ mái̯ mult'ĕ i̯e mái̯ bun că-i̯ mai̯ galben la culǫ́re, um‿pt'ic d'ĕ zahăr, dá nú pui̯ așę d'ĕ mult záhăr că, dacă pui̯ așę mult zahăr în alu̯at nú crę́șt'ĕ așę d'ę bin'ĕ alu̯atul. Pă ĉurigau̯ắle pui̯ și̯ d'i̯asúpra un‿pt'ic de záhăr praf. Și̯ pun um‿pt'ic d'ĕ drojd'i̯e, și̯ frămî́nt. Un‿pt'ic d'ĕ sare, că‿ n‿oriĉe alu̯at ca sare̯a‿n bucat'ĕ , șt'i tu că n-are gust. Trę să pui k'i̯ar dacă faĉ alu̯atul dulĉe, dá un‿pt'ic d'ĕ sare oricum trę să pui̯. Ș ‿apu̯ói̯ îl frămînț. Și̯ cînd dost'ĕșt'ĕ, deĉ crę́șt'ĕ alu̯atu, l-ai̯ înt'inș pă masă, cu suĉitǫre̯a atún͡ĉina îl tai̯ cu deremețắu̯ cum ț-am ecsplicát, și̯-l púi̯ în lábǫș, nu̯oi̯ folosî́m lábǫșe d'ĕ ‿ast'i̯a mari̯, d'ĕ fi̯er, pun'ĕm uléi̯u (olói̯u), cînd î̯i̯ în͡ĉinș ai̯ țîpát ĉurigau̯ắle care li̯-am tăi̯at pă masă.

(Subiect vorbitor: Doina Toth, 61 de ani, 10 clase; înregistrare și transcriere: Maria Uivărășan)

6. *Obiceiuri de sărbători*

D'ĕ Crăĉún úmblă corindătǫ́ri̯, úmblă corindătórii̯ biseriĉi mai̯ vin, d'imin'i̯ắța copt'íi̯, dúpă aĉei̯a úmblă corindătórii̯ biseriĉi, apu̯oi̯ așę corindătǫ́ri̯, băi̯eț und'ĕ sînt fęt'e. Mai̯ umblám așę și̯ famílii̯ únu la áltu.

D'ĕ Pắști̯, nǫ, faĉ pregăt'íril'ĕ d'ĕ Pasti̯, páscă, caș, tăt félu pui̯ în coș și̯ męri̯ nǫ́pt'i̯a la sfințít. Cînd să vin'ĕ d'ĕ la sfintî́t să mănî́ŋcă, pîn‿atunĉ nu-i̯ voi̯e a mîŋcá. Să mănî́ŋcă un pt'ic d'ĕ páscă sfințítă, vin sfințít, și̯‿apu̯oi̯ n'ĕ culcắm pî́nă d'imin'i̯ắță. Păi̯ d'imin'i̯ắță să merg la bisę́rică, și̯ în dumin'ica ĉéi̯a nu prę să mę́re așę númai̯ eventual nǫ la părínț, la fráț, ș-apu̯oi̯ a du̯óu̯a zî d'ĕ Paști̯ în͡ĉep d'imini̯ắța copt'ii̯ a umblá, a stropt'í, dúpă u̯óu̯ắ, l'ĕ dai̯ u̯óu̯ róșu, dúpă másă úmblă băi̯ę́ță la fęt'e la stroptít.

Cu ĉe l'ĕ stropt'ĕsc?

Cu parfúm. Păi̯ i̯e o tradíții̯e. Deĉ, ásta o fost d'ĕ cînd ...

Înaint'ĕ l'ĕ stropt'i̯au̯ cu apă nu?

Nu. D'ĕ Sfíntul G'órg'e l'ĕ stropt'ĕ cu apă, d'ĕ Sînjórz. Atúnĉ să stropt'ĕ cu apă.

(Subiect vorbitor: Angela Sas, 49 de ani, 12 clase; înregistrare și transcriere: Maria Uivărășan)

7. Atúnĉina cu moártę‿ásta lu I̯óa̯ni táre mult m-o̧ afectát că nu m-am aşt'eptát. [Înai̯t'ĕ d'ĕ núntă párcă o presîmțíri, dá nu mi̯-am dat sáma. Avę̄m ĉeva‿n̦‿stómac, şi̯ tăt aşę ‿mi jucá şi̯ zíĉem la Irina şi̯ la Anca : - Da o̯ári ĉe s-a‿n̦tîmplá? O̯ári ĉe-a fi, că i̯o̧ nu‿ şt'i̯u . Zîc: aşę-s d'ĕ stresátă][105]. Dá di ĉe? Că tăt'ĕ-s bín'ĕ, tăt'ĕ-s rezolvát'ĕ, că dǫră cu núnta n-am avut probléme, că ii̯ o mărs, o vin'it, o avut maşină, şi̯ s-o d'escurcát. Báni̯ ii̯ u̯o̧ avut, n-o fǫ lipsă d'ĕ bani̯. Cînd n-ai̯ ásta, n-ai̯ ĉéi̯a t'ĕ mai̯ streséz̦i̯. Dá i̯o̧ mă stresám şi̯ nu avĕm un motív anúme păntru ĉe să mă stresés. Párcă u̯o̧ fost o presimțírĕ, da nú, nú mi̯-am dat se̯áma atúnĉina, că să cúlcă şi̯ nu să mai̯ scǫlă. Şt'ii̯ tu cum u̯o̧ dan̦sat la núntă, că dǫră văzútu-lai̯. I̯el tă zíĉé: I̯o dan̦séz, k'ar dácă nu dan̦séz un‿ dan̦s, dá i̯o̧ dan̦séz tăt'ĕ feméi̯le. (...) U̯o̧ fǫ i̯el bolnáv, i̯o̧ ‿am şt'i̯ut că i̯el o fǫ bolnáv, dá nu aşę că i̯el să mǫ́ră aşę urjént. Şi̯ párcă şi̯‿ acuma-l văd ai̯ĉa pă terásă cînd am‿vin'ít acásă d'ĕ la núntă, i̯el aşę mn'u̯o̧ stat ai̯ĉi̯e, şi̯ aşę s-o ui̯tát, hăpt aşę rǫ́tă rǫ́tă. (....) Hái̯d'ĕț la mórjo, la ora pátru, mórjo. Nó şi̯ úi̯t'ĕ ĉe mórjo am avut, c-am pregătít cámera acol‿la bun'íca(..). Úi̯t'ĕ c-o fǫ pománă, nú mórjo cum tăt pă fie̯cáre t'ĕma d'ĕ la núntă. La nu̯oi̯ aşę să zíĉe mórjo, dúpă núntă. Deĉ mórjo înse̯ámnă n'işt'ĕ rămăsătúri̯, cam aşę tradús rămăsătúri̯, dá mórjo, deĉ ĉe rămín'ĕ d'ĕ la núntă. Nuntáşi cáre-s mai̯ aprope̯áț, rudéni̯ile vin şi̯ mai̯ petréc cu ĉ-u̯o̧ rămás d'ĕ la núntă. Păi̯ dácă n-u̯o̧ rămás, să gínd'ĕ omu d'in timp că mai̯ pregătę, mai̯ fáĉe o̯ariĉé, dácă nu-tî rămín'ĕ. Aşę i̯erá mai̯ d'ĕmult, aşę zíĉe ǫ́min'i că hai̯ la mórjo dúpă núntă.

105 [….] Subiectul anchetat plînge.

[Provin'ě d'in mag'iară?]

Da. Mórjo, da, d'in mag'ára̋. Mórjo, ásta înseamnă, deĉ k'éfu d'ě dúpă núntă. Ĉe rămín'ě dị pă la núntă.

[Şóhan e cuvînt mag'iar?]

Şóhan? Niĉodátă. Da, Şóşer sau̯ şóhan. *Şóhan* îl folosę bătrîni aiĉ la nuo̯i̯ mai̯ d'ěmult da tăt d'ě la i̯ei̯. Amú şị uŋgurí s-o mai̯ modernizát, nú zîc cuvint'ěli alę mai̯ d'ěmult, zîc şóşer, niĉodátă.

(Subiect vorbitor: Doina Toth, 61 de ani, 8 clase; înregistrare şi transcriere: Maria Uivărăşan)

V.11. JUDEȚUL SUCEAVA

Comuna Crucea[106], județul Suceava

1. *Furca și țăpoiul*

Furca: cri̯écâ ai̯éste tri̯ebúi̯e sâ lį fácâ ŝini̯éva dį la K'iríl i̯erį câ i̯era la primării̯ câ am̦‿fu̯ost i̯eu̯ acu̯ólu câ vinísâ dį la o du̯octu̯oríță și-i̯ la Arínį du̯octu̯oríță, la nu̯oi̯ i̯ésti alt bui̯mác, nu știú̯ egzáct.

[Dar țăpoaia cum este?]

Țăpu̯oái̯a-i̯ cu cuáda lúŋgâ carį zvîi̯ îm̦ vîrvu clăii̯ [*][îi furca cu cu̯ada luŋgâ]. Adâ țăpu̯oi̯u sâ-mį dai̯ du̯óu̯â, trii̯ călcătúrį îm̦ ‿vîrvu clăii̯ [!]. Făŝẹ́m așa fînu, tot făŝẹ́m aşẹ́ şî cîn‿îl luái̯ cu fúrca nu sâ măi̯ împrăștii̯ẹ́ sâ cádâ, rămînẹ́ așé călcătúrâ[...]

[Cum se face fânul după ce-l cosești și-l întorci?]

Nu̯oi̯ îl cosîm, îl împrăștii̯ém, îl‿m̦vîrtim, ș‿ap‿îl strîn̦ẑém pu̯orșu̯órį şî pį u̯úrmâ îl fáŝim porșu̯órį... [Porșorii ce sunt?] Porșu̯óri, îs așa níștį mu̯ovilúțâ.

Dacâ n-ai̯ fînării̯ îl báẑ în clăi̯, fáŝ u̯o claíi̯ márį , baț um‿par, fáŝ pătúl în̦ ẑos dį li̯émnį şî di̯asúpra pui̯ fîn. [...] Dacâ-i̯ plu̯oi̯ós îl pui̯ pį plasâ. Amú nu pri̯e mai̯ pun u̯amį ni. S-o du̯omnít.

---

[106] Comuna Crucea este situată în partea de S-V a județului Suceava (la o distanță de 145 de km de municipiul Suceava și la 35 de km de orașul Vatra Dornei), pe Valea Bistriței, avînd ca vecini la N Cîmpulung Moldovenesc, la N-E comuna Stulpicani, la E comuna Ostra, la S orașul Broșteni, iar la V comuna Vatra Arini. Atestată din 1488, într-un act de danie a lui Ștefan cel Mare, prin care ținutul Crucea este donat Mînăstirii Voroneț, descrisă literar de Alexandru Vlahuță, în *România pitorească* și de Mihail Sadoveanu, în *Baltagul*, cunoscută prin legendara Mînăstire Rarău, comuna Crucea este reprezentativă și prin faptul că, la 6 km de centrul localității există singura mină funcționabilă de uraniu, deschisă în 1983.

[Şi acuma se usucă pe pământ?] Sâ usúcâ pi̯ pămînt, di̯píndi̯. U̯oliácâ dacî-i̯ suári̯ sâ dúŝi şî-l îm̯vîrti̯ şî strîn̯ẑi cît sâ dúŝi apa di̯ pi̯ i̯el bíni̯ .

(Subiect vorbitor: Ştefania Candrea, 70 de ani, 4 clase, casnică; înregistrare şi transcriere: Bianca Elena Păun)

2. *Cum se fac răciturile*

S-aléẑi̯, sî-adúŝi̯ di̯ la afumătuári̯a di̯ cárni̯ şî sâ i̯e pi̯éntru răŝitúri̯ dóu̯â k’iŝuári̯ di̯ pu̯órc, o u̯úrek’i, o bucá di̯ falcâ di̯ la cap şî po sâ mai̯ pui̯ dacâ vré̯i̯ ş-un̯ jambon mai̯ mnicúţ aşé̯. Li̯ pui̯ di̯ sára la mui̯ét câ fi̯i̯índ [K] ŝi̯ind i̯éli̯ afumati̯, li̯ pui̯ di̯ sára-n apâ răŝi, diminiáţa li̯ fri̯ec bini̯ bini̯ c-ón̯ spălătu̯or di̯ sîrmâ aşé̯, şî li̯ fáŝi în̯ cîtíva api̯, în tri̯i̯, patru api̯, şî li̯ fac sâ iásâ şorícu, sâ ŝi̯i̯i fuárti̯ cúrat, ca ápa sâ iásâ limpi̯di̯, dupî cári̯ li̯ pun la fi̯ert. În cárni̯a pi̯éntru răŝitúri̯ sâ púni̯ apâ răŝi înti̯i̯ ş-înti̯i̯ şî cîn̯ în̯ŝé̯pi̯ sâ clu̯ócu̯otiáscâ sâ i̯é̯ spúma, nu sâ mai̯ adáu̯ugâ, atîta apâ pui̯ ca sâ nu mai̯ adáu̯ẑ apâ răŝi ca sâ sâ în̯k’éẑi g’ini̯ aşé̯. Dúpâ aŝé̯i̯a li̯ i̯ei̯ bíni̯ spúma, i̯éli̯ din̯ cantitáti̯a di̯ apâ cáre-ai̯ pús-o tri̯ébi sâ scádâ cam ẑumatáti̯, şî atîta fi̯érbi̯ pînâ cárni̯a di̯ pi̯ ŝolán sâ diŝu̯ocu̯oliázâ, sâ di̯spríndi̯ bíni̯ aşé. Sî pun la fi̯ért în apâ u̯următuári̯li̯ li̯egúmi̯: úna sau dóu̯â ŝépi̯ tăi̯é̯ti̯ im̯ pátru, o fuái̯i, dóu̯â di̯ dáfin, cîtíva buábi̯ di̯ k’ipéri̯, sári̯, mu̯órcu̯ov, păstîrnác, şî cam atîta. Dúpâ ŝ-o ŝért bíni̯ cárni̯a, o i̯ei̯ şî stri̯ecu̯óri̯ şî tári̯ gríjâ sâ ai̯ sâ i̯é̯sâ apa límpi̯di̯, sâ nu ŝi̯i̯i.. răŝitúra sâ i̯é̯sâ límpi̯di̯ la culuári̯, sâ o stri̯ecu̯óri̯ bíni̯ printr-u̯o stri̯ecurătuári̯ diásâ sâ nu triácâ niŝ om̯ fel di̯ zarzavát prin̯ stri̯ecurătuári̯a ŝé̯i̯a.

Cárni̯a o pui̯ într-un̯ lig’an separát ş-o disfáŝ tătâ di̯ pi̯ u̯ós ş-o aşăz u̯ori̯ îm̯ blídi̯li̯ di̯ lut u̯óri̯ în̯ ŝéva în̯ cári̯ sâ poţ s-o tai̯ frumu̯ós cîn̯ o aşăz la másâ. Dúpâ ŝi s-o aşăzát cárni̯a îm̯ vásîli̯ ri̯éspi̯ective, fáŝi ũ mujdi̯é̯i̯ di̯ u̯usturu̯ói̯ şî-l k’isăz bíni̯ bíni̯ bíni̯ şî adáuuẑ uoliákâ di̯ zámâ din̯ răŝitúri̯li̯ în̯ cári̯ o ŝi̯ért cárni̯a şî ami̯éstiŝ bíni̯ şî străcu̯ori̯ u̯usturuói̯u, sâ nu púi̯ niŝodátâ

u̯usturuói̯u îŋ‿zámâ, núma záma di̯ la u̯usturu̯ói̯u ŝéla di̯ mujdi̯éi̯u ri̯éspi̯ectiv şî pu̯otrivi̯éşti̯ cum îţ̦ pláŝi di̯ iúti̯ di̯ la mujdi̯éi̯, ami̯éstiŝ fuárti̯ bíni̯ záma ŝéi̯a ş-o li̯éş sâ sâ linişti̯ascâ şî cîn‿u̯o tu̯órni̯ pi̯sti̯ cárni̯ u̯o tu̯órni îŋŝétu câ i̯é im‿fund tot o mai̯ rămás oliákâ di̯ níşti̯ di̯epúni̯eri̯ şî sâ nu fíi̯i [K] ŝíi̯i aşă, o pui̯ fumu̯ós aşă. Dar am ui̯tát sâ-ţ̦ spun ŝéva. Dácâ vri̯ei̯ sâ i̯ésâ răŝitúra frumuásâ dupâ ŝe-i lăsát záma si̯eparátâ di̯ cárni̯, sâ sâ răŝáscâ, diŋ‿cárni̯ i̯ésâ grăsîmi̯a ŝéi̯a aşă, o i̯ei̯ grăsîmi̯a com‿polónic ş-o pui̯ di̯opárti̯ ca sâ nu-ţ̦ i̯ésâ grăsîmi̯a ŝei̯a di̯ du̯óu̯â di̯ežiti̯ pi̯ răŝitúri̯.[!] Şî i̯ei̯ sâ-ţ̦ rămîi̯i záma cúratâ, du̯oar cîtíva sti̯éli̯ aşę di̯ grăsîmi̯ ca sâ iásâ frumu̯asâ la culuári̯. Dup‿aŝei̯a u̯o pui̯ pi̯sti̯ cárni̯‿ŋŝetu aşę.

Dacâ îţ̦ pláŝi pi̯entr-un aspi̯éct pui̯ cîtíva frúŋzâ di̯ pătrúŋjăl, da fuárti̯ puţîni şî fi̯elii̯íli̯ di̯ mu̯órcu̯ov po sâ li̯ pui̯ pi̯ márži̯ni̯ aşę pi̯ márži̯ni̯ dupâ ŝ-ai̯ stri̯ecúrat zarzavátu pi̯entru di̯écor. I̯ei̯ vásîli̯ ŝeli̯a şî li̯ duŝ îŋ‿camárâ sau u̯undi̯ ai̯ uŋ‿loc răŝi sâ sâ-ŋ′k′éži. A du̯ou̯a zîli̯ tai̯ frumu̯os patráti̯ şî li̯ pui̯ la fii̯icári̯ dinai̯inti̯ la fii̯icári̯ sâ mănîŋŝi cu mamáligâ cáldâ. [Da n-ai̯ zîs pu̯oftâ bunâ!]

(Subiect vorbitor: Emilia Panaite, 61 de ani, 8 clase, a lucrat în comerţ; înregistrare şi transcriere: Bianca Elena Păun)

3. *Cum se face brînza*

Brîŋza îŋĉépi̯ făbri̯cári̯a i̯i în‿timp cîn‿vin ŝuobáni̯ di̯ la strúŋgâ cu láptili̯, báĉu aşázâ hîrzu̯óbu pi̯ budácâ şi pi̯ hîrzu̯ób púni̯ stri̯ecurătuári̯a şî tu̯ot ŝobáni dişártâ lapti̯li̯ diŋ‿găléț îŋ‿stri̯ecurătuári̯ ca sî fi̯i̯ [k] ŝi̯i̯ brîŋza curátâ. După asta baŝu puni̯ k′águ respi̯éctiv în lapti̯, măsurát, u̯o lingúrâ sau̯ du̯ou̯â, după ĉi-o pus k′agu acu̯ópi̯eri̯ lapti̯li̯ cu stri̯ecurătuári̯a şî k′ar sâ mai̯ pui̯ ĉeva pi̯ i̯el di̯asúpra. Îl lasâ timp di̯ jumătá di̯ u̯órâ. Dupâ jumăta di̯ u̯orâ bagâ brig′idău̯u şî-l báti̯ bíni̯ bíni̯ bíni̯ bíni̯ îl báti tu̯ot lapti̯li̯. Dupâ ŝi l-o bătút sâ spalâ curát pi̯ mîni̯ şî-ŋŝepi̯ sâ-l adúni

la uṇ‿loc tăt di̦ pi̦ marẑini̦ di̦ pi̦ marẑini̦ şî-l adunâ şî to‿l-apásâ îṃ‿fundu budắĉi.

Dupâ ĉ-o su̯ocu̯otít i̯el câ-i̯ strîṇs tot la uṇ‿lu̯oc, i̯e sti̯ecurătuári̯a, o bagâ pi̦ di̦di̦súpt piṃ‿fúndu budắĉi şî rămîni̦ caşu îṇ‿străcurătuári̦, rîdícâ străcurătuári̯a sus, mai̯ i̯esti̦ îŋcâ c-u̯on ŝobán câ puá sâ fi̯i̦ caşu mári̦, liágâ stri̯ecurătuári̯a puţîn îŋ‿cu̯olţuri̦ şî puni̦ o bucá di̦ li̯emn, uṇ‿suŝitu̯óru aşa şî îl strîṇẑí di̦ du̯ou̯â tri̯i̦ u̯ori̦ ca sâ mai̯ i̯ésâ zăru din i̯el şî pi̦ u̯úrmâ puni̦, ari̦ anúmi̦ uŋ‿cui̯ îm‿părẹti şî ari̦ u̯o găliátâ di̦di̦supt şî puni̦ stri̯ecurătuári̯a cu caşu îŋ‿cui̯u ăla şî mai̯ curẑi̦ îŋ‿găliátâ. Ei̯, ş-acúma din zăru cari̦-o rămás şî puni̦ zăr ni̦u̯urdít, îl púni̦ îŋ‿cazán pi̦ fu̯oc sâ faŝi fu̯oc bun cu ŝepúri̦ di̦ brad, i̯i̦ indicát, dar dupâ ŝ-o pus zăru pi̦ fu̯oc are um... cum i̯i̦ spúni̦, uṃ‿fel di̦ culişăr luŋg aşă, cu cu̯oádâ luŋgâ di̦ ũ‿mi̯étru şî jumătáti̦, la cápît toŝít făcut aşẹ ca uṃ‿fel di̦ bătătu̯or şî îñĉépi̦ a mestíca şî mésticâ câ ál‿fi̯el s-afúmâ u̯úrda şâ tot mésticâ mésticâ, púni̦, púni̦ struŋgári̦ pînâ ĉi̯-adu̯orm sára mésticînd[!]

Aşă cîn‿îṇŝepi̦ sâ sâ ridíĉi̦ u̯úrda di̯asúpra atuñĉa púni̦ du̯ou̯â cúpi̦ di̦ lápti̦ dulŝi, câ lasâ, ari̦ grijâ baŝu sâ lẹsâ, cîn‿puni̦ k'águ la lapti̦, púni̦ di̯asupra ca sâ sâ ali̯ágâ mai̯ bini̦, sâ s-aliágâ u̯úrda diṇ zăr şî tri̯ébi̦ fiártâ bíni̦, câ alfi̯eli̦ ti̦ duári̦ stomágu [!]

Şî di̦ la un‿tímp ari̦ o liáfâ luŋgâ aşẹ ca di̦-un mi̯etru cari̦ õ-ntuárĉi̦ tu̯otâ u̯úrda şî pi̦ ŝa párti̦, şti̯i̦, sâ fiárbâ. Şî dupâ ĉ-o fi̯ert ari̦ tu̯ót aşă o stri̯ecurătuári̦, u̯o púni̦ pi̦-o budácâ mai̯ micâ şî cu-ṇ‿liŋguru̯oi̯ mári̦ tot i̯e u̯úrda diŋ‿cazán şî puni̦ îṇ‿stri̯ecurătuári̦ acu̯ólu. Şî dupâ ŝ-o pus-o îṇ‿stri̯ecurătuári̦ u̯o strînẑi bini̦ sus ŝ-o púni̦ iárâ pi̦ u̯on cui̯ în pări̯éti̦ di̦di̦supt u̯o găli̯atâ ş-aŝei̯a i̯esti̦ u̯urdâ dulĉi̦.

(Subiect vorbitor: Alexandru Panaite, 72 de ani, 4 clase, lucrător în comerţ; înregistrare şi transcriere: Bianca Elena Păun)

4. *Despre prune şi brînza bătută în bărbînţă*

Buníca dị pị táta adusẹ́ u̯uscătúrị, punẹ́ aşé nişti zîdurị diŋ ˬcărămídâ, bătẹ́ nişti bi̯eţâ, raẑ, punẹ́ unu lîŋgâ altu aşâ sâ punẹ́ pruni̯li̯ acu̯olu dupâ ŝi sâ făŝẹ záhîr. Punẹ́ pruni̯li̯ acu̯ólu. [...] Lị punẹ́ şî sâ uscá dupˬaŝe̯ia lị punẹ́ undi̯éva la uŋˬloc tot sprị u̯uscárị uŋ timp şî dup aŝe̯ia lị punẹ́ într-un săcúţ şî iárna lị spălá, lị punẹ́ la mui̯ẹ́t şâ lị făŝẹ́ cu u̯ori̯ez, cu ŝi vrẹ́.

[Cum se face brânza bătută în bărbînţă?]

Mulẑ váca, u̯oi̯, ŝi ai̯, dai̯ k'ág, nu̯oi aduŝim dị la stînâ, dupâ ŝi sî-ŋ'k'ágâ aŝe̯ia, sâ fáŝi ca i̯au̯úrtu, o baţ diŋ nu̯ou̯ pînâ ŝi sâ fáŝi i̯ar ca láptịlị dulŝi ş-apăi̯ i̯ei̯ u̯uşu̯or, u̯uşu̯or şî s-ali̯éẑi cáşu. Zăru pui̯ la fi̯ert şî faŝi u̯úrdâ şî ri̯estu la cînị.

[Şi cât ţine, un an, doi?]

[U̯o baţ cu sárị! Ţînị ţînị, dacâ n-o dịsfuŋz ţînị şî trịi̯!]

(Subiecţi vorbitori: Ştefania Candrea, 70 de ani, 4 clase, casnică şi Candrea Gheorghe, 80 de ani, 7 clase, miner; înregistrare şi transcriere: Bianca Elena Păun)

*

Sat Mihoveni[107], comuna Şcheia, judeţul Suceava

1. *Borşul de putină*

Pi̯éntru a fáŝị bu̯órş dị pútinâ tré sâ ai̯ în prímuˬrînd húştịlị. Húştịlị ŝẹ́le sâ păstriázâ, dúpă ŝi i̯ei̯ bu̯órşu, di̯asúpra, ápa ŝẹ́i̯a

---

[107] Localitatea Mihoveni, subordonată administrativ comunei Şcheia din judeţul Suceava, este situată în nord-vestul podişului Moldovenesc, în partea de est a judeţului, în imediata apropiere a municipiului Suceava, pe malul drept al rîului Suceava, învecinîndu-se la nord cu comunele Dărmăneşti şi Pătrăuţi (limita naturală fiind rîul Suceava), la est cu municipiul Suceava (limită fiind rîul Suceava) şi cu satul Şcheia, la sud cu satele Sfîntul Ilie şi Trei Movile, la sud–vest cu comuna Stroieşti (limita fiind şoseaua Suceava-Cîmpulung Moldovenesc) şi satul Florinta, iar la vest cu comuna Todireşti, prin satul Costîna.

ácrâ. I̯el sî fâs̑i̯ din tărîţâ, făi̯ínâ di̯ pu̯orúmb şî cu ápâ h'erbínţi̯[108] ntu̯órni pi̯ i̯él. Şî púi̯ miru̯odénii̯: tarhón, fu̯ói̯ di̯ dáfin, pipér întrînsu şî li̯éş sî dosk'ácâ cum s-ar zîs̑i. I̯él înşépi̯ a h'ermi̯entá. Şî pi̯ u̯úrmâ sî acri̯éşţi̯ záma s̑é̯i̯a, u̯ó luăm n sticli̯ şî mai̯ puni̯ém u̯ó túrâ di̯ ápâ h'erbínţi̯ iárâ pi̯ dînsu. Înţîi̯ puni̯ém húşţi̯li̯ s̑é̯lea pi̯ dînsu, umplutúra s̑é̯i̯a sî k'ámâ húşţi̯. Şî pi̯ húşţi̯li̯ s̑é̯le puni̯ém tărîţâ şî făi̯ínâ di̯ pu̯orúmb şî turnăm ápâ h'erbínţi̯. Da înţîi̯ mui̯ém húşţi̯li̯ cu ápâ réc̑i câ dácâ li̯ u̯opări̯éşţi̯ pi̯ u̯úrmâ nu sâ mai̯ înăcri̯éşţi̯. Şî bu̯órşu s̑ála îl puni̯ém î sticli̯, apu̯ói̯ îl ţînim pi̯ la friz̑idér ca sî h'íi̯. Húşţi̯li̯ li̯ păstrăm în s̑evá tót la réc̑i. Şî cîn am ni̯évói̯i li̯ i̯éu̯ iárâ. Aşa sî fas̑i̯ bu̯órşu. Î̯i̯ fuárţi̯ bún şî sănătu̯ós sî bi̯ei̯ diminiáţa, aşa pi̯ stomácu gu̯ol u̯o căníţâ di̯ bu̯orş cu ńéri di̯ albíni̯. Î̯i̯ fuárţi̯ sănătu̯ós!

(Subiect vorbitor: Rodica Moniac, 66 de ani, 4 clase, casnică; foarte sociabilă şi bucuroasă că a fost anchetată; înregistrare şi transcriere: Ramona-Andreea Ghinter)

2. I̯o di̯ ţăsút la vi̯áţa mi̯é, n-am ţăsút da di̯ m̦plétít ... am împlétít flănéli̯ , am un bráţ nu li̯ pu̯ártâ nímini̯, şî di̯ cusút ... cu̯ós ... am plétít şî miléuri̯ di̯ i̯ésta cum sî făc̑é̯...acu cu̯ós u̯o cămé̯şâ cu mărz̑é̯li̯. N amú tu̯ocmái̯ di̯ astá vreu̯ la ńáta! Mắ Ilíi̯ zîc tắţi̯ ca tắţi̯ i̯o míni̯ tre̯b sî má duc la diabét. Ş acu̯ólu nu ţi̯ z̑u̯os̑... acu̯olu i̯ dáta şî u̯óra cîn tri̯éb sî ţi̯ pri̯ézinţi̯. Nu pu̯óţ sî mi̯erz̑ u̯ori̯ c-u̯o zî nai̯ínţi̯ , u̯ori̯ c- u̯o zî napu̯oi̯ ... nu-i̯ li̯éz̑a. I̯a! câ din ásta tri̯ábâ nu ţi̯ pu̯ot si̯ervi. Na uni̯ sî ma duc i̯o? d̑ìc întri̯é̯ba la tánţi̯ Ru̯odíca a lu Budắi̯... nu câ íi̯ nu vré̯ pi̯ u̯o u̯úliţâ. El vrá pi̯

---

108 Din cele zece persoane anchetate în localitatea Mihoveni, doar subiectul în discuţie palatalizează labiodentala surdă *f* în stadiul arhaic *h'*, fenomen specific jumătăţii de sud a Moldovei, ceilalţi pronunţînd cu labiodentala alterată în stadiul *s̑*. Vezi *Aspecte dialectale în satul Mihoveni, judeţul Suceava*, lucrare de licenţă elaborată de Ramona Andreea Ghinter, Iaşi, 2013.

șu̯osi̯e la aíŝa…șî s-u̯o gîndít la míni̯… cîn i̯el a vinínd aducínd báni̯ di̯ la pu̯óștâ acásâ m-u̯o văzút cu̯osînd. Na íi̯i vu̯orbînd acásâ soți̯… su̯oți̯i̯ cum… Vai̯ di̯ míni̯ duți̯ la tánți̯ Léonu̯óra! Amú i̯i u̯o‿fó la Catína lu Gu̯orăș. Am‿văzút-u̯o șî i̯o la televizu̯ór! Na, párcâ ŝi… u̯o‿arătát cămắșili̯ tắți̯. C-avi̯ém șî i̯o sî-i̯ arắt… cămắș n-avi̯ém?… N-avi̯ém catrínțâ… fimi̯éi̯a u̯o țăsút catrínțâ…na ei̯ u̯o țăsút… ș-am‿văzút-u̯o pi̯ i̯é… ĉinĉ miliu̯áni̯ i̯o dát… i̯o ni̯-am‿făcút crúŝi… ți̯elivizi̯úni̯a u̯o plătít-u̯o ĉinĉ miliu̯áni̯. Cîn u̯o vinít Néla la míni̯ su̯oții̯á lui̯… i̯-am spus: tu, Néla altîdátâ cî‿mai̯ víi̯… la primắrii̯i șî vrá… mắi̯, anúnțâ… u̯ori̯ c-u̯o đî‿ńaíi̯nți̯… u̯ori̯ dácâ nu ț-u̯o spús la‿ańázâ… păi̯ trag u̯o fúgă la fimi̯éi̯i… i̯o‿ pîn ‿a du̯óu̯a đî má‿prigăti̯ésc, nu? Ști̯i̯ém sî fac foc aiŝ în‿cásâ… i̯erá i̯árna… zắstri̯ ca la țárâ… vi̯áța la țárâ… șî… má prigăti̯ém.

(Subiect vorbitor: Leonora Cojocaru, 56 de ani, 4 clase, pensionară, în prezent se ocupă cu agricultura; foarte sociabilă; înregistrare și transcriere: Ramona-Andreea Ghinter)

3. *Amintiri din război*

Cîn‿am ajúns la du̯ou̯ză‿ șî‿ tri̯ei̯ di ani̯, am pli̯ecát în‿ războ̯i̯. Ș-am pli̯ecát di la Iași̯ la Uńĝéni̯, Basarábii̯a pîn‿ am ajúns în múnți̯ Criméi̯i. Ș-apuói̯ dim‿patruzắŝ‿u̯únu am pli̯ecát mobilizát împu̯otríva su̯ovi̯étiŝilor. Câ dácâ ni̯-a k’emát la războ̯i̯ am mărs nu c-am‿ vu̯oít nu̯oi̯, ĉi ni̯-a k’emát țara… cî mulți̯ u̯o fu̯ost di̯zi̯ertu̯óri̯ în timpu‿ŝe̯ála, da i̯eu̯ am‿ fu̯ost ũ‿ cri̯eștín u̯ari̯cári̯ șî m-am dus. Șî di̯‿ acu̯ólo ni̯-o dat conŝédi̯u du̯óu̯â lúni̯ la un‿senatu̯óri̯u acuólu̯o‿n Criméi̯a. În anu patruzắŝ‿ du̯ói̯ i̯erám pi̯ málu Mắri̯ Ni̯égri̯. Șî-n tímpu‿ ŝe̯ála víni un‿ u̯ofiți̯éri̯ di̯ la Fălti̯ŝéni̯ călări̯-m‿vízitâ la nu̯oi̯ la bu̯ordi̯éi̯i. Șî di‿ acuólu tri̯ebui̯é sî mă duc pîn‿l‿alt punct di̯ contru̯ól. Șî mi̯ergînd așa pi̯ málu mắri̯, aĉést u̯ofiți̯éri̯ îmi zîŝi̯: „băi̯ camarádi̯, nu̯oi̯ piérdi̯m războ̯i̯u. Cî prímu războ̯i̯ l-a câștigát americáni. Acúma armáta americánâ a debarcát în África, în Tunísii̯a, șî dac-

a debarcát acúma nu̯oi̯ piérdi̯m răzbu̯ói̯u". Şî m-am comvíņs îm‿ vii̯itóri̯u c-aşa a şî fu̯ost.
(Subiect vorbitor: Neculae Pînzaru, 100 de ani, 3 clase, pensionar; înregistrare şi transcriere: Ramona-Andreea Ghinter)

4. *Nunta în trecut*

I̯erá áltâ treábâ. Nu̯oi̯ făsę́m dumínica, merẑę́m la biséricâ, i̯erá tinerét daņsá, i̯erá álți̯ trêburi̯ nu aşai̯á. Sî făŝię́ u̯o logódnâ frumu̯ásâ, apru̯ápi̯ dóu̯îzăŝ, tríi̯zăŝ di̯ persu̯áni̯, sî daņsá, vi̯nę́ părínți̯i̯, ŝerę́ fáta, cu ásta sî‿ņŝepę́. Şî pi̯ u̯úrmâ punę́ u̯o dátâ di̯ núntâ şî, tot aşá atúņŝa sî făŝi̯ę́ mîŋcári̯ acásâ. Vinę́ u̯o bucătăręásâ şî dumínicâ diminęáțâ sî pregătę́ mirę́asa, tăt, şî merẑę́ la bisắricâ, la sfîrşîtu slújbii̯ cam aşá aẑuņẑę́. Sî cununá dúpă ŝi sî terminá slújba, rămînę́ şî lúmęa, i̯erá frumu̯ós, i̯erá mai̯ múltâ lúmi̯. Sî‿ ņŝepę́, cum vă spún, dimineáțâ, sî merẑę́ la bisắricâ, di̯ acuólo vinę́ la cămín. I̯erá tăt tinerétu cári̯ daņsá pînâ apru̯ápi̯ ŝi sî punę́ mésîli̯. Dumínicâ pînâ sára tîrzîu̯ ş-apu̯ói̯ țînę́ pînâ a dóu̯a zî dup‿ ami̯ázâ tot núntâ. Sî făŝi̯ę́ şî hórâ. D-apắi̯ făŝę́m u̯o hórâ ... avę́ u̯únu din vîrvu stului di̯ cu̯ólo (gest) clarinét şî dúpă aŝę́ala daņsám di̯ núma núma pînâ sára. N-aşti̯eptám aşa mári̯ múzicâ pompu̯ásâ. I̯erá búnâ aşa cum i̯erá, núma sî ní‿mfirípi̯ u̯oli̯ácâ di̯ melodíi̯. I̯erá fu̯árți̯ frumu̯ós.
(Subiect vorbitor: Maria Luca, 68 de ani, 6 clase, agricultoare; înregistrare şi transcriere: Ramona-Andreea Ghinter)

*

Satul Pîrteştii de Sus[109], comuna Cacica, judeţul Suceava

1. *Vase în gospodărie*

Vasú îŋ‿cári̦ să múlĝi̯e să k′áma dóni̦ţ[110].

Brîn̟za di̦ burdúf la noi̯ nu să pune̯á la noi̯, bucovinéni̦, nu să pue̯á îm‿burdúf[111], în níşti̦ vásâ di lemn aşa mai̯ înálti̦ di̦ la zéŝi̦ k′ilográmi̦, tréi̯zeŝ, du̯óu̯îzeŝ pînă la u̯o sútâ di k′ilográmi̦, îm‿butu̯o̯ái̯i aşá dim‿brad cu du̯ága[112], adícâ ĉércul di̦ nui̯ę́ di̦ aluŋ‿ca sâ ... brîn̟za trębi̦ sârátâ şî sári̯a cúrĝi̦ prin̟‿lemn şî dacâ i̯erá di̦ fi̯er ruĝinéşti̦, da cu ŝércu di du̯ágâ di alun, ásta i̯erá.

Hríşcâ să zîĉę la undi̦ .... ái̯a strecurătu̯áre̯a - hríşcâ, dóniţa cári̦ sî mulĝę v̯áca, pi u̯urmâ i̯eráu̯ tot aşa din̟‿li̯émn i̯eráu̯ um̟‿fel di derbredéu̯ să punę́, să bătę́ şî să făĉę u̯úntul, smîntîna, să făĉę unt di̦ cásâ, avém şî noi̯ aşá u̯o k′éstíi̯e din ái̯a, capác di̦ lemn aşá sî cu u̯o găúriĉi̦ şî i̯erá cu aşá u̯o rotíţâ, găúri̦ în i̯ę́ şî cu mînér, cu aşá ĉevá şî bătéi̯ acólo smîntîna pînâ ajúňĝę unt.

---

[109] Localitatea Pîrteştii de Sus, atestată pentru prima dată într-un document din 13 aprilie 1415 al domnitorului Alexandru cel Bun, este un sat din comuna Cacica, aşezat în zona de contact a podişului Suceava cu Obcina Humorului, la 20 de km de oraşul Gura Humorului şi 35 km de municipiul Suceava. Se învecinează la nord cu comuna Botoşana, la nord-est cu satul Humoreni din comuna Comăneşti, la est cu comuna Balaceana, la sud-est cu comuna Ilişesti, la sud cu comuna Păltinoasa şi oraşul Gura Humorului, în partea de sud-vest cu comuna Mănăstirea Humorului, iar spre vest cu satele Cacica si Pîrtestii de Jos.

[110] *Dóniță, donițe*, s. f. Vas făcut din doage de lemn, cu toartă (și capac), cu care se cară și în care se ține apa; cofă, botă. Găleată de lemn (largă în partea de sus) în care se mulg vacile sau oile; şiştar. [Pl. şi: *doniți*]; din scr. *dojnica*.

[111] *Burdúf, burdufuri*, s. n. Sac făcut din piele netăbăcită, uneori din stomacul unui animal (capră, oaie, bivol), în care se păstrează sau se transportă brînză, făină, apă; et. nec.

[112] *Doágă, doage*, s. f. **1.** Fiecare dintre bucățile de lemn (puțin încovoiate) care formează corpul unor vase strînse în cercuri; lat. *doga*.

Pi̯ u̯úrmâ i̯eráu̯ la prelucrátu cînipi̯, cînd nu i̯erá cásâ, cînipa să topi̯ę îm‿ baltă, să uscá, să spalá, pi̯ u̯úrmâ să meliţá[113] cu meliţóiu̯ mári̯, meliţúcâ, rágilâ[114], şápâ pi̯ u̯úrmâ la tors, şápâ ţăsút, urdît, ţăsút, urdîtóri̯ de egzémplu cári̯ sî státivi̯ di ţăsút, în‿ ĝenerál tắti̯ obi̯i̯éctili̯, adícâ ţăránu sîŋgur să îmbracá, sîŋgur sâ aprovizioná cu mîŋcári̯a.

(Subiect vorbitor: Elvira Sava, 51 de ani, 10 clase, creator de costume populare şi accesorii naţionale; înregistrare şi transcriere: Emanuela Silion)

2. *Obiceiurile de iarnă*

Îŋcâ sâ mai̯ pastrę̑ázâ obiși̯ę̑i̯urili̯ di̯ i̯árnâ, di Crăĉún, colínz, bénzîli̯ ắsti̯a cu copíi̯i, sâ mai̯ pastrę̑ázâ îŋcă aşa da púţîn, şî copíi̯i mai̯ micâ pînâ dau̯ di mirós di fústâ, după aĉę́i̯ę vrę gaĝica sâ stę́i̯ę cu i̯ę́, révilii̯ắni̯ ştíi̯ cum îi̯ na, cînd miru̯ásâ u̯oli̯ácâ ĉevá, gáta i̯el în a u̯ópta nu mă mai̯ duc cu párti̯a cî, într-a nóu̯a, a zę̑sá, i̯erá fu̯árti̯ frumós di̯ i̯egzemplu: cîm‿vídę párti̯a fi̯étili̯, la míni̯ i̯erá fátâ, veni̯á párti̯a ai̯iĉa, vinéu̯ veĉínili̯ i̯ésti̯a tắti̯ fai̯ni̯, dansáu̯ ai̯iĉa, da nu să primę párti̯a afară, párti̯a să primę îŋ‿cásă, să dădéu̯ covu̯árili̯ di̯u̯opárti, nu i̯eráu̯ covu̯ári̯, câ i̯eráu̯ ţu̯áli̯ di ai̯ésti̯a di pi̯étiŝi̯, ţăsúti̯ şî acólo dansá, dácâ i̯éra norói̯, i̯erá tímpu. Să punę um pic de rumegúş ca sî nu umeză um pic podę̑ála, acólo îŋ‿cásâ sî vinę̑áu̯ féti̯ şî dansáu̯ u̯o jumá di̯ u̯árâ îŋ‿cásâ, múzica cîntá, famfári̯ cári̯ mai̯ di cári̯ di întréĉiri̯, una i̯erá îŋ‿cúrti̯ şî aşteptá sî i̯ásâ ŝalátâ diŋ‿cásâ, álta vinę, da acúma na îi̯ ca acúma.

(Subiect vorbitor: Neculaie Sava, 55 de ani, 10 clase, viceprimar; înregistrare şi transcriere: Emanuela Silion)

---

[113] *Mélíţă, meliţe*, s. f. Unealtă primitivă de lemn, folosită în industria casnică pentru meliţare, zdrobitor; din bg. *melica*.

[114] *Rágilă, ragile*, s. f. Instrument format dintr-o scîndură în care sînt înfipţi dinţi de fier şi prin care se trage cînepa sau inul meliţat, ca să se aleagă partea cea mai fină; (reg.) *rághilă*.

3. *Femeile în gospodărie*

Vă povistésc aşa i̯a fac fiméi̯ili̦ nu̯ástri̦ i̯árna. Amú fiméi̯ili̦ nu̯ástri̦ tắtă vára ş-o lucrát cînepa tăt frumu̯ós, amú víni̦ póstu Crăĉúnului̯. Nu̯áptii̯á să strî̦g fiméi̯ili̦ şî torc pînâ într-o vrémi̦ di nu̯ápti̦ pînâ la dói̯şpi̦, la u̯únu, şî răşk'i̯i̯ fac tórturi̦ [115] pînâ la Crăĉún términâ di̦ tu̯órs, întri̦ sarbatóri̦ spálâ tórturili̦ ĉi̯éli̯a di̦ cînipâ şî s-u̯o lucrát şî vin adícâ trec sarbatórili̦ şî vin̦ cîşlégili̦[116] di̦ i̯árnâ, să fac nunţ, merg fétili̦ la núntâ la ĝoc, sâ términâ cu núnţîli̦, fiméi̯ili̦ pun di̦ ţasút[117]; gáta, u̯o terminát ş-o spalat tórturili̦ di cînipâ cúmpîrâ bumbác, urḑásc şî fac pînḑa pînă ĉi̦ dă îm̦ pu̯óstu mári̦ gáta di, víni̦ Páştili̦ văru̯iím, grijîm.

Dúpâ ĉi u̯o terminát sarbatórili̦ púnem îm̦ pamînt púnem porúmb, barabúli̦, câ grîu̯ să púni̦ di tu̯ámna, orj să púni̦ di primavára. Pi̦ u̯úrmâ s-u̯o terminát di pus îm̦ pamînt, pîn̦ la prăsuít fiméi̯ili̦ işắu̯ cu pînḑăli̦ la dilít[118], i̯ará frún̦za aşă di frumu̯ós ai̯íĉa; alb di̦ pîn̦zâ, la mini̯ ai̯íĉa-n̦ livádâ câ i̯erá apâ aşă, câ amú s-o adîn̦şít, câ u̯o carát ai̯íşti̯a k'átrâ di̯-o înebunít; viné̦ ai̯íĉa-n̦ livádâ i̯erá gard i̯erá radlóĝ [119] nu i̯erá gard facút aşa i̯a, aşa din̦ razlóĝ treŝé̦ gárdu, fiméi̯ili̦ întindé̦ pînḑâli̦ şî la míni̦-n̦ livádâ nu mai̯ în̦capé̦u̯ .

Sâ dili̯é̦, li̦ strîn̦ĝi̯é̦ pi̦ cap şî li̦ turná îm̦ vásâ şî calcá cu k'iŝóru şî li̦ dili̯é̦ di du̯óu̯â trii̯ u̯ori̦ pi̦ ápâ şî întindé̦ i̯ar pi̦ Prút, cîn i̯eráu̯ i̯ar uscáti̦ şî i̯ar şî i̯ar şî puni̯éu̯ la ŝert nişti̦ dóniţ aşa mari̦ şî

---

[115] *Tort, torturi,* 1. Fir tors de cînepă, de in sau de alte materii textile; torsătură. 2. Ţesătură, pînză lucrată (în casă) din fire de cînepă sau de in; din lat. *tortus* (< *torquere*).

[116] *Cîşlégi*, interval de timp între două posturi ortodoxe, în care creştinii pot mînca de dulce; din lat. *caseum ligat*.

[117] *Ţése, ţes*, a încrucişa în unghi drept două sisteme de fire la războiul de ţesut, trecînd cu suveica bătătura prin urzeală, pentru a face o ţesătură; din lat. *texere*.

[118] *Dilí, dilésc*, vb. a lovi, a bate; der. *dileală*.

[119] *Răzlóg, răzlogi*, s. m. (reg.), despicătură lungă din trunchiul unui copac, întrebuinţată la facerea gardurilor; din sl. *razlogŭ*.

u̯o terminát cu pî̦nzî̦li̦, gáta li̯-o dilít, li̯-o limpi̦zît. Fiméi̯ili̦ lu̯au̯ şî cîmé̦şî̦li̦ barbáț̦ilor ş-a fiméi̯ilor, sâ umblá ț̦ărănéşti̦ şî dili̯é̦ la váli̦ să ui̯tá aşai̯á la dî̦nsa î̯i̯ distúl di̦ álbâ u̯ori̦ nu, aptîta li̦ dili̯é̦, u̯o lúu̯a u̯o dátâ ş-u̯o spalá u̯o săptămînâ, u̯o dili̯é̦ pi̦ váli̦ şî da, s-u̯o terminát.

În i̯únii̯i i̯erá di̦ culés cînẹpa, culeĝi̯é̦ cînẹpa frumu̯ós, aŝé̦ di̦ várâ, aŝé̦ di̦ tu̯ámnâ ramîni̯é̦ pi̦ u̯ogór sî cre̯ásca sî fácâ samînț̦â. Culeĝi̯é̦m cînẹpa, u̯o dúĉi̯é̦m acásâ u̯o ratizám şî la vîrf şî la radaĉínâ, faĉi̯é̦m belț̦, di̦ ai̯íĉa şî pîni-n̦‿sus i̯eráu̯ belț̦ di̦ cîni̦pâ, ai̯íĉa i̯erá a Savé̦ți̯i̯, diŋcólo i̯erá a Casándrii̯, diŋcólo i̯erá a Domníț̦i̯i̯, fii̯icári̦ avé̦ bálta i̯i̯ puni̯é plúta acólo, bolohány pi̦ dî̦nsî̦li̦, i̯erá u̯o saptamînâ, catái̯ î̯i̯ di̯ajún̦s, gáta, s-u̯o terminát, u̯o scu̯ós-u̯o dim báltâ, u̯o pús-o-m̦‿bálii̯i̯, u̯o spalát-u̯o curát, frumós, u̯o dús- u̯o acásâ, u̯o pús-u̯o la uscát, şî dăi̯ cu meliț̦ói̯u şî cu meliț̦úca, sî faŝi̯é̦ fui̯ór diŋ‿cîni̦pâ. Dupâ ŝ-u̯o dat pim‿meliț̦ói şî pim‿meliț̦úcâ ş-u̯o făcút aşă ca matása, duŝé̦ la ráĝilâ, am şî i̯eu̯ ráĝilâ-m‿pod, u̯o traĝi̯é̦ pin̦‿ráĝilâ ş-u̯o făĉé̦, să ui̯tá sâ vádâ, numarái̯ fíri̯li̦ şî u̯o prigaté̦i̯, vini̯é̦ ĉálaltâ di̦ tu̯ámnâ, pi̦ la Sfîntu Ión cúleĝi̯é̦m cîni̯epa di̦ tu̯ámnâ, u̯o cúleĝi̯ém frumu̯ós u̯o ratid̦ám núma la radaĉínâ sî adâ radaĉína ĝos şî vîrfuli̦ li̦ lasám cî-i̯ samînț̦â, u̯o puni̯é̦m tắtâ aşá frumós cap-cap, ai̯ísta-i̯ vîrfú sâ aista-i̯ vîrfu, şî puni̯é̦m u̯o mu̯ožílâ mári̦, puni̯é̦m níşti̦ pái̯i̦ pi̦ dî̦nsî̦li̦, níşti̦ gunu̯ái̯i̦, níşti̦ burui̯éni̦ pînâ putrizắ aĉe̯i̯é̦ ş-u̯o púni̯é̦m ş-u̯o raşk’ilám la uscát ş-u̯o‿m̦vîrți̯é̦m şî scoți̯é̦m samînț̦a, cîni̯epa i̯ar la báltâ şî aşắ mai̯ di̦párti̦, nó aşắ i̯erá múŋca la noi̯.

(Subiect vorbitor: Elvira Sava, 51 de ani, 10 clase; înregistrare şi transcriere: Emanuela Silion)

4. *Cum îmbrăcai bărbatul*

Barbátu î̯i̯ fași̯é̯i̯ și izméni̯ și ĉu̯árec̑[120] cum î̯i̯ spuni̯ę́m noi̯, și sumánu[121] făŝé̯i̯ tăt di̯ mîna fiméi̯i, ŝórak'i̯, tăt frumu̯ós, pîndă făŝę pîndâ; tăt, diŋ cap pînă-ŋ'‿ k'iŝu̯ári̯ barbátu-l îmbracái̯ tu. Dă, amú sî duĉi îm‿Fránța, în Áŋglii̯a, cîștígâ báni̯, să dúĉe‿m‿bazár și cúmpărâ și sâ‿mbrácâ. Atúnĉ dácâ nu lucrái̯, nu ti̯‿mbracái̯, ásta i̯ará múŋca țaránului̯ și amú ĉíni̯ mai̯ faĉi̯, ĉinevá mai̯ vezi̯ cîți̯‿u̯o mai̯ fu̯ost la nu̯oi̯ doi̯, sócru lu du̯ámna ásta Dorína carí-i̯ asisténtâ, i̯el no‿mbracát pantalóni̯ niŝu̯odátâ, i̯el n-o‿mbracát pantalóni̯ niŝu̯odátâ, ș-o mai̯ fost u̯únu i̯ar um‿bogatán cári̯ n-o‿ mbracát pantalóni̯ îm‿ vi̯áța lui̯ și niĉ cu papúĉ. U̯o umblát în‿ sarbatóri̯ cu u̯ok'íŋŝ, noi̯ merę́m fętili̯ la ĝu̯oc cu u̯ok'íŋŝ îŋcalțári̯, i̯erá și băi̯táni̯ așá ca fętili̯.

(Subiect vorbitor: Aurora Sava, 88 de ani, 4 clase, văduvă; înregistrare și transcriere: Emanuela Silion)

*

Comuna Straja[122], județul Suceava

1. *Plăcintă poale-n brîu*

Sâ făŝę pi̯ vri̯émi̯a buník'i̯ áltfi̯el, sâ făŝę im‿vátrâ da nu̯oi̯ pîntru câ nu avi̯ę́m cupti̯u̯óri̯, u̯o faŝę́m în‿rúlâ, la șparhi̯ę́t, úni̯ sâ fáŝi̯ fu̯ócu, úni̯ sâ îŋcălzi̯éști̯ cámera. Púni̯em du̯áu̯â k'ilográmi̯ di̯

---

[120] *Cioáreci* s. m. pl. Pantaloni țărănești strînși pe picior, din pănură sau din dimie, adesea împodobiți cu găitane. (Reg.) Ciorapi de dimie; et. nec.

[121] *Sumán, sumane*, s. n. Haină țărănească lungă (pînă la genunchi), făcută din pănură, dimie, postav gros etc. (bogat ornamentată cu găitane); țundră, zeghe, dulamă. Țesătură groasă de lînă lucrată în casă, din care se fac sumane; pănură, aba, dimie. [Pl. *sumani* = var. *sucmán* s. n.]; din bg. *sukmanŭ*.

[122] Comuna Straja este așezată în nord-estul Carpaților Orientali, în regiunea Obcinilor Bucovinei, pe cursul superior al rîului Suceava, la poalele Obcinei Mari, în vestul Depresiunii Rădăuți, la distanță aproximativ egală de Suceava și Cernăuți (cca. 70 de km). Astăzi, în limitele teritoriului României, a mai rămas Rădăuți și mai nou Vicovu de Sus (declarat oraș în 2004), orașe de care Straja este legată de o cale ferată și o șosea asfaltată.

fanínâ dį grîu̯, prigatím, u̯o‿ŋcaldîm, púni̯em trįi̯‿ulĉi̯élį dį láptį dúlĉį, ũ‿bob dį drójdii̯ cît u̯o núcâ şî zahár u̯o cánâ, şî sárį, du̯áu̯â liŋguriţį dį sárį fínâ şî pį u̯úrmâ îŋŝepęm cu plamadítu. Făŝęm îŋ‿ fanínâ u̯o gáurâ şî sâ tu̯árnâ láptįlį, şî aculó di̯-o párţį tu̯ot aşá dai̯ láptįlį dúlĉi cu zahár, topĉím drójdii̯a şî turnắm aculó plamadi̯ála, púni̯em du̯áu̯â u̯óu̯â, da lį bat la plamadít, nu lį bat separát. Şî sâ fáŝi plamadi̯ála, sâ lásâ sâ du̯ospĉáscâ jumătá‿dį‿ŝas şî dįpį‿ŝęi̯a îl framînt binį binį şî la u̯úrmâ pun u̯or únt, u̯or u̯olói̯, aşa ca u̯o sútâ dį grámį dį‿u̯olói̯ şî framînt mai̯ dipárti pînâ sî i̯a aluu̯átu dį pį mînurį şî îl las i̯árâ jumătá‿ dį‿ ŝas sâ cri̯áscâ. Dįpį‿ŝęi̯a îl împarţăsc în du̯áu̯â bucăţį şî-l fac aşa ca míňĝa rotúnd ş-ápi-l întínd pį másâ, fac u̯o fu̯ái̯i rotúndâ ş-u̯o tai̯ îm‿fu̯órmâ dį crúŝį, pį u̯úrmâ u̯o tai̯ęm íŋcâ mai̯ u̯o‿dátâ îm‿fu̯órmâ dį crúŝa Sfíntului̯ Andri̯éi̯ ca sâ i̯ásâ u̯opt bucăţį dį pláŝintâ dintr-u̯o bucátâ dį alu̯át dį‿aŝéla. Púni̯em umpluturá, u̯or púni̯em brîndâ cu scorţîşu̯árâ şî cu zahár şî c-ũ‿ u̯óu̯ u̯or maĝún şî lį‿mvîrtím aşa frumu̯ós şî lį púni̯em im‿bléa, în távâ, sâ cri̯áscâ, şî créştį i̯árâ jumătá‿dį‿ŝas şî u̯o dăm la cuptiu̯órį îŋ‿rúlâ la şparhęt u̯or la aragád câ amu sînţi̯ém mai̯ modernizáţį, da moşíca mę lį făŝę pį frúnd dį curéĉ, dįpį ŝe lį scoţi̯á diŋ‿cupţiu̯órį lį dădi̯á priŋ‿smîntínâ ş-atíta i̯eráu̯ di búnį, atíta i̯eráu̯ di mu̯oi̯ dáră ná amu nu mai̯ avi̯ém cuptiu̯arį cu poŝunŝ, era mai dimúlt, amú lúmi̯a s-u̯o modi̯ernizát. Şî dįpį ŝe s-u̯o copt, lį dai̯ cu múrsâ, ápâ cu zahár, ca sâ sâ fácâ mu̯oi̯, dįpį ŝe lį scoţ diŋ‿cupţiu̯orį. Şî i̯elį-s rumi̯eniti frumu̯ós şî li dai lį dai̯ cu múrsa ŝęi̯a şî astúp cu uŋ ‿ştęargárį, şî las sâ sâ mu̯ái̯e aculó.

(Subiect vorbitor: Varvara J., 73 de ani, 8 clase, se ocupă în special cu animalele din gospodărie; frecventează tîrgurile săptămînale din zonă; cooperantă, se remarcă prin expresivitate; înregistrare şi transcriere: Andreea Bogdana Juravle)

2. *Cum faceți brînza?*

Uŋ‿cazán márį dį șai̯ză̂ś dį u̯ócâ șî îl adúc șî-l pun pį plítâ șî sî-ŋcalḑắștį ca dim‿púlpa la vácâ, șî-l pun pį du̯áu̯â scáunį pį u̯úrmâ șî dįpį‿aŝę̂i̯a pun șésâ líŋgurį dį ĉag, cu masúrâ, într-um‿pu̯oloníc, șî mi̯éstec iŋ‿cazán ș-apă pun un ĉarșáf ș-u̯o périnâ. Ca sâ sâ-ŋ̑ĉégį, sâ ŝi̯i îŋ̑ĉi̯égat, sâ nu sâ răŝáscâ láptįlį, da tu̯ot acu̯opi̯erít, știi̯ bínį șî stă uŋ̣‿ŝas șî ŝevá ș-apâ pį u̯úrmâ di̯escópăr, i̯au̯ aŝę̂li̯a dįpį dî́ŋ̣su ș-apâ pį u̯úrmâ strî́ŋg brî́nḑa tăt așa într-uŋ‿cu̯olț ș-apâ cu străcurătu̯área mă aji̯útâ úna dį-o pártį șî úna dį-o pártį bag așá pį dįdįsúpt ș-apâ radicắm șî tu̯ot mai̯ mi̯éstec știi̯, îŋ̣‿străcurătu̯árį ș-apă-l pun într-u̯o tigái̯i márį șî sî mai̯ scúrĝi șî tu̯orn i̯árâ îŋ‿cazánu ŝę̂la ḑắru, ș-apâ scu̯ot afárâ cáșu ŝę̂la șî sî mai̯ scúrĝi, ș-apâ-l aduĉ î‿cásâ pį-uŋ‿gratárį șî pus pį-uŋ‿gratárį șî stă du̯áu̯â ḑílį sâ du̯ospĉiáscâ, șî-l las cîti̯evá ḑílį ș-apâ-l duĉ î‿camárâ ș-apâ dįpį ŝę̂i̯a îl framî́nt șî-i̯ bun dį mîŋcát.

(Subiect vorbitor: Ileana U., 50 de ani, studii superioare, secretară; înregistrare şi transcriere: Andreea Bogdana Juravle)

3. *Despre cusutul cămășilor naționale și nuntă, în trecut*

I̯eu̯ cu̯os púi̯i dį la camę̂șâ cu matásâ álbâ șî fac caméș nați̯u̯onálį, pi̯éntru artíștį, cu̯ostúmį nați̯u̯onálį. Cu̯os pui̯ cu cu̯olu̯órį, cu ālb, așá frumu̯ásâ, cum îi̯ obiŝéi̯u la nu̯oi̯. Pî́nḑa i̯eu̯ u̯o țăs acás, îŋ̣‿razbu̯ói̯ [k] îŋ̣‿státįvį, am razbu̯ói̯ dį țasút pî́nḑa i̯eu̯. Pį u̯úrmâ cu̯os camę́șîlį, ș-u̯o puŋ̣‿la‿ suárį, ș-u̯o spăl frumu̯ós, ș-u̯o fac álbâ șî frumu̯ásâ, ș-u̯o dau̯ la ŝinį îmblâ nați̯u̯onál.

[Mńatálį cu̯oș dį cîn i̯erái̯ mńícâ?]

Dā, dį cîn‿i̯erám mńícâ cu̯os. Am îm̑vațát dį la parínțâ mńei̯[123]. Máma mę̂ m-u̯o‿m̑vațát șî cu̯os pîn‿amú.

---

[123] Soțul intervine și o corectează: „Dį la máma ta ai̯ îm̑vațát, câ‿du̯árâ n-u̯o cusút amîndu̯ói̯. U̯of, u̯of, u̯of, măi̯ bábâ!”.

[Cîn v-aț maritát aț fuoluosît caméș di‿aiéstia?]

Nũnta atúnŝ sâ faŝé, ierám îmbracáț națiuonál, cu buóndâ, cu caméșâ, nu ierá ca amú, în‿alb șî duomnéști, cu catrínțâ[124]. Șî ierám înșínsâ cu frîmbĝ. Caméșîli ierá cu pui albĝ, fimeili cu pĉuárili guáli. Șî pi cap îț puniéi șláier. Pi nuápti faŝé uáminii la cása luor, nu sâ faŝé núnta‿n‿luocál. Sâ faŝé acásâ șî sâ strîgá paharél dúlĉi, îm‿púŋgâ‿l împúnẑi. Ș‿ápâ scuotéi dim‿buzunári, mńírili‿ț ‿da cu mńiriása um‿pahár șî scuotéi dim‿buzunári: puoftím, ŝinstíț meséni șî guospuodári, ŝinstíț aiést‿ pahár șî‿ aiésta dar. Fiiicári da di pi putínța uómului, nu îț spunié câ atîta-i mása, atîta‿cuástâ. La uo saptamînâ dipi núntâ mérẑéi la bisérică, cu lumńínili cu cári-uo‿ fuost nanáșâ șî li duonái la bisérică. Statiéi îm‿fáța altáriului șî-ț ŝitié muolítfa préutu, șî stai la slújbâ, viniéi acásâ, luái parínțâ șî merẑéi la nanáș, cu fimiéia șî faŝéi cîți uŋ'‿ k'ef așá, mai mńicúț. Depíndi dipi cum ai rezuolvát cu‿ núnta. Dácâ ierá rezuolvátâ bíni șî cîștigái mai bíni, faŝéi k'éfu mai mári, dácâ nũ, mai mńic, așá, câ cam scîrțiié, câ ierái datuóri. Șî aŝéla cari‿mprumutá bani uo‿nŝepié cu duréri di príma dátâ.

[Sâ ẑucá caméșa mn'irésâ?]

Nũ. Nuoi n-am prins. Puáti cîn‿ierá aŝía mai batrîni.

(Subiect vorbitor: Voichiţa Ştirban, 62 de ani, 7 clase, nu a fost plecată din localitate decît în pelerinaje, nu a ştiut că este înregistrată; înregistrare şi transcriere: Voichiţa Chira)

4. *Cum se face ţuica?*

Ieri am‿fuost ș-am dus butuáiili la Nicu‿lu‿ĉireác. Ári‿uŋ‿ cazán di facút țúicâ șî am‿mărs șî m-am apucát ș-am‿dat‿fuoc, ș-am pus cazánu‿î‿mișcári.Țúica-i dim‿méri, buorhuót di méri. Ș-am facút uopt cazáni, ieri ș-asárâ nuáptia. Se-am facút di príma

---

[124] Din nou soțul intervine: „Priẑituári, ŝe catrínțâ? Catrínțâ sâ spúni pin‿ Bacău, nu pi aíŝa!".

ŝé̯rbi̯ri̯, a du̯ói̯li̯a‿uárâ‿am‿întu̯órs-u̯o. Am pus îŋ‿cazán asé̯i̯e mai̯ slábâ cári̯-u̯o i̯ișît, ș-am pus-u̯o din nu̯ou̯ la fi̯ert [k] ŝert și di̯pi̯ ŝ-u̯õ‿n̥sapút sâ cúrgâ, cîți̯‿õ‿pic, sâ cúrgâ, cîți̯‿õ‿pic, u̯o i̯ișît u̯o palíŋcâ di̯ calitáți̯ superiuárâ. Am gustát-u̯o, ș-am ḑîs câ ŝini-u̯o‿mai̯ gustát ș-u̯o vaḑút, fu̯arti̯ bun rak'íu̯. M-am sîlít ca s-u̯o fac cî‿n̥dátâ víni̯ cuása, ș-apâ dăi̯ cu‿cuása pînî‿n̟‿septem̟vri̯, la fîn, pi̯ u̯úrmâ la u̯otávâ și mai̯ cu grijîtu la‿grajd', cu váŝili̯, cu cálu, cu tăți̯, ș-amu sînți̯ém în ani̯, mai̯ na, înai̯intáț îm̟‿vîrstâ, ŝe̯ sâ faŝ? Da mulțamńím lu Dumnaḑău, cî‿cît puți̯ém îŋcâ sâ mńíșcăm și faŝém triábâ búnâ.

(Subiect vorbitor: Ilie Ştirban, 62 de ani, 5 clase; remarcăm înclinația spre glumă a acestuia, spontaneitatea şi dorința de a coopera în sensul dorit de anchetator; înregistrare şi transcriere: Voichița Chira)

5. *Timpurile cînd eram eu copilă*

Ma numi̯ésc Hásna Eléna diŋ‿cu̯omúna Stràja, judeţu Suŝé̯va, am șé̯ptiḑăŝ‿șî‿u̯únu di̯ ani̯ și am‿trecút razbu̯ói̯u. Sâ va pu̯ovisti̯ésc cum îi̯ la nu̯oi̯, adíca, nu amú, cum u̯o fu̯ost în‿tímpuri̯li̯ cîn‿i̯erám i̯eu̯ cu̯opĉílâ.

Fimi̯é̯i̯a cîn naști̯é̯ uŋ‿cu̯opíl, nu-l tîni̯é̯ mai̯ mult di̯‿u̯o saptamînâ, pi̯éntru câ nu‿i̯erá bíni̯. Atún̟ŝ sâ‿n̥tîmplá múlți̯, îmblá puáĉi di̯‿ai̯é̯sti̯a și pu̯oĉé̯u cu̯opíi̯i, îi̯ sk'imbáu̯, u̯o saptamînâ ŝel mult dácâ ți̯ni̯é̯ cu̯opílu, dácâ mi̯erẑé̯ máma pîn‿afárâ puni̯é̯ mắtura pi̯ liágîn, sâ ti̯emé̯ di̯ mắturâ, puáĉa. La u̯o saptamînâ, na, îl bu̯otiḑá, vini̯é̯ nanáșa sau̯ nanáșu și luuá cu̯opílu, îl duŝé̯ la préutu, atún̟ŝ nu sâ faŝé̯ ĉerĉificát la sfat, niŝ la Radắuț, niŝ nicarí̯i̯a, préutu bu̯otiḑá, préutu-i̯ puni̯é̯ númi̯li̯. Sâ bu̯otiḑá‿m̥‿bisérică, îm̟‿fáța altári̯ului̯. Îl bu̯otiḑá, vini̯é̯u acásâ, na, gázda di̯‿acásâ ŝe faŝé̯? U̯o‿uálâ di̯ zúpâ, mamalígâ, ĉamá la másâ pi̯ nanáș și‿atîta i̯erá. Nu i̯erá atún̟ŝa ca amú, nū, atún̟ŝa la uŋ‿cu̯opíl cîn sâ naști̯é̯ nu i̯erá múzicâ niŝu̯odátâ din paré̯ți̯, i̯erá um̟‿flúi̯er ș‿u̯o scrípcâ.

Hai̯ sâ va spun úna di̯ la núntâ, cu mńiriása[!]. Cîn sâ maritá u̯o fátâ, trebu̯i̯ę sâ ŝíi̯i fátâ ŝinstítâ, sâ maritá, vini̯ę mńíri̯li̯ sîmbîta sára, lúu̯a d̦ęstrea, frumu̯ós, vini̯ę cu lúmi atúnŝ i̯erá scrípcâ şî sâ petreŝę, puni̯ę d̦ęstrea_m_fai̯tuáni̯ [k] niŝ nu i̯erá fai̯tuáni̯, carúţ. Dumínica, i̯erá núnta, mn'iriása işę u̯odátâ cu mn'íri̯li̯ di̯_acásâ, na, trimitę um_vatajăl la mn'ireásâ şî işę u̯odátâ. Sâ_ntîlni̯ęu̯ la u̯o u̯úliţâ, úni̯ avęu vu̯órbâ sâ sâ_ntîlniáscâ şî pli̯acáu la bisęricâ, dárâ dim_bisęricâ nu i̯erá işîtâ lúmi̯a di̯ la slújbâ, i̯erá dúsâ di̯ diminiáţâ, câ aşá i̯erá atúnŝ, mn'íri̯li̯ trebu̯i̯ę sâ príndâ_slújba_m_ bisęricâ. Amú mărg sára la şępti̯ ŝásuri̯ şî sâ cunúnâ, tări_ i̯ frumu̯ós. Di̯ cum sâ cununá înŝepę dánsu, pînâ luni̯ diminiáţâ, dar nuápti̯a mn'íri̯li̯ luuá mn'iriása şî sâ duŝę undi̯avái̯ sâ facâ drágu̯osti̯, na, sâ vádâ dácâ-i̯ fátâ ŝinstítâ. Núna ŝé_mári̯ trebu̯i̯ę sâ-i̯ ẑuáŝi cami̯ęşa îm_fáţa lúmi, c_u̯o fu̯ost fátâ ŝinstítâ. Şî dácâ nu i̯erá fátâ ŝinstítâ, a du̯ói̯li̯a d̦â mńíri̯li̯ puni̯ę bu̯ói̯i̯ la ẑug şâ_ ntu̯orŝę grápa cu cu̯ólţâ_n_ sus, î̯i̯ puni̯ę d̦estriŝîca pi̯_ grápâ, pi̯ dînsa pi̯ d̦estriŝîcâ, ş-u̯o duŝę acásâ_napu̯oi̯ la măsa şî la tátsu. Nu ca amú, ohō, i̯e îmblâ cu tăţ şî pi̯ u̯úrmâ ţ-u̯o i̯ei̯ ţíi̯i̯. Aşá i̯erá pi̯ vręmi̯a ŝęi̯a.[...]

La mu̯ort la nu̯oi̯ sâ adúŝi trîmbĝiţâ, câ aşa sâ spúni̯, cîn_u̯o_ mviát du̯ómnu Isús înẑri̯ _ u̯o trîmbĝiţát din trîmbgîţâ, şî cîn_ muári̯_ũ_u̯om trébi̯ s_adúcâ trîmbgîţâ, câ súfli̯tu pliácâ_n ŝer.[...] Bininţali̯és fiméi̯i̯li̯ bu̯oŝésc, şî i̯eu̯ bu̯oŝésc, da dácâ î̯i̯ niámu mńeu̯, î̯i̯ su̯óra mę, parínţ, da n-ām parínţ, suru̯óri̯ cari̯ u̯o mai̯ murít, mai̯ am i̯eu̯ ŝe am.

(Subiect vorbitor: Elena Hasna, 71 de ani, 5 clase, casnică, nu s-a deplasat din comună; subiect foarte bun din punctul de vedere al spontaneităţii şi al disponiblităţii; înregistrare şi transcriere: Voichiţa Chira)

6. *Amintiri din perioada comunistă*

Pi̯ vręmi̯a lu Ĉauşáscu am_facút [k] nu̯oi̯ n-avęm triábâ cu_a_ nu̯óstru, ĉauşáscu ni̯ luuá tăt, şî nu̯oi̯, úni_u̯o_fu̯ost cu̯olectív, u̯o

fu̯ost cu̯olectív. Nuáu̯â ni̯-u̯o luuát șî pomînt, c‿am avút sî-n párți̯a ŝę́i̯a pomînt, șî nį l-u̯o luuát, șî cu ŝ-am ramás aíŝ la nu̯ói̯ la Strájâ, c‿aíŝ Strája șî mai̯ cît u̯o fu̯ost Falcău̯ú, aiŝ n‿u̯o‿fu̯ost cu̯olectív, dar, în̦‿sk'imb ni̯-u̯o pus níștį cu̯ótį, șî n‿avi̯ę́m triábâ cu váca‿nuástrâ diŋ‿grajdį, dácâ i̯erá a fatá, ẑițắlu trebui̯ę́ sâ-l scríi̯ sâ ŝíi̯i tu̯ot a lu ĉaușắscu, n-avi̯ę́i̯ vu̯ói̯i sâ‿ti̯‿atín̦ẑ, sâ-l țíi̯. Nutrę́ț trebui̯ę́ sâ ai̯ di̯‿acu̯olu̯ó dį úni[k] dín̦‿sát, sâ nu i̯ei̯ di̯‿áltâ párțį, nutrę́ț di̯-acu̯olu̯ó din̦‿sát sâ-ț-țíi̯ víta, șî sâ li̯-u̯o dai̯ lu̯or. Îț puņi̯ę́ cu̯ótâ dį‿láptį, dį‿uáu̯â, dį, mai̯ dį ŝe? Dį cárnį, i̯ę́purį mai̯ auḑę́m, dį gai̯ínâ mai̯ grę sî ŝíi̯i, u̯orį duáu̯â îț puņi̯ę́ cîțį ḑę́ŝi‿k'ilu̯ográmį párcâ șî ŝinḑắŝ dį uáu̯â, láptį nu‿ști̯u pį an párcâ-ț̯‿da cu̯ótâ, ș-ápâ-l‿împlin'ę́i̯ da‿duárâ [k] cacúmcâ-ț‿da ŝavá, fuártį puțîn, nu‿ști̯u‿cît, nu mai̯ țîn‿míntį cît da.

Ș-ápâ‿mn'atáli va mai̯ ramîn'ę́ ŝava? Sau̯ dad'ę́ț tăt lu̯or?

Nį‿ramîņi̯ę́, nį‿ramîņi̯ę́. Am‿supravi̯ețuít. Sinį‿lucrá, da cu̯ótâ, lį da la personálu cárį lucrá lį da cu̯ótâ dį, lį da șî fanínâ dį‿grîu̯ nú‿ști̯u cîțį kílį, lį da magazîn, i̯ará magazînu foresti̯ę́r șî lį da aculó, la Ilíi̯‿a‿Irimnîțâ, da vu̯ói̯ nu‿ștíț, unį u̯o vîndút Hriț, da nu știț vu̯oi̯, n-aț̯ apucát. Mun̦ŝitu̯óri, cum sî spun? I̯ará cum̦vá, n-avi̯ę́ vu̯ói̯i sâ țíi̯i sarbatu̯órįlį, nū ecsistá, șî dumínica lį da cîtiu̯odátâ sâ‿sâ‿ntruniáscâ‿ acu̯oló, viņi̯ę́ carįvá șî țîņi̯ę́ cuvîntărį di̯-a lu̯or, dį Dumnaḑắu̯ i̯ará persecutáț, duárâ i̯ará dúș, puátį‿aŝilu̯óra li s-u̯o șî‿ caḑút câ i̯ará bu̯oi̯ę́rį înai̯íntį dį cu̯omunísm, șî țaránį i̯ará sub tálpa bu̯oi̯ę́rilu̯or, da, macár nu-ț luuá ŝe i̯ará a tău̯, da merẑę́ lúmį șî lucrá la bu̯oi̯ę́rį mai̯ mult pį mîŋcárį, șî du̯ormi̯ę́ pin̦‿șu̯opruánį cu pái̯i, i̯ará gri̯eu̯ da sâ‿duŝę́, câ pi̯‿aíŝ pomînt așá mult nu i̯ará, șî dácâ i̯ará mulț îŋ‿cásâ șî bráțâ dį múŋcâ sâ duŝę́ la bu̯oi̯ę́rį șî lucrá acu̯oló unį‿ i̯ará bu̯oi̯erími̯a, nú‿ști̯u i̯eu̯ cum sâ ĉamá, la Banát, la regát, un‿i̯ará pomînturįlį ŝę́lį mai̯ marį șî mai̯ pru̯oductívį. Pį la nu̯oi̯ aiŝ sâ faŝę́ barabúlį șî papușu̯ói̯ șî mai̯ samaná șî sacárâ, sâ faŝę́. Ásta-ț̯‿spun câ pį‿vrę́mę́ pîn̦‿la cu̯omuníștį.

Dịpį mńatálį cîn įerá maį bínį, atúņŝ saụ amú?

Įarám maį líberį, įarám na, avę̂m triábâ, cu ŝe‿muņŝę́į įará a tăụ atuņŝ, da įarám baįę́tâ atuņŝ įeụ, da ţîn míntį.

Şî, dịpį ŝ‿ụo vinít cụomuníşţį, įeụ nú‿ştịu cum am maį [k] Dumnaḑắu ni‿ ụo maį ţînút. Aşá ụo dat Dumnaḑắu ş-ụo fụost cîţ anį‿ḑîlį‿ụo fụost? Mult ụo fụost Ĉauşắscu la puţįę́rį. Įel ụo fụost şî preşedínţįlį ţărį, maį márįlį armắţâ, įel tăt cụondușę̂. Nú‿ ştịu cît dį cumínţį ụo fụost. Şî sụoţịįa Eléna Ĉauşắscu, ię́ ụo fụost márele academeĉeán, ş‿ápâ nú‿ştịu dácâ ştịįę́ sâ-ş scrịịi númịlį, ápâ va spun, aşá sâ vụorbįę́ pį‿atúņŝ, ş‿ápâ pį ụurmâ s-ụo maį ştiút maį múlţį, cît ụo‿fụost ịį nu ştịįę́, pụopụóru nu ştịįę́.

(Subiect vorbitor: Marta Chira, 87 de ani, 7 clase, are dicţie bună şi manifestă disponibilitate pentru discuţii; a aflat despre înregistrarea discuţiilor abia la sfîrşitul acestora şi s-a bucurat că cele povestite vor fi ascultate şi de altcineva; înregistrare şi transcriere: Voichiţa Chira)

7. *Poveste despre cel de-al doilea război mondial*

Îṇ‿tímpu razbụóịuluį [k] da trįébį ụo ţîrâ sâ ma aşţịépţ sâ ma gîndịésc cum ụo fụost sâ-ţ spun díntr‿untăį.

Cîṇ‿ ụo‿ fụost razbụóịu įerám ụorfánâ, n-avįę́m tátâ [subiectul plânge], am ramás cu máma şę́pţį cụopíi, ŝel maį márį ụo fụost dį ŝiņsprę́ŝi‿anį, ŝel maį mn'ic dį dụoį anį, Dumítru. Şî, cîn ụo‿fụost razbụóịu tatúca nu įerá, da įel ụo luptát îṇ‿razbụóį la Itáliịa, îm‿prímu Razbụóį Mụondiál, įel ụo‿fụost [k] ụo luptát cu armáta rụomînâ, įeu ştịụ dį ŝę-ụo luptát în‿Itáliịa? Ş-ụo fụost renít la um‿pĉiŝụór, ş-ụo stát îṇ‿spitál în‿Itáliịa, şî cîn ụo įişît diṇ‿ spitál ụo facút ụo‿fụotụografịịi, įę́şţį‿ŋ‿cas fụotụografịịa ŝę́įa, aŝéla-į tatúca-n‿ Itáliịa, îŋ‿ cúrţịa spitáluluį, întrį dụoį árbụorį. Avįę́ sę́mnį, cîṇ‿sâ dizbracá şî vidịę́m pĉụóru, avįę́ cîţịvá găurį aşá ruátâ, aiŝaiá ruátâ, víņįţį, şî maį bụortụós įerá, cum ụo‿fụost renít [...] ŝel dį-al dụóįlịa razbụóį įel nu l-ụo apucát.

În̟‿razbu̯ói̯u i̯está a du̯ói̯li̯a u̯o‿n̥trát, duárâ s-u̯o știút c‿ai̯ŝ un̟‿ rînd u̯o mărs ru̯omîni în̟‿ rúsi̯a, da nú‿ știu̯ la ŝ-u̯o mărs, Hítler așá u̯o dictát. La nu̯oi̯ i̯erá rę́ẑili̯ Cáru̯ol‿al ‿du̯ói̯li̯a, táta lu Miháį, pį Miháį îl‿stíț, șî Cáru̯ol‿al‿du̯ói̯li̯a u̯o fuẑít înai̯ínțį dį razbu̯ói̯ din‿țárâ, s-u̯o graít c-u̯o fu̯ost u̯uom așă̂, fắrâ capatắi̯, da i̯erá rę́ẑili̯ țắrį ru̯omani̯éștį. Șî i̯el u̯o fu̯ost dį n̯i̯am dį n̯i̯amț, i̯el u̯o‿ fu̯ost n̯i̯amț. U̯o‿fu̯ost înai̯ínți̯a lu‿Cáru̯ol‿întắi̯, da aŝéla nú‿știu̯ cum sâ spuni̯ę́, sâ grai̯ę́ atún̟ŝ, sâ ḑîŝę́ c-ar ŝi fu̯ost mu̯óșu lu‿ Cáru̯ol‿al‿du̯ói̯li̯a, nu táta, șî dį ásta i̯-u̯o spus aistúi̯a Cáru̯ol‿al‿ du̯ói̯li̯a, táta lui̯ u̯o‿fu̯ost [ɛ] Férdinand, da, da, tu̯ot n̯i̯amț. […] Șî u̯o ramás máma lu‿Mn'ihái̯, Cáru̯ol u̯o fuẑít, s-u̯o spus câ c-u̯o jîdắu̯câ u̯o fuẑít din‿țárâ, ș-u̯o ramás Iliána, máma lu‿Mn'ihái̯, u̯o ramás ii̯ amîndu̯ói̯ la tru̯on. Di̯acu̯olę́ u̯o rupt fru̯óntu rúșâ, da‿ n̥tắi̯ u̯o trę́cut n̯i̯ę́mțâ, câ i̯-u̯o fugarít rúșâ dĩ‿u̯úrmâ, ș-ápâ n̯i̯ę́mțâ s-u̯o dus. La nu̯oi̯ în̟‿Strájâ líni̯a u̯o‿fu̯ost pį la dîmb la Bu̯orbu̯oru̯ós, dácâ știț úni-i̯, șî acu̯olu̯ó-i̯ dîmb, șî dínŋcu̯olu̯o, pîn‿ acu̯olu̯ó vini̯ę́ n̯i̯ę́mțâ, din̟‿sús, șî rúșâ din̟‿ẑu̯ós. Ápâ i̯ará fru̯ontu‿ n̥‿mn'ijlu̯ócu Strắjâ. N̯i̯ę́mțâ cîțiu̯odátâ vini̯ę́ pîn̟‿la muárâ șî sâ bați̯ę́, ắu̯, duárâ ŝę i̯ará, duárâ‿ așá‿ m̥bla gluánțîlį, șî‿ m̥blám píntrį gluánțâ, șî nu m-u̯o palít niŝ uŋ‿glu̯ónț, duárâ așá șui̯erá gluánțîlį pį la uréĉ cîn în̟ŝepi̯ę́ a báțį. I̯eu̯ faŝę́m tri̯abâ pi̯‿acásâ, mai̯ ișę́m șî ma ui̯tám pį la drum. Ș-u̯o murít ruș, ș-u̯o murít șî du̯oi̯ n̯i̯ę́mț acu̯olu̯ó, pį la Iu̯ón a lu Iliúțâ , pi̯‿acu̯olu̯ó pį uni̯avá, din̟‿sus di̯‿ai̯ę́ști̯a a‿lu‿g'idálį i̯ará, îi̯ ḑîŝę́ Mînḑu, u̯o fu̯ost únu. Acu̯olu̯ó du̯oi̯ n̯i̯ę́mț i-u̯o‿ ŋgru̯opát, u̯o vaḑút um̟‿ bai̯ę́t dim̟‿ veĉinį, i̯erá Vasîli̯‿a‿búrŝului̯, u̯o vaḑút cîn i-u̯o‿ŋgru̯opát, u̯óscâ‿ așá‿i̯erá níștį uáminį dį frumu̯óș, i-u̯o dizbracát în pĉę́li̯a guálâ șî i-u̯o‿ ŋgru̯opát tu̯ot n̯i̯ę́mțâ, u̯o facút gruápâ șî u̯ótcâ i̯-u̯o dat acu̯olu̯ó, níștį barbáț frumu̯óș cu pắru gálbîn șî níștį trúpurį curáțį‿ așá, șî i̯-u̯o dat únu pístį áltu‿așá, șî i̯-u̯o astupát. Ș-u̯o murít șî ruș, únu‿u̯o murít în‿u̯ográdâ la Ju̯otán, i̯erá acás‿atún̟ŝ, șî l-u̯o‿ ŋgru̯opát univá-n̟‿ẑu̯os, îŋ‿Hu̯of, pį la muárâ. Da dį pį razbu̯ói̯ s-

u̯o strîn̦s uásîl̦i‿aistu̯ór ŝ-u̯o murít, şî l̦i-u̯o dus la mu̯ormîntu nicunu̯oscút [...] Dácâ- u̯o murít u̯ostáş, u̯oridicári‿ar ŝi fu̯ost, i̯erá duş la mu̯ormîntu nicunu̯oscút. [...] Da dri̯éptu‿i‿a‿nu̯óstru, a ru̯omînilu̯or, câ ii̯ ş-u̯o varsát sîn̦ẑil̦i.

(Subiect vorbitor: Marfta Chira, 87 de ani, 7 clase; a fost evacuată în timpul războiului, împreună cu familia, la Dorohoi; despre perioada comunistă povesteşte cu patos; înregistrare şi transcriere: Voichiţa Chira)

*

Comuna Vicovu de Sus[125], judeţul Suceava

1. *Cum faceţi prescurile?*

Cum̦ ‿fac, plamadi̯ésc, cu apâ şî cu sári̯, pun apâ la în̦caldît, şî cîn îi̯ apa caldúţâ pún fanínâ, şî pun drójdii̯ cît u̯o núcâ mári̯ di̯ drójdii̯, la ŝin̦ŝ tavăl̦i, şî fac aşa ŝir gru̯os pi̯ u̯úrmâ pun‿u̯oţîrâ di̯ fanínâ‿di̯asupra, şî astúp cu un̦‿şte̯argári̯, şî las sâ du̯ospiáscâ cam un̦‿ŝas, du̯áu̯â. Şî pi̯ u̯úrmâ framînţ tári̯, aluátu sî ŝii̯ mai̯ tári̯ ca pîni̯a, sî ŝii̯ mai̯ ţápîn, mai̯ vîrtu̯ós, şî i̯ar las sâ cri̯áscâ, pînâ su̯ocoti̯ésc i̯eu̯ cî-i̯ gáta crescút. Şî fac fu̯ócu în̦‿cupti̯u̯ori̯ şî în̦ŝep‿a‿li‿fáŝi. Am du̯áu̯u fu̯órmi̯, aŝél̦i̯a pi̯éntru proscomédii̯ aşa u̯o fu̯órmâ mai̯ mńicúţâ.

[Ce înseamnă proscomedie?]

Pru̯oscomédia‿i̯ aşé̯i̯a cu cári̯ sâ împartaşâsc u̯ámi̯ni̯, îs separát da‿tu̯ot din‿aŝéla alu̯at. Aŝé̯i̯a pi̯entru líţii̯ din̦‿cári̯ sâ scu̯ot partiŝél̦i̯ şî panaĉidil̦i̯ îs slújbil̦i̯ cari̯ l̦i̯ pu̯orţ di̯pi̯‿mu̯orţ. Îs du̯áu̯â fi̯eluri̯, prescúra îi̯ náfura cári̯ sî sfinţé̯ dumínica dimińe̯áţa, şî pi̯entru pru̯oscomédii̯ aŝel̦i̯a‿n̦‿altári̯, stau̯ pi̯ sfînta

[125] Atestată documentar din timpul domniei lui Alexandru cel Bun, comuna Vicovu de Sus este aşezată în judeţul Suceava, în nord-vestul Depresiunii Rădăuţi, pe cursul mijlociu al rîului Suceava (rîu care străbate teritoriul comunei pe o distanţa de 9 km, de la limita comunei Straja, în vest, pînă la hotarul cu Bilca şi Vicovu de Jos, în est şi sud-est) şi se împarte în cătunele Centru, Est, Bivolărie, Laura şi Plai.

másâ şî lucri̯ázâ préu̯uţ cu dínsîli̯. Cîn̦‿slujăsc înai̯ínţi̯ di̯-a sî‿m̦partaşâ, i̯ésti̯ u̯o rugaŝúni̯, şî atun̦ŝa ii̯‿scu̯ot partiŝíca ŝéi̯a cu ca ţi̯‿m̦partáşăşti.

Şî li̯ fac cîţi̯ şe̯ásâ în tava, îs nişţi̯ bulcúţ aşa, şî li̯ las sâ cri̯áscâ pînâ sî gati̯éşţi̯ fu̯ócu, ma sîli̯ésc sî li̯ fac, ca sî cri̯áscâ u̯oţîrâ. Ş‿apâ li̯ pu̯ún în tava şî li̯ bag în‿cuptiu̯óri̯, în‿cuptiu̯óri̯ fac, câ am múlţi̯. Am du̯áu̯â ştampíli̯: şî pi̯éntru pru̯oscomédii̯ şî pi̯éntru lítii̯. Sîmbîta sára víni̯ dáscîlu u̯ori̯ parínţîli̯ dipi̯‿dín̦sîli̯, îs múlţi̯ ş-amú di̯ cîn n-am bai̯éţâ acásâ, mai̯ duŝéu̯ ii̯ cîn i̯eráu̯ mai̯ mńiŝ. Du̯árâ am u̯únşpi̯ ani̯ di̯‿cîm̦‿fac, di̯ Paşţi̯ trébi̯ mult mai̯ múlţi̯, pu̯áţi̯ tríplu.

Am mult, îi̯ gri̯éu̯, da ŝe sâ fac, îi̯ tári̯ gri̯éu̯ Mariŝícâ, da asta mi̯-u̯o fu̯ost crúŝa, şî mai̯ alés c-îs li̯agátâ di̯ parínţîli̯ ŝéla cári̯ u̯o murít, u̯o ḑîs trébi̯ sâ li̯ faŝ Anâ cît ai̯‿sî‿pu̯oţ. Du̯árâ ţi̯ mai̯ nacajăşţi̯, mai̯ cri̯esc, mai̯ nu cri̯esc, mai̯ drójdi̯a‿i̯ di̯ ẑínâ, da pre̯uţ-îs bucuróş câ li̯ fac. Parínţîli̯ ŝéla cári̯ u̯o murít, sî ŝíi̯i véşnic pu̯ominít, apâ i̯el m-a credé, faŝém cîţi̯ u̯o ţîrâ, şî mai̯ puńé pîni̯ da sâ faŝé tári̯ framatúri̯, amú ai̯éşti̯a nu mai̯ vri̯eu̯. Lu̯or li̯‿i̯ fu̯árţi̯ u̯uşór, câ ásta sî tái̯i tári̯ bíni̯, îi̯ facút‿n̦‿cásâ, îi̯ framîntátâ cum trébi̯ şî i̯é nu sî framaturéşţi̯. Du̯ar k'ar sî nu-mi̯ i̯ásâ, câ sînt cári̯ ramîn aşá cum li̯ pui̯. Sî fáŝi şî mizérii̯ şî praf, da trébi̯ curát, trébi̯ sî ai̯ gríjâ, sâ i̯ásâ búni̯ cî-i̯ pi̯éntru biséricâ, îi̯ u̯ún‿lúcru fu̯árţi̯ curát.

La‿n̦ŝepút u̯o lúnâ di̯ ḑíli̯ am umblát şî tot spunémcî n-am sî li̯ pu̯ot fáŝi, câ i̯eu̯ îs nacajítâ, şî am pu̯omînt mult şî nu ştíu̯ dácâ am sâ m-a discúrc. Víni̯ria trébi̯ sî stái̯ sî li̯ faŝ, pu̯oţ sâ ai fîn, sî ai̯ oriŝe, vini̯ri̯a îi̯ ḑâ di̯ săc, la míni̯ u̯ori̯ îi̯ sarbatu̯ári̯ u̯ori̯ nu, i̯eu̯ trébi̯ sâ li̯ fac. Parínţîli mi̯-o spus câ tu i̯eşţi̯ ali̯ásâ, tu trébi̯ sâ li̯ faŝ, u̯o trebui̯ít sâ fac ascultári̯.

(Subiect vorbitor: Ana Schipor, 55 de ani, 8 clase; este văduvă de 25 de ani şi face prescurile pentru biserica din satul Laura de 15 ani; colaborează foarte bine, neştiind că este înregistrată; înregistrare şi transcriere: Maricica Mironescu)

2. *Cum faceți cașu și urda ?*

Ai láptili, îl iei și_l_îŋcaldắști, niŝ pria cald, niŝ pria réŝi, sâ ŝíii caldúț. Normál sâ cátâ cu tiermométru, da nuoi nu aviém. Sâ dă ĉag[126], sâ fáŝi cu ápâ şî sî puni îŋ_lápti, amu îm_fuŋcții di cît di répidi vrei sâ sâ príndâ láptili, puáti sâ sâ príndâ într-uo uárâ, duáuâ, depíndi cît ĉag pui. Cîn_ii_facut aşa ca ĉişliácu, sî báti, adícâ aviém um_băț şî la cápîtu lui ári aşá um_fiel di sîtă ca sî_ puoț sî-l baț, îl baț, adícâ îl iei şî-l amiéstiŝ pînâ sâ fáŝi ca crúpili.

Îl laş um_ pic, sâ sâ aşeázâ. Cáşu sâ lásâ la fund, înŝét, însét sâ strînẑi cu mîna. Dipi ŝe_l_strînẑi, îl pui îm_ budácâ[127] şî îi stuorŝ dắru dintr-însa, şî pi uúrmâ îl framînț, şî sâ púni la uuscát. Sâ lásâ la fum duáuâ saptamîni, trii.

Urda. Din dắru cári s-uo facút brînda, aŝéla sâ ĉámâ dăr di uurdít, sâ púni pi fuoc, sâ púni la fiert, trébi miesticat. Şî_ cîn_ înŝepi sâ fiárbâ, di_fapt iel nu ŝérbi, sâ príndi a radíca uúrda la suprafáțâ, şî pi márẑina cazánului sâ tuárnâ apâ tuot, sâ spúni cî sâ táii, atúnŝa iésâ uúrda, sî sâ fiérbi da nu cluocotít câ uo dai la fund şî nu mai iésâ nimic. Uo iei şî uo scuót şî sâ púni-n tifuón, aşa uo pîndâ álbâ, şî sâ púni la scúrs, sî la uo dâ ii búnâ di mîŋcát.
(Subiect vorbitor: Ioan Mironescu, 24 de ani, absolvent al liceului tehnologic din localitate, descoperă tainele oieritului în cele două luni ale vacanței de vară petrecute la stîna unui unchi; colaborează foarte bine, înțelegînd care este scopul anchetei; înregistrare şi transcriere: Maricica Mironescu)

3. *Cum se făceau clăcile ?*

Sâ faŝáu clăŝ înainti, puniéu fiméiili cînipâ, câ atunŝêa nu iera pîndâ di cumparát, puńé cînipâ şî tuorŝá, uo culieẑá, uo

---

126 Ĉágu ii depíndi, sînt plicuréli anumíti di la farmaŝíi, pi cari li cúmpieri, şî li faŝ cu ápâ, scrii pi plic nu mai rețín cum, sau dácâ nu cînd sâ táii ẑițắlu la şésâ saptamîni, láptili cári-l dai la vițắl sî traŋsfórmâ îŋ_ stomácu vițắlului într- um_fiel di brînd şî aŝéla sâ k'ámâ k'ag [K] ĉag.

127 Um_vas di liémn.

bat̹i̯ę dį samînța sę̂i̯a, şî u̯o puńę în tu̯opĉîlâ, în ápâ aşa u̯o puńę, şî u̯o lasá u̯o stamínâ, u̯o stamínâ žumát̹į, cîn‿u̯o‿rumpi̯á aşá‿i̯a, şî i̯a sâ duŝá puzdérii̯a dį pi dîn̹sa, şî ramînįę fui̯óru. U̯o scu̯otę̂į di‿aclu̯o şî u̯o puni̯áį la uscát, u̯o rumpę̂áį în milițozî, pį u̯úrmâ-l daį prin mi̯élițâ[128], şî scuturá dį puzdérii̯a sę̂i̯a nu ramînę un̹‿ ŝir dį puzdéri pį fui̯u̯ór.

Ş-apâ puni̯áį rážila[129], şî pį u̯úrmâ fui̯óru séla îl luu̯áį şî-l puni̯áį pį fúrcâ, şî-l tu̯orŝáį subțîrél, subțîrél şî urḑę̂a dį aŝéla. Pį u̯úrmâ u̯o ieşît bumbaŝél, ş-apâ punįę bumbaŝél şî bat̹įę cu cînipâ dį aŝę̂i̯a. Şî croįę, ş-u̯o bĝilę, u̯o spalá curát, şî pį u̯úrmâ cróįę camįę̂şâ, şî faŝé camįę̂şâ. Sâ cu̯osę cu mîna, nu i̯erá marşînâ dį cusút, i̯erá gri̯eu̯, nu i̯era bánį, niŝ maşînį, avi̯eu̯ da du̯ómnį cárį i̯eráu̯.

Şî aşá sâ faŝę, ş-apâ fimę̂ii̯lį nu put̹i̯éu̯ tu̯árŝi tăt. Cárį avi̯éu̯ maį mulț baįęț, i̯erá mai îŋglotátâ, faŝę clácâ dį tu̯ors. Faŝę cai̯erúțâ aşá, îmblá pį la căs, ş-apâ catá u̯ún muzicánt, câ i̯erá viu̯orį şî du̯óbâ şî cu̯óbzâ. Ş-apâ durá u̯o stamínâ cît tu̯orŝę̂u̯ fimę̂ii̯lį. Cai̯erúțîlį ŝę̂lę̂a lį purtá pin̹‿sat cu trį pátru ḑîlį‿n̹aįíntį dį clácâ. Fįmę̂i̯a‿n̹ŝepę cu tu̯órsu, şî cum anumít asárâ sâ spuńę, sâ strîn̹žę, aduŝę clắşîlį şî di‿ cló cîntá muzicántu, şî žucá, žucáu̯ tínįrį cárį i̯eráu̯, şî aŝę̂i̯a i̯era clácâ.

Sâ faŝę şî dį praşui̯ít clácâ, şî dį u̯ún̹s cắsîlį. N-avi̯eu̯ u̯ámįnį cu ŝe platí, atîta bánį, sâ rugá şî dį‿u̯únu şî dį‿áltu, şî mi̯eržę̂u̯ fii̯icárį u̯únu la áltu, mi̯eržę̂u̯ şî ažutáu̯. Aşá sâ faşę̂u̯ cắsîlį‿n̹aįíntį, cu clăŝ, dį praşuít tu̯ot aşá.

(Subiect vorbitor: Eudochia Schipor, 71 de ani, 4 clase; colaborează foarte bine la discuţiile libere; înregistrare şi transcriere: Maricica Mironescu)

[128] Mi̯élița-i̯ aşa um̹‿fi̯el dį li̯émn, şî u̯o batę̂į acló c-u̯o límbâ.

[129] Aşa u̯o bucatâ dį li̯émn, u̯o periu̯úțâ cu dinț, cuii̯ aşa în̹‿sus, şî u̯o tražę̂į pį aŝę̂i̯a.

4. *Cum se boteza un copil ?*

Îl naşti̯ę acásâ, i̯erá mu̯áşâ cári̯ vińę şî mu̯oşę fimę́i̯a, şî pi̯‿u̯úrmâ la anumíti̯ d́íli̯ îl duŝę la préutu, şî-l bu̯oti̯ázâ acásâ la préutu, nu i̯erá la bisérica aşá cum îi̯ amu. Sâ faŝę u̯o masúţâ acásâ aşá, nu sâ faŝę cu múzicâ aşá cum sâ fáŝi amú sau̯ la hu̯otéluri̯, acásâ faŝę u̯o masúţâ, nanáşu şî cîţva u̯ámi̯ni̯ di̯‿ acló veĉíni şî atîta nu i̯erá cum îi̯‿amu.

La patrud́áŝ di̯ d́íli̯ îl duŝę la bisérica, îl bagá‿m‿bisérica, îl luu̯á préutu şî-i ŝitę molífta. La bu̯otéz merẑę mu̯áşa baiętului̯, máma u̯ori̯ a mámi̯ u̯ori̯ a táti̯ bai̯ętului̯, náşu şî táta bai̯ętului̯. Ai̯éşti̯a mărg la bu̯otéz, şî atunŝ şî amu tu̯ot aşá-i̯. Dacâ táta nu-i̯ acásâ mérẑi alŝinevá, dacâ-i̯ în‿strainatáti̯ u̯ori̯ une̯avá mérẑi alt u̯om, ne̯ám sau̯ veĉín. Ş-apâ la un an sâ strîŋg acásâ la bai̯ęt şî tái̯i mu̯óţu, nanáşu-i̯ ca u̯ún tátâ pi̯éntru bai̯ęt, şî tu̯ot i̯el îl cunúnâ cîn‿s-a‿n̯surá.

(Subiect vorbitor: Eudochia Schipor, 71 de ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Maricica Mironescu)

5. *Cum vă pregătiţi pentru Paşte ?*

Stamína di̯‿n̯ai̯ínti̯a Páşti̯lui̯ îi̯ stamína mári̯, stamína pati̯milu̯or. În‿stamína mári̯ sâ mi̯érẑi la bisérica, sâ fac déni̯i îm‿fii̯icári̯ sárâ. În‿ẑu̯ói̯a mári̯ sâ fac u̯áu̯uli̯ roşâ, li̯ speli̯ frumu̯ós cu deterĝent, şî pi̯ u̯úrmâ li̯ pui̯ la ŝert, cît ŝerb faŝ gálusu. Cîti̯ u̯áu̯â ai̯ atîta gálus faŝ, pu̯oţ sâ faŝ şî cu frúnzâ, pui̯ pi̯ u̯ou̯ u̯o frúnzâ şî li̯ẹẑ u̯úń‿ĉoráp di̯ matásâ sî li̯ baẑ în‿gálus. Înai̯ínti̯ faŝę́m multi̯ u̯áu̯uâ róşâ, cîn ai̯ bai̯ęţ miŝ ásta-i̯ bucuri̯i̯a lu̯or. I̯eu̯ în‿ẑu̯ói̯a mári fac şî u̯úm‿blid câ dácâ s‿n̯tîmplâ sâ nu-ţ i̯ásâ frumu̯ós, mai̯ faŝ şî sîmbîtâ u̯únu.

Îm‿ vini̯ri̯a sácâ ti scu̯óli di̯ nu̯ápti̯, şî fárâ sâ grai̯éşti̯ cu ními̯ni̯ ti̯ duŝ la un izvu̯ór la um‿parắu̯, şî ti̯ spéli̯ pi̯ fáţâ cu apâ câ sâ duc táti̯ rélili̯ îţ ramíni̯ fáţa curátâ şî pu̯oţ sâ‿adúŝ şî acásâ u̯oli̯ácâ di̯ apâ câ aŝę́i̯a-i̯ ápâ búnâ, îi̯ dim‿víni̯ri̯a sácâ.

Pi̯ u̯úrmâ víni̯ri̯a sára merẑ la biséricâ la pru̯óhu̯od. Sâ fáŝi púni̯ri̯a‿m̯‿mu̯ormínt a Du̯ómnului̯ Iisús, i̯ésti̯ u̯o cîntári̯ şî tătâ lumi̯a-i̯ cu lumńini̯ aprin̯sâ. Sîmbîta cu̯oŝ, mai̯ faŝ u̯ún blid, faŝ cu̯ozonác şî mîn̯cári̯ aşa ca di̯ sarbatu̯óri̯. Sâ mi̯erẑi la ái̯er, sîmbîta treŝ pi̯ su‿másâ di̯‿tri̯‿u̯óri̯. Mása în̯sámnâ mu̯ormîntu Du̯ómnului̯.

Pri̯gati̯éşti̯ blídu sî sâ púńi sári̯, zahár, usturu̯ói̯, pui̯ blídu, pui̯ u̯áu̯â róşâ fi̯i̯cári̯ púni ŝe ári̯. Cu blídu mi̯érẑi barbátu acásâ, fiméi̯a prigati̯éşti̯ cuoşárca púni un̯‿şti̯argári̯ di̯asúpra tăt frumu̯ós. Îm‿blid sâ púńi şî slanínâ înai̯ínti̯ sâ puńé̯ cári̯ i̯erá mai̯ gru̯ásâ sâ vádâ lúmi̯a c-ai̯ fu̯ost gu̯ospodár, dacâ mi̯erẑé̯i̯ cu slanínâ supţíri̯ spuni̯eu ŝe̯ pu̯órc ai̯ tai̯é̯t, ámu nu-i̯ mai̯ aşá, ámu vreu̯ fắrâ slanínâ pu̯órcu.

Sára mi̯erẑ la‿m̯vii̯éri̯ stai̯ pînâ sfinţắsc blídurili̯, víi̯ acásâ, spui̯ Hristu̯os a‿m̯vii̯át, mînînŝ náfurâ. Într-u̯o cánâ pui̯ ũ‿u̯oú roşu şî u̯úm‿ ban şî ti̯ speli̯ şî spui̯ „tári̯ ca bánu şî ru̯óşu ca u̯óu̯u". Sâ púni̯ tắtâ famíli̯a la másâ ŝocni̯ésc, mînîn̯câ. Dumínica la amńáz sâ mi̯érẑi la tu̯ácâ, ş-apâ luni̯ şî marţ sâ fáŝi slújbâ di̯ dimini̯áţâ. Lumńína dim‿blid u̯o pastréz şî cîn‿ tuná tári̯ u̯o aprín̯z.

(Subiect vorbitor: Maria Mironescu, 45 de ani, 10 clase, originară din Straja, căsătorită în Vicovu de Sus de 25 de ani; actualmente lucrează la o familie în Germania; cunoaşte foarte bine graiul şi tradiţiile din Vicovu de Sus; înregistrare şi transcriere: Maricica Mironescu)

6. *Cum se făcea o nuntă ?*

Mńiriása sâ‿m̯bracá în cu̯ostum naţiu̯onál, dapî‿n̯ai̯inti̯, nu ca amu, sâ logodi̯é̯ cu du̯oi̯, trii̯ ani̯ înai̯ínti̯, parínţâ sâ inţi̯ri̯sáu̯ u̯úni̯ au pu̯omínt, sâ ŝíi̯i pu̯omîntu‿n̯‿apropii̯éri̯, ş-apâ spuńé̯ di̯‿ acló tré̯‿sî‿i̯ei̯ fátâ dácâ i̯erá bai̯é̯t. Şî mi̯erẑé̯u̯ parínţâ şî grai̯é̯ şî pi̯ u̯úrmâ merẑé̯ şî fiĉu̯óru, şî faŝé̯ tu̯ocmálâ sî‿n̯ţalẹẑé̯u̯ cu parínţâ şî îm‿pátru stamîni̯ i̯era facútâ núnta.

Ş-apâ sî́mbîta sára mi̯érẑę̯u̯ la popa cu jî́mnâ, mńireása mi̯erẑę́ cu‿un‿cu̯olác şî c-u̯o gai̯ínâ şî mńírịli mi̯erẑę́ cu jî́mna ŝę́i̯a, duŝę́u̯ preútului̯ sâ spúnâ rugaŝuńíli sî́mbîta sára‿n̯aîtị dị núntâ. Ş-apâ pị u̯úrmâ vińę́ acásâ şî faŝę́ logu̯ódna, vińę́ lúmị multâ, sî luu̯á d̦éstri̯a şî u̯o aşad̦á dị fiméi̯ fru̯mu̯ós, şî cîntá, pị u̯úrmâ merẑę́u̯ la mńírị cu d̦éstri̯a, şî merẑę́u̯ şî cîtịvá fiméi̯ dị la mńiriásâ ca sâ aşéd̦â d̦éstri̯a. Ş-acló faŝę́ i̯árâ másâ, ş-apâ dumínica sâ porńę́ la cununíi̯i, i̯árâ punę́ másâ, i̯árâ cî́nta fiméi̯ílị cîn̦‿sî pu̯orńę́ mńiri̯ása, tárị fru̯mu̯ós i̯erá. Amu niŝ nu-i̯ vez, atun̦ŝ s-auzę́ zumátị dị sat cîm̦‿vińę́ cu d̦éstre̯a tăt drúmu cînta fiméi̯ílị fi̯el‿dị‿fiel dị cî́ntiŝi şî dị strîgatúrị, i̯erá frumu̯os.

Ş-apâ pị u̯úrmâ sâ faŝę́‿n̯aíntị dị pahár d̦úlŝi sâ‿m̦brobodę́ mńiriása cu panțatúrâ, aşa cu‿n̦‿şti̯argárị alb. Aşa‿m̦brobóditâ sâ sui̯ę́ cu mńírịlị pi̯‿un̦‿scáun sus, pị duáu̯â scáuni, şî sta pî́nâ strîn̦ẑę́ báni aclu̯ó. Lumi̯a dadię́ dar, şî i̯i mulțamę́ diŋ‿cap aşa la u̯ámịnị, cárị cum da. Şî dịpị‿ŝe strînẑę́ pahár dúlŝi, sî puńę́ i̯árâ mîŋcárị, şî pi̯‿úrmâ sî‿m̦praşti̯ę́ lúmi̯a.

Ş-apâ lunị sára, i̯árâ sâ strîn̦ẑę́ lúmị şî faŝę́ másâ, d̦îŝę́ câ u̯opari̯ę́ mńiri̯ása, da n-u̯o mai̯ u̯oparę́, núma aşá sî spuńę́. I̯erá fru̯mu̯ós, amú nu-i̯ aşa, atún̦ŝ dimini̯áța pî́nâ pị‿la u̯un̦şpị ẑucá‿î‿ u̯ográdâ. Cununá ŝini̯avá, da cam nanáşu dị bu̯otéz cununá, ũ‿ nanáş sâ puńę́, şî pị u̯úrmâ sî prímu bai̯ę́t tu̯ot aŝéla nanáş bu̯otizá, dácâ puńę́ pị áltu sâ supará.

Mńiri̯ása trebui̯ę́ sâ ái̯bâ scu̯órțurị di̯‿ai̯ésti̯a, palitárị, i̯eráu̯ lăz‿ŋ‿casâ, şî trebui̯ę́ sâ ai̯ du̯áu̯â rî́ndurị un̦‿rî́nd dị purtát şî únu dị țînút. Şî du̯áspreŝi périnị, d̦e̯áŝ cum avéi̯ putérị, şî cîtịvá mńiŝ pátru ŝin̦ŝ périnị mîțîțelị, şî plácumị nu prę́‿i̯era̯u̯ atún̦ŝ, țu̯álị pĉiu̯átị. Da, şî i̯erá mai̯ frumu̯os.

(Subiect vorbitor: Paraschiva Schipor, 78 de ani, 4 clase, a locuit toată viața în Vicovu de Sus; foarte comunicativă, cunoaşte foarte bine graiul şi tradițiile din Vicovu de Sus; înregistrare şi transcriere: Maricica Mironescu)

*

Comuna Frătăuții Noi[130], județul Suceava

1. *Războiul*

Pį la sfîrșîtu lu mart, cam pį la Búna‿Vestíri, u̯o tri̯acút cu̯om̦vu̯ói̯u dį carúț dį la múnțį. Ș-a du̯ói̯li̯a ḑî am tri̯acút nu̯oi̯. U̯o vinít șî ni̯-o scu̯os diŋ‿cásâ pį nu̯oi̯. Ai̯ îŋgropát ŝ-ai̯ putút îŋgropá fáțâ dį i̯ei̯. Tu ai̯ i̯ișît diŋ‿cúrțį, pį u̯úrmâ ŝ-u̯o fu̯ost îŋgropát bun i̯i u̯o vaḑút ș-u̯o scu̯os ș-u̯o lúu̯at. U̯o serii̯ s-u̯o‿ ‿m̦bogațît atun̦ŝ, dį pį tri̯aba asta. Animálįlį cu carį am mărs dį‿ acásâ, înapói̯ ni̯-am întu̯órs cu cálu. Tățį u̯o murít acló în Di̯érțca. Am̦‿vinít fărâ animálį. U̯o fu̯ost u̯o buálâ, nu știu̯ ŝ-u̯o fu̯ost, nu núma la nu̯oi̯. Șî igzáct am raușît ș-am̦‿vinít cu cálu acásâ; acásâ am aẑún̦ŝ binį cu cálu șî carúța. Numa binį în̦‿spațįlį șúrii̯ i̯eráu̯ barabúlį, așa cum̦‿vi̯eḑ ai̯ŝ u̯ogu̯ór dį barabúlį, șî am disfacút carúța ș-am bagát-u̯o‿buru̯i̯éni câ i̯eráu̯ lóbiḑîlį mai̯ sus ca [ɛ] pîn̦‿ la ẑumáțį dį șúrâ dį-n̦álțį. Núma binį am bagát carúța acló, cu buníca (am disfacút, știi̯, ru̯óțîlį, am bagát-u̯o acló [!]) șî viním în u̯ográdâ șî nu știu̯ ŝi faŝém ș-au̯d vu̯orbínd înapói̯a șúrii̯. Cînd ma duc acló, carúța-i̯ în drumușu̯ór la Ceráș facútâ din nu̯ou̯ dį du̯oi̯ su̯oldáț. Unu u̯o vu̯orbít î‿ romînâ cu minį, iar ŝéllant cre‿câ nu știé-n romînâ. Șî-m spunį aŝéla ŝ-u̯o vu̯orbít î‿romînâ: duŝéțâ-v‿acló la crúŝilį drúmului̯, la intersécții̯, c-acló i̯estį-u̯o carúțâ ș-uŋ‿ cal ș-aŝéla-i̯ a vu̯óstru. Ș-aŝéla am mărs șî l-am luuát. I̯eu̯, dį bucurii̯i, m-am dus sâ văd: carúța n-avę u̯o ruátâ, cálu i̯erá așa dį rău̯ câ núma cu gúra sâ țį múșțį. Am aẑún̦ŝ cu cálu acásâ, dį zalóg șî cu carúța di̯-a tîrîi̯ita. Cu tímpu am̦‿facút carúța sâ fíi̯i búnâ ș-

130 Comuna Frătăuții-Noi este situată în nordul județului Suceava, pe malul stîng al rîului care dă numele județului. În partea de est, comuna Frătăuții-Noi se învecineaza cu comunele Dornești și Mușenița, în partea de sud cu comunele Gălănești și Frătăuții-Vechi, în partea de vest cu comuna Bilca, iar în partea de nord cu Ucraina. Distanța față de cele mai apropiate centre urbane este de 12 km față de Rădăuți și de 50 de km față de Suceava.

am lucrát cu i̯ę́. Dupâ ni̯-u̯o luuát-u̯o la ĉeapéu̯[131]. U̯o platít uámini̦ cu ḑău̯a ș-u̯o farmát carúțîli̦ uáminilu̯or. Li̯émnili̦ li̯-u̯o pus pi̦ fu̯oc, ŝę́rîli̦ la ŝę́râ vi̯ek'.

(Subiect vorbitor: George Moisuc, 75 ani, 7 clase, fost constructor, originar din localitate, la fel ca și soția sa; a făcut armata la Bacău și a locuit pentru o perioadă de aproximativ 8 ani în Timișoara; obișnuiește să citească ziare și cărți cu tematică religioasă și să urmărească emisiuni cu tematică politică; foarte bun informator, comunicativ, glumeț, a înțeles scopul anchetei și a oferit un material lingvistic de calitate; înregistrare și transcriere: Claudia Moisuc)

2. *Nunta*

Așa i̯erá‿atún̟ŝa, sî li̯agá núnta; mi̯erẑę́ sî grai̯ę́ ńírili̦ cu fimi̯ę́i̯a [K] mi̯erẑę́ cu parínțâ, și da mîna, nu c-amú [!] c-apâ ĉiŝóru-l dai̯ mai̯ tîrḑîu̯, núma mîna u̯o dai̯ amú [!]. Șî i̯eu̯ am li̯agát núnta, dǫ́râ trę sâ li̯ę́ẑi núnta [!]. Vińę ńírili̦ cú‿uámini̦, și da mîná‿așá, șî tai̯ę́, șî bi̯ę rak'íu̯. Faŝę́i̯ núntâ pi̦ ḑî frumu̯ós, ńiriása cîń‿mi̯erẑę́ la ńíri s-î‿ŋ‿hu̯obu̯otá, avę́ duáu̯â huábi̦ți̦ ș-uŋ‿hu̯óbu̯ot cu stri̯émțâ tăt. Ș-ai̯estę tulpáni̦ mari li̦ puńę́ pi̦ spáți̦ câ nu mi̯erẑę́i̯ c-amú cu róĉi̯i̯ álbâ, ti-m̯bracái̯‿î‿nați̯onál. Șî mi̯erẑę́i̯ așá î‿ nați̯onál frumu̯ós. Ș-apâ cîm̟‿faŝę́i̯ núnta, mi̯erẑę́i̯ la bisi̯éricâ, tulpánu u̯or îl puńę́i̯‿ pi̦ spáți̦, u̯or arŝę́ști̦, șî ți̦ cununái̯, șî pi̦ u̯úrmâ vińę́i̯ acásâ, faŝę́i̯ núntâ. Pi̦ ḑî sî faŝę la ńiriásâ și pi̦ sárâ mi̯erẑę́i̯‿... ẑucá núnta și faŝę́i̯ dan̟s nu c-amú: hă-hă-hă-hă-hă-hă, sî pun î‿mașîni̦ șî úi̯ți̦ núnta. Șî cî‿mi̯erẑę́i la suácrâ-ta, ți̦-ŋ‿hu̯obu̯otá c-un tulpán așa cu stri̯émțâ ai̯ŝ îm̟‿fáțâ, nu vidi̯ę́i̯ nińíca pi̦ drum. Ș-ápâ suácra puńę puála cátrințâ sâ ți̦ cu̯obu̯óri̦ pi̦ cátrințâ sâ trái̯ești̦ bíni̦ cu suácra șî cu ńírili̦. Pi̦ u̯úrmâ îț da sâ bi̯ei̯, faŝę um‿pahár bun cu bau̯utúrâ, cu vin u̯or cu ŝavá șî-ț da sâ bi̯ei̯. Di̦pi̦ ŝi cu̯obu̯ori̯ę́i̯ (i̯ę îț da mîna sâ ți̦ cu̯obu̯óri̦ din̟‿carúțâ), vińę́i̯ cu ḑi̯éstri̯a tăt frumu̯ós, nu c-amú. Avę́i̯ u̯o ládâ cu ḑi̯éstri. Api̦ pi̦

---

131 Cooperativa agricolă de producție.

ládâ u̯o puńę̯ îŋ‿carúţâ şî puńę̯ tăţį stáįilį. Vińę̯ înaįínţį ńírilį şî ńiriása şî-napu̯ói̯ ni̯evéstį tínirį cu di̯éstri̯a şî cîntá dį rup'ę̯ pu̯omîntu. Ău cîţį cîntiŝi cîntáu̯ [!] stăį sâ ńį-adúc u̯o ţîrâ amíţi̯a: Hái̯da, hái̯da sâ mi̯eržém/ C-ii̯ sára şî n-ažunžém/ C-avém diálurį dį suįít/ Şî gîrlį dį cu̯obu̯orît,/ Nį ţi̯emi̯ém dį pravalít/ Nį ţi̯emi̯ém dį pravalít./ Si ńiriása avi̯ém nu̯oi̯/ N-am da-u̯o pį pátru bu̯oi̯/ Câ la bu̯oi̯ lį tri̯ebį fîn/ Da ńiriásâ u̯om blajîn [!]. Sî faŝę̯u̯ núnţîlį şî sî suįę̯u̯ ni̯evéstilį i̯estę̯ tíniri pį lăįţ şî cîntáu̯ dį rup'ę̯u̯ pu̯omîntu. Ău cîţį cîntiŝi ştįi̯ém maį dį‿mult, amú tăt u̯úįt. Ş-ápâ la pitri̯éŝirį, ńírilį şî ńiriása daņsáu̯ amîndu̯ói̯ şî ag'ę̯ aşţi̯aptáu̯ sâ sî fácâ ńédu nu̯ópţâ. Şî núnta sî faŝę̯ îŋ‿căs şî dacâ nu-ŋcapę̯ lúmi̯a sî faŝę̯ uŋ‿cu̯ort afárâ, dǫrâ camínu ísta nu i̯erá pį vri̯émi̯a mę̯.

(Subiect vorbitor: Calina Sfichi, 86 ani, 7 clase; s-a născut în localitate, casnică; a fost căsătorită cu o persoană originară din Frătăuţii-Noi, dar a rămas văduvă de la vîrsta de 40 de ani; cea mai mare parte din viaţă şi-a petrecut-o în sat; citeşte şi se uită şi la emisiuni TV ocazional; foarte bună informatoare, sociabilă, cu simţul umorului bine dezvoltat; a înţeles scopul anchetei şi a folosit o vorbire marcată dialectal; înregistrare şi transcriere: Claudia Moisuc)

3. *Obiceiuri de Anul Nou*

Îņ‿sára dį Ánu Nu̯ou̯, înaínţį dį mi̯ézu nu̯ópţâ, i̯es fi̯éţilį diŋ‿cásâ şî mărg la uŋ‿gard îŋ‿carį sînt [K] cu ţapu̯óŝ şî li̯eg, fii̯cárį fátâ liágâ cîţį-un ţapu̯óc c-u̯o áţâ ca a dóu̯a zî dį diminiáţâ cîn sî faŝi zău̯a sâ miárgâ sâ cáu̯ţį, sâ vádâ: ŝi fi̯el dį ţapu̯óc u̯o legát, asa-i̯ va fi viįţu̯óru ali̯és. Dácâ-i̯ ţapu̯ócu strîmb, va fi [K] su̯óţu-i̯ va fi strîmb, ŝuŝít. Dácâ-i̯ ţapu̯ócu dicu̯ojît, ar sâ ŝii̯i sarác. Dácâ-i̯ ţapu̯ócu cu cuárjâ, ar sâ ŝii̯i bu̯ogát. Dácâ-i̯ sarít din dîņsu, ar sâ ŝii̯i cu̯olţát şî maį mulţį din ásţi̯alalţį.

Iárîş îņ‿sára dį Ánu Nu̯ou̯ pun fi̯éţili farfurii̯, castruáņilį cu fúndu-ņ‿sus şî sup‿ castruáņį punį fii̯cárį maį mulţį u̯obi̯éctį: pi̯éptin, u̯oglíndâ, baņį, pahár, ă, maį mulţį u̯obi̯éctį din ásti̯a.

Mărg, di̯ pi̯ ŝi astúpâ [K] alĉinivá mai̯ im‿ vîrstâ astúpâ cu castruánili̯ u̯obi̯éctili̯ ŝelé̜, i̯eli̯ mărg ș-îș ali̯ég cîți̯-u̯ŋ‿castru̯ón di̯-aŝéla șî ridícâ castru̯ónu șî pi̯ u̯úrmâ spun câ dácâ ridícâ uŋ‿ castru̯ón șî gaséști̯ um‿piáptîn, i̯el ar sâ ŝi̯i cu̯olțát, dácâ ridícâ um‿pahár, ar sâ ŝi̯i bi̯ețîván, dácâ ridícâ bani̯, ar sâ ŝi̯i bu̯ogát, dácâ ar sâ ridíŝi u̯oglíndâ, ar sâ ŝi̯i frumu̯ós.

Sau̯ alt u̯obiŝéi̯: mărg îŋ‿șu̯ópru pi̯-ntuni̯éric, i̯eu̯ um‿braț di̯ li̯émni̯, l-apúc‿așá cu bráțu, îl duc îŋ‿cásâ șî pi̯ u̯úrmâ-mparek'ázâ cîți̯ dóu̯â. Dácâ li̯émnili̯-s cu parék'i, îș gasăsc parék'a-n ánu ŝéla. Dácâ li̯émnili̯ ramîni̯ únu sîŋgur, ramîni̯ un an di̯ zîli̯ îŋcâ sîŋgurâ.

Tu̯ot un u̯obiŝéi̯ în nuápti̯a di̯ Ánu Nu̯ou̯: sî i̯a calindáru vi̯ek' di̯ pi̯ pereți̯ (pi̯ pareți̯ mai̯ mult sî țîn calindárili̯) șî sî púńi̯ cu fața-ŋ‿ju̯os, cu cuála álbâ di̯asúpra șî scri̯i pi̯ jumătáți̯ recu̯ólti̯: grîu̯, graúnțâ, trifu̯ói̯, pu̯opîșu̯ói̯, sféclâ, mac, di̯ tăți̯ ŝi sî pun îŋ‿gradínâ șî legúmi̯: ŝápâ, usturu̯ói̯, várzâ. Pi̯ ŝé̜laltâ žumatáti̯ sî scri̯i lúnili̯ ánului̯. Sî i̯é̜ dóu̯â-tri̯i ŝépi̯, sî tái̯ îm‿pátru șî sî púńi̯ cîți̯-u̯ŋ‿sfert di̯ ŝápâ pi̯ fi̯icári̯, pi̯ fi̯icári̯ recu̯óltâ, fi̯icári̯ denumíri̯ șî pi̯ fi̯icári̯ lúnâ a ánului̯ șî sî presuárâ cîți̯-u̯m‿picúț di̯ sári̯. Dúpa uára du̯ói̯spi̯ nuápti̯a, cîn‿sî tri̯éŝi-n ánu ŝélalt, mi̯érž șî ți̯ u̯iț pi̯ calindár acu̯ólo. Îŋ‿cu̯ójîli̯ di̯ ŝápâ cari̯-u̯o lasát ápâ, dácâ-s pi̯ lúnili̯ ánului̯, înṣámnâ câ lúnili̯ cari̯-s cu‿ápâ ar sî fi̯i plu̯oiuásâ, dácâ-s la recu̯ólti̯, dac-u̯o lasát ápâ, ánu ŝéla sî fac. Cari̯ n-au̯, înṣámnâ câ nu sî fáŝi niŝ barabúli̯, niŝ ŝi nu s-u̯o facút, ŝi n-u̯o lasát ápâ.

(Subiect vorbitor: Elena Balan, 45 ani, 10 clase, originară din Frătăuții-Noi (unde și-a petrecut cea mai mare parte a vieții), vînzătoare în localitate; nu a fost plecată pentru o perioadă îndelungată de timp în alte localități și este căsătorită cu o persoană din sat; obișnuiește să citească articole din ziare și reviste și urmăreşte diverse emisiuni TV; bună informatoare, a înțeles foarte bine scopul anchetei, însă, uneori, a folosit intenționat limba literă; înregistrare şi transcriere: Claudia Moisuc)

4. *Arcanul*

Am mărs la Camín la repetíții și î am intrát în Arcán. Ierá uorganizát dį diréctoru Camínului carį ierá Rusu nu știú maį cum îl k'amá și merž̂ęm la repetíții și barbáță nuóștrį, na, ca pį tímpurį atúnŝ, lį dadé sára uŋ'‿k'il dį rak'íu și bįé cîtivá paharúță. Ierám curiuásâ dumínicâ sâ mă duc la [k] pîn‿ la Camín; la biséricâ nu puot ma dúŝi, da la Camín ḑic sâ mărg sâ văd Arcánu c-amú spúnį cî-s duáuîșpį perek'. Nuoį am fuost núma uopt. Nį duŝęm așa îm‿fața sĉenii, batîn‿dim‿pălnį și cîntîn: Frúnzâ verdį dį-um fragút/Nuoį sîntiém dim‿Frătăút,/Îmbrăcátį cu k'aptárį,/ La grumáz rîndurį dį banį/ Șî pį cap am un‿știargárį/Muóda dį sutį dį anį,/Dį la daŝ, dį la románį./Ș-așá žucá máma mę/ Cînd ierá cu minį gręę,/S-înŝinž̂ę c-um‿brîu dį lînâ/S-îi ŝíii maį îndamînâ,/Șî cu unu dį fuiór/Ca s-îi ŝíii maį ușuór,/Șî cu unu dį bumbác/Ca sâ ŝiu la lumį drag./Dį-ar ŝi bádia sanatuós [k]/ Az la žuoc, mînį la žuoc,/Cîlțâ stau îm‿polobuóc./Dį-ar ŝi bádia sanatuós/Ń-a platį cîlță dį tuors./L-uoį luuá cu g'inișuóru/ Șî ń-a platį și fuióru./L-uoį luuá cum uoį știį,/Ń-a platí-uo ș-a g'ilí/Șî ieu núma l-uoį strînži/Guospuodínâ tuot uoį ŝi.

(Subiect vorbitor: Mariuța Jacotă, 79 ani, 8 clase, casnică; a fost dansatoare în ansamblul „Arcanul", cu care a călătorit prin diferite orașe; citește diverse cărți, dar nu se uită la emisiuni TV. Bună informatoare, dar cam bolnavă, lucru care a făcut-o să fie puțin irascibilă și nerăbdătoare să terminăm discuția; înregistrare și transcriere: Claudia Moisuc)

5. *Nunțile în trecut*

Núnțîlį ieráu nunț, nu sî faŝę așa ca ș-amú. Sî faŝę núntâ cu rînd, sî purtáu sk'ímburlį, mierž̂ę ńírilį cu nievéstį tínirį, cîntînd, cu carúța, cu vuorniŝéį, cu druștį, și mierž̂ęu la ńiriásâ și cîntáu, și ierá drúșcu carį-i uurá la cuolác. Ńiriása avę duoį cuoláŝ și ierá ũ uom dį rînd carį știę rînduiála, carį purtá núnta. Avę uo puoizíii carį-uo spuńę frumuós și mierž̂ę și ńiriása și sta la másâ cu drúștilį ruátâ și ńírilį vińę și iel și ieráu și nievéstį tínirį și tătį

cîntáu̯, cîn úna, cîn̦_ŝelelálţi̯. Si̯ervę́u̯ cîţi̯-u̯m_pahár di̯ rak’íu̯, cîţi̯-u̯o prajîtúrâ, pi̯ u̯úrmâ işę́u̯ afárâ cîntînd. Sára îmblá cu sk’ímburli̯, îi̯ adúŝę cadu̯óu̯ ńiri̯ésâ, îi̯ adúŝę un tulpán mari̯, cum i̯erá atún̦ŝa, nu-i̯ adúŝę rók’i câ nu i̯erá. Pi̯ u̯úrmâ işę́u̯ afárâ şî-ŋcarcáu̯ di̯éstri̯a. Avę́u̯ pi̯érni̯, plápumâ, scu̯orţári̯, scu̯órţuri̯, ţu̯ol di̯ lînâ, pături̯, ĉerşáfuri̯ şî tăţi̯ i̯eráu̯ cladíţi̯ frumu̯ós îŋ_cásâ la ńiriásâ, îŋ‿caş‿ŝę mári̯. Şî pi̯ u̯úrmâ ni̯evéstili̯ ŝéli̯ tíniri̯ di̯ la ńiriásâ ţîni̯ę́u̯ acló şî nu lasáu̯ sâ i̯ei̯ di̯éstri̯a, trebui̯ę́ sâ li̯ platiáscâ ńírili̯. Ş-ápâ vińę́ ńírili̯ şî li̯ dadę́ cîţi̯ vri̯o du̯oi̯ banişu̯óri̯, da‿ m̦‿ bažócurâ, cîţi̯-u̯n li̯eu̯, cîţi̯ du̯oi̯ şî nu nu i̯eráu̯ mulţumíţi̯, vrau̯ mai̯ mult. Ş-ápâ dac-avę́ ńiriása fraţ, suróri, ńírili̯ mai̯ mulţ bani̯ ŝilóra li̯ da. Şî di̯éstri̯a i̯erá cladítâ pi̯ ládâ. În̦_ládâ sî puńę́ un̦_sac di̯ fanínâ, un̦_sac di̯ [ɛ] sî puńę́ în̦ n̦_ládâ sî ŝíi̯i grę́. Ş-ápâ cîntáu̯: Zu-zu-zup la láda plínâ/C-u̯o fu̯ost mă̂-sa gu̯ospu̯odínâ. Şî işę́u̯ afárâ cîntînd şî k’hu̯índ. Carúţa i̯erá î_ńéjlu̯ocu u̯ogrăzâ şî ni̯evéstili̯ şî vu̯orniŝéi tăţ işę́u cucînd cu pi̯érnili̯ şî cu scu̯orţári̯li̯ şî cu ţu̯óluri̯ pi̯ spaţi̯ ruátâ ş-îŋcun̦žuráu̯ carúţa şî ni̯evésţi̯ k’ihui̯éu̯. Sî sui̯ę́u̯ îŋ‿carúţâ şî cladi̯ę́u̯ di̯éstri̯a. Puńę́u̯ láda didisúpt, pi̯ u̯úrmâ puńę́u̯ scu̯órţuri̯, scu̯orţári̯ ş-ápâ la u̯úrmâ adúŝę́u̯ u̯o fúni̯i̯i tári̯, u̯o fúni̯i̯ mári̯ şî li̯agáu̯ carúţa. Şî ni̯evéstili̯ tíniri̯ i̯eráu̯ îŋ_carúţâ, ni̯evéstili̯ di̯ la ńiriásâ dadę́u̯ tu̯ot di̯éstri̯a şî ai̯ésti̯a di̯ la ńiri̯ u̯o luuáu̯ ş-u̯o pacui̯ę́u̯. Şî la ńiri̯ iárâ suácra ŝę́ mári̯ cîntá şî cladi̯ę́ iárâ di̯éstri̯a frumu̯ós ai̯ŝ la ńiri̯, žucá iárâ ruátâ di̯éstri̯a, mai̯ žucáu u̯o bucátâ şî sî ti̯erminá sára. Ş-a du̯ói̯li̯a di̯ iárâ vińę́ lúmi̯a, drúşcu, núni̯i̯ ŝéi̯ mari̯. Núni̯i̯ mari̯ i̯eráu̯ nuáu̯â- ḑéŝi, cum avę́u̯ niámuri. Drúşcu li̯ u̯urá iárâ şî sî duŝę́u̯ la cununíi̯. Pi̯ u̯úrmâ mi̯eržę́u̯ la pripu̯ói̯ şî gáta. Dacâ mai̯ ramâni̯ę́ mîncári̯, sî faŝę́ ş-a du̯óu̯a sárâ. Aşa sî faŝę́ núnţîli̯, nu c-amú. Amú-i̯ áltfi̯eli̯, amú sî fáŝi mai̯ pi̯ du̯omni̯éşţi̯.

(Subiect vorbitor: Maria Jacotă, 65 ani, 4 clase; originară din Frătăuţii-Noi, este casnică, iar cea mai mare parte a vieţii şi-a petrecut-o în localitate; foarte bun informator, oferind însă de cîteva ori răspunsuri apropiate de limba literară; înregistrare şi transcriere: Claudia Moisuc)

6. *Revoluția din 47*

S-u̯o facút ĭn̯ sátu ísta revu̯olúții̯ îm‿patrușépțį cîn s-u̯o u̯omu̯orît aíŝa uáminį, álțâ u̯o fu̯ost ridicáț ș-u̯o fu̯ost dipu̯ortáț. Îs múlțį tréburį, știi̯? Na, i̯eu̯ i̯erám bai̯ét ńic atún̯ŝa, nu i̯erám pį-aíŝa, i̯erám pį di̯al acló cîn u̯o-n̯ŝapút sî trágâ șî cu púșțilį, s-auzę́ pu̯ocnínd acló. I̯eu̯ i̯erám cu Cu̯ostícâ a lu Patráș, nu̯oi̯ faŝę́m muárâ. I̯erá un dîmb așá‿i̯á ș-un̯‿șanț șî faŝę́m muárâ. Turnám țắrnâ dį‿acló dį sus șî ḑîŝi ásta-i̯ fanínâ ș-auḑę́m cum sî traẑę́. U̯o fu̯ost a lu Pétri̯a Cisculu̯i, u̯o fu̯ost ăsta din di̯al la Sásca, nu știu̯ cum lį ḑîŝi lu̯or, am ui̯tát, u̯o murít ș-aŝéla. U̯o murít vri̯o șépțį-u̯opt persuánį aíŝ în̯ sat șî múltâ lúmį u̯o fu̯ost dipu̯ortátâ. U̯o fu̯ost dipu̯ortátâ, ț-am spus, ásta a lu Ŝocîrtél, i̯ę́ u̯o fu̯ost dusâ ș-u̯o nascút îm̯ pușcaríi̯i.

(Subiect vorbitor: Gheorghe Rusu, 70 ani, 7 clase; s-a născut și a locuit în sat, a avut mai multe ocupații, printre care draglinist, constructor și crescător de animale; citeşte ziarele şi urmăreşte diverse emisiuni TV; înregistrare şi transcriere: Claudia Moisuc)

7. *Armata*

În tuámna lu u̯o mii̯i nu̯óu̯â súțį șei̯ḑắŝ u̯o vinít u̯órdin șî m-u̯o luuát în armátâ. Șî ni̯-u̯o strîn̯s pį tăț recrúțâ la Radắu̯ț într-u̯o cámerâ márį, u̯o vinít u̯o cu̯omísii̯i șî ni̯-u̯o cu̯ontru̯olát la pi̯éli̯a guálâ, tăt. Ni̯-u̯o repartizát la Bacắu̯. I̯eu̯ avę́m șcuála pru̯ofesi̯onálâ (șepțį plus du̯oi̯) șî m-u̯o dat la táŋcuri. Ș-acló cîn am ajun̯s îŋ‿cazármâ, u̯o vinít dį la Radắu̯ț níșțį gradáț șî cu u̯ofiți̯éri șî ni̯-u̯o luuát șî ni̯-u̯o dus la Bacắu̯. Șî acló m-u̯o alés pį mínį dim‿párți̯a ásta la cu̯ompáni̯a întắi̯a la cu̯omandánț dį táŋcurį. Șî i̯eráu̯ tăț bai̯éț cu licę́u̯ șî i̯eu̯ șî cu mai̯ únu i̯erám núma cu pru̯ofesi̯onálâ. La șcuála dį înreĝimentárį am facút un̯sprîẑéŝi lúnį cu táŋcurį tip nu̯ou̯ cum i̯erá atun̯ŝ pį tímpu ŝéla. Ș-am îm̯vațát duáu̯â típurį dį táŋcurį. Tăt am îm̯vațát: șî mecánicâ, șî stáții̯ dį rádi̯o, telefu̯ońii̯i. Șî na, tri̯ebui̯ę́ sî cu̯ománd táŋcu pį

timp dị razbu̯ói̯, în̦‿lúptâ sî i̯ek'ipáju (avę́m trii̯ uámini̯ supt cu̯omándâ: u̯ok'itu̯ór, îŋcarcatu̯ór și mecánic). Am facút cu k'iu̯ cu vai̯ aŝéli̯a ún̦spreŝi lúni̯ dị in̦strúcții̯ la catarámâ și acásâ în ún̦spị lúni̯ n-am viní́t. Dúpa ún̦spị lúni̯ ni̯-u̯o dat cu̯on̂ĉédiu̯ și repartíții̯i la Tîrgu̯óviștị sî ma prezínt. Am stat u̯o lúnâ dị zîlị la Tîrgu̯óviștị ș-am viní́t acásâ ș-am stat u̯óptîșpị d̦îlị párcâ. Parínțâ n-avę́u̯ bani̯, i̯eu̯ n-am strîn̦s câ nu cîștigám, cîștigám puțîn. Dúpâ m-u̯o repartizát la Bacău̯, la un̦‿reĝimént cu̯ou̯operatív, cári̯ cu̯ou̯operatív în̦sámnâ câ i̯erám pị piŝór dị lúptâ în tăt mu̯omi̯éntu. Acólo ni̯-u̯o dat táŋc îm‿ primíri̯, cu mecánic, cu u̯ok'itu̯ór, cu tăt, cu îŋcarcatu̯ór și faŝę́m in̦strúcții̯, tráẑiri̯. Príma dátâ m-u̯o bagát la [K] sâ predáu̯ câ ii̯ n-avę́u̯ Te ĉind̦ắŝi și ŝin̦ŝ[132], tipu ŝel dị taŋc atún̦ŝ u̯o aparút la dîn̦ș. M-u̯o bagát ca sâ predáu̯ la u̯ok'itu̯óri̯, la îŋcarcatu̯óri̯ ŝ-am îm̦vațát i̯eu̯ la șcuálâ. Am predát cum știę́m i̯eu̯ și pị u̯úrmâ ni̯-u̯o luuát la prácticâ în in̦strúcții̯, la tráẑiri̯, la cu̯ondúŝiri̯. Trebui̯ę́ sâ cu̯ondúŝ taŋcu în únsprîd̦eŝi șîdínț dị cu̯ondúŝiri̯. Apîi̯ cînd am aẑún̦s du̯au̯îștrii̯ áu̯gust ni̯-u̯o ali̯és pị nu̯oi̯, reĝiméntu dị táŋcuri, câ i̯erá ŝel mai̯ bun și ni̯-u̯o dus la Bucuréștị la defilári̯ cu táŋcu îm̦‿fáța cu̯onducatu̯órilu̯or țării̯ ș-a partídului̯ cum i̯erá atún̦ŝ G'u̯org'íu-Dej. Am avút u̯o lúnâ dị d̦îlị in̦strúcții̯ nuápti̯a, cu̯ondúŝiri̯ prin u̯oráș și mi̯erzę́m pị‿acólo pị undị trebui̯ę́ sî defilăm, pị la Árcu dị Triúm̦f. Într-u̯o nuáptị cîm̦‿vinę́m dị la cu̯ondúŝiri̯, margînd pị drúm (na, mi̯erzę́m și tu̯ot sî mai̯ u̯oprę́ táŋcurlị c-așá mi̯erzę́-naintị cu̯oluána), mecánicu sî-ntuárŝi: dă-mi u̯o țîgári̯. I̯eu̯ i̯erám sus pị turélâ, sus di̯asúpra táŋcului̯. Tu̯ócmai̯ î‿mu̯omi̯éntu ŝéla cîn i̯-am dat i̯eu̯ țîgári̯a, i̯el s-u̯o întín̦s ș-u̯o luuát țîgári̯a și n-u̯o fu̯ost ati̯ént. Î‿mu̯omi̯éntu ŝéla u̯o u̯oprít táŋcu dim̦‿fațâ și țáva túnului̯ nu̯óstru u̯o tri̯acút pị lîŋgâ turéla ŝilúi̯a și avę́ sî íntri̯-ntr-în̦su. Noróc c-u̯o fu̯ost u̯oliácâ devii̯at ș-u̯o viní́t pị suptsuárâ. Da

---

[132] T 55.

i̯-am îmbu̯oțît arípi̯li̯. Di̯-atúņŝa u̯o bucátâ n-am fumát di̯ lu̯oc, di̯ frícâ. La cazármâ cu̯omandántu ni̯-u̯o zîs: pînâ mîni̯ arípi̯li̯ sâ ŝii̯i la lu̯oc, nu ma-nteresázâ cum.

(Subiect vorbitor: Constantin Jacotă, 68 de ani, originar din Frătăuții–Noi, unde și-a petrecut cea mai mare parte din viață; absolvent de școală profesională, principala sa ocupație a fost cea de zugrav; a făcut armata în anul 1960 la Bacău, a călătorit în unele orașe din țară, iar mai apoi a lucrat o perioadă de doi ani în Liban; citește frcvent din Biblie și din alte cărți cu tematică religioasă, îi place să urmărească emisiuni în care sînt difuzate știri sau muzică populară; înregistrare și transcriere: Claudia Moisuc)

*

Comuna Boroaia[133], județul Suceava

1. *O pățanie din copilărie*

Duámni ŝi bíni măi̯ i̯erá cîn‿ i̯erám cu̯opk'íl. Vára nu-mi̯ ajuņẑę ẑuáca cu cu̯opk'íi̯i diņ‿sat. Părínțâ, cu tăț i̯erám sănătu̯óș șî u̯o duŝę̂m bíni̯. Acúma tăti̯ u̯o tri̯ecút, îs amintíri̯ cári nu sî úi̯tâ niŝu̯odátâ.

I̯éu̯ i̯éram ŝi̯el măi̯ mic díntri copk'íi̯ șî m-ám dus u̯odátâ la scáldat cu fráțâ mei̯ șî ii̯ m-u̯o lasát sî păzăsc hái̯ni̯li̯. I̯eu̯ avi̯ę́m vri̯o pátru ani̯. Ŝéi̯lalț s-u̯o dús tăț la scaldát u̯úni̯ i̯erá u̯o știuálnâ acu̯ólu pi̯ málu Rîștii̯. Stătę́m i̯eu̯ cu hái̯ni̯li̯ șî di̯odátâ îmi̯ zîŝi únu: hai̯ șî nu̯oi̯ sî ni băgăm în ápâ. Șî după ŝi ni̯-am bagát, am îņŝepút sâ tot îŋg'ít la ápâ, șî nu̯oróc câ m-u̯o găsît u̯o verișu̯árâ, câ alfi̯él i̯erá sî mă‿ņéc. Avi̯ę́m u̯o búrtâ mári, plínâ di ápâ, șî amņ‿ fuẑít pim‿păpușu̯ái̯ ca sî nu má bátâ máma.

Dúpa aŝiéi̯a, cîn‿avi̯em vri̯ó u̯ópt ani̯, am îmvațát sî înót șî mi̯-o priņs bíni. Vára cît pi̯éști̯ măi̯ i̯erá. Duŝi̯ę́ lúmi̯a cînipa la

[133] Situată în sudul județului Suceava, la granița acestuia cu județul Neamț, pe cursul mijlociu al rîului Moldova, comuna Boroaia, în a cărei componență intră cinci sate (Giulești, Bărăști, Moișa, Boroaia, Sacuța), se învecinează la nord cu Vadu-Moldovei, la sud și est cu Brusturi și Drăgănești, la vest cu Bogdănești și Vînători- Neamț.

mui̯ę́t și di la tăría cînipi pi̯éștili sî năṷŝę́. Și nṷoi̯ ni duŝi̯ę́m sî îl prindę́m la váli. Da amú Rîșca nu măi̯ mi̯érẑi, pi̯éști nu măi̯ i̯ésti, s-o dus vri̯émi̯a ŝéi̯a.

(Subiect vorbitor: Agafiței Ion, 50 ani, 12 clase, casnic; înregistrare și transcriere: Elena Onisie)

2. *Croitoria*

Cîn i̯erám i̯eṷ tînîrâ, avi̯ę́m șăi̯șpi̯‿ anį cîn‿ am‿ îm̦vațát crṷoi̯tṷori̯a. Am lucrát pîn̦‿la doṷîjdṷói̯ di̯‿ani̯‿acásâ. Pi ṷúrmâ am intrát șî am lucrát la Făltiŝénį șăsâ anį di zîli, am̦‿ făcút navi̯étâ, la Zímbru. Pi ṷúrmâ am vinít șî am lucrát iárâ la Bṷoruái̯a. Ńi̯i ni̯-o fṷost drágâ grozáv mi̯eseríi̯a. Zîŝę́m cătră máma mi̯ę́ câ ṷo lunâ di zîli pṷo‿sî lucri̯éz la mașîna mi̯ę́ șî pṷo‿ sî mṷor, ásta vṷórbâ i̯-am zîs. Și máma zîŝę́ câ a sî ma sátur. Ui̯ti̯, lu sṷórmi̯a, Iliána, nu i̯-ṷo fost drágâ dęlóc crṷoitorí̯i̯a. Ș-ám ișît pį ṷúrmâ la pi̯én̦sii̯. Tri̯ebui̯ę́ sî i̯es la pi̯én̦sii̯ măi̯ márį, da ṷo fost atún̦ŝ cu Ŝaṷșăscu șî i̯eṷ i̯erám ŝei̯ măi̯ vi̯ék'i șî m-ṷo dat în̦‿ șṷomáj, trii̯zăŝ di mii̯, atún̦ŝ tot i̯erá ŝevá.

Ș-ápui̯ amú cu tri̯ebur̦i pi̯‿acásâ, cu prășîtu. Mă mei̯ ing'íi̯ lúmi̯a sî cúos, da nu măi̯ am rabdári, sî ŝii̯í primít cît am lucrát.

(Subiect vorbitor: Maria Anton, 80 de ani, 4 clase, casnică; înregistrare și transcriere: Elena Onisie)

3. *Rețetă de cozonac*

I̯eṷ am sî-ț daṷ ṷo ri̯ețétâ di cṷozonác. Fac uŋ‿cṷozonác tárį bun. Ṷopărésc ṷoliácâ dį láptį cu ṷuléi̯; ṷuléi̯u îl pún cîm̦‿fi̯érbi láptilį. Cîŋ‿clṷocoti̯éștį bínį, ṷopărésc făi̯ína. Pį ṷúrmâ fac plămădiála șî fréc gălbenúșîlį bíni cu záhîr pînâ sî fáŝi cri̯émâ. Dúpa aŝéi̯a bat bínį albúșurilį șî li améstic cu gălbenúșîlį. Pun i̯esén̦țâ di rṷóm, vanílii̯, stafídi șî frămînt. La frămîntát măi̯ pun șî um‿borcán dį smîntînâ ca sî iásâ cṷozonácu fráẑid. Îl úmplu cu núcâ, stafídį, șî pį di̯asúpra îi̯ fac ṷo glazúrâ búnâ. Glazúra ṷo fac

díntr‿ũ‿aluát cu fă̯i̯ínâ şî margarínâ, pį cárį îl pun la conẑelát. Dúpa ŝi uŋg bínį cu̯ozonácu cu u u̯ou̯, dau̯ pi răzătuárį aluátu iŋ'eṭát. Cozonácu sî ruminéşti frumu̯ós şî glazúra ŝę́i̯a rămîni álbâ. Iásî uŋ‿cu̯ozonác fuártį gustós şî fu̯artį arătu̯ós.

(Subiect vorbitor: Angela Onisie, 50 de ani, 8 clase, asistent maternal; înregistrare şi transcriere: Elena Onisie)

4. *Poveşti din tinereţe*

Vreu̯ sî vă povisti̯ésc ŝéva diŋ‿ cu̯opilări̯i̯a mę́. Am fu̯óst du̯oį fráţį. N-am‿avút u̯o cu̯opilări̯į prę frumuásâ, cî n-am avut cu ŝíni mă ẑucá. Tata i̯erá pădurár şî pį mínį mă lúu̯a acu̯ólu la cantón mă̯i̯ múlt. Mă ẑucám cu căţă̯i̯i, pisíŝilį. Aşa u̯o tri̯ecút cu̯opilări̯i̯a. Am îm̦vaţát núma şăpti clásâ, cî tárį gri̯éu̯ i̯erá sâ puártį un ţăran uŋ‿cu̯opíl îŋ̦‿şcuálâ.

În patruză̂ŝişî̯u̯unu u̯o vinít urẑí̯i̯a răzbó̯i̯ulu, ş-u̯o îŋ̦ŝepút greu̯tăţîlį. Pį nu̯oį bă̯i̯ę́ţâ, ni̯-u̯o lu̯uát îŋ̦‿refúẑu în U̯olténi̯i̯a. Ş-am mi̯érs pi ẑu̯os pînâ la Fu̯ocşánį. În pátruză̂ŝ‿ şî‿ŝinŝ cîŋ̦‿ s-o terminát răzbó̯i̯u, am̦‿vinít acásâ da nu di tăt. Avi̯ę́m o pri̯i̯étinâ în‿sátu Orţă̦şţį, ş-am tri̯ecút sâ u̯o văd, câ i̯erá sîŋgura fátâ cári mi̯-u̯o scris în armátâ cîţi̯‿ o‿ scrisuári‿ m̦‿ fi̯icari lúnâ. I̯a i̯erá príma mę́ drágostį.

Am‿avut o tineréţâ fuárti dureruásâ şî fuárti trístâ. Da, am tri̯ecút prin tăti şî am aẑuŋ̦s la ani íşti̯a, cári s-u̯o adunát mulţį, mulţį tári.

(Subiect vorbitor: Ştefan Nicolau, 81 de ani, 7 clase, agricultor; înregistrare şi transcriere: Elena Onisie)

5. *Pasiunea pentru porumbei*

Di mic cu̯opíl mi̯-u̯o fu̯ost fuártį draẑ porumbéi̯į. Şî mi̯erẑę́m pį la pri̯i̯étinį, făsę́m sk'ímb, mă̯i̯ cumparám, mă̯i̯ vindę́m. U̯odátâ am mi̯érs la um‿pri̯i̯étįn di̯-a mi̯eu̯, Măriu̯úţa Vasîli; ş-avę́ i̯el níştį porumbę́į vo̯i̯aju̯órį cári mi̯i̯ îmį plă̂ŝę́u̯ tári múlt şî n-avi̯ę́m bánį

sî-i̯ cúmpîr. M-am îm̦vărtît, m-am suŝít, ș- u̯odátâ cu sára m-am‿ furișát prin̦‿spátịlị fînărị̯i, șî i̯-am furát du̯oi̯ pu̯orumbéi̯. I̯el diminiáța u̯o văzút cî nu-s porumbéi̯i ș-u̯o vinít diréct la mínị. Áltu n-avę̄ ŝini sî-i̯ fúri. Ș-amu măi rîdim cî‿ ni‿ n̦tîlním șî ni adúŝim amíntị.

Dúpa ŝ-am vinít din armátâ, am cumparát porumbéi̯ dị pị la Cu̯on̦stanța. M-am în̦scrís la asu̯oŝațị̯i la Suŝáva șî am partiŝipát la cu̯oŋcúrsurị. Acuma m-am lasát, măi țîn cîțva dị mîngî̯i̯érị, așa ca sî măi̯ triácâ tímpu.

(Subiect vorbitor: Mihai Ciobanu, 75 de ani, 4 clase, agricultor; înregistrare și transcriere: Elena Onisie)

*

Comuna Fîntîna Mare[134], județul Suceava

1. *Tradiții de Crăciun și de Paște în Fîntîna Mare*

Sărbătu̯óri̯lị‿dị Crăŝún cîn̦‿le-i̯ lu̯a îs fu̯ártị frumu̯ásâ. Îs mai̯ frumu̯ásâ cî-s șî mai̯ múltị. Atún̦ŝ-i̯ cîn‿cu tăi̯ę́tu pu̯órcului, pri̯găcím dị sărbătu̯órị dim‿pu̯orc cîrnáțâ, k'iștí, tu̯óbâ. Dúp‿aŝéi̯a cárn'a, slănína u̯o luu̯ám ș-u̯o punę́m î‿saramúlâ ș-u̯o țînę́m du̯óu̯ă săptămî́nị, dup‿aŝę́i̯a u̯o punę́m la fum ș-u̯o‿afumám așa în̦ŝétu, în̦ŝétu du̯óu̯ă zî́lị, dup-aŝę́i̯a stă vára, tátâ vára stă bínị. I̯erá frumu̯ós înai̯ínțị tu, dácâ îmblau̯ cîțị ŝîn̦sprịzăŝi ru̯ó̯țị șî hai̯dúŝi cum du̯ar știi̯‿șî tu sî‿n̦sámnâ hai̯dúŝ. I̯eráu̯ băi̯éțị făcús‿ armáta, pị tímpu mi̯éu̯ atún̦ŝ‿amú cu șăpțizáŝ‿gi̯‿anị, u̯optzáŝ dị‿ anị, ápîi̯ mai̯ ‿ n̦aíțị nu mai̯ știu̯. I̯erá fu̯ártị frumu̯ós atún̦ŝa. Îmbláu̯ băi̯ę́țâ, băi̯itánị, cu bánta[135] prin̦‿sat, cum i̯erá múzicâ,

[134] Localitatea Fîntîna Mare este situată pe valea mijlocie a rîului Moldova, zonă în care se formează podișul Fălticeni, la răscrucea drumurilor dintre Suceava, Baia, Roman și Neamț, la 33 de km sud-est de municipiul reședință de județ, Suceava, la 7 km sud de municipiul Fălticeni și la 3 km est de comuna Baia, fostă capitală a Moldovei și oraș medieval.

[135] Muzica.

bántâ așa uo numém. Ierá frumuós, haidúŝ, cu cápra, iruózi, haidúŝ, turŝ, ieráu șî cíți duóuă, trii péșî ĝi_ um_fiel. Sî tătă lúmia primé, măi Iuliána. Tăt sátu, tătâ bába primé muzíca.

La dóisprizăŝi mierẑém la Sfínta_mviiéri la bisérică. Șî dúpa_ aŝéia viním acásâ, da nu mîŋcám, pîn_ la uorá șăsâ nu mîŋcám diminiáța. Ei acú cîm_vin s-așázâ la másâ. Undi-s copíi miŝ abié aștiáptâ. Ásta-i alŝevá ŝi s_întîmpli. Ș-ápîi a duóua zî mierẑém pi la rúdi. Dúpa másâ miérĝim la_mviiéria_duóua la bisărícâ. Îm_ prímu rînd sâ fáŝi cuozonácu, pásca, uóuîli róșii ș-ápîi miélu cari-l fáŝim buorș, friptúrâ, ápîi iestiálalți, druob dî_miel. [Cum se face drobul?][136] Cu di_áli miélului ĝi_nuntru ŝ-ári iel, fără di intestíni, cu măruntáiili di la miel afárâ đi máțâ. Ș-ápîi_aiéstia cu uóuâ, sári, pipiér, aiéstea.

(Subiect vorbitor: Maria Gavrilescu, 84 de ani, 5 clase, agricultor, singurul subiect vorbitor care prezintă fonetismele *ĉ, ĝ;* înregistrare și transcriere: Iulia Cîmpanu)

2. *Tradiții de nuntă*

Sî croié cămáșâ đi níri, cămáșî đi suócru, di suácrâ. Dúp_ aŝéia miriása trebuié sî strîŋgâ într-uo săptămînâ, în duóuă, depíndi cît ierá đi lúŋgâ núnta. Dúp_aŝéia k'emá cîți duóuă, trii, pátru drúșći[137] ș-ápuoi drúșćili îi dădé culuári, adícâ, cum sâ spui, đi cusút pui. Șî-i dădé bucățícâ di áșa ia tu nafrámâ, da duár drúșcâ. Ș-ápîi aŝéia făŝé uo nafrámâ șî i-uo dădé vorniŝélului. Șî dúp_aŝéia, ei amú sâ terminásâ aiéstea, gáta, uo_vînit tímpu núnțîi. Đi násâ miriása îi cumpará ŝevá di cuostúm sau pretențîili ii cári iere náșa. Șî făŝé tuot miriása la suócru prosóp, ásta ierá, câ duárî cămáșa i-uo făcúsâ. Șî la nuni iarâ prosóp. Dúp_aŝéia _î_ zíua núnțîi viné șî sâ lua miriása di_acásâ, sâ spun'é înaiínti dúpa

[136] Intervenție anchetator.

[137] *Drúșcă, drúște* (reg.), fată care însoțește mireasa la cununie și care are anumite atribuții la ceremonia nunții; vătășiță, vorniciasă.

ŝ-u̯o brobotá[138], i̯eșắ afárâ cu dáṇsu, spun'ę́ cu năcăríi̯a[139]. Amú nu sâ mai̯ spúni̯. Cunăcării̯á, așa sâ k'emá. Și̯ i̯éra frumu̯ásâ, u̯o dátinâ așa. Părínțâ stăćéu̯ pi̯ scáuni̯, părínțâ miri̯ę́sâ câ i̯eráu̯ la miri̯ásâ și̯ tini̯eri̯, niri̯ stătéu̯ ȋṇ‿ẑenúŋ'k'. Ásta i̯erá. Dúp‿aŝéi̯a sâ lu̯au̯ și̯ sâ duŝę́u̯, făŝę́ așa fel ca cȋn‿i̯es‿cu Sfínți̯li̯ Dáruri̯ ca míri̯ sâ ŝíi̯i̯ la biséricâ.

(Subiect vorbitor: Maria Gavrilescu, 84 de ani, 5 clase, agricultor; înregistrare şi transcriere: Iulia Cîmpanu)

3. *Despre portul tradițional*

Toți̯ îmbrăcáți̯ nați̯onál, ițári̯, camáșâ frumu̯ásâ cu bu̯ándâ frumu̯ásâ. Ŝi bu̯ándâ frumu̯ásâ avę́ și̯ tatái̯a și̯ mamái̯a; ițári̯ di̯‿abá[140], di̯‿abá i̯érau̯ álbi̯ ca zapáda; ȋm‿piŝu̯ári̯ u̯opíṇŝ. Tatái̯a i̯erá méșter ȋṃ‿făcútu u̯opíṇŝilu̯or. Sumáni‿avéu̯, sumáni̯, coju̯áĉi. Sumáṃ‿făcú‿to‿dim‿pȋ́ṇzâ. Da ŝi sumáni̯‿avę́ tatái̯a. Cȋ́n‿ni̯-u̯o prădát, u̯o furát tăt: ni̯-u̯o luu̯át și̯ ŝízmi̯ și̯ cu̯ostúmi̯li̯ nați̯onáli̯ și̯ cu̯ostúmi̯li̯ aslálți̯. Pȋ́ṇz‿avę́ mamái̯a, u̯o mulțîmi̯ di̯ pȋ́ṇzâ cári̯‿sî‿croi̯áscâ sî‿fac‿cămắși̯. Mamái̯a croi̯ę́. Fi̯mi̯éili̯ făŝę́u̯, camáșa u̯o croi̯ę́u̯ diṃ‿pȋ́ṇzâ, i̯éli̯ u̯o cu̯osắu̯. Tu̯ótu făŝę́i̯ tu prim‿múŋca ta. Mȋ́ŋcári̯, cri̯eștę́i̯ pu̯orc, cri̯eștę́i̯ u̯oi, avę́i̯ brȋ́ṇzâ, punę́i̯ pútini̯ cu brȋ́ṇzâ.

(Subiect vorbitor: F; înregistrare şi transcriere: Iulia Cîmpanu)

4. *Cum se prepară țuica / rachiul de sfeclă?*

Salmahu̯áŋcâ sâ k'ámâ. Ắla dai̯ sfi̯écla prin răzătu̯ári̯ ș-u̯o pui̯‿ȋ̃‿bidu̯áni̯ di̯‿ast‿di̯ șai̯zắŝ di̯ lítri cî-i̯ mai̯ usu̯ór la ridicát. Îl duĉ la căldúrâ. Pui̯ pi̯ tri̯i̯ sférturi̯, da la șápți̯ zîli̯-l faŝ, nu-l leși̯ ca la jumá di̯ an sau̯ áșa. Și̯ pui̯‿ȋ̃‿i̯el u̯o găli̯át‿di̯‿ápâ căldúțâ, um‿pic

---

138 *A brobota*, a îmbrăca.

139 *Conăcărie, conăcării*, s. f. (reg.), orație de nuntă; urare făcută mirilor.

140 Țesătură groasă de lînă, de obicei albă, din care se confecționează haine țărănești.

dị druọ́jdiị ca uo núcâ ș-um‿pic dị záhăr, ca un pumn dị záhăr. Șî-l duĉ undevá la căldúrâ șáptị zílị șî la șáptị zílị îl faĉ la fel la cazán. Avém tras a duọ́uạ uạ́râ. Am pus‿î‿ịel, îŋ‿cazán, cî́tị-uo púŋgâ dị cuọjị dị puọrtocálị î‿rak'ú ăla întî́ịlịa șî cîn‿îl bịeị árị-um‿pic dị, nu maị‿‿iárị gústu ăla dị rak'íu̯ dị sfiẹ́clâ, miruọ́su ăla.

(Subiect vorbitor: J; înregistrare şi transcriere: Iulia Cîmpanu)

5. *Despre colecția de lucruri vechi*

Ásta-ị uọ mașínâ de tuọrs nịemțẹáscâ, nịémțâ făŝẹ́u̯ áșa șî cîn‿uọ plẹcát nịémțâ din Suĉáva î‿Ĝermánịịa, în Némțịịa știị cum s-ar zî́ŝi, vuọrbím șî nuọị‿áșa, lị-uọ cumparát mulțị dịn‿ sat, uọ cumparát uọ fos‿vrịo ĉịnzắŝ cumpărắțị. Câ ști‿câ pị‿aíĉ pị la Berk'ișéștị[141] uọ fuọst fuạ́rtị mulțị nịemțị. Ș-ásta-ị mașînă nemțịáscă. Ș-uọ‿ vinít preuọ́tu̯‿ acúma cu̯‿ ag'ázmâ, „Dómn‿ Ịonél fiị‿atént, păị ásta úịtị la ĉi luọc dị ĉî́nstị". Ș-am lucrát‿uọ jumătá‿dị zî, am curățát-uọ, am răĉít ca uọ cuọ́bzâ, pị‿urm‿am dát- uọ cu lac nu‿ș‿dị cî́tị uọrị, vrịo pátru, ĉiñĉ uọrị șị-uọ bijtérịịị. Ásta-ị sucálă[142] cárị făŝẹ́ țắẑ[143], úịtẹ ásta țắĝ dị‿ásta cárị țăsắ, știị. Ástẹa-s fúse, vrẹa‿s‿fac uọ colịẹ́cțịị dị vruọ sútâ știị, múlte știị. Astịa-s suvẹ́ịĉ cárị sâ țăseá, ásta-ị uọ cuọvátâ, bín'ị ș-ásta‿ț‿daị sáma cum‿ ịerá, árị-uọ‿stâ șî ŝéva dị anị cî-ị vịék'i, sâ vịẹ́dị ịe șî cîn‿uọ‿ŋtórc. Da ș-ásta, am frecát la șmírg'el la ịẹ dị n'-uọ sărít capắŝịlị. Ș‿úịțị, Claúdịu, ásta-ị recondițịonátâ de míne, fiị‿atént, úịtị dị-aịíĉa pîn‿aịíĉa îị cu araĉét făcút șî cu araĉét șî rumegúș. Șî vopsîtâ ș-uọ ịeșî́t la fix áșa. Îị truọféu̯ de bívol, ắla dẹasúpra-ị dị buọu̯. Am la coșắr[144] acólo‿șa, úịtẹa‿cólo‿șa únu, ásta-ị vácâ dị la Humór, vítă. Știị, ắla dị-acólo. Șî júgu-ị úịtị‿ắsta dị‿aíĉa. Júgu-ị

---

141 Berchişeşti este o localitate în judeţul Suceava, reşedinţa comunei cu acelaşi nume.

142 Unealtă cu ajutorul căreia se deapănă pe ţevi firul pentru războiul de ţesut manual.

143 Ţevi folosite la războiul de ţesut.

144 Coşer, pătul de uscat sau de conservat cereale, în special porumb.

diň‿číṋză‿şî‿trei̯, cumpărát di̯ unu, l-uo purtát la buói̯ lui̯ mult ş-acúma an‿tratát cu i̯el şî ni l-uo dat mii̯. Álea-s uáli̯ au‿uo sútâ şî čéva di̯ ani̯, ăsta-i̯ l-am luat di̯ la činevá. Ăsta-i̯ uŋ cap‿de uáie, pi̯ plăcúţa ásta şî-l prind‿uiţi̯ ‿aşa. [Cu ce îl prindeţi?][145] [Cu holşurúburi̯.][146] Nu cu holşurúb. Cu níşţi̯ sîrmă, dai̯ gáuurâ ş-uo i̯ei̯ câ nu, îl strîč, nu męárğì.

(Subiect vorbitor: M; înregistrare şi transcriere: Iulia Cîmpanu)

*

Localitatea Liteni[147], judeţul Suceava

1. *Pregătire pentru Paşti*

Sî fac uáuâ ruoş, întâi̯ uauîli̯‿šáli̯‿ruoşâ li̯ fac fimi̯éii̯li̯ la nuoi̯, pi‿uúrmâ la Páşţi̯ atuṋs î‿săptămîna mári pîn‿î‿Páşţi̯, uóri‿žuoi̯, uóri̯ sîmbîtâ, sî fáši cuozonácu, sî fáši pásca, sî prigăţi̯áşţi̯ mîŋcári̯a, gălúşţi̯li̯, friptúrâ, tuórturi̯ dacâ vri̯ei̯ sî faš... tăt fi̯élu di mîŋcări̯ sî fac şî la Paşţi̯ atuṋš‿işá. Sî tái̯i ńélu di Páşţi̯, tăt tímpu, cuurcánu, sî fáši mîŋcăruri̯. Pásca sî fáši dim‿făi̯ínâ cuurátâ aşá, fără uáuâ, frămîntátâ cu zăr‿di‿vácâ sau cu ápâ sau... ş‿apîi̯ sî fáši cuolác sî‿mpliţi̯éşti, sî puni̯‿î‿távâ, sî púni̯‿brîṋzâ, sî fáši crúši la páscâ‿cuol‿în‿távâ şî púni‿brîṋzâ. Cuozonácu sî fáši̯‿apárti, cu uáuâ, cu uuli̯éi̯, cu mirodi̯énii̯ ši sî puni̯‿îtrîṋsu şî cu uumplutúrâ sî fáši, cu nucâ, cu di̯ tăti fi̯elurli, cu rahát. Sî fáši şî druob, sî fáši şî di tăti fi̯élurli sî fac şî la Paşţi̯.

---

145 Intervenţie anchetator.

146 Intervenţie participant la discuţie.

147 Situată în partea central estică a Podişului Sucevei, la confluenţa rîurilor Suceva şi Siret, localitatea Liteni (transformată în oraş în anul 2004, în a cărui componenţă intră şi Rotunda, Roşcani, Siliştea, Corni, Vercicani) se află la 29 de km de reşedinţa de judeţ Suceava şi la 30-40 km de municipiile Botoşani, Fălticeni şi Paşcani şi se învecinează la nord cu comunele Udeşti şi Fîntînele, la est cu comunele Vorona şi Tudora (din judeţul Botoşani), la sud cu oraşul Dolhasca şi comuna Dolheşti, iar la vest cu comuna Vultureşti.

(Subiect vorbitor: Elena Rusu, din satul Rotunda, 78 de ani, 4 clase, *am lucrat la șeapéu*, deplasări ocazionale la Brașov, unde are o fiică; sociabilă, foarte bună cunoscătoare a obiceiurilor locale; înregistrare și transcriere: Gabriela Maria Parasca)

2. *În păduri*

Îm‿pădúri, pădurárịu șî cu brigădírịu márcâ cuopáŝi cári trịébu tăịáț, cárị-s‿vatamáți, cári‿așaịa... șî sî fac fuórmilị la uocól șî cîn‿ îs‿ gáta fuórmilị dă autorizáțịị pădurárịuluị șî‿nŝápi vînzárịa: uáminị mịerg îm‿ păduri, cu cărúțîlị, cu fịerăstrắu cu drújba șî pădurárịu‿ị‿arátâ ịoti‿aịísta-l‿ịeị aịísta, aịísta, aịísta, aịísta... așa. Dobuárâ žuos, îl cúrmâ‿ cît‿cărúța așá, șî îl cuúrîțâ di‿craŝ șî púnị lịémnu‿î‿cărúțâ, dacâ vrịa sâ ịéịi șî cráŝi, cúrîțâ cráŝi frumuós ș‿îị‿púnị pístị lịémnili‿ŝelịa gruásâ șî lịágâ cărúța cu lánțu șî pădurárịu víni șî cubịázâ, plățịáști uómu cît‿cuóstâ mațịerịálu șî acásâ cu ịę, cu lẹámnilị. Așá sî proŝedịázâ îm‿ pădúrị.

(Subiect vorbitor: Constantin Rusu (*Livadaru*), din satul Rotunda, 85 de ani, 8 clase, fost proprietar de stînă, fost gestionar, fost consilier la Primăria comunei în 2000-2004; în prezent este și ajutor de pădurar; a efectuat stagiul militar la Botoșani (și Dorohoi), Predeal; a locuit timp de 14 ani în comuna Dolhești, județul Suceava; înregistrare și transcriere: Gabriela Maria Parasca)

3. *Cînd eram copilă*

Țăsám cîn‿sî‿duŝa máma dị‿acásâ ịeu răbdị fužám șî mă bagám la státivị șî mă k'inuịẹm sî țăs șî trăžám cu vatála acuolu, cît grịéșam, ịárâ disțăsam ịarâ țăsam.

Șî cîn‿ịera tim‿ di várâ, di‿ịera duminícâ, di‿ịera zî di lúucru, nuoị cîn‿sî‿ŝa‿ŝinéva dị‿acásâ luuám sápa șî‿n‿grădínâ la prășît șî dăị șî dăị șî prășáștị‿acuolu... cît tăịám‿puopușóịu... cît... scuoțịám barabúlilị afárâ, nu lị acupirẹám ca lúmịa... uorị lị scuoțịám uorị... văị di cápu nuostru, luuám cîțị uo zbătuŝálâ cîm‿

vini̯ę́ máma şî táta: „ŝ-aţ făcút ai̯ŝa, i̯ar aţ strîcát tri̯aba, sărí-v-ar u̯ók'i".

La ţăsút tăt‿aşa măi̯ făŝám u̯oli̯ácâ bíni̯, u̯oli̯ácâ răŭ̯, ca cu̯opk'íi, mínti di cu̯opk'íi̯ ŝi cri̯ez cî...da ni̯-era drág tári sî prắşăsc sî ţắs di tắti, da amu̯u m-ãŋ‿hrăní‿di‿tắti‿pî̃n‿ĩ̂ŋ‿gît.

Pui̯ acu̯ol du̯óuâ státivi̯, pui̯ sul, pui̯ súluri̯ acu̯ólu, pî́n̯za u̯o‿n̯tín̯zi̯ pi sulu ŝal mári dinápoi̯, iţâ, di̯‿aŝali̯a, vătắli̯, iţâ, pui̯ spáta, traẑi, li̯ez gúra şî ti̯‿apuŝ di ţăsút‿n̯ăi̯ínti u̯oti‿ŝi mă iskíti̯áşti... ţu̯áli̯, ţu̯áli̯ di cu̯uodíţâ, cu̯ovu̯ári̯, n-ãn ţăsu̯út i̯eu̯ la cu̯ovu̯ári̯, ştergári̯. Asti̯a pi tímpu‿cĩ‿i̯erám i̯eu̯‿tî́nîrâ, cîn‿i̯eram cu̯opk'ílắ.

Dā, fără zástri ... cĩm‿ vini̯á núnta ti̯ lu̯ua, avi̯ę‿ ŝi-ţ‿ ẑucá‿ zástri̯a pi sus şî pi̯érnili şî u̯og'álu şî lu̯ua icu̯áni di piŋ‿casâ şî li puni̯a‿ntri zástri̯ acu̯olu, flu̯óri̯ di pi̯ fere̯ástâ ŝi prindi̯a‿a‿púni̯, tablóu̯, tăt luu̯a hai̯ sî duŝém la ńire̯ásâ ca sî ni di̯ei̯ cadóu̯... li dădi̯iá rak'i̯u nírli̯ câ li̯-u̯o dus cadắu̯ di la ńire̯ásâ.

(Subiect vorbitor: Elena Popa, *Ile̯ana lu Bugâ*, din satul Rotunda, 67 de ani, 4 clase, lucrătoare la CAP, deplasări ocazionale la Bucureşti; posedă calităţi narative, simţul umorului, foloseşte fonetisme şi elemente lexicale regionale; înregistrare şi transcriere: Gabriela Maria Parasca)

4. *Cum se face cozonacul*

Príma‿ tî pui̯ făi̯ína, pui̯ sári̯a...cam záŝi k'íli̯ di făi̯ínâ, pui̯ cám la záŝi k'íli vu̯o ŝinŝ di̯ u̯óu̯â, cam aşa, pui̯ cám dou̯â k'ilográmi̯ di zahár, nu mắi̯‿múlt... pî́n‿ĩ‿du̯ói̯şpi̯ k'íli̯ cam aşa víni̯. (*ŝi sîntîmplâ dacâ pui̯ pri̯a mult?*) nu du̯osk'éşti̯ dĩŋ‿cáu̯zâ câ clihni̯áşti̯ dĩŋ‿cáu̯za dulŝi̯éţâ, da cum zaháru ísta ru̯usắsc... ai̯ísta nu, nu-i k'ár dúlŝi şî... dup‿aŝi̯a u̯ou̯â. i̯eu̯ nu li̯ zbát, li̯ pun ru̯átâ‿ mpri̯eẑúr pi̯ lîŋgâ făi̯ínâ, pun isánţâ, ŝi sî púni̯ la... ş-apui̯ frămî́nţ acól cu k'işli̯ág, lápti̯ nu-i̯ pri̯a bun dúlŝi sî frămî́nţ... pui̯ dup‿ aŝéi̯a... faŝ u̯oli̯ácâ plămădi̯álâ cu... în‿záhîr pui̯ u̯oli̯ácâ cam uŋ‿ k'il di zahî́r la ńijlócu la făi̯ínâ, pui̯ dru̯ójdi̯a, pui̯ u̯ólę di̯ ápâ, u̯o li̯éşi̯ u̯oli̯ácâ sî sti̯a cu dru̯ójdi̯a‿ĩ‿ápa‿ŝái̯a, sî prínd‿a‿dóspi, şî

frămînț dup_aŝe̯a, pui̯ [k] adáu̯ẑ numa k'işli̯ág, dácâ ai̯, dácâ nu, zăr dúlŝi, láptili nu-i̯ pri̯a bún... dácî-i̯ vri̯o júma_di̯_pak'et_di̯_ margarínâ... pînâ mu̯oi̯ compozíți̯a_ŝe̯a, dup_aŝái̯a frămînț cu̯_ uli̯ei̯, pui̯ cam... po sî pui̯ ş-o_júma_di̯ kílâ, sî n-ái̯bâ făi̯ínâ di̯loc dúpă ŝi ți̯ermíni̯. Mu̯oi̯ făi̯ína cu... u̯óri̯ cu k'işli̯ág, u̯óri̯ cu zăr, prínz a frămînta cu uli̯éi̯ pînâ... cam... sî-ț párâ ți̯i cî faŝi bulbúŝ. Într-un timp sî mu̯ai̯ alu̯átu, dúpă ŝi sî mu̯ái̯i, cîn sî mu̯ai̯i príndi̯ a du̯ósk'i, sî țíni tári̯ di̯ mínuri̯ şî i̯éşti ni̯evói̯it sî-l li̯eş. Cu cît îi̯ compozíți̯a [k] alu̯átu măi̯ mu̯áli̯, cu_atît_îi̯ cu̯ozonácu măi̯ bún, dácâ cu̯ozonácu-i̯ măi̯ tári̯, i̯ésâ măi̯ áspru.

(Subiect vorbitor: Viorica Mancaş (*Vi̯oríca_lu_Mánŋcîş*), din satul Corni, 43 de ani, 9 clase, casnică, deplasări ocazionale la Bucureşti, Oradea, Gherla; înregistrare şi transcriere: Gabriela Maria Parasca)

5. *Obiceiuri de nuntă*

Dácâ i̯era ńirli̯ dî_alt sat dădi̯a vádrâ. Sî duŝáu̯ băi̯tani stăți̯áu̯, îŋkidi̯áu̯ drumu, pî_nu dădi̯á vádrâ nu dădi̯au̯... sî băți̯áu̯... báni̯ dădi̯áu̯, rak'íu̯ dădi̯a ńírli̯. Sî duŝáu̯ la ńiri̯_acásâ şî făŝáu̯ núnta şî țîni̯a pînâ marț núnta... i̯era cu malái̯, gălu̯úşti, bu̯órş_di_u̯ái̯i, nu tăi̯a păsări̯, bu̯órş_di_u̯ái̯i, aŝái̯a i̯era mîŋcári̯a.

- [Intervine un alt subiect][148]: Băi̯táni cum sî duŝau̯ la fi̯éti, cî sî duŝáu̯ ũŋ_cîrd ş-ápu_stăți̯áu̯ la rînd.

- Da, ŝi, ca amu? Amu cum sî duc? Intr_î_cásâ?

- Măi̯ íntrâ_cári_vri̯a sî-i̯ i̯i̯éi̯i.

- Da_năi̯ínti intrái̯_î_cásâ...

- Atunŝa intráu̯ tăț ş-apu_işáu̯ pi rînd.

- Stăți̯au̯ di vu̯orbâ, stăți̯au̯ pînâ pi la du̯ói̯şpi la unu țîni̯áu̯ luńínâ, aşá zîŝá țîni̯á luńínâ sau̯ şti̯érẑa ...ŝi, i̯era curi̯ént?! şti̯erẑáu̯ stícla la lámpâ şî vini̯á băi̯táni.

---

148 Tihulcă Maria (*Maria_lu_Cămăşoi̯*), din satul Rotunda, 76 de ani, 4 clase, *lucrám pi la fírmâ, la prăşít;* declară că nu a efectuat deplasări din localitate.

(Subiect vorbitor: Nicolae Şuhan (*Calu*), din satul Siliştea, 84 de ani, 4 clase, fost muncitor la pădure; a efectuat stagiul militar la Călăraşi şi Bucureşti; este un bun povestitor şi cunoscător al realităţilor locale din prezent şi din trecut; înregistrare şi transcriere: Gabriela Maria Parasca)

*

Localitatea Broşteni[149], judeţul Suceava

1. *Despre animale în timpul iernii; cum se face brînza*

I̯árna lį ţînę́m la i̯ernát, lį dam fîn, lį dam otávâ[150], lį dam la ápâ şî lį păzăm d'i... lúpį dácâ stám cu i̯ę́lį pį diál.

Dā, lį ţînę́m pį di̯al dá acásâ na [ɛ] nu i̯erá únį sâ lį ţîi̯į câ͜ i̯a i̯erá aşá tacút pį di̯al, avém bordé̯i, avę́m şurį, avém acu̯ólu acaréturį[151] búnį péntru i̯ernát. Şî stám cu i̯ę́lį pį di̯al. Şî prímavàra dúpa͜ ŝi sâ sắturá dį iárbâ lį dúŝèm la stînâ. Sî͜ m̦fiinţá stîna. Ş-apâ lį duŝé̯i la stînâ ş-acólu lį mulẑę́u̯ îŋ͜ gălę́ţ. Sâ strecurá láptįlį la budácâ ş-apî̯į dá k'ág şî lasá acólu ş͜ apî-l luá la͜ îm̦vîrtít cu-o líŋgurâ márį şî făŝę́ brî̦nza. Şî đin zăr făŝę́ úrdâ. Şî scotę́ únt diŋ ͜cáş, făŝę́ cáşu şî făŝę́, scotę́ u̯úntu şî tot aşă, de͜ i̯ę́ste, pînâ toámna. Toámna apâ lį luá fi̯icárį lį mắi̯ lasá şî la͜ ũ͜ lóc. Dá álţâ lį luuá fi̯icárį şî lį-aleẑę́, u̯ói̯lį, váŝilį, ŝi erá.

Brî̦nza o făŝę́ la stînâ, sâ duŝę fi̯iecárį ş-îş luá [k] sâ dúŝę cîn͜ erá aŝili͜ ŝę̯ę [?] múntį la o săptămînâ sâ dúŝę fi̯ecárį, îşį

---

[149] Localitatea Broşteni (devenită oraş din 2003, care are în componenţă satele Broşteni, Neagra, Lungeni, Dîrmoxa, Haleasa, Holda, Holdiţa, Cotîrgaşi, Frasin, Pietroasa) se află situată în sud-vestul judeţului Suceava, în partea de sud-est a Bazinului Dornelor, pe mijlocul cursului rîului Bistriţa, fiind înconjurat de Munţii Bistriţei şi Munţii Stînişoara. Se învecinează la nord cu comunele Ostra şi Crucea din judeţul Suceava, la sud cu comuna Bilbor, din judeţul Harghita, la vest cu comuna Panaci, din judeţul Suceava, la est cu comuna Borca, din judeţul Neamţ şi la nord-vest cu limitele comunei Dorna Arini.

[150] *Otavă*. Iarbă care creşte în acelaşi an pe un teren cosit sau păşunat.

[151] *Acaret, -uri*. 1. Construcţie auxiliară care ţine de o gospodărie. 2. (La plural) Unelte de gospodărie, mai ales agricole. Din turcescul *akaret*.

măsurá vâŝili̯ şî púni̯ę̀ atîta cît púni̯ę̀ di̯ uái̯, cît púni̯ę̀ di̯ vácâ şî şî fi̯i̯cári̯ îş luuá pórţi̯a lui̯ di̯ brîn̯zâ. rá báŝ, báŝu o făŝę̀. Dá. Sobáni îmblá cu u̯ói̯li̯, báŝu făŝę̀ brîn̯za.

Daa͜ nū-i̯ aşă speŝál câ dórâ di̯-n tátâ-n fiu̯ s-u̯o-m̯vaţát şî tăţ ştii̯ę́u sâ fácâ. Nū-i̯, nu-i̯ aşă gri̯ę́u̯. D͜ ápâ ómu mńeu̯ u̯o stát áni di̯ zîli̯ o făcút brîn̯zâ pi̯... di̯ál la stînâ. Nu-i̯ gréu̯ di̯ făcút. Dúpa ŝi strîn̯ži láptili̯ tăt la ũ͜ loc îl străcuárâ şî îl dă k'ag şî dúpa ŝi̯ sâ ͜ŋ'k'ágâ i̯a la bătút c-um͜ brig'idău̯[152] i̯i̯ zîŝi̯. Dá, îl bătę̀ cu brig'idău̯u şî pi̯-urmâ cu̯-o líŋgurâ deŝée͜ mári, mári, strîn̯žę̀͜ napói̯ ş-apâ-l storŝę̀ di̯ zăr şî zăru-l puńę̀ la cazán şî făŝę̀ úrda şî cáşu-l frămîntá şî făŝę̀, scoţi̯ę̀ jîntuí̯tu[153] di͜ ni̯ĕl, ca sî fácâ únt. Şî pînâ puńeá în̯͜ străcătuári̯[154] erá, cum sî zîŝé atún̯ŝa, amú au di̯ i̯ę́ştę di̯ pîn̯zâ dá atun̯ŝ străcătuári̯ erá. Şî puńeá la străcătuári̯ ş-o storŝę̀ cu [ɛ] dóu̯â trii̯ óri̯.

Dá. Trebiá sâ púi̯ áltu câ l͜ amiáz făŝę̀, dimineáţa făŝę̀ únu, la amiázâ áltu, sára áltu. Atîta făŝę̀, lasá. Făŝę̀ cîţi̯ trii̯ pi̯ zî, cîţi̯ trii̯ cáş pi̯ zî. Şî... na fii̯ecári îş luá pórţi̯i̯a lui̯.

Budáca. Budăŝ. Avéu̯ budăŝ. Budáca mári̯ ş-apâ pi̯ úrmâ împărţăm budăŝ măi̯ mn'iŝ şî-l lucrá acólu. Avi̯ę́u̯, dacúm, budăŝ şî birbínţ[155] şî di̯ tăţi̯ ŝéli̯a avi̯ę́u̯. I̯eráu̯ pri̯gătiţ.

Dá, făŝéu̯ fu̯ócu, jos şî puni̯ę̀ cazánu cu zăru şî făŝę̀ úrda.

Dá adúŝeu̯ li̯ę́mni̯ dim͜ pădúri̯ şî fócu nu sâ stîn̯žé niŝodátâ în̯͜ stînâ. Fócu nu sâ stîn̯ži̯ niŝodátâ în̯͜ stînâ câ nu-i̯ bini̯ sâ sâ

---

152 *Brighidău, -aie* (regionalism). Parte a putineiului, în formă de băț, prevăzut cu o scîndurică găurită la un capăt, cu care se bate smîntîna pentru a alege untul; bătător (Cf. magh. *Fergetyű* „roată").

153 *Jintuit*. Zer gras stors din caș după frămîntare; jintuială.

154 *Strecătoare, -ori*. 1. Strecurătoare (la fel ca în text, referindu-se la o bucată de material care se folosea la scoaterea zerului din brînză). 2. Lingură mare găurită, făcută din metal, cu care se strecoară zerul de urdă. 3. Pînză rară pentru prins pește.

155 *Berbință, -țe*. Vas, putină, mai ales pentru a păstra brînza.

stîŋgâ. Tăt timpu árdḙ. Şî na, adúc lḭḙmnḭ, tái, fac foc márḭ şî fac úrda.

Váŝ, u̯oḭ, cáprḭ, caḭ. (...) Aḭḙ́stḙ ḭeráu̯ animálḭ dḭ muls: u̯óḭlḭ, váŝilḭ, cáprḭlḭ, aḭḙ́stḙ.

(Subiect vorbitor: Vasilca Mîrcă, din satul Hărăoaia, 79 de ani, patru clase, casnică, a locuit doar în Broşteni; înregistrare şi transcriere: Claudia Roxana Lişneanu)

2. *Amintiri din tinereţe*

Săp aíŝa câ-mń anínâ[156] puárta câ‿m̦‿vínḭ cu lḭḙ́mnḭ şî nu sâ dḭschídḭ pu̯árta‿nu̯ú̯ntru la ogór. Aşă. Înăínţḭ cum ḭerám ḭeu̯ cîn‿ ḭerá aşă cîm̦ viném dḭ la şcuálâ ḭerá máma mḙ́ ḭḙ́ făŝḙ́ tătâ lucrárḙa la copíḭ din‿cápît şî pînî-ŋ'‿k'iŝuárḭ. Am purtát opíŋcâ, am purtát î... î catrínţâ am purtát [ɛ] mă duŝém la şcuálâ şî cîţḭodátî‿n dădḙ́ cîţḭ doḭ leḭ ca sâ ḭéu̯ u̯on sfert dḭ pînḭ cum ḭerá atun̦ŝa, dar acúma, dá cîtḙodátâ mńerḭém cum erá câ noḭ ḭerám máma mńḙ o făcút zăŝḭ copíḭ şî ḭerá fu̯árţḭ ocupátâ, ḭé lucrá în̦‿lúcru manuál la copíḭ tăt din dḭ‿la piŝu̯árḭ şî pînâ, pînâ sus lucrá. Aşá. Şî... mă duŝém la şcuálâ. Acúma cîm̦‿vińém dḭ la şcu̯álâ, na, aruŋcám háinḭlḭ cárḭ mńerḭḙ́m la şcu̯álâ câ acólu trebḙ́ sâ mérg‿ăn alt fḭḙ́l dḭ háinḭ, şî treŝém, îm̦vaţám, scrḭḙ́m, pḭ u̯úrmâ táta avḙ́ cáḭ. Şî nḭ punḭḙ́ cum îḭ atun̦ŝḙ́ cum îḭ acúma î drújbâ şî mă‿róg cîţḭ sînt acúma, atun̦ŝ‿avḙ́ cáḭ şî aduŝḙ́ cîţḭ-um‿butúc aşă gros, punḭḙ́m u̯o ţu̯álâ ẑos la omăt şî ŝorsăiám[157] la béstiḭ. Dácâ ştíţ ŝḭ-n̦sámnâ béstiḭ.

[156] *Anina*. 1. A agăţa. 2. A apuca, a (se) prinde de ceva. Lat. **anninăre* „a legăna", de la **ninna* „leagăn" cf. *nineri* şi *nani*, şi it. *ninna-nanna* „nani-nani!", alb. *ninuljë* „leagăn", engad. *niner* „a legăna", prov. *nina* „a dormi". Transformarea semantică pare a se explica prin faptul că *anina* indică acţiunea de a agăţa un obiect fără a-l fixa, de a-l atîrna liber, astfel încît prin simplul fapt că este suspendat se mişcă şi se balansează – aceasta fiind principala diferenţă între *anina* „a atîrna" şi *acăţa* „a suspenda fixînd".

[157] *Ciorsăi*, a răzui, a curăţa cu raşpelul; a tăia, a ciopîrţi cu instrumente proaste.

O aşá o o ō ca cum ar ŝi la drújbâ dá i̯ará béstii̯ cári̯ ă ă di̯-uŋ‿cápît trăẑę́ únu, di̯-uŋ‿cápît trăẑę́ únu.

Aşă. Tăi̯ę́m lémni̯ pi̯ntru nuápti̯. Câ trebi̯ę́ s-avém nuápti̯a la... la foc. Şî pi̯ ‿úrmâ dúp‿aŝę́ę merẑém îŋ ‿cásâ. Îŋ ‿cásâ ni̯ puni̯ę́... tot la treábâ tot î... merę́m la grájd la animáli̯ î curăţám î faŝém îî. Aşă. Pi̯ úrmâ dúp‿aŝę́ę cîŋ‿i̯erám di̯ vręo şăisprîzăŝi̯ ani̯ am i̯eşît şî i̯ę́u ca sâ mă dúc la la ẑoc cum i̯erá atúŋ̑ŝa sâ făŝę́ ẑoc‿ŋ̑‿sat acólu câ i̯ę́u îs din Holdíţa îñ‿ŝálalt sat. Şî... má duŝam la ẑoc, ă ... ni̯-o făcút î părínţâ ni̯ę́i o pări̯ę́chi̯ di̯ pantófi̯ ă aşă cu-n tocuşór înált şî cu frúŋ̑zâ la o párti vi̯ę́rdi̯. Atîta di̯ drág îmi i̯erá şî mă ui̯tám la dîŋ̑şâ câ mă dúŝém şî faŝém treáb‿afárâ şî iárâ măi̯ măi̯ ui̯tám la pantófi‿ŝi̯a. Cum îi̯ acúma câ pantófi îi̯ au̯ di̯ cum sâ násc? Atuŋ̑ŝ aşă avi̯ę́m. Şî ni̯-o făcút catrínţâ frumuásâ şî ni̯-o făcút bondíţâ şî cămi̯ę́şa am lucrát-o eu̯. M-a‿m̑vaţát a cu̯ásâ púi̯, cum zîŝém púi̯, câ eu̯ dácâ amú am opză‿şî‿trii̯ di̯ ani̯ şî dácâ má púni̯ sâ cós, aşă, sâ cu̯os púi̯[158] naţi̯onál, eu̯ ştíu̯ sâ cós. Ştíu̯ sâ ţăs, ştíu̯ sâ-mpli̯tésc, ştíu̯ câ m-a‿m̑vaţát.

(Subiect vorbitor: Maria Negru, din satul Hărăoaia, 83 de ani, şase clase plus două croitorie, casnică, a lucrat în croitorie; înregistrare şi transcriere: Claudia Roxana Lişneanu)

3. *Ce se mînca înainte*

Avém o bunícâ bătrînâ di̯ şăi̯ză‿şî‿ŝiŋ̑ŝ di̯ áni̯. Şî eu̯, [ɛ] pin o mii̯ nóu̯â súti̯ ŝiŋ̑ză‿şî‿dói̯. Ş-avę́ um‿vălătúc făcút diŋ̑‿ŝétinâ, şî mă luá la príŋ̑s zlăvóŝ[159] pi̯ Ni̯agra. Şî bába puni̯ę́ în... în brîu̯ puáli̯li̯ li̯ suflecá, ca sâ nu sâ udi̯ şî avém o trăi̯stúţâ mn'ícâ şî i̯ę́

[158] *Pui*, cusătură decorativă măruntă în formă de cruciuliţe pe pieptul, pe poalele şi pe mînecile cămăşilor ţărăneşti.

[159] *Zglăvoacă, -ce*, peşte de talie mică, fără solzi, avînd cap mare şi turtit, răspîndit în apele de munte; din bg. *glavoț*).

cîn prind´ę zlăvóŝili nį lį zvîrlę pį mál. Şî aduŝę cîtį ŝinzăŝ, şăizăŝ dį zlăvóŝ acásâ.

Şî făŝę un bórş bába cu luóbîdâ, cu cîtį buruiéni, făŝę o mămălígâ fáinâ... Şî mîŋcám tăţ la másâ şî ierá o bunatátį dį péştį dį sâ fereáscâ Dumńezău. Şî cîn erá-n póst amú pînî-n Paşti amú cum i-amú nu măi mîŋcám piéştį, níŝ cárnį. Avię adúsâ dį pį múntį merişuárį roş carį lį murá, lį punę-m puolobuóc[160], şî faŝę cîtę-o mămăligúţâ cáldâ, şî mîŋcám merişuárį cu záhîr cu mămăligúţâ. Şî erá o mîŋcárį gustoásâ dį sâ fereáscâ Dumńezău. Nu existá áltį bunătăţ pį timpu ŝála. Înafárâ dį scrijălį dį mérį, c-avę scrijălį dį mérį púsâ pį níştį áţâ afárâ şî... făŝę un bórş şî dį scrijălį dį mérį. Făŝę bórş dį bob. Cîm făŝę un bórş dį bob ierá măi búnâ ca cárnia dį miél înáintį dį Páşti.

Măi făŝę piráf [K] măi făŝę piláf dį prúnį afumátį. Aŝélę lį făŝę tot aşă, avię prúnį afumátį pį pod, şî făŝę cu oréz, şî cū cîtį bunătăţ dę-a bábi şî mîŋcám copk'ii dį fereáscâ Dumńezău ŝį bunătăţ ierá.

(Subiect vorbitor: Viorel Aflorii, din Broşteni, 68 de ani, 4 clase, pensionar, fost mecanic al întreprinderii forestiere, a făcut armata în Bucureşti; înregistrare şi transcriere: Claudia Roxana Lişneanu)

4. *Animalele de pe lîngă casă*

Uóuălį dį Páşti lį fáŝim roş, făŝim cozonác, pį úrmâ sâ pún uóulį, uóuâ sâ cloŝáscâ dúpa trii săptămîni sâ fáŝį pui. Púii trébį ocrotíţ, mái ales câ am o pisícâ cîn lį dau drumu pį afárâ nį lį mănîŋcâ şî (...) trébį sâ lį pún [ɛ] sâ-i ţîn într-o cúşcâ mái ales c-am avút uŋ cúcoş şî-nį sărę îŋ cap cîn má duŝám la găinį [!] înį sărę îŋ cap, trebę sâ ma duc cu-o bótâ tot îl [ɛ] sâ-l fúgur. Si sâ măi ḑic aşá ... Dá, clóşca cuprínḑį

[160] *Poloboc, -oace*, vas făcut din doage cercuite, cu capetele mai înguste decît mijlocul, în care se păstrează vinul; butoi.

așá cît șáịșpị u̯óu̯â șî stă trii̯ săptămîni. Stă trii̯ săptămîni, dúpa trii̯ săptămîni în ŝepe‿a ŝocní pui̯. Ș-apâ i̯ęs din u̯óu̯, dị cîn i̯és din u̯óu̯ ii̯ pún într-o sîtâ pîn‿ŝị‿sî-i̯ adúc pị tăț câ dácî-i̯ țîn sub clóșcâ ii̯ omuárâ clóșca. Ș-apâ cîn îs miŝ mînîŋcâ [ɛ] atunŝa tręí sâ-i̯‿lị dăm núma brînzâ (...) așá u̯óu̯ fiert pînâ ŝi crésc ii̯ oleácâ mái̯ mári, p‿úrmâ lị dáu̯ făínâ măiátâ, grăúnțâ, dúpa ŝị-s mái̯ mărișórị. Cît îs micúț tręí sâ-i̯ dái̯ mîŋcárị mắi̯ búnâ așá șî ca sâ creáscâ. Șî dúpa ŝị-s márị așá câ mulțị órị îs mái̯ mulț cúcoș dịcît pui̯cúțâ șî tręí sâ mắi̯ tái̯ cîțị unu câ sâ bát ca cúcoșâ. Cúcoșâ sâ bát dácâ-s mái̯ mulț. Câ ii̯ sâ bát.

Nā, am avút pị lîŋgă cásâ am avút șî vācâ. Am țînút vo pátru (...) anị pâ‿úrmâ am vîndut-o câ n-avém așá ún‿s-o țîn... La vácâ trebę́ sâ-i̯ fâŝém fîn vára. Mîŋcá fîn, cotór dị tujlénị[161], tujli̯ę́nị mîŋcá. Lị mắi̯ dădi̯ę́m cîțị-o rắții̯ dị cartófị, cu tărîțâ, sâ aibâ láptị. Trebi̯ę́ s-o múlg... Apâ diminiáța trebę́ s-o duŝę́m la pășúnị pị diál șî sára al‿dátâ nu vịni̯ę́ acásâ șî trimițị̯ę́m copíi̯ dúpa dînsa (...), pị la sfāt. Dá ŝ-am mái̯ avút, porc am mắi̯ țînut, la porc am [ɛ] țîneám porc cîțị-un cîti-un ‿an țîneám porc șî trebeá sâ-l tắi̯ę́m dị Crăĉún ș-apâ dị Crăĉún făĉám cîrnáțâ, din porc făŝám k'îșcâ, dóbâ, îl afumám, ș-ap ‿p ‿úrmâ îl puni̯ę́m pị ‿n în pod, îl duŝám în pod șî-l țîneám în bărbînț, așă i̯erá pị timpu nóstru. În bîrbînț îl țînę́ máma șî-l țîneám șî noi̯ pị úrmâ dúpa ŝi nę-am căsătorít. Ĉi sâ mắi̯ ḑic eu?

Am avút șî cîi̯nị, cîi̯nịlị, nu mult am avút cînị câ nị-o perít. O perít la náștịrị. Șî niŝ nu mị-am mắi̯ luát áltu. Aîŝa (...) nu preá țîn u̯amíni acúma. Câ na, s-o făcút áltcumva tímpurlị. Înáínțị tîni̯ę́u vaĉ, u̯ói̯, lị duĉám la múnțị, pị u̯úrmâ cîn vịni̯ę́ tuámna nị dădi̯ę́ brînzâ pi̯ę́ntru‿câ lị țîni̯ę́m vára la... la‿m

161 *Tujleni*, coceni: 1. Tulpina unor plante cultivate, mai ales a porumbului, folosită ca nutreț. 2. Mijlocul unor fructe sau legume, cotor.

˯varátic[162] acólu. Acásâ avém u̯ói̯, avém cîti dóu̯â váĉ. Avi̯ém acásâ di̯ tuáti̯. Na, avém pămînt măi̯ mult dúpa˯şi̯ ni̯-am căsătorít pămîntu s-o̯ mpărţît la toţ fráţâ, n-am măi̯ ţînút.

(Subiect vorbitor: Niculina Donisă, din Broşteni, 61 de ani, şapte clase, casnică, pensionară; înregistrare şi transcriere: Claudia Roxana Lişneanu)

*

Comuna Rădăşeni[163], judeţul Suceava

1. *Vopsitul ouălor şi pregătirea cozonacilor*

I̯eu̯ i̯eu̯ gáluo̯s roş şî fi̯érbîm vuo̯psáua̯, uo̯ puni̯ém într-uo̯ uá̯lâ, ș-uo̯ fi̯érbîm tătâ așá şî pi̯ uúrmâ puni̯ém uóuîli̯ şî li̯ puni̯ém la prins.

Pun_așă: şắpti̯ uóu̯â, numa gălbănúșu, şî puni̯ém cî́ţi̯ trii̯ suţi̯ di̯ grámi̯ di̯ záhăr ĩ_uóu̯u ŝéla şî-l baţ bíni̯, bíni̯, bíni̯. Îl strî́ŝ ca cum di̯ az şî mî́ni̯ cuo̯ŝém.

(Subiect vorbitor: Maria Gîdea, 63 ani, 8 clase, pensionară, a lucrat timp de douăzeci de ani la cantina Liceului „Mihai Băcescu", Fălticeni; fire comunicativă, cunoaşte foarte bine obiceiurile gastronomice ale zonei, pasionată de tradiţiile locale; înregistrare şi transcriere: Dana-Raluca Schipor şi Simona Zaharia)

2. *Cum petreceaţi Sărbătorile Pascale?*

Meŕĝám di̯scúlţ pî́nâ uúni̯ căpătám cî́ţi̯-uo̯ maşî́nâ, k'iluo̯mi̯étri̯_şa. Dup_aĉéi̯a ni̯ duĉám la mănăstíri̯. Ni̯ uo̯dihni̯ám, stăţi̯ám la másâ şî dúp_aŝéi̯a uo̯ lu̯am pi̯ múnţi̯ la álţi̯ mănăstiri̯, şî la álţi̯ mănăstíri̯, aşa sâ mi̯erẑẹ́.

---

[162] *Văratic*, loc unde pasc vitele în timpul verii.

[163] Comuna Rădăşeni (în a cărei componenţă intră satele Rădăşeni, Lămăşeni şi Pocoleni) este situată pe un deal înalt pe care sînt cultivaţi pomi fructiferi, la 3 km de municipiul Fălticeni. Localitatea Rădăşeni devine moşie a mînăstirii Slatina în timpul domniei lui Alexandru cel Bun şi sat domnesc pe timpul domniei lui Ştefan Tomşa al II-lea.

(Subiect vorbitor: Ana Botezatu, 57 ani, 10 clase, casnică; fire sociabilă, respectă cu sfințenie tradițiile și sărbătorile religioase, pasionată de pelerinajele la mînăstirile din nordul Moldovei; înregistrare și transcriere: Dana-Raluca Schipor și Simona Zaharia)

3. *Semnificația ouălor roșii și slujba de Înviere*

În̦‿ju̯ói̯a mári̯, atún̦ŝa l-u̯o răstignít pi̯ Du̯ómnu nost‿ Isús Hristu̯ós șî picătúrili̯ ĝi̯ sîn̦ẑi̯ u̯o căzút pi̯ u̯óu̯â câ Maríi̯a Magdali̯éna u̯o pus cu̯óșu ĝi̯ u̯óu̯â la pişu̯ắri̯li̯ lui̯ șî stătẹ́ șî plînẑẹ́.

La du̯ói̯spi̯ nu̯ắptẹá‿i̯‿m̦vii̯ére̯a. Ni̯ duŝém șî luu̯ắm lumínâ. Dúpâ ŝi̯ luu̯ắm lumínâ, ni̯ duŝém la ŝimitír la mu̯ormínti̯, apríndi̯m lumînắri̯.

(Subiect vorbitor: Catinca Șoldănescu, 67 ani, 4 clase, pensionară; a povestit cu patos despre tradițiile din săptămîna patimilor și despre cele legate de sărbătoarea Învierii Domnului; înregistrare și transcriere: Dana-Raluca Schipor și Simona Zaharia)

4. *Cum se desfășoară pomenirea morților la biserică?*

Ŝi̯‿sî‿ntîmpli̯? Ți̯ duŝ‿acu̯ólu̯o, víni̯ pri̯éu̯otu șî slujắști̯ la tắți̯ mu̯ormínți̯li̯, tu̯ắrnâ vínu, páu̯osu pi̯ mu̯ormînt, dai̯ di̯ pu̯ománâ la țîgáni̯ ŝi̯ ai̯ șî ți̯ duŝ‿acásâ.

(Subiect vorbitor: Catinca Sofica, 69 ani, 4 clase, pensionară; înregistrare și transcriere: Dana-Raluca Schipor și Simona Zaharia)

5. *Cum se vopsesc ouăle?*

Întî́i̯ li̯ ‿ŋ'k'istri̯éști̯ șî dúpa‿ ĉéi̯a li̯ bágî‿n̦‿ ru̯oșálâ șî dúpa‿ ĉéi̯a, dúpâ zéĉi minúți̯ li̯ scu̯ắți̯ șî sâ fac ruș.

(Subiect vorbitor: Georgiana Bogatu, 9 ani, elevă în clasa a III-a; înregistrare și transcriere: Dana-Raluca Schipor și Simona Zaharia)

6. *Ce fac oamenii în noaptea Învierii?*

Sî duc, i̯eu̯ lumínâ, i̯au̯ náfîrâ, stau̯ dácâ vu̯or pîn̩‿la sfîrșít, pîn̩‿la șásâ șî sfinți̯ésc cu̯óşurili̯ cu ĉ-au̯ i̯ei̯ di̯‿acásâ.

(Subiect vorbitor: Sabina Covataru, 15 ani, elevă în clasa a VIII-a; înregistrare şi transcriere: Dana-Raluca Schipor şi Simona Zaharia)

V.12. JUDEȚUL VASLUI

Comuna Deleni[164], județul Vaslui

1. *Orfan de mamă*

[Da nu ții greu fără mámâ?]

Ee, ba dá, dá, ni-am îmvățát așá. Mai aliés c-am stat vrio pátru zîli, núma cu ię am‿stat. Pietrícâ uo pliecát la Bacău, la suórmia cî i-o murít bărbátu, şî iel s-o dus s-o ajúti‿acólo, sî-i diéii şî níşti bani ca sî-l îŋgruápi, şî cîn‿s-uo dus, io ierám cu mămíca, cî uo vinít un‿uom sî-i fácâ suóba di tieracótâ, şî cu tatícu, venísi di la Vaslúi k'ar în‿zîua ŝéia, mi-o zîs tătícu – dú-ti la magazîn şî ię uo stíclâ di biéri - şî aviém um‿batuón di salám şî l-am mîŋcát. Ierá ię la másâ, tătícu şî io. Cîn‿dup-amiázâ, m-am dus, io – mámâ ieu ma duc la prăşît - cu un fráti di-a mieu mai mári – mă duc la prăşît. Cîn am‿vinít dup-amiázâ, vomtá întrúna. – Mámâ, da ŝ-ai? Țî-i rău?

(Subiect vorbitor: Gigel Crăciun, 17 ani, orfan de mamă de la 16 ani, a învățat 4 clase. A mers la Bacău la verişori, o dată în Iaşi, dar mai tot timpul stă în sat ocupîndu-se de gospodăria din Delenii de Jos; înregistrare şi transcriere: Mihaela-Loredana Chirica, căs. Dorofte)

2. *Claca la praznice*

Părínții zîŝe, Anícâ, răspúnz di plăĉíntâ şî di, câ ieu li fac fuoi întínsâ, subțíri li fac io, faĉ plăĉínta şî cu sarmálili, şî riéstu ŝelelálti făc şî víni h'ína Mariána cu Vieroníca ásta la îmfăşurát sarmálili, Núța dim‿medián dácâ ierá aíŝa a lu Milúțâ, şî făŝém

---

164 Comuna Deleni are în componență satele Bulboaca, Zizinca, Deleni şi Moreni, sate micuțe, care împreuna au o suprafață de aproximativ 4114 hectare; conform recensămîntului din 2011, comuna Deleni are o populație de 2206 locuitori. Anchetele au fost făcute în satul Deleni, sat împărțit în două: un sat numit Deleni de Sus (sat denumit de localnici Ghilahoi- după rîul Ghilahoi) şi Deleni de Jos (numit de localnici – Mărgineni).

așá, așá li făŝę̑m i̯o, nu primi̯ésc pi nímini̯. Am‿ pi h'ína Maríi̯a ásta, a lu Pópa, cári-i̯ șk'u̯ápâ, ásta aiŝ dim‿váli̯. Nína mę̑, câ cu dîṇsa, i̯o cu dîṇsa câ i̯e mă înțăli̯ę̑ži - náșâ, cuṃ‿sî fac așá, așá, așá, așá, zîc, taŝ cîț spun‿i̯o, ș-am curățát, ni̯-o adús u̯o sacu̯óșâ șî di ĉápâ, șî cu h'ína Maríi̯a ma apuĉę̑m cu Ĉeĉilíi̯a, șî Li̯enúța lu Didi̯él – văli̯éi̯, tánti da ánu ísta îŋ'g'ít, da la ánu nu vă mai̯ prim‿ pi̯‿ íŝ; șî făsę̑m cu h'ína Maríi̯a, curățắm ŝápa, u̯o tăi̯ę̑m, u̯o fri̯ecám cu sári̯, i̯eu̯ aṃ‿ ŝaún‿bun di du̯óu̯usu‿di k'ilu̯ográmi̯ di u̯uli̯éi̯ șî băgám u̯ori̯ézu-n‿trîṇsa fa, da u̯o i̯eșît búni̯ – zîc, păi̯ u̯o i̯eșît, da i̯o fac cuṃ‿vri̯eu̯ i̯eu̯, nu ŝi vri̯eț vu̯oi̯.

(Subiect vorbitor: Anica Patrichi, 76 de ani, 4 clase, pensionară, văduvă și fără copii; s-a născut în satul Corni-Albești și s-a căsătorit în satul Deleni de Jos, unde locuiește și astăzi; înregistrare și transcriere: Mihaela-Loredana Chirica, căs. Dorofte)

*

Localitatea Mărășești[165], comuna Voinești, județul Vaslui

1. *La ce se folosea rîșnița înainte?*

Sî fu̯olu̯osắ șî pintru făi̯ínâ șî pi̯éntru grîu̯ șî pi̯éntru u̯orșîŝí. La míni̯ acas sî fu̯olu̯osắ pi̯éntru u̯orșîŝí. Urlui̯alâ di̯ asta u̯o spéli̯ frumu̯ós șî faŝ sarmáli̯ cu păsát. Așa sî făŝę̑, câ nu i̯erá u̯ori̯éz. I̯ei̯ da di undi̯ u̯ori̯éz, niŝ nu s-auzắ di u̯ori̯éz. S-auzắ câ i̯erá pi undi̯evá da ŝíni știi̯i u̯undí i̯erá. Din urlui̯álâ sî făŝę̑ burguri̯ di grîu̯ șî punę̑ tu̯ot um‿pic di grîu̯ da dat în du̯óu̯â așa, [...] ca sâ li̯ li̯ę̑ži, câ grîu̯u-l li̯egá.

Acum nu mai̯ i̯éstí la k'átrâ, da- i̯‿vu̯órba câ îṃ‿vára lui̯ ĉiṇzắŝ‿ șî‿ patru cîn u̯o fu̯óst zăpi̯ezîli̯ ŝę̑le mari̯ cît cása, cît cása i̯eráu̯ zăpézîli̯ di mari̯, i̯eu̯ mi̯eržę̑m la școálâ șî mă ui̯tám pi

[165] Satul Mărașești este situat în partea de sud-vest a comunei, la o distanță de 6 km față de satul de reședință, Voinești, la 50 de km de municipiul Vaslui, 42 de km de municipiul Bîrlad, respectiv la 55 de km de municipiul Bacău.

cri̯éstu̯li̯ cásîlor la u̯ámini̯. Şî-n u̯ogradâ la nu̯oi̯ i̯erá zăpáda di vri̯o pátru- ŝinŝ metri di náltâ. Şî_al du̯oi̯li̯a deĉ c-un an atúnŝa în_ ŝinzăŝ_şî_pátru, îm_vára lu nu ŝinzăŝ_şî_pátru s-u̯o făcút nica, nu s-u̯o făcut, u̯o fu̯ost u̯o săŝitâ, ş-al du̯ói̯li̯a an aduŝę tatái̯a snu̯ok' di̯ grîu̯ şî-i bătę şî nu̯oi̯ dădi̯ęm la rîşniţâ şî-i̯ ŝernę frumu̯ós pin_ sîtâ mai̯ di̯ásâ şî făŝę pîni̯. Şî din_ zîti̯a ŝęi̯e cári̯ rămînę făŝę mămăligúţâ şî mîŋcám cu ĉi i̯éra, brînzâ i̯erá, du̯óu̯â vaŝ, i̯éra du̯óu̯â u̯oi̯, avi̯ęm găi̯íni̯ di tăi̯ęt, avi̯ęm, da nu i̯erá mămăligâ şî pîni̯. Şî pîni̯ n- ávi̯ei̯ di u̯úndi̯ sâ i̯ei̯ câ nu făŝę níminia nu făŝę. Sâ făŝę pîni̯ în tîrg da u̯o dădi̯ę la tractu̯orişti̯ pi púncti̯ avi̯ę níşti carti̯éli̯ şî dădé pi púncti̯ lu̯or li dădę. Sămănáu̯ u̯ámini̯ grîu̯ ti ĉei̯ la árii̯ ş-u̯ol trii̯erá cu batu̯óza. Şî pi u̯úrmâ vinę şî ţî-l lúu̯a la cu̯óti̯ di nu vini̯éi̯ cu níca acásâ şî di asta u̯ámini̯ nu l-u̯o tri̯ecút la reĝístru agrícu̯ol, la ru̯ol, pi̯éntru câ ţî-l lu̯a. Ai̯ zăŝi i̯ectári̯ di̯ pămînt tri̯ecut, atîta tre sî dai̯. Ai̯, n-ai̯, făŝęi̯ puşcărîi̯i. Tu̯ádi̯er, du̯ámna Ţága u̯o făcút puşcărîi̯i câ n-u̯o avút di u̯úndi̯ sî déi̯i cu̯óţi̯li̯ la stat. N-ávi̯ei̯ di u̯úndi sâ dai̯ cu̯óţi̯li̯, vinę şî-ţ lu̯uá ţu̯ólu di pi pări̯ęţ di pi pat. Îţ punę săk'éstru. Vinę pri̯eŝeptu̯óru şî-ţ lu̯a. Da, aşá ierá.
(Subiect vorbitor: Ana Lazăr, 69 ani, 12 clase, fostă moaşă, pensionară, bună cunoscătoare a graiului local, urmăreşte filme de acţiune, post favorit Kanal D, foarte sociabilă şi narativă în timpul anchetei; înregistrare şi transcriere: Mihaela Simona Militaru)

2. *Cu vacile la păscut*

D-apái̯ cu váŝi̯li̯ aluni̯ecám pi̯ cu̯ásti̯ cu k'işu̯ári̯li̯ gu̯áli̯. Di̯ tári̯ ŝi i̯éráu̯, tári tálpa sî făcúsâ zîŝęi̯ câ-i̯ u̯ok'íŋcâ ş-aluni̯ecám pi̯ i̯árbâ, aluni̯ecám după vaŝ. Da i̯éha, ş_apu̯ói̯ fuẑęm pin ţăpúş, i̯éra cristi̯éi̯ di íŝti̯a, cîntáu̯ pi, i̯éle zîc acu̯oli̯ei̯ zîc hai̯ răbdi̯ sî-l príndim. Şî fuẑ şî fuẑ, cîn aẑunẑęm, zburá cristi̯ęi̯u. Ş-am fuẑít tu̯átâ zîu̯a, i̯erám k'icátâ di k'işu̯ári̯ fuẑínd după cristi̯ęi̯i ŝíi̯a sî-i̯ prind şî di u̯úndi̯ i̯erám, ni_i̯érau̯ k'işu̯ári̯li̯ spárti̯ di̯ ţăpúş. Apu̯oi̯ Maríi̯a, li̯ puni̯ém ẑós şî Maríi̯a îni̯ lu̯uá k'işu̯óru ni-l stuk'ę g'íni cu [k] şî ni-l

rădę cu u̯úŋ′g′i̯ia ca sî vádâ țăpúșa. [!] da șî ni̯ia ń‿i̯erá îndămînâ. Apu̯oi̯ îni̯ cătá‿ŋ‿cap i̯éha cît stăți̯éu̯ váŝili̯ di nu pli̯ecáu̯.

I̯éha la alúni̯ strîcám î‿măsắli̯, mai̯ strîcâ acu! Cranț, cranț, cranț cu Maríi̯a nu̯oi̯‿ĉem câ li̯ adunắm sâ li̯ dúŝim acásâ. Di̯a li strîcám, cît cătám pi ŝálanți̯, i̯estelálți̯ i̯éráu̯ gáta.

(Subiect vorbitor: Ileana Petrea, 75 ani, 4 clase, casnică, pensionară, urmărește emisiuni cu caracter informativ, a vizitat orașele: București, Bacău, Iași; înregistrare și transcriere: Mihaela Simona Militaru)

3. *Țolicul / macatul de canură țesut la război*

U̯o tri̯éŝę̯i̯ pin, adícâ, u̯o dădi̯éi̯ pin̦‿spatâ ș-u̯o urdắi̯, șî pi u̯úrmâ u̯o țăsắi̯, dacâ vu̯oi̯éi̯ s-u̯o faŝ cu mu̯odi̯él așa, așa sî țăsắ, sî ĉe cîn u̯ozu̯ári așa i̯erá. Da i̯erá u̯o cu̯ovi̯ertúrâ ca ásta așá, da ŝi i̯eu̯ nu mă‿m̦vălięm cu di̯eŝę̯i̯e, țînę cald da i̯eu̯ mă‿m̦vălięm cu plápumâ. I̯ei̯ sî‿m̦văli̯ę̯u̯ alți̯i̯ șî cu țu̯olíc di cánurâ sî‿m̦vălię̯u̯. Tu̯ot țăsút i̯erá, cu̯olu̯orát dacum câ u̯o vu̯opsắ șî pi̯ aŝéi̯a în̦‿ culu̯ori̯ șî făŝę pu̯ódurị, adicâ făŝę i̯óți̯ cam atîta zăŝi̯, cî-i̯ pu̯od pi̯ u̯úrmâ făŝę u̯o ẑénițâ cu alb cu ru̯óșu cu ŝi i̯erá. Șî i̯ar făŝę pu̯od șî tu̯ot așa u̯o țăsắ.

(Subiect vorbitor: Ileana Petrea, 75 ani, 4 clase, casnică, pensionară, urmărește emisiuni cu caracter informativ, a vizitat orașele București, Bacău, Iași; înregistrare și transcriere: Mihaela Simona Militaru)

4. *Cum se fac sarmalele?*

Tai̯ ŝápa u̯o pui̯ la călít, dúpă ásta adáu̯ẑ u̯ori̯ézu spălát, pui̯ șî-l spi̯eli̯ așá, îl laș u̯oli̯ácâ sî sâ úm̦fli̯, îl dai̯ ẑos, îl răstu̯órni̯ în̦‿ lig′án, îl laș sâ sâ răĉáscâ [k] răŝáscâ, șî dúpă ásta i̯i̯ pui̯ buli̯u̯ón, păntrujắl, mărár șî buru̯i̯éni̯ di̯ cári̯ vri̯ei̯. Pui̯ u̯oli̯ácâ di făi̯ínâ ca sâ li̯éẑi, cárni̯ di pu̯orc după cári li̯‿ami̯ésti̯eŝ pui̯ sári̯, di̯elicát, um‿pic de pipi̯ér ni̯égru, bu̯oi̯ę di̯ ardi̯éi̯ dacâ vri̯ei̯ dúpă gust. Ti̯ duŝ în̦‿grădinâ [!] șî culi̯éẑ fru̯nzâ di víi̯i di̯ várzâ u̯o u̯opări̯éști̯, dúpă ásta înŝek′ la îm̦fășurat sarmáli̯. Pui̯ într-u̯o u̯álâ sau̯ într-un ŝau̯ún sau̯ în șî pui̯, pui̯ niști̯ di̯ ásta di̯ la víi̯i, cum sâ k′ámâ, hripcâ di̯ la víi̯i la fund ca sâ nu sâ príndâ șî-ńĉepi̯ sâ pui̯ sarmắli̯i̯. După

ŝi lị îmfăşu̯órị lị pui̯ acu̯ólu̯o. Pị di̯asúpra lị pui̯ u̯o púŋgâ sau̯ un capác, da mai̯ bini-i̯ u̯o púŋgâ sâ s-aburi̯áscâ, sâ nu rămînâ crúdị.

Şî pui̯ apâ pịstị i̯éli şî lị dai̯ la fu̯oc. Şî lị lâŝ sâ fi̯árbâ la fu̯oc mic şî gáta ri̯eţi̯éta. Sî si̯ervi̯éştị cu mămălígâ sau̯ cu smîntînâ şî c-un ardi̯éi̯ i̯uţị, după pri̯efi̯erínţâ. Pu̯óftâ búnâ!

(Subiect vorbitor: Roxana Pascu, 25 ani, 8 clase, casnică, comunicativă şi expresivă în ceea ce priveşte graiul local; oraşe vizitate: Constanţa, Bacău, Piatra-Neamţ; înregistrare şi transcriere: Mihaela Simona Militaru)

5. *Mîncarea pe vremuri*

Mîŋcái̯ paláŋcâ pị ŝenúşâ, mîŋcái̯ malái̯, mîŋcái̯ ca acú?

Sî mui̯ę fâi̯ínâ dị pu̯opuşu̯ói̯ cu, mai̯ puni̯éi̯ şî di grîu̯, mai̯ mi̯esti̯ecái̯ ş-u̯o lăsái̯ v-u̯o u̯órâ şî pi u̯úrmâ u̯o puni̯éi̯ pị vatrâ pị ŝenúşâ ş-u̯o‿mvăli̯éi̯ cu spuḑ, cu cărbúnị cu ŝenúşâ ş-u̯o‿mvăli̯éi̯ şî sî cu̯oŝę şî mîŋcái̯ di̯eŝi̯e şî n-avi̯éi̯ ni̯evu̯ói̯i. Da i̯éra búnâ şî dúlĉi şî mălái̯u.

Da ŝi la hram sî fâŝę pînị ca acú? Nū, mălái̯, bu̯orş cu urlui̯álâ, da i̯eu̯ n-am‿făcút, da fâŝę̄m cu cumătra mę, cári ni-u̯o bu̯oti̯ezát băi̯ę̄tu fâŝę cîte-u̯o u̯álâ mári tárị di bu̯orş cu u̯urlui̯álâ, nu i̯éra u̯ori̯ez.

Malái̯u sâ u̯opări̯e cu u̯opări̯álâ, punę fâi̯ínâ dị grîu̯, îl mi̯esti̯ecái̯ g'íni şî-l lăsái̯ acu̯ólu̯o ẑumá‿dị‿u̯órâ şî puni̯éi̯ în távălị ş-u̯o puni̯éi̯ îŋ‿cupti̯u̯órị. Ăhá da i̯erá būn, dūlĉi, dacúm da şî ḑáhăr? Nu pri̯a i̯erá pị‿atúŋŝ ḑáhărị ca acu. Acú ban sâ ai̯ câ ḑáhăr i̯ei̯ cu sácu.

(Subiect vorbitor: Ileana Ţaga, 94 ani, pensionară, a muncit la C.A.P., are patru clase, a stat o perioadă la Braşov; cu toate acestea conservă graiul local şi este foarte lucidă; nu se uită la TV, nu asculă radio; înregistrare şi transcriere: Mihaela Simona Militaru)

*

Comuna Vetrişoaia[166], județul Vaslui

1. *Cum se construiește o casă de chirpici*

Sî‿mu̯ái̯e lútu‿n̩tăi̯ și pi u̯úrmâ sî fac k'irpíŝi, k'irpicáru i̯ésti̯ u̯o dimens̯i̯úni̯ cît sî [K] cît‿ í̯i̯ pi̯eréț̯i̯ di gru̯óș̯i̯. Și fáŝ u̯optmíi̯ di k'i̯rpíŝ la u̯o cásâ.

[Din ce se fac chirpicii?]

K'i̯rpíŝi sî fac din̩‿lut gálbi̯en și pái̯i, atî́t. Nu púi̯ nimic. Ș-apắi̯ cu̯on̩strui̯éșt̯i: príma dátâ, púi̯, fáŝ ca un̩ ‿ șanț, dimen̩s̯i̯ún̩i̯a fii̯ecári̯ cámi̯erâ îm‿párti, vréi̯ dimen̩s̯i̯ún̩i̯a, da pi̯eri̯ețî̯i̯ tri̯e sî fíi̯i, dácâ k'i̯rpícu-i̯ di patruzắŝ la‿ ă‿ lúŋg, di patruzắŝ tri̯ę sâ fíi̯i pi̯eri̯ețî̯i̯. Ș-apắi̯ dĩŋ‿cî́ți̯ cámeri̯ vréi̯ sî fu̯ormi̯ézi̯ cam [K] cása: cu k'ili̯éri̯, cu bucătắríi̯i, cu bi̯éŝ, cu k'éșt̯ii̯ di̯e‿i̯éste, ș-apắi̯ pi u̯úrmâ sî cu̯on̩strui̯ésc k'i̯rpíŝi. Sî usúcâ‿ n̩tắi̯, í̯i̯ sî fac pĩn̩ ‿ lúña mái̯, jumătáți̯a lu̯ ‿i̯úñii̯, îñĉepútu lu̯ ‿i̯úñii̯, așá. Ș-apắi̯ sî clădi̯ésc di̯e la jumătáți̯a lu̯‿i̯úñii̯ ș‿în̩‿lúña lu̯‿i̯úlii̯ tu̯átâ. Ș-apắi̯ sî púñi̯ năsîk'ála‿ ŋ‿ cásâ; năsîk'álâ sî‿ n̩sámnâ, cî́nd í̯i̯ fắcu șánțu ŝẹla, tri̯e sî púi̯ șai̯zắŝ, șaptizắŝ di ĉentimi̯étri̯ năsîk'álâ ca sî fíi̯i [K] sî nu fíi̯i cása la nivélu pămî́ntului̯. Ș-apắi̯, i̯-ái̯ cu̯on̩stru̯ít-u̯o și sî púñi̯ li̯émn pi i̯ę́.

Cum vréi̯, pu̯odi̯ála sî fáŝi și pi di̯asúpra grî́n̩zîlu̯or și pi didisúpt tip taváŋ‿cu scî́ndurâ și sî mái̯ spuni, dáca-i̯ bătút-u̯o tip tavám‿pi didisúpt, di̯asúpra sĩ numéșt̯i pu̯od mu̯ort. Indifi̯eri̯ént di li̯uázbâ: din̩ ‿salcî́m, din̩ ‿scî́ndurâ, ca sî pu̯óți̯ sî púi̯ lútu pi‿ i̯él, sâ țî́i̯i cald îŋ‿cásâ, sî púñi̯ li̯emnu și sî‿m̩văléșt̯i cu țíglâ, tablâ, cu ŝi sî pu̯áti, n̩ainti̯ ‿i̯erá cu stuf. I̯ę́u̯ am avút cása ș-aíŝ și dĩŋcu̯áŝi cu stuf.

---

[166] Situată în partea de est a Podișului Moldovei, în cadrul județului Vaslui, pe albia rîului Prut, comuna Vetrişoaia (formată din două localități: marele sat Vetrişoaia şi micul sat Bumbăta şi aflată la o distanță de 85 de km față de reşedința județului și 35 de km de Huși) se învecinează la est cu Republica Moldova, la vest cu comuna Dimitrie Cantemir (locul de origine al marelui cărturar modovean), la nord cu comunele Pădureni și Lunca Banului, iar la sud cu Berezeni.

Dúp‿aŝi̯ę sî púńi̯ stu̯olắri̯i̯a. Stu̯olắri̯i̯a sî numéști̯ ẑámuri̯, úși̯, aíești̯e-s stu̯olắri̯i̯a, li̯emnu di̯ejá s-u̯o pus, s-u̯o‿m̦vắlít, ș-acú sî púńi̯ stu̯olắri̯i̯a, úșîli̯ șî ẑámurili̯. Dúp‿aŝi̯e‿sî ‿n̦ŝepi fi̯ețu̯i̯ítu cu pli̯ávâ, c-așá i̯erá u̯odátâ, acú sî fac tu̯ótu pi [K] cásîli áltfi̯el.

Dúpă ŝi le̯-ái̯ fi̯ețu̯i̯ít cu pli̯ávâ, li lași̯ du̯óu̯â săptămî́ni̯ sáu̯ tri̯éi̯, di̯epíndi̯ cum î̯i̯ tímpu̯‿afárâ: dácâ-i̯ plu̯oíu̯os, lási̯ mái̯ mult, dácâ-i̯ așá, lási̯ mái̯ puțî́n. Ș-apắi̯ sî fi̯ețu̯íești̯ cu báligâ, lútu (pauză în vorbire) gálbi̯eŋ‿cu báligâ di cal, așá sî zî́ŝi, șî sî fi̯ețu̯íești̯ di i̯ésâ ni̯étéd ca stícla, șî sî dă cu var, șî s-u̯o ti̯erminát cása.

(Subiect vorbitor: Sava Macarie, 66 de ani, 8 clase, pensionar, nativ din Vetrișoaia, a trăit toată viața în comună, este o persoană foarte credincioasă, foarte sociabilă; în momentul anchetei s-a arătat dornic de a-și împărtăși cunoștințele; înregistrare și transcriere: Alina Mihaela Darie)

2. *Detalii privind covoarele țesute la război*

Avę́m războ̯ói̯u̯‿m̦ ‿pișu̯ári̯. Avę́m pi̯eptî́ni, avę́m bătătu̯ór, di̯e‿ŝála cári̯ sî báti, șî dădi̯ém fírili, lu̯ám păpúșâ cu păpúșâ, dúpă cum i̯erá urzî́t, dúpă cum i̯erá mu̯odi̯élu, șî nu̯ói̯ fằŝę́m, la fi̯i̯icári̯ scăritúrâ, scări̯ém dĩ‿nu̯óu̯, fi̯á li băti̯ém cu pi̯eptî́nili, îŋ‿cári̯ fằŝę́m tu̯átâ [K] tu̯ot cu̯ovu̯óru, nu i̯erá altâŝevá dĩ, di făcút, da.

[Atîta la un covor?]

Pắi̯ atî́ta-i̯ la uŋ‿cu̯ovu̯ór, cî nu ári̯ dicî́t, ári̯ aŝę́li, státivili̯ ŝę́li̯ ẑu̯os, urzîtu̯ári̯a di sus i̯ár î̯i̯ pî́nâ ẑu̯os, pî́nâ nu știu̯ cum, așá, ș-apắi̯ pi u̯úrmâ púńim cápi̯eťili̯ cu̯ovu̯órului̯. Șî cápi̯eťili̯ cum li púńim? Li púńim în difi̯erénțâ cum ái̯: aíŝę trí̯i̯ fíri, pátru fíri, dúpă cum i̯eráu̯ scăritúra, dúpă cum i̯erá mu̯odi̯élu.

Ș-apắi̯ puńi̯ém pu̯oŋg'élu g'inișu̯ór, ș-apắi̯ pi u̯úrmâ, la fi̯i̯icári̯ mu̯odi̯él fằŝém la ŝi̯n̦ŝ, șásâ fíri̯ șî sk'imbám scăritúra. Ásta i̯erá mu̯odi̯élu nu̯óstru di cu̯ovu̯ór. N-avę́ áltâ ŝevá dĩ, di făcút. Șî fằŝę́m, am făcút ŝi̯n̦zăŝ di cu̯ovu̯óri, di̯‿am muñ̦sît pri̯n ‿sat, da‿ cum. Lu̯ám ũ‿miliu̯óm ẑumătáți̯.

[Erau și covoare dintr-alea la care lucrai stand jos?]

Mái griéu jerá cu státivili, câ státivi trebié sî númieri fírili, nuói îm_ pišuári, jerá altfiél. Áltfiel dădiéi, cuóluo jeráu tríi, pátru h'íri, dădiém [K] luám [K] c-uo mînâ dădiém şî c-ûna [K] luám pártia šélantâ; şî jár mieržém îŋ _cuontinuári.

Ş-apăi pi uúrmâ mieržém îŋ_cuontînuári cu fíru. Şî la úrma tuótâ, bătiém cu k'ept'înili, jár dădiém [K] avém la...

La războóiu cum jerá_m_pišuári, avém: şî_m_pártia ásta, şî_ m párti_ áslantâ, avém duóuâ cîrjâ. Şî cîrjîli šelé cîn_li ridicái, dădiéi al_fir, jár cîn_li cuobuorái jerá ca ũ_ruost, dădiéi la alt fiel di ruost, di făšém.

[Şi cam cât lua să faceti un covor?]

Pi_uŋ _cuovuór? N-aúzi c_ũ_miliuón [K] uo míi şî čin_súti.

[Nu, ca timp mă refer?]

La tríi săptămîni nuói făšém cuovuóru, da stătiém zî şî nuápti. Plus ca_miéu vîniié di la brutăríii, di la sărvíšu lúi, ş-îi mái k'icá şî lúi cîti duouâ súti di míi di liéi, şî scuoté cîti ũ_muodiél la šiniievá. Şî la úrma tuátâ š_ierá sî fášim? Şî n-avém, n-avém ši fáši, triebé sî munšeşti. Di ni-ám mái făcút şî nuói cîti ševá, da álfiel n-avém cum sî fášim.

D_am făcút cuovuárâ, pi ûni_am vrut şî pi ûni n-am vrut, cuovuárâ am făcút [K] dar băiețîi íştia ştíu. Iuóti miérž la mîni dincuóluo şî viez cuovuáli țăsúti. Iuóti k'ár miérž la mîni, cî ş-aşá, di cînd îi vînítâ cumnátâ-mi_ásta, îi cam diezástru la mîni_î_cásâ [!]. Uo vînít şî fînii míi...

[Agomerație...]

Da, uo fuost frumuós, şî_ mi pári rău cî Sáva mi-uo strîcát războóiu.

[A, nu mai aveți războiul?]

Nu mái... jerá cu duóuâ pišuári, avém súlu, avém di făcút ítîli, jerá ševá frumuós... Şî nuói făšém, jéu cu Sáva făšém... Nu făšé nímnia, nu vîniié nímnia sî ursáscâ, nu vîniié nímnia sî-mi púii cápitili, nu viniié, nímni, nímni, nímni, jéu cu jel.

I̯eu̯ cînd am vi͂nit aíŝ la di Macaríu̯, i̯éu̯ i̯-ám zîs, zîc: i̯eu̯ țăs cu̯ovu̯óru. I̯eu̯ la míni̯ am țăsút acásâ di fátâ mári̯, da cînd am vi͂nít aíŝa (*subiectul vorbitor face o pauză în vorbire*) su̯ácrâ ‿mi̯á: (*subiectul coboară vocea foarte mult, aproape vorbește în șoaptă*) „lás-u̯o, lásâ, i̯e și...dácâ știi̯i ca sî țắși̯ ca lúmi̯a, c-avi̯ém u̯o mahalá cári̯ rîdi̯..." Fă tîm [K] i̯ḙu̯ti̯, ácu i̯erám ca sî... [!]. Ei̯, zîc lásâ cî v-arắt i̯éu̯ cî n-a sî h'i̯i k'ár așá. Și zîc, lásâ cí-mi̯ fac i̯éu̯‿ũ‿cu̯ovu̯ór a ńéu̯.

Ț-arắt cu̯ovu̯óru cári̯ ni l-am făcut, ni l-u̯o dat Lucân‿acásâ, cî fáta n-u̯o mái̯ vrut sî mái̯ ți̯i pi̯e‿íŝ, ni lí-u̯o dat tu̯áti̯ cu̯ovu̯árili̯‿acásâ.

Zîc, lásâ cî-ți̯ arắt i̯éu cu̯ovu̯ór ca la țárâ. Cîn‿u̯o văzút su̯ácrâ‿mi̯á ŝi cu̯ovu̯ór am fắcut... „da pu͂ni̯ și míi̯i la u͂na, la ŝḙi̯e mititícâ, pu͂ni̯ și míi̯i sî țắs." Ā, nu vă mái̯ fac di rîs? Da ŝ-ái̯ cri̯ezút? Cî i̯éu̯ ma fac [K] i̯éu̯ m-am dus la u̯ō, u̯o vi̯eĉi̯nâ di̯‿acu̯ólu̯o di la míni, u̯o bătrî͂nâ, ș-am stat du̯óu̯â lúni di ḑíli.

[Ca să îm̩vățați?]

Ca sî‿m̩văț, da, máma mi̯ḙ i̯erá fu̯árti̯ bătrî͂nâ și nu mái̯ puti̯ḙ. Máma mi̯ḙ u̯o țăsút scu̯árțâ, ca cum i̯erá pi tímpuri̯, scu̯árțâ, áltfi̯el, nu ca acúm. Áltfi̯el, mái̯ mári̯, mái̯...

[Mai greoi?]

Mái̯ gri̯eu̯ cri̯écâ, mái̯ nu știu̯ cum... i̯eráu̯ scu̯árțâ, scu̯árțâ...

[Intervine un al doilea anchetator, nepot, care întreabă de unde avea ațele][167]

Nu mámâ, cî nu cu áțâ mámâ, cu lî͂nâ. Lî͂nâ vu̯opsám di tu̯áti̯ culu̯órili̯ cári tri̯ebui̯ḙ la uŋ‿cu̯ovu̯ór, îmi̯ tri̯ebui̯ḙ [K] du̯óu̯â k'i̯lu̯ográmi̯ di lî͂nâ ni̯ágrâ, tri̯ebui̯ḙ sî ái̯ pi̯éntru cîmp, ásta-ți̯ tri̯ebui̯ḙ... Ș-apắi̯ pi úrmâ făŝḙi̯, cum ái̯ culu̯órili̯: i̯͂ ru̯oș, albástru, gri̯ená nu știu̯ cum, vi̯erdi, bru̯ótiŝu. Făŝḙi̯ du̯óu̯â nu̯ánțâ, făŝḙi̯

[167] Este vorba de un anchetator neexperimentat, nepot al subiectului, care a ajutat la întocmirea înregistrărilor. Anchetatoarea studentă a recurs la acest artificiu, în realizarea înregistrării de față, știind că subiecții anchetați sînt mai binevoitori în a răspunde întrebărilor în momentul în care observă prezența unei persoane cunoscute, care ajută la anchetă.

du̯óu̯â scúli̯ di̯_um̦_fi̯el, du̯óu̯â di̯_um̦_fi̯el, du̯óu̯â di̯_um̦_fi̯el, şî fâŝé̯i̯. Dácî_ŋ_cázu nú-ţi̯ aẑun̦ẑé̯, nú-ţi̯ mái̯ pu̯otrivi̯éu̯, da la uŋ_ cápăt şî nu ştíu̯ cum, mái̯ mi̯erẑéu̯ ş-aŝé̯le. Da i̯erá frumu̯ós... úi̯ti, hái̯, k'ár hái̯ sî mi̯erẑ la mîni̯ sî vi̯ezi̯. Úi̯ti, k'ár ţ-arắt cu̯ovu̯árîli̯ mi̯éli̯, cári̯ am făcút ŝin̦zắŝişîdu̯óu̯â di cu̯ovu̯ári̯ am făcút în̦_sat, în afárâ di̯_a_mi̯éli̯.

(Subiect vorbitor: Ecaterina Macarie, 64 de ani, 7 clase, s-a născut în Vetrişoaia şi a trăit toată viaţa aici; este o persoană jovială, cu mult umor, care petrece mult timp cu nepoţii; înregistrare şi transcriere: Alina Mihaela Darie)

3. *Pregătirea sărmăluţelor.*

Déŝ cum sî pri̯egăţi̯ésc sarmálili̯: mái̯_ntíi̯ tri̯ébi̯ sî strîn̂ĝim frún̦zîli̯ di víi̯i cît mái̯ [k] níŝ k'ár mári̯, pu̯otrivíţi̯, lĩ dăm prĩn ápâ clu̯ocu̯otítâ, li u̯opărím cît sî_mu̯ái̯i̯, aşá, sĩ nu pu̯ocni̯áscâ frún̦za, dup_ái̯a li pu [k] li pún̂im ş_um_píc di sárĩ_ŋ_ápâ [k] um_píc ca sî nu i̯a gústu din̦_sarmáli, sî nu i̯á sári̯a, j_dup_ái̯a pri̯egătím: ĉápâ, déĉ curăţîm ĉápâ, [*subiectul vorbitor face o pauză în vorbire*] pún̂im, spălắm, curăţắm u̯orézul, spălắm, îl aléĝim sî nu ái̯bâ impurităţi̯ şî pún̂im. Dácâ vrem sî călím ĉápa um_píc, dácâ nu, u̯o pún̂im crúdâ, adăugắm cárni, pătrun̦ji̯él, di̯epíndi, şî zarzavát, vri̯é̯ fi̯iecári, nu tu̯átâ lúmi̯a pún̂i̯ múlti, îm̦velím sărmălúţîli̯.

Biniîn̂ţălés şî buliu̯ón̦_sî pún̂i, li pún̂im la fi̯ért, sînt cári̯ [K] sînt pi̯ersu̯áni̯ cári̯ pun, adáugâ bu̯orş, dar i̯éu̯ nu pũn, sî li mái̯ acri̯ásc_um_pic, i̯eu̯ nu pun. În̦_sk'i̯mb pun_um_pic di suc di ru̯óşi̯i̯, mái̯ apru̯ápi̯ di úrmâ, di̯_asúpra lu̯or, aşá, şî mái̯ alés la sărmălúţâ, dácâ íi̯ şî fáŝi mái̯ multi, sî li púi̯ u̯o fu̯ólii̯, deŝé̯_dim_ pún̂ŋgâ. U̯ō, u̯o pún̂ŋgâ um_pic mái̯ dúrâ, nu mu̯áli̯, ca sî nu i̯ásâ áburi, sî sti̯é̯ acu̯ólu̯o, să nu rămîn̂â uscáti sărmălúţîli̯ di̯asúpra, k'ár dácâ, pu̯o_s_ íi̯_ púi̯ şî capác dup_ái̯a. Atît [K]. Didisúpt la sărmălútâ_m̦_vas, ā, cri̯eŋgúţâ di ĉímbru sáu̯ cri̯eŋgúţâ di la mărár, sî di̯á gust.

(Subiect vorbitor: Luciana Macarie, 37 de ani, 10 clase, de meserie confecționeră; are doi copii cărora le dedică mult timp, este o persoană foarte deschisă și jovială; înregistrare și transcriere: Alina Mihaela Darie)

4. *Despre lînă și împletit*

Pắi̯ da ŝi spú̯i di la u̯á̯i̯i, cî u̯á̯i̯a fáŝi̯ lĩ́na, u̯o tuñ́d, u̯o spi̯éli̯, ti dúŝ cu dĩ́nsa u̯uñ́i vrai̯, nu știú̯, ș-u̯o tráẑi șî fáŝi fi̯er, șî dim‿fi̯ér îñŝek' sî‿mpli̯eti̯ éști: fáŝ papúŝ, fáŝ plu̯óvi̯eri, ŝi vré̯i̯, fáŝ cu̯ovu̯ári, ŝi vrá̯i̯ din‿lĩ́nâ, múlti, múlti̯. Pĩn‿aíŝ lĩ́nâ, ŝi sî má̯i̯ zîc?

[Cu ce împletîți?]

Cu̯‿andri̯éli̯.

[Și andrelele din ce sunt?]

Da, ĉi̯rculárâ, dé̯‿ŝelé̯ așá, șî mu̯odi̯éli; i̯a sî spú̯i̯ așá; dácâ spu̯i̯ cî șî cu̯oláŝ șî nu știú̯ cum, nu știú̯. Da pu̯i̯, gúma: sî fáŝi̯ di̯‿u̯ok' fáțâ pi [K] uñ́u pi du̯os, álta sî fáŝi̯ din du̯ó̯i̯ pi fáțâ, du̯ó̯i̯ pi du̯os, má̯i̯ u̯o fáŝi̯ șî símplâ. Altîdátâ fáŝi̯ mu̯odi̯éli, cum vrá̯i̯.

[Modele?]

Mu̯odi̯éli, cu̯olăŝé̯i̯, ŝi sînt. Dácâ nu, trí̯i̯ u̯ok' fáțâ, trí̯i̯ pi du̯os, ș-apu̯ó̯i̯ tá̯i̯, șî faŝ așá, ca sî spú̯i̯ î‿mári̯ așá ŝi má̯i̯ fac i̯u̯ó. I̯ó̯ți, di̯‿é̯ste am pi̯‿íŝ. Ŝi sî má̯i̯ ḍîc din‿lĩ́nâ?

[Se poate vopsi?]

Dā, príma am păşî́t, da tri̯ebé̯ sî spu̯i̯ c-u̯o spi̯eli̯, u̯o duŝ la dărác, di̯‿ acu̯ólu̯o ví̯i̯, u̯o pú̯i̯ ș-u̯o spi̯éli̯, ș-u̯o vu̯opsắști̯, u̯o di̯epĩ́ni̯, șî‿ñŝek' sî lucri̯ézi̯.

[Să o torci sau cum?]

Nu, c-u̯o tu̯orŝ la dărác, la dărác u̯o tu̯orŝ, da. Cu lĩ́na cam atî́t c‿u̯á̯i̯a. Am ti̯ermĩnát c‿u̯á̯i̯a[168].

[Și faci orice?]

U̯órşîŝi, șî plu̯ovi̯eri, șî ŝu̯orápi̯, șî su̯osi̯éti̯, șî cu̯ovu̯árâ, șî căŝúli̯, ē, da ŝi [K] șî mănúş, di tu̯áti, di tu̯áti, di tu̯áti̯. Fulári̯...ŝi vrá̯i̯ fáŝ, din‿lĩ́nâ sî faŝi u̯órișîĉi.

[168] Subiectul vorbitor se amuză.

[Şi cam cît durează să faci un ilic, de exemplu?]

E̅, u̯o vi̯éstâ, u̯o flani̯ę́, um‿plu̯óvi̯er adícâ, dureá̯zâ, așá, ca sî ti ți̯i̯, cî ti du̯or múșk'i la mı̑́ni̯, du̯óu̯â săptămı̑́ni̯.

[Şi intră mult material?]

Lā vi̯éstâ ı̑́ntrâ: șásâ, șápti̯ súti̯, i̯ár lā...șî di̯epı̑́ndi̯ șî di u̯om, cum i̯ésti̯ tu, cum îs i̯éu̯, áltfi̯el ști̯i̯...

[Şase, şapte sute de ce anume?]

Di grámi̯. I̯ár la plu̯óvi̯eri̯ ı̑́ntr‿uŋ'‿k'i̯l, uŋ'‿k'i̯l ș-u̯o sútâ, uŋ'‿k'i̯l du̯óu̯â súti̯ di lı̑́nâ, da.

(Subiect vorbitor: Georgeta Norocea, 63 de ani, 6 clase, pensionară, s-a născut şi a trăit toată viaţa în comună; înregistrare şi transcriere: Alina Mihaela Darie)

5. *Culesul viilor*

La culés di̯‿egzémplu[169].

I: Merg mái̯ múlți̯ u̯ȧmíni̯, culég strúguri îŋ‿căldắri̯, dúp‿acếi̯a i̯i̯ puñ îŋ‿cu̯óșuri̯, cu̯óșurile se várs‿îŋ‿sác̑. Dúp‿acếi̯a se transpu̯órtâ acásâ, se puñ‿ı̑́ntr-u̯o cádâ, se mustui̯ésc c‿ũ‿li̯emŋ ca sî sî sfărı̑́mi̯ bu̯ábili̯. Se scúrẑi...

H: Sî dáu̯ prī‿ră [K] zdru̯obitu̯ári‿nți̯i̯, ș‿pi u̯úrmâ...

I: Așá, șî dúp‿acếi̯a sî scu̯ot, ī, răvácu, adícā, mústu‿ŝę́la, cárī, zeá̯ma‿ŝę́, șî sî tu̯árnâ‿m‿butu̯ói̯. S‿aștеá̯ptâ. Sî fi̯érbi, sî urmăréști sî nu cúrgâ pē, pē gáu̯ra‿ĉę́i̯a.

[Şi cam cât timp ia mustului până se face vin?]

H: Cam du̯o̯úâ zíli̯.

[Două zile?]

I: A̅, vı̑nu? Nu̅, vı̑nu nu̅, cam vru̯o u̯opt zíli̯.

H: Cam vru̯o zi̯éĉi̯ zíli̯ așá‿ŋcărcát, iár dı̄n ti̯escu̯ovı̑́na ŝę́ sî tráẑi̯ la ti̯ásc.

---

[169] Textul reprodus este un dialog între subiectul I şi subiectul H. Iniţial, doar subiectul I trebuia să fie înregistrat pentru a i se observa idiolectul, însă soţia acestuia, informatorul notat cu H, se afla de faţă şi a intervenit, corectîndu-l şi făcînd adaosuri.

I: Da, dîn ți̯escu̯ovínă sî trắẑi̯ la ți̯ásc.

H: Únii̯ u̯o mái̯ fac şî rak'íu̯. Bu̯ásca ŝę́ únii̯ u̯o mái̯ fu̯olu̯osésc și̯ la rak'íu̯, mái̯ pun̦_záhăr nu ștíu̯ ĉi, i̯ár nu̯ói̯ di u̯obiŝé̯i̯ u̯o dăm la ți̯ásc, mái̯ i̯ésâ u̯o căldári, du̯óu̯â, trii̯, cît u̯o mái̯ i̯eşấ acu̯ólu̯o díntr-ũn ți̯ásc, î̯i mái̯ gru̯ósâ di u̯obiŝé̯i̯. Ei̯ (*vorbitorul face o pauză în vorbire*) și̯ sî tu̯ắrnâ pésti̯ răvác, písti̯ vĩ́nu ắla di-i̯, nú-i̯ níŝ pri̯á supțî́ri, níŝ pri̯ę́ gru̯os.

Și̯ nu sî lás‿în‿cádâ níŝ mult timp, cî dácâ sî lásâ s‿îŋ' k'ętri̯éşti̯, așá, sau̯ cum sî zîŝi.

I: Da, da, da.

(Subiecți vorbitori: I = Eugen Florea, 62 de ani, s-a născut şi a trăit în comună, este învăţător la şcoala generală din sat; H = Florea Rodica, 61 de ani, s-a născut în Fălciu, dar din 1976 locuieşte în Vetrişoaia şi a profesat ca învăţătoare, în prezent fiind pensionată; ambii au urmat cursurile liceului pedagogic din Bîrlad; înregistrare şi transcriere: Alina Mihaela Darie)

*

Comuna Micleşti[170], judeţul Vaslui

1. *Poveşti din tinereţe*

Am făcut armáta la Gărniŝéni̯, la Orádi̯a Mári, am̦‿fu̯ost pi gránițî́li Halméu̯-Sátu Mári̯-Síghetu Marmáții̯ pî́nâ în Maramúreş şî Bórşa spri ecsémplu trii̯ ani̯ di zî́li. Am̦‿fu̯ost serẑént tran̦smisiu̯oníst la státi̯i̯ cu morți̯i̯. M-am eliberát în ŝinzăşú̯opt. Dácâ am̦‿ fu̯óst radíst, trebuiá sî mă duc sî-m cáut servî́ŝ îm‿ Bucuréşti̯. Am̦‿vrut sî mă‿n̯rolléz în armátâ şî n-am putút. Copii̯ am pátru, da acásâ i̯eu̯ cu bába. Fáta mi-i̯ în Ami̯érica di trii̯zấŝ‿ ŝín̦ŝ di ani̯, um băiát în̦‿Spánia şî du̯oi̯ în Itálii̯a di trii̯ ani̯. La

[170] Comuna Micleşti (în a cărei componenţă intră satele Micleşti, Mirceşti şi Popeşti) este situată în partea de N-E a judeţului Vaslui, la circa 1,5 km de şoseaua naţională Vaslui-Iaşi, la DN 24 şi la distanţă de 2 km de Rezervaţia naturală *Movila lui Burcel*. Se învecinează la nord cu comuna Ciorteşti, la est cu comuna Boţeşti, la sud cu comuna Soleşti, la vest cu comuna Codăeşti.

sărbătu̯óri̦ vin toţi̦ acásâ. Nepóţi̦ n-am niŝ u̯únu pi lı̃ŋgâ cásâ. Toţi̦ îs plecáţi̦ cu i̯i̯. Fáta mę ari du̯oi̯ cu̯opíi̯, născúţi̦ acólo. În optzắŝ‿pátru u̯o fuẑít bărbát‿su din ţárâ. Am̦‿fu̯óst la fátâ di trii̯ u̯ori̦. Ai̯íŝa stau̯ ca sî nu ni táii̯ Băsắscu pén̦si̯a, u̯o păzắsc. Di pátruză‿şắpti̦ di ani̦ di múŋcâ ni̯- u̯o luát din i̯ę. Am u̯o mii̯‿u̯o‿ sútâ di lei̯. Ni̯-u̯o mai̯ lu̯at în du̯óu̯îmii̯ zắŝi, ŝín̦ŝ la sútâ, ni̯-u̯o mai̯ luát iárâ. Stau̯ aşá, dacâ-m mai̯ i̯ę nú‿şti̯u ŝ-u̯o sî fac. Lumína-i̯ scúmpâ, viáţa-i̯ fuárti scúmpâ. Noróc di copii̯ câ mă mai̯ aẑútâ. Nu vreu̯ sî m-aẑúti cî i̯eu̯ mă discúrc cu pén̦si̯a mę. Au̯ şî i̯i̯ tréburili̦ lu̯or. Li̯-am zîs: mă, vu̯oi̯ sî aveţ vu̯oi̯, cî nu̯oi̯ ş-aşá u̯o sî murím mı̃ni̦, pu̯ói̯mîni̦. Şî viáţa u̯o trecút... am şăptizắŝ‿ şắpti̦ di ani̦.

(Subiect vorbitor: Neculai Budacă, 77 de ani, 8 clase, pensionar; înregistrare şi transcriere: Raluca-Georgiana Axinte)

2. *Cum se face brînza cu smîntînă?*

Brı̃n̦za cu smîntı̃nă sî fáŝi̯‿aşá: depíndi̦ di̦ fii̯ecári̦ cum prefi̯érâ. Alţii̯ dácâ vu̯or brı̃n̦za dúlŝi, mai̯ dulcuşuárâ sau̯ mai̯ acrişuárâ. Îm̦‿vasâ di lut în̦ŝerbîntát în cupti̯u̯oráşâ sau̯ arsâ sî púni̦ láptili̦ căldúţ. Dácâ vrei̯ sî faŝ brı̃n̦zâ dúlŝi, îl pui̯ la prin̦s, îl laş u̯o zi, du̯óu̯ă pînâ sî ridícâ smîntı̃na di̯asúpra. Sî colectiázâ smîntı̃na dúpă ŝi s-u̯o ridicát, şî apu̯ói̯ sî púni într-um̦‿vas di tuŝ, di alumiíni̯u. K'işleágu ŝeála sî púni în stracătu̯óri̦ şî sî scúrẑi. Dúpă ŝi s-u̯o scurs, púnim brı̃n̦za‿n̦tr-um̦‿vas, scuátim smîntı̃na dim‿borcánu‿ŋ‿cári̯‿am colectát-u̯o, fáŝim u̯o mămăligúţâ cáldâ, amestecắm brı̃n̦za cu smîntı̃nă şî pu̯óftâ búnâ!

(Subiect vorbitor: Daniela Cojocaru, 50 de ani, 12 clase, fostă profesoară, în prezent este casnică; înregistrare şi transcriere: Raluca-Georgiana Axinte)

3. *Nunta în trecut*

I̯erá áltâ treábâ. Nu̯oi̯ făŝę́m dumínica merẑę́m la bisérică, i̯erá tinerét dan̦sá, i̯erá álti̦ tréburi̦ nu aşa‿iá. Sî făŝę́ u̯o logódnâ

frumuásâ, apruápi du̯ou̯îzăŝ, tri̯izăŝ di persuáni sî dan̦sá, vinę părínți̯, ŝerę fáta, cu ásta sî_n̦ŝepę. Şî pi u̯úrmâ punę u̯o dátâ di núntâ şî tu̯ot aşá, atún̦ŝa sî făŝę mîŋcári̯ acásâ. Vinę u̯o bucătăreásâ şî dumínicâ dimineáțâ sî pregătę mireása, tăt, şî merẑę la bisărica la sfîrşítu slujbi̯i cam aşá aẑún̦ẑę. Şî cununíi̯a dúpă ŝi sî terminá slújba, rămînę şî lúmea, i̯erá frumu̯ós, i̯erá mai̯ múltâ lúmi.

Sî_n̦ŝépę, cum vă spun, dimineáțâ, sî merzę la bisărica, di_ acólo vinę la cămín. I̯erá tăt tinerétu, dan̦sá pînâ apruápi̯ ŝi sî punę mésîli̯. Dumínicâ pînâ sára tîrzíu̯ ş-apu̯ói̯ țînę pînâ a du̯óu̯a zî dup_amiázâ tot núntâ. Sî făŝę şî hu̯órâ. D-apăi̯ făŝęm hu̯órâ ... avę u̯únu din vîrvu sátului̯, di cu̯ólo (*gest*) clarinét şî dúp_ aŝála dan̦sám di núma núma. N-aşteptám aşá mári múzicâ pompuásâ. I̯erá búnâ aşá cum i̯erá, núma sî ni_m̦firípi u̯oleácâ di melodíi̯. I̯erá frumu̯ós…

(Subiect vorbitor: Daniela Cojocaru, 50 de ani, 12 clase, fostă profesoară, în prezent este casnică; înregistrare şi transcriere: Raluca-Georgiana Axinte)

4. *La furat de zarzăre*

Şî dac_ar_fí sî-mi̯ amintésc ŝi năzbîti̯i făŝi̯ęm cîn i̯erám mic, cîn i̯erám di̯-u̯o şk'uápâ şî mă duŝám cu prii̯éteni̯ la furát di zárzări̯. Am zîs mérzim şî pîndím. Şî mu̯oşneágu nu i̯erá acásâ. Am zîs hai̯, acúma-i̯ moméntu u̯oportún. Am sărít gárdu şî ni̯-am umplút buzunárli̯. Núma g'iniu̯ónu nu̯óstru... mu̯óşu i̯erá acásâ. Ni̯-u̯o pîndít i̯el cît ni̯-u̯o pîndít şî m-u̯o prin̦s drépt pi míni. M-am băgát píntri k'iŝuári̯li̯ lui̯ ş-am luát- u̯o la fúgâ!

(Subiect vorbitor: Alexandru Toma, 22 de ani, şcoala profesioanlă; înregistrare şi transcriere: Raluca-Georgiana Axinte)

*

Sat Popeni, comuna Zorleni[171], județul Vaslui

1. *Cum se face zeama de găină*

Păi̯ ŝi féli̯? Pui̯ cárnea̯, uo pui̯ la uálâ, dúpă ŝi̯-o pui̯ la uálâ dă-ŋ‿h'ert, dúpă ŝi dă-ŋ‿ h'ert, îi̯ púi̯ zarzavátu, şî fęrbi şî cárnea̯ şî zarzavátu şî dácî-i̯ h'ártâ cárnea̯ uo scuot şî púi̯ tăęțắi̯i̯ şî h'érbi cuu... i̯áca i̯o aşá ştiu̯.

(Subiect vorbitor: Maria Neagu, 89 de ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Săndica Arsene Bizim)

2. *Cum se face plăcinta cu brînză*

Sî púni uóuâ cu ḑăhár şî brînḑa uo punéi̯ într-um‿ vas uo mestecái̯ cuólo cu líŋgura, creşté pînea̯ şî după ŝi creşté pînea̯, făŝéi̯ pi másâ frunḑâ şî li punéi̯, li umpléi̯, ori̯ li punéi̯ la tăvá, ori̯ li coŝéi̯ mărunțắli, i̯áca ásta ştíi̯i̯ bába.

(Subiect vorbitor: Maria Neagu, 89 de ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Săndica Arsene Bizim)

3. *Borşul de găină*

Sâ táii̯ găi̯ína, după ŝi sâ táii̯ găi̯ína sâ uopărḗşti, după ŝi̯-uo uopărḗşti uo ŝumulésc[172], dúpă ŝi̯-uo ŝumulésc uo pui̯ ş-uo pîrlésc, după ŝi̯-am terminát-o di̯ pîrlít uo i̯eu̯ ş-uo ŝenătuésc[173], dúpă ş-uo ŝenătuésc ş-uo spăl, uo pun‿ î‿ uálâ, pun‿ apâ, dă-ŋ‿ clocót, dúpă ŝi dă-ŋ‿clocót, uo spumuésc, şî dup-aŝéi̯e pun‿ zarzavátu. Dúpă ŝ-am terminát di pus zarzavátu ş-uo fęr‿ şî‿

---

171 Comuna Zorleni, în a cărei componență intră satele Popeni, Simila și Dealu Mare, este situată pe DE 581, care face legătura între municipiile Vaslui și Bîrlad și se învecinează la nord cu comuna Banca, la sud cu municipiul Bîrlad și comuna Grivița, la est cu comunele Epureni și Șuletea, iar la vest cu comunele Băcani și Perieni.

172 A jumuli.

173 A curăța, a pregăti.

cárnea, puun buórşu, puun tăęțăi şî puun ş-uoliácâ di suc di roşîi şî gáta buórşu.
(Subiect vorbitor: Mitrița Bizim, 64 de ani, şcoală profesională; înregistrare şi transcriere: Săndica Arsene Bizim)

4. *Cum se face caşul de oi*

Le-am dus la muls, li-uo muls, l-an‿strecurát, l-am pus îm‿ bidon am‿vinit acásâ cu iel, l-am pus la îŋcălzît uoleácâ, dúpă ŝi s-uo‿ŋcălzît, i-am‿dat k'ag, l-am lăsát s-uo prins, l-am bătút g'íni, g'íni c‿ũ‿liŋguruoi mári cî am‿ũ‿liŋguruoi mári şî l-am lăsát sî sî lęsâ žuos zăru, s-uo sălta‿deasúpra, dúpă ŝi s-uo săltát zăru am crínta[174] cári-uo am acuoloşá, pui srecătuárea şî tuorn láptili, zăru cúrži, rămîni cáşu, îl mai stuorc uoliácâ di la... cîn‿îl scuot şî-l‿bag‿ la cîrlíg ş-aiista-i cáşu.
(Subiect vorbitor: Profira Ursu, 58 de ani, 8 clase; înregistrare şi transcriere: Săndica Arsene Bizim)

5. *Cum se face brînza de vaci*

Pui láptili la prins dúpă ŝi s-uo prins, io nu-l pui cum îl púni uúnili, sî pui la uáli pi plítâ. Îŋcălzăsc um‿vas cu ápâ h'erbínti, pun aşá strecătuárea, pun ápâ h'erbínti în‿ láptili di vácâ aŝála prins, dúpă aŝęie-l mai las, mai lásâ şî pui la scurs şî ásta-i brînza şî di vácâ şî zmîntîna cîn‿uo‿iei, uo pui la căldărúş, uo mai laş uoleácâ‿ĭ‿frižidér sî sî mai îŋgruáşâ.
(Subiect vorbitor: Profira Ursu, 58 de ani, 8 clase; înregistrare şi transcriere: Săndica Arsene Bizim)

6. *Cum se fac sarmalele*

Păi ieu príma dátâ tai ŝápa, tai ŝápa, uo pun ş-uo călésc uoleácâ şî muórcovu-l dau pi răzătuária ŝei mícâ, dúp‿aŝęie-l pun

---

[174] Vas de lemn în formă de albie, cu botul găurit, pentru strecurat zerul din caş.

uoliacâ di sî căléşti, dúpă ŝi sâ căléşti pun_uo cánâ di ápâ, pun di úmflu uoliácâ uorézu dúp_aŝéia scuot uorézu di_acuolo, dúpă ŝi-l úmflu um_pic cu uléiu şî cu ŝápa şî cu muórcovu dúp_aŝéie îl scuot, îi adáug cárnea, dúpă ŝi-i adáug cárnea îi pun um_pic di delicát, um_pic di mărár, um_pic di ŝímbru, pipér négru şî astá-i umplutúra, şî dúp_aŝéie dácâ vrei ca sâ faŝ_ĭ_fuoi di víțâ, fuoiíli di víii sâ uopărésc şî dúp_ aŝéie sâ ŝuŝésc. Dacâ vrei sâ faŝ cu frúnzâ di várzâ tuot la fel uo uopăréşti şî faŝ sărmalili.

(Subiect Vorbitor: Georgeta Bizim, 65 de ani, 8 clase; înregistrare şi transcriere: Săndica Arsene Bizim)

*

Comuna Vutcani[175], județul Vaslui

1. *Obiceiul țesutului*

Războiu di țăsút esti_ĭ_félu următuór: întăi dépini uruiócu[176] aşá, urzăşti, pui pi urzîtui iesti-uo urzîtuári cári ári aşá pátru k'iŝuári, uo pui din_grínda cásîi jos aşá pi-un_scăunél sâ_nŝek' a urzî. Depíndi ŝi urzăşti. Prosuápi pui uo sútâ di rázâ, țolíŝi pui mai puțîn, dúpă cum_ț_iésti războiu. Dai ẑuos di pi urzîtuári, împănéz státivili. Státivili sînt formáti din tălpíşâ jos, piŝuári şî lăturíşa sus. Înŝek' sâ pui pi sul uruiócu. Di pi sâ pui pi spáti în spáti, dai cu cum sî zîŝi la aŝála, un_capît di liemn aşá rotúnd cari_ mvîrtéşti la sul ca sî-ț vínâ uruiócu di pi súlu dim_fáțâ la súlu din_ spáti. Şî dúp-aŝéia pui, dai, ai terminát di_mvălít, aşa sâ k'ámâ îmvălít. Dai pin_ițâ, dai pin_spátâ, pui vătálili şî aşăz războiu. Dup-aŝéie_nŝék'. Dac-îi cuovertúrâ dai şî pui în_spáti, nevedéşti la duóuîzăŝ di íțâ la triizăŝ di íțâ cum ŝi modél ai. Di iesti pík'iri,

[175] Comuna Vutcani, din a cărei componență fac parte satele Vutcani, Mălăieşti, Poşta-Elan, se află situată în partea central-estică a județului, la distanțe aproximativ egale (45 de km) față de reşedința de județ, Vaslui, şi față de municipiile Bîrlad şi Huşi.

[176] Capete de urzeală rămase de la țesut.

nevedéşti în íţâ. Di i̯ésti la cu̯ovór, atún̟ŝe la cu̯ovór pui̯ sî-ţ faŝ acu̯ólo trę̨ sâ stai̯ du̯óu̯â fiméi̯. Dácâ nu pui̯ trii̯ rînduri̯ di íţâ la cu̯ovór píntru cu̯ovór şî-ţ nevedéşti sîŋgúrâ acu̯óloşa. Dai̯ cu păpúşa la cu̯ovór, dácâ nu i̯esti pintru pík'iri̯, ai du̯óu̯â suvéi̯ŝ: una-i̯ cu lî́nâ, una-i̯ cu bumbác. Ai̯ dat lî́na, ai sk'imbát íţu, ai̯ dat cu bumbác şî sâ fáŝi modélu din íţâ. Dácâ i̯esti covértura̯, salţ di spete̯áza din̟‿spáti la íţâ, dup-aŝę̯i̯e pui̯ şî tu̯ot aşa. Dai̯ lî́na, cobóri̯ spete̯áza, dai̯ ai̯ísta cu suvéi̯ca di bumbác şî tu̯ot aşa mai̯ pi dipárti. Cîn̟‿s-u̯o terminát războ̯i̯u di ţăsút, atún̟ŝe dai̯ ẑos di pi sul şî atún̟ŝ ti pu̯oţ mîndrí câ ŝ-ai̯ făcút în i̯árna ásta, sau̯ îm‿ primăvára ásta sau̯ îm̟‿vára ásta, sau̯ dúpă cum îţ i̯ésti tímpu ŝe-i̯ ţắsut. Cî-i̯ covór ţăş trii̯ săptămî́ni̯, di i̯ésti cu̯overtúrâ cu andre̯áu̯a tu̯ot trii̯ săptămî́ni̯, di-i̯ cu̯overtúrâ cu íţâ ţăş cam u̯opt sau̯ ḑắŝi zî́li. Di i̯ésti pik'iri u̯o faŝ îm‿pátru ŝin̟ŝ zî́li, dúpă cum ŝi vrei̯, ŝi modél îţ pláŝi, da pî́nâ ŝi nu urzắşti sus jos sî merẑ cu urzîtu̯áre̯a, nu sî pu̯áti fáŝi nin'íca.

(Subiect Vorbitor: Maria Arsene, 66 de ani, 4 clase; înregistrare şi transcriere: Săndica Arsene Bizim)

2. *Cum se umple borşul de casă*

Nu sâ u̯úmpli greu̯ bu̯órşu. Trę̨bi mai̯ întî́i̯ sî pui̯ ápa la clocu̯otít, pi u̯úrmâ într‿uŋ'‿k'ip di lut, sau̯ pi vrémuri̯ bătrî́ni̯ umpléu̯ bu̯orş îm‿pútinâ, di̯-aŝę̯i̯a di li̯emn şî sâ acrę̨ g'íni. Acu, nu̯oi̯ púnim îŋ'‿k'ip di lut sau̯ fii̯ecári în ŝi ári. Pui̯ aşá ca vũ‿ castronél bun du̯óu̯â, du̯oi̯ trii̯ púmni̯ di tărî́ţâ di grî̆u̯, amestecát cu tărî́ţâ di păpuşu̯ói̯ sau̯ cu făi̯ínâ di păpuşu̯ói̯ şî sâ mu̯ái̯i̯ g'inişór cu ápâ rắŝi. Ei̯, cîŋ‿clocotéşti ápa, sî tu̯árnâ písti tărî́ţa ŝę̯i̯ę̯‿mu̯ię̯tâ. Pui̯ u̯úna du̯óu̯â creŋgúţ di h'işîn, leuşte̯án, u̯o creŋgúţâ di ŝímbru, cum ţî sî pári aşá, ca sâ déi̯i̯ gust. Ei̯, la u̯úrmâ nu tu̯órni̯ îndátâ húŝili̯ cári̯ le-i̯ păstrát di, di la ŝaláltâ, le-i̯ păstrát de ŝaláltâ dátâ. Dácâ li̯ pui̯ îndátâ písti u̯opăre̯álâ nu s-acréşti̯. Li̯-u̯opăréşti̯ şî sî strî́câ. Aşa câ trę̨ sî laş sî sî răcu̯ore̯áscâ puţî́n, cam cît supórţ cu dę̨ştu, sâ nu ti frígâ şî pi u̯úrmâ pui̯ húŝili. Ei̯, dúp-aŝę̯i̯e pui̯

frumu̯ós, pui̯ na... nu̯oi̯ pu̯únim buléndri di-i̯ésti di̯-ali nu̯ástri, hái̯ni mai̯ răli, mai̯ pături̯, ţolíŝi, pík'iri̯, cu̯overtúri̯, ŝ-ári u̯ómu piŋ‿ cásâ. Aşá, di-i̯ésti ţăsúti, pi̯-aíŝ sâ ţăsî‿ŋ‿războ̯ói̯ pík'irili şî cu̯overtúrili̯ Şî laş acu̯ólo du̯óu̯â trii̯ zíli sî sî răŝáscâ‿ ĭ‿vu̯ói̯i. Pi u̯úrmâ sî pu̯áti folosá, câ dejá cre‿cî-i̯‿ácru. Ę, la nu̯oi̯ mai̯ i̯esti‿ũ‿ u̯obiŝéi̯: i̯erá, buníca mę făŝę. Cînd amestéca acu̯ólo u̯opăre̯ála cu̯-o lopăţícâ di li̯emn, luu̯á şî ni dădę pi la... pi fáţâ ş-apu̯ói̯ dácâ nu̯oi̯ ni oţărám zîŝę câ şî bu̯órşu ári sî s-acre̯áscâ ş-atunŝ cîm‿bei̯ tu̯ot aşá şî ti u̯oţărăşti̯. Ę, bătrîni fac, da acu u̯ámini, fiméi̯ili nu prę mai̯ u̯úmpli bu̯orş, da k'ar şî la ţárâ sî duc şî cúmpărâ făcút gáta, da míi̯i drep‿sâ‿spui̯ nu-ni̯ pláŝi la plícuri...

(Subiect Vorbitor: Angela Stavăr, 40 de ani, 12 clase; înregistrare şi transcriere: Săndica Arsene Bizim)

5 *Colecția „Lingvistica"*